Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	Ussing, Henry.
Titel | Title:	Skyld og Skade : Bør Erstatningspligt udenfor Kontraktsforhold være betinget af Culpa?.
Udgivet år og sted | Publication time and place:	København : G. E. C. Gad, i Kommission, 1914
Fysiske størrelse | Physical extent:	VIII, 500 s.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

8, -326 b, - 8° Ex. 2

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130018794684

SKYLD OG SKADE

BØR ERSTATNINGSPLIGT UDENFOR KONTRAKTSFORHOLD VÆRE BETINGET AF CULPA?

AF

HENRY USSING
DOCENT VED UNIVERSITETET

F/5. 1961

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
1914

8-326, -80

≤ x 2

SKYLD OG SKADE

BIBLIOTHECA REGIA · SISNIENSIS · HAFNIENSIS

SKYLD OG SKADE

BØR ERSTATNINGSPLIGT UDENFOR KONTRAKTSFORHOLD VÆRE BETINGET AF CULPA?

AF

HENRY USSING
DOCENT VED UNIVERSITETET

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
1914

3420

Denne Afhandling er af det rets- og statsvidenskabelige Fakultet ved Københavns Universitet antaget til offentligt at forsvares for den juridiske Doktorgrad.

København, den 20. Juni 1914.

POUL JOHS. JØRGENSEN
d. A. Dekanus.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

KBHVN. - NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

INDHOLD.

Indledning 1
Opgaven stilles og afgrænses (3). Midler til dens Løsning (6).

FØRSTE AFSNIT.

Teoretisk Undersøgelse (§§ 1—27).

A. Forberedende Undersøgelser (§§ 1—3, S. 10—31).

§ 1. Retstridighedsbegrebet 10
Det nordiske Retstridighedsbegreb antages (10); dog afgøres det ikke, om det er rigtigt at gøre Begrebet rent objektivt (16).

§ 2. Hindringer for en praktisk Løsning 19
Strider det mod den almindelige Retsbevidsthed (20) eller mod Retfærdigheden (20) at paalægge Ansvar uden Skyld?

§ 3. Hovedlinjerne i det praktiske Problem 24
Problemet stilles. Retsordenens almindelige Stilling overfor indtrædende Skader (25); Opretning er et Formaal for Retsordenen, men dog ikke en tilstrækkelig Grund til at paalægge Erstatning i alle Tilfælde (26); supplerende Grunde (28), særlig om Præventionshensynet (29).

B. Erstatning ifølge Culpareglen (§§ 4—6, S. 31—59).

§ 4. Præventionsformaalets Virkning 31
Præventionsformaalet kan kun føre til Erstatningspligt ved retstridige Handlinger (31). Det fører fremdeles til at kræve Culpa (32). Culpabegrebets nærmere Udformning (33—51). — Der kan kun kræves en normal (rimelig) Grad af subjektiv Anspændelse (33).

§ 5. Bør der tages Hensyn til den handlendes Individualitet..... 37
Om Personer, der i Evner o. l. staar under Normalen (38—50). De utilregnelige udsondres (39); af de andre maa der ubetinget kræves et Normalmaal i visse særlige Forhold (40). Iøvrigt sondres: Der bør ses bort fra den abnorme Individualitet (41—48) — den bærende Grund hertil er Præventionshensynet (41), derfor bør der gøres Undtagelser, hvor dette svigter (45); men Hovedreglen støttes af Praktikabilitetsgrunde (45); afsluttende Bemærkninger (47). — Derimod bør der tages Hensyn til normale Afvigelser fra Gennemsnittet (48—50).
Om Personer, hvis Evner er over Normalen (50—51).

§ 6. *Afsluttende Bemærkninger om Culpareglen* 51
Erstatningspligtens Begrundelse ved grove Forbrydelser (52). Erstatningsansvarets Omfang (54); Reglens teoretiske Iklædning (55). Culpareglens praktiske Mangler (56 ff.): 1. Dens Ubestemthed (56), 2. Bevisvanskeligheder (58).

C. Erstatning uden Culpa ved Interessekollisioner (§§ 7—17, S. 59—204).

I. Almindelig Begrundelse
(§§ 7—17, S. 59—149).

§ 7. *Direkte Indgreb (§§ 7—9)* 59
I Interessekollisionstilfælde er det den hensigtsmæssigste Løsning at paalægge Erstatningspligt (61); thi herved naas Opretning, uden at nogen berettiget Interesse krænkes. Nærmere Paavisning af det sidste (63) med Hensyn til Handlinger, hvis Formaal er positivt Fremarbejde (64) eller Undgaaelse af Tab (67). Særlig om de Tilfælde, hvor Indgrebets Resultat er uvist (68), eller hvor Indgreb sker til Redning af absolute Goder (70).

§ 8. *(Direkte Indgreb) Erstatningspligt og Indgrebsret set under et* 72
Erstatningspligten begrundet som et Udslag af Sætningen om Beskyttelse af berettigede Interesser; denne Grundsætnings almindelige Gyldighed (72). Undtagelser ved Nødret og Ekspropriation (75); selv her bør de økonomiske Interesser dog ikke opofres (77).

§ 9. *(Direkte Indgreb) Afsluttende Bemærkninger* 80
Andre Fordele ved Erstatningsreglen (81). Reglens rette Formulering (82).

§ 10. *Vedvarende Ulemper i Naboforhold (§§ 10—11)* 84
Handlinger, der medfører saadanne, er nær beslægtede med de direkte Indgreb (84). Grænserne for Grundejerens Ret (84); de kan i mange Tilfælde ikke drages ved absolute Regler (85). Her bliver der Plads for Erstatningsgrundsætningen; dog indtræder Erstatningspligt kun ved ekstraordinær Brug af en Ejendom (88). At Virksomheden drives som Erhverv, gør ingen Forskel (90). Bør der tages Hensyn til Virksomhedens Bærekraft (92). Eksempler (93).

§ 11. *Vedvarende Ulemper i Naboforhold (Fortsat)* 94
Nægtelsen af Erstatningspligt fører til en uheldig Indsnævring af Handlefriheden (95); dens Anerkendelse virker ogsaa i andre Tilfælde gavnligt (97). Erstatningspligten bortfalder ikke, fordi Skaden ikke er forudset ved Virksomhedens Anlæg (97), men dette kan gøre Virksomheden retmæssig i videre Omfang end ellers (99). Den formelle (processuelle) Ordning (102). Afsluttende Bemærkninger (104).

§ 12. *Farlige Handlinger (§§ 12—16). — Forskellen mellem dem og andre Handlinger* 106
Ogsaa udenfor de i §§ 7—11 omtalte Tilfælde findes Interesse-

kollisioner (107); men Interesseafvejelsen er mere sammensat (107). De ufarlige Handlinger frembyder ingen Lighed med de foregaaende Tilfælde (109); dette gør derimod de farlige Handlinger (110). Forskellen mellem direkte Indgreb og farlige Handlinger (111) og mellem disse og ufarlige Handlinger (112).

§ 13. *(Farlige Handlinger) Ansvarsreglens almindelige Grund*..... 114
De i §§ 7—11 udviklede Synspunkter kan føre til at paalægge Erstatning ved Stordrift (114), ja for en rent ideal Betragtning endog ved alle farlige Handlinger (115). Skematisk Paavisning af, at Erstatningsreglen ikke vil krænke berettigede Interesser (115).

§ 14. *(Farlige Handlinger) Afvejelsen af de forskellige Hensyn*..... 118
Erstatningspligt kan ikke paalægges ved sædvanlige Handlinger, baade fordi det er unyttigt (119) og af andre Grunde (120). Derimod bør Erstatningspligt paalægges ved ekstraordinære Handlinger (122). Erstatningsreglen virker ikke trykkende, naar Pligten betinges af, at Faren var kendelig (124). — Om en enkelt Usikkerhed i Grundlaget, der ingen Betydning faar (126).

§ 15. *(Farlige Handlinger) Særlige Fordele ved den opstillede Regel*.. 127
Reglen anbefaler sig nationaløkonomisk (128); den sikrer den rette Afgrænsning af Handlefriheden i begge Retninger (129) og har andre Fordele (131), derunder navnlig at bringe Skaden ned til det mindst mulige (132).

§ 16. *(Farlige Handlinger) Indvendinger mod den opstillede Regel*.. 134
1. Kan Erstatningspligten ikke bæres af Industrien? (135). 2. At Forsikring er umulig, er ikke Grund til at gøre Undtagelse (137). Om Reglen har uheldig Indvirkning paa Initiativet (138). 3. Argumentet fra den historiske Udvikling (139).
Afsluttende Bemærkninger om Erstatningspligt ved retmæssige Handlinger (141).

§ 17. *Særlig om Nødretten* 143
Nødretsbegrebet omfatter ogsaa blot farlige Handlinger (143). Ved disse bør Erstatningspligt anerkendes som ved direkte Indgreb (144). Er Nødretsreglen en Undtagelse? (146).

II. Nærmere Udformning af Ansvarsreglen
(§§ 18—22, S. 149—204).

§ 18. *Ansvarsfundamentet (§§ 18 og 19)* 149
Oversigt over Kravene til den Handling, der paadrager Ansvar (150). Særlige Bemærkninger om et Par af Betingelserne: a. Handlingens ekstraordinære Karakter (150), Eksempler (153). b. Farens Kendelighed (154). c. Reglen omfatter retstridige Handlinger, der tager sig ud som retmæssige (156).

§ 19. *(Ansvarsfundamentet) Særlig om Reglens Begrænsning til Interessekollisionstilfælde* 158
Ansvarsreglen omfatter kun Interessekollisioner (159—66) og

kun dem, hvor det er Størrelsen (Overvægten) af den handlendes Interesse, der gør Handlingen retmæssig (167—171). Afgrænsningen belyst ved Modsætning til andre Forhold (171—76); navnlig Sætningen volenti non fit injuria (171) og compensatio culpæ (173).

§ 20. *Forholdet mellem Handling og Skade* 176
Erstatningspligten bortfalder: 1) hvor Skaden ikke er adækvat Følge af Handlingen (177), 2) hvor den er hidført ved skadelidendes egen Skyld (181) eller 3) ved en Nødretshandling eller en anden ekstrafarlig Handling (182); men 4) ikke ved vis major (184). 5) Erstatningen bør ikke begrænses til faste Beløb (188).

§ 21. *Hvem paahviler Erstatningspligten?* 189
1. Ansvaret bør normalt lægges paa den handlende (190), selv om han handler uden Vederlag (192). 2. Dog ikke, hvis han er Tjener (193) eller negotiorum gestor (195). 3. Om Værksherren (197) eller 4. Leverandøren af farlige Ting (199) bør hæfte ved Siden af.

§ 22. *Reglens praktiske Gennemførelse* 200
Er Reglen for ubestemt? (200). Obligatorisk Forsikring? (203). Bevisbyrden (204).

D. Andre Regler om Erstatning uden Culpa (§§ 23—26, S. 204—229).

§ 23. *Utilregnelige Personers Erstatningspligt* 204
Et almindeligt Ansvar kan ikke bygges paa Interessekollisionsbetragtningen (205). Dog bør Afsindige være ansvarlige (208), men ikke ubetinget (210), undtagen hvor Ansvar paalægges ifølge Interessekollisionsbetragtningen (211).

§ 24. *Andre Tilfælde af Erstatning uden Culpa* 212
De fleste andre Regler herom beror paa en Samvirken af flere Grunde (213). Udenfor Interessekollisioner og Kontraktsforhold er der ikke Grund til Ansvar uden Culpa (216).

§ 25. *Erstatning uden Culpa i Kontraktsforhold* 217
Kontraktsforholdet gør det i Almindelighed lettere at fravige Culpareglen (218); dog gælder noget andet med Hensyn til den Person, der handler uden Vederlag (221), og i Forhold, hvor det vilde genere Handlefriheden (222); der kan ogsaa være Grund til at begrænse Erstatningens Størrelse (222).

§ 26. *Interessekollisioner udenfor Integritetskrænkelserne* 223
Det opstillede Ansvarsprincip har kun ringe Anvendelse her (224), dog maaske ved Procesomkostninger samt ialtfald ved Arrest og Forbud (227) og ved uforskyldt Varetægtsarrest (229).

§ 27. *Resultatet af Undersøgelsen i første Afsnit* 229
Culpareglen bibeholdes (229), men suppleres af Sætningerne om den overvejende Interesses Erstatningspligt i Kollisionstilfælde (230) og om abnorme Personers Ansvar (231).

ANDET AFSNIT.

Tidligere Teorier om Erstatning uden Culpa

(§§ 28—31, S. 233—77).

§ 28. Indledende Oversigt 233
Naturrettens Teorier uden Forbindelse med Nutidens Bevægelse (233). Overblik over dennes Historie (234).

§ 29. Almindelige Foraarsagelsesteorier 238
Teorierne er uklare (238). Forkæmpernes Argumenter (Nr. 1—6) undersøges og gendrives (241—47); særlig om (Nr. 3) det fri Initiativ som Ansvarsgrund (242) og Sætningen: cujus commodum ejus periculum (Nr. 4, S. 244). Positive Argumenter mod Teorierne (248); særlig om conditio sine qua non-Teorien (249) og de adækvate Foraarsagelsesteorier (250).

§ 30. Andre Teorier, der forkaster Culpareglen..... 252
Müller-Erzbach's Gefährdungshaftung (252). Det er tiltrækkende, men umuligt at opstille et enkelt Erstatningsprincip (259); Sjögrens Forsøg (260).

§ 31. Teorier, der vil supplere Culpareglen..... 263
A. Merkel (263); Unger (264); R. Merkel (266); M. Rümelin (269); Gjelsvik (272). — Billighedsprincipet (273). — Forholdet mellem Forf.s egen Teori og de tidligere (276).

TREDIE AFSNIT.

Fremmede Landes Erstatningsret i Nutiden

(§§ 32—52, S. 278—446).

§ 32. Indledning. Undersøgelsens Begrænsning til Nutidens Ret 278
Planen for Undersøgelsen (278). Den gamle germanske Ret betegner et lavere Udviklingstrin (279). Den klassiske Romerrets Stilling til Problemet (282).

A. Frankrig §§ 33—39, S. 290—354).

§ 33. Lovgrundlaget 290
Den historiske Udvikling (291). Oversigt over Code Civil's Regler (292); den almindelige Erstatningsregel (293), foreløbig Behandling af art. 1384,1 º (296), art. 1385 (298), art. 1386 (302).

§ 34. De nyere Strømninger 305
Almindelig Karakteristik af Udviklingen siden Code Civil (305); den nye Fortolkning af art. 1384 og Videnskaben (306).

§ 35. Domstolenes Fortolkning af art. 1384,1 º 310
Svingningen i Retspraksis (310). Omraadet og Betingelserne for Anvendelsen af art. 1384,1 º efter nyere Praksis (313—25). 1. Hvilke Ting omfatter Reglen? (313). 2. Skaden skal være foraarsaget af Tingen, »fait de la chose« (314). 3. Aarsagssammenhæng (318). 4. Ansvaret bortfalder ved vis major (318). 5. Hvem paahviler Ansvaret? (324). 6. Reglen er ikke begræn-

set til Interessekollisioner (325). — Betydningen af art. 1384,1 o efter den ny Fortolkning (325).

§ 36. Forholdet mellem Naboejendomme 327
Retsordningen hviler paa Praksis (327), der giver Krav paa Erstatning, naar Ulemperne overgaar det sædvanlige (328); Reglens vide Omraade (329). Erstatningspligten kan normalt opfattes som et Udslag af Culpareglen (331), men ved de forsvarligt drevne, autoriserede Virksomheder anerkender Praksis i Virkeligheden Erstatningspligt trods Handlingens Retmæssighed (332).

§ 37. Skade ved Jernbane- og Minedrift 336
I. Jernbanedrift (336—38). Erstatningspligt anerkendes baade ved varige Ulemper (336) og ved Brande (337). II. Minedrift (338). Erstatningspligt tidligt anerkendt uden positiv Hjemmel, skønt Handlingen anses som retmæssig (338) og de reale Hensyn kun er af samme Art som ellers, omend særlig klare (340).

§ 38. Offentlige Arbejder 342
Begrebet (342). Vidtgaaende Erstatningspligt indført af de administrative Retter (343). Reglen omfatter ikke blot (Nr. 1) Skade ved Anlægsarbejdet (343), men ogsaa (Nr. 2) ved den senere Drift (344). Tilfældenes Slægtskab med andre Ansvarstilfælde (347).

§ 39. Afsluttende Oversigt 349
Forskellen mellem fransk Ret for hundrede Aar siden og nu (349). Reglerne om vedvarende Ulemper stemmer i alt væsentligt med Forf.s Teori (350); Regler om farlige Handlinger afviger noget, men fører gennemsnitligt til et lignende Resultat (351). Forf.s særlige Teori belyst ved fransk Ret (352).

B. Tyskland (§§ 40—44, S. 354—399).

§ 40. Den almindelige Erstatningsregel 354
Tysk Ret før BGB (354). Oversigt over BGB's Regler (355). Den almindelige Erstatningsregel i § 823 (356).

§ 41. BGB's Regler om Ansvar uden Culpa 358
§ 904 (358); § 835 (358); § 833 (359—370); Historie (359). 1. Reglen gælder Luksusdyr (360). 2. Skaden skal skyldes Dyrets vilkaarlige Handling (360). 3. Den ansvarlige (365). 4. Reglen er ikke begrænset til Interessekollisioner (366), men Praksis indskrænker dens Rækkevidde ad forskellige Veje (367). 5. Omstændigheder, der kan bringe Ansvaret til at bortfalde (369).

§ 42. Andre Lovbestemmelser, der paalægger Ansvar for retmæssige, farlige Handlinger 370
I. Jernbaners Ansvar for Personskade, Haftpflichtgesetz § 1 (370). II. Beslægtede »Landesgesetze« (374). III. Automobilloven af 1909 (375). IV. Bjergværkers Erstatningspligt i Preussen (378).

§ 43. Erstatningspligt i Forholdet mellem Naboejendomme ifølge Gewerbeordnung § 26 380
Den almindelige Afgrænsning af Grundejerens Ret overfor Naboen (380); »Die Unterlassungsklage« (383). Erstatningspligt normalt betinget af Culpa; men Undtagelse i Gew. O. § 26 (384). Betingelser for Anvendelsen af denne Regel (385); Uklarhed hersker med Hensyn til Skade før Sagen (386).

§ 44. Erstatningspligt uden Culpa ifølge Retspraksis..... 389
Retspraksis har udformet en almindelig Grundsætning af samme Art som Gew. O. § 26 (390). Begrundelsen (391); Eksempler (393); Betingelser (393).

Tilbageblik over tysk Ret (395). Kun i begrænset Omfang gives Erstatning ved farlige, retmæssige Handlinger (396); Udbyttet af Undersøgelsen iøvrigt (398).

C. England (§§ 45—51, S. 399—437).

§ 45. Indledning. Begrebet negligence 399
Engelsk Ret har ingen almindelig Erstatningsregel (399). Begrebet negligence undersøges (401).

§ 46. Trespass 405
Trespassbegrebets historiske Udvikling (405). Kræves der negligence? (407).

§ 47. Ansvar for Dyr 409
I. Personskade voldt af farlige Dyr (409). II. Skade paa fremmed Grund (410). III. Andre Regler om Personskade (411). IV. Tingsskade udenfor II (412). V. Hunde (413).

§ 48. Vedvarende Ulemper i Naboforhold..... 413
Den almindelige Regel om Grænserne for Ejerens Ret (413). Naar Ulemperne gaar over Grænsen, er Handlingen kun retmæssig, hvis den har Lovhjemmel (415); og denne medfører, at Erstatningspligt bortfalder (417); dog tager nyere Love Forbehold og retablerer saaledes Erstatningspligt ved retmæssige Handlinger (419).

§ 49. Handlinger, der er farlige for Naboer..... 420
I. I Medfør af Fletcher v. Rylands gælder et Ansvar uden Culpa ved ekstraordinære farlige Anlæg (420); dog gøres ogsaa her Undtagelse, naar Handlingen har særlig Hjemmel (424). Railway Fires Act (425). II. Skade voldt ved Ild (425). III. Farlige Handlinger, der krænker Servitutrettigheder (426).

§ 50. Public nuisances 427
Hvornaar de afføder Erstatningskrav (427). I. I Forholdet mellem privat Ejendom og Gade gælder vistnok samme Regler som i §§ 48—49 (427). II. Forholdet mellem flere, der færdes paa offentligt Sted (429). — Reglen begrænses ved Kravet om juridisk Foraarsagelse (430).

§ 51. Culpaprincipets Anvendelse i engelsk Ret..... 430
De specielle Regler suppleres af Culpareglen, der dog ikke fyl-

der alle Huller (430). Tilfælde, hvor Ansvaret gaar ud over Culpareglen (432).

Sammenligning med Forfatterens Teori (433—37); særlig om varige Ulemper (433) og om farlige Handlinger (435). Bevis for, at engelsk Ret anerkender Ansvar ved retmæssige Handlinger (435).

§ 52. Afsluttende Oversigt over udenlandsk Ret 437

Korte Bemærkninger om andre Lande end de i det foregaaende omtalte (437—44): Italien (437), Belgien (438), Schweiz, Østrig (439), Sverige (440), Finland (441), Norge (442). Tilbageblik over Afsnit III (444).

FJERDE AFSNIT.

Dansk Ret (§§ 53—56, S. 447—480).

§ 53. Culpareglen anerkendt 447

Culpareglen er Hovedreglen, omend ikke hjemlet i D. L. (447). Derved udelukkes Anerkendelsen af Forf.s Teori ikke (452).

§ 54. Vedvarende Ulemper i Naboforhold 454

Hovedreglen er den samme som i andre Lande (454); men Domstolene kan formentlig anerkende Handlinger for retmæssige, selv om de medfører usædvanlige Ulemper (455), og samtidig paalægge Erstatning (458). Reglens Omraade (460).

§ 55. Farlige Handlinger 462

Lovbestemmelser, der paalægger Ansvar uden Culpa (462). Love, der lægger Bevisbyrden paa Sagsøgte (463). Ulovbestemte Tilfælde (467). Erstatningspligt anerkendt ved Nødretshandlinger (468) og i et vist Omfang af Taksationskommissionerne (468). Tvivl, om den kan anerkendes i andre Tilfælde (470). Svingningen i Domstolenes Holdning (471).

§ 56. Undersøgelsens praktiske Resultat 476

Dansk Rets Stilling (476). Krav til Lovgivningsmagten om Indgriben (477).

Tillæg. Nyere franske Retsafgørelser om Code Civil art. 1384 1 º 481

Fortegnelse over engelske Domme 493

Forkortelser. I. Litteratur 497

II. Andre Forkortelser 499

Rettelser 500

INDLEDNING.

PRIVATRETTEN er efter sin Natur undergivet Forandringer i langt ringere Grad end de fleste andre menneskelige Indretninger. Alligevel er der ogsaa paa dens Omraade sket store Omvæltninger i Tidernes Løb; og dette gælder i særlig Grad Erstatningsretten. Opfattelserne har svinget stærkt, og selv i Nutiden er der paa en Række af de vigtigste Punkter Strid om, hvilken retlig Ordning der bør gælde. For et Par Menneskealdre siden mente man at være naaet til den endelige Løsning af et Hovedspørgsmaal: Der var saa godt som Enighed om, at Erstatningspligt maa være betinget af Skyld. — Nogle vilde gøre en Undtagelse for det Tilfælde, at en Person uden Grund beriges paa en andens Bekostning; men andre holder dette Tilfælde udenfor Begrebet Skadeserstatning. — Denne Anskuelse, der allerede tidligere havde hersket i Frankrig, trængte ogsaa igennem i andre Lande ved Begyndelsen af det nittende Aarhundrede. I Tyskland var det den historiske Skole, hvis Mænd bar den frem til almindelig Anerkendelse, hos os Ørsted.

Videnskabens Opfattelse syntes ogsaa at stemme med den faktisk gældende Ret. Lovgivningerne i alle de civiliserede Lande viser, at Erstatningspligt som Hovedregel indtræder, hvor der findes Skyld, Fejl, Forsømmelse, *Verschulden, faute, negligence, colpa.* Alle disse Udtryk har som teknisk juridiske Udtryk i det væsentlige samme Betydning, den nemlig, som *culpa* har i den klassiske romerske Rets *lex Aquilia.* — Nogle af dem betegner i streng Forstand kun den uforsætlige Fejl, men de anvendes dog ogsaa i den videre Betydning. — Den Grundsætning, der udformedes af de romerske Jurister under Fortolkningen af lex Aquilia, blev i Hovedsagen Grundlaget for alle civiliserede Landes

Erstatningsret, og den fik endogsaa en videre Gyldighed, end den besad i Romerrettens Tid.

Ved Siden af den almindelige Culparegel fandtes der dog alle Vegne særlige afvigende Regler, men disse var faa og spredte og blev ikke Genstand for fyldestgørende Behandling. En medvirkende Grund hertil var den Systematik, der benyttedes. I Stedet for at tage Skadeserstatningslæren op til samlet Behandling behandlede man »Deliktet« for sig og lod de andre Tilfælde faa Plads, som det kunde falde sig, uden at man interesserede sig for dem. Den almindelige Anskuelse betragtede dem — ialtfald for Størstedelen — enten som Anomalier, der alene skyldtes den historiske Udvikling, eller som ene og alene begrundede i retstekniske Hensyn. Ogsaa i disse sidste Tilfælde er det Skylden, Retsreglen sigter paa, om end den af tekniske Grunde knyttes til andre Kendemærker, og saaledes betegner disse Tilfælde intet virkeligt Brud med Hovedgrundsætningen.

Denne Udvikling naaede sit Kulminationspunkt i 1867, da *Jhering* skrev sit berømte Værk »*Das Schuldmoment im römischen Privatrecht*«, der er som en begejstret Hymne til Skyldprincipets Pris. Han begrunder her dets Rigtighed ud fra etiske Principer og kommer derved til at tillægge det evig Gyldighed, thi »Tanken . . . er den evig sande Sætning, *intet Onde uden Skyld*« (S. 8). Det er ogsaa her, han lærer, »at ikke Skaden som saadan, men alene Skylden, begrunder Ansvar (S. 40) . . . ikke den udvortes Handlen *(Thun)* forpligter, men *Handlingen (Handlung)*, d. v. s. Gerningens Kausalitet i den menneskelige Vilje, ja, den blotte Handling gør det ikke engang, den gør det kun, naar den kan tilregnes Viljen til Dadel. Uden denne Forudsætning falder Skaden, som Mennesket har anrettet, under samme Synspunkt som den, Haglvejret har anrettet. Den er en Naturbegivenhed, hvis uheldige Følger maa bæres af den, de rammer . . .« (S. 41). Og han ser endelig Ideen »Ligevægt mellem Skyld og Straf som bestemmende Synspunkt for Interesselæren« (S. 57). Ved denne sidste Sætning og dens nærmere Udførelse kom han iøvrigt i Strid med den herskende Anskuelse — at bringe denne nye Idé frem var vel et Hovedformaal med Skriftet, og han naaede da ogsaa her at tænde en Brand, der endnu ikke er slukket. — I Hovedsagen var han dog enig med sin Samtid, nemlig i, at Skadeserstatning har sin eneste Retsgrund i Skylden.

Netop denne Hovedsætning blev imidlertid snart efter Genstand for heftige Angreb, og i den sidste Menneskealder er der næppe noget andet juridisk Spørgsmaal, der har affødt en saa voldsom Diskussion. I de fleste Lande er Problemet sat under Debat, og der er anvendt en kolossal Mængde Arbejde og Energi paa Spørgsmaalets Løsning. Alligevel har man endnu ikke naaet noget endeligt Resultat. Ved første Øjekast kunde det endog synes, som om man ikke var naaet stort videre, end da man begyndte. En nærmere Iagttagelse vil dog vise, at der i den sidste Tid er en tydelig Tendens i Retning af at forlade de skarpe Yderstandpunkter. Fra begge Sider nærmer man sig efterhaanden Enighed om det praktiske Resultat. Endnu er der dog langt igen, og navnlig er der ingen Enighed om den videnskabelige Opfattelse og Begrundelse af Reglerne. At yde et Bidrag til Løsningen af dette Problem skal her forsøges. Der er hidtil ikke gjort synderligt i denne Retning af den danske Videnskab. Spørgsmaalet har ingensinde faaet en indgaaende Behandling siden Ørsted, og det fremtræder nu i et noget andet Lys, end da han behandlede det. En særlig Grund til at tage Problemet op fra dansk Side er endelig, at vi har bedre Betingelser for at naa frem imod den rette Løsning paa Grund af vor Videnskabs Opfattelse af Retstridighedsbegrebet.

Det er altsaa Sætningen: Ingen Skadeserstatning uden Skyld, hvis Rigtighed skal prøves i denne Afhandling. Det skal undersøges, om den gælder i dansk Ret, eller hvor store Afvigelser derfra dansk Ret rummer, men Hovedopgaven skal være at undersøge, om Sætningen *bør* gælde. Bør det anerkendes, at Skadeserstatningspligt kan opstaa uden Skyld, og kan der i bekræftende Fald opstilles almindelige Grundsætninger om, hvornaar den bør indtræde? Denne Undersøgelse vil tjene til Kritik af den bestaaende Retstilstand, men dette vil dog ikke være dens eneste Opgave. Den vil ogsaa søge at yde et Bidrag til Udformning af den gældende Ret, forsaavidt denne ikke er fastslaaet ved Lov eller bestemt Retspraksis.

Undersøgelsen vil imidlertid ikke blive udstrakt til hele Skadeserstatningsrettens Omraade. En saadan Opgave vilde være uoverkommelig, hvis en fyldestgørende Behandling ønskes. Der vil derfor blive valgt et begrænset Felt for Undersøgelsen. De Begrænsninger, der vil blive gjort, er følgende.

1. Kun Erstatning *udenfor Kontraktsforhold* og andre særlige Forhold vil blive medtaget. Heri ligger ikke en Dom om, at Ansvaret i saadanne Forhold er af en anden Natur. Grunden til Begrænsningen er først og fremmest, at selve Kontraktsforholdet er et nyt Faktum ved Siden af dem, der ellers er afgørende, og at det er tænkeligt, at dette kan influere paa Retsforholdet. Det samme gælder andre Forhold, der bringer Personer i et særligt Pligtforhold til hinanden, saasom Værgemaal, offentligretligt Tjenesteforhold, *negotiorum gestio*. Undersøgelsen begrænses — om man vil — til det rene Koëksistensforhold mellem Mennesker.

2. Kun Skade, der rammer de ydre Retsgoder, Liv, Legeme eller Ting, vil blive medtaget. Dette Omraade, »*Integritetskrænkelserne*«, har fra gammel Tid været Culpareglens Felt frem for noget andet; og det er ogsaa særlig indenfor denne Gruppe, der bliver Plads for en Grundsætning om Erstatning uden culpa (ndf. § 26).

Denne anden Begrænsning falder delvis sammen med en Begrænsning til de Tilfælde, hvor Skade tilføjes med fysiske Midler, men dette gælder dog langtfra fuldstændig. Navnlig kan der ved fysiske Midler let stiftes ogsaa anden Skade, men ogsaa det omvendte kan være Tilfældet. Bortset fra psykisk Meddelagtighed bliver der dog kun Tale om Skade paa Helbred ved psykisk virkende Midler, saa at det vel kan forsvares for Simpelheds Skyld at begrænse Undersøgelsen til *fysisk Skade bevirket ved fysiske Midler*. Paa et enkelt Punkt vil denne Grænse dog blive overskredet — se navnlig §§ 10—11 —; men dette skyldes alene, at det netop her er umuligt at drage en skarp Grænse mellem de to Grupper af Tilfælde.

3. Udenfor Undersøgelsen holdes de Tilfælde, hvor Grunden til Skyldfrihed alene ligger i, hvad man kan kalde en *Kompetencevildfarelse*. Hermed sigtes dels til Tilfælde som den godtroende Besidders Forbrug eller Ødelæggelse af andres Ting — al Tings-Skade, der gaar ind under, hvad man har kaldt retstridig Udøvelse af andres Formuerettigheder —, dels til Retshaandhævelsesakter, der paa Grund af undskyldelig Vildfarelse rammer en uskyldig, og lignende Tilfælde.

4. Fremdeles udelukkes de Tilfælde, hvor der vel er Tale om at paalægge en uskyldig Erstatningspligt, men hvor denne betinges af, at et andet Menneske er Skyld i Skaden og altsaa vilde

være ansvarlig for den efter Culpareglen. Der ses med andre Ord bort fra hele det store Spørgsmaal om *Ansvar for andres culpa.* Heri ligger ikke, at dette Ansvar ikke kan være beslægtet med de Tilfælde af Ansvar uden culpa, der omtales her. Men da der dog foreligger Skyld hos en Person og retstridig Handling, er det muligt, at Reglen har sin Hovedgrund eller dog en væsentlig Støtte i lignende Betragtninger, som fører til det almindelige Culpaansvar.

5. Endelig vil Undersøgelsen blive koncentreret om det ene Hovedspørgsmaal: Bør culpa være en Ansvarsbetingelse? Alle de andre vanskelige Spørgsmaal — f. Eks. om den juridiske Aarsagssammenhæng eller om Erstatning for ikke-økonomisk Skade— vil i det væsentlige blive forbigaaet. Dog vil naturligvis den Regel om Erstatning uden culpa, der opstilles som Resultat, blive udformet saavidt som nødvendigt, for at der kan skønnes over dens praktiske Virkning. Helt igennem vil Begrænsningen til økonomisk Skade blive fastholdt. Dette er nødvendigt, for ikke at komme ind paa det store Spørgsmaal om andre Arter af Skade, og det finder tillige en Forklaring deri, at de Grundsætninger, der vil blive udviklet om Erstatning uden culpa, i Almindelighed ikke vil være anvendelige paa ikke-økonomisk Skade.

Disse Begrænsninger vil blive fastholdt i begge Bogens Hovedafsnit. Dog vil der for at vise Afgrænsningens Betydning blive gjort nogle korte Bemærkninger om en Del af de udelukkede Tilfælde (§§ 25—26).

For det saaledes afgrænsede Omraade er det da Opgaven at udfinde, hvad der stemmer med Retfærdigheden, med Forholdets Natur eller »*richtiges Recht*«, med et moderne Udtryk, og denne Opgave forstaas saaledes, at det gælder at finde *den Regel, der bedst tjener Livets Tarv,* der i det praktiske Liv vil have den gavnligste Virkning. Disse Udtryk tages her i den videste Forstand. Ved Bedømmelsen af en Regel maa derfor ogsaa tages Hensyn til de Vanskeligheder, som følger af Retsmaskineriets Ufuldkommenhed, og som kan føre til at modificere de ad andre Veje fundne Resultater. Det er ikke Meningen at opbygge en rent ideal Ret, der skulde være den rette for alle Folk eller alle Tider. Der spørges kun: *Hvad tjener bedst Livet, som det former sig hos os i Nutiden?* Resultatet vil derfor være betinget af en lang Række

Forudsætninger, den bestaaende Samfundsordning, det naaede Civilisationstrin, Retsmaskineriets Udvikling o. m. a.

Spørgsmaalet er imidlertid, hvorledes man kan udfinde og godtgøre, hvilken Ordning Livets Tarv kræver? Vejen til at finde det rette maa være en indgaaende Iagttagelse af Livets Fænomener, hvorved man maa søge at fremdrage de forskellige praktiske Hensyn og afveje dem indbyrdes. Dette vil for den enkelte ske ved en Samvirken af Følelse og Refleksion, ved en skønsmæssig Bedømmelse af Enkelttilfælde efter Retsfølelsen og en Prøvelse og Sammenstilling af dem i Forstandens Lys. Retsfølelsen vil hjælpe én paa Spor efter Momenter, der hidtil er undgaaet éns Opmærksomhed, og Forstanden vil omvendt kunne indvirke paa Retsfølelsen. Undersøgelsen maa da fortsættes, indtil man naar til Overensstemmelse mellem Følelse og Forstand. Skal man derimod godtgøre Rigtigheden af sine Anskuelser *overfor andre,* er det klart, at man først og fremmest maa lægge Vægt paa den forstandsmæssige Argumentation og derved søge at overbevise vedkommendes Forstand og samtidig vinde hans Retsfølelse.

Alligevel er dette ikke det eneste Middel, der staar til Raadighed. Vel kan man ikke vente sig, at det skal gøre Indtryk paa andre, om man paaberaaber sig sin egen Retsfølelse, — den kan kun vente en vis Respekt, hvor man sidder inde med en anerkendt Overlegenhed i Erfaring, — men man vil kunne søge en Støtte i *andres* Retsfølelse.

Der kan i saa Henseende først være Tale om at paaberaabe sig *den almindelige Retsbevidsthed* i Folket. Hvor en saadan findes, fortjener den Opmærksomhed af to Grunde. Det er farligt at opstille Retsregler, der strider mod den almindelige Retsbevidsthed — ialtfald hvor man ikke kan vente at faa Retsanskuelsen ændret —; thi hvor Retsfølelsen virkelig saares, vil Retsordenen svække sin egen Autoritet, og hertil har den ikke Raad, den trænger i saa høj Grad til Individernes Tillid og Tilslutning. Men dernæst fortjener Retsbevidstheden Opmærksomhed, fordi den ofte leder i den rigtige Retning. Dette ligger i, at den ofte rummer en mer eller mindre ubevidst Hensyntagen til det praktiske Livs Krav. Retsfølelsen er ganske vist meget sammensat. I mange Tilfælde vil Individet tage sit Udgangspunkt i en etisk eller moralsk Dom, men ved Siden heraf — eller hvor de etiske Synspunkter ikke leder paa Vej — vil andre Momenter spille ind. En

betydelig Rolle spiller, hos Flertallet ialtfald, den faktisk bestaaende Retstilstand, forsaavidt den er kendt; men som tredje væsentlige Faktor kommer en mer eller mindre bevidst Hensyntagen til Livets Krav, og denne vil faa større Betydning, jo mere man kender til de paagældende Livsforhold. At Retsfølelsen saaledes kan træffe det rette, ligger i, at det ofte er lettere at finde det rette Resultat end at begrunde det rigtigt. Det viser sig stadig ved de konkrete Retsafgørelser, og Retshistorien viser ogsaa, at man ofte har udformet Retsregler, hvis forstandsmæssige Begrundelse først er givet længe derefter.

Hvis det er rigtigt, at Hovedelementerne i Retsfølelsen er de nævnte, vil det være klart, at man ikke kan tillægge den almindelige Retsbevidsthed lige stor Betydning i alle Forhold. I hvert enkelt Tilfælde bør man søge at udfinde, hvad det er, der ligger til Grund for den, og om den kan forklares som Udslag af rent moralske Anskuelser eller blot Sædvane, thi i saa Fald faar den mindre Vægt. Fremdeles kan den almindelige Retsfølelse overhovedet ikke ventes at træffe det rette med Hensyn til mere ualmindelige Forhold, og ofte vil den lade én helt i Stikken.

Den almindelige Retsbevidsthed vil derfor ikke føre ret langt. Et Stykke videre vil man kunne naa, naar man gaar fra den til den Retsbevidsthed, der har givet sig Udslag i *Lovgivningen* rundt omkring i Landene. Lovene vil ofte være affødt af Tidens praktiske Krav. Det vil derfor være af stor Betydning at foretage en sammenlignende Undersøgelse af forskellige Landes Lovgivning.

Endnu større Betydning vil dog en sammenlignende Undersøgelse af *Retspraksis* i de forskellige Lande have. Hos den erfarne praktiske Jurist — Dommeren — vil man kunne vente den bedst udviklede Retsfølelse, netop fordi han til Stadighed sysler med det praktiske Liv. Ganske vist vil Dommeren heller ikke altid finde det rette — rent bortset fra, at han ofte vil hindres heri af positive Retsnormer. Thi ogsaa hans Retsfølelse vil paavirkes af en udefra kommende Indflydelse, idet den hos de fleste Dommere vil have en Tendens til at harmonere med den gældende Ret, ialtfald til en vis Grad. Saa meget større Værdi har den, hvor den bryder med de hævdvundne Anskuelser, og særlig kraftigt vil Vidnesbyrdet være, hvor det kan paavises, at de forskellige Landes Domstole — maaske ud fra ganske forskellige Udgangspunkter — kommer til beslægtede Resultater. Derfor vil der blive lagt meget

stor Vægt paa en Fremstilling af Udviklingen i Retspraksis i nyere Tid.

Der er ogsaa særlig stor Grund til at tillægge den retssammenlignende Undersøgelse af Lovgivning og Retspraksis Betydning netop for det foreliggende Emne; thi det gælder i højere Grad end vel for nogen anden Gren af Retsordenen, at de nationale Forskelligheder ikke kan spille nogen Rolle fra et praktisk Synspunkt, saalænge de ydre Samfundsforhold er saa ensartede som i de europæiske Lande. I Kontraktsretten bliver Sædvanen en Kilde til Forskel, men saadanne Sædvaner bliver der ikke Plads for med Hensyn til skadegørende Handlinger. Folkets Ejendommelighed og Sædvane vil vel kunne spille en vis Rolle for Afgørelsen af Spørgsmaalet, hvorledes Grænsen for Handlefriheden nærmere skal drages i de enkelte Tilfælde, men i det store og hele vil Grænsen dog blive draget ens overalt. Ialtfald er Princípet det samme, og Spørgsmaalet om, hvilke Retsregler der skal gælde for de forskellige Grupper af Tilfælde, staar ens overalt.

Endelig kan bemærkes, at Undersøgelsen af den faktisk gældende Ret endnu paa een Maade kan være af Værdi. Teoriernes Rigtighed vil nemlig ogsaa kunne godtgøres ved *Eksperiment*. Hvis der kan paavises Retsregler, der svarer til de af Teorien opstillede, vil man kunne verificere Teorierne ved en Undersøgelse af, om Retsreglens Virkninger har været gavnlige eller ikke.

Af det sagte følger det, at Fremstillingens to Hovedafsnit vil blive den forstandsmæssige Vurdering af de forskellige praktiske Hensyn, der kan udfindes ved en Betragtning af Livsforholdene (Afsnit I), og den retssammenlignende Behandling af de vigtigste Kulturlandes moderne Ret (Afsnit III). Denne sidste Del vil tillige blive en Slags Materialsamling for den første. Det er først og fremmest det der samlede Materiale af konkrete Retstilfælde, der danner Grundlag for det første Afsnit. Forsaavidt kunde det synes naturligt at vende Ordenen om. Naar dette dog ikke gøres, er det af Hensigtsmæssighedsgrunde. Det her valgte System gør det muligt at knytte en Kritik til den retssammenlignende Undersøgelse, og det en Kritik, der baade bliver bedre og lettere, da dens Forudsætninger er givet i det foregaaende. Med en modsat Ordning vilde en Kritik enten blive ret overfladisk eller en Foregriben af det meste af den følgende Undersøgelse.

Det første Afsnit vil føre til det Resultat, at Culpareglen maa anerkendes for et meget stort Felt, men at der dog ved Siden af

den bliver Brug for andre Regler, der maa anses som hvilende paa ganske andre Retshensyn. Da det er Paavisningen af det sidste, der er Formaalet med Afhandlingen, vil Hovedarbejdet blive lagt i Udredningen af de Retsgrundsætninger, der fører til at paalægge Erstatning uden culpa. Culpareglen vil kun blive behandlet i det Omfang, det er nødvendigt for den følgende Undersøgelses Skyld. Det vil sige, at det vil blive forsøgt at give en forstandsmæssig Begrundelse af den, thi først Paavisningen af, hvorledes den bør opfattes, gør det muligt at bygge videre. For at undgaa, at denne Undersøgelse bliver Tyngdepunktet i Afhandlingen, vil der ikke blive optaget nogen Drøftelse af de mange afvigende Teorier om Culpareglen og dens nærmere Forstaaelse.

Til Undersøgelserne om Erstatningspligt udenfor Culpareglen knyttes dernæst en kritisk Fremstilling af de vigtigste afvigende Teorier, blandt andet ogsaa for at gøre Rede for Forholdet mellem den her opstillede Teori og ældre Løsninger (Afsnit II). Endelig bliver dansk Ret behandlet i det sidste Afsnit (IV).

Endnu et Punkt maa berøres her. En Forudsætning for, at Argumentationen med de praktiske Betragtninger kan overbevise andre, er, at man er enig om, hvad der er Kriteriet for, om Virkningen af en Regel er »gavnlig« eller ikke. Forsaavidt kunde man sige, at enhver Undersøgelse burde begynde med en Redegørelse for Forfatterens Ideal, for hvad Forfatteren anser for Retsordenens Maal, og den vilde blive Grundlaget for det følgende. Dette vil dog ikke blive gjort her, det vilde sikkert være utilfredsstillende. Der er næppe nogen Forfatter, der har begyndt Undersøgelsen af et praktisk Retsspørgsmaal med at opstille en Formel for sit Ideal, for derefter at drive Undersøgelsen under Sammenligning med denne Maalestok. Tværtimod vil man begynde omvendt. Sagen er, at det forholder sig med dette Punkt som med Retsfølelsen i det hele. Der er mere af det instinktive eller intuitive end af det, der fornuftmæssig lader sig udrede. Man vil derfor faktisk af sin Retsfølelse lade sig lede til en Afgørelse af Idealet paa de enkelte praktiske Punkter. Opstillingen af en samlet Formel vilde da i Virkeligheden kun være en Rekonstruktion ex post. Desuden vilde den ofte være vildledende, idet det ikke vil være muligt at sammenfatte alle Enkeltheder i een Formel, der hverken var for vid eller for snæver, og man let vilde overse Momenter, der har Betydning i Virkeligheden.

FØRSTE AFSNIT.

A. FORBEREDENDE UNDERSØGELSER.

§ 1.

Retstridighedsbegrebet.

Formaalet med denne Afhandling er at undersøge, om Erstatningspligt bør være betinget af Skyld, Culpa; men inden den egentlige Undersøgelse optages, vil det være hensigtsmæssigt at gøre nogle Bemærkninger om Retstridighedsbegrebet. Dette er nødvendigt, dels fordi det retlige Skyldbegreb kun kan bestemmes nøjagtigt ved Hjælp af Begrebet Retstridighed, dels fordi alene den rette Opfattelse af Retstridighedsbegrebet gør det muligt at naa en tilfredsstillende Løsning af Problemet Erstatning uden Culpa. Og det er naturligt at sætte disse Bemærkninger i Spidsen, da Retstridighedsbegrebet har en Betydning, der rækker langt ud over Erstatningsretten.

Der hersker som bekendt stor Strid i Videnskaben om Forstaaelsen af Retstridighedsbegrebet, og denne Strid drejer sig ikke blot om enkelte tvivlsomme Detailler i den praktiske Ordning, men tillige om selve Begrebets Hovedindhold — omend Striden i saa Henseende hovedsagelig er af teoretisk Art —. Paa dette Sted er det dog overflødigt at optage en indgaaende Undersøgelse af Problemet; thi der er ikke Tvivl om, at det Retstridighedsbegreb, der er opstillet af den nyere, nordiske Retsvidenskab, i alt væsentligt er rigtigt, og at man maa forkaste det Begreb, der er almindeligt i Udlandet, navnlig i Tyskland. Af Hensyn til Undersøgelsen i Afsnit III skal der dog straks gøres nogle Bemærkninger om dette Punkt. Det Retstridighedsbegreb, som den nordiske Videnskab har udformet i Tilslutning til Goos og Getz, udmærker

sig ved at være langt snævrere end det tyske [1]). I Korthed kan det karakteriseres saaledes, at der gøres tre Begrænsninger.

1. Handlingen er retmæssig, naar den er *ufarlig* [2]) — ialtfald naar den foretages uden dolus —.

2. Selvom den er farlig, er den retmæssig, naar den paa Grund af sin Værdi for Livet er *forsvarlig*. Der maa altsaa foregaa en Afvejelse af de modstaaende Hensyn, Nytte og Fare.

3. Endelig kan visse særlige Omstændigheder gøre Handlingen retmæssig, skønt den skaber større Fare, end det ellers er tilladt at skabe.

Af de nævnte Begrænsninger kender den tyske Videnskab kun den sidste. Til en vis Grad kan man sige, at man erstatter de to første med den Betingelse, at Handlingen skal have medført et Indgreb i en Ret, en Skade. Med denne Betingelse kan selvfølgelig kun opstilles, hvor der er Tale om Erstatning og tildels om Straf. Ser man bort fra den, kan Forskellen ogsaa udtrykkes saaledes: Det nordiske Begreb svarer til tysk Retstridighed + Culpa, naar dette sidste Begreb gøres til et rent objektivt eller dog udvortes Begreb [3]); thi Culpabegrebet rummer netop Skønnet om Handlingens Forsvarlighed. — Ligheden fremtræder ganske vist mindre klart; men dette skyldes alene, at den tyske Teori ikke har gjort nærmere Rede for, hvilke Momenter Culpaskønnet bestaar af. I og for sig vilde det være muligt at udvikle hele Teorien om Afvejelse af Fare og Nytte ogsaa ud fra den tyske Teori [4]). —

Det vil ses, at den teoretiske Forskel mellem nordisk og tysk Opfattelse især kommer frem ved de almindelige farlige Handlinger; thi Handlinger, der sikkert medfører Indgreb i andres

---

[1]) Dette gælder netop først og fremmest med Hensyn til de her behandlede Tilfælde, Integritetskrænkelserne. Da Undersøgelsen er begrænset til disse, bliver det ikke nødvendigt at gaa ind paa et andet Hovedpunkt, nemlig hvorvidt Domstolene selv kan afgøre, om de vil beskytte en vis Interesse og derved anerkende den som Ret.

[2]) En ufarlig Handling kan være retstridig, naar en positiv Lov forbyder *selve Handlingen*, men her interesserer kun Spørgsmaalet, hvornaar en Handling, der ikke direkte er forbudt, er retstridig af Hensyn til de Virkninger, den kan medføre.

[3]) Saa at det betegner en Optræden, der afviger fra den, en bonus paterfamilias vilde have udvist. — Med Hensyn til Spørgsmaalet, om Begrebet bør bestemmes rent objektivt, se straks nedenfor.

[4]) Se allerede *Bornemann:* Samlede Skrifter I, S. 184—5, jfr. S. 179—80.

Retsgoder, vil i Reglen kun være retmæssige, naar der foreligger en af de »særlige Omstændigheder, der udelukker Retstridigheden«. For de almindelige farlige Handlingers Vedkommende kan der imidlertid ikke være Tvivl om, at det nordiske Retstridighedsbegreb er det rette og navnlig ogsaa er rigtigt for positiv tysk Ret — skønt man ved Redaktionen af Bürgerliches Gesetzbuch er gaaet ud fra et andet Begreb.

Hvad der er retstridigt, er nemlig ikke noget, der kan afgøres rent teoretisk; det afhænger af de gældende Retsregler; men en simpel Iagttagelse af disse viser, at det Begreb, der anvendes i den tyske Videnskab, er urigtigt. — Før man skrider til Undersøgelsen af Retsreglerne, maa man dog være paa det rene med, hvad man forstaar ved Ordet »retstridig«.

Spørgsmaalet: Hvad er retstridigt? kan besvares saaledes: *en menneskelig Handling eller Undladelse, der strider mod Loven og derfor modarbejdes af denne.* Grundlaget for denne Sætning er selve Ordets Betydning.

Retstridig kan sproglig betyde to Ting: *hvad der strider mod Retsordenen* (den objektive Ret, Loven), *eller hvad der strider mod en subjektiv Ret* [5]). Det samme gælder de fremmede Ord rechtswidrig, contraire au droit. De to Betydninger dækker over det samme, naar man tager Begrebet subjektiv Ret i videste Betydning, saaledes som det i Reglen forstaas hos os og i Frankrig [6]). Efter en almindelig tysk Teori vil Retstridighed i den sidste Betydning derimod være et snævrere Begreb end Retstridighed i første Betydning [7]). Herved behøver vi dog ikke at opholde os, da det ogsaa i Tyskland er almindelig anerkendt, at det er Begrebet Retstridighed i den første Betydning, Videnskaben maa anvende [8]). Retstridig bliver derfor ensbetydende ogsaa med Ordene normwidrig, illicite og unlawful. Endelig vil det ogsaa kunne bestemmes som: *hvad der strider mod en Retspligt,* naar der i dette sidste Ord ikke indlægges noget subjektivt, men man tager det som Modstykke til subjektiv Ret i den ovenangivne Forstand.

For at undgaa Misforstaaelser vil det dog være simplest at

---

5) Sml. *Fischer* § 11.
6) Sml. *Lassen* § 27 Note 4.
7) *Fischer* § 16.
8) *Fischer* § 11, *Zitelmann* i Arch. f. civ. Pr. Bd. 99. S. 6.

holde sig til Definitionen: hvad der strider mod Loven. Spørgsmaalet bliver da, hvorledes man udfinder, at noget strider mod Loven. Dette maa besvares saaledes: Stridende mod Loven er kun, hvad Loven paa en eller anden Maade søger at modvirke. Der maa altsaa paavises en Retsregel, der modarbejder det paagældende Forhold, men denne Retsregel behøver naturligvis ikke at findes i Lovsform.

Men dernæst maa det hævdes, at det *kun* er *Menneskers Forhold,* d. v. s. Handlinger eller Undladelser, der kan siges at stride mod Loven. Ogsaa andet kan vel efter Omstændighederne modarbejdes af Loven, men det er dog rigtigst at begrænse Retstridighedsbegrebet til Menneskers Forhold. Dette ses lettest, naar man tænker paa Betydningen stridende mod en subjektiv Ret — eller pligtstridig —; thi ud fra denne Betydning er Sagen afgjort, naar man antager, at kun Mennesker kan være Retssubjekter.

Om en Handling eller Undladelse er retstridig, vil efter det anførte bero paa, om den modvirkes af Retsordenen. Til at fastslaa Retstridighedsbegrebet hører derfor en Undersøgelse af de forskellige Maader, hvorpaa Retsordenen modarbejder Menneskers Handlinger [9]). En retstridig Handling kan nu modarbejdes paa mange Maader. Med Hensyn til de ydre, fysisk fremtrædende Handlinger, som alene interesserer i denne Afhandling, kan det ske paa to Maader. Handlingen kan modarbejdes ved Magtmidler — mekanisk virkende Hindringer — eller ved at skabe Motiver for den paagældende selv og derved bevæge ham til at afholde sig fra den retstridige Handling — kompulsivt virkende Regler —. Det første sker navnlig ved Politi og judicielle Myndigheder samt ved de privates Nødværge. Det sidste sker først og fremmest ved Truselen om Straf eller Erstatning, men herhen hører ogsaa Forbud og Eksekution, forsaavidt der kun benyttes Tvangsmidler af indirekte Art. Om en Handling kan modarbejdes paa en eller flere af disse Maader, er ligegyldigt. Saa snart den kan modarbejdes med et eller andet Middel, er den retstridig [10]).

---

9) Hvor fremtidig dette Udtryk bruges, sigtes der tillige til Undladelser.

10) De Teorier, der til Retstridighed ogsaa kræver Tilregnelighed (nedenfor Note 19) gaar i Virkeligheden ud paa, at der kun kan sluttes til Retstridigheden fra de Retsregler, der tilsigter at virke motiverende paa den handlende. Det er imidlertid klart, at Retsordenen kan modvirke Handlinger i videre Omfang ved mekaniske Midler, og derfor bør det rent subjektive Begreb forkastes.

Resultatet er altsaa, at en given Retsordens Retstridighedsbegreb maa udfindes ved en Undersøgelse af Forudsætningerne for alle de Midler, hvormed Retsordenen modarbejder menneskelige Handlinger. Forsaavidt de forskellige Midler er knyttede til forskellige Forudsætninger, bliver det afgørende det Middel, der er videstrækkende, thi naar Handlingen blot modarbejdes paa een Maade, er den som sagt retstridig [11]). Hvis alle disse Forhold var ordnet ved positiv Lov, var Opgaven derfor let nok, men naar dette ikke er Tilfældet med de fleste af dem, er der den Vanskelighed tilbage at bestemme Forudsætningerne for de forskellige Retsmidlers Anvendelse. Men her vil man naturligt under Lovens Tavshed følge Forholdets Natur, og den naturligste Vej er da at spørge: 1) Hvilke Handlinger kan Retsordenen overhovedet tænkes at modvirke? 2) Hvorvidt kan den tænkes at ville modvirke de paagældende Handlinger med dette eller hint Middel? [12])

Der er endnu Grund til at gøre et Par Bemærkninger om et enkelt Punkt. Det sagte gaar ud fra, eller gaar ud paa, at *Retstridighedsbegrebet er en Enhed.* Hvad der er retstridigt efter en Lov, kan ikke være retmæssigt efter en anden [13]). Retstridigt er derfor alt det, der blot strider mod een Retsregel, eller som modarbejdes af Retsordenen paa een Maade.

Sætningen om Retstridighedsbegrebets Enhed er ganske almindelig. Om de paagældende Retsregler er offentligretlige eller privatretlige, er uden Betydning. Hvis en offentligretlig Regel tillader

---

11) Deraf, at Retsordenen paalægger Skadeserstatningspligt, kan ikke med Sikkerhed sluttes, at den paagældende Handling er retstridig. Det er nemlig klart, at der ialtfald undertiden paalægges Erstatningspligt uden nogen retstridig Handling, saaledes ved Ekspropriation. Der udkræves derfor en selvstændig Undersøgelse af, om Retsordenen ved at paalægge Erstatningspligt søger at modarbejde Handlingen. Herved vil et frit Skøn efter Forholdets Natur eventuelt blive afgørende. Ganske vist vil det være Reglen, at der haves andre Retsmidler ved Siden af Erstatning, hvor Handlingen er retstridig; men i og for sig er dette ikke nødvendigt, thi der kan være særlige Grunde, der udelukker Anvendelsen af andre Retsmidler. Der kan derfor ikke paavises noget klart og altid anvendeligt Kendemærke paa en Handlings Retstridighed. (For et snævrere Omraade kan det derimod gøres, se ndf. i § 11 ved Note 3).

12) sml. *Bentzon:* alm. Retslære S. 126 og Spørgsmaalstillingen hos *Torp* S. 250 f. n.

13) Sml. *Zitelmann* l. c. S. 11 f.

en Handling, der i Almindelighed er forbudt, f. Eks. tillader det offentlige at ekspropriere Huse eller slaa sygt Kvæg i en Privatmands Stald ned, saa er en saadan Handling retmæssig — og ikke »privatretlig retstridig« —. Omvendt er det slet og ret retstridigt at overtræde vor Straffelovs § 78, selv om ingen privatretlig Ret krænkes derved.

Denne Erkendelse udelukker ikke, at man opstiller et særligt Begreb om det »*privatretlig retstridige*«, naar dette ikke stilles i direkte Modsætning til det almindelige Retstridighedsbegreb — som i de to første ovennævnte Tilfælde —, men udformes som et snævrere Begreb, et Underbegreb under det almindelige Begreb. Man kunde saaledes sige, at der i det tredje lige nævnte Tilfælde (Straffelovens § 78) ikke foreligger en privatretlig retstridig Handling. Anvender man i et vist Retsforhold et saadant Begreb, vil det i Virkeligheden kun sige, at man foruden Retstridighed kræver visse yderligere Momenter, nemlig at Handlingen strider mod en privatretlig Regel eller en »subjektiv Privatret«. Derimod kan det privatretlig retstridige aldrig omfatte, hvad der er tilladt ved offentligretlig Norm, thi Retsordenen kan ikke ved en Lov modvirke, hvad den tillader ved en anden; den ene maa fortrænge den anden.

Herved maa dog gøres en Bemærkning. Selv om det anførte principielt er rigtigt og ubetinget kan fastholdes her, hvor der er Tale om en Undersøgelse af Forholdets Natur, saa kan det tænkes, at det ikke ubetinget kan gennemføres for en given positiv Retsorden. Det er tænkeligt, at det i en vis Lovgivning er nødvendigt at opfatte Retstridighedsbegrebet paa lignende Maade, som Torp opfatter Besiddelsesbegrebet, det vil sige som et Begreb, der varierer fra det ene Forhold til det andet. At danne et saadant »Harmonikabegreb« kan være berettiget, nemlig hvor der er Tale om et Udtryk, der bruges i Lovgivningen i flere Forhold, og hvor det vilde føre til uheldige Resultater at fortolke det ens overalt [14]). Dette behøver ikke nærmere at forfølges her. Paa dette Sted kan Begrebets Enhed fastholdes. Man bør altsaa formulere Begrebet

---

14) Hvorvidt dette gælder om Retstridighedsbegrebet i dansk Ret, kan ikke undersøges her. Det er dog næppe Tilfældet, da Begrebet ikke spiller saa stor en Rolle i den praktiske Lovgivning. Se om engelsk Retsopfattelse § 45 Note 14.

saa vidt som muligt. Hvad der blot strider mod en eller anden enkelt Retsnorm, er retstridigt. Faar man i anden Sammenhæng Brug for snævrere Begreber, saa vil det sige, at der foruden Retstridighed kræves visse andre Momenter [15]).

Hvis man anerkender Rigtigheden af det ovenfor udviklede, er der ingen Tvivl om, at den nordiske Videnskab har Ret. Fornuftigvis kan ingen Retsorden ville modvirke en Handling, der er foretaget uden dolus [16]) og ufarlig eller dog forsvarlig, d. v. s. retmæssig efter den nordiske Teori. Og specielt kan der hverken i dansk eller tysk Ret paavises nogen Retsregel, der modvirker en saadan Handling. Det er klart, at den ikke kan medføre Straf, og at heller ikke Erstatning kan paalægges ifølge Culpareglen, ej heller vil en Mand kunne dømmes til at undlade en saadan Handling eller hindres heri ved Forbud eller Nødværge eller offentlige Magtmidler. Heraf følger, at det vilde være logisk urigtigt eller et Misbrug af Sproget at kalde en saadan Handling retstridig. Dette har mange af Udlandets Forfattere i Virkeligheden en ubevidst Følelse af, hvilket viser sig i, at de ofte undgaar at tale om den retstridige *Handling* og i Stedet for taler om, at der foreligger en retstridig *Krænkelse* af et Gode [17]).

Der er et andet Punkt i Retstridighedslæren, der er meget omtvistet, nemlig, om Grundlaget for Bedømmelsen af Handlingen skal være mere eller mindre objektivt. Nogle vil lade det afgørende være en Bedømmelse af Situationen, som den viser sig for en bonus paterfamilias i den handlendes Situation [18]). Den herskende Lære vil gøre Bedømmelsen saa objektiv som mulig, saa

---

15) Retstridighedsbegrebets Enhed udelukker naturligvis ikke dets Relativitet. Hvad der er retstridigt i Forhold til en, behøver ikke at være retstridigt overfor andre. Her er et Punkt, hvor den anden Betydning af Ordet Retstridighed har sin Fordel. Naar man tager Ordet som enstydigt med ulovlig, normwidrig, er man tilbøjelig til at opfatte det absolut. Hvor det tages som stridende mod subjektiv Ret, er det derimod naturligt at tænke paa dets Relativitet.

16) Dette Moment er blot medtaget ex tuto, da det alene er Hensigten at afgøre det teoretiske Spørgsmaal.

17) Sml. herved ogsaa BGB § 823 »widerrechtlich verletzt«. Dette Udtryk er kun uklarere og derfor mindre stødende; det betyder krænker paa en retstridig Maade, og det vil sige ved en retstridig Handling, da alene Handlingen kan være retstridig. Se ogsaa nedenfor i § 4 ved Note 1—2.

18) Jfr. *Kraft* S. 81 ff.

at der maa tages Hensyn til alle Kendsgerninger, der eksisterer i Handlingens Øjeblik, selv om de er skjulte, og anvendes de bedst tænkelige menneskelige Evner (Kundskaber etc.) [19]). Dette Spørgsmaal er det ikke nødvendigt at optage til Undersøgelse her [20]). I Skadeserstatningsretten vil begge de to nævnte Begreber spille en Rolle, da Ansvaret for retstridige Handlinger [21]) normalt er betinget af Culpa. Ved Anvendelsen af Culpareglen vil man i de allerfleste Tilfælde kun anvende det første Begreb; thi selv om man anser et objektivt Begreb for rigtigt, vil man ved Handlingens Bedømmelse ikke gaa den Omvej at anlægge en objektiv Maalestok først, men gaa lige løs paa bonus paterfamilias-Skønnet. Men ogsaa det objektive Begreb spiller en vis Rolle ganske uden Hensyn til, om det antages, at det egentlige Retstridighedsbegreb er objektivt. Thi Erstatningspligt efter Culpareglen maa formentlig være betinget af, *at* der er handet »objektiv urigtigt«, *og at* der er handlet med Culpa. Hvis der voldes Skade ved en Handling, der var objektiv rigtig, bør der ikke kunne være Tale om Erstatning efter Culpareglen — men vel om Straf —, selv om Handlingen for den handlende tog sig ud som retstridig. Som Eksempel kan nævnes det Tilfælde, at A støder B ned, ligesom denne skulde til

---

19) Der findes endnu flere Standpunkter; i Udlandet er der ogsaa Forfattere, der vælger et rent subjektivt Grundlag, altsaa identificerer Retstridighed og Culpa; se bl. a. *A. Merkel:* Juristische Encyclopädie §§ 260—62 og *Hold v. Ferneck:* Die Rechtswidrigkeit. At dette Standpunkt maa forkastes, følger af, at Retsordenen utvivlsomt kan modvirke ogsaa utilregnelige Personers Handlinger, jfr. Note 10, og A. S*erlachius:* Straff och skadestånd, Helsingfors 1901, S. 41 ff.

20) Principet for Besvarelsen er givet i det foregaaende. Retstridighedsbegrebet maa ogsaa i denne Retning bestemmes ved en Iagttagelse af Retsreglerne, en Undersøgelse af Betingelserne for Anvendelsen af de forskellige Midler, hvormed Retsordenen modvirker urigtig Handlen. Da intet enkelt af de Midler, der kan tænkes at gaa videst i Retning af det objektive (Forbud, Nødværge), kan anvendes overfor alle retstridige Handlinger, er det meget muligt, at Begrebet maa bestemmes forskelligt for forskellige Grupper af Handlinger.

21) Hvor Erstatningspligt paalægges ved retmæssige Handlinger, kommer et lignende Spørgsmaal frem, nemlig med Hensyn til Farebegrebet: om det skal bestemmes rent objektivt eller efter de Omstændigheder, der er kendelige for en bonus paterfamilias i den handlendes Situation. Som det vil blive paavist senere (§ 18 b), er det ialtfald normalt kun det sidste Begreb, der bør have Betydning; jfr. ogsaa § 18, Note 16.

at dræbe A, uden at A vidste det; eller at en Dommer uden Føje arresterer en Person, der siden viser sig at være den skyldige [22]).

Det følger af det foregaaende, at der ikke er anden Forskel paa Skyld (Culpa) og Retstridighed, end at det ene er mere subjektivt og det andet mere objektivt. Retstridighedsbegrebet er ialtfald for saa vidt objektivt, som det er et rent ydre Begreb, der normalt intet har med Personens Indre at gøre; Culpa er for saa vidt subjektivt, som det tager Hensyn til den handlendes Indre ialtfald i visse Tilfælde [23]). Det retstridige maa være Culpa overalt, hvor Dadelværdigheden ikke bortfalder af subjektive Grunde, d. v. s. Grunde, der ligger i Subjektet selv eller dets Stilling, f. Eks. at vedkommendes Evner ikke tillod ham at handle bedre, eller at den Kendsgerning, der gjorde Handlingen retstridig, var skjult for ham.

Ved Siden af de to Hovedspørgsmaal, der er behandlet, er der en Række andre Punkter, hvor der kan være Strid om Retstridighedsbegrebets Udformning, og hvor Afgørelsen kan være af praktisk Betydning for Erstatningsretten. Saadanne praktiske Spørgsmaal er selvfølgelig ikke løst blot derved, at man antager den nordiske Teori [24]). Den har utvivlsomt Ret i, at Grænsen for Handlefriheden maa fastsættes ved en Interesseafvejelse. — Der kan alene være Tvivl om, i hvor vidt Omfang denne er overladt Domstolenes frie Skøn; men ved Integritetskrænkelser er det i Virkeligheden alle Vegne Reglen, at den er det, bortset fra de Tilfælde, hvor der er Tale om en af de »særlige Grunde, der udelukker Retstridigheden«; man har blot ikke erkendt dette. — Men Spørgsmaalet er, hvilke Momenter det er, der indgaar i denne

---

22) Det objektiv rigtige vil selvfølgelig kun være et idealt Maal for Retsordenen. I Praksis vil det betyde det samme som, hvad der antages for rigtigt paa Grundlag af de Momenter, der har kunnet oplyses inden vedkommende Forholds retlige Bedømmelse og med den Viden (Sagkundskab), som Retten sidder inde med.

23) I hvilket Omfang det bør ske, undersøges ndf. i § 5. Det er alle Vegne anerkendt af den herskende Lære, at Culpa ialtfald forudsætter personlig Tilregnelighed, saa at navnlig smaa Børn og Afsindige ikke kan ifalde Erstatningsansvar efter Culpareglen. Se dog *Lassen* § 31 IV, især S. 226.

24) Saaledes kan nævnes Spørgsmaalet, om der bør tages Hensyn til den handlendes Motiv eller Handlingens Formaal, om Nødretten bør anerkendes uden positiv Hjemmel.

Interesseafvejelse, og hvilken Vægt der skal tillægges dem. Disse Spørgsmaal kan ikke optages til Behandling her, da det ikke er Hovedopgaven at fremstille Culpareglen. Iøvrigt spiller det ogsaa en mindre Rolle i Praksis, hvorledes de fleste af disse Spørgsmaal løses. Det er givet, at Domstolenes Bedømmelse af en Handlings Forsvarlighed i de allerfleste Tilfælde vil ske ved et enkelt usammensat Skøn, beroende paa den af Livets Erfaringer nedfældede Dom. Forsaavidt er Videnskabens Begreb kun et Forsøg paa at udrede, hvad der foregaar i det skjulte. Men i sjældnere Tilfælde, hvor Øvelse og Erfaring er mindre, vil det ofte være nødvendigt at tage sin Tilflugt til mere sammensatte Fornuftovervejelser, og her bliver Teorierne af praktisk Værdi.

De forskellige Spørgsmaal vil efter det anførte kun blive taget op i det følgende, forsaavidt det er af praktisk Betydning for Reglerne om Ansvar uden Culpa. Allerede her kan det dog siges, at *Farebegrebet* formentlig bør bestemmes noget anderledes, end man oprindelig har gjort det her [25]). I Praksis vil man vel ofte ogsaa i denne Henseende gaa efter et Skøn, men den videnskabelige Forklaring af Begrebet maa søges i de Tanker, der er fremsat af *v. Kries* og optaget af Tilhængerne af Teorien om den adækvate Foraarsagelse [26]).

§ 2.

Hindringer for en praktisk Løsning.

I Indledningen er det udviklet, hvorledes man i Almindelighed kan udfinde og godtgøre, hvad der er »rigtig Ret«. Der er imidlertid mange, der vil hævde, at denne Metode ikke kan anvendes overfor det Spørgsmaal, vi her behandler. De vil kategorisk erklære, at en praktisk Undersøgelse er ørkesløs, og hævde, at enhver Udvidelse af Ansvaret udover den klassiske Culparegel er udelukket paa Forhaand. Som Grunde hertil anfører man

---

[25]) Det Begreb, *Goos* udformer (Strafferettens almindelige Del S. 168—73, Alm. Retslære I S. 330—32), er forskelligt fra det her forsvarede og navnlig snævrere. Det er formentlig ogsaa for snævert til at forklare Retsanvendelsens Resultater.

[26]) Se herom § 20 Nr. 1.

enten, at det vilde stride mod den almindelige Retsbevidsthed, eller at det vilde være i Strid med Retfærdigheden, eller begge Dele.

Hvad den første Indvending angaar, saa kan den ikke affærdiges uden videre, efter det, der er sagt i Indledningen. Men Spørgsmaalet maa først og fremmest blive, om de paagældende har Ret i deres Paastand, at der findes en grundfæstet almindelig Retsbevidsthed, der anser Culpareglen for den rette.

Dette Spørgsmaal maa snarest besvares benægtende. En almindelig europæisk Retsbevidsthed findes næppe trods Landenes ensartede Lovgivning. Mange hævder, at den almindelige Retsbevidsthed kræver, at Erstatning kun paalægges, hvor der er Skyld [1]), andre lige det modsatte [2]). Ogsaa for Danmarks Vedkommende er det umuligt at give et sikkert Svar. Hvis man forlangte almindelige Lægfolks Skøn over, om Skyldreglen eller Foraarsagelsesreglen var rigtig, vilde temmelig sikkert Majoriteten være paa den første Side; men dette Alternativ er det uberettiget at stille, da der jo gives Mellemstandpunkter. Og tager man konkrete Eksempler, vil man i mange Tilfælde faa et andet Resultat. Formentlig vil der ikke være nogen almindelig Opinion, der bestemt føler sig i Strid med de nedenfor udviklede Tanker; og ialtfald er der — med Erfaringerne fra andre Lande for Øje — næppe Tvivl om, at Retsbevidstheden snart vilde forsone sig med de nye Regler.

Hvad den anden Indvending angaar, saa maa dens Rigtighed absolut bestrides; men for at kunne gendrive Paastanden maa man vide, hvad de paagældende mener med Retfærdighed. Der kan ikke være sigtet til det almindelige, filosofiske Begreb. Dette er i Hovedsagen formelt og giver derfor ingen Vejledning til Udfindelse af Erstatningsregler. Man træffer ganske vist ogsaa i Juraen et lignende formelt Retfærdighedsbegreb; men det har sin Hovedanvendelse ved Bedømmelsen af konkrete Retsafgørelser, hvor man ofte tilsyneladende alene lægger det til Grund. Ved Bedømmelsen af en Retsregel er det derimod klart, at dette Retfærdighedsbegreb ikke slaar til. Det er ikke nok, at lige Forhold

---

1) Se f. Eks. *Lassen* § 29 II og *Randa* S. 18.

2) Se *Gierke* i Schmollers Jb. XIII S. 249, Der Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuchs, 1889, S. 105, *G. Schmidt* i Gutachten aus dem Anwaltstande über die erste Lesung des Entwurfs, 1890, S. 1185 f., *Mauczka* S. 151 og *Saleilles* i La Réforme sociale 1898 S. 646 f. o. fl. St.

behandles ens [3]); det kræves ogsaa, at Ulighederne faar den *rette* Betydning, og overhovedet, at Reglerne *materielt* er de rette. En Retsregel er retfærdig, naar den er »rigtig Ret«.

Naar dette Begreb forstaas paa den Maade, som er angivet i Indledningen, er det imidlertid klart, at det heller ikke er det, man sigter til. Det er ikke noget, der er umiddelbart indlysende, hvad der er rigtig Ret, idet det først kan udfindes ved en nøje Undersøgelse af de forskellige Livsforhold og en Vurdering af de deraf fremgaaende reale Hensyn. Men de Forfattere, der bekæmper nyere Ansvarsteorier med Henvisning til »Retfærdigheden«, mener netop at afgøre Spørgsmaalet apriorisk uden nogen Undersøgelse af det praktiske Livs Forhold. Og hvad de sigter til, er ikke — eller ikke altid — den almindelige Retsbevidsthed, hvilket ses af, at de undertiden er sig bevidst at være i Uoverensstemmelse med den. Den Opfattelse af Retfærdigheden, de herved lægger for Dagen, maa imidlertid vises tilbage. De paagældende har i Virkeligheden et etisk Begreb for Øje, og det er let at se, hvad det er for et Begreb, der alene er i Stand til apriorisk at udelukke Erstatning uden Skyld: Det er det samme, som den populære Opfattelse stadig ser som det bærende for Straffen, Begrebet om *den retfærdige Gengældelse* [4]).

Der skal nu ikke forsøges en Kritik af Gengældelsesideen i Almindelighed. Dette Spørgsmaal er tilstrækkelig behandlet i Strafferetten. Men ganske uden Hensyn til, om man er af den ene eller anden Mening med Hensyn til Straffen, maa det hævdes, at Gengældelsesideen ikke har noget at gøre i Erstatningsretten. Gengældelsesteorien lader Retsordenen vende sig ensidigt mod den skyldige, ligesom etiske Regler altid henvender sig som Bud til den, der har Pligten; det er alene dennes Skyld, det kommer an paa at reagere imod. Dette Standpunkt er aabenbart det, der ligger til Grund for *Jherings* Ord i »*Schuldmoment*«. Det fremgaar baade af de i Indledningen citerede Udtalelser og navnlig af Bemærkningen S. 8: »at frembringe Ligevægt mellem Onde og Skyld er Retfærdighedens højeste Opgave«. Samme Tankegang er den bærende hos de senere Forfattere, der følger *Jherings*

---

[3]) Netop ud fra dette Princip bekæmper *Mataja* iøvrigt den klassiske Ansvarsregel (S. 32—33).

[4]) Se *M. Rümelin:* Verschulden S. 36 og S. 18 ff.

Spor [5]). De kan i Reglen kendes paa, at de opstiller de to Sætninger: intet Ansvar uden Skyld, og: Ansvarets Størrelse bestemt i Forhold til Skylden. Det er ogsaa klart, at den sidste Sætning er en nødvendig Konsekvens af Synspunktet, hvis det skal tages alvorligt. Ligeledes maa det følge deraf, at Skyld maa forstaas i en moralskfarvet, rent subjektiv Betydning, d. v. s. at det maa betyde den individuelle Skyld, eller hvad der virkelig efter vedkommendes Individualitet og Forhold kan lægges ham til Last [6]).

Overfor disse Forfattere maa det fastholdes, at Gengældelsesideen for en rigtig Betragtning slet ingen Plads har i Erstatningsretten. Ensidigt at fæste Blikket paa den ene Part, saaledes som den gør det, er urigtigt, naar man ser, at Retsordenens Opgave er at ordne Samlivsforholdet mellem Mennesker; thi i saa Fald maa den ogsaa tage Hensyn til andre Sider. Erkendelsen heraf er det i Virkeligheden, der er ved at trænge igennem i Strafferetten; men endnu langt klarere er Forholdet ved Erstatning. Retsordenen staar her overfor to Parter, og det gælder om at veje og udligne deres Interesser paa den retfærdigste Maade. Det kan derfor ikke a priori erklæres for uretfærdigt at paalægge Erstatningspligt uden Skyld.

Det kan nu synes, at denne Forskel mellem Straf og Erstatning er mere formel end reel, og det er ogsaa klart, at der er en vis Lighed. Herfra er det, de bekæmpede Anskuelser henter deres Kraft. Det bliver derfor nødvendigt at dvæle lidt ved dette Punkt.

Ligheden mellem Straf og Erstatning beror paa, at begge Dele rummer et Indgreb i Goder, der ellers er tilsikret en Person; og dette Indgreb kan fra hans Synspunkt karakteriseres som et Onde, en Lidelse [7]). Som det siden skal vises, er der visse Tilfælde, hvor Paalæg af Erstatningspligt ikke nødvendig føles som et Onde af den ansvarlige; men i mange Tilfælde — navnlig i de under Culpareglen faldende Tilfælde, altsaa langt de fleste af gældende Rets — er Erstatningsansvaret utvivlsomt et Onde, der

---

5) Se for vort Lands Vedkommende navnlig *Hindenburg* i T. f. Rvsk. 1910 S. 398 f. og iøvrigt § 6 Note 2.

6) Se *M. Rümelin* l. c. S. 36 og *Müller-Erzbach* S. 17 f. — Det følger altsaa heraf, at den Ret, der faktisk er gældende i alle Lande, vilde være i Strid med Retfærdigheden.

7) Dette Synspunkt er i nyere Tid fremhævet med stor Kraft af *Horten* i et temperamentsfuldt Foredrag: Schadenersatz und Strafe, Wien 1905.

for den, der betaler, ganske virker som en Pengestraf. Ligesom det er umuligt at nægte dette, er det ørkesløst — i disse Tilfælde — at hævde, at Skadeserstatningens *Formaal* ikke er at tilføje den ansvarlige en *Lidelse* [8]), da det dog er dette, man bevidst (forsætlig) gør i hvert eneste af disse Tilfælde.

Alligevel er der paa det Felt, vi her behandler, en væsentlig Forskel mellem Straf og Erstatning. Forskellen ligger ikke i den Virkning, Indgrebet har paa den dømte — det er i begge Tilfælde en Lidelse —, men i Lidelsens Oprindelse. Naar Statsmagten paalægger en at betale Erstatning til en anden, vil dette kun sige, at den *flytter et Onde*, som allerede eksisterer og er frembragt af andre, Staten uvedkommende Kræfter; Tabet, der ved den skadegørende Handling er paaført A, lægges nu over paa B. Ved Straf er det derimod Statsmagten, der skaber et helt nyt Onde for den dømte — ved Siden af det Onde, som denne muligvis selv har skabt, og som ikke bringes ud af Verden ved Straffen. — Dette er en klar Realitetsforskel, der ikke maa glemmes.

Herved overses det naturligvis ikke, at denne Forskel ikke altid er til Stede imellem, hvad der her eller i andre Lande *kaldes* Straf og Erstatning [9]). Sagen er jo, at man ikke altid i egentlig Forstand kan flytte en Lidelse, f. Eks. en sjælelig Lidelse, hvorfor en »Erstatning« for en saadan altid vil være noget af et nyt Onde; og paa den anden Side kan en »privat Straf« have en vis Evne til at formindske Lidelsen for den krænkede (»Oprejsning«). Men trods denne Indrømmelse er det klart, at der er en afgørende Forskel i visse Tilfælde, og det er formentlig endog berettiget at hævde, at det er den afgørende Realitetsforskel mellem Straf og Erstatning efter Forholdets Natur [10]). Naar den ikke er til Stede, saa foreligger der i Virkeligheden noget, der har Momenter i sig baade af Straf og Erstatning, og det bør bero paa, hvilke Bestanddele der er de overvejende, om man skal tale om Straf eller Er-

---

8) Dette fremhæves blandt andet stærkt af *Binding* S. 452 ff., jfr. ogsaa *Goos:* Almindelig Retslære II S. 589.

9) Sml. *v. Liszt:* Die Deliktsobligationen, 1898, navnlig S. 3.

10) Man kan vel sige, at Sondringen beror paa Formaalet; men det er i Virkeligheden umuligt at skelne mellem Formaal og Virkning. Naar Formaal tages i objektiv Betydning, glider de to Ting over i hinanden.

statning [11]), og om de nærmere Regler mest bør ligne dem, der gælder ved (ren) Straf, eller dem, der gælder ved (ren) Erstatning.

Disse Spørgsmaal kan vi imidlertid lade ligge, da det er klart, at den fulde Forskel netop er til Stede paa det Felt, der her undersøges, nemlig Erstatning for økonomisk Skade, som følger af en Integritetskrænkelse. Forskellen i Statsmagtens Stilling overfor Straf og Erstatning kan udtrykkes saaledes: Ved Straf spørges der: Skal der overhovedet lides et Onde? Ved Erstatning derimod: Skal A eller B (eller andre) rammes af det Onde, der nødvendigvis maa ramme nogen? Det er forstaaeligt, at mange vil sige, at Staten ikke har Ret til at stifte Lidelse, uden hvor den er fortjent, fordi der er Skyld. Men dermed er intet Svar givet paa det andet Spørgsmaal. Her er der jo ikke Tale om at stifte Lidelse. Lidelsen (Skaden) er et Faktum, og hvis dette Faktum interesserer Staten, maa den have Lov til at tage Stilling hertil og anbringe Lidelsen paa det Sted, hvor det er hensigtsmæssigt. Selvfølgelig maa Staten ved Overvejelsen erindre, at den ved at paalægge Erstatning ofte tilføjer den ansvarlige en lignende Lidelse som den, den befrier en anden for; men hvis det kan retfærdiggøres af rationelle Grunde, maa Staten have Ret til at lægge Lidelsen paa en uskyldig [12]).

Hermed har vi ryddet Grunden, og vi kan nu gaa over til den reale Undersøgelse, der til sit Maal har »en retfærdig Retsorden, hvor enhver bærer den Skade, som han efter Billighed bør bære« [13]).

§ 3.

Hovedlinjerne i det praktiske Problem.

Det Problem, Retsordenen har at løse med Hensyn til en indtraadt Skade, er meget vidt og kan siges at være følgende:

Bør den skadelidende endelig bære Tabet, eller bør han have Ret til at faa det dækket af andre, helt eller delvis? Vi maa principielt medtage enhver Form for Tabets Dækning, baade den, at Tabet lægges over paa enkelte andre, og den, at Tabet fordeles paa Samfundet som Helhed eller en vis Kreds indenfor det. Mange

---

11) For positiv Ret maa det afgørende være Ligheden i retlig Behandling.

12) Det vil her sige, en, der ikke har tilsvarende (individuel) Skyld.

13) *E. Huber* i Schmollers Jb. XX S. 479.

Forfattere udviser uden videre denne sidste Form, »Skadefordeling«, af Undersøgelsen [1]); men dette er aabenbart uberettiget, da det er muligt, at Anerkendelsen af Skadefordeling kunde bevirke, at der ikke blev Brug for at lægge Byrden paa enkelte. Alligevel vil der ogsaa her foreløbig blive set bort fra Skadefordelingen; men Grunden hertil er alene, at Skadefordeling — om den bør anerkendes — ialtfald som altovervejende Hovedregel kun bør være subsidiær, d. v. s. finde Sted, hvor der ikke kan paavises nogen Grund til at paalægge enkelte Byrden. Det gælder da først at undersøge de Grunde, der kan tale for at lægge Tabet fra den først ramte over paa en eller flere andre.

For at kunne løse dette Spørgsmaal maa man være paa det rene med, hvorledes Retsordenen overhovedet bør stille sig overfor de Skader, der sker. Det er indlysende, at Problemet er af overordentlig stor Betydning for Samfundet [2]). Der lides til Stadighed enorme Tab af Samfundets Medlemmer, og disse Tab interesserer ikke blot de enkelte Skadelidende, for hvem de ofte har en indgribende Betydning, men ogsaa Samfundet som Helhed. Herved sigtes ikke blot til, at Samfundet i og for sig altid rammes, naar et Individ lider Skade, fordi Samfundet er Summen af Individerne. Men den Skade, der i første Linie rammer et Individ, kan ogsaa faa vidtrækkende Følger for en Mængde andre og derigennem for Samfundet som Helhed. Den virker som et Brud paa Samfundsmaskineriet. Desuden kan den i mange Tilfælde ramme det offentlige, f. Eks. hvor den medfører, at den skadelidende bliver ude af Stand til at underholde sig selv. Det er derfor klart, at Samfundsmagten ikke kan forholde sig ligegyldig overfor Ondet, men har et stærkt Kald til at gribe ind derimod, og som Middel hertil kan den først og fremmest benytte Retsregler.

Det er imidlertid vanskeligt at afgøre, hvor langt Samfundsmagtens Indgriben bør gaa, og hvilke Midler der bør benyttes. Trangen til Retsordenens Indgriben er ingenlunde den samme i alle Tilfælde. Derfor ser man, at Retsordenen normalt ikke tager sig af Skade, som et Individ volder sig selv. Dette er i Reglen overflødigt, fordi Individets egen Interesse skaber det fornødne

---

1) Se f. Eks. *Jung* S. 85 f. og *Mauczka* S. 225 ff. Paa den anden Side kan der henvises til *Binding* S. 468 ff. og *Steinbach:* Die Grundsätze des heutigen Rechtes über den Ersatz von Vermögenschäden S. 67 ff.

2) Sml. herved *Mataja:* Vorrede S. 7.

Værn mod Skadeforaarsagelse; og ved Siden heraf fremtræder Hensynet til Individets frie Selvbestemmelse. Disse Hensyn gør sig ogsaa gældende, hvor en anden foretager selve den skadegørende Handling, naar det dog er den skadelidende selv, der ved sin frie Selvbestemmelse udsætter sine Goder for Skaden, saaledes hvor han samtykker i, at en anden tilføjer ham Skade, eller hvor han frivillig udsætter sig for en aabenbar Risiko.

I alle saadanne Tilfælde er der ikke saa stor Trang til Samfundsmagtens Indgriben; den kan derfor helt eller delvis opgive at træffe Foranstaltninger til at modvirke Skade, og dermed vil normalt ogsaa Grunden til at paalægge Erstatningspligt falde bort. Derimod er det klart, at Samfundsmagtens Indgriben er paakrævet, hvor den skadelidende ikke selv frivillig foretager, medvirker til eller samtykker i den skadegørende Handling, men hvor Skade paaføres ham ved en anden Persons ensidige Handling, der griber ind i hans Goder. Her kan Samfundsmagten ikke overlade Ordningen til Egeninteressen, da den er magtesløs, og maa derfor gribe ind for at beskytte det ene Individs Interesser mod det andet.

Spørger man da, hvilke Veje Samfundsmagten skal gaa for at modvirke de Ulemper for Samfundet, Skader medfører, saa frembyder der sig to Veje: Samfundsmagten kan søge 1) at *forebygge Skaden,* at hindre dens Indtræden, og 2) at skaffe den skadelidende *Opretning,* hvor Skade er sket. Som Regel bør Samfundsmagten benytte begge Veje, saaledes at de supplerer hinanden. Præventionen vil blive den første Opgave, og Opretningen kun subsidiær, for det Tilfælde at det ikke lykkes at afværge Skaden. — Der er dog ogsaa, som vi siden skal se, Tilfælde, hvor Opretning bør finde Sted, selv om Samfundsmagten slet ikke har søgt at hindre Skadens Indtræden, og her faar Opretningen derfor en særlig Betydning. —

Hvad det gælder om at fastslaa her, er, at Opretning er noget, der interesserer Samfundet, og derfor bliver et Formaal for Samfundsmagten; thi Skadeserstatning er, som det ligger i Ordet, en Form for Opretning, ja kan siges at være Hovedformen herfor. *Al Skadeserstatning finder derfor sin Grund i Trangen til at skaffe den skadelidende Opretning.*

Man har imidlertid bestridt, at Opretningen interesserer Samfundet, og hævdet, at Statens Opgave alene er saavidt muligt at

hindre, at der sker Skade [3]). Denne Opfattelses Rigtighed maa benægtes. Tages den konsekvent, maatte den føre til helt at afskaffe Begrebet Erstatning som al anden Opretning. Naar Formaalet alene var Prævention, var der ingensomhelst Grund til at give den skadelidende Erstatning i noget Tilfælde. Men selvom der ses bort fra denne Konsekvens, maa det hævdes, at den nævnte Opfattelse vilde føre til Resultater, der er uantagelige. For det første maatte Erstatningspligt bortfalde overalt, hvor det er givet, at den ikke vilde have synderlig præventiv Virkning, saaledes ved de groveste Forbrydelser, hvor Erstatningspligten ingen Rolle spiller i Sammenligning med Straffen. Dernæst vilde det være aldeles umuligt at paalægge Erstatning for Skade bevirket ved retmæssige Handlinger.

Det hævdes da heroverfor: Det er i og for sig i høj Grad ønskværdigt at faa Skaden oprettet. Det er en af Statens vigtigste Opgaver at sikre Borgerne deres Goder. Heldigst vilde det vel være, om det kunde ske ved at forhindre Skaden; men kan dette ikke ske, saa bør Staten saa vidt muligt søge at borteliminere den indtraadte Skade. Det, der gør Staten interesseret i at modvirke Skade, er dennes ubehagelige Virkninger for Individet og Samfundet. Det er dem, det gælder om at undgaa, og i og for sig er der derfor samme Grund til at skaffe dem ud af Verden bagefter som til at afværge dem paa Forhaand. — Vi skal straks se, at der alligevel er en vis Forskel paa de to Tilfælde; den ligger blot ikke i Trangen til Samfundets Indgriben. —

Vi har nu vundet vort Udgangspunkt: at Opretning af indtraadte Skader er ønskværdig, er et Formaal, som Samfundsmagten er interesseret i at arbejde for. Dette er det nødvendige Grundlag for alt, hvad der hedder Skadeserstatning; men det er naturligvis ikke mere end et Udgangspunkt. Det kan ikke uden videre sluttes deraf, at Staten bør skaffe Individet Opretning af enhver Skade, der paaføres ham uden hans egen Medvirkning. Dette vilde vel være ønskeligt, men det udelukkes af afgørende Hensyn, der gaar i modsat Retning. Blandt disse maa først og fremmest nævnes det alt ovenfor berørte: at Staten normalt ikke kan udbedre Skaden uden at tilføje en anden Person et lige saa stort og

---

[3]) *Hindenburg* i T. f. Rvsk. 1910 S. 386 ff.

lige saa føleligt Tab [4]). Men naar dette er Tilfældet, er det klart, at Staten ikke vil gribe ind, da der ikke naas nogensomhelst Fordel derved. Det følger, om man vil, af Inertiens Lov, at Retsordenen forholder sig passiv [5]). Skadeserstatningspligt bør derfor kun paalægges, hvor der kan paavises en *særlig Grund* til, at en anden skal bære Skaden i Stedet for den først ramte. Opgaven bliver da at udfinde de særlige Grunde, der i Forening med Opretningsformaalet kan føre til at paalægge Erstatningspligt.

Den første Betingelse, der maa kræves for at paalægge en enkelt Person Pligt til at erstatte en Skade, er, at der findes Omstændigheder, der udpeger ham som staaende i et særligt Forhold til Skaden [6]). Men hvis Erstatningsansvaret skal være retfærdigt, maa disse være af en saadan Art, at de gør det rationelt begrundet at paalægge Ansvar. Udtømmende at angive de Grunde, der kan retfærdiggøre at paalægge Erstatningspligt, er maaske umuligt; ialtfald lader de sig kun finde ad empirisk Vej ved en Undersøgelse af Livsforholdene, og dels er disse for mangfoldige, til at man let kan udtømme dem, dels vil de ogsaa ændre sig med Tiden. Kun saa meget kan med temmelig stor Sikkerhed siges, at der ikke findes nogen Grund til at paalægge enkelte Erstatningspligt, hvor Skaden er foraarsaget af Naturens voldsomme Kræfter, uden at Mennesker har kunnet øve nogensomhelst Indflydelse paa Begivenhederne. Her kan der højst være Tale om Skadefordeling. Iøvrigt kan de Grunde, der kan føre til at flytte Tabet fra den skadelidende til en anden Person, der ogsaa staar i Forhold til Skaden, være af to Slags [7]). Grundlaget kan findes i en Afvejelse af de to Parters Interesser — paa lignende Maade som i visse Tilfælde, hvor der tillægges en Person et Krav mod en anden, fordi denne er blevet beriget paa hans Bekostning [8]) —; men Grunden kan ogsaa være, at Retsordenen samtidig med at skaffe

---

4) Denne Sætning gælder dog slet ikke »Skadefordeling« — thi ved at fordele Skaden paa den store Mængde gør man Tabet mindre føleligt, jfr. navnlig *Mataja* S. 26 f. —, og der er ogsaa andre Undtagelser fra den, som først senere kan begrundes.

5) Sml. *Bentzon:* vis major S. 38.

6) Sml. *Jung* S. 83.

7) Sml. *Huber* i Schmollers Jb. XX S. 477.

8) Udtrykket Berigelse tages her ikke i den tekniske Betydning som hos *Lassen* S. 237—38.

den skadelidende Opretning kan virke for et andet praktisk Formaal [9]). Dette bliver saaledes et Hjælpemotiv, der *i Forening med Opretningsformaalet* fører til at paalægge Erstatning.

Af saadanne Formaal er der et, hvis Betydning er særlig indlysende, og som allerede er berørt ovenfor, nemlig *Prævention*, Forebyggelse af Skaden [10]). Det er klart, at Skadeserstatningspligt kan virke til at afholde Mennesker fra skadegørende Handlinger. Dette ligger i selve det Faktum, at Skadeserstatningspligt normalt føles som et Onde, en Lidelse, og Truselen hermed vil da virke paa vedkommendes Vilje. Intet er da naturligere end at tage dette Formaal i Betragtning her.

At paalægge Skadeserstatningspligt er imidlertid ikke det eneste Middel, Retsordenen besidder til at modvirke Skaden. Retsordenen har baade direkte afværgende Midler (offentlige Magtmidler, Nødværge o. l.) og andre indirekte virkende (motiverende) Midler, fremfor alt Straf [11]). Man kunde derfor rejse det Spørgsmaal, om Staten ikke bør nøjes med disse andre Midler helt, eller ialtfald delvis; og man kunde specielt bemærke, at det ikke er umiddelbart indlysende, at Erstatning bør anerkendes ved Siden af Straf, og at det heller ikke er givet, at den i Nutiden skarpt gennemførte Sondring mellem Straf og Erstatning er rationelt begrundet.

En nærmere Diskussion af disse Problemer kan ikke optages her. Det kan vel nok siges at være tvivlsomt, om de gældende Retregler altid drager Grænserne for det strafbares Omraade eller for Paalæg af Erstatningspligt rigtigt. Ligeledes kan det maaske hævdes, at man ikke paa alle Punkter bør gennemføre en saa skarp Sondring mellem Straf og Erstatning. — Der er Bevægelser oppe i Nutiden, der peger i denne Retning; og dette er forklarligt, efter hvad der ovenfor i § 2 ved Note 9—11 er sagt om, at de to Ting glider over i hinanden. — Alligevel synes der at være Grund til at antage, at der bør gøres en Sondring mellem Straf og Erstat-

---

9) Jfr. herved *Axel Møller* S. 18—22. Da dette Værk først er fremkommet efter Fuldendelsen af denne Afhandling, har det ikke været muligt at tage tilstrækkeligt Hensyn til det.

10) Det tredie Hensyn, *Axel Møller* fremhæver (S. 21), at Erstatningsansvaret har en Evne til at understøtte Retshaandhævelsen i Almindelighed, er en enkelt Side af Præventionsformaalet, saaledes som dette forstaas her.

11) Jfr. ovenfor i § 1 ved Note 10.

ning indenfor det her behandlede Omraade, hvor Forskellen er klar. Det kræves ialtfald bydende af Nutidens almindelige Retsbevidsthed, og der er ikke Udsigt til, at vi kommer udover Erstatning i Formueretten, saalænge den nuværende Samfundsordning bestaar. Iøvrigt skal blot bemærkes, at det maa siges at have Formodningen imod sig, at Straf og Erstatning skulde kunne sammensmeltes til et enkelt Retshaandhævelsesmiddel. Allerede i Nutiden volder det adskillig Vanskelighed ved Straffens Bestemmelse at tage det rette Hensyn til alle de forskellige Formaal, Straffen tjener. Ved at sammensmelte Straf og Erstatning vilde man forøge Vanskelighederne. Noget andet er det, at der ikke i Praksis bør gøres en saa skarp Adskillelse imellem dem, at man bestemmer dem helt uden Hensyn til hverandre. Navnlig vil det være paakrævet, at man ved Straffens Fastsættelse tager Hensyn til den Virkning, Erstatningspligten allerede maatte medføre i samme Retning.

En nærmere Begrundelse af Sondringen mellem Straf og Erstatning kan ikke gives her. I Hovedsagen maa det tages som en Arbejdshypotese, hvis Rigtighed postuleres, at det er rationelt at anerkende de to Ting ved Siden af hinanden. Men saafremt man regner med Begrebet Straf, væsentlig som det er i Nutiden, synes det indlysende, at man ikke vil kunne undvære Erstatningen i Præventionens Tjeneste. Dels vil Straffen formentlig altid have et ret begrænset Omraade, og udenfor dette vil der da kræves andre forebyggende Midler. Dels vil Erstatning være nødvendig af præventive Hensyn ved Siden af Straf, ialtfald i visse Tilfælde. Her kan saaledes nævnes den rent ondskabsfulde Tilføjelse af Skade: hvor en Person stifter Skade alene for at ramme en anden og tilføje ham Tab. Hans Ondskabsfuldhed kan ofte være stor nok til, at han foragter Straffen. I dette Tilfælde er Erstatningspligten nødvendig for at berøve ham det væsentligste Motiv til Handlingen [12]). Endelig vil Erstatningsansvaret ogsaa ved andre strafbare Retsbrud i høj Grad støtte Præventionen, idet det gør de private forurettede interesserede i Kampen mod Uretten [13]).

---

12) Paa samme Maade er det nødvendigt ved Berigelsesforbrydelser, at den ulovlig erhvervede Fordel fratages Forbryderen; og naar dette er Tilfældet, er det aabenbart rimeligt at give den som Erstatning til den krænkede.

13) Dette er navnlig fremhævet af *Axel Møller* S. 21.

Overhovedet er det overordentlig nærliggende for Retsordenen at benytte Skadeserstatningsreglen i forebyggende Øjemed, netop fordi der derved samtidig naas en anden Fordel: Opretning af Skaden. Og disse to Formaal, Prævention og Opretning, er adskillig lettere at forene end de mange Formaal, Straffen forfølger.

Endelig kan bemærkes, at det er meningsløst ikke at ville tage Hensyn til Præventionstanken, naar man overhovedet anerkender Erstatningspligt. Thi hvad man end bestemmer, vil Erstatningspligten i de almindelige Tilfælde nødvendigt have en vis præventiv Virkning. Det vilde derfor være urimeligt at nægte at tage Hensyn til dette Moment.

Heraf følger det, at vi bør undersøge, hvor langt Ønsket om at forebygge Skade kan føre os; — dette bliver Hovedindholdet af de nærmest følgende Paragraffer (4—6) —. Derefter vil der blive Lejlighed til at behandle de andre Hensyn, der kan føre til at paalægge Erstatningspligt.

B. ERSTATNING IFØLGE CULPAREGLEN.

§ 4.

Præventionsformaalets Virkning.

Ønsket om at forebygge Skade fører til at paalægge Erstatningsansvar i meget vidt Omfang, men dog ikke ved enhver Skade. Det er umiddelbart indlysende, at der ikke af Hensyn til Prævention kan paalægges Erstatning, naar det er fuldkommen umuligt for Mennesker overhovedet at afværge Skaden helt eller delvis. Her vilde Ansvaret klart være unyttigt. I denne Begrænsning ligger, at en menneskelig Handling eller Undladelse skal have været medvirkende Aarsag til (Betingelse for) Skaden. Men fremdeles er det umuligt af Hensyn til Prævention at paalægge Erstatningspligt, hvor Skaden ikke er bevirket ved *retstridig Handling;* saaledes dels, hvor den er hidført ved en Naturbegivenhed, og hvor det ikke var retstridigt at undlade at afværge den, selv om det havde været menneskelig muligt, dels, hvor den er hidført ved en retmæssig menneskelig Handling. Der kan muligvis være Tale om at modarbejde en saadan Skades Indtræden ved fysiske Midler — saaledes ved Nødretshandlinger —; men der kan ikke være

Tale om at modvirke den ved Paalæg af Erstatningspligt [1]). Erstatningspligten kan kun bruges til at indvirke paa menneskelige Handlinger. Hvis man ved Erstatningspligt vil modvirke en Skade, maa det derfor ske ved at modvirke den Handling, der er Aarsag til (Betingelse for) Skaden. Men en Handling kan kun modvirkes, naar den er retstridig. Dette er i og for sig indlysende, og det følger logisk af den i § 1 givne Bestemmelse af Retstridighedsbegrebet; thi naar Handlingen modvirkes af Retsordenen, viser selve dette, at den er retstridig.

Omvendt kan man sige: naar Retsordenen billiger en Handling, d. v. s. anerkender den for retmæssig, saa maa den ogsaa tage dens Følger med i Købet — og for saa vidt billige dem. — Dette stemmer med, hvad der er udviklet ovenfor i § 1 om, at kun Handlinger eller Undladelser kan være retstridige. Hvor Skade bevirkes ved en retmæssig Handling, foreligger der overhovedet ingen Retskrænkelse. Den krænkede Interesse var nemlig i saa Fald ikke beskyttet overfor den paagældende Handling, og det vil sige: den var ikke en Ret i den Relation.

Det maa altsaa slaas fast, at der ikke af Hensyn til Præventionstanken kan paalægges Erstatning ved retmæssige Handlinger [2]). Det er muligt, at en Erstatningspligt kunde have en vis Virkning til at hindre Handlingen, men Prævention ønskes slet ikke.

Men end ikke enhver Handling, der er retstridig i den ovenfor i § 1 angivne Forstand, kan afføde et privatretligt Erstatningskrav. Det kan den kun, hvis den strider mod en Retsregel, der har til Formaal at beskytte de private Borgeres Interesse, eller med andre Ord, naar den strider mod en privat Persons subjektive Ret. Hvornaar dette er Tilfældet, maa bero paa en Overvejelse af de Formaal, Retsordenen fornuftigvis kan forfølge med en given Regel.

Der maa imidlertid opstilles yderligere Betingelser for Erstatningspligten. Det maa ialtfald kræves, at Handlingens Retstridighed overhovedet var *kendelig* for en Mand i den handlendes Si-

---

1) Undtagen, naar der bestaar en Pligt til at afværge Skade; men i saa Fald er det, der modvirkes, *Undladelsen* af at afværge Skaden, og denne Undladelse er i saa Fald retstridig.

2) Der bortses foreløbig fra de Forskydninger af Grænselinien, der kan blive nødvendige af retstekniske Grunde, se om dette Punkt nedenfor § 6 i. f.

tuation. Det vilde vel være muligt at gaa noget videre i Retning af det objektive, forsaavidt der er Tale om at modvirke en Handling ved mekaniske Midler, f. Eks. ved offentlig Magt eller Nødværge — om det bør ske, behøver ikke at afgøres her —; men dette vilde være ganske forfejlet, hvor der er Tale om at modvirke Uretten ved Midler, der skulde virke igennem den paagældendes egen Vilje, saasom Straf og Erstatning. Det er indlysende, at det vilde være ganske unyttigt at befale en Person at handle efter Kendsgerninger, som det er ham umuligt at skaffe sig Besked om. Retsordenen maa derfor nøjes med at befale Folk at tage Hensyn til de Kendsgerninger, de har Adgang til at lære at kende. Nærmere kan Retsordenen ikke komme Idealet, forsaavidt der er Tale om at virke dertil ved »Befaling« til de paagældende, ved Paavirkning af deres Vilje.

Men Retsordenen bør ikke engang paalægge Ansvar, blot fordi der var en Mulighed for, at et Menneske i den handlendes Situation kunde have undgaaet Faren. Den bør ikke spænde Kravene til den yderste Grænse. Ved Undersøgelsen af de Krav, der bør stilles til den handlende, bør der imidlertid gøres en *Sondring*. Den handlendes Forhold har Betydning i to Henseender: dels med Hensyn til hans Evne (og Vilje) til at erkende det rette, den retmæssige Handlemaade, dels med Hensyn til hans Evne og Vilje til at handle i Overensstemmelse med det erkendte. Ofte vil disse to Ting ikke kunne adskilles, og der er formentlig ikke Grund til at stille forskellige Krav i de to Henseender. Derimod bliver det af Vigtighed at sondre i en anden Retning:

Alt, hvad Individet foretager sig, er for det første betinget af noget forud givet, der kan kaldes den handlendes *Egnethed* til at foretage noget saadant [3]); herunder falder hans Intelligens, fysiske Evner, Kundskab, Færdighed, Viljeskraft og andre Karakteregenskaber, der maatte have Betydning for Handlingen. Men Handlingen afhænger ogsaa af, hvilken Brug han i det enkelte Tilfælde gør af sine Evner, sin Dygtighed o. s. v., hvilken Grad af *subjektiv Anspændelse* han anvender; man kan kalde dette hans Omhu, Opmærksomhed eller Forsigtighed [4]).

Hvad først den *subjektive Anspændelse* angaar, saa kan der ikke være Tale om at fordre mere end en fornuftig, rimelig Omhu,

[3]) Sml. *Thyréns* »fixe faktor«, se culpa legis Aquiliæ S. 84—85.

[4]) Sml. *Thyréns* »variable faktor« smstds.

en saadan Grad af Omhu, som en almindelig samvittighedsfuld Mand vilde vise. Grundene hertil er dog ikke dem, som man ofte anfører: at allerede Præventionstanken i sig selv ikke kan føre til at paalægge Ansvar uden Skyld, idet man kun kan vogte sig for det forsætlige og uagtsomme Retsbrud, ikke for det hændelige [5]), og at man ellers blot vilde slappe Agtpaagivenheden i Stedet for at øge den [6]).

I den første Betragtning ligger det rigtige, at man, som vi lige saa, ikke kan vogte sig for Fare, der vel objektivt eksisterer, men som det er absolut umuligt for en Person i den handlendes Stilling at opdage i Handlingens Øjeblik [7]). Den kan fremdeles forsvares, naar man forstaar den paa en bestemt Maade; men i saa Fald er den en simpel Tautologi: hvis man ved »Skyld« simpelthen forstaar Mangel af den Anspændelse, Retsordenen kræver, er det klart, at Præventionsformaalet ikke kan føre til at paalægge Erstatning uden Skyld. Derimod bliver Sætningen urigtig, hvis man lægger et materielt Indhold i Skyldbegrebet og derved forstaar noget lignende som enten det ujuridiske Sprog eller som den herskende Lære her.

Sagen er jo, at Begreberne Skyld og Hændelse ikke er adskilt ved nogen Kløft; og da den almindelige Opfattelse ikke fordrer den yderste tænkelige Anspændelse af Individet, men kun en gennemsnitlig eller rimelig, vil der i og for sig være Mulighed for, at Individet kan anspænde sig yderligere [8]).

Den anden Betragtning, at en strengere Regel vilde slappe Agtpaagivenheden, er sikkert ogsaa urigtig. Det er vel muligt, at det antydede Resultat vilde indtræde i visse Tilfælde eller med Hensyn til visse Personer paa Grund af disses Karakter; men det bliver sikkert rent forsvindende Undtagelser, ialtfald ikke noget, man kan bygge en Regel paa. Et Sandsynlighedsbevis herfor haves allerede i det Faktum, at der i de fleste Lande er mange Erstatningsregler, der gaar ud over det angivne Maal, saaledes Vis

---

5) Jfr. *Lassen* S. 211; *Axel Møller* S. 20.

6) Jfr. *Axel Møller* S. 21, *Randa* S. 18 og delvis *Unger* S. 133; sml. ogsaa *Bentzon:* vis major S. 28 og 31, *Lassen* S. 28.

7) Denne Modsætning er det vistnok ogsaa alene, *Lassen* har for Øje paa det anførte Sted.

8) Se *G. Rümelin* S. 300, sml. ogsaa *Mataja* S. 20, der kalder det for Mennesker overhovedet umulige casus.

major-Regler eller hos os f. Eks. D. L. 5—8—1; thi disse Regler er dog næppe givet og bevaret for at slappe Omsorgen. Nej, langt de fleste Mennesker vil sikkert ialtfald vise den sædvanlige Forsigtighed for dog *saa vidt muligt* at undgaa Tab; og en Del — flere end den første Gruppe — vil blive særlig forsigtige og enten anspænde sig udover det almindelige Maal eller maaske helt afholde sig fra Handlingen.

Dette er særlig klart, fordi — hvad Erfaringen lærer — Byrden ved et Erstatningsansvar for tilfældige Tab, voldt ved det daglige Livs almindelige Handlinger, altid vil spille en meget ringe Rolle for vedkommende i Sammenligning med Ansvaret for Skyld. Det er forholdsvis meget sjældent, at man ved en rent dagligdags Handling [9]) volder Tab uden Skyld, og Chancen for at volde Tab paa denne Maade er uendelig meget ringere, end Chancen for at volde Tab bliver, naar man ikke viser Agtpaagivenhed. Det ved enhver eller har dog paa Fornemmelsen, saa vist som en normalt forsigtig Person praktisk taget aldrig regner med Muligheden af at volde Tab ved sine daglige Handlinger [10]), medens han er ganske paa det rene med Risikoen ved ikke at være forsigtig. Og dette behøver ikke at skyldes, at Frygten for Ansvar kommer til i det ene Tilfælde; det ses, naar man tænker paa det Forhold, at han volder *sig selv* Skade. Her rammer Tabet — der virker ganske som Ansvaret overfor andre — ham lige saa fuldt ved tilfældig Skade, og dog vil dette ikke forandre hans Vurdering af Risikoen: han vil stadig være klar over, at Risikoen ved Uforsigtighed er uendelig meget større.

De anførte Grunde til at fravige Kravet om den yderste Anspændelse er saaledes uholdbare. Der er derfor ogsaa nogle, der taler for ved strenge Ansvarsregler at stimulere til den yderste Anspændelse, idet de venter sig en heldig Virkning deraf [11]). Alligevel er det sikkert urigtigt at gaa saa vidt. Grunden kan i Korthed siges at være, at en Regel, der strammer Kravene ud over den Anspændelse, som almindelige, samvittighedsfulde Folk vil vise, for saa vidt enten vil være uden Virkning eller have en uheldig Virkning.

---

[9]) Som det senere vil blive paavist, gælder noget andet om visse mere ekstraordinære Handlinger.

[10]) Jfr. *Mauczka* S. 152.

[11]) Se f. Eks. *Mataja* S. 20 f., S. 44 f. og *Mauczka* S. 124 ff.

Hvor der er Tale om rent dagligdags Forhold, vil Skærpelsen af Reglen sikkert i de langt overvejende Tilfælde være *uden Virkning*. Beviset herfor kan findes ved at se paa den Handlemaade, en almindelig fornuftig Mand udviser, hvor han har med sine egne Sager at gøre. Han er stillet som den, der er undergivet det allerstrengeste Ansvar, idet han ved, at han i ethvert Tilfælde vil komme til at bære Risikoen for Skade. Alligevel synes Erfaringen tydeligt at vise, at han kun vil udvise en vis almindelig Omhu, som han ogsaa udviser i andres Anliggender. Med andre Ord: hans Handlemaade vil ikke i fjerneste Grad blive paavirket af hans Risiko. Dette gælder sikkert ganske almindeligt, forsaavidt der er Tale om Forhold, han er vant til at have at gøre med; i saadanne Forhold vil kun de særlig ængsteligt anlagte Naturer gaa ud over det normale i Retning af Forsigtighed. Derimod er det vistnok Tilfældet, at de fleste viser særlig stor Omhu, naar de er paa uvant Grund, d. v. s. naar de foretager sig noget usædvanligt, forudsat at det ikke drejer sig om ubetydelige Værdier. Dette ligger ikke i den blotte Værdiforskel, hvilket ses af, at en Person, der er vant til at omgaas kostbare Ting af en vis Art, f. Eks. handler med dem, vil vise langt mindre Omhu end den, der har med dem at gøre en enkelt Gang, selvom Tabet har samme Betydning for dem begge.

Det maa altsaa antages, at en skærpet Ansvarsregel vilde være uden Virkning i de fleste Tilfælde; men i de Tilfælde, der er tilbage, vilde den *virke uheldigt*.

Det er nemlig slet ikke ønskeligt, at Folk skal anspænde sig til det yderste — selvom man kunde faa dem dertil —. Retsordenen kan, som det er paavist af den nordiske Retsvidenskab, ikke ensidigt arbejde paa at afværge Skade. Da det er Statens Formaal at tjene Livet og yde de bedst mulige Betingelser for dets Udfoldelse og for Kulturens Fremskridt, maa den nødvendigvis sikre Individerne en vis Bevægelses- eller Handlefrihed. Hensynet hertil møder Hensynet til Retsbeskyttelsen, og det fører ikke blot til at tillade Handlinger trods deres Farlighed og til kun at kræve de normale, fornuftige — ikke alle tænkelige — Forsigtighedsforholdsregler anvendt, men paa tilsvarende Maade fører det til kun at kræve normal Forsigtighed (Anspændelse) anvendt.

Herfor taler allerede, at selv Moralen ikke vil kræve mere [12]);

---

[12]) I denne Retning er det netop, det juridiske Skyldbegreb falder sammen med det moralske.

thi det er sjældent muligt for Retsordenen at gaa ud over Moralens Krav til personlig Anspændelse, men det samme viser en forstandig Overvejelse. Det ligger allerede i de Ord, man ofte anvender, især i England: fornuftig, rimelig Omhu, *reasonable care*. At nøjes hermed er nemlig, hvad der tjener Livet bedst. Lige saa lidt som dette er tjent med, at en Mand lader sig afskrække fra at handle af enhver Fare, han kender, eller træffer alle tænkelige Forholdsregler for at undgaa Skade, lige saa lidt er det tjent med, at han lammes i sin Virken af en minutiøs Omhu for at undersøge de faktiske Omstændigheder, af en overdreven Ængstelighed for at udgrunde de Farer, der muligvis kan lure. Det vilde være en utaalelig Byrde for Individet at leve under et saadant Højtryk, og hvis det krævedes altid, vilde det maaske tjene til at gøre Folk nervøse og ængstelige over al Maade [13]). At det angivne Maal er det, der tjener Livet bedst, beviser Livet selv, som det kan ses af det Eksempel, der allerede er benyttet ovenfor, nemlig den Handlemaade, som en fornuftig Mand udviser, hvor hans egne Goder staar paa Spil [14]).

Det er hermed godtgjort, at en strengere Ansvarsregel enten vilde være uden Virkning eller virke skadeligt. I denne Retning — med Hensyn til den subjektive Anspændelse — bør man altsaa holde sig til Kravet om en rimelig Omhu.

§ 5.

Bør der tages Hensyn til den handlendes Individualitet?

Betydelig vanskeligere er Spørgsmaalet, hvad der skal antages i den anden Retning: med Hensyn til den handlendes *Dygtighed* (Evner, Kundskaber o. s. v.). Det kunde ganske vist ved første Øjekast synes klart, at man her maa anlægge en individuel Maalestok; man kan ikke stille større Krav til en Person, end han er i Stand til at opfylde. Hermed vilde man komme tilbage

---

13) Se *Ørsted* i N. j. A. XX S. 149.

14) Selvfølgelig kan man ikke i alle Forhold finde en Maalestok i den Handlemaade, en Mand anvender i sine egne Forhold. Det kan nemlig anses for forsvarligt at udsætte sig selv for saa stor en Fare, som det ubetinget er forbudt at udsætte andre for. Men denne Forskel vedrører Retstridighedsspørgsmaalet, ikke Spørgsmaalet om subjektiv Anspændelse.

til Skylden som Ansvarsbetingelse, naar Ordet Skyld tages i den naturligste Betydning: = den individuelle Skyld [1]).

Det maatte kræves, at den handlende stræbte at efterligne det Ideal, som angives af den objektive Retmæssighed; men man kunde ikke kræve mere, end der kunde naas med hans Dygtighed, man maatte fremdeles fælde Dommen om Handlingen paa det for ham tilgængelige Grundlag, og i enhver Retning maatte man nøjes med at kræve, at han anvendte en normal Anspændelse af sine Evner.

Dette er dog ikke rigtigt. De ovenfor anførte Betragtninger har ingen Gyldighed, naar vi skal besvare Spørgsmaalet om, hvilke Krav der bør stilles i Retning af Evner og Dygtighed. Tværtimod maa det antages, at Ansvar som Regel bør paalægges en Person, selvom der paa Grund af hans individuelle Egenskaber ikke kan lægges ham noget til Last, forudsat at en normalt udrustet Person i hans Sted vilde have handlet anderledes. Sagen er jo, at Retsordenens Maal dog maa være at naa saa vidt som muligt i Retning af en objektiv fornuftig Handlemaade; den kan ikke være tilfreds med, at der handles med den bedste Vilje — men maaske med sørgelige Resultater. Derfor vil det være hensigtsmæssigt i et vist Omfang at opstille et Normalmaal og se bort fra den handlendes Individualitet.

Anvendelsen af en Normalmaalestok vil jo i det store Antal Tilfælde føre til samme Resultat som Anvendelsen af den individuelle Maalestok. Der vil kun blive Forskel, hvor der er Tale om Individer, som afviger fra Normalmaalet, og Hovedinteressen vil her samle sig om *de underlegne*.

For at afgøre, hvor vidt man skal gaa i Retning af at se bort fra individuel Underlegenhed, maa man gøre en Sondring mellem forskellige Arter af individuelle Mangler; thi Grundene til at se bort fra Individualiteten er ingenlunde lige stærke i alle Tilfælde. De underlegne Personer vil kunne inddeles i følgende Grupper:

1) De »utilregnelige«, d. v. s. Afsindige, smaa Børn o. l.

2) Personer, der lider af en bestemt, anden fysisk Defekt, saasom fuldstændig Mangel af en Sans, især Syn eller Hørelse.

---

[1]) Saaledes at den kun adskiller sig fra det moralske Skyldbegreb derved, at den refererer sig til Retspligter, ikke til moralske Pligter.

3) Personer, hvis intellektuelle eller fysiske Evner er ringere i Grad end Normalen.

4) Personer, hvis Kundskaber eller Karakteregenskaber staar under Normalen.

Paa tværs af denne Inddeling kan gøres en anden; der kan skelnes mellem:

a) de individuelle Ejendommeligheder, der kan kaldes Mangler i egentlig Forstand, Fejl i objektiv Betydning — set fra Samfundets Synspunkt, *Abnormiteter,* og

b) Ejendommeligheder af anden Art, som kan kaldes normale eller nødvendige, idet de følger af den naturlige Udvikling [2]).

Under Gruppe a falder Tilfælde, hvor en Person er født med en særlig Mangel, som almindelige Mennesker ikke har, eller under Udviklingen har erhvervet en saadan, saa at han altsaa staar tilbage for sine Lige; under Gruppe b falder først og fremmest Alder og Køn, men herhen kan efter Omstændighederne ogsaa regnes Samfundsklasse (Dannelsestrin) o. l. [3]).

Hvad angaar Betydningen af den første Inddeling, saa maa der først og fremmest drages en skarp Grænse mellem de *Utilregnelige* paa den ene Side og de tre sidste Grupper paa den anden. Hermed er ikke sagt, at de første skal være fri for Ansvar, men kun, at deres Ansvar ikke kan begrundes ved de samme eller blot lignende Hensyn som de andres. I alle de andre Tilfælde kan og bør Reglen om Bortseen fra Individualiteten anses som hovedsageligt begrundet i selve Præventionshensynet, Ønsket om at afværge Skade, altsaa netop i det, der er den bærende Tanke i Culpareglen. Med Hensyn til de Utilregnelige kan Præventionshensynet derimod ikke anføres for Ansvar [4]).

De Personer, der falder under de tre sidste Grupper (Nr. 2—4), vil, da de er i Besiddelse af Fornuft, kunne paavirkes af Truselen om Erstatningspligt i den Retning, at de undgaar at volde

---

2) Sml. Sondringen hos *Thyrén:* culpa legis Aquiliæ S. 61 ff. mellem »normala och abnorma fall«.

3) Dette behøver ikke at uddybes her, da disse Ting sjældent vil faa Betydning udenfor Kontraktsforhold eller andre særlige Forhold.

4) Og heller ikke det andet Hensyn, som anføres nedenfor i § 6: at visse Forbryderes Interesser ikke fortjener Beskyttelse; ogsaa denne Betragtning forudsætter Fornuft og desuden en høj Grad af subjektiv Dadelværdighed.

Skade. Snart vil Reglen kunne føre dem til at anvende en ekstra Anspændelse for at handle rigtigt, snart vil den bevirke, at de indskrænker deres Bevægelser og holder sig paa et Felt, hvor de er i Stand til at gøre Fyldest. — Normalt vil de kunne finde et saadant Omraade, hvor de kan bevæge sig uden særlig Risiko. — Anderledes forholder det sig med de Utilregnelige. Forsaavidt de overhovedet har Bevidsthed og Forstand nok til at indse deres Handlingers Betydning (de faktiske Virkninger, der truer) og forstaa Erstatningsreglen, vil de ialtfald ikke paavirkes paa normal Maade af de Motiver, den skulde skabe for deres Opførsel.

Ligesom der i denne Henseende er en væsentlig Forskel, saaledes vil man heller ikke paa de Utilregnelige kunne anvende nogen af de andre Betragtninger, der straks skal anføres om enkelte af de andre Grupper af underlegne Personer. De vil derfor blive skudt ud af Undersøgelsen, og Spørgsmaalet om deres Ansvar vil først blive optaget, efter at de almindelige Grundsætninger om Ansvar uden Culpa er fremstillet [5]). Denne Ordning anbefaler sig ogsaa af den Grund, at der kan rejses Spørgsmaal, om deres Ansvar ikke følger af den almindelige Grundsætning om Ansvar uden Culpa, der skal udvikles nedenfor i §§ 12 ff.

Hvad *de andre tre Grupper* af underlegne Personer angaar (Nr. 2—4), saa er der ikke Tvivl om, at der er visse Tilfælde, hvor der maa ses fuldstændig bort fra Individualiteten, forsaavidt den er under Normalmaalet.

Dette gælder overalt, hvor en Person giver sig af med en Virksomhed, der kræver noget særligt, f. Eks. en særlig Uddannelse, for at Virksomheden skal kunne udøves uden særlig Fare. Derfor maa den, der udøver en bestemt Profession af saadan Art, sørge for at have den dertil fornødne Dygtighed, noget, der dog navnlig har praktisk Betydning i Kontraktsforhold. Det samme gælder dog ogsaa i mange andre Forhold. Saaledes maa f. Eks. den, der vil styre et Automobil, have den fornødne Sagkundskab, Øvelse, fysiske Evner, Koldblodighed o. s. v. Hvis en Person er saaledes indrettet, at han ikke kan præstere det angivne Maal, maa han holde sig fra alle disse Virksomheder, der kræver en særlig Dygtighed. Den almindelige Opfattelse i Nutiden vil sikkert ogsaa være paa det rene med, at der i disse Forhold maa kræves et bestemt Maal af Evner.

---

[5]) Se nedenfor § 23.

Men selvom der er Tale om mere almindelige Forhold, vil det være hensigtsmæssigt at stille Krav om et vist Normalmaal. Der bør dog næppe ses fuldstændig bort fra Individualiteten. Det rette vil formentlig være at se bort fra alle individuelle Forhold, der kan betegnes som Abnormiteter eller Fejl (anden Inddeling Gruppe a), derimod ikke fra de »normale« Ejendommeligheder. Først skal da de under Gruppe a faldende Tilfælde behandles. Derefter vil det (S. 48 ff.) blive undersøgt, hvorvidt de anvendte Betragtninger ogsaa gælder om Tilfældene under Gruppe b.

Med Hensyn til alle *Abnormiteter*, der falder ind under Gruppe 2—4, gælder det, at de paagældende Personer normalt vil kunne undgaa Ansvar ved om fornødent at indskrænke deres Bevægelser. Denne Betragtning vil vi straks komme tilbage til; men først skal gøres opmærksom paa, at der om to af Grupperne tillige kan anføres særlige Betragtninger, der ogsaa harmonerer med Præventionshensynet.

For at paalægge Personerne under *Gruppe 3* (de i Grad underlegne) [6]) samme Ansvar som fuldt udviklede Personer taler særligt, at Normalmaalet dog som oftest vil kunne naas af dem. Der er jo kun Tale om en Gradsforskel i Evner, og det manglende vil de i Reglen kunne erstatte ved en yderligere Anspændelse. Men i saa Fald bør man kræve det højere Maal af dem. De paagældende vil for det første i Reglen kunne finde et Felt, hvor de uden ekstra Anspændelse kan naa Normalmaalet. Og selv iøvrigt vil de ikke i samme Forstand som andre føle det som en Byrde at maatte anspænde sig stærkere; thi de vil være langt mere vant hertil, idet Livet i mange andre Retninger vil stille samme strengere Krav til dem. — De vil blive kritiseret af deres Medmennesker, naar de ikke naar op til Normalen i deres Handlinger, og de vil endog blive vænnet til, at Retsordenen stiller samme Krav til dem som til andre, idet dette er Hovedreglen i Kontraktsforhold. — Af denne Grund maa det ogsaa antages, at en saadan Ansvarsregel ikke vilde være uden Virkning.

Man vil let se, at denne Betragtning ikke kan anvendes paa de andre Grupper — undtagen maaske enkelte Tilfælde under *Gruppe 4*. — For de under denne sidste Gruppe faldende Tilfælde

---

[6]) Delingen i de tre Grupper maa ikke opfattes som udtømmende, den søger at give de mest praktiske Eksempler; heller ikke er det Meningen, at der er en skarp Grænse mellem Gruppe 3 og 4.

gælder derimod særlig følgende: Ansvarsreglen har ikke blot en gavnlig motiverende Virkning in concreto, den har ogsaa stor Betydning som *generelt opdragende*. Retsordenen vil ikke have, at der kæles for individuelle Mangler, men den vil saa vidt muligt have dem af Vejen. Ved paa Forhaand at stille Kravet om et Normalmaal tilskynder den til Opdragelse i den Retning. Selvfølgelig er det ikke Meningen at paastaa, at alle kan opdrages til alt [7]); men med en vis Tilnærmelse gælder det i almindelige dagligdags Livsforhold, at man kan naa det ret lave Normalmaal. Og hvad angaar specielle Forhold, der kræver særlige Evner, maa Retsordenens Standpunkt naturligt være: kun de, der virkelig har Evner dertil, bør give sig af dermed, de andre bør holde sig derfra.

Med Hensyn til Personer, der lider af Blindhed, Døvhed o. l. *(Gruppe 2)*, gælder aabenbart ingen af de anførte særlige Betragtninger. Dette er en af Grundene til, at det er sikrere, at der bør ses bort fra Individualiteten ved Gruppe 3 og 4 end ved de under Gruppe 2 faldende Tilfælde [8]). For disse maa man derfor falde tilbage paa det først anførte almindelige Hensyn, at Ansvaret ikke vil ramme dem saa haardt, da de i Reglen vil kunne undgaa det ved at indskrænke deres Bevægelser. Det er denne Betragtning — der jo ogsaa gælder ved de to andre Grupper —, som vi her skal se lidt nærmere paa.

Det kan ikke nægtes, at den Indskrænkning i Bevægelsesfriheden, som kunde blive nødvendig for de paagældende, hvis de vilde undgaa Risikoen for Ansvar, vilde være en Byrde for dem. Alligevel maa det fastholdes, at der skal ses bort fra de individuelle Mangler, da Præventionshensynet faar større Betydning end Hensynet til de paagældende. At de underlegne faar lagt en lidt større Byrde paa sig end andre, eller at de — forsaavidt de uhjælpelig kommer til kort — maa indskrænke deres Bevægelser lidt, kan Retsordenen ikke anse for saa slemt. Retsordenen kan ikke nære Hovedinteressen for Undermaalerne og indrette sit System paa at gøre det saa godt for dem som muligt, da de andre dog er de værdifuldeste Medlemmer af Samfundet.

Den forsvarede Regel kræves bydende af den *Trang til Sik-*

---

7) Sml. *M. Rümelin:* Sch. o. V. S. 36.

8) En anden Grund er, at det i Reglen er vanskeligere at konstatere Manglerne sikkert i de to førstnævnte Tilfælde, jfr. ndf. S. 46.

kerhed, som i Nutiden viser sig paa alle Omraader. Det gælder om at formindske Risikoen i Livet til det mindst mulige. Praktisk taget er det mindst mulige nu det Maal af Risiko, som normal Agtpaagivenhed medfører, og denne Risiko maa man derfor som Regel tage med; men en underlegen Person, der viser »normal Anspændelse« af *sine* Evner, vil være farligere end andre, og denne særlige Fare maa bekæmpes. Samfundsmaskineriet maa nødvendigvis indrettes efter de almindelige Mennesker, ikke efter Undtagelserne, og Retsordenen maa derfor søge at hindre de unormale, og derfor uberegnelige, Forstyrrelser, Undermaalerne kan volde i det store Maskineri. Kan de ikke følge med i Tempoet, maa de tage den Indskrænkning i Bevægelsesfriheden, som følger deraf. I de allerfleste Tilfælde vil de dog kunne finde et Felt, hvor de kan gøre tilstrækkelig Fyldest; men saa bør de holde sig dertil.

Hermed er Reglen begrundet for de fleste Tilfælde. De underlegne maa holde sig borte fra de Ting, de ikke magter; gør de ikke det, maa de ialtfald være sig bevidst, at de handler paa egen Risiko, saa at de selv kan afgøre, om de vil handle eller lade være. Alligevel maa det indrømmes, at der kan forekomme Tilfælde, hvor det er umuligt at forlange, at de skal holde sig borte, eller hvor de maaske ikke paa Forhaand vil være klare over deres Evners Utilstrækkelighed. I saadanne Tilfælde vil Skaden ikke undgaas ved den strenge Ansvarsregel — der foreligger altsaa en *uundgaaelig Risiko* i disse Tilfælde. — Heraf følger, at Præventionshensynet ikke direkte kan paaberaabes for at paalægge Ansvar i saadanne Tilfælde. Alligevel bør det gøres.

Sikkerhedstrangen gør sig gældende her ligesaavel som i de andre Tilfælde, om end paa en anden Maade. Den enkelte maa have Lov til at indrette sig efter almindelige Menneskers Optræden og regne med de Tab, den kan medføre. Det kan ogsaa siges, at det, naar man kræver en almindelig fornuftig Optræden af Folk, er rimeligt, at de ogsaa omvendt maa være sikrede mod Tab ved andres ufornuftige Handlinger. Nu er det vel Tilfældet, at der her er Tale om en uundgaaelig Risiko, og at Følgen af den forsvarede Regel kun er, at Risikoen rammer den underlegne i Stedet for andre; men dette har ogsaa Fordele fremfor den modsatte Ordning. Herved tænkes der ikke blot paa det alt sagte, at det er naturligt for Retsordenen at foretrække de værdifuldere Samfundsmedlemmers Interesser. Naar man ser, at der her er Tale

om en Risiko, vil det let ses, at det er mest praktisk at lægge den paa de underlegne selv. Ellers vilde Følgen blive, at Tabet tilfældigt og uberegneligt ramte en stor Mængde spredte enkelte Personer. Nu derimod indskrænkes Tilfældets Raaderum, idet Risikoen lægges paa de relativt faa underlegne Personer, og allerede dette, at Tilfældighedernes Indflydelse formindskes og Risikoen samles paa færre Hænder, er en Fordel. For de underlegne bliver Risikoen i denne Retning en Slags »Driftsrisiko«, som de maa finde sig i at bære, ligesom de i andre Retninger maa bære Risiko og Ubehageligheder, der følger af deres Underlegenhed.

Dette vil ikke føles som saa haard en Byrde af de underlegne, netop fordi de ogsaa ellers maa vænne sig til at bære de ubehagelige Følger, deres Underlegenhed medfører; og det praktiske Liv lærer dem det samme, det medfører en ganske lignende »Skæren over een Kam« i Forhold, hvor det er Livet selv, der danner Retsreglerne, som i Reglen i Kontraktsretten.

Disse sidste Betragtninger har ført os ud over Præventionshensynet. Naar de alligevel er taget ind her, er det, fordi de Tilfælde, hvor de maa anvendes, og hvor Ansvaret ikke kan bygges direkte paa Præventionshensynet, er overordentlig faa og næppe lader sig skille ud fra de andre Tilfælde i det praktiske Liv [9]). Forholdet er da det, at det allerede af *retstekniske* Grunde kan forsvares at gøre Reglen ganske almindelig, dog at de anførte Betragtninger støtter Afgørelsen af Spørgsmaalet, om en saadan retsteknisk Forskydning er tilladelig.

Det maa altsaa antages, at Retsordenen bør opstille en vis »normal Handlen« som Maal for Individerne. Det er, om man vil, en vis Objektivering, der finder Sted. Denne mere objektive Maalestok er netop *særlig paakrævet i vor Tid.* Med den stigende Kultur og Folkemængde, med Befolkningens Sammentrængen paa et snævert Territorium og det udvidede Samarbejde vokser Muligheden og Sandsynligheden for Kollisioner stærkt; og dels af denne Grund, dels fordi man stadig benytter mere og mere komplicerede Redskaber i det almindelige Samkvem, vokser Faren for, at de underlegne skal volde Skade, naar de ikke træffer særlige Forholdsregler. I Nutidens Samfund gaar alle ind i det store Ma-

---

[9]) Dette er paa den anden Side en af Grundene til, at der kan gøres Forskel paa disse Personer og Afsindige, se iøvrigt nedenfor i § 23.

skineri; man kan ikke midt i Vrimlen gaa og dyrke sin Individualitet, forsaavidt dette vilde ske paa de andre Samfundsmedlemmers Bekostning. Endelig medfører den stigende Kultur ogsaa en stigende Trang til Sikkerhed, idet Sikkerhed mere og mere anerkendes for en af Livsbetingelserne for en fremadskridende Udvikling.

Der er dog Grund til at gøre visse *Undtagelser*. Det vilde være urimeligt at anvende et Normalmaal i alle Forhold. De lige anførte Betragtninger gælder vel overalt, hvor der er Tale om de Berøringer, som det almindelige Liv i Samfundet, Koeksistensen, medfører — og særlig stærkt i Samhandelen og dens Kontraktsforhold; — derimod er de mindre anvendelige med Hensyn til personligfarvede Berøringer mellem Mennesker. Herved tænkes paa Kontraktsforhold, der ikke interesserer Samhandelen, og rent sociale (selskabelige o. l.) Berøringer. Hvor en Person som her »inviterer« en bestemt anden Person, som han kender, til at træde i Berøring med sig, er det rimeligt, at han ikke kan fordre mere af den anden, end denne evner. Ligeledes er der, som fremhævet af *Lassen* S. 214, Grund til at gøre Undtagelse fra den strenge Regel, hvor det er Situationen, der paabyder Handlen, idet denne er nødvendig til Afværgelse af Skade. Thi her viger Præventionshensynet, da det trods alt gælder at tilskynde til Handlen. Hvis den underlegne afholdes fra at gribe ind, vil Skaden jo i alle Tilfælde indtræde, men naar han handler, er der dog en betydelig Chance for et heldigt Resultat. Det er derfor i de paagældendes egen Interesse, at der kan handles for dem uden Risiko.

Om Hovedreglen: at der bør ses bort fra individuelle Mangler, maa endnu bemærkes, at den faar en vis Støtte ved retstekniske Hensyn — selv bortset fra det nylig anførte —. Mange Forfattere mener endog, at »*Praktikabilitetsgrundene*« er det, der egentlig bærer Reglen [10]). Blandt de tekniske Fordele ved den forsvarede Regel fremhæves navnlig, at man undgaar Bevisvanskeligheder; man kan ogsaa nævne, at Reglerne simplificeres, og at Dommeren paa Grund af sin Øvelse og Erfaring vil kunne anvende en almindelig Maalestok bedre, medens hans Skøn om, hvad ringere Evner kan præstere, ofte er usikkert. Disse Grunde alene kan dog ikke føre til at opstille den skarpe Regel om Bortseen fra

---

10) Jfr. *Lassen* S. 213 med Note 8 i. f. og *Burckhardt* S. 520.

Individualiteten og har overhovedet langtfra den Vægt, mange tillægger dem. Udfra den Betragtning, der ser et Retfærdighedskrav i Culpareglen, synes det ganske utilladeligt at tillægge dem nogen videre Betydning. Fra det her forsvarede praktiske Standpunkt, der bygger paa Præventionshensynet, er det klart, at der kan tillægges disse praktiske Hensyn en betydelig Vægt, men som egentlig eller alene afgørende for den forsvarede Regel bør de ingenlunde opfattes.

Der findes utvivlsomt mange Tilfælde, hvor det sikkert kan konstateres, baade at en personlig Mangel er til Stede, og hvilken Betydning Manglen har haft for den konkrete Handling. Dette gælder navnlig om de under Gruppe 2 faldende Tilfælde (Blindhed, Døvhed o. l.); men det kan ogsaa gælde in concreto om andre Tilfælde. Hvad særlig Bevisvanskeligheden angaar, saa vilde det være tilstrækkeligt at paalægge Sagsøgte Bevisbyrden for Manglerne. Hvis det alene var Praktikabilitetsgrunde, der talte for at se bort fra Individualiteten, kunde Reglen derfor ialtfald ikke blive almindelig, men der maatte gøres Undtagelser for visse klare Tilfælde; ja, man burde vistnok endogsaa principielt fastholde, at der bør tages Hensyn til Individualiteten, og stole paa, at Domstolene med Hensyn til Bevis og i de andre Retninger vilde vide at stille saa strenge Krav, som det var nødvendigt at stille for ikke at gøre Ansvarsreglen usikkert virkende [11]).

At Praktikabilitetsgrundene ikke er absolut afgørende, indrømmes iøvrigt ogsaa af *Lassen*, idet han, som lige nævnt, opstiller visse Undtagelsestilfælde, hvor man bør tage Hensyn til Individualiteten. Disse Undtagelser bliver det blot umuligt at begrunde, hvis man anser Praktikabilitetsgrundene som det bærende i Hovedreglen, thi de er nøjagtig lige stærke i alle Situationer. Det er alene ved at bygge paa de materielt-reale Betragtninger, man bliver i Stand til at forklare baade Hovedregel og Undtagelser: Naar Præventionshensynet er det bærende, forstaar man, at der normalt maa ses bort fra Individualiteten, da det gælder om at holde Undermaalerne borte, men at der dog maa gøres Undtagelser i visse Tilfælde, hvor man ikke ønsker at afskrække nogen, ja tildels endog gerne vil tilskynde til Handling.

---

11) Det maatte altsaa bero paa et Skøn, i hvor vidt Omfang man vilde se bort fra Individualiteten, sml. *Bentzon:* Vis major S. 100 i Noten.

Resultatet er altsaa, at der bør ses bort fra den enkeltes Underlegenhed overalt, hvor den er »abnorm«. Handlingerne bør bedømmes efter et vist Normalmaal. Med Hensyn til dettes Beskaffenhed bemærkes endnu, at der ikke kan være Tale om at kræve noget ekstraordinært; man maa holde sig til, hvad almindelige Mennesker gennemsnitligt er i Stand til at præstere. Det vilde være ganske forfejlet at kræve et »overlegent sikkert Blik«, en »rolig og sagkyndig Afvejelse i ethvert Tilfælde«, »et klart Øje og en rolig Haand selv i de vanskeligste Situationer« [12]). Dette følger af selve de Betragtninger, der er gjort gældende ovenfor; noget saadant kan ikke normalt naas, og det kræves heller ikke af Livet i Almindelighed. Noget andet er det, at der er særlige Forhold, hvor der baade kan og bør stilles større Krav. Dette er allerede udviklet ovenfor (S. 40 f. n.); men dette berører ikke Hovedreglen. I det enkelte at drage Grænsen for, hvad der skal anses for »særlige Forhold«, og hvilke Krav der kan stilles i de enkelte af disse Tilfælde, er ikke let og kræver stor Takt hos Domstolene. Ved Overvejelsen vil det netop i Hovedsagen komme an paa det samme som i de almindelige Tilfælde: hvad der kan anses for gennemsnitlig opnaaeligt. Jo sjældnere et vist Forhold er, des større Krav vil der kunne stilles.

Det maa altsaa hævdes, at Maalestokken i Virkeligheden kommer Idealet saa nær, som det praktisk taget er muligt. Naar Ansvarsreglen skal have Virkning paa den menneskelige Handlemaade, maa den stemme Kravene ned til det gennemsnitlig opnaaelige og det, som man derfor kan vente at faa den almindelige Opinion til at kræve.

Hermed er Undersøgelsen om de abnorme Mangler afsluttet, og der er kun Grund til endnu at gøre et Par Bemærkninger om en Indvending, man har rejst mod det hævdede Resultat, nemlig at det strider mod den almindelige Retsbevidsthed. Dette er vistnok ikke engang rigtigt her i Landet; Meningerne herom er sikkert ret delte, og der er ialtfald næppe nogen uovervindelig Modstand til Stede. Der er næppe Tvivl om, at saa godt som alle berettigede i paakommende Tilfælde vilde anvende Reglen til deres Fordel, og dermed var Slaget vundet. Iøvrigt maa det siges: hvis

---

12) Krav i denne Retning stiller *G. Rümelin* S. 299 og *Burckhardt* S. 521.

den almindelige Retsbevidsthed overhovedet føler sig i Strid med den forsvarede Regel, saa har den juridiske Videnskab sikkert en ikke ringe Del af Skylden herfor. Ved at tale om »Skyld« og ved at begrunde Ansvarsreglen ud fra »Retfærdigheden« har den givet et falsk Indtryk af de Regler, den selv forsvarede, og derved bidraget til den urigtige Anskuelses Udbredelse.

Man kunde derimod hente en anden Indvending ud fra selve det Faktum, at en temmelig almindelig Anskuelse kræver Skyld som Ansvarsbetingelse: Vil de fleste af disse Folk ikke gaa ud fra, at den Regel, der stemmer med deres Retsbevidsthed, ogsaa er gældende Ret? I saa Fald er det til ingen Nytte at opstille den strengere Ansvarsregel; thi den kan jo kun paavirke dem, naar de kender den, men dette er ofte ikke Tilfældet. Denne Indvending bør utvivlsomt ikke affærdiges helt saa let, som man ofte har affærdiget Spørgsmaalet om Retsuvidenhedens Betydning. Men ved Siden af de Grunde, der ellers kan anføres og ofte er anført, maa det mærkes, at Faren ved Reglen her er langt mindre end ellers.

Sagen er, vi har her ikke med Hovedmassen af Samfundsmedlemmerne at gøre — for dem stemmer Reglen jo netop med »Skyldreglen« —, men kun med Undermaalerne, og disse vil meget hurtigt komme paa det rene med, at der kræves et vist Normalmaal af dem. De vil se deres Handlinger bedømt af andre, der vil kritisere dem, naar de falder under Normalmaalet, og navnlig vil Kontraktssamkvemmet belære dem i denne Retning. Her vil Livet — bortset fra visse personlige eller velgørende Kontrakter — farvet som det er af de økonomiske Betingelser, stille de samme objektive Krav til Undermaalerne som til de andre. Disse Forhold vil sikkert bringe Undermaalerne til at indse, at der kræves et Normalmaal af dem; og denne Anskuelse vil de anvende overalt. Den anførte Indvending kan derfor ikke føre til at fravige det fundne Resultat.

Medens der altsaa bør ses bort fra alle Abnormiteter — undtagen maaske egentlig Utilregnelighed —, maa det modsatte antages med Hensyn til alle de »*normale*« *Afvigelser* fra Gennemsnitsmaalet.

Det er ikke svært at paavise, at Grundene til at se bort fra Individualiteten er langt ringere, hvor den ikke er abnorm. I Hovedsagen gælder det ovenfor anførte slet ikke for disse Tilfælde.

Den først anførte Betragtning, at man normalt vilde kunne bevæge de paagældende til at anspænde sig yderligere og derved naa Gennemsnittet, kan ikke anvendes her. Normalt vilde Ansvarsreglen sikkert blive uden Virkning, hvor den stillede Krav, der gik ud over, hvad der er det sædvanlige for Mennesker paa det paagældende Udviklingstrin eller af det paagældende Køn. Børn vil saaledes ikke være vant til, at man stiller strengere Krav til dem saaledes som den »abnormt underlegne«. Heller ikke den anden Betragtning — om Reglens generelt opdragende Betydning — gælder her; man kan dog ikke gøre Kvinde til Mand eller omvendt eller Barn til Voksen. Den opdragende Betragtning kan kun føre til, at man ser bort fra alt, hvad der fjerner vedkommende fra en vis Normaltype, der varierer efter de Forskelligheder, der nødvendigt følger af den naturlige Udvikling. Hertil kommer endnu, at det ogsaa vil være meget let processuelt at konstatere de her omhandlede individuelle Egenskaber, ligesom Dommeren, paa Grund af disse Gruppers Størrelse, i Reglen vil have Erfaring nok til at kunne fælde et nogenlunde sikkert Skøn om, hvad man kan forlange af saadanne Personer.

Den eneste Betragtning, der bliver tilbage, er da, at ogsaa disse Personer som oftest vil kunne undgaa Ansvar ved at indskrænke deres Bevægelser; men heller ikke den kan faa Betydning. Den fik det ovenfor kun i Forening med den Omstændighed, at Retsordenen ikke kunde vurdere Undermaalernes Interesser saa højt som de normale Borgeres. Men det er klart, at Retsordenen ikke kan interessere sig mindre for dem, der af de her omhandlede Grunde er underlegne. De er altfor mange, og de er fuldt saa paaskønnede Medlemmer af Samfundet som de andre [13]).

Det er ogsaa en ret almindelig Anskuelse, at det kun er i et vist begrænset Omfang, man skal se bort fra Individualiteten [14]). Nogle, navnlig de, der bygger stærkest paa Bevisvanskelighederne

---

[13]) En Følge af det anførte maa det være, at Børn bliver helt ansvarsfri, naar de er saa smaa, at de (Børn i den Alder) maa kaldes helt utilregnelige. For saa vidt er en Del af Spørgsmaalet om de Utilregnelige løst allerede her.

[14]) Dette antages i moderne tysk Ret, der vist kan siges at stemme med det udviklede. Fransk Ret synes at se ganske bort fra Individualiteten bortset fra egentlig Utilregnelighed, engelsk Ret gaar maaske endnu videre; se om alle disse Spørgsmaal nærmere nedenfor i Afsnit III (§ 40 ved Note 8, § 33 ved Note 11, § 45 ved Note 7—13).

som Grund for Reglen, vil gøre Undtagelse, saa snart der er bestemte ydre, let konstaterlige Mangler, hvis Virkning kan beregnes. Rigtigheden af denne Anskuelse er dog tilstrækkelig gendrevet i det foregaaende. Andre vil gøre Sondringen paa anden Maade, idet de sondrer mellem forskellige Normaltyper [15]). I denne Teori ligger i Virkeligheden det samme som i den ovenfor fremsatte Anskuelse. Man har blot ikke tilstrækkelig skarpt fremhævet, at det afgørende for Dannelsen af disse Typer netop er, hvilke Ejendommeligheder man kan anse som normale, og hvilke som abnorme. Dette staar i Sammenhæng med dels, at man samtidig tænker paa de særlige Forhold, hvor der kræves en større Dygtighed [16]), dels, at man medtager Kontraktsforhold. I alle disse Tilfælde kan det siges, at der er en vis Type, som skal naas. Alligevel bør disse to Ting holdes ude fra hinanden; thi i sidste Fald er Typen uforanderlig, bestemt af selve Forholdet; der kan derfor i saadanne Forhold ikke tages noget Hensyn til »normale« Ejendommeligheder som Alder eller Køn. Det, vi her tænker paa, er derimod netop en Hensyntagen til Subjektet, saa at der stilles forskellige Krav til forskellige Personer — eller Klasser af Personer — i den samme Situation.

Det hævdede Resultat tør da vistnok antages for begrundet; men det maa erindres, at de paagældende dog kun kan paaberaabe sig deres Individualitet, forsaavidt der er Tale om Handlinger af ganske almindelig Art. Ved Handlinger, der kræver en særlig Dygtighed — derunder ikke blot Kundskab og Øvelse, men ogsaa Kræfter og Karakteregenskaber —, maa der ubetinget kræves det samme Maal af Dygtighed af alle [17]). Der kan i saa Henseende henvises til, hvad der er bemærket lige ovenfor.

Langt mindre praktisk Interesse har Spørgsmaalet, hvad der skal gælde, hvor en Person er i Besiddelse af *Evner; der gaar ud over det almindelige.* Ved Besvarelsen af dette Spørgsmaal maa det mærkes, at der ogsaa her kun tales om almindelige Forhold. I de Forhold, hvor der kræves en særlig Dygtighed, kan ogsaa en overlegen Persons Evner komme i Betragtning, idet man mener,

---

15) Se hertil navnlig *M. Rümelin:* Verschulden S. 44 ff. og *Oertmann* Bem. 1 b. β β til § 276.

16) Jfr. ovenfor S. 40 og 47.

17) Se hertil navnlig *M. Rümelin:* Verschulden S. 44 f., 48 f.

at netop kun saa dygtige Personer er egnede til at gøre dette eller hint [18]). Hensynet til at modvirke Skade taler for at kræve de individuelle Evner fuldt anvendt; men herimod taler, at den almindelige Opfattelse kun vil kræve det normale og betragte det overskydende som en Fordel for de bedre udrustede Personer. Den overlegne vil derfor ikke være vant til, at der stilles større Krav til ham end til andre, og han vil derfor anse sig for berettiget til at følge den almindelige Handlemaade. Noget ganske andet er det, at den, der af en eller anden Grund — f. Eks. paa Grund af sine bedre Evner — kender en faktisk Omstændighed, der gør en Handling retstridig allerede efter en normal Persons Skøn, naturligvis ikke bør foretage Handlingen og bør ifalde Ansvar derved [19]).

Resultatet af den samlede Undersøgelse er da, at man bør gaa ud over den individuelle Skyldmaalestok og kræve et vist »Normalmaal«, dog ikke et, der er ens for alle, men et, som varierer efter alle de normale Forskelligheder, der findes blandt Mennesker. Det saaledes bestemte Skyldbegreb er kun i en vis Forstand subjektivt. Det staar i Modsætning til et rent objektivt Retstridighedsbegreb derved, at det er opbygget paa det Grundlag, der forelaa for den handlende. Paa den anden Side tager det kun Hensyn til Personens individuelle indre Forhold i meget faa Tilfælde, nemlig hvor vedkommende har en særlig bedre Viden, samt med Hensyn til Utilregnelige. Ellers tager det aldrig i egentlig Forstand Hensyn til Individualiteten eller det subjektive, men kun til Typer eller Klasseejendommeligheder i et vist Omfang; gennemsnitlig vil Begrebet dog dække netop den individuelle Skyld.

§ 6.

Afsluttende Bemærkninger om Culpareglen.

De to foregaaende Paragraffer har ført os til at opstille en almindelig Regel om Erstatningspligt med Hensyn til retstridige Handlinger. Den fundne Regel svarer i Hovedsagen til den overalt anerkendte Culparegel, men den er dog paa et enkelt Punkt maaske udformet noget anderledes end efter den herskende Teori og

---

18) Sml. *Kraft* S. 94.

19) *Kraft* S. 96. Videre gaar *Bentzon:* Alm. Retslære S. 156.

gældende Ret i de fleste Lande. Udviklingen har vist, at Reglen først og fremmest bæres af Præventionshensynet (foruden af Opretningsformaalet), men at der dog ved Siden heraf er kommet en anden Betragtning med: Ved visse af de underlegne Personer kunde der forekomme Tilfælde, hvor det var givet, at Prævention vilde være umulig. For disse Tilfældes Vedkommende blev Ansvaret bygget paa en Afvejelse af de paagældendes og de andre Samfundsmedlemmers Interesser i Forbindelse med retstekniske Hensyn.

Der er imidlertid visse under Culpareglen faldende Tilfælde, hvor der bliver Brug for endnu en tredje Betragtning. Selv om der er Tale om normale Personer, vil det kunne forekomme, at Truselen om Erstatningspligt ikke har nogen præventiv Virkning. Dette er der Grund til at antage, overalt hvor den staar ved Siden af en særlig stærk Straffetrusel, saaledes navnlig ved forsætligt Drab eller Lemlæstelse af et andet Menneske. For alle saadanne Tilfælde maa det indrømmes, at der foreløbig savnes en Begrundelse af Erstatningspligten.

Det er nu ogsaa givet, at Trangen til Erstatningspligt er noget ringere i disse Tilfælde. Et historisk Eksempel herpaa haves i den tidligere ret udbredte Regel, at der ikke gives Erstatning for Liv. Vel har denne Regel tillige haft andre Grunde — baade af teoretisk Art og Vanskeligheden ved Vurdering af Skaden —, men naar Reglen har kunnet holde sig saa længe, skyldes det sikkert, at man ikke har haft dette Hovedmotiv — Prævention — til at paalægge Erstatning.

At der alligevel bør paalægges Erstatning ogsaa i disse Tilfælde, vil alles Retsfølelse tilsige. Dette turde ogsaa anbefale sig allerede af den Grund, at det vilde være overordentlig vanskeligt at drage Grænsen mellem de to Klasser af Tilfælde. Men iøvrigt er Ansvaret her tilstrækkelig begrundet i den altid virkende Trang til Opretning i Forbindelse med en Afvejelse af de to Parters Interesser.

Den skadelidendes Krav paa Opretning er lige saa stærkt som ellers. Skal Staten vælge mellem at lægge Tabet paa den Uskyldige og den forsætligt handlende, grove Forbryder, kan den ikke være i Tvivl. Herved tænkes ikke blot, eller ikke just, paa, at man vil foretrække den uskyldige for Forbryderen; men der vil ikke blive tilsidesat nogen berettiget Interesse ved, at man paa-

lægger Forbryderen Erstatningspligt. Han vil ikke kunne beklage sig. Forud for Handlingen kendte han sit Ansvar, og det bliver derfor hans egen Sag, om han vil paadrage sig det eller ej. Man vil derfor heller ikke her kunne anføre, hvad der ellers taler mod at paalægge Erstatning, nemlig at dette kan gribe forstyrrende ind i en Persons Virksomhed; thi det er som sagt Vedkommende selv, der forsætlig paadrager sig Ansvaret. Maaske handler han i Haab om at undgaa Opdagelse, men hertil kan der ikke tages Hensyn.

Denne Begrundelse er beslægtet med den, der ofte gives af Culpareglen som Helhed: Vedkommende kan ikke beklage sig, da han kunde have undgaaet Ansvaret ved at handle, som han burde. Alligevel vil det let ses, at der er en betydelig Forskel. Her er Argumentet kun benyttet som afgørende, hvor der handles forsætligt og Ansvaret derfor er klart for den handlende. Om den ovennævnte videregaaende Betragtning alene vilde være i Stand til at begrunde Culpareglen som Helhed, er et ret ørkesløst Spørgsmaal, der næppe kan besvares med Sikkerhed. Saa meget er dog givet, at den kun kunde medføre Ansvar, hvor der forelaa *individuel Skyld*. Hvor der foreligger saadan Skyld, vil mange andre hævde, at Ansvaret er begrundet i Retfærdigheden eller deri, at man maa foretrække den uskyldige for den skyldige, eller at det bestemt kræves af Retsfølelsen [1]).

Hvis nogen af disse Betragtninger virkelig alene var tilstrækkelig til at begrunde Erstatningsreglen, saa vilde dette dog ingen Forskel gøre i det praktiske Indhold af det udviklede. Det vilde blot betyde, at Erstatningsreglen ogsaa kunde være fremstillet i den omvendte Orden af den, der her er fulgt: først Ansvar for individuel Skyld, derefter Udvidelse til den mere objektive Maalestok, fordi den individuelle Maalestok er utilstrækkelig i præventiv Henseende. Den fulgte Fremgangsmaade er dog formentlig i alle Tilfælde at foretrække, da Operationen med de vagere Billighedsbegreber derved indskrænkes saa meget som muligt og til Tilfælde, hvor Afgørelsen er utvivlsom.

Hermed er den opstillede Ansvarsregel begrundet i sin Helhed. Dens bærende Hovedmotiv er altid Opretning; men dette forener sig i Reglen med Præventionsmotivet og ellers med en

---

1) Se navnlig *M. Rümelin:* Gründe S. 5.

Interesseafvejelse eller Billighedsbetragtning. Der er endnu kun Grund til at gøre et Par Bemærkninger om *Ansvarets Omfang*. Efter den herskende Lære skal der altid paalægges fuld Erstatning [2]). Hvis Erstatningspligten alene havde sin Grund i Skylden som saadan, var dette klart uholdbart. Hvor Erstatningspligt begrundes i Præventionshensynet, er den herskende Læres Rigtighed heller ikke ubetinget indlysende. Man kunde finde det mærkeligt, at Grunden til, at der paalægges Erstatning, er Ønsket om Prævention, men at Omfanget bestemmes af Opretningshensynet.

Dette er dog ikke nogen afgørende Indvending. Grunden til at paalægge Erstatningspligt er Opretning *og* Prævention; man kunde derfor i det højeste indvende, at hvis Præventionshensynet varetages tilstrækkelig godt ved, at der paalægges en mindre Erstatning, saa kan det ikke føre til at paalægge en større. At bestemme Erstatningens Størrelse udelukkende efter Præventionshensynet vilde imidlertid volde Vanskelighed. Det kan dog ikke antages, at dette Hensyn vilde føre til en Regel, hvorefter Erstatningspligtens Størrelse skulde være ligefrem proportional med Skylden [3]). Naar Skylden bliver ringere, saa ligger dette i, at Faren [4]) bliver ringere; men heri ligger samtidig, at Faren for Erstatningsansvar bliver mindre. Heraf følger det, at en og samme Erstatning vil virke langt stærkere til at afholde fra stor Uagtsomhed end til at afholde fra ringe Uagtsomhed. Hvis man da tillige nedsatte Erstatningens Størrelse i Forhold til Skylden, vilde den præventive Virkning blive svækket alt for stærkt [5]).

Yderligere kan det siges, at naar man overhovedet paalægger

---

[2]) For Nedsættelse af Erstatning i Forhold til Skylden taler — foruden *Ihering* — *Mataja* (S. 33 f., 45), *Horten:* Schadenersatz und Strafe S. 19 f., *Degenkolb* i Arch. f. civ. Pr. Bd. 76 S. 79, *Hedemann:* Die Fortschritte des Zivilrechts im XIX Jahrhundert, I S. 100, *Burckhardt* S. 497, *Guhl:* Untersuchungen über die Haftpflicht aus unerlaubter Handlung, Bern 1904, S. 8 ff. *Hindenburg* i T. f. Rvsk. 1910 S. 399, *Platou* S. 291 ff., T. f. Rvsk. 1907, S. 269 ff., Retst. 1879. S. 9 f.; jfr. ogsaa *Axel Møller* § 17 A.

[3]) At Erstatningens Størrelse ikke kan være proportional med den individuelle Skyld, er klart, allerede fordi der kan paalægges Erstatning i Tilfælde, hvor slet ingen individuel Skyld eksisterer; men man kunde tænke sig Erstatningen sat i Forhold til Normalmenneskets Skyld.

[4]) D. v. s. den kendelige Fare, sml. ovf. § 1, Note 21.

[5]) Forudsat, at Erstatningen virker proportionalt med Størrelsen, vilde Præventionsvirkningen være nedsat med Kvadratet af den Størrelse, som angives af Skyldens Grad.

Erstatning, saa kan man lige saa godt af Hensyn til den skadelidende paalægge fuld Erstatning, forudsat at dette ikke har uheldige Følger i andre Retninger. Dette vil nemlig nu være den simpleste Ordning, og særlig vil den anbefale sig, fordi det vil være vanskeligt at give en almindelig Regel om Erstatningens Størrelse bygget paa Præventionshensynet alene. Spørgsmaalet bliver herefter kun dette: Vil Paalæg af fuld Erstatning medføre uheldige Følger i Sammenligning med Paalæg af den begrænsede Erstatning? Dette vil der ikke være Tale om, hvor den erstatningspligtige er rig nok til at udrede Erstatningen, uden at dette medfører en større Forstyrrelse af hans Livsvirksomhed; men iøvrigt vil der kunne indtræde uheldige Virkninger, naar der paalægges en for stor Erstatning. Dette Moment har ikke ringe Vægt, og i Ydertilfældene, hvor der slet ikke er Haab om, at den ansvarlige kan udrede Erstatningen, kommer hertil, at Hensynet til den skadelidende ikke stærkt kræver fuld Erstatning, idet han rimeligvis alligevel aldrig vilde faa mere. I saadanne Tilfælde vil der heller ikke fra Præventionshensynet kunne hentes nogen Indvending mod en Nedsættelse af Erstatningen; thi den præventive Virkning af Erstatningspligten vil i disse Tilfælde være saa godt som lige saa stor ved en vis Nedsættelse, og ialtfald vil den være lige saa stærk som i andre Tilfælde, hvor fuld Erstatning paalægges en, der har Raad til at betale den. Spørgsmaalet om Erstatningens Størrelse skal dog ikke løses her; det var kun Formaalet at vise, at den udviklede Teori hverken absolut har afskaaret — eller omvendt nødvendig kræver — en Nedsættelse af Erstatningen.

Som bebudet i Indledningen vil der heller ikke blive optaget en Undersøgelse af, hvilke Betingelser der iøvrigt kræves for at paalægge Erstatning i de Tilfælde, der falder ind under Culpareglen. Formaalet var alene at konstatere, hvad der var den fundamentale Erstatningsbetingelse.

Hvad angaar den teoretiske Iklædning af den udfundne Regel, saa kan den ligefrem indpasses i de Rammer, der er opstillet af den herskende nordiske Teori: Det kræves, at Handlingen er retstridig og vedkommende tilregnelig; kun maa disse Begreber forstaas i Overensstemmelse med det, der er udviklet ovenfor i § 1 og §§ 4—5 [6]). Men denne Opstilling er til en vis Grad kun teo-

[6]) Udtrykket: tilregneligt, retstridigt Forhold er det, der bedst gengiver den i § 1 udviklede Teori; thi tilregnelig kan naturligt forstaas saa-

retisk [7]). I Praksis vil man normalt gaa lige løs paa det almindelige bonus paterfamilias-Skøn; d. v. s. man vil ikke gaa Omvejen med at udfinde, om Handlingen er retstridig efter et mere objektivt Begreb, men simpelthen bedømme den ved den sædvanlige Afvejelse [8]) paa det Grundlag, der forelaa for den handlende tænkt som en bonus paterfamilias, og derved bliver man staaende, naar det ikke oplyses, at den handlende i en eller anden Henseende var underlegen, eller at han havde en særlig bedre Viden.

I det foregaaende er der set næsten fuldstændig bort fra alt, hvad der hedder retstekniske Hensyn — undtagen ved Behandlingen af Spørgsmaalet om den handlendes Individualitet —. Grunden hertil er, at saadanne Hensyn formentlig ikke vil faa stor Betydning for den almindelige Ansvarsregels Udformning. Alligevel er det let at se, at netop Culpareglen — med hvilket Navn ogsaa den her udviklede Regel tør betegnes — i den praktiske Gennemførelse har en Del svage Sider. I denne Henseende kan navnlig følgende Punkter mærkes [9]):

1. Man fremhæver ofte den Fare, der ligger i, at Culpareglen er en ganske fri Skønsregel. Det maa indrømmes, at Grænsen mellem Culpa og den ansvarsfri Handling ikke kan drages efter haandgribelige og skarpe Kriterier, men at de to Grupper af Handlinger glider ganske jævnt over i hinanden.

Denne Svaghed ved Reglen er imidlertid i en anden Retning dens Styrke, idet man derved faar en Regel, der er elastisk og derfor let passer sig ind i alle Livsforhold. Iøvrigt maa det bemærkes, at der ofte hersker stor Uklarhed om Betydningen af denne Indvending, fordi man ikke undersøger, i hvilke Retninger det er, Ansvarsreglen er ubestemt. I Virkeligheden er det navnlig i to forskellige Retninger, Ansvaret beror paa et Skøn:

---

ledes, at deri udelukkende ligger det subjektive, d. v. s. det Hensyn, der tages til Subjektets Stilling og delvis til dets Individualitet. Udtryk som: forsætligt eller uagtsomt retstridigt Forhold har den Fordel, at de ikke siger noget om Teorien; de passer lige saa godt med den tyske Teori, thi »uagtsom« indeholder — ligesom Ordene Fejl, Forsømmelse og Skyld — selve »Handlenormen«; de siger blot ikke, om den er retlig.

7) Sml. *Bentzon:* Alm. Retslære S. 157 og S. 161.

8) Om denne Afvejelses Karakter se ovenfor i § 1 (S. 19).

9) Se hertil *Müller-Erzbach* S. 9 f., *G. Rümelin* S. 300.

a) Ved Afgørelsen af, hvilken Grad af Fare Handlingen medfører, og hvorvidt den muligvis kan forsvares trods Faren, d. v. s. Retstridighedsspørgsmaalet.

b) Ved Afgørelsen af, om der er anvendt rimelig Omhu, d. v. s. subjektiv Anspændelse [10]).

I sidste Retning er der ikke Tvivl om, at Skønnet, som man har fremhævet, trods dets Frihed dog vil være ualmindelig sikkert, fordi det i Virkeligheden er det samme som det moralske Skøn og derfor øvet i overordentlig Grad [11]). I første Henseende er Vanskelighederne større. Alligevel vil Skønnet ogsaa her være temmelig sikkert med Hensyn til alle mere almindelige Forhold. Ved det daglige Livs Forhold vil Dommeren selv have rig Erfaring og Øvelse og derved fornødne Holdepunkter for sit Skøn; og selv hvor han ikke har saa rig Erfaring selv, vil der ofte danne sig visse sædvansmæssige, almindelig kendte Regler for, hvad der maa anses som fornuftig Fremgangsmaade. Derimod bliver Faren ved Dommerens Skøn stor i alle Tilfælde, hvor der er Tale om Forhold, der ligger udenfor almindelige Menneskers — og Dommerens — Livserfaring. Her vil Dommeren skønne mer eller mindre i Blinde. For at træffe den rette Afgørelse er det ikke nok, at man har den rette moralske Holdning og derfor gerne vil dømme rigtigt; der kræves tillige Sagkundskab til at forstaa Forholdene og Øvelse i at have med dem at gøre. At henvise Dommeren til at hjælpe sig ved sagkyndigt Syn og Skøn er ikke tilfredsstillende, da det alligevel ikke fuldstændig erstatter hans egne »Mangler«; desuden kan Forholdene være saa specielle, at man ikke kan være sikker paa at finde nogen uinteresseret Sagkyndig.

Om der af denne Grund bør opstilles særlige, retsteknisk forskudte Regler for saadanne Tilfælde, er meget tvivlsomt. Spørgsmaalet skal ikke forfølges her. I det følgende vil det nemlig blive vist, at der netop i de vigtigste af disse Tilfælde allerede af materielle — ikke retstekniske — Grunde bør anerkendes Ansvar uden Culpa. Ved Siden af disse Regler vilde der kun blive Brug for ganske specielle Bestemmelser for enkelte Tilfælde, men

---

10) Hvor der er Tale om underlegne Personer, bliver der tillige et vanskeligt Skøn i en tredje Retning, sml. ovenfor S. 45 f. n.

11) Sml. *Bentzon:* Vis major S. 29 f.

her kan der ikke være Tale om at optage en saadan detailleret Undersøgelse [12]).

2. Den anden Svaghed ved Culpareglen er *Bevisvanskeligheden.* Det vil i et meget stort Antal Tilfælde være umuligt at skaffe tilstrækkelig paalideligt Bevis for Sagens Sammenhæng; og Culpareglen forudsætter hyppigt indgaaende Oplysninger om Enkelthederne i den brugte Fremgangsmaade, idet Handlingens Retmæssighed er afhængig af de ofte talrige Forsigtighedsforholdsregler, der maa træffes. Bevisbyrdespørgsmaalet vil derfor komme til at spille en meget stor Rolle; hvad for saa vidt er lige uheldigt, hvem man end paalægger Bevisbyrden, idet det medfører stor Tilfældighed. Hermed følger ogsaa, at Afgørelsen i mange Tilfælde vil være tvivlsom, saa at der skabes en stor Retsusikkerhed; men dette fører til, at Processerne florerer, og dermed til et mægtigt Spild af Kraft og Penge.

For saa vidt vil det ses, at det ikke er nødvendigt, for at kritisere Reglen, at vende sig mod den Regel, at Sagsøgeren har Bevisbyrden. Ganske vist anses dette som oftest for en Følge af Culpareglen, hvor ikke særlige Omstændigheder taler for en anden Ordning; og derfor er det klart, at det overordentlig hyppigt vil ske, at der ikke faas Erstatning for en Skade, der er tilføjet ved Culpa, og at Reglens almindelige præventive Virkning svækkes. Dette er naturligvis særlig uheldigt, og der er ikke Tvivl om, at Ordningen af Bevisbyrden bør ske under en indgaaende Hensyntagen til de enkelte Forhold [13]). Men selv ved en finere Fordeling af Bevisbyrden vilde de andre ovenfor nævnte Vanskeligheder ikke forsvinde.

Alligevel overdriver man meget ofte Manglerne ved Culpareglen i denne Henseende. Dette gælder navnlig, hvor man argumenterer med, at man ikke kan bevise noget subjektivt som Skylden. Denne Indvending er forfejlet. I Hovedsagen er Culpa, som vi har set, for saa vidt et objektivt Begreb, som det normalt bestemmes uden Hensyn til den handlendes Indre eller Individualitet overhovedet; og i de Tilfælde, hvor der undtagelsesvis bør tages Hensyn til Individualiteten, er den let at konstatere [14]).

De andre Vanskeligheder vil næppe heller give Anledning til

---

12) Enkelte Eksempler findes i § 24.

13) Sml. *Tybjerg:* Om Bevisbyrden S. 189 ff., især S. 194 ff.

14) Se om disse Spørgsmaal ovenfor i § 5, S. 49 og S. 51.

retsteknisk forskudte Regler i større Omfang. Grunden hertil er, at den Forskydning, der maatte foretages for at naa til en Regel, der frembød væsentlige Fordele, vilde være overordentlig grov. Det er hidtil ikke lykkedes at konstruere Ansvarsregler, der staar Culpareglen nær, men som alligevel giver sikkert anvendelige Regler; ialtfald gælder dette, naar man ikke tænker paa ganske særlige Forhold. Man vil derfor være nødsaget til som Hovedregel at blive staaende ved Culpareglen, idet man stoler paa, at Domstolene vil vise den rette Takt baade med Hensyn til Afgørelsen af, hvor store Krav der kan stilles til Beviset, og med Hensyn til Fordelingen af Bevisbyrden. Iøvrigt vil de senere udviklede Regler om Ansvar uden Culpa ogsaa virke heldigt i denne Henseende i et ikke ringe Antal Tilfælde.

C. ERSTATNING UDEN CULPA VED INTERESSEKOLLISIONER.

I. ALMINDELIG BEGRUNDELSE (§§ 7—17).

§ 7.

Direkte Indgreb.

I det foregaaende har vi behandlet den ledende Grundsætning om Erstatning for Skade, bevirket ved tilregnelige, retstridige Handlinger, d. v. s. den Ansvarsregel, der — foruden i Opretning — har sit Hovedmotiv i Handlingens Retstridighed og det deraf følgende Ønske om Prævention. Det bliver nu Opgaven at undersøge, om der er Grund til at paalægge Erstatning ogsaa udenfor disse Tilfælde. Det vil vise sig, at der kan opstilles ialtfald to Grundsætninger om Erstatning uden Culpa; de nærmest følgende Paragraffer (§§ 7—22) skal beskæftige sig med den vigtigste af disse, Hovedgrundsætningen om Erstatning for Skade bevirket ved retmæssige Handlinger [1]).

Ved første Øjekast kunde det se ud, som om den foregaaende Udvikling havde afskaaret enhver Mulighed for at paalægge An-

---

1) Dette Udtryk har det Fortrin for Udtrykket: Ansvar uden Culpa, at det antyder, at Erstatningspligten ikke er betinget af Handlingens Retstridighed — og dermed motiveret af Præventionshensynet. — Paa den anden Side er det for snævert, naar man tager Retstridighedsbegrebet i en mere objektiv Betydning end: hvad der er urigtigt efter det, der er kendeligt for en bonus paterfamilias i den handlendes Situation; se herom nedenfor i § 18 c. — Den anden Grundsætning behandles i § 23.

svar uden Culpa. Man ser da ogsaa ofte dette hævdet, og det ikke blot fra de Juristers Side, der bygger paa det etiske Retfærdighedsbegreb [2]). Man begrunder Paastanden navnlig med følgende Betragtninger:

Naar man har handlet som en bonus paterfamilias, har man handlet, *som Retsordenen ønsker,* man skal handle. Derfor maa Ansvar for saadan Opførsel være udelukket. Tabet maa fra Retsordenens Standpunkt betragtes ganske som Tab ved Naturbegivenheder o. l. [3]).

Enhver Udvidelse ud over Culpareglen er positivt udelukket af Hensyn til Handlefriheden.

Disse Betragtninger er dog ikke afgørende. I den første Sætning ligger kun det rigtige, at Erstatning som Regel ikke kan paalægges i videre Omfang i Kraft af den hidtil behandlede Grundtanke, Kampen mod Uretten og Ønsket om Prævention. Derimod er det et Spørgsmaal, der endnu ikke er løst, om ikke andre Hensyn kan føre til at gøre Forskel mellem visse retmæssige menneskelige Handlinger og Naturbegivenheder. Den anden Sætning er ligefrem urigtig. Det vil vise sig, at der er en Række Tilfælde, hvor man kan paalægge Erstatningsansvar, uden at der er Fare for, at Handlefriheden skal blive lammet. Det er da ogsaa ganske almindelig anerkendt her i Landet, at der i flere Tilfælde kan blive Tale om Erstatning selv ved retmæssige Handlinger, saaledes i Tilfælde af Ekspropriation, Groshavari og Nødret [4]). Som første Led i Undersøgelsen skal da de Tilfælde optages til Behandling, hvor det allerede er almindelig anerkendt her i Landet, at der skal svares Erstatning, skønt der ikke foreligger noget Retsbrud. Derefter vil det blive paavist, at de udfundne Retshensyn gør sig gældende for et langt videre Omraade.

Til Udgangspunkt kan tages den Sætning, som Jul. Lassen opstiller [5]), at der skal ydes Erstatning for den Skade, *som er bevirket ved det paa Grund af Interessekollision tilladte Indgreb i*

---

[2]) Mange anser det for ganske selvfølgeligt, jfr. f. Eks. *v. Liszt:* Die Grenzgebiete zwischen Privatrecht und Strafrecht 1889, S. 27.

[3]) Jfr. *Ørsted* i N. j. A. XX S. 128 f og Haandbog V S. 18 f.; *Jhering:* Das Schuldmoment im römischen Privatrecht S. 41 (citeret ovf. i Indledningen).

[4]) At der her foreligger retmæssige Handlinger, behøver vel ikke at begrundes paa dette Sted.

[5]) *Lassen* S. 274.

andres Formuegoder (Ekspropriations- og Nødbrugsgrundsætningen).

Denne Sætning stemmer utvivlsomt med Forholdets Natur, saaledes at forstaa, at den maa gælde overalt, hvor der ikke paavises særlige Grunde, der tvinger til at fravige den. Det skal da være den første Opgave at undersøge den nævnte Regels Grunde. Jul. Lassen gør paa det anførte Sted ikke nærmere Rede for, hvad det er, han anser for Retsgrunden til Reglen; men det er klart, at han mener, Retsgrunden ligger i de Momenter, han fremhæver som de væsentlige for Reglens Anvendelse. Dette er to: 1) at der foretages et *direkte Indgreb* i en andens Goder — i Modsætning til en Handling, der blot udsætter dem for Fare —; 2) at dette Indgreb er legitimeret ved en *Interessekollision*. Det forudsættes herved, at der foreligger et Sammenstød mellem to Interesser, og at Grunden til, at den ene sejrer, er, at den anses for at være betydeligere end den anden [6]).

I disse Momenter ligger Begrundelsen ogsaa. Det gælder blot at paavise, at det er *den hensigtsmæssige Løsning* af Interessekollisionen at paalægge Erstatning, samtidig med at Handlingen tillades.

Udgangspunktet maa tages i, hvad den nordiske Teori om Handlefrihedens Afgrænsning har vist os. Indgrebshandlingen kan ikke anerkendes som retmæssig, med mindre Interessen i Handlingens Foretagelse er større end Interessen i dens Undladelse. Denne Sætning siger ikke ret meget, da det er en Mængde forskellige Hensyn, der spiller ind i Interesseafvejelsen. Det er imidlertid baade muligt og nødvendigt at naa til en noget nøjagtigere Bestemmelse af, hvad det er, der kræves.

I Interesseafvejelsen vil som et meget væsentligt Moment indgaa Interessen hos de to Personer, der berøres af Indgrebshandlingen: den Person [7]), i hvis Interesse Indgrebet finder Sted, og den, i hvis Goder der gribes ind. Og det maa som Hovedregel [8])

---

6) Jfr. *Lassen* S. 207—08, 273—74.

7) eller *de* Person*er*. I det følgende vil for Nemheds Skyld Betegnelsen: den handlende blive brugt for den eller de Personer, i hvis Interesse Indgrebshandlingen foretages.

8) Den almindelige Interesse i Bevægelsesfriheden vil kunne føre til at anerkende visse mindre Indgreb som berettigede uden Hensyn til den handlendes konkrete Interesse. Andre Undtagelser er Nødværge og anden Retshaandhævelse, se herom nedenfor i § 9 ved Note 5.

være den første Betingelse for, at man kan anerkende et direkte Indgreb som retmæssigt, at den handlendes (konkrete) Interesse er større end den angrebnes. Dette er imidlertid ikke tilstrækkeligt. Af Hensyn til den store Værdi, det har at sikre Borgerne en uforstyrret Nydelse af deres Goder, og tillige for at undgaa Fejltagelser maa det kræves, at Interesseforskellen er betydelig. Ja, bortset fra Indgreb, der sker for at bevare Goder fra truende Undergang, maa der endog stilles overordentlig store Krav til den handlendes Interesse. Paa dette Sted er det dog tilstrækkeligt at fastslaa, at den Interesse, den handlende naar at tilfredsstille ved Indgrebet, skal være betydelig større end den Interesse, der sættes til Side.

Men hermed er Begrundelsen af Erstatningspligten givet. I selve den fremhævede Ejendommelighed ligger det, at *det er muligt at paalægge* den handlende *Erstatningspligt*. Han vil nemlig ikke føle det som et virkeligt Onde at maatte udrede Erstatning, fordi hans Interesse er større end den andens, d. v. s. større end Erstatningen. Selvom hans Interesse i Handlingen formindskes med den anden Interesses Beløb — ved at man paalægger ham at udrede Erstatningen —, er der dog stadig noget tilbage, nemlig den betydelige Interesseforskel. Handlingen er altsaa stadig i hans Interesse eller til hans Fordel, selvom den belastes med Erstatningspligt. Det vil derfor ikke afskrække ham fra Handlingen, at man paalægger ham Erstatningspligt.

Men naar dette er givet: at det er muligt at paalægge den handlende Erstatningspligt, uden at det har uheldige Virkninger, saa *bør det gøres*. Dette følger af den stærke Trang, der altid er til Stede, til at beskytte Individernes legitime Interesser, en Trang, der tager Formen af et Krav om Opretning, overalt hvor Skade er sket. Heraf følger det, at Samfundsmagten altid maa stræbe efter at skaffe Opretning for uforskyldte Tab, hvor det kan ske uden at tilføje lige saa smertelige Saar paa andre Steder.

Det samme kan udtrykkes saaledes, at en Afvejelse af de to Parters Interesser fører til at paalægge Erstatning. Den skadelidendes Interesse er ikke mindre her end i de Tilfælde, hvor Skaden skyldes et Retsbrud. Skaden er det samme Onde for ham, og han staar i ingen Henseende bedre over for den. Indgrebet paatvinges ham ensidigt uden hans Vilje eller Interesse. Dette Resultat bliver ikke mindre haardt, fordi man fortæller ham, at

Indgrebet er retmæssigt. Tværtimod gør dette hans Interesse i Opretning endnu større, idet det gør hans Stilling daarligere. Han kan ikke øve Nødværge, ej heller anvende andre forebyggende Midler, saasom Forbud; og dermed afskæres den Mulighed for at undgaa Tabet, som han har ved retstridige Handlinger.

Paa den anden Side er Modpartens Interesse i at slippe for at betale Erstatning ingenlunde den samme som ellers, da Erstatningspligt i disse Tilfælde ikke er en Byrde for ham i samme Forstand som ellers. Herefter kan Resultatet ikke være tvivlsomt. Det vil dog muligvis være nødvendigt at gaa lidt nærmere ind herpaa og navnlig mere konkret at paavise, at Erstatningsansvaret ikke vil føles som en Byrde.

Naar dette skal gøres, vil det være nødvendigt at sondre mellem forskellige Grupper af Indgrebstilfælde. Den Sondring, der er mest fremtrædende i det ydre, er Sondringen mellem Ekspropriation og private Nødretsindgreb [9]). Ved denne Sondring maa det afgørende ses i den sidste Betegnelse; Ordet Ekspropriation stilles blot i Modsætning hertil og tages ikke i nogen teknisk Betydning. Det omfatter derfor alle de Tilfælde, hvor Indgreb ifølge særlig Hjemmel foretages af en offentlig Myndighed eller af private under offentlige Myndigheders Kontrol [10]). Denne Sondring har stor Betydning, fordi den peger paa, at det — bortset fra Nødstilfældet — er en Hovedgrundsætning, at de private ikke har Ret til for at gøre deres Interesser gældende at gøre Indgreb i andres Goder paa egen Haand [11]). Dette kræves af klare Hensyn,

---

9) I Fremstillingen medtages Groshavaritilfældet ikke. Selv om dets Ordning stemmer ret godt med de udviklede Grundsætninger, staar det dog paa en særlig Plads, fordi der bagved findes et Kontraktsforhold, hvorpaa særlige Regler kunde opbygges.

10) Det maa indrømmes, at vi her bevæger os ind paa den offentlige Rets Omraade. Men hvor Indgreb finder Sted, ikke for at forfølge en egentlig politisk Statsinteresse, men andre Formaal, er Tilfældene materielt beslægtede med dem, vi behandler. Det er ogsaa givet, at Ekspropriation i den angivne Forstand ofte finder Sted alene i et begrænset Antal private Borgeres Interesse. — Iøvrigt benægtes det ikke, at der kan anføres særlige Grunde for Erstatning i Ekspropriationstilfælde udfra deres offentligretlige Karakter e. l. I Hovedsagen vil det ejendommelige dog kun være, at særlig vidt gaaende Indgreb tillades, og at ofte særlige Grunde fører til at *nægte* Erstatning (jfr. Skattepligt, Værnepligt o. m. a.). Se iøvrigt Bemærkninger nedenfor i § 38.

11) *Negotiorum gestio* falder udenfor vor Undersøgelse her, da Indgrebet her legitimeres ved den anden Parts (domini) Interesse.

for en stor Del af lignende Art som dem, der fører til at nægte de private at tage sig selv til Rette, hvor de lider Uret. Paa den anden Side er der visse af »Ekspropriationstilfældene«, der i en anden Retning er nær beslægtede med Nødretstilfældene, nemlig naar man ser paa Indgrebets Formaal. Der kan sondres mellem de Tilfælde, hvor Formaalet er et *positivt Fremarbejde* (Skabelsen af nye Værdier i videste Forstand), og dem, hvor Formaalet er at undgaa Tab. De sidste Tilfælde er nær beslægtede med private Nødretsindgreb og skal derfor behandles sammen med dem.

Blandt de første Tilfælde, hvor Indgrebet sigter til Fyldestgørelsen af en ny Interesse, eller hvor der er Tale om en positivt værdifuld Virksomhed, er der nogle, hvor Forholdet er særlig klart. I visse Tilfælde kan man sige, at Ekspropriationen uden Erstatningspligt ligefrem vilde medføre en ugrundet Berigelse. Det gælder, hvor der slet ikke ødelægges Værdier derved, men disse alene gaar over fra en Person til en anden [12]), saaledes hvor man eksproprierer en ubebygget Grund, der ikke havde anden Interesse for Ejeren end dens almindelige Markedsværdi, og hvor den i Ekspropriantens Haand har samme økonomiske Værdi, — eller hvor en Virksomhed eksproprieres og fortsættes af det offentlige, ganske som den var. I saadanne Tilfælde vilde Eksproprianten ligefrem faa en Formueforøgelse paa den eksproprieredes Bekostning, og der kan ikke tænkes nogensomhelst Grund dertil. Navnlig kan Grunden ikke findes i Samfundets Interesse; Samfundet er vel interesseret i, at Eksproprianten faar Tingen, f. Eks. fordi han vil kunne faa mere ud af den end den tidligere berettigede, — og derfor beholder han ogsaa det Plus i Værdi, som Tingen har faaet i hans Haand paa Grund af den nye Anvendelse, han giver den —; men Samfundet har ingensomhelst Interesse i, at han beriges med den Værdi, Tingen havde i den eksproprieredes Haand. Og han selv har intet Krav derpaa, da han ikke har frembragt denne Værdi, og da der heller ikke kan paavises nogen anden Grund til at lade ham faa den. Det eneste, som Samfundet har Interesse i, og som Eksproprianten selv kan forlange, er, at Foretagendet kan komme i Gang; men dette vil ikke hindres ved, at der paalægges Erstatningspligt.

---

12) Disse Tilfælde falder herefter udenfor vort egentlige Omraade, men berøres flygtigt for Oversigtens Skyld. Det samme gælder adskillige af de under den følgende Gruppe faldende Tilfælde.

Det samme maa imidlertid gælde, selvom Ekspropriationen medfører en vis Ødelæggelse af Værdier, f. Eks. hvor et Hus maa rives ned, en god Forretning ophøre. Vel beriges Eksproprianten her ikke med selve den Værdi, Tingen havde i den tidligere Ejers Haand; men det maa dog være en Betingelse for Handlingens Tilladelighed, at den Ødelæggelse af Værdier, der sker, mere end opvejes af de nye Værdier, der skabes, idet Tingen i den nye Benyttelse har en større Værdi end i den gamle. Hvis Handlingens samlede Resultat, d. v. s. Gevinst ÷ Tab, ikke er positivt, burde den ikke finde Sted. Og omvendt: naar Handlingens Resultat er positivt, og de nyskabte Værdier er større end de opofrede, kan Eksproprianten ogsaa holde den tidligere Ejer skadesløs og dog have Fordel af Handlingen.

Dette vil være klart, hvor Eksproprianten forfølger et rent økonomisk Formaal, og hvor Interessekollisionen former sig som en Kollision mellem to rent økonomiske Interesser. Det er allerede sagt, at der maa stilles meget store Krav til den Interesse, der skal til for at begrunde Indgrebet. Hvor store Kravene bør være, behøver ikke her at fastslaas; men saa meget er givet, at det ialtfald maa være en Betingelse for Foretagendets Tilladelighed, at den forfulgte økonomiske Interesse overgaar den opofrede. Med andre Ord: hvis den økonomiske Fordel, der kan naas ved Foretagendet, ikke overgaar det Tab, der tilføjes den eksproprierede, er Handlingen ikke retmæssig og bør ikke finde Sted; og omvendt: hvis Handlingen er retmæssig, er det dermed givet, at det kan paalægges Eksproprianten at betale Erstatning, uden at der derved tilføjes ham noget egentligt Onde. Thi Handlingen vil alligevel være fordelagtig for ham; han mister kun en Del af Fordelen, som han ikke havde nogetsomhelst naturligt Krav paa.

Til Illustration af dette Forhold kan henvises til følgende Eksempel: Nogle Grundejere ønsker at anvende en Del af Vandet i et Vandløb i Agerbrugets Interesse [13]). Det kan forudses, at dette vil skade enten Fiskeriet eller de Vandmøller og lignende industrielle Anlæg, der findes. Her maa det være en Betingelse for, at Agerbrugerne kan anerkendes for berettigede til at bruge Vandet, at de tilfører deres Ejendomme en Nettoværdiforøgelse, der overgaar den Værdiformindskelse, som Fiskeri og Industri vil

---

[13]) Sml. L. Nr. 110, 4. Maj 1907 § 4.

blive udsat for; Handlingen er samfundsmæssig uheldig, hvis den ikke giver et positivt Udbytte (g), d. v. s. hvis den opnaaede Værdiforøgelse (v) ikke overgaar Værdiformindskelsen (t) + Omkostningerne (o) ved Foranstaltningen. Hvor Handlingen er berettiget, faar vi altsaa: v større end t + o, eller v = t + o + g. Men heraf følger, at det er muligt at paalægge Agerbrugerne at udrede Erstatning, uden at det føles som et Onde af dem; thi selvom de maa udrede Erstatningen (t), vil de stadig faa Handlingens Nettogevinst (g) og derfor have Grund til at foretage Handlingen.

Helt saa simpelt er Forholdet ikke, hvor den Interesse, Eksproprianten forfølger, ikke er rent økonomisk. I saadanne Tilfælde er der ikke Mulighed for at opstille den samme, rent matematiske Beregning; men alligevel maa Resultatet fastholdes. Det maa ogsaa her være en Betingelse for Indgrebets Tilladelighed, at den handlendes Interesse (betydelig) overgaar den anden Parts. De to Interesser *maa* derfor sammenlignes, selvom de ikke er af samme Art, og Sammenligningen *skal* give til Resultat, at Ekspropriantens Interesse er størst. Men naar dette er Tilfældet, er det det eneste rimelige at opstille den Fordring, at Eksproprianten Interesse er størst ogsaa *efter et økonomisk Maal* [14]). Dette følger for det første af, at man vanskeligt kan finde noget andet fælles Maal for de forskelligartede Interesser end den økonomiske Værdi, man tillægger dem. Fremdeles stemmer det med hele Livets faktiske Udformning. Livet viser en Uendelighed af Eksempler paa, at man skaffer sig sine ikke-økonomiske Interesser varetaget ved økonomiske Vederlagsydelser. Hvis saaledes en By vil ekspropriere privat Grund for at skaffe aabne Pladser eller Parker, er det rimeligt at forlange, at den tillægger dette ideelle Formaal en økonomisk Værdi, der overgaar de tilintetgjorte Værdier og dermed Erstatningen, som skal udredes.

Anerkender man dette: at Indgrebets Retmæssighed som Hovedregel maa være betinget af, at Eksproprianten ogsaa økonomisk vurderer sin Interesse højest, saa er Resultatet givet. Hvor Handlingen er retmæssig, vil hans Interesse altid være stærk nok til at bære en Erstatningspligt, ganske som i de andre Tilfælde. Handlingen vil trods Erstatningsansvaret være til hans Fordel, idet den vil berige ham med Differencen mellem de to Interesser.

---

14) Det erindres, at der ikke tales om egentlige politiske Statsinteresser.

Han kan heller ikke beklage sig eller føle sig skuffet ved kun at faa denne Difference; thi forud for Handlingen kan han roligt foretage en simpel Beregning af Fordel og Tab og skønne over, om hans Interesse virkelig er stærk nok til at bære Erstatningspligten.

Med Hensyn til de Tilfælde, der falder under den anden S. 64 nævnte Gruppe, nemlig hvor Indgreb foretages for at afværge en Fare, der truer allerede eksisterende Interesser, gælder i Hovedsagen ganske det samme; og Betragtningerne er ens for de herhenhørende Ekspropriationstilfælde [15]) og for den private Nødret.

Handlingen er kun tilladelig, naar den forfulgte Interesse — her Interessen i at bevare det truede Gode — overgaar det opofrede Godes Værdi. Heraf følger, at den handlendes Interesse er stor nok til at bære Erstatningspligten, da Handlingen selv med den vil være i hans Interesse. Dette kan ligesom ovenfor udføres dels for det Tilfælde, at der gøres Indgreb for at redde rent økonomiske Goder, dels for det, at Indgrebet sker for andre Interessers Skyld.

Erstatningspligten er overhovedet ikke i sædvanlig Forstand et Onde for den ansvarlige. Udgangspunktet er, at han trues af et Tab i sine Formuegoder — et Tab, der er større end Erstatningen —, og at det vilde have ramt ham, hvis Handlingen ikke var foretaget. Heraf følger det, at det ikke vil virke som et positivt Onde for ham, at man paalægger ham Erstatningspligt; thi Handlingen vil trods dette være fordelagtig for ham. Hvis de almindelige Grænser for Handlefriheden var fastholdt, maatte han have mistet det truede Gode, der f. Eks. er 1000 værd eller af ham vurderes dertil i Penge. Nu tillader man ham at ofre en andens Goder, der f. Eks. er 100 værd, for at redde sit eget, mod, at han godtgør den anden Værdien af de opofrede Goder (100). Han slipper altsaa med et Tab paa 100 i Stedet for det paa 1000, der truede, og vinder altsaa en Fordel paa 900 i Sammenligning med, hvad der vilde ske, hvis han undlod at handle. Han maa blot finde sig i, at han kun faar Handlingens virkelige, samfundsmæssige Værdi (Nettoudbyttet) og ikke desuden et Udbytte, der er vundet paa en andens Bekostning. Samfundet har ingensomhelst

---

[15]) F. Eks. hvor Husdyr slaas ned for at hindre Smittes Udbredelse, hvor Brandvæsenet gør Skade ved Redningsforanstaltningerne.

Interesse heri. Det har alene Interesse i, at Handlingen foretages; men dette vil være sikret godt nok, naar blot Handlingens »Nettoudbytte« tilfalder vedkommende. Naar det er Tilfældet, vil Erstatningspligten nemlig ikke afholde ham fra Handlingen.

Hermed er den almindelige Begrundelse givet. Men der maa gøres et Par Modifikationer i det sagte for visse særlige Tilfælde. Der er visse Forhold, hvor det ikke er helt saa klart, at Erstatningspligten ikke vil virke afskrækkende.

Dette gælder for det første, hvor *Indgrebets Resultat er uvist.* Denne Vanskelighed kom ikke frem i den forrige Gruppe af Tilfælde. Der var det i Reglen givet, at man vilde naa Maalet ved Handlingen; i de derhenhørende Tilfælde kan den handlende derfor roligt skønne over Handlingens Værdi, og naar den er fastslaaet, behøver han kun at foretage en simpel Subtraktion for at se, om det stemmer med hans Interesse at foretage Indgrebet. I de Tilfælde, vi nu behandler, vil der derimod ofte være Uvished om Resultatet: den handlende ved ikke paa Forhaand, om det vil lykkes at redde det truede Gode. Man kan som Eksempel herpaa nævne, at en Sadelmager, der har modtaget en andens Dyne til Reparation, bruger den til Forsøg paa at slukke en opstaaet Ild.

I og for sig forandrer denne Uvished ikke den principielle Opfattelse af Forholdet. Uvisheds-Momentet (Chancen) maa naturligvis tages med i Betragtning ved Bedømmelsen af Handlingens Retmæssighed; jo større Muligheden (Chancen) for et uheldigt Udfald er, des større maa Forskellen mellem det truede og det opofrede Gode være. Der bliver for saa vidt kun Tale om en mere kompliceret Beregning end sædvanlig [16]). Alligevel vil denne Omstændighed kunne medføre, at en Person afholdes fra at foretage en i og for sig retmæssig Handling, nemlig hvis han efter sin Karakter paavirkes stærkere af Chancen for det uheldige Udfald, end en fornuftig Beregning medfører.

Spørgsmaalet om, hvad der skal antages i disse Tilfælde, skal ikke løses endeligt paa dette Sted. En nærmere Betragtning vil nemlig vise, at det er et langt mere omfattende Problem. Det er i alt væsentligt det samme som det, der møder os ogsaa udenfor de

---

16) Er det truede Gode x og Sandsynligheden for et heldigt Udfald 50 pCt., vil Retten til at opofre Godet y bero paa, om $x . 1/_2$ har den krævede — betydelige — Overvægt over y.

»direkte Indgrebs« Omraade, nemlig overalt, hvor man for at redde et Gode udsætter et andet for Fare. Ofte vil det i en Nødssituation være unødvendigt at gøre direkte Indgreb i, d. v. s. sikkert beskadige et Gode. Her vil ganske den samme Uvished opstaa, og der maa tages samme Hensyn til Chancerne ved Bedømmelsen af Handlingens Retmæssighed. Som Eksempel kan man tænke paa, at Sadelmageren først kaster sit eget Tæppe paa Ilden og den anden Mands Dyne ovenpaa, fordi han ikke er sikker paa, at Tæppet alene vil kunne slukke Ilden. Her er Dynen kun udsat for en vis, større eller mindre Fare for Beskadigelse.

Men Forholdene kan blive endnu langt mere sammensatte. Til Belysning heraf kan nævnes følgende Eksempel: Et Skib er i Taage løbet paa et Skær og har lidt betydelig Skade, saa at der er Fare for, at det vil synke i Løbet af kort Tid. Her kan det efter Omstændighederne — f. Eks. hvor Redningsbaadene er utilstrækkelige — være, at der kun er Haab om at redde de ombordværende Personer paa een Maade, nemlig ved at man med fuld Kraft styrer Skibet ind mod det nærliggende Land for at sætte det paa Grund. Hvis der er Tale om et Farvand, der er aabent for andres Sejlads, er det givet, at det under almindelige Omstændigheder vilde være absolut utilgiveligt at sejle hurtigt i Taagen; men Kaptajnen gør det dog, og Skibet kolliderer paa Vejen med et andet. I et saadant Tilfælde kan Chancen for Sammenstød variere fra en ganske ringe Mulighed til en ret høj Grad af Sandsynlighed — hvis det er et stærkt befærdet Farvand, Dampfløjter høres e. l. —. Ligeledes kan Udsigten til Redning være større eller mindre efter Skadens Størrelse og Afstanden fra Land. Fremdeles kan det være mere eller mindre sandsynligt, at Redning vil være udelukket, hvis der sker et Sammenstød. Endelig vil det som Regel være i høj Grad usikkert, hvor stor en Skade man ved en eventuel Kollision vilde volde; ja, man kan end ikke altid vide, om man ikke kan komme til at sejle et endnu værdifuldere Skib i Sænk og spilde endnu flere Liv end dem, man haaber at redde ved Handlingen.

Saadanne Tilfælde kan volde den retlige Bedømmelse betydelige Vanskeligheder. Alligevel kan der ikke være Tvivl om, at man med Hensyn til Spørgsmaalet om Handlingens Retmæssighed maa anvende de samme Synspunkter som i alle andre Tilfælde. Ogsaa her bliver det afgørende Afvejelsen af de mod-

staaende Interesser, og denne Afvejelse er principielt den samme som ellers. Ved Siden af Interessernes almindelige Værdi maa man blot tage Chancen (Farens Grad, Udsigten til Redning etc.) med i Betragtning. Dette vil have den Betydning, at man for at redde et Gode eventuelt kan udsætte endog et større Gode for Fare. Er Chancen for at gøre Skade ringe, vil det være forsvarligt at foretage Handlingen, selvom der er Mulighed for at gøre langt større Skade end den, man vilde have Ret til at tilføje ved et direkte Indgreb. I omvendt Retning vil det virke, hvis Udsigten til et heldigt Udfald er ringe.

Langt større Vanskelighed kan Erstatningsspørgsmaalet volde. Det vil fremgaa af de givne Eksempler, at det er muligt, at Skaden kommer til at overstige Værdien af det reddede, eller at der gøres Skade, uden at nogetsomhelst reddes. I saadanne Forhold vil den handlende blive ramt føleligt ved, at man afkræver ham Erstatning, og det er muligt, at Frygten herfor vil have en uheldig Virkning paa hans Handlemaade, hvis han er bange for at tage Chancen for at ende med et negativt Resultat. Alligevel bør det fastholdes, at der skal betales Erstatning; men Begrundelsen heraf vil først blive givet i det følgende (§ 17) [17]).

Den Omstændighed, at der er en Uvished til Stede i en eller anden Retning, bør saaledes ikke føre til at fravige de almindelige Grundsætninger om Erstatningspligt. Dette kan der derimod være Grund til paa et andet Punkt. Hvor der er Tale om Nødretsindgreb for at redde Liv eller Helbred eller personlige Goder, der har en lignende Betydning (Velfærdsbetydning), er det betænkeligt ubetinget at paalægge Erstatningspligt.

Dommen herom vil ganske vist bero paa, hvilken Værdi man tillægger disse Goder. Der kommer kun Vanskeligheder frem, naar man er af den Anskuelse, at enhver bør have Lov til at redde saadanne Goder for enhver Pris, altsaa opofre selv meget store økonomiske Værdier derfor, — d. v. s. naar man anser disse Goder for »absolute« —. Det kan jo være, at den paagældendes

---

17) Paa dette Sted kan blot henvises til, at det ogsaa er Reglen, at der skal betales Erstatning i de Tilfælde, hvorom der haves positive Regler i dansk Ret. Saaledes vil Uvisheden om et heldigt Udfald — eller det faktisk uheldige Udfald — ikke berøre den Ret til Erstatning, der er hjemlet for Kreaturer, der slaas ned, eller i visse Tilfælde for Skade ved Brandvæsenets Foranstaltninger.

Liv eller Helbred kun har ringe økonomisk Værdi, saa at det vilde være umuligt at udrede Erstatningen af det »indvundne«. I saadanne Tilfælde kan det tænkes, at Erstatningsansvaret vilde afholde Personen fra Handlingen [18]) — omend den Slags Reflek-sioner sikkert kun sjældent vil komme frem i Nødssituationerne. — Dette vilde aabenbart være uheldigt, hvis disse Goder bør have en absolut Værdi, og det bør de formentlig, ialtfald hvor der ikke er Tale om visse Nødværgetilfælde. Ganske vist synes det normalt at være en fornuftig Grundsætning, at Retsordenen kun kan aner-kende en Persons ikke-økonomiske Interesser som større end en eller anden økonomisk Interesse, hvis han selv anser dem derfor og er beredt til eventuelt at betale dem dyrere; men dette er be-tænkeligt, hvor der er Tale om Goder, der ikke er blotte Biting, Nydelsesmidler, men som betinger hele Eksistensen. Denne inter-esserer Retsordenen sig paa mange Maader særligt for, ja be-skytter den delvist mod Personen selv, ialtfald mod hans Dipositioner (bindende Tilsagn).

Det bør derfor hjemles, at Erstatningsansvar i disse Tilfælde aldrig maa paalægges, saaledes at det truer vedkommendes Vel-færd. Det maa jo erindres, at de økonomiske Goder dog kun har en relativ Værdi, der ikke er saa stor, at Samfundet kan anses som forpligtet til at sikre Individets økonomiske Interesser ganske ubetinget. Anerkendelsen af den forsvarede Regel vil ikke være noget føleligt Minus i Interessebeskyttelsen, idet den kun vil faa Betydning i ganske faa Tilfælde.

Med denne ene Undtagelse maa man fastholde Hovedreglen, at der skal betales Erstatning for den Skade, der gøres ved et direkte Indgreb i andres Goder, overalt, hvor dette Indgreb alene legitimeres ved en anden Persons — normalt den handlendes — overvejende Interesse. Og Grunden til denne Regel kan i Korthed siges at være den ganske simple, at det er muligt at paalægge Erstatningspligt og saaledes beskytte den angrebnes Interesser uden at gøre Indgreb i andres berettigede Interesser [19]). Tabet kan, ved saa at sige at skydes ind imellem de to Parter, undgaa at ramme nogen af dem virkeligt.

---

[18]) Jfr. *Tr. Jørgensen* i T. f. Rvsk. 1908 S. 109.

[19]) Dette Udtryk tages her i materiel Forstand = Interesser, der efter Forholdets Natur fortjener Beskyttelse.

§ 8.

Direkte Indgreb (Fortsat).

Erstatningspligt og Indgrebsret set under et.

I den foregaaende Paragraf er der givet en praktisk Begrundelse af Reglen om Erstatningspligt ved direkte Indgreb. Alligevel kan der være Grund til at underkaste disse Forhold en lidt mere indgaaende Behandling. Man møder nemlig ofte en Opfattelse af dem, der i Virkeligheden er vildledende. Dette maa siges om den Sætning, man ofte opstiller, nemlig at en Person maa finde sig i, at hans Interesser opofres for en anden Persons (betydelig) større Interesser.

Dette er en Forvanskning af den almindelige og uimodsigelige Sætning, at den større Interesse ogsaa i Retsordenen nødvendigvis maa sejre over den mindre. Dette fremgaar klart af Retsreglerne netop om de Forhold, vi her beskæftiger os med: det direkte Indgreb i andres Goder. Thi det er overalt og maa altid være Hovedreglen, at det direkte Indgreb er retstridigt uden Hensyn til, om den ene Persons Interesse aldrig saa mange Gange overgaar den andens. De eneste betydningsfulde Undtagelser fra denne Regel er: visse offentligretlige Indgreb, der er tilladt uden Erstatning, (Skattepligt o. s. v.), Ekspropriationsindgreb ifølge særlig Hjemmel og private Nødretsindgreb [1]). Og i de to sidste Tilfælde sker der — hvis det, der er udviklet i § 7, er rigtigt — ikke engang nogen fuldstændig Opofrelse af de paagældendes Interesser. Naar man ved Ekspropriation og Nødret tillægger den, i hvis Goder der gøres Indgreb, fuldstændig Erstatning for det økonomiske Tab, han lider, vil dette netop sige, at man ikke opofrer den paagældendes økonomiske Interesser. Disse bevares netop for ham — og det skønt den Interesse, der kræver Indgrebet, ialtfald ved Ekspropriation er overordentlig stor —, og man tilsidesætter alene hans Magt til selv at raade over sine Anliggender, hans »Selvstyre«, idet man tvinger ham til at afstaa sine Goder mod fuldstændig Erstatning. Fremdeles viser Reglerne om Ekspropriation modsætningsvis, at det normalt end ikke er tilladt at gribe ind i en Persons Selvstyre, blot fordi en særlig stor Inter-

---

[1]) Iøvrigt bliver der kun Tale om visse Bagateller og ganske enkelte Forhold, hvor Indgreb maa tillades uden offentlig Kontrol.

esse kræver det; det kræves normalt tillige, at Lovgivningsmagten har fundet Samfundet interesseret i Handlingen og derfor tilladt den.

Ogsaa paa andre Omraader viser det sig, at det er den altovervejende Hovedregel, at et Individs Interesser ikke kan opofres for et andet Individs, blot fordi disse er betydelig større. En Mand, der mangler det fornødne til Livets Ophold, kan f. Eks. have en meget stor Interesse i ikke at komme paa Fattigvæsenet; alligevel har han ikke Lov til at tage noget fra en Millionær, for hvem Summen ingen nævneværdig Interesse har.

Den nævnte Grundsætning er navnlig ubetinget anerkendt i de nuværende Samfund, hvor to økonomiske Interesser staar overfor hinanden. Og her maa den nødvendigvis anerkendes, da den danner Grundlaget for hele vor individualistiske Samfundsordning [2]); uden den vilde vi have noget i Retning af Kommunisme. Grundsætningen rækker imidlertid langt videre. Den gælder ogsaa, bortset fra de særlige Undtagelsestilfælde, der er nævnt, om andre Interesser, der overhovedet anerkendes af Retsordenen. Det er heller ikke svært at forstaa, hvorfor denne Grundsætning om Interessernes Beskyttelse eller Bevaring bør anerkendes. Den giver Individerne en virksom Beskyttelse, der er af stor Værdi, og dens Anerkendelse medfører ikke væsentlige Ulemper for Samfundet. Hvis de smaa Interesser hindrede de store i at komme frem, vilde Samfundet vel lide Skade; men dette er som Regel ikke Tilfældet.

Sagen er den, at der, hvor to Interesser staar overfor hinanden, meget ofte slet ikke er nogen absolut Modstrid til Stede. Det er ikke altid nødvendigt fuldstændig at opofre en af dem. I mange Tilfælde er det muligt at forsone dem, og dette gælder netop som Regel, hvor den ene Interesse overvejer den anden. Herpaa er det, hele Omsætningen beror; den, der har den overvejende Interesse i at faa et Gode, er i Stand til at byde den anden et Vederlag, der opvejer og overvejer hans Interesse i at beholde Godet, og den andens egen Interesse vil da føre ham til at afstaa det. Paa denne Maade vil ogsaa personlige Interesser normalt udlignes og forsones, idet hver af Parterne vurderer sin Interesse i Penge. Herpaa frembyder Livet utallige Eksempler, saaledes hvor der

---

[2]) Sml. *Mauczka* S. 89 f.

betales svimlende Priser for Erindringer om en afdød Slægtning eller berømt Person, hvor en By køber Grunde for at anlægge en Park o. s. v.

Det vil saaledes ses, at der i disse Tilfælde slet ikke bliver Brug for Retsordenens Indgriben, idet Omsætningsmekanismen overvinder den tilsyneladende Interessekollision. Hvis den ikke gør det, skønt Interesserne ikke er absolut uforenelige, saa er Grunden i de normale Tilfælde netop, at Interessen hos den, der ønsker Forandring af den bestaaende Tilstand, ikke er større end Interessen hos den, der ønsker Tilstanden bevaret. Ofte vil det for andre tage sig anderledes ud; men dette ligger normalt i, at man ikke kender eller ikke kan vurdere andres personlige (ikkeøkonomiske) Interesser. Saadanne Interesser kan imidlertid bevirke, at vedkommende Person ikke vil afstaa Tingen, selv om han faar mere end dens økonomiske Værdi derfor.

Efter det udviklede maa det opstilles som Hovedregel, at en (kvantitativt) større Interesse ikke kan føre til Opofrelsen af en bestaaende mindre Interesse, idet den større, netop fordi den er større, selv kan skaffe sig den Anerkendelse, den fortjener, ved en Udligning med den anden, der minder om, hvad der foregaar ved Modregning. Alligevel kan Grundsætningen om Interessernes Bevaring i Kollisionstilfælde kun anerkendes med visse Begrænsninger. Retsordenen kan have Grund til at gribe ind i Interessekollisionerne og sætte visse Interesser til Side, hvor den vurderer disse Interesser anderledes end Parterne [3]).

Dette gælder for det første, hvor Retsordenen maatte tillægge visse Goder en absolut Værdi; thi til Fordel for disse maa den da tillade Opofrelse af andre Goder.

For det andet kan Retsordenen finde Grund til i visse Tilfælde at tilsidesætte rent individuelle Interesser, saasom Affektionsinteresse. Dette sidste Punkt skal behandles først. Det kan

---

3) Man kunde fristes til at sige, at Retsordenen kun har Grund til at gribe ind til Fordel for den mindste af de kolliderende Interesser. Dette er naturligvis ikke rigtigt, men Retsordenen har kun Grund til at gribe ind til Fordel for en Interesse, der kommer til kort paa egen Haand, og dette vil den kun gøre, hvis den efter de interesserede Personers Vurdering er den mindste, — nemlig hvis den Person, der modsætter sig Forandring, vurderer sin Interesse heri højere, end den anden vurderer sin Interesse i Handlingen.

se urimeligt ud, at saadanne Interesser skal hindre betydningsfulde Handlinger, skønt der efter en almindelig Vurdering ikke er Tvivl om, at Interessen i Handlingen er størst. Alligevel maa det opstilles som Hovedregel, at Retsordenen ikke kan tilsidesætte selv rent individuelle Interesser. Retsordenen bør normalt respektere Individernes Frihed, og navnlig ogsaa anerkende deres Ret til selv at raade over deres egne Sager. Under vor nuværende Samfundsordning maa Retsordenen opstille som Hovedgrundsætning, at Individet er den bedste Dommer over sine egne Interesser. Denne Sætning har stor Værdi for Individerne, og den er ikke farlig for Samfundet, da Individernes egen Interesse normalt vil føre dem til at stille deres Ting til andres Raadighed, hvor dette er paakrævet.

I enkelte Tilfælde er der dog Grund til at gøre Undtagelse fra Sætningen. Dette gælder i Nødrets- og Ekspropriationstilfældene. Indgrebsretten her er delvis, ja maaske hovedsagelig [4]), begrundet i, at de Interesser, der hindrer den frivillige Ordning, er af en Art, der ikke fortjener Beskyttelse. Det er muligt, at det alene er af Had eller Chikane, at Individet ikke vil afstaa sine Goder, eller han forsøger maaske blot at skaffe sig et større Vederlag end billigt. Saadanne »illegitime« Hindringer er der netop særlig Fare for i de nævnte Tilfælde. Ved Ekspropriation vil Forholdet nemlig ofte være det, at der kun findes et meget begrænset Antal Ekspropriationsobjekter at vælge imellem — ja maaske kun et enkelt egnet Objekt —; og Indehaveren af dette vilde derfor, da Konkurrence er udelukket, have det i sin Magt at skaffe sig et større Vederlag, end der tilkommer ham, selv om hans individuelle Interesse tages med i Betragtning [5]). Med Hensyn til de egentlige Nødretstilfælde vilde som oftest det samme gælde, hvor der over-

---

[4]) Ved Nødret er der dog endnu en vigtig Grund til at anerkende Indgrebsretten overalt, hvor der ikke var Lejlighed til en frivillig Ordning, fordi den Person, i hvis Goder der gøres Indgreb, ikke er til Stede. I disse Tilfælde er Indgrebsretten nødvendig for at erstatte Omsætningsmekanismen.

[5]) Som Eksempel kan nævnes det Tilfælde, at en Mands Kvægbesætning slaas ned som formentlig smittet. Her er der jo ikke Mulighed for, at man kan opgive Indgrebet og slaa en anden Kvægbesætning ned i Stedet for. Ejeren vilde derfor have Magt til at afpresse en stor Overpris, hvis ingen Tvangsmidler stod til Raadighed.

hovedet kunde blive Spørgsmaal om en frivillig Ordning, idet den, hvis Goder benyttes, er til Stede.

Dette er i Virkeligheden en stor Del af, hvad der ligger i Ekspropriationsinstituttet og i Nødretsinstituttet i de lige nævnte Tilfælde. Som de staar i vor Ret, gaar de dog videre, idet det tillades at tilsidesætte endog legitime individuelle Interesser, saasom Affektionsinteresse. Dette er for positiv dansk Ret saa at sige selvfølgeligt efter den Stilling, den indtager med Hensyn til Erstatning for ikke-økonomisk Skade; men ogsaa iøvrigt er det ialtfald forstaaeligt, at man indtager dette Standpunkt. Dels er det i Reglen saa godt som umuligt at konstatere, om der virkelig er en legitim personlig Interesse til Stede, dels er og bliver det næsten umuligt at vurdere disse Interesser; og man kan ikke gaa med til, at vedkommendes egen Vurdering altid skal være afgørende.

Hvad særlig Ekspropriationstilfældet angaar, saa vilde det være urimeligt, om en Persons abnormt høje Vurdering af en personlig Interesse skulde kunne hindre en Foranstaltning, der kræves af det almene Vel. Paa den anden Side er Anerkendelsen af Indgrebsretten ikke ret farlig for de personlige Interesser, da det dog kun vil være i sjældne Undtagelsestilfælde, de opofres [6]).

Ogsaa i Nødretstilfældet er der særlig stor Trang til at kunne se bort fra rent individuelle Interesser. I saa Henseende maa det mærkes, at et enkelt Individs Modstand udenfor Nødstilfældene — og visse Ekspropriationstilfælde —kun sjældent vil kunne hindre en virkelig anerkendelsesværdig Interesse i at naa frem, da den i Reglen kan naa frem ved andres Medvirkning. Her vilde der derimod meget ofte være Mulighed for, at en enkelt Person helt spærrede Vejen for Interessen. Paa den anden Side er der kun ringe Betænkelighed ved at anerkende Indgrebsretten her. Medens de Tilfælde, hvor en Person kunde ønske at ekspropriere noget for at vinde nye Fordele, er utallige, spiller det i det praktiske Liv ingen større Rolle, om man tillader Nødretsindgreb, da Nødssituationerne er faa og man ikke forud ved, hvem Indgrebet kan

---

6) Paa dette Sted kan det Spørgsmaal dog ikke optages til endelig Behandling, om det er rigtigt ganske at tilsidesætte de omtalte individuelle Interesser i disse Tilfælde. Dette Spørgsmaal maa undersøges i Sammenhæng med det store Spørgsmaal om Erstatning for ikke-økonomisk Skade i det Hele taget.

gaa ud over. Der er ikke Fare for, at Nødretsreglen bliver benyttet til beregnede Indgreb i andres Goder; normalt vil Personens egen Interesse afholde ham fra at udsætte sine egne Goder, men iøvrigt vilde det være retstridigt at fremkalde en Nødssituation for at faa Lejlighed til at begaa Indgrebet [7]). Endelig er det netop ved Nødret særlig paakrævet at se bort fra Affektionsinteresse o. l., fordi Affektionsinteressen normalt ikke er kendelig paa Tingens udvortes Egenskaber. Desuden anbefaler en klar Regel sig, da den handlende — hvis man tænkte sig, at en Ejer protesterede mod Indgrebet under Henvisning til sin Affektionsinteresse — paa Grund af Nødssituationen ikke vil have Midler til at prøve, hvor stor den er, eller om der ikke hovedsagelig ligger illegitime Interesser under Modviljen.

Bortset fra disse Tilfælde maa man derimod fastholde, at Retsordenen maa respektere Individets Selvstyre. Der kunde alene være Tale om at rejse det Spørgsmaal, om der ikke er Grund til ogsaa udenfor de nævnte Tilfælde at tilsidesætte visse Interesser som »illegitime«. Alligevel har man i de fleste Lande med Grund været betænkelig ved at give en almindelig Regel om, at saadanne illegitime Interesser kan tilsidesættes, fordi man ved Regler herom meget let vilde kunne ramme legitime individuelle Interesser; og dem kan Retsordenen som sagt ikke tilsidesætte uden videre. Paa dette Sted kan der ikke gaas nærmere ind paa dette Spørgsmaal [8]); thi Hovedinteressen knytter sig til de legitime Interesser.

Resultatet er da, at der vel undertiden kan være Grund til at opofre visse personlige (individuelle) Interesser for andre Interesser, men at dette dog som Regel ikke kan ske undtagen, hvor Lovgivningsmagten anerkender, at Samfundet er interesseret deri. — Fra denne Regel gøres der alene Undtagelse ved Nødret, og denne Undtagelse anerkendes dels, fordi der er særlig stærk Trang dertil, dels fordi der ikke derved gøres noget føleligt Skaar i Individets Frihed til selv at styre sine Anliggender. — Det her udviklede rokker ikke ved den Sætning, der er opstillet ovenfor: at et Individs økonomiske Interesser ikke bør opofres, blot fordi et an-

---

7) Se *Torp* i T. f. Rvsk. 1897 S. 73.

8) Det staar nemlig i Sammenhæng med det mere almindelige Spørgsmaal, om der ved Bedømmelsen af en Handling bør tages Hensyn til den handlendes Motiv eller Handlingens (objektive) Formaal eller den forfulgte Interesses Art.

det Individs større Interesse kræver det. Tværtimod kan det siges, at denne Sætning næsten er selvfølgelig, naar man ser, hvad der gælder om de rent individuelle Interesser. Heri ligger det derfor, at der maa betales Erstatning ved Nødret og Ekspropriation [9]). I en Interessekollision maa de økonomiske Interesser normalt udligne sig selv, som vi saa ovenfor. Den almindelige — frivillige — Udligning hindres nu her af de personlige Interesser; og da det er i Samfundets Interesse at rydde denne Hindring af Vejen, tilsidesætter man de personlige Interesser; naar dette er gjort, kan de økonomiske Interesser udlignes som sædvanlig, kun at Udligningen bliver tvungen. Begrundelsen af Erstatningspligten ligger altsaa i selve den Sætning, at der ikke er Grund til at ofre et Individs Interesse for et andet Individs, blot fordi denne er større.

Denne Sætning er vel ikke uden Undtagelser. Gennemførtes den ubetinget, vilde den hindre Iværksættelsen af særdeles vigtige Foranstaltninger. For at undgaa dette saa vi, at det var nødvendigt at tilsidesætte visse individuelle Interesser; derimod fandt vi ingen Grund til at fravige Hovedreglen med Hensyn til de økonomiske Interesser. Selvom de bevares, vil nemlig ingen Foranstaltning, der virkelig fortjener Fremme, blive hindret, hvilket en Iagttagelse af Omsætningen viser.

Alligevel kan Grundsætningen om de økonomiske Interessers Bevaring ikke gennemføres uden Undtagelser. Den vil ikke kunne fastholdes, hvor de økonomiske Interesser kommer i Kollision med andre Interesser, som Retsordenen tillægger en absolut Værdi [10]).

Dette kan faa Betydning, hvor der foretages Nødretsindgreb til Redning af de absolute Goder. Ligesom i de ovenfor omtalte Tilfælde kan det her forekomme, at den handlendes Interesse kommer til kort paa Grund af Parternes Vurdering af Interesserne. Derfor maa Retsordenen gribe ind, og dette vil her have til Følge, at der kan blive Tale om at lade Erstatningen bortfalde helt eller

---

9) Der bortses her fra visse Nødretstilfælde, hvor Forklaringen er en anden, se herom ovenfor Note 4.

10) I den offentlige Ret findes der mange Tilfælde, hvor der opofres ogsaa andre Interesser end de individuelle, der er omtalt ovenfor (sml. Skattepligt, Værnepligt o. l.).

delvis, d. v. s. opofre økonomiske Interesser. Dette er nærmere paavist ovenfor i § 7 [11]).

Bortset fra disse Tilfælde maa man blive staaende ved Hovedreglen. Begrundelsen af Erstatningspligten kan herefter, om man vil, siges at følge af Sætningen, at der ikke er Grund til at gøre større Indgreb i Individernes legitime Interesser end nødvendigt. Ved den legislative Overvejelse maa man undersøge, i hvor vidt Omfang det er nødvendigt at gøre Indgreb i Personens Interessesfære. Det viser sig da, at det normalt kun er nødvendigt at tillade det mindre Indgreb i Personens Interesser: Indgrebet mod Erstatning, og ikke det større: Indgrebet uden Erstatning.

Da Hovedgrundsætningen er, at man saa vidt muligt bør bevare de bestaaende Interesser, eller at man ikke bør gøre større Forandring i de bestaaende Forhold end nødvendigt, maa det ogsaa antages, at Retten til Erstatning saa vidt muligt bør beskyttes i ganske samme Omfang som den tidligere bestaaende (opofrede) Ret. Ved Ekspropriation kan dette ske, ved at man forlanger Erstatningen betalt forud; ved Nødretsindgreb bør man, hvor Formuegoder reddes, anerkende en Fortrinsret i de reddede Goder.

Den foregaaende Udvikling vil have vist, at Spørgsmaalet om Erstatningspligt hænger nøje sammen med Spørgsmaalet om Handlingens Tilladelighed. Handlingen tillades i visse Tilfælde af Hensyn til den overvejende Interesse, der efter en objektiv Bedømmelse er knyttet til dens Foretagelse. Men Samfundet er kun interesseret i, at Handlingen foretages, ikke i, at der derved gøres et materielt Indgreb i den andens Interesser. Derfor tilsidesættes kun de Interesser, der hindrer Handlingens Udførelse, nemlig visse personlige Interesser, saasom den individuelle Interesse, vedkommende havde i at have sin Formue anbragt netop i den tidligere Form.

---

11) I Analogi med disse Tilfælde kan man opfatte Spørgsmaalet om Statens Ansvar for Krigsskade. Efter den herskende Opfattelse maa Staten have en absolut Ret til at opofre Borgernes Goder af Hensyn til Statens Sikkerhed, og den kan kun være pligtig at betale Erstatning, hvor dette ikke vilde true dens Velfærd; men herover maa den selv være Dommer. I Virkeligheden er Forholdet det, at det kan tænkes, at Tabene er saa store, at det er praktisk umuligt for Staten at erstatte dem. Følgen af en almindelig Fordeling af Tabene paa Undersaatterne kunde blive en Lammelse af *hele* Statens Liv; under saadanne Forhold kan det være et mindre Onde at lade nogle lide.

Det vil ses, at den givne Begrundelse er beslægtet med den, man navnlig i ældre Tid har givet af Nødretsreglen, og som gik ud paa, at den Retsgrund, der førte til at tillade Indgrebet, ikke førte til at fritage for Erstatning, eller at »Nødstilfælde ikke kan hjemle en større Indskrænkning i Ejendomsretten end den, som er nødvendig« [12]). I den sidste Form er Begrundelsen ganske vist noget misvisende. Hvor Nødsindgrebet medfører en Tings Tilintetgørelse eller Beskadigelse, foreligger der ikke nogen »Indskrænkning i Ejendomsretten«; Erstatningsretten er en ny Ret, der er traadt i Stedet for eller ved Siden af Ejendomsretten, og som kræver en Begrundelse. Men noget andet er det, at den rigtige Tanke alligevel ligger bag ved Ordene. Sætter man blot Ordet Interesse i Stedet for Ejendomsret, er Sætningen rigtig og siger det samme, som er sagt ovenfor. Der mangler da blot Paavisningen af, at et større Indgreb i Interessen ikke er nødvendigt; og dette er godtgjort, naar det fremhæves, at det ikke er Nødstilfældet som saadant, men alene den Omstændighed, at den i Nød stedte Interesse er overvejende, der legitimerer Indgrebet; thi hermed er det givet, at den ogsaa kan bære Erstatningen [13]).

§ 9.

Direkte Indgreb (Fortsat).

Afsluttende Bemærkninger.

De to foregaaende Paragraffer har ad to forskellige Veje ført os til det samme Resultat: Begrundelsen af Erstatningspligten ved direkte Indgreb. Forskellen paa de to Veje er den, at vi ved den første Undersøgelse gik ud fra, at Indgrebet var retmæssigt uden videre, og at det var et nyt Spørgsmaal, der maatte tages op til selvstændig Behandling, om der skulde betales Erstatning. Ved den sidste Undersøgelse saa vi derimod begge Spørgsmaal under et, og undersøgte, hvorvidt Retsordenen overhovedet havde Grund til at tillade Indgreb i andre Personers Interesser. Vi saa, at Løs-

---

[12]) Se *Bornemann:* Samlede Skrifter I S. 94, *Gram:* Den danske Formueret II Del, Bd. 2, S. 844; se ogsaa *R. Merkel* S. 148.

[13]) Der er derfor ikke saa stor Grund til at kritisere Forfatterne, som *Tr. Jørgensen* mener (T. f. Rvsk. 1908 S. 106 ff.).

ningen: at anerkende Handlingens Retmæssighed samtidig med at paalægge Erstatningspligt, var det samme som kun at tillade et mindre alvorligt Indgreb i Individets Interesser, og at denne Løsning anbefalede sig i en Række Tilfælde.

Denne sidste Betragtningsmaade: at tage Erstatnings- og Retmæssighedsspørgsmaalet op til samlet Løsning, er utvivlsomt den bedste eller dog den simpleste [1]); thi Retmæssighedsspørgsmaalet kan slet ikke løses tilfredsstillende, naar man ser bort fra Erstatningsspørgsmaalet. Dette skal nu vises — og hermed gaar vi over til de subsidiære Argumenter, der kan anføres for at paalægge Erstatning i disse Tilfælde.

Hvis der ingen Erstatningspligt bestod, maatte dette paavirke Dommen om Retmæssigheden af Indgrebet, og det vilde ganske naturligt føre til, at man begrænsede Indgrebsretten meget stærkt, og navnlig langt stærkere end efter positiv dansk Ret. Thi naar man nægtede den angrebne Krav paa Erstatning, vilde hans Krav paa Retsbeskyttelse blive saa stærkt, at det næppe kunde opofres i saa stort Omfang. Naar Erstatningspligt findes, vil derimod de forskellige Hensyn, der bør være afgørende, faa deres rette Vægt.

Fremdeles kan det anføres, at man ved at paalægge Erstatningspligt skaber en virksom Garanti for, at der ikke, under Paastand om almene Hensyn eller Nød, foretages Indgreb, der er realt uberettigede, ogsaa naar man blot ser paa Indgrebets økonomiske Resultat for Samfundet. Og denne Garanti virker saa at sige automatisk. Den, der foretager Indgrebet, tvinges i hvert enkelt Tilfælde til at overveje, om han kan staa sig ved at handle mod Erstatning, og derved afværges Faren for, at en mindre Interesse fortrænger en større.

En saadan Garanti er allerede af Betydning ved Ekspropriation, fordi Lovbestemmelserne ofte savner fornødne Bestemmelser i denne Retning [2]); men i endnu højere Grad gælder det ved

---

[1]) Noget andet kan gælde for positiv Ret, *hvis* den udtrykkelig erklærer visse Handlinger for retmæssige uden at udtale sig om Erstatningspligten, — men ellers ikke; se dog *Tr. Jørgensen* l. c.

[2]) Se eksempelvis L. 110 Nr. 4 Maj 1907 § 4. Herefter skal Agerbrugets Interesser altid gaa forud for Fiskeriets og Industriens. De vil vel normalt ogsaa være størst, men det kan dog tænkes, at de i et konkret Tilfælde ikke er det. I saa Fald vil Erstatningsreglen bevirke, at man undlader at foretage den paagældende Foranstaltning, da Erstatningen vilde overveje Gevinsten; altsaa sikres eo ipso netop den rette Afvejelse af Interesserne.

Nødret, fordi der ikke kræves Lovhjemmel for det enkelte Indgreb. Erstatningsreglen vil her virke gavnligt i Retning af at sikre, at Skaden ved Indgrebet ikke bliver større end nødvendigt. Var Culpareglen gældende, vilde for vidtgaaende Indgreb ofte løbe af uden Erstatning paa Grund af de Bevisvanskeligheder, der i Reglen vil foreligge i en Nødssituation. Det kan ogsaa nævnes — hvad man oftere har fremhævet —, at en modsat Regel vilde friste den angrebne til at modsætte sig Indgrebet med Magt for at bevare sine Goder.

Endelig kan anføres endnu en Betragtning, der staar i ret nær Sammenhæng med det foregaaende. Hvis Erstatningspligt ikke var anerkendt, vilde Følgen ikke blot blive, at man savnede Garanti for, at en overvejende Interesse var til Stede, men ogsaa, at Retsordenen paa en unaturlig og uheldig Maade ligefrem tilskyndede til uberettigede Indgreb. Naar man vil vurdere en Handling fra Samfundets Synspunkt, er det klart, at man maa tage dens Virkning i enhver Retning med: man maa se paa den Skade, Handlingen gør, lige saa vel som paa dens Nytte, og kun »Nytteoverskudet« repræsenterer Handlingens Værdi for Samfundet. Men hvis Retsordenen ikke paalagde Erstatningspligt, vilde dens Regel medføre, at Individerne vænnede sig til at se bort fra Tabet ved Handlingens Bedømmelse. Der vilde altsaa blive en stor Forskel paa Samfundets og Individernes Vurdering af Handlingen, og den vilde medføre, at Handlingen fremtraadte som langt mere fordelagtig og tillokkende for Individerne, end den burde efter Samfundets Dom. Ved at paalægge Erstatning opnaar Retsordenen derimod, at Handlingen ogsaa af de enkelte bedømmes, netop som den bør fra et samfundsmæssigt Synspunkt.

Hermed er Begrundelsen af Erstatningspligten ved direkte Indgreb afsluttet. Den foregaaende Udvikling har ført os til omtrent samme Resultat, som *Jul. Lassen* udtrykker i den Sætning, der er citeret ovenfor i § 7 (ved Note 5). Dog er der en lille Forskel, idet det er hævdet, at der bør gøres Undtagelse fra Pligten til at yde fuld Erstatning i visse Tilfælde, navnlig ved Indgreb til Redning af absolute Goder. Foreløbig er der ogsaa gjort en Indskrænkning i en anden Retning: medens Lassen knytter sin Regel til den Betingelse, at der foregaar et direkte Indgreb, er Erstatningspligten her kun endelig begrundet for de Tilfælde, hvor Indgrebet ogsaa med Sikkerhed medfører Resultatet, den forfulgte Interesses Fyl-

destgørelse. Da denne Forskel imidlertid ingen retlig Betydning har — som det vil blive paavist i §§ 12 ff. — er der i og for sig intet i Vejen for at antage Lassens Sætning.

Dog vilde det være at foretrække at erstatte Betingelsen, at Indgrebet er tilladt »paa Grund af Interessekollision«, med en anden, der lidt tydeligere siger det samme, nemlig: at Indgrebshandlingen er anerkendt som retmæssig alene [3]) af den Grund, at Interessen i den paagældende Handlings Foretagelse overgaar Interessen i at undgaa Indgrebet hos den Person, i hvis Goder der gøres Indgreb — alt efter en samfundsmæssig Vurdering [4]).

Det er dette, det gælder om at fremhæve for at afgrænse Reglen overfor de Tilfælde, hvor et direkte Indgreb er tilladt, uden at der skal betales Erstatning; thi dette er Reglen overalt, hvor Indgreb tillades af andre Grunde. Saaledes kan nævnes det Tilfælde, at en Person gør Indgreb i en andens Goder ifølge Kontrakt eller dog med hans Samtykke eller som negotiorum gestor; — i disse Tilfælde foreligger der slet ingen Interessekollision i den Forstand, hvori Lassen benytter Ordet, forudsat at der handles forsvarligt; thi Interessen i Beskyttelse mod Indgrebet falder bort. — Fremdeles er det retmæssigt at gøre Indgreb i andres Goder for Retshaandhævelsens Skyld (derunder Nødværge). Her kan det vel siges, at der foreligger en Interessekollision [5]); men Grunden til, at den ene Interesse sættes til Side, er ikke, at den i det enkelte Tilfælde er kvantitativt mindre end den anden, men at den er af en saadan Art, at den ikke kan beskyttes i Sammenstød med den anden. I saadanne Tilfælde er det klart, at Interessen heller ikke kan beskyttes ved, at der paalægges Erstatning for Indgrebet.

Der er kun Grund til Erstatning, hvor Indgrebet anerkendes

---

[3]) Selvfølgelig kræves tillige andre Betingelser; Meningen med det brugte Udtryk er at pege paa, at den konkrete Interesseforskel er en conditio sine qua non, der altsaa kan opfattes som det Moment, der gør Udslaget.

[4]) Det sagte ligger vel i Ordene »*paa Grund af* Interessekollision«, men det kommer ikke saa skarpt frem.

[5]) Man kunde med et Udtryk, der er anvendt af *R. Merkel*, sige, at der ikke foreligger en Kollision mellem »retmæssige Interesser«. Der findes imidlertid ogsaa Kollisioner mellem retmæssige Interesser, hvor der ikke skal betales Erstatning. Dette spiller dog kun en meget ringe Rolle ved direkte Indgreb og forbigaas derfor foreløbig; se derimod nedenfor i § 10 Note 6 og § 14.

som retmæssigt, netop fordi den konkrete Interesse i Indgrebshandlingens Foretagelse overgaar den angrebnes Interesse i at undgaa Indgrebet. Det er kun, hvor dette er Tilfældet, at der ikke er Grund til at lade et materielt Indgreb i den modstaaende Interesse foregaa; thi Grunden hertil var netop, at der fandtes en overvejende Interesse, som var i Stand til at bære Erstatningen.

Hermed kan de direkte Indgreb forlades. Der er ganske vist enkelte Punkter, som endnu maa behandles, navnlig Spørgsmaalet, hvem der skal betale Erstatningen; men dette behandles simplest i Sammenhæng med det tilsvarende Spørgsmaal, der opstaar i de andre Tilfælde, hvor Erstatningspligt anerkendes (§ 21).

Den Grundsætning om Erstatning uden Culpa, som er udfundet ved Behandlingen af det direkte Indgreb, har nemlig en langt videre Gyldighed. I det følgende vil det blive vist, at den i et vist Omfang ogsaa gælder ved blot farlige Handlinger (§§ 12 ff.); men først skal (§§ 10—11) omtales en Gruppe Tilfælde, hvor det er særligt klart, at Grundsætningen kan anvendes, fordi disse Tilfælde er meget nær beslægtede med det direkte Indgreb, idet der ogsaa her er Tale om Handlinger, der ikke blot udsætter andres Retsgoder for en vis Fare, men som med Sikkerhed medfører et Tab for andre.

§ 10.

Vedvarende Ulemper i Naboforhold.

Brugen af en fast Ejendom vil ofte kunne paaføre Naboejerne Tab. Det er hyppigt Tilfældet, at de Handlinger, en Ejer foretager, den Virksomhed, han driver, eller de Indretninger, han har paa sin Ejendom, medfører visse skadelige eller dog generende Følger for Naboen. Saaledes vil et Fabriksanlæg kunne forulempe Naboerne ved Røg, Larm, Rystelse o. m. a. Saadanne Virkninger kan vel komme som en Overraskelse for den, der foraarsager dem; men meget hyppigt vil der være Tale om vedvarende eller jævnlig tilbagevendende Ulemper, der uundgaaelig er knyttet til den paagældende Virksomhed eller Indretning. I saadanne Tilfælde vil det ses, at Forholdet frembyder en betydelig Lighed med de Tilfælde, der er behandlet i det foregaaende. Handlingen er vel

ikke direkte rettet paa at gøre Indgreb i andres Goder, men den medfører dog med Sikkerhed denne Virkning.

Det er disse Tilfælde, der her skal behandles, altsaa de Tilfælde, hvor der ved Brugen af en Ejendom paaføres Naboejendomme en vedvarende eller dog jævnlig tilbagevendende Skade eller Ulempe; og Opgaven skal være at paavise, at der ogsaa her bliver Anvendelse for Grundsætningen om Erstatning uden Culpa.

Naar Erstatningsspørgsmaalet skal løses, maa ogsaa her Spørgsmaalet om *Handlefrihedens Afgrænsning* tages op: hvorvidt det er retstridigt ved Handlinger (Indretninger) paa en Ejendom at paaføre de omliggende Ejendomme Skader eller Ulemper af saadan Art. Ligesom med Hensyn til direkte Indgreb vilde det vistnok være rigtigst at optage begge Spørgsmaal til samlet Behandling; men af Hensyn til Ønsket om at gøre Begrundelsen saa indgaaende som muligt vil der blive benyttet en lignende Fremgangsmaade som ovenfor, og de to Spørgsmaal vil altsaa først blive behandlet hver for sig.

Spørgsmaalet om *Handlefrihedens Afgrænsning* i denne Henseende er i lang Tid blevet forkludret af de ældre Teorier om Ejerens absolute Ret til at raade frit over sin Ting i enhver Retning; men især ved Domstolenes Hjælp er man dog for længst kommet bort fra disse Anskuelser i de allerfleste Lande. De Regler, der er udviklet gennem Retspraksis i de forskellige Lande, frembyder en betydelig Lighed. I en Række Henseender (1) giver man Ejeren en ubegrænset Ret til at udnytte sin Ejendom — eller dog en Ret, der kun er undergivet enkelte, skarpt formulerede, positive Begrænsninger [1]). — Hovedeksemplet herpaa er Ejerens Ret til at bygge Huse, plante Træer o. l. uden Hensyn til, om han berøver Naboen Udsigt, Lys eller Luft i højere eller ringere Grad. I andre Henseender (2) forbyder man ubetinget Ejeren at paaføre Naboen Skade, saaledes ved at forandre Vandløb eller ved at bringe legemlige Ting af en vis Størrelse ind paa Naboejendommen.

Endelig er der (3) en Række Tilfælde, hvor man hverken ubetinget tillader eller forbyder Handlingen, men hvor det antages,

---

[1]) Der bortses her fra Spørgsmaalet, om Handlingen kan blive retstridig paa Grund af den handlendes Motiv (Chikane) eller Handlingens Formaal.

at der er en vis kvantitativ Grænse for de Ulemper, man kan paaføre sine Naboer. Denne Mellemgruppe er af overordentlig stor Betydning, og det er navnlig den, som interesserer os her, idet den netop omfatter en Række Tilfælde, hvor der kan blive Plads for en Grundsætning om Erstatning uden Culpa [2]).

Der er ikke Tvivl om, at disse Regler i Hovedsagen stemmer med Forholdets Natur, og at der navnlig bør gøres den nævnte Sondring mellem tre forskellige Grupper af Tilfælde. Hvilke Indvirkninger man bør henføre til de forskellige Grupper, kan ikke undersøges her — den nærmere Afgrænsning maa overlades til Tingsretten —; Hovedsagen er at konstatere, at der findes en Gruppe som den tredje.

Den vil navnlig omfatte Tilfælde, hvor de skadelige Virkninger for den ene Ejendom fremkommer *enten* ved, at visse Stoffer — dels Gas- eller Luftstoffer, dels findelte faste eller flydende Stoffer — føres ind paa Ejendommen fra den anden, *eller* ved at der paa den anden Ejendom opstaar en Bevægelse, der forplanter sig til den første (Indvirkninger af »fysikalsk« Art) [3]). Den paagældende Skade eller Ulempe kan saaledes skyldes: Stoffer, der føres ind paa Ejendommen med Vinden, som Røg, Sod, Aske, Sand, Støv og Vanddraaber; fremdeles Stoffer, der er opløst i Luften og enten er ildelugtende eller skadelige, saasom Vanddamp, andre Dampe eller Gasarter (Uddunstninger); skadelige Stoffer, der føres ind paa Ejendommen med Vandløb eller ved at sive gennem Jorden; endelig Hede, Kulde, Lys, elektrisk Strøm, Larm og Rystelse [4]).

---

[2]) Ogsaa i adskillige af de under Gruppe 2 faldende Tilfælde kan der blive Tale om Erstatning uden Culpa; naar de ikke medtages i det følgende, er det, fordi man med Føje som Regel stiller disse Tilfælde ganske paa Linie med de direkte Indgreb. Man anvender Ekspropriationssystemet, d. v. s. Handlingen kræver særlig Lovhjemmel, og dens Udførelse kontrolleres af det offentlige, og samtidig foreskriver den paagældende Lov, at der skal betales Erstatning. — Talrige Eksempler herpaa frembyder Vandløbslovgivningen i de forskellige Lande. — For disse Tilfældes Vedkommende er det derfor unødvendigt at søge at godtgøre, at der skal betales Erstatning selv uden Culpa; Begrundelsen er iøvrigt den samme som i de i Teksten omtalte Tilfælde.

[3]) jfr. Motiv till Svenska lagberedningens förslag till jordabalk S. 168 ff.

[4]) Det vil ses, at vi her gaar ud over Integritetskrænkelsernes Om-

Det vil være klart, at man ikke kan forbyde en Handling, der i en af disse Henseender har en ringe skadelig Virkning for Naboejendommen. Det vilde være det samme som at gøre Livet umuligt, eller dog umuliggøre en fornuftig Udnyttelse af de faste Ejendomme. Der maa nødvendigvis skabes en vis Frihed til at udnytte disse, og dermed følger ogsaa, at man maa tillade at bruge faste Ejendomme paa en saadan Maade, at det medfører Ulemper i disse Henseender. Paa den anden Side kræver Hensynet til Naboerne, at der drages visse Grænser for Ejerens Ret. Hvorledes Grænsen nærmere skal drages, maa bero paa den almindelige Interesseafvejelse.

Først og fremmest maa det da antages, at det ubetinget er retmæssigt at foretage alt, hvad det sædvanlige Liv medfører, naar det ikke foretages paa en Maade, der er særlig ubehagelig for Naboerne. Derfor foreligger der intet Retsbrud, naar Skaden (Ulempen) er en saadan, der uundgaaelig følger af en normal Benyttelse af en fast Ejendom. Ved Afgørelsen af, hvad der er en normal Benyttelse, maa der ses hen til en Række Forhold, derunder navnlig baade Tiden og Lokaliteten. Hvad dernæst en ekstraordinær Brug af en Ejendom angaar, saa kan den formentlig heller ikke være retstridig, naar de Ulemper, den medfører, er ganske ubetydelige; og dette maa bedømmes ved en Sammenligning med de Ulemper, der følger af en normal Benyttelse af en Ejendom. Naar Ulempen er af samme Art som den, der frembringes ved en normal Benyttelse af en Ejendom, f. Eks. hvor den bestaar i Røg, vil der ikke foreligge noget Retsbrud, naar Ulempen ikke er større end den, der følger af sædvanlig Brug.

Udenfor dette Felt bliver Spørgsmaalet vanskeligere at løse. Vanskeligheden skyldes dog navnlig, at der opstaar Tvivl om, hvorvidt man bør overlade Domstolene at afgøre Spørgsmaalet ud fra en fri Interesseafvejelse. Dette mere formelle Spørgsmaal [5]) vil vi foreløbig se bort fra og nøjes med at undersøge, hvor vidt de almindelige Grundsætninger fører os.

Det er indlysende, at mange ekstraordinære Virksomheder er

---

raade; i adskillige af de nævnte Tilfælde foreligger der ikke nogen fysisk Skade, ikke engang paa Helbred, men kun en Ulempe. At drage en bestemt Grænse er imidlertid saa godt som umuligt.

[5]) Se herom nedenfor i § 11 ved Note 12.

i høj Grad værdifulde for Samfundet, og at de derfor bør kunne finde Sted. Alligevel maa det antages, at de *som Hovedregel er retstridige,* naar de medfører betydelige Ulemper; thi selvom Virksomheden i og for sig maatte være i høj Grad samfundsnyttig, saa er det normalt ikke nødvendigt at anlægge den paa et Sted, hvor den gør Skade. Dette vil man som oftest kunne undgaa ved at anbringe den tilstrækkelig langt fra Ejendommens Grænse, eller ved at anbringe den i Omgivelser, hvor den ikke gør Skade, eller hvor den ikke er ekstraordinær, idet det er almindeligt at anbringe saadanne Virksomheder i det paagældende Kvarter. Følgen af Virksomhedens Retstridighed er, at Naboerne maa kunne fordre den indstillet eller dog ændret saaledes, at den ikke mere medfører væsentlige Ulemper.

Der gælder dog betydelige Undtagelser fra den angivne Regel. Dels findes der Virksomheder, der alle Vegne vil være usædvanlige, dels er der mange Virksomheder, som det er praktisk taget umuligt at flytte saaledes bort til et passende Sted, idet de er mer eller mindre stedbundne. Et Hovedeksempel herpaa er Jernbaner. I saadanne Tilfælde maa Virksomheden utvivlsomt anerkendes som retmæssig, naar den kræves af en stærkt overvejende Interesse.

Spørgsmaalet bliver nu, hvorvidt der skal betales *Erstatning* i de omhandlede Tilfælde. I saa Henseende er der ikke Tvivl om, at der ikke kan blive Tale herom med Hensyn til Ulemper, der uundgaaelig følger af en sædvanlig Brug af en Ejendom [6]). Det vil let ses, at Erstatningspligten ikke kan begrundes udfra den Sætning, der er opstillet ovenfor i §§. 7—9; thi Handlingen tillades i disse Tilfælde ikke af Hensyn til, at vedkommende Ejers Interesse i den enkelte Handling overgaar Naboens Interesse i at modsætte sig Handlingen. Det er meget muligt, at Skaden i det enkelte Tilfælde er større end Nytten, hvis Naboen f. Eks. paa sin Ejendom har indrettet en Virksomhed, der lider særlig meget under de ellers ret ubetydelige Paavirkninger [7]). Handlingen tillades derimod — ganske uden Hensyn til, hvis Interesse i det enkelte Tilfælde er størst — fordi det er nødvendigt at skabe en vis Frihed til, at

---

[6]) Her foreligger altsaa en Kollision mellem to retmæssige Interesser, hvor der dog ikke skal betales Erstatning, sml. ovf. § 9 Note 5.

[7]) f. Eks. hvor en Mand i sit Hus indretter et Papirlager, der lider stor Skade ved en ellers taalelig Varmeudstraaling fra Nabohuset, jfr. den engelske Sag *Robinson v. Kilvert.*

Folk kan røre sig og udnytte deres Ejendomme. Det vilde ogsaa være en utaalelig Regel, om der altid skulde betales Erstatning her. De Tilfælde, der vilde rammes af Reglen, vilde være uendelig mange. Saa godt som enhver Ejer maatte til Stadighed betale Erstatning til sine Naboer og kræve Erstatning af dem. Hertil kommer, at der vilde være Tale om ganske smaa Beløb, og at Bevisførelse og Vurdering vilde være overordentlig vanskelig, saa at ganske uforholdsmæssige Omkostninger vilde sluges af Proces og Bevisførelse. For at undgaa dette kan Retsordenen med Grund se bort fra saadanne Bagateller, og herfor kan yderligere anføres, at der er en vis Formodning for, at de Ulemper, den ene Ejer i det daglige Liv har af sine Naboers Virksomhed, nogenlunde gaar op imod dem, han selv volder Naboerne (Kompensationssynspunktet).

Anderledes stiller Forholdet sig, hvor der foreligger en ekstraordinær Brug af en Ejendom, der medfører en videregaaende Skade eller Ulempe for Naboerne. I saa Fald bortfalder alle de Betragtninger, der talte imod at paalægge Erstatning i de andre Tilfælde; og der kan derfor blive Tale om Erstatning, selvom Virksomheden er retmæssig [8]). I dette Tilfælde er Erstatningspligten nemlig en simpel Følge af de Grundsætninger, der er udviklet ovenfor i §§ 7—9.

Selvom man ikke vil tale om et direkte Indgreb i disse Tilfælde, medfører Handlingen dog et lige saa sikkert Indgreb i Naboens Goder, og dette Indgreb paatvinges ham ensidigt og alene paa Grund af den handlendes Interesse. Fremdeles maa det ogsaa her gælde, at Indgrebet kun kan tillades, saafremt den handlendes Interesse i Handlingen er større end Naboens Interesse i at undgaa

---

[8]) Hvor Handlingen er retstridig, er Erstatningspligt næsten altid begrundet udfra Culpareglen. Culpa findes overalt, hvor en Handlings Retstridighed er kendelig for den handlende; men da Retstridigheden her alene beror paa Handlingens Virkninger, og da disse her, hvor der er Tale om vedvarende Ulemper, som Regel vil være lette at iagttage, vil Handlingens Retstridighed næsten altid være kendelig for den handlende — og ellers vil Naboen nok hurtigt gøre den handlende opmærksom paa Virkningerne. — Noget andet gælder dog undertiden for den første Tid, efter at en Fabrik er anlagt eller en Indretning anbragt. Det kan være, at der paa Forhaand ikke var nogen Grund til at frygte, at Virksomheden vilde forulempe Naboerne, og i saa Fald mangler Culpa i den første Tid, indtil Handlingens Virkninger er blevet kendelige. Om dette Tilfælde vil der blive gjort nogle Bemærkninger nedenfor § 11 ved Note 7 ff.

Ulempen. Der er ingen Grund til at tillade Handlingen, hvis de Tab, den medfører for andre, overgaar dens Nytte for den handlende.

Men hermed er Erstatningspligten begrundet: den overvejende Interesse hos den handlende gør det muligt at paalægge ham Erstatningspligt, og dermed er det givet, at det bør gøres.

Der er dog en tilsyneladende Vanskelighed, der maa berøres her. I mange Tilfælde kan det ved første Øjekast se ud, som om det var urigtigt at kræve, at *den handlendes* Interesse overgaar den forulempede Nabos; man vil sige, det er ikke nødvendigt, det er heller ikke hans Interesse, der legitimerer Handlingen, men Samfundets Interesse i, at saadan en Virksomhed drives. Denne Vanskelighed blev ikke berørt ved Behandlingen af de direkte Indgreb, fordi den ikke saa hyppigt kommer frem i de nævnte Tilfælde. Her er det imidlertid Reglen, at vi møder den.

Vanskeligheden er dog kun tilsyneladende. Hvad der komplicerer Forholdet, er alene, at de allerfleste af de generende Virksomheder drives som *Erhverv*. I saadanne Tilfælde kan man med Føje sige, at den Interesse, der legitimerer Handlingen, ikke er Driftslederens (Producentens), men *Konsumenternes* (alle de Personers, i hvis Interesse Bedriften foregaar).

Dette forandrer imidlertid ikke den principielle Opfattelse af Forholdet. Selvom en Handling foretages i et større Antal Personers (Konsumenternes) Interesse, er den ikke berettiget, med mindre denne Interesse — d. v. s. Interessen i selve den enkelte Handling — overgaar de Interesser, der ofres ved Handlingen; den almindelige Interesse i Bevægelsesfriheden kan ikke legitimere en Virksomhed, der medfører ekstraordinære Ulemper. Man kommer derfor ikke bort fra det, der en Gang er fastslaaet: det er i alle Tilfælde en nødvendig Betingelse for den paagældende Handlings Retmæssighed, at den kræves af en overvejende Interesse, og denne kan og bør da udrede Erstatningen. Det er for saa vidt ganske ligegyldigt, hvor Interessen maatte findes, hos den handlende eller andre; dette kan kun være af Betydning for Afgørelsen af Spørgsmaalet om, hvem der skal udrede Erstatningen.

I de Tilfælde, hvor den handlende foretager Handlingen som Erhverv, kunde man sige, at det maa være Konsumenternes Sag at holde vedkommende skadesløs; da det er dem, der er de egentlige interesserede, maa de bære Byrden. At lægge Erstatnings-

pligten paa dem er imidlertid praktisk taget umuligt, og af denne Grund er det, man maa lægge Pligten paa Producenten. Herved vil man faktisk opnaa, at Byrden i sidste Instans rammer Konsumenterne — og det er praktisk taget den eneste Maade, hvorpaa man kan naa dette —; thi Erstatningspligten vil fremtræde som en Bestanddel af Produktionsomkostningerne. Producenten vil søge sine Udgifter dækket ved at sætte Prisen et tilsvarende Beløb højere end det, den maatte sættes til, hvis han ikke havde Pligt til at udrede Erstatning.

Denne Ordning krænker i ingen Henseende Producentens Interesser. Naar han, før han foretager Produktionen, er paa det rene med, at han maa betale Erstatningen, kan han tage den med i sine Beregninger; det beror da paa ham selv, om han alligevel vil foretage Handlingen. Der er ikke Tale om, at man derved skulde berøve ham noget af den Fortjeneste, han havde Krav paa. Det maa jo erindres, at vi kun taler om det Tilfælde, hvor den handlende forud ved, hvilken Byrde han vil paadrage sig, og derfor kan tage den med i sine Beregninger, før han paabegynder Produktionen.

Man vil maaske sige, at Omsætning og dermed Fortjeneste vil blive mindre under en saadan Ordning, fordi Priserne bliver højere, end de vilde være, naar der ingen Erstatningspligt fandtes. Hertil er at sige dels, at Forhøjelsen i de fleste Tilfælde næppe vil blive følelig, dels, at den sikkert ikke vil have Indflydelse paa Fortjenesten, da denne betinges af andre Faktorer (Konkurrencen, den enkeltes Dygtighed o. s. v.), dels endelig, at Reglen i alle Tilfælde maa fastholdes [9]). Det kan ikke anses for berettiget at opofre private økonomiske Interesser for at skaffe andre Individer deres Interesser fyldestgjort billigere og — muligvis? — nogle Producenter en lidt større Fortjeneste. Der er ingen Grund til, at en Erhvervsvirksomhed skal drives delvis paa andre, uinteresserede Personers Bekostning. Ellers kunde man lige saa godt hævde, at Staten skulde have Lov til at anlægge sine Jernbaner paa andres Grund uden at betale Erstatning. I det ene Tilfælde gælder det lige saa fuldt som i det andet, at der *skal* foreligge en overvejende Interesse, og den *kan* bære Erstatningspligten.

Af denne Grund vil der heller ikke kunne rejses den Indven-

---

[9]) jfr. ogsaa nedenfor i § 11 ved Note 6.

ding mod at paalægge Erstatningspligt, at Virksomheden maaske ikke kan bære Byrden derved. Den *skal* kunne det; kan den det ikke, mangler den aller første Betingelse for dens Retmæssighed, og den maa forsvinde. Samfundet kan ikke staa sig ved, at der til Stadighed drives Virksomheder, der afføder større Tab end Udbytte. Dette er indlysende, og det gælder fra Samfundets Synspunkt lige fuldt, hvad enten Tab og Udbytte er samlet hos een Person eller fordelt paa to Personer — eller to Grupper af Personer: nemlig Interessenten (Producent + Konsumenter) og den skadelidende. — Virksomheden er og bliver samfundsskadelig, idet den for Samfundet som Helhed giver et negativt Udbytte, og derfor bør den ikke finde Sted [10]).

Det udviklede har ogsaa Gyldighed i visse Tilfælde, hvor det ved første Øjekast ser ud, som om der forelaa en retmæssig Virksomhed, der alligevel ikke har »Bærekraft«. Man kan nævne som Eksempel Jernbaneanlæg i en svagtbefolket Egn, hvor det er givet, at Banens Indtægter ikke vil kunne dække Anlægsudgifterne. Her kunde man sige: Jernbanen kan ikke bære Udgifterne ved at betale Erstatning for Grundene eller for de Ulemper, den medfører for de nærliggende Ejendomme; men den er retmæssig alligevel. Dette er dog en Vildfarelse. Det er muligt, at den umiddelbare økonomiske Interesse i Jernbanens Anlæg ikke kan bære Omkostningerne; men i saadanne Tilfælde burde Jernbanen ikke anlægges, med mindre der findes andre Interesser, der er større end de opofrede, f. Eks. Interessen i at ophjælpe vedkommende Egn. Denne »Kulturinteresse« gør kun Handlingen berettiget, naar den er større end den modstaaende økonomiske Interesse, og Staten kan her, lige saa lidt som ellers, være berettiget til at gøre en Interesse gældende paa andres Bekostning [11]). Den maa derfor finde sig i at betale Erstatning. Giver Driften Underskud, saa maa det tages som en Betaling af den ideelle Interesse, Staten har

---

10) Den eneste Situation, hvor Argumentet fra Virksomhedens Evne til at bære Erstatningspligten har noget paa sig, er den, hvor man i et givet Land, hvis Retsorden *hidtil* har hyldet den Regel, at der ikke skal betales Erstatning, pludselig indfører Pligt hertil. Her er der — omend kun sjældent — Mulighed for, at Virksomheden kan lammes deraf, og dette kan naturligvis være et Onde for de mange Interesser, der hidtil var knyttet til den, f. Eks. ogsaa Arbejdernes. Se herom § 16 Nr. 1.

11) sml. ovf. i § 7 ved Note 14.

faaet fyldestgjort. Vurderer Staten omvendt ikke Kulturformaalet saa højt, saa bør Handlingen overhovedet ikke foretages.

Resultatet er altsaa, at det er ligegyldigt, hos hvem Interessen findes, eller af hvilken Art den er. Derfor vil det være forsvarligt ogsaa i det følgende for Nemheds Skyld at blive ved med at tale om »den handlendes Interesse« som det afgørende. Den handlende staar som Repræsentant for alle de interesserede; det kan ogsaa siges, at han paa en vis Maade gør deres Interesse til sin.

Til Belysning af det foregaaende kan nævnes et Par Eksempler: I en Storstad bliver der Brug for en ny Sporvognsremise. Den kan selvfølgelig ikke lægges milevidt ud paa det aabne Land, og maaske bliver det nødvendigt at anlægge den tæt ved Beboelseshuse. I saa Fald er dette retmæssigt, selvom Husene vil lide en betydelig Forringelse i Værdi ved den megen Larm, der foraarsages af Vognenes Ind- og Udkørsel af Remisen især om Natten. Alligevel bør der betales Erstatning. Handlingen bør kun anerkendes som retmæssig, hvis den gør mere Nytte end Skade; og gør den det, vil det sige, at det alligevel er forsvarligt og kan betale sig at anlægge Remisen, selvom der skal betales Erstatning. Kan Sporvejenes Indtægter ikke dække dette Beløb, maa Taksterne forhøjes; eller hvis Byen ikke ønsker det, maa den opfatte Udgiften som et Bidrag til det Formaal at skaffe Indbyggerne billigere Kørsel.

Paa samme Maade maa der betales Erstatning, hvor en ny Banelinie lægges ind igennem en By tæt op ad Huse, saafremt der tilføjes disse Huse en væsentlig Beskadigelse eller Ulempe ved Rystelser eller stærk Røg.

Hermed er vi naaet til Ende med Begrundelsen af Erstatningspligten i disse Tilfælde. Til Slutning skal endnu citeres en Udtalelse af en engelsk Dommer fra 1860 [12]), der fortjener at kendes, fordi den viser, at man i England allerede paa et saa tidligt Tidspunkt har haft det rette Blik for disse Forhold. Sagen angik Ulemper, der fulgte af en industriel Virksomhed, og Dommeren begrunder Erstatningspligten paa følgende Maade: »Samfundet bestaar af alle Individerne, og en Ting er kun til Samfundets Tarv, hvis den frembringer godt for dem, naar man afvejer alles Tab og Fortjeneste, saa at, hvis alle Tab blev baaret og al Gevinst blev

---

12) Baron Bramwell i *Bamford v. Turnley*.

modtaget af samme Person, han i det Hele vilde vinde. Men naarsomhelst dette er Tilfældet — naar en Ting er til Samfundets Tarv forstaaet paa rette Vis —, vil Tabet, som den enkelte lider, finde Kompensation i Gevinsten hos dem, som tjener. Det er til Samfundets Tarv, at der findes Jernbaner; men det vilde ikke være det, med mindre Fortjenesten derved var tilstrækkelig til at erstatte det Tab, der er voldt ved Brugen af den til Anlægget fornødne Grund; og i Overensstemmelse hermed er der ingen, der mener, at det vilde være rigtigt at tage et Individs Jord til at anlægge en Jernbane uden Erstatning. Det er til Samfundets Tarv, at der kører Tog; men kun, hvis de betaler Omkostningerne. Hvis en af de Udgifter, de medfører, er at brænde en Skov ned, der er af saa stor Værdi, at Jernbanebestyrelsen ikke vilde lade Toget køre og brænde Skoven, hvis denne tilhørte dem, saa er det heller ikke til Samfundets Tarv, at de gør det, hvis Skoven ikke tilhører dem. Hvis de, skønt Skoven var deres, dog vilde finde, at det betalte sig at lade Tog køre paa Bekostning af at brænde Træer, saa bør de aabenbart betale Erstatning til Ejeren af en saadan Skov, hvor det er en anden Person, hvis de brænder Skoven af, medens de tjener deres Penge . . . .« (Paa samme Maade om det foreliggende Tilfælde): »Hvis indstævntes Gevinst ikke er stor nok til at erstatte det lidte Tab, benægter jeg, at det er i Samfundets Interesse, at han foretager, hvad han gør; hvis Gevinsten er stor nok, bør han give Erstatning.«

§ 11.

Vedvarende Ulemper i Naboforhold (Fortsat).

I § 10 er der givet en Begrundelse af Erstatningspligten ved retmæssige Handlinger, som medfører en ekstraordinær Ulempe for Naboejendommene. Som allerede nævnt i Begyndelsen af § 10 er det for en legislativ Betragtning egentlig nok saa rigtigt at begrunde Erstatningspligten paa en anden Maade, nemlig ved en samlet Overvejelse af Retstridigheds- og Erstatningsspørgsmaalet. Det gælder i endnu højere Grad om de Tilfælde, vi her behandler, end om de direkte Indgreb, at det er umuligt at afgøre det første Spørgsmaal uden at tage det andet med i Betragtning [1]).

---

[1]) Derimod maa det indrømmes, at det er muligt at gaa den omvendte

Ved Afgørelsen af Spørgsmaalet om Grænsen for Handlefriheden maa det spille en betydelig Rolle, om man anerkender Erstatningspligt eller ikke; thi i sidste Fald er det et langt alvorligere Indgreb i Personens Interesser, der foregaar.

Hvis man nægtede Erstatning, maatte man nødvendigvis komme til at indskrænke Handlefriheden ganske overordentlig stærkt paa dette Punkt. Handlingen kunde kun tillades i de aller yderste Tilfælde, hvor den var ganske særlig vigtig for Samfundet, samt hvor Skaden var saa ringe, at den kun gik ganske lidt ud over det tilladte Maal; — i saadanne Tilfælde vilde Trangen til at tillade Handlingen let føre Domstolene til at »skønne«, at Grænsen ikke var overskredet. —

Naar Erstatningspligt derimod er anerkendt, kan Spørgsmaalet om Grænsen for Handlefriheden afgøres ved en rolig Afvejelse af, hvad der kræves af Industriens Tarv paa den ene Side og af den privates Interesse i at være fri for Forstyrrelser paa den anden Side. Det er klart, at Individet har en betydelig Interesse i at være fri for Forstyrrelser, selvom der ydes ham Erstatning for Indgrebet; men hans Interesse bliver dog ikke nær saa stor som, hvis Erstatning ikke ydedes, og derfor vil man kunne anerkende langt flere Handlinger som retmæssige. Paa disse Tilfælde maa da Grundsætningen om Erstatning uden Culpa ogsaa anvendes [2]).

Man kunde mene, at det ikke havde praktisk Betydning, om man opfattede disse Tilfælde paa den ene eller den anden Maade;

Vej: først at løse Erstatningsspørgsmaalet og derefter Retstridighedsspørgsmaalet. Det første løses da ved den almindelige Betragtning, som er anført ovenfor i § 8, at der i og for sig ikke er Grund til at opofre et Individs Interesser af Hensyn til et andet Individs, selvom disse er større. Derimod maa Erstatning nægtes ved sædvanlige Handlinger af Hensyn til den almindelige Interesse i Bevægelsesfriheden og udfra Kompensationssynspunktet.

[2]) Om *disse* Handlinger vil man fra et Lovgiverstandpunkt kunne sige, at de tillades *paa Betingelse* af, at Erstatning ydes for Skade, de medfører. At bruge denne Udtryksmaade om *alle* retmæssige Handlinger, der paadrager Erstatningspligt (saaledes som det ofte sker, se f. Eks. *Axel Møller* S. 151 Nr. 2, jfr. *Torp* i U. f. R. 1884 S. 1141), kan derimod ikke anses for rigtigt. I en mere formel Betydning vil man kunne bruge Udtrykket om alle Virksomheder, hvis Udøvelse blev betinget af, at der tegnedes Forsikring eller forud blev stillet Sikkerhed for eventuelle Erstatningssummer, jfr. herom nedenfor i § 22 ved Note 8.

thi hvis Handlingen ansaas som retstridig, maatte der jo betales Erstatning efter Culpareglen. Alligevel er det ikke udelukkende af teoretiske Grunde, det er vigtigt at have den rette Opfattelse af disse Forhold. Hvis Handlingen var retstridig, maatte det nemlig antages, at den kunde hindres ved Forbud eller Dom til Undladelse. Ganske vist er det ikke enhver retstridig Handling, der kan hindres paa disse Maader [3]); men hvor der er Tale om en vedvarende Virksomhed, der til Stadighed medfører utilladelige Ulemper for andre, bør man utvivlsomt altid kunne skride ind med Forbud eller Dom til Undladelse. Naar dette er rigtigt, kan der ikke være Tvivl om, at den her forsvarede Opfattelse ogsaa frembyder praktiske Fordele. Den modsatte Løsning vilde føre til en ganske utilfredsstillende Mellemvej, der vilde være uheldig for begge Parters Interesser. Samfundet vilde lide ved, at der blev lagt for store Baand paa Industriens Handlefrihed, hvilket vilde hindre dens Udvikling eller dog fordyre dens Produkter stærkt; og Individerne vilde alligevel i et vist Antal Tilfælde se deres Interesser opofrede til Fordel for andre (Producenter og Konsumenter) — men jo sjældenre det skete, desto uretfærdigere vilde det være for de enkelte, der blev ramt.

Den rigtige Løsning af Spørgsmaalet naar man efter det anførte allersimplest ad rent empirisk Vej: ved at prøve de forskellige tænkelige Løsninger paa de enkelte Tilfælde. Naar man indser, at der, ved Siden af de to Muligheder: at anerkende en Handling for retmæssig og ansvarsfri og at anerkende den for retstridig, findes et tredje Alternativ: at anerkende den for retmæssig samtidig med, at der paalægges Erstatning, saa vil det gaa op for en, at dette er den rette Udvej i en Mængde Tilfælde. Man kan gennemføre denne Løsning til den ene Side overalt, hvor Virksomheden virkelig er ekstraordinær [4]), og til den anden Side, saa snart man efter en Overvejelse af Kravene til Industriens Tarv og Tran-

---

[3]) § 1 Note 11 og Note 20.

[4]) Grænsen mellem de to Klasser maa ikke ud fra et smaaligt anlagt Kompensationssynspunkt sættes ved, hvad de fleste eller Flertallet gør eller ikke gør. Af Hensyn til de andre Betragtninger, der blev anført ovenfor i § 10 (efter Note 7), maa man for at paalægge Ansvar kræve, at der er Tale om virkelig ekstraordinære Tilfælde, Undtagelsestilfælde, der er faa i Sammenligning med Hovedmassen af Tilfælde.

gen til at beskytte Individerne mod Forstyrrelse finder, at Handlingen bør tillades.

Endelig kan der gøres opmærksom paa, at et Par af de Betragtninger, der er anført ovenfor [5]), gør sig gældende med særlig Vægt her. I de Tilfælde, vi her behandler, vil det ingenlunde være let at afgøre, om en Handling er retmæssig eller retstridig; og der er Fare for, at Dommeren tager fejl og erkender en Handling for retmæssig, skønt den burde være forbudt. Faren i denne Henseende forsvinder eller bliver dog af langt mindre Betydning, saa snart Erstatningspligt anerkendes; thi derved udelukkes det ialtfald, at en Bedrift kan blive fortsat til Stadighed, skønt den samfundsmæssig set drives med Underskud, idet de Tab, den volder, overgaar dens Nytte. Naar Driftsherren maa betale Erstatning, skal han nok selv sørge for at standse en saadan Virksomhed eller ændre den, saaledes at den bliver retmæssig. Overhovedet vil Erstatningsreglen medføre, at Individerne netop kommer til at vurdere Handlingen paa rette Maade, d. v. s. paa samme Maade som Samfundet. Derfor var det rigtigt at forkaste den Indvending, der blev nævnt ovenfor i § 10 [6]): at Paalæg af Erstatningspligt kunde medføre, at Produktionen blev mindre end ellers. Thi den bliver ikke for lille, naar Erstatningspligt paalægges; tværtimod bliver den ellers for stor, idet Retsordenen bringer Individerne til at vurdere Handlingerne paa en urigtig Maade og sætter en kunstig Præmie paa Handlingens Foretagelse.

Der kan endnu være Grund til at gøre nogle Bemærkninger om det særlige Forhold, at en Virksomhed viser sig at medføre Følger, som man ikke kunde tænke sig Muligheden af paa Forhaand [7]). Dette kan f. Eks. ske, hvor der anlægges en kemisk

---

5) S. 56 f., 81 f. Jfr. til det følgende *Mataja* S. 23 f. og nedenfor § 15 ved Note 1.

6) ved Note 9.

7) Der tænkes herved paa det Tilfælde, at man ikke er fuldt klar over Virksomhedens Natur (Evne til at indvirke paa Omgivelserne). Forskelligt herfra er det Forhold, at en Virksomhed kommer til at medføre større Skade end beregnet, fordi der *efter dens Anlæg* sker Forandringer paa Nabogrunden, hvorved denne bliver mere »modtagelig« for Skade, f. Eks. hvis der opføres et Hus i Nærheden af en Fabrik, hvis Larm og Rystelse hidtil ikke har generet nogen. Spørgsmaalet, om Tidsprioriteten (»Prævention«) bør have retlig Betydning, kan ikke optages til indgaaende Undersøgelse her. Som det nu næsten overalt er anerkendt, bør »Prævention« som Hovedregel

Fabrik af en ganske ny Art, og hvor det viser sig, at Dampe fra den er skadelige for Plantevæksten paa Nabogrunden [8]).

I et saadant Tilfælde opstaar for det første Spørgsmaalet, hvorledes man skal behandle den Skade, der tilføjes straks ved Virksomhedens Aabning, d. v. s., inden det kunde opdages af den handlende, at Virksomheden medførte Ulemper for Naboerne. Denne Skade vil Naboerne som oftest ikke kunne fordre Erstatning for. Dette Spørgsmaal skal dog ikke forfølges her, da det maa besvares paa samme Maade som Spørgsmaalet om Ansvar for farlige Handlinger i Almindelighed [9]).

Hovedspørgsmaalet er ogsaa, hvorledes man skal behandle den *senere* Skade, d. v. s. den Skade, der tilføjes ved, at Virksomheden fortsættes, efter at dens Virkninger er kommet til den handlendes Kundskab. For denne Skades Vedkommende maa man fastholde de foran udviklede Regler om Erstatningspligt. Der maa altsaa betales Erstatning dels efter Culpareglen, dels overalt, hvor Virksomheden er ekstraordinær og medfører en væsentlig Ulempe.

Den eneste Grund til at fremhæve dette Tilfælde er, at den handlende undertiden kan blive ramt ret haardt. Dette gælder, hvor han har anbragt en betydelig Kapital i Virksomheden, og hvor denne Kapital ikke kan frigøres igen. Her vil han kunne blive skuffet i sine Beregninger, naar det paalægges ham at betale Erstatning for den Skade, han ikke har forudset. Ganske

---

ingen Betydning have for *Erstatnings*spørgsmaalet. — Dog er der formentlig Grund til at gøre en Undtagelse: hvor en Virksomhed, der medfører usædvanlige Indvirkninger, men som dog er *retmæssig*, er fast etableret, og hvor dens Natur er kendelig for Naboerne, der vil en Nabo ikke kunne fordre Erstatning for det særlig store Tab, han lider ved *senere* paa sin Ejendom at have anbragt usædvanlige Indretninger, der i ganske særlig Grad lider under den fra den første Ejendom udgaaende Indvirkning. (Man kan nævne som Eksempel, at der indrettes en Nerveklinik lige op ad en stor Banegaard). — Med Hensyn til *Retstridigheds*spørgsmaalet maa der gælde noget lignende som om det i Teksten omtalte Tilfælde. — Jfr. ogsaa § 18 Note 9.

[8]) Andre Eksempler herpaa haves i to tyske Domme (Strieth. Arch. 95. 1 og Seuff. 60 Nr. 218), der omtales nedenfor i § 43 Note 32.

[9]) Se herom nedenfor i § 18 b og § 14. Herefter vil det afgørende være, om Skaden var forudseelig; og dette gælder ikke blot, hvor der er Spørgsmaal om Ansvar efter Culpareglen, men ogsaa, hvor man anvender den ovenfor udviklede Grundsætning om Erstatningspligt ved retmæssige Handlinger.

vist vil han kunne undgaa Ansvaret ved at indstille Virksomheden; men derved vilde han lide et stort Tab, saa at det maaske alligevel betaler sig bedst for ham at fortsætte.

Dette kan dog ikke faa Indflydelse paa Spørgsmaalet om Pligten til at betale Erstatning. Det maa blive en Mands egen Sag, om han vil risikere sin Kapital paa nye, ukendte Foretagender. Ingen tvinger ham til at anbringe den netop i et saadant Foretagende, og gør han det, maa han være klar over, at han i denne Retning — som i adskillige andre — løber en vis Risiko ved at binde sin Kapital. Retsordenen bør vel tage det Hensyn til Individerne, at den ikke paalægger dem Ansvar for den Skade, deres Handlinger medfører for andre, naar Handlingen tog sig ud som ufarlig [10]); men herom er der ikke Tale i disse Tilfælde. Den skadegørende Handling er ikke Kapitalanbringelsen, Anlægget af Fabrikken, men Driften; og naar den handlende fortsætter Driften, efter at han er blevet bekendt med dens Virkninger, foretager han en Handling, der gør Indgreb i en andens Goder. Denne Handling kan — som andre ekstraordinære Handlinger — kun anerkendes som retmæssig, naar Nytten overgaar Skaden; men dermed er det givet, at der kan og bør betales Erstatning, hvis Handlingen er retmæssig. Det bliver vedkommendes egen Sag at afgøre, om han vil fortsætte Virksomheden eller ikke. Der er ingen Grund til at opofre andre Individers Interesser for hans; Retsordenen kan ikke vælte Risikoen ved hans Spekulationer over paa dem.

Alligevel kan der være Grund til at tage et vist Hensyn til de særlige Omstændigheder, der foreligger i disse Tilfælde, nemlig ved Afgørelsen af *Retstridighedsspørgsmaalet*. Medens der ikke er Grund til at lade Erstatningsansvaret bortfalde i noget Tilfælde, kan det være rimeligt at anerkende Handlingen for retmæssig i videre Omfang end ellers.

Det maa vel ogsaa være Hovedreglen, at den Omstændighed, at Handlingens skadelige Følger ikke kunde forudses før Virksomhedens Aabning, ikke kan faa Indflydelse paa Spørgsmaalet om Handlingens Tilladelighed ud i al Fremtid. Fra det Øjeblik, da de skadelige Virkninger viser sig, maa Virksomheden siges at være retstridig, hvis den ikke undtagelsesvis legitimeres af sær-

---

[10]) Dette vil nærmere blive paavist i § 14 (S. 124—5), jfr. § 18 b.

lige Nyttehensyn, og Naboerne vil derfor kunne fordre Virksomheden indstillet eller ændret. Alligevel kan der være Grund til at gøre visse Undtagelser herfra, hvor det vilde medføre Opofrelsen af uforholdsmæssig store Interesser at standse Virksomheden. Der kan være Grund til at tage Hensyn til den Kapitalist, der i god Tro har bundet sin Kapital i Virksomheden, saa vel som til alle de andre Personer, der er interesserede i Bedriften [11]).

Udfra saadanne Betragtninger kan det navnlig retfærdiggøres, at man tillader Virksomhedens Fortsættelse midlertidigt, hvor der kan træffes Foranstaltninger, der ophæver de skadelige Følger for Fremtiden. — Interessen heri kan være saa stor, i Sammenligning med den skadelidendes Interesse i at faa Virksomheden standset, at man tilsidesætter denne. Og dette kan man gøre lettere, fordi der i disse Tilfælde maa betales Erstatning efter den her forsvarede Grundsætning om Erstatning uden Culpa. —

I enkelte Tilfælde, hvor særlig store Interesser staar paa Spil, kan det vistnok endogsaa forsvares at gaa videre og anvende samme Grundsætning paa Virksomheder, der ikke kan forandres, saaledes at Ulemperne ophører. Hvor Ulemperne ikke ret meget overstiger det Maal, som man er pligtig at finde sig i, og hvor den uskyldige Driftsleder og de andre i Driften interesserede Personer vilde lide et uforholdsmæssigt Tab ved at indstille Virksomheden, der bør Virksomheden — ogsaa vedvarende — anerkendes som retmæssig og alene Erstatning paalægges. Dette vil dog kun blive praktisk i sjældne Undtagelsestilfælde.

Derimod vil der langt hyppigere være Grund til at tillade, at en Virksomhed fortsættes midlertidig, samtidig med at der paalægges Erstatning for den Skade, Virksomheden medfører, inden de fornødne Ændringer er foretaget. Dette Resultat har man i Retspraksis ofte naaet ad en anden Vej, nemlig udfra Culpareglen, idet man anser Handlingen for retstridig. I Tilfælde som de nævnte lyder Dommen ofte paa, at vedkommende inden en vis Frist skal træffe visse Foranstaltninger eller Ændringer i den Maade, hvorpaa han driver sin Virksomhed, saaledes at Ulemperne bringes til Ophør. En saadan Dom er strengt taget urigtig i de almindelige Tilfælde, hvor der en Tale om en Fabrik eller lignende Virksomhed, der først igennem den fortsatte Drift til-

---

11) jfr. herved Retst. 1905, S. 516 (Assessor *Mejdells* Votum).

føjer Skade. Her maa Driftsherren have Valget, om han vil indstille Driften helt eller foretage de fornødne Ændringer; og der kan ikke være Tale om at dømme ham til det sidste — bortset fra Tilfælde, hvor der maatte være særlig Grund til at frygte for, at han ogsaa i Fremtiden vilde fortsætte den retstridige Handling. — Dommen burde derfor lyde paa, at Driften ikke maatte fortsættes, som den var, d. v. s. at den skulde indstilles, hvis der ikke blev truffet Foranstaltninger, der afhjalp de skadelige Virkninger.

Men ogsaa i en anden Retning vilde en saadan Dom være urigtig, hvis Handlingen virkelig var retstridig. I saa Fald burde Dommen lyde paa, at Virksomheden *straks* skulde indstilles og først maatte genoptages, naar de fornødne Forandringer var foretaget. Sagen er, at der ikke kan opstilles samme Regel for alle Tilfælde. I visse Tilfælde er det rimeligt, at Virksomheden fortsættes mod, at der betales Erstatning. Dette opnaar man faktisk ved den omtalte Fremgangsmaade: idet man dømmer vedkommende til at foretage visse Ændringer ved Virksomheden, tillader man faktisk dens Fortsættelse, indtil Forandringerne kan være foretaget. Men dette vil i Virkeligheden sige, at Virksomheden — af Hensyn til de store Interesser, der er knyttet dertil — midlertidig anerkendes som retmæssig, og at der saa betales Erstatning ifølge Grundsætningen om Erstatningspligt ved retmæssige Handlinger; thi efter Culpareglen maatte man egentlig nægte Erstatning her.

Paa den anden Side er det urigtigt, hvis man aldrig vil dømme vedkommende til at indstille Virksomheden straks. Dette bør ske, overalt hvor Virksomheden virkelig er retstridig; der maa ske en selvstændig Overvejelse af dette Punkt: om de Interesser, der staar paa Spil, er saa meget større end Modpartens, at det er forsvarligt midlertidig at bryde dennes Modstand. Ansvaret for den Skade, der sker i Tiden, indtil de fornødne Forandringer er foretaget, er derfor snart et Culpaansvar, snart ikke. Det kan være begrundet i Culpa, overalt hvor der alene paastaas Erstatning; men hvor Virksomheden trods Paastand derimod tillades fortsat en længere Tid efter Dommen — indtil visse Foranstaltninger er truffet —, der er Erstatningspligten ikke begrundet i Culpa.

Ved hele den foregaaende Udvikling er der set bort fra alle

formelle og retstekniske Spørgsmaal [12]). Disse Spørgsmaal volder imidlertid store Vanskeligheder. Herved tænkes ikke paa den Vanskelighed, der ligger i, at Erstatningsreglen aabner Plads for saa frit et Skøn. Denne Vanskelighed er ikke saa stor, at den kan føre til at forkaste Reglen, som det tilstrækkelig bevises deraf, at en lignende Regel er antaget af Retspraksis i saa godt som alle Lande.

Det Spørgsmaal, der volder størst Vanskelighed, er derimod Spørgsmaalet om den formelle Gennemførelse af de opstillede Grundsætninger: skal man overlade Domstolene at afgøre disse Spørgsmaal efter en fri Interesseafvejelse som sædvanlig, eller skal man overføre Ekspropriationsgrundsætningen paa disse Tilfælde og kræve Lovhjemmel for enhver Virksomhed, der medfører ekstraordinære Virkninger for Naboerne, eller skal man slaa ind paa en Middelvej?

Dette sidste har man, som det vil fremgaa af Afsnit III, faktisk gjort i de fleste Lande [13]). Der findes som oftest Bestemmelser, der gør Anlæg af visse Virksomheder, som særlig ventes at ville medføre Ulemper, afhængig af offentlige (administrative) Myndigheders Tilladelse (Autorisation, Koncession). Formaalet med disse Regler er som oftest et dobbelt: dels at skaffe Samfundet og de enkelte Individer en virksommere Beskyttelse mod de her omhandlede Indgreb — idet man gør det muligt at hindre dem paa Forhaand, ikke blot at reagere mod dem bagefter —, dels at beskytte Interesserne hos de Personer, der ønsker at drive farlige Virksomheder — idet man aabner dem Mulighed for enten at faa Virksomheden anerkendt som retmæssig paa Forhaand, saa at de intet risikerer, eller dog at faa fastslaaet, hvilke Krav der vil blive stillet til dem, og faa Spørgsmaalet prøvet af en virkelig sagkyndig Myndighed, der kan tage Hensyn til alle Forhold.

I Sammenhæng hermed gælder den Regel, at en lovlig autoriseret Virksomhed ikke kan fordres standset ved Dom, selvom Ulemperne overgaar det sædvanlige, men at Domstolene i saa Fald kan tillægge Naboerne Erstatning.

Af disse Regler er den første (Nødvendigheden af en foregaaende Undersøgelse af Forholdene, derunder Naboernes Inter-

---

12) Sml. ovenfor i § 10 ved Note 5.

13) Se navnlig §§ 36 og 43, men paa den anden Side § 48.

esser) i høj Grad anbefalelsesværdig. Hvad angaar den anden (at Domstolene aldrig skal kunne forbyde en saadan Virksomhed), saa er der mere Tvivl. Det maa indrømmes, at adskilligt kan tale for at henlægge Afgørelsen til den samme Myndighed, der oprindelig undersøgte Forholdet, og at almindelige Domstole ofte vil savne den fornødne Sagkundskab. Derimod er der, efter hvad der er udviklet ovenfor (S. 99 f.) næppe Grund til fuldstændig at afskære Muligheden for senere at forlange en Virksomhed standset, som er begyndt med lovlig Autorisation. Hvorledes Forholdet nærmere bør ordnes, og om den paagældende Myndighed bør være judiciel eller administrativ, kan ikke her forfølges. I alle Tilfælde vil det ses, at Forholdet, naar Koncessions-Systemet indføres, bliver nær beslægtet med Ekspropriation, eller endogsaa gaar ind under dette Begreb, naar det tages i saa vid Betydning som her [14]). Der kommer dog en Forskel frem fra de almindelige Tilfælde, dels derved, at Erstatningen ofte maa udredes successivt, efterhaanden som Ulemperne indtræder, dels derved, at Erstatningsspørgsmaalet i alle Tilfælde bør høre under Domstolene, da det alene afhænger af det faktiske Resultat af Virksomheden, Ulempens Art og Grad, og da det er vigtigt at sikre Individerne Domstolenes Beskyttelse ialtfald for deres økonomiske Interesser.

En saadan Ordning — Koncessions- og Ekspropriationssystemet — kan imidlertid kun gennemføres for en Række bestemt opregnede Virksomheder, der erfaringsmæssig let bliver generende for Naboerne. I andre Tilfælde bør det fastholdes, at Domstolene har Afgørelsen ogsaa af Retmæssighedsspørgsmaalet, og at de herved kan anvende et frit Skøn over alle Interesser. I modsat Fald vilde Parterne næsten altid blive nødt til at procedere deres Sag for to forskellige Myndigheder [15]). Hvad der end antages i denne Henseende, maa det i alle Tilfælde fastholdes, at Erstatningsspørgsmaalet maa høre under Domstolene.

Denne Regel er det vigtigt at fastholde for begge Grupper af Tilfælde, netop fordi det her drejer sig om Individets materielle, økonomiske Interesser, medens det er langt mindre betænkeligt

---

[14]) Se herom ovenfor i § 7 ved Note 10.

[15]) Dette vil ikke gælde ved de koncessionerede Virksomheder, da det bliver den altovervejende Hovedregel der, at Retstridighedsspørgsmaalet er endelig afgjort ved den foregaaende Tilladelse.

at overlade Retstridighedsspørgsmaalet til administrative Myndigheder. Om dette sker, har i og for sig ingen Betydning for det Spørgsmaal, der her behandles. Uden Hensyn til, hvad der gælder i denne Henseende, maa det nemlig hævdes, at en Virksomhed er retmæssig, saafremt den kompetente Myndighed ikke kan skride ind imod den og paabyde, at den skal standses eller dog ændres [16]). Der bliver derfor i alle Tilfælde Anvendelse for den udviklede Grundsætning om Erstatning uden Culpa.

Hvorledes Reglen nærmere skal udformes i forskellige Retninger, skal ikke undersøges paa dette Sted. Det har størst Interesse for Afgørelsen af Retstridighedsspørgsmaalet. Med Hensyn til Erstatningsspørgsmaalet bliver Afgrænsningen i det væsentlige uden Interesse, fordi Reglen glider over i den, der fremstilles i §§ 12 ff. Her skal kun bemærkes, at der ved Udtrykket »Naboforhold« ikke sigtes til Forholdet mellem Naboejere i strengeste Forstand. Der indbefattes under Reglen enhver Indvirkning, der naar en Ejendom fra en anden paa Grund af dennes Nærhed. Iøvrigt vil de udviklede Grundsætninger ikke være begrænset til Forholdet mellem to private Grundejere. De vil ogsaa kunne finde Anvendelse i Forholdet mellem et offentligt tilgængeligt Stykke Jord — eller endog Vand, f. Eks. i en Havn — og en privat Ejendom, eller mellem en Ejendom og en Mine eller Tunnel i Jorden, selvom dette ikke opfattes som almindelig Ejendom [17]).

Vi har hermed afsluttet Undersøgelsen af Reglerne om de vedvarende eller jævnlig tilbagevendende Ulemper, der paaføres Naboer ved Benyttelsen af en fast Ejendom; og det er paavist, at der ogsaa her blev Anvendelse for Grundsætningen om Erstatning for Skade, bevirket ved retmæssige Handlinger i Interessekollisioner [18]), den Grundsætning, som vi udfandt ved Behandlingen af de direkte Indgreb. Det Resultat, som vi er naaet til, stemmer i

---

16) Yderligere Bemærkninger om dette Punkt findes i § 36.

17) Eksempler herpaa vil findes i § 37, II; § 42, IV; § 50, I og § 54, jfr. RG. i Warn. Erg. V Nr. 343 (§ 44 Note 30).

18) Naar det ikke særligt er fremhævet i det foregaaende — som det blev fremhævet ved de direkte Indgreb i § 9 —, at der er Tale om Erstatning i Interessekollisioner, saa er det kun, fordi det her er saa godt som givet, at der foreligger en Kollision mellem to retmæssige Interesser. Derfor var der kun Grund til at fremhæve, at Erstatningsreglen ikke omfatter enhver saadan Interessekollision, se § 10 Note 6.

Virkeligheden med, hvad der antages i de fleste Lande; kun er man ikke altid paa det rene med, at der her er Tale om Erstatning ved retmæssige Handlinger [19]). Dette maa imidlertid ubetinget fastholdes. Anerkendelsen heraf vil vel heller ikke volde Vanskeligheder her i Landet, da Forholdet er mindst lige saa klart som i Nødretstilfældet.

Ganske indlysende er det, at Handlingen er retmæssig i de Tilfælde, hvor Virksomheden — trods dens skadelige Karakter — er tilladt af den kompetente offentlige Myndighed [20]). Men det samme maa gælde i andre Tilfælde. Thi overalt, hvor Retsordenen anerkender, at en vedvarende Virksomhed kan vedblive at bestaa og ikke ved noget Retsmiddel — Forbud, Dom eller paa anden Maade — kan bringes til Ophør, skønt den medfører, og vil vedblive at medføre, vedvarende eller jævnlig tilbagevendende skadelige Virkninger (Ulemper) for andre, der maa det hævdes, at Virksomheden er retmæssig [21]). Men i *alle* de Tilfælde, hvor Virksomheden her er kaldt retmæssig, er det ubetinget udelukket at skride ind imod dens Bestaaen. Det vilde derfor ikke nytte at give den Forklaring, at den kraftige Reaktion overfor Uretten, som Forbud (Dom til Undladelse) er, kun bør benyttes diskretionært; thi denne Forklaring strækker ikke til, naar man nødvendigvis maa fastholde som *ubetinget* Regel, at Forbud *aldrig* kan anvendes i disse Tilfælde, medens det formentlig altid bør anvendes i alle andre Tilfælde.

---

19) Se herom nærmere i § 36 ved Note 14 og § 43 ved Note 34. Den rigtige Opfattelse er først hævdet af *E. Loening* (Die Haftung des Staats etc. S. 72 ff.), hvis Standpunkt dog endnu er lidt uklart. Se ogsaa *Pfaff* S. 49 f.; *Unger* S. 9 ff. og hos *Grünhut* XIII S. 715 ff.; *A. Merkel:* Juristische Encyclopädie § 279; *Rümelin:* Gründe S. 45 f.; *Mauczka* S. 237 ff.; *Saleilles:* de l'abus de droit.

20) Ikke sjældent har man dog villet opfatte Retmæssigheden i disse Tilfælde som af en særlig, lavere Slags. Saaledes har man begrundet Erstatningspligten med, at Administrationen ikke kan have Magt til at tillade materielle Privatretskrænkelser, jfr. især *Unger* hos Grünhut XIII S. 729. — Denne Anskuelse maa forkastes efter det, der er udviklet ovenfor S. 14—15. — Eller man har hævdet, at det var *contra rationem juris* og alene af »Utilitetsgrunde«, at Handlingen tillodes, jfr. *Unger* S. 6—7. Denne Klassificering af Retshensynene kan heller ikke billiges, jfr. ovenfor S. 5 f. n.

21) Jfr. ved Note 3. — Ialtfald maatte man karakterisere en Retsorden som mangelfuld, naar den ikke havde noget Retsmiddel mod en retstridig Virksomhed af den angivne Art. —

Det vil ogsaa let ses, at der i Virkeligheden kun er Tale om en Anvendelse af den almindelige Lære om Handlefrihedens Grænser. Det er Virksomhedens Nytte, der gør den retmæssig. Som oftest er det dens Værdi for Samfundet; men eventuelt maa ogsaa Hensynet til de Personer, der er direkte interesserede i Virksomheden, kunne have denne Betydning.

Man kan ogsaa gøre Prøve paa Rigtigheden af det sagte ved at se paa Erstatningspligtens Virkning i de paagældende Tilfælde. Hvor der er Tale om Erstatning for en retstridig Handling (efter Culpareglen), der vil Erstatningspligten, som vi har set ovenfor i § 4, have præventiv Virkning; — ikke saaledes at forstaa, at den altid hindrer Retsbrudet, men saaledes, at den dog har en generel Tendens til at virke i denne Retning. — Men her, ved de Virksomheder, der ovenfor er kaldt retmæssige, vil Erstatningspligten aldrig have præventiv Virkning. Erstatningsreglen vil, som Erfaringerne fra Udlandet tydeligt viser, og som det fremgaar af en fornuftig Overvejelse, ikke hindre Indretningen af en eneste Virksomhed, der virkelig er berettiget.

§ 12.

Farlige Handlinger.

Forskellen mellem dem og andre Handlinger.

I det foregaaende har vi undersøgt Reglerne om Skade tilføjet ved retmæssige Handlinger, som enten direkte var rettet mod, eller dog med Sikkerhed maatte medføre et Indgreb i et fremmed Gode (henholdsvis §§ 7—9 og §§ 10—11). Vi skal nu gaa over til de andre Tilfælde af retmæssige Handlinger. De kan beskrives saaledes, at det er de Tilfælde, hvor en retmæssig Handling alene medfører Fare for andres Goder, d. v. s. frembringer en vis Mulighed for Skade, som kan variere fra den højeste Grad af Sandsynlighed til den allermindste Chance.

Ogsaa paa dette Felt vil det vise sig, at der kan blive Plads for den ovenfor forsvarede Grundsætning om Erstatningspligt i Interessekollisioner, omend kun for et begrænset Omraade.

Vi fandt i det foregaaende, at den afgørende Betingelse for Erstatningspligten var, at Indgrebet anerkendtes som retmæssigt *alene, fordi den handlendes Interesse var større end den angrebnes*

modstaaende Interesse. I saa Tilfælde var der nemlig to Momenter, der forenede sig: 1) den skadelidendes stærke Krav paa Interesse-Beskyttelse, der fulgte af, at Skaden blev ham paatvunget ved *en ensidig Handling* i andres Interesse [1]), og: 2) den anden Parts *overvejende Interesse* i Handlingens Foretagelse, der gjorde det muligt at paalægge ham Erstatningspligt. Og disse to Momenter i Forening førte til at anerkende Erstatningspligten.

Det kan imidlertid paavises, at disse Momenter ogsaa er til Stede i nogle af de Tilfælde, vi nu behandler. At dette gælder med Hensyn til det første Moment, Kravet om en Interessekollision [2]), er umiddelbart indlysende. Der findes talrige Tilfælde udenfor de sikre Indgrebs Kreds, hvor Skade paaføres ved andres ensidige Handlinger, der ikke foregaar i den ramtes egen Interesse. Dette gælder nemlig overalt, hvor en Persons Handling paafører andre Skade, forudsat at der ikke bestaar en Kontrakt eller et andet særligt Forhold mellem Parterne [3]).

Derimod vil det andet Moment, den overvejende og bærekraftige Interesse, ikke altid være til Stede i disse Tilfælde. Man behøver blot her at drage sig den nordiske Retsvidenskabs Undersøgelser om Grænserne for Handlefriheden til Nytte.

Det kan vel siges, at Spørgsmaalet om Handlefrihedens Grænser altid maa løses ved en Interesseafvejelse; og i alle Tilfælde, hvor der foreligger en Interessekollision, maa Handlingens Retmæssighed være betinget af, at Interessen i Handlingens Foretagelse er størst. Men dermed er det ikke givet, at der foreligger en overvejende Interesse i den Forstand, hvori dette Udtryk er benyttet lige ovenfor og i §§ 7—11.

Sagen er, at den Interesseafvejelse, hvorpaa Fastsættelsen af Grænsen for Handlefriheden beror, er meget sammensat og rummer meget mere end en Afvejelse af Interesserne hos de to Per-

---

[1]) eller med et andet Udtryk: af, at der forelaa en Interessekollision.

[2]) Ordet Interessekollision kan vel forstaas saa snævert, at det ikke omfatter andre Tilfælde end de sikre Indgreb i andres Interesser; men det kan ogsaa forstaas saaledes, at det omfatter alle Tilfælde, hvor to Personers Interesser træder i Modsætningsforhold til hinanden, og dette er ogsaa Tilfældet udenfor de sikre Indgreb, jfr. herved *R. Merkel.* S. 14 og 58 (nedenfor i § 31 Note 17).

[3]) Hvad der nærmere ligger heri, vil blive undersøgt senere; se nedenfor § 19. Foreløbig vil den almindelige Bestemmelse være tilstrækkelig.

soner, den enkelte Handling berører. Naar vi betragter Integritetskrænkelsernes Omraade, kan man sige, at de vigtigste mere almene Hensyn er: paa den ene Side Samfundets almindelige Interesse i, at der bestaar en vis Bevægelsesfrihed, og paa den anden Side Interessen i at beskytte Indiviiderne mod forstyrrende Indgreb i deres Retssfære udefra. Det første af disse Hensyn kom ikke frem ved de direkte Indgreb. Derimod fik det Betydning i Retsforholdet mellem Naboejendomme [4]). En ganske lignende Betydning faar det ved de retmæssige Handlinger, der ikke med Sikkerhed medfører Indgreb i andres Goder. Det er nødvendigt at give Individerne en vis Bevægelsesfrihed, og man maa derfor tillade dem en hel Del Handlinger ganske uden Hensyn til, om disse Handlinger iøvrigt er nyttige. Af denne Grund maa man ubetinget erklære alle de Handlinger for retmæssige, der er ganske ufarlige, eller dog saa lidet farlige, at man ikke regner med Faren [5]).

Det andet Hensyn, Ønsket om at sikre Individerne mod Forstyrrelse, var det, som førte til i Almindelighed at forbyde direkte Indgreb — bortset fra Nødret — og saadan Brug af en fast Ejendom, som medførte Ulemper for Naboerne, der gik betydeligt ud over det almindelige. Dette Hensyn gør sig ogsaa gældende ved de blot farlige Handlinger og fører Retsordenen til som Hovedregel at forbyde dem, saa snart Faren overstiger en vis, ret lav Grad.

Imellem de to Klasser af Handlinger, der er omtalt, ligger der imidlertid en stor Mellemklasse: de talrige Tilfælde af lidet farlige Handlinger. Her kommer Afgørelsen til at bero paa andre Momenter ved Siden af de nævnte, og det Moment, der træder i Forgrunden som det vigtigste i Afvejelsen, er netop Interessekollisionen mellem Parterne, d. v. s. de to Personer eller Grupper af Personer, som Handlingen berører. Det almindelige Hensyn til Bevægelsesfriheden kan kun føre til at tillade de mindst farlige Handlinger; naar Handlingen fremkalder en vis Fare, fører Hensynet til at undgaa unødvendige Forstyrrelser til at stille yderligere Krav. Det maa kræves, at selve den paagældende Handling

---

4) Se ovenfor i § 10 ved Note 6.

5) Hvor Grænsen skal drages, kan være lidt tvivlsomt, jfr. i § 14 ved Note 11.

virkelig er nyttig for Samfundet, idet de Fordele, den medfører for de handlende, er større end de Tab, den tilføjer andre. Naar dette er Tilfældet, kan man paa den anden Side tillade Handlingen, selvom man vilde forbyde unyttige Handlinger, der var lige saa farlige.

Det bliver altsaa i disse Tilfælde en Betingelse for Handlingens Tilladelighed, at Interessen i netop den paagældende Handlings Foretagelse (hos den handlende eller dem, i hvis Interesse den udføres), Handlingens Nytte i snævrere Forstand, overgaar Interessen i Handlingens Undladelse hos den eller de Personer, som udsættes for Fare. Selve dette vil dog ikke altid være tilstrækkeligt. Dels kan der, for at undgaa Fejltagelser, være Grund til altid at kræve, at Interesseforskellen har en vis Størrelse; dels maa der undertiden stilles endog meget store Krav i denne Henseende. Det maa nemlig erindres, at ogsaa de almene Hensyn spiller med ind, og de vil medføre, at man vil være tilbøjelig til at kræve en stigende Overvægt af »Nytte«, jo mere man nærmer sig til den Grænse, hvor Interessen i Individets Beskyttelse mod Forstyrrelser helt fortrænger Interessen i Bevægelsesfriheden.

Disse Tilfælde er derfor beslægtede med de i §§ 7—11 omtalte Tilfælde, hvor der skal betales Erstatning uden Culpa. Handlingen tillades ogsaa her *paa Grund af* en Interessekollision, d. v. s. fordi — i den foreliggende Interessekollision — den ene Interesse overvejer den anden.

Efter det udviklede vil Grundsætningen om Erstatningspligt i Interessekollisioner ikke kunne anvendes paa den Klasse af Handlinger, som man i Almindelighed betegner som ufarlige. Det særlige ved dem er, at Chancen for, at de vil stifte Skade, er saa ringe, at de ubetinget maa tillades, uden Hensyn til, om de forfølger et nyttigt Formaal [6]). Her mangler derfor det andet af de Momenter, der blev fremhævet som væsentlige [7]); thi hvor der slet ikke kræves nogen positiv Interesse hos den handlende, er det klart, at der ikke findes nogen »overvejende Interesse«.

For at undgaa Misforstaaelser bemærkes, at der selvfølgelig kan findes en Interesse *i det enkelte Tilfælde;* men dette kan ikke medføre et andet Resultat. Det vilde være ganske urimeligt at

---

6) Sml. ogsaa *Müller-Erzbach* S. 62 f.

7) Ovenfor ved Note 1.

paalægge Erstatning for en Handling i de Tilfælde, hvor den foretoges i et nyttigt Formaal, og nægte Erstatning for den samme Handling i modsat Fald. Langt mere kunde i og for sig anføres for at gaa den omvendte Vej og paalægge Erstatning selv ved ufarlige Handlinger, saafremt det var givet, at der slet ingen Interesse var til Stede. Sagen er, at Interessen kun kan begrunde Erstatningspligt, hvor det er den, der begrunder Handlingens Retmæssighed, d. v. s., hvor den er conditio sine qua non for Retmæssigheden [8]): naar man rykker Grænsen for Individets Beskyttelse tilbage af Hensyn til andres Interesse, maa dette kompenseres derved, at der paalægges Erstatningspligt. Men herom er der ikke Tale ved de ufarlige Handlinger, da de netop er retmæssige uden Hensyn til, om de tjener nogen Interesse.

Maa saaledes de »ufarlige« Handlinger udskilles, saa kan til Gengæld *de farlige Handlinger* [9]) siges at forene de to Egenskaber, vi har omtalt.

En Handling, der ensidig udsætter andre for Fare, kan kun tillades, naar den er saa nødvendig eller nyttig, at disse Fordele overvejer de skadelige Følger. Og som det lige er paavist, er det, der maa kræves i disse Tilfælde, netop det samme som det, der var afgørende ved de sikre Indgreb. Det er den handlendes overvejende Interesse i Handlingens Foretagelse, der gør Handlingen retmæssig trods dens Farlighed.

Herefter kunde det synes, at den ovenfor udviklede Grundsætning ogsaa maatte føre til at paalægge Erstatningspligt ved alle farlige Handlinger. Denne Slutning er dog uholdbar. Sagen er, at der alligevel er en betydelig Forskel mellem de hidtil omtalte Tilfælde (sikre Indgreb) og de blot farlige Handlinger. I Virkeligheden var det ikke udelukkende de to nævnte Momenter, der havde Betydning for Erstatningspligten. Den tidligere Undersøgelse gav blot ikke Anledning til at gaa ind herpaa. Idet vi for Nemheds Skyld begrænsede Undersøgelsen til de direkte Ind-

---

8) Se ovenfor § 9 Note 3.

9) Der er dog nogen Tvivl, om det virkelig gælder *alle* de farlige Handlinger, naar dette Begreb tages i den vide Betydning, som anvendes i Retstridighedslæren. Dette Punkt vil for at simplificere Undersøgelsen foreløbig blive udskudt, da det viser sig, at det ingen afgørende Betydning faar; se nedenfor i § 14 ved Note 11.

greb, blev det endnu ikke afgjort, hvorvidt der maatte kræves andre Momenter end de to nævnte.

Forskellen mellem de to Grupper: Indgreb og farlige Handlinger fremtræder skarpt, naar man ser paa en konkret Handling.

Med Hensyn til en retmæssig Indgrebshandling af den Art, vi har behandlet ovenfor [10]), er det paa Forhaand givet, at Interessen i Handlingens Foretagelse er større end den Skade, Handlingen volder; deraf følger tillige, at den handlende i intet Tilfælde vil lide et egentligt Tab, idet han trods Erstatningspligten har Fordel af Handlingen; og han bliver heller ikke skuffet, da han forud kan beregne, hvad han vil faa ud af Handlingen.

Dette gælder derimod ikke med Hensyn til en farlig Handling. Her er det ikke givet, at den handlendes Interesse vil være større end den Skade, Handlingen medfører [11]); og den handlende ved ikke forud, om han vil komme til at betale nogen Erstatning. Forskellen ses let af et Eksempel.

Paa den ene Side kan vi tænke os en Ekspropriation af en Ejendom. Her kan man forud for Handlingen med Bestemthed vide, *at* der vil blive tilføjet den eksproprierede et Tab, *hvor stort* Tabet vil blive, *at* en vis Samfundsinteresse vil gavnes, og *hvor stor* den Interesse er, som bestaar i Handlingens Foretagelse. Det drejer sig med andre Ord simpelthen om et Regnestykke for den handlende: naar Interessen og Skaden er vurderet, vil en simpel Subtraktion lære ham, om Handlingen kan betale sig.

Paa den anden Side kan man tage et Eksempel som Automobilkørsel [12]). Her er Forholdet ganske anderledes. Det er ingenlunde givet, at der overhovedet vil indtræde nogen Skade. Tværtimod, som Regel venter man at undgaa det; de fleste Automobilture løber dog heldigvis af uden Uheld. Fremdeles vil man som oftest kun kunne gøre sig en højst ubestemt Forestilling om Størrelsen af den Skade, der eventuelt indtræder. Heraf følger for det første, at der ikke er Tale om den samme simple Bereg-

---

[10]) hvor Handlingens Udfald ogsaa er sikkert. Ellers opstaar en ganske tilsvarende Vanskelighed, sml. ovenfor S. 68 ff. og nedenfor § 17.

[11]) Ved Handlingens Bedømmelse maa nemlig ogsaa Chancen tages i Betragtning paa lignende Maade som i de Tilfælde, der blev omtalt ovenfor i § 7. Interessen behøver derfor kun at overgaa Produktet af det udsatte Godes Værdi og Chancen.

[12]) Sml. ogsaa de Eksempler, der blev nævnt ovenfor S. 69.

ning. For det andet er det meget muligt, naar engang en Ulykke sker, at Skaden er saa stor, at den langt overstiger det Udbytte (den Nytte), vedkommende har haft af Handlingen. — Dette gælder f. Eks., hvor der sker en Automobilulykke paa en af de første Ture og Vognen ødelægges. — Men hermed vil det ses, at Ligheden med de sikre Indgreb brister; thi Erstatningspligten vilde i et saadant Tilfælde ramme den handlende føleligt.

I mange Tilfælde vilde Erstatningsansvaret endogsaa tynge praktisk taget lige saa haardt paa den handlende som ved de helt ufarlige Handlinger — idet han kun havde faaet en ringe Nytte af Handlingen —; og dette vil atter sige, at Erstatningspligten vilde tynge praktisk taget lige saa haardt paa den handlende, som det uerstattede Tab vilde tynge paa den skadelidende. Men heraf følger, at der ikke findes den samme Grund til at paalægge Erstatning som ved Indgrebshandlinger, hvor det netop blev fremhævet, at Ansvaret kunde lægges paa den handlende uden at ramme ham reelt. Overhovedet synes der, naar man alene ser paa det konkrete Tilfælde, ikke at være nogen Grund til at paalægge Erstatningspligt. Snarere kunde det synes, at man kan anføre Grunde for det modsatte: den Uvished, hvori den handlende maa svæve, kunde have uheldige Følger; den vilde maaske afføde overdreven Ængstelighed eller Nervøsitet i nogle Tilfælde og i andre afskrække Folk fra at foretage Handlingen.

Det er altsaa givet, at der er en betydelig Forskel paa Indgrebet og den blot farlige Handling; men der er ogsaa en vigtig Forskel mellem den farlige og den helt ufarlige Handling. Denne Forskel træder blot ikke frem, naar man ser konkret paa Forholdene; derimod viser den sig klart fra et generelt Synspunkt.

Det kan ikke være en Betingelse for en konkret farlig Handlings Retmæssighed, at den konkrete Interesse (Nytte) overgaar det konkrete Tab; — Aarsagen hertil er netop den Uvished, der er til Stede i det enkelte Tilfælde. — Derimod maa det kræves, at Nytten overvejer Skaden, naar man samler alle de farlige Handlinger af en vis Art under eet. Fra Samfundets Synspunkt maa der stilles det Krav, at Summen af Skader i Samfundet (enten paa en given Tid eller dog i det lange Løb) er mindre end den samlede Nytte af den paagældende Slags Handlinger. Paa den anden Side kan Samfundet føle sig foranlediget til at

tillade Handlingen, saa snart dette er Tilfældet, eller ialtfald, naar Differencen mellem Nytte og Skade har naaet en vis Størrelse.

Ved Bedømmelsen af den enkelte Handling maa man derfor anlægge en Gennemsnitsbetragtning og se paa, hvad Erfaringen lærer om saadanne Handlingers Virkninger i Almindelighed. Man vil da komme til det Resultat, at der indtræffer Skade i saa og saa mange Tilfælde, f. Eks. 1 % af Tilfældene; og denne Erkendelse er det, man maa bedømme den enkelte Handling efter. Naar der indtræffer Skade i 1 % af Tilfældene, saa er dette det samme som, at der ved hver enkelt Handling af denne Art — d. v. s. en Handling, der har de relevante Egenskaber, som blev lagt til Grund for Gennemsnitsbetragtningen — er en Chance for Skade paa 1 %. I et saadant Tilfælde vil Handlingen kunne anerkendes som retmæssig, naar der er en vis Difference mellem dens Nytte og $^1/_{100}$ af den Skade, der kan frygtes [13]).

Meget ofte vil det naturligvis være umuligt at bestemme Chancen med blot tilnærmelsesvis Nøjagtighed; det kan kun gøres, hvor Erfaringsmaterialet er meget stort, saa at »de store Tals Lov« kommer til at vise sin Virkning — og selv her vil en eksakt Bearbejdelse af Erfaringsmaterialet ofte savnes. — Alligevel maa det fastholdes, at det afgørende for Handlingens Bedømmelse er Dommen om »Chancen«, hvad enten denne kan beregnes efter de store Tals Lov eller kun bestemmes ganske skønsmæssigt [14]). Dette stemmer ganske med, hvad der blev sagt ovenfor. Thi Handlinger, der er anerkendt som retmæssige efter en rigtig Afvejelse af Nytte og Skade med Hensyntagen til Chancen, vil for Samfundet som Helhed — ialtfald i det lange Løb — give et positivt Resultat. Paa den anden Side vil den Nytte, en enkelt farlig Handling giver, maaske kun være $^1/_{100}$ af Skaden eller endnu mindre, og derfor vilde Tabet i et uheldigt Tilfælde ramme den handlende praktisk taget lige saa haardt som den skadelidende.

---

[13]) forudsat, at en Fare af denne Størrelse ikke er for stor til, at Handlingen overhovedet kan tillades. Tallet er valgt vilkaarligt som Eksempel.

[14]) Kaldes Handlingens Nytte v, Skaden t, den Difference, der kræves mellem Nytte og Skade, d, og Chancen 1 : x, bliver Betingelsen for Handlingens Retmæssighed: ved direkte Indgreb: $v = t + d$, ved farlige Handlinger $v = \frac{t + d}{x}$

§ 13.

Farlige Handlinger (Fortsat).

Ansvarsreglens almindelige Grund.

I § 12 har vi undersøgt Betingelserne for en farlig Handlings Retmæssighed og fastslaaet Forskellen mellem de farlige Handlinger og andre Tilfælde: til den ene Side Indgrebene, til den anden de ufarlige Handlinger. Spørgsmaalet bliver nu, hvad der kan uddrages af det fundne Grundlag.

Det vil da for det første vise sig, at der kan tænkes visse Tilfælde, hvor det er muligt at paalægge Erstatningspligt ifølge ganske lignende Synspunkter som dem, der førte til Erstatning ved sikre Indgreb. Dette gælder overalt, hvor der foreligger egentlig *Stordrift*, naar dette forstaas saaledes, at det betegner Virksomheder, der har naaet et saadant Omfang, at man med nogenlunde stor Sikkerhed kan forudberegne de indtrædende Skader.

Hvor der i en Virksomhed foretages en overordentlig stor Mængde farlige Handlinger af en vis Art, vil de store Tals Lov vise sin Virkning, og Skaderne vil indtræde med en vis Regelmæssighed. Men i saa Fald kan Virksomheden ogsaa bære Erstatningspligten; thi det er en Betingelse for de paagældende Handlingers Retmæssighed, at Nytten gennemsnitlig overvejer Skaden [1]). I Kraft af denne Betragtning bør et Lands Statsbaner eller et meget stort privat Jernbaneselskab betale Erstatning for den Skade, der opstaar ved, at Gnister fra Lokomotivet tænder Ild paa Skov eller Mark [2]). Mængden af Faretilfælde vil medføre, at Skaden kan forudberegnes med en vis statistisk Nøjagtighed. Men

---

[1]) Der kan rejses Tvivl, om der bør gøres Undtagelse fra Erstatningspligten for det Tilfælde, at der findes konkurrerende Virksomheder, der ikke er »Stordrift«. Dette Spørgsmaals Løsning faar dog kun ringe Betydning, fordi Ansvarsreglen, som vi siden skal se, maa udstrækkes langt udover Stordriftens Omraade.

[2]) Dette Tilfælde sammenstilles ofte med de Tilfælde, der er behandlet i §§ 10—11. Dette er rigtigt, forsaavidt der er Tale om Erstatning for den Værdiforringelse, en Ejendom lider ved den vedvarende Ulempe eller Brandfare, der følger af Lokomotivernes Udkastning af Gnister. I Relation til den Skade, der lides ved Antændelse i enkelte Tilfælde, er Jernbanekørselen derimod en typisk farlig Handling. Noget lignende gælder iøvrigt om Rystelse, der ogsaa, ved Siden af varige Ulemper, kan medføre isolerede Skader.

heraf følger, at Kørselen med Lokomotiver kun er retmæssig, naar Nytten derved overgaar Skaden; og Jernbanerne kan og bør derfor betale Erstatning ifølge ganske de samme Betragtninger, der er gjort gældende ovenfor i §§ 7—11 [3]).

Der er imidlertid en Mulighed for at gaa endnu videre. Hvis Retsmaskineriet og det praktiske Livs Forhold iøvrigt var ideale, saa at ingen praktiske Vanskeligheder opstod deraf, vilde det være muligt at paalægge Erstatningspligt ved alle Handlinger af den her behandlede Gruppe (farlige Handlinger). Da det i alle Tilfælde kræves, at Summen af Skader er mindre end den samlede Nytte, vil der være en Mulighed for at bortëliminere Skaden ganske som i de tidligere Tilfælde, ved at man samler alle Handlingers Resultater under eet, d. v. s. ved en Gennemførelse af Forsikringstanken.

Disse Betragtninger er der Grund til at uddybe lidt mere. Ganske vist kan de — som vi skal se i § 14 — ikke føre til at paalægge Erstatning i al Almindelighed ved farlige Handlinger; men dette skyldes alene, at Gennemførelsen af en saadan Regel vilde volde praktiske Vanskeligheder. Disse fører dog kun til at begrænse Erstatningsreglen til et snævrere Omraade, og den anførte teoretiske Betragtning mister derfor ikke sin Betydning. Den bliver alligevel Grundlaget for den Erstatningsregel, der opstilles, selvom man af »Utilitetsgrunde« indskrænker dens Omfang.

Samfundet tillader de farlige Handlinger, skønt det kan ventes, at de vil volde Skade; men det sker kun, saafremt Handlingernes Nytte fra Samfundets Synspunkt er større end Tabene. Set fra Samfundets Synspunkt er der derfor ingen Forskel mellem disse Tilfælde og de sikre Indgreb. Derfor maa Samfundsmagten søge at behandle dem paa samme Maade som disse. Naar Nytten kan dække Tabet, saa bør den anvendes hertil. Samfundet har

---

[3]) Man kan ikke hente nogen Indvending derfra, at Jernbanerne ikke med Sikkerhed kan forudberegne, hvor mange tørre Somre eller Dage der vil komme. Man maa, som det er paavist ovenfor i § 11 (ved Note 7 ff.) med Hensyn til et beslægtet Tilfælde, se paa den enkelte Situation. I en given tør Sommer eller paa en given Dag kan det beregnes, at der er saa og saa stor en Chance for Antændelse, og paa denne Dag er det da en Betingelse for Kørselens Retmæssighed, at Nytten overvejer Faren. Noget andet er det, at Jernbanen af praktiske Grunde maa søge at forudberegne ogsaa Vejret, da man ikke vil forandre Fartplaner eller Takster efter Vejrets Beskaffenhed.

ingen Grund til at opofre de tilfældig ramte Personers Interesser, men bør skaffe Tabene ud af Verden paa en eller anden Maade. Var Forholdene rent ideale, vilde dette ogsaa let kunne ske, nemlig derved, at man gennemførte et Farefællesskab, en Risikofordeling.

Den konkrete Handlings Nytte kan ikke altid dække den konkrete Skade, men den kan dække Risikoen (Risikopræmien) [4]). — Ellers burde Handlingen ikke tillades; thi det vilde betyde det samme som, at den samlede Nytte ikke overgaar Tabene. — Og ved at lade enhver farlig Handling bære Risikopræmien sikrer man alle Tabs Dækning; thi naar alle Risikoer forenes, svinder Uvisheden: samtlige Handlingers Nytte kan altid dække Tabene.

En saadan Ordning vilde heller ikke frembyde Betænkeligheder i nogen Retning, hvis Forholdene var ideale. Den handlende vilde ikke føle det som en Byrde at maatte udrede Præmien, naar han blot vidste det, før han besluttede sig til Handlingen. I saa Fald kunde han tage Præmien i Betragtning sammen med de andre Omkostninger og derefter afgøre, om Handlingen havde fornøden Interesse for ham. Udfra denne rent ideale Betragtningsmaade er det derfor klart, at der foreligger ganske samme Grunde til Erstatning som ved de sikre Indgreb.

Resultatet kan ogsaa her siges at følge af en Afvejelse af de to Parters Interesser. Paa den ene Side staar den skadelidendes Krav paa Beskyttelse for sine Interesser (Opretning), og dette Krav er lige saa stærkt her, da Skaden ogsaa her er paatvunget ham ved en ensidig Handling i andres Interesse, og det en Handling, som han hverken kan værge sig imod ved Nødværge eller paa anden Maade. Paa den anden Side vil den handlende ingen berettiget Interesse have i at undgaa at betale Præmien. Der er intet uretfærdigt i, at han ikke faar Lov til at tilegne sig den Værdi, Risikopræmien repræsenterer, ved Siden af Handlingens samfundsmæssige Nytteværdi. Han har ikke nogetsomhelst Krav paa denne Fordel, som han ikke har frembragt, og som fra et samfundsmæssigt Synspunkt vilde være vundet paa andres Bekostning. Han vil heller ikke blive skuffet og kan derfor ikke beklage sig, naar han blot ved Besked, før han tager Beslutning

---

4) Denne er netop Produktet af det mulige Tab og Chancen: $\frac{t}{x}$, sml. ovenfor § 12 Note 14.

om Handlingen, saa at han kan vurdere Handlingen rigtigt [5]). Pligten til at betale Risikopræmien vil heller ikke afholde Folk fra nyttige Handlinger; thi hvis Handlingen er retmæssig, er Nytten større end Præmien, og den handlende vil alligevel have Fordel af Handlingen.

Denne Argumentation er rent skematisk; men den kan let udfyldes ved Hjælp af det Materiale, der er samlet i det foregaaende. Saaledes erindres navnlig Paavisningen af, at det er uden Betydning, om den Interesse, der legitimerer Handlingen, er økonomisk eller af anden Art [6]); og ligeledes, om Interessen findes hos den handlende selv eller hos andre, hvis Interesser han tjener ved sin Virksomhed [7]).

Hermed er forsaavidt Argumentationen afsluttet; men der er maaske Grund til endnu at sige et Par Ord for at gøre det klart, at Udredelsen af Risikopræmien ikke vil føles som en Byrde for vedkommende. Mange benægter det udfra den almindelige Erfaring, at der *under den nuværende Retstilstand* (Culpareglen) ikke er Tale om, at vedkommende stikker en til Præmien svarende Ekstrafortjeneste i Lommen. Dette er naturligvis ganske rigtigt; men det afgør ikke Sagen. Tænker man sig *levende under den Retstilstand, at Erstatningspligt haves,* vil det let ses, at vedkommende kan udrede Erstatningen (eller Risikopræmien) uden at lide noget positivt Tab. Hvad der volder Vanskelighed, er alene, at de allerfleste Virksomheder, der er farlige, drives som Erhverv. De Personer, hvis Interesse legitimerer Handlingen, er i disse Tilfælde Konsumenterne, ikke Driftsherren (Producenten). I alle disse Tilfælde vil det derfor normalt være Konsumenterne, der — i Form af billigere Priser — stikker den Fordel i Lommen, som skulde betale Skaden. Naar Producenten ikke er ansvarlig for Skaden, har han jo ingensomhelst Grund til at tage den i Betragtning ved Prisens Fastsættelse; han vil derfor kun tage Hensyn til sine Omkostninger (samfundsmæssig set: de øvrige Omkostninger) og Konjunkturerne. Saa snart man derimod tænker sig, at Reglen om Erstatningspligt gælder, vil det let indses, at Produ-

---

[5]) Dette, at den handlende forud kender Risikoen, maa dog ikke opfattes som et positivt Argument for Erstatningspligten, se ndf. § 14 ved Note 7, § 29 ved Note 15 ff.

[6]) Se herom ovenfor i § 7 ved Note 14.

[7]) Se herom ovenfor S. 90 f.

centen maa regne Skaden (Præmien) med som en Bestanddel af *sine* Omkostninger; Følgen af Ansvarsreglen vilde derfor normalt blive, at han maatte have forhøjet sin Pris med et tilsvarende Beløb; men til Trods for Erstatningsansvaret vil Handlingen stadig være fordelagtig baade for ham og for Konsumenterne.

Det er nu formentlig paavist, at klare Grunde taler for at paalægge Erstatningsansvar ved alle farlige Handlinger, eller nøjagtigere: ved farlige Handlinger, der alene er retmæssige paa Grund af den overvejende Interesse, der bestaar i Handlingens Foretagelse [8]). Dette er vel værd at mærke; thi det alene forklarer, at man Gang paa Gang møder den Anskuelse, at der bør paalægges Erstatningsansvar ved alle farlige Handlinger [9]). Baggrunden for denne Anskuelse er netop de anførte Betragtninger. Man anlægger en Gennemsnitsbetragtning; men udfra en saadan er de farlige Handlinger ganske at sidestille med de sikre Indgreb. Nytten skal overgaa Skaden, den kan altsaa dække Tabene. Det skulde derfor synes, at der maatte findes en Maade, hvorpaa man kunde borteliminere Tabene ogsaa i disse Tilfælde; — og i saa Fald burde det sikkert gøres.

§ 14.

Farlige Handlinger (Fortsat).

Afvejelsen af de forskellige Hensyn.

Det Resultat, hvortil den rent teoretiske Betragtning i § 13 førte, nemlig, at der burde paalægges Erstatningspligt ved alle farlige Handlinger, kan imidlertid, som allerede antydet, ikke fastholdes, da en saadan Regel vilde volde praktiske Vanskeligheder. Af Hensyn til disse vil det være nødvendigt at begrænse Reglen, saaledes at Erstatningspligt kun indtræder ved *alle ekstraordinære Handlinger, der frembringer en usædvanlig Fare.*

Det er ikke svært at paavise, at det vilde være uheldigt at gennemføre Erstatningspligten ved alle de sædvanlige eller daglig-

---

[8]) Jfr. det ovenfor § 12 Note 9 bemærkede og nedenfor § 14 ved Note 11.

[9]) Dette hævder *Mauczka, Adler* og *Müller-Erzbach* samt flere franske Forfattere, se nedenfor i Afsnit II. De forskellige Forfatteres Begreb om, hvad der er farligt, varierer naturligvis en Del.

dags Handlinger. Hvor Faren er ringe, kræves der kun en ret lille Interesse for at legitimere Handlingen, og Udbyttet af Handlingen kan derfor i hvert enkelt Tilfælde være forholdsvis ringe, saa at det Udbytte, den handlende faar af en enkelt Handling, kan være forsvindende i Sammenligning med det Tab, hans Handling volder andre. Tilfældet vil derfor nærme sig stærkt til det, at Skade voldes ved en »ufarlig« Handling. Den Betragtning, at Skaden dog gennemsnitlig kommer til at hvile paa de rette Skuldre, bliver for grov til at begrunde Ansvar i disse Tilfælde.

Erstatningspligten vilde i det enkelte Tilfælde komme til at tynge praktisk taget lige saa haardt paa den handlende, som Tabet vilde ramme den skadelidende. Der vilde altsaa ikke naas nogen væsentlig Fordel ved en Omlægning af Byrden, og Erstatningspligt maa derfor nægtes allerede i Kraft af »Inertiens Grundsætning« [1]). Desuden vilde Gennemførelsen af Erstatningspligten volde uforholdsmæssig stort Besvær og alt for store Omkostninger, navnlig ogsaa fordi den vilde nødvendiggøre talrige Processer og en besværlig Bevisførelse. Den modsatte Ordning vilde ogsaa have det Fortrin, at den gav et sikkert Resultat, medens en Erstatningsregel altid virker ufuldkomment.

Hovedsagen er dog den Indvending, at man ikke vilde opnaa noget ved Ansvarsreglen, fordi Erstatningspligten vilde ramme den handlende praktisk taget lige saa haardt, som Tabet rammer den skadelidende. Denne Indvending kan man ikke imødegaa ved at sige, at den handlende kunde dække sig ved Forsikring — eller ved at paabyde almindelig Forsikring ved Lov —; thi Gennemførelse af Forsikring i disse Tilfælde vilde baade være en utaalelig Byrde for de paagældende og samfundsmæssig set uheldig, fordi det vilde medføre et enormt Spild af Kræfter og Omkostninger.

Hvor Faren er ganske ringe (ligger ganske nær ved Undergrænsen), vil de med Forsikring forbundne Omkostninger relativt set være alt for store. Ved Forsikring medgaar jo ikke blot Omkostninger til Erstatningskravenes Gennemførelse som ellers, men ogsaa Administrationsomkostninger (i videste Forstand); og disse vil, alt andet lige, udgøre en forholdsvis større Del af Præmien, jo ringere Risikoen er, og ved de dagligdags Handlinger vil denne

---

[1]) Sml. ovf. i § 3 ved Note 5 samt ndf. i § 29 ved Note 27.

normalt være overordentlig ringe. Muligt er det endogsaa, at Administrationsomkostningerne vilde blive saa store, at de mere end opslugte Handlingens »Nettoudbytte«, d. v. s. Differencen mellem Nytte og Skade. I saa Fald vilde det være umuligt at gennemføre de almindelige Grundsætninger om Erstatning fuldstændigt, selvom Handlingen samfundsmæssig set gav et Nettoudbytte og derfor kunde anerkendes som retmæssig.

Men ikke blot relativt vil Omkostningerne være for store. Da den Gruppe Handlinger, der her er Tale om, er overordentlig stor, ja vistnok indbefatter de fleste menneskelige Handlinger, vilde Omkostningerne ved en Forsikring ogsaa absolut blive meget store og sikkert altfor store i Forhold til den Nytte, Reglen vilde bringe.

Fremdeles vil en Forsikringsordning medføre et utroligt Besvær; og dette vilde atter medføre enten, at Folk hyppigt lod være med at forsikre, eller, at de blev hindret og sinket i deres Virken, idet alle og enhver maatte forsikre, og oven i Købet gøre det om igen, hver Gang de vilde foretage noget nyt. At gennemføre en Forsikringsordning ved alle dagligdags Handlinger, der overhovedet var farlige, kan derfor ikke anses for hensigtsmæssigt.

Til det anførte kan endnu føjes et Par Betragtninger. Det er ikke noget stort Skaar i Individets Interessebeskyttelse, der sker ved at nægte Erstatning i disse Tilfælde; thi selvom disse Skader tæller i Samfundet, vil de for den enkelte oftest være af forholdsvis ringe Betydning. Dels vil Skaden ofte være forholdsvis lille, dels rammes den enkelte dog ret sjældent.

Men selvom han rammes, saa kan man med Føje henvise til et lignende Kompensations- eller Lighedssynspunkt som det, der gør sig gældende paa andre Retsomraader [2]): Da der kun er Tale om dagligdags — sædvanlige — Handlinger, kan man med ret god Grund gaa ud fra, at den Risiko, den enkelte løber for at lide Skade ved andres dagligdags Handlinger, er nogenlunde lige saa stor som den, han løber for at skade andre. Der er derfor lignende Grunde til at nægte Erstatning som i det Tilfælde, der blev behandlet ovenfor i § 10, nemlig, hvor to Naboejere forulemper hinanden ved den sædvanlige Benyttelse af deres Ejen-

---

[2]) Jfr. navnlig *Gjelsvik* S. 36 f., jfr. S. 28 og 33 ff. (nedenfor i § 31 ved Note 44).

domme. Nogen fuldstændig Lighed er der vel ikke til Stede, fordi Tilfældet (Uvisheden) spiller en Rolle ved de farlige Handlinger, der ikke engang i Tidens Løb kan ventes udjævnet. Ved de mange smaa Skader, der sker i det daglige Liv, kan man dog med omtrent samme Ret som i Naboforhold gaa ud fra, at de Skader, man lider, og de Skader, man volder uden Culpa, gaar nogenlunde op imod hinanden.

Dette gælder derimod ikke om de større Skader, der en sjælden Gang kan indtræffe. Men hvad disse angaar, kan ialtfald siges, at *Risikoen* i de to Retninger — for en selv og for andre — er ens. Hvis en Person kan bære Risikoen i den ene Retning, kan han derfor lige saa godt bære den i den anden. Paa Forhaand maa det være ham ret ligegyldigt, hvilken Risiko man lægger paa ham, da Chancen for Skade er omtrent den samme i begge Retninger. Han vil derfor ialtfald ikke føle sig mere trykket af den forsvarede Ordning (Ansvarsfrihed) end af den anden [3]). Almindelige Mennesker vil sikkert overhovedet ikke føle sig særlig trykkede af at maatte bære Risikoen ved andres farlige Handlinger, der gaar ud over dem. Dette viser Livet selv, da Folk ikke tegner Forsikring mod enhver Skade, der rammer dem i Livet, men højst mod visse særlig vigtige Arter af Skade eller Fare. Hvad endelig angaar de mere ængstelige Personer, der vilde søge at forsikre sig saa vidt muligt, saa bliver de heller ikke stillet daarligere ved denne Regel. De slipper for en Risiko — Risikoen for de Tab, de kan volde andre ved deres farlige Handlinger — og faar en anden i Stedet — nemlig Risikoen for de Tab, de selv lider ved andres farlige Handlinger —; og de bliver ikke brøstholdne ved at maatte forsikre sig mod den sidste Risiko i Stedet for mod den første; thi da der er Tale om almindelige, dagligdags Handlinger paa begge Sider, maa Præmien normalt antages at blive lige stor i de to Tilfælde.

Herefter er det ganske overflødigt at gaa ind paa Spørgsmaalet, om Folk vilde forsikre eller ikke. I alle Tilfælde gælder det, at der ikke vilde naas nogen Fordel ved at paalægge Ansvar ved de almindelige, dagligdags Handlinger. Erstatningsreglen vilde kun medføre, at Byrden — hvad enten det nu var Tabet eller

---

[3]) Man kan med en vis Ret hævde det modsatte, se ndf. i § 29 ved Note 28.

Risikopræmien — blev flyttet over paa andre Skuldre; og dette vilde ingen Fordel være, da Byrden vilde ramme lige saa mange Personer som før og ramme dem praktisk taget lige saa haardt som før. Hvis Byrden er saa stor, at det viser sig hensigtsmæssigst at forsikre, saa kan det lige saa let ske under den ene Ordning som under den anden; og man kan derfor overlade det til Livet selv at belære Folk om, hvorvidt det er hensigtsmæssigt at forsikre.

Det udviklede har formentlig godtgjort, at der ikke kan paalægges Erstatningspligt ved Handlinger, der ikke hæver sig over det almindelige. Ved de *ekstraordinære, farlige Handlinger* maa Hovedreglen derimod fastholdes.

Det er let at se, at flere af de Grunde, der er anført mod at paalægge Erstatning ved sædvanlige Handlinger, nemlig alle de sidst anførte, slet ikke gælder her. Og de andre vil ikke have samme Vægt. Saaledes falder den Indvending, der hentes fra de store Omkostninger og Besværet, i Hovedsagen bort. Naar Reglen begrænses til ekstraordinære Handlinger, vil det spille en forholdsvis ringe Rolle for Samfundet, da Tilfældene er relativt sjældne. Dette gælder, hvad enten der tænkes paa Besvær og Omkostninger ved en almindelig Erstatningspligt eller ved en Forsikring. Hvad særlig angaar Forsikring, maa det mærkes, at de uproduktive Omkostninger ogsaa relativt set vil blive langt mindre; thi i disse Tilfælde er Faren normalt større, og Nettopræmien vil derfor være højere, og hvor Farens Grad ikke er større, vil der i Reglen være Tale om en langt mere omfattende Virksomhed end sædvanligt; men saa gælder det samme. Heller ikke den enkelte vil føle det som en særlig trykkende Byrde at maatte forsikre, da der kun vil blive Tale herom en sjælden Gang, idet Ansvarsreglen navnlig vil omfatte den Fare, der følger af en Persons hele Erhvervsdrift (industrielle Anlæg o. l.), og ellers kun ganske specielle Handlinger, som kun et Faatal giver sig af med, saasom Flyvesport og Automobilkørsel.

Hvad endelig angaar den Betragtning, at Erstatningspligten vil ramme haardt, saa gælder det ogsaa kun i ringere Grad i disse Tilfælde. Jo større Faren er, des mere nærmer Forholdet sig til at ligne de Tilfælde, hvor Erstatningspligten altid kan bæres, nemlig de sikre Indgreb. Nogen skarp Grænse mellem sikre Indgreb

og farlige Handlinger kan overhovedet ikke drages. Hvor Faren er meget stor, maa Interessen være saa meget større; og der er derfor stor Sandsynlighed for, at de i Handlingen interesserede Personer ogsaa har faaet en Fordel, der opvejer Tabet, og at de derfor kan bære Byrden af Erstatningspligten. Hvor Faren er ringe, vil Tilfældigheder spille en stor Rolle, og mange vil undgaa Tab; men efterhaanden som Faren vokser, formindskes Tilfældets Rolle, idet Chancen vokser for, at hver enkelt af de handlende vil blive ramt af Skaden.

Et særlig godt Eksempel herpaa har man i *Minedrift*, som den finder Sted i flere Egne [4]). Her er det ofte i høj Grad sandsynligt, at Minens Drift vil medføre betydelig Skade for de Grundejere, hvis Ejendomme ligger over eller nær ved Minen. Det kan efter Omstændighederne forudses som meget sandsynligt, at Arbejdet vil medføre Indsynkning af Jorden og derved muligvis endogsaa Skade paa Bygninger o. l. Alligevel kan det være retmæssigt at fortsætte Arbejdet, hvis det vilde være særlig besværligt at træffe Foranstaltninger, der hindrede Skaden, saa at Omkostningerne herved langt vilde overstige Tabet, og hvis Minedriften iøvrigt er forsvarlig, idet Nytten (Udbyttet) overvejer Faren (den sandsynlige Skade). Her er det derfor klart, at der bør paalægges Erstatning; og dette bør aabenbart gælde overalt, hvor Faren er meget stor.

Det anførte viser, at det bliver lettere at paalægge Erstatning, jo farligere Handlingen er; men det er lige saa klart, at ogsaa Trangen dertil vokser med Faren. Derfor er det indlysende, at Grundene til at paalægge Erstatning i det hele bliver stærkere, jo større Faren er, omend de sidste Betragtninger ikke kan vise, *hvor* Grænsen bør sættes. I denne Henseende suppleres de imidlertid af det foran sagte. Foreløbig kan vi fastslaa, at Erstatningsreglen bør omfatte alle overordentlig farlige Handlinger.

Reglen vil dog ogsaa kunne anvendes i visse Tilfælde, hvor Faren er noget ringere i Grad. Hvor Virksomheden blot har et noget større Omfang, vil Erstatningspligten ramme mindre haardt, idet ogsaa herved Tilfældets Raaderum formindskes. Ogsaa i denne Henseende vil der være en jævn Overgang mellem de enkeltstaaende farlige Handlinger og saadanne Virksomheder, der

---

4) Sml. *Müller-Erzbach* S. 14 f. og ndf. § 37, II og § 42, IV.

kan karakteriseres som Stordrift; og ogsaa i denne Henseende vil de andre Betragtninger, der er anført, faa Betydning for Afgørelsen af Spørgsmaalet, hvorledes Grænsen nærmere skal drages.

Tilbage staar blot at prøve, om den forsvarede Regel dog ikke har uheldige Virkninger i det konkrete Tilfælde. Hvis den handlende forsikrer sin Risiko, vil ingen uheldige Virkninger indtræde [5]). Forsikrer han derimod ikke, er det noget mere tvivlsomt. Formentlig vil Erstatningspligten dog ikke paavirke hans *Handlemaade* uheldigt. Paa enkelte Personer kan Frygten for Ansvaret maaske have den Virkning at afholde dem fra Handlingen, idet de er bange for at tage Chancen; men det er næppe nogen Ulykke, saadanne Folk egner sig i Reglen ikke til at foretage ekstraordinære Ting. — Iøvrigt vil de normalt, hvis de virkelig har Interesse af Handlingen, kunne forsikre. — Som Hovedregel vil der derimod næppe spores nogen Virkning i Retning af Afskrækkelse. Folk vil regne med Chancen, som den er, og de vil derfor kun blive afholdt fra at handle, naar deres Interesse in concreto ikke opvejer Risikoen. Af Hensyn til Handlefriheden er der derfor ikke Grund til at forkaste Reglen.

Paa den anden Side maa det indrømmes, at Erstatningspligten faktisk kan ramme haardt i enkelte Tilfælde; men for at fastholde Reglen taler dog *dels*, at den handlende ikke kan beklage sig, da han kendte Risikoen, før han handlede, *dels*, at Skaden ikke vil ramme helt saa haardt, ja meget ofte vil være lidet følelig, hvorfor en Gennemsnitsbetragtning ikke er saa urigtig som ved de almindelige Handlinger [6]), *dels* endelig, at Ansvarsreglen sikkert vil virke ret stærkt i Retning af at faa Folk til at tegne Forsikring; men dette kan kun anses for heldigt.

Hvad der lige er anført, viser dog, at der maa opstilles en Betingelse, som ikke hidtil er fremhævet: det maa kræves, at *Faren var kendelig* for den handlende i Handlingens Øjeblik. Kun i saa Fald kan man sige, at den handlende ikke har Grund til at føle sig skuffet over at skulle udrede Erstatning. I modsat Fald vil den handlende ikke have regnet med denne Mulighed. Naar han ikke aner, at der er Fare, har han heller ikke Grund til at

---

[5]) Dette er paavist ovenfor i § 13 ved Note 4. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Forsikringstvang henvises til § 22.

[6]) Dette følger af det ovenfor S. 122—3 sagte.

forsikre sig, saa lidt som til at overveje, om hans Interesse er stor nok til at bære Risikopræmien eller det mulige Tab. Hvis han havde vidst, hvad han udsatte sig for, vilde han maaske slet ikke have handlet, fordi han in concreto ikke havde stor Interesse i Handlingen; men i saa Fald er det klart, at Erstatningsansvaret vilde ramme ham lige saa haardt som ved andre — sædvanlige eller ufarlige — Handlinger. Muligvis kan det ogsaa hævdes, at Erstatningsansvaret vilde have en uheldig Virkning paa Folks Handlemaade, idet Frygten for den ukendte Risiko kunde skræmme dem.

Paa den anden Side er der en særlig Grund til at paalægge Erstatning, hvor en Person handler, skønt Faren og Risikoen er kendelige for ham. I selve dette ligger det, at man ikke kan finde det uretfærdigt, om han rammes af Erstatningspligten. Han kendte jo Risikoen, og det stod i hans Magt vilkaarligt at afgøre, om han vilde løbe den eller ej. Det maa erindres, at der her er Tale om ekstraordinære Handlinger, som det ikke er nødvendigt for ham at foretage [7]), da han altid vil have et tilstrækkeligt Virkefelt inden for de mere almindelige Handlingers Kreds [8]).

Allerede det sagte er formentlig tilstrækkeligt til at begrunde den forsvarede Regel. Det er da ogsaa ret almindeligt anerkendt af Forfatterne i de forskellige Lande, at stærke Grunde taler for at paalægge Erstatning ved ekstra farlige Handlinger [9]). Hvilke disse Grunde er, finder man ganske vist i Reglen ikke paavist; undertiden henviser Forfatterne udtrykkelig ene og alene til Retsfølelsen [10]). Paa dette Sted er der gjort et Forsøg paa at give en virkelig Begrundelse. Iøvrigt kan der anføres endnu flere vægtige Grunde for Reglen; men inden dette vises, skal der gøres et Par Bemærkninger til den foregaaende Udvikling.

---

7) Denne Betragtning er dog urigtig for Nødretstilfældene (§ 17 ved Note 6).

8) Dette er Grunden til, at Betragtningen ikke kunde gøres gældende ovenfor § 13 Note 5. Se iøvrigt nærmere nedenfor i § 29 Nr. 3.

9) Se saaledes *Burckhardt* S. 522, *M. Rümelin:* Gründe S. 55, *Blume* i Kritische Vierteljahrsschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft Bd. 38 S. 210 f. og flere franske Forfattere, navnlig *Saleilles* i Rev. trim. 1911 S. 55 ff. Herimod se *R. Merkel* (S. 135), der synes at mene, at dette Hensyn kun kan faa Betydning, hvis den større Fare gør Handlingen retstridig (culpøs).

10) Se f. Eks. *Blume* l. c.

Det er maaske lidt urigtigt [11]), naar det er fremstillet som en nødvendig Betingelse for *enhver* farlig Handlings Retmæssighed, at den handlendes konkrete Interesse i Handlingens Foretagelse skal overgaa den truedes Interesse i Undladelsen (Risikoen). — Det var af denne Betragtning, det fulgte, at den handlende altid vilde kunne udrede Risikopræmien uden at lide noget egentligt Tab. — Ved de dagligdags Handlinger, hvor Faren ligger nær ved Undergrænsen, er det tvivlsomt, om der in concreto kan kræves en saadan overvejende Interesse. Ialtfald kan man ikke kræve dette bevist, og muligvis bør man hævde, at disse Handlinger i Kraft af deres generelle Nytte er anerkendt som retmæssige en Gang for alle. Dette Spørgsmaal glider over i det almindelige Spørgsmaal, om der ved en Handlings Bedømmelse bør tages Hensyn til Arten af den Interesse, eller det Formaal, Handlingen forfølger, eller til den handlendes Motiv.

Dette Spørgsmaal kan ikke optages her. Paa dette Sted er det ogsaa kun af Interesse at afgøre, om en konkret farlig Handling kun bør anerkendes som retmæssig, naar den handlendes Interesse af *ham selv* vurderes højere end den modstaaende Interesse (Risikoen), saa at han ikke vilde lade sig afholde fra Handlingen, fordi han skulde udrede Risikopræmien. At kræve dette er maaske ikke berettiget ved de almindelige, kun ganske lidt farlige Handlinger; derimod er det vistnok rigtigt, saa snart der er Tale om Handlinger, der frembringer en noget større Fare, og ialtfald, hvor der er Tale om ekstraordinære Handlinger, der frembyder en usædvanlig Fare.

Det er et rimeligt Krav fra Samfundets Side, at saa betydningsfulde Farer ikke frembringes uden virkelig Grund. Anerkendes dette, at der ikke er Grund til at tillade disse Handlinger, med mindre de in concreto bæres af en overvejende Interesse hos den handlende, vil man se, at den forsvarede Ansvarsregel netop vil have en fortrinlig Virkning. Thi Risikoen eller Nødvendigheden af at betale Forsikringspræmien vil da afholde enhver fra at handle, der ikke har en Interesse i Håndlingen, som overgaar Risikoen. Det sagte forandrer derfor intet i vort Resultat og heller intet væsentligt i Begrundelsen. Fundamentet for denne er, at der i og for sig er Grund til Erstatning overalt, hvor en Persons

---

11) Jfr. ovenfor § 12 Note 9.

Retsbeskyttelse trænges tilbage *alene* af Hensyn til en anden Persons Interesse i en vis Handling [12]), d. v. s. overalt, hvor B's Interesse i Handlingens Foretagelse er saa meget større end A's Interesse [13]) i dens Undladelse, at Handlingen af den Grund tillades [14]).

Dette følger af den skadelidendes Krav paa Beskyttelse i Forbindelse med den Omstændighed, at det altid er muligt at bortеliminere Tabet, hvor en Handlings Nytte overgaar Risikoen. Denne klare Grundsætning er imidlertid ikke direkte anvendelig i Retslivet, idet praktiske Grunde udelukker dens Anvendelse ved sædvanlige Handlinger. Derimod frembyder det ingen praktiske Betænkeligheder at gennemføre den ved de ekstraordinære Handlinger, der frembringer en usædvanlig Fare. Tværtimod er det ikke blot rimeligt, men ogsaa gavnligt at opstille Ansvarsreglen for disse Tilfælde, da den sikrer, at ekstra farlige Handlinger ikke foretages uden virkelig Grund; og Resultatet bestyrkes yderligere derved, at man kan sige, at den handlende selv frit kan afgøre, om han vil løbe Risikoen eller ej.

§ 15.

Farlige Handlinger (Fortsat).

Særlige Fordele ved den opstillede Regel.

Resultatet af Undersøgelsen i §§ 13—14 er, at Grundsætningen om Pligt til at erstatte Skade, der tilføjes ved retmæssige Handlinger i Interessekollisioner, ogsaa bør anvendes paa ekstraordinære Handlinger, der medfører en usædvanlig Fare. Til Støtte for dette Resultat kan imidlertid anføres en Række Grunde ved Siden af de allerede nævnte.

---

12) Det er for saa vidt ligegyldigt, om dette gælder ved *alle* farlige Handlinger eller kun ved de lidt farligere Handlinger.

13) Bedømt i Handlingens Øjeblik, d. v. s. med Hensyntagen til Chancen for Tab.

14) Det samme kan udtrykkes omvendt saaledes: der er ikke Grund til at opofre et Individs økonomiske Interesser, blot fordi en anden Person har en Interesse heri, omend denne er større end den Interesse, der er Tale om at opofre. Det er tilstrækkeligt at ofre Individets Interesse i at bevare den formelle Tilstand paa hans Retsomraade uforstyrret.

Først og fremmest maa mærkes, hvad man kan kalde en nationaløkonomisk Betragtning [1]). Efter sunde nationaløkonomiske Grundsætninger bør enhver Produktion — dette Ord taget i videste Forstand som betegnende Frembringelse af Goder af en hvilkensomhelst Art — bære alle med den forbundne Omkostninger. Kun saaledes er det muligt at faa Klarhed over dens Rentabilitet for Samfundet og at sikre, at der ikke drives Virksomheder, der samfundsmæssigt set er uberettigede.

Men til Omkostningerne hører — set fra Samfundets Synspunkt — ogsaa de Tab, Produktionshandlingerne volder andre. Hvis de af Produktionen skabte Værdier er mindre end den Skade, der samtidig stiftes, er det klart, at Produktionen er et Fejlgreb. Derfor gælder det først og fremmest om at skaffe Klarhed over disse Forhold, og Skaderne maa derfor samles med de øvrige Omkostninger, for at man kan udfinde, om Handlingens Udbytte virkelig dækker de samlede Omkostninger. Men Midlet hertil er netop at paalægge Erstatningspligt. Derved aabnes der Mulighed for at sammenligne Aktiv- og Passivsiden. Uden Erstatningspligt vil man i Reglen ikke have Klarhed over Tabenes Størrelse. De skadelidende forholder sig tavse, og ingen Interesse fører til at faa Tabene frem og talt sammen. Der er derfor Fare for, at der i lange Tider, uden at man er klar derover, kan drives Virksomheder, der i Virkeligheden medfører et Tab, et Underskud for Samfundet. Naar Erstatningspligt er anerkendt, skal Tabene derimod nok komme frem, og Sammentællingen og Sammenligningen med Gevinsten skal Producenten nok sørge for selv.

Erstatningsreglen skaffer imidlertid ikke blot Klarhed over Virksomhedens Rentabilitet for Samfundet. Den sikrer tillige, at der tages det rette Hensyn til den vundne Erkendelse. Naar Erstatningspligt er anerkendt, vil det være nødvendigt for Producenten at regne Udgifterne, som dette medfører, med til sine Produktionsomkostninger, og han vil derfor kun foretage Handlingen,

---

[1]) Denne er navnlig bragt frem af *Mataja* (S. 23 f.); han udtrykker den saaledes, at »Retten ellers fremkalder en nationaløkonomisk falsk Vurdering af Goderne« eller »en falsk og derfor nationaløkonomisk betænkelig Værdidannelse«. Se ogsaa *Müller-Erzbach* S. 32 f., 59 f. og til Dels *Raphael:* Om ansvarighet för skada i följd af jernvägsdrift (Stockholm 1886) S. 35 ff., samt imod Mataja *M. Rümelin:* Sch. o. V. S. 33.

naar han kan vente at faa ogsaa disse Udgifter dækket ved det Udbytte, Produktionen giver. Erstatningspligtens Anerkendelse vil derfor skabe en Garanti for, at kun virkelig samfundsnyttige Foretagender bestaar; thi i Længden vil man ikke kunne drive en Produktion, der ikke dækker sine Omkostninger. Anerkendes Erstatningspligten derimod ikke, vil Retsordenen ligefrem friste til at foretage Handlinger, der egentlig ikke burde finde Sted, idet Produktionen kan betale sig og give Fortjeneste for Individerne, netop fordi Produktionsomkostningerne bliver lavere [2]).

Den samme Betragtning kan ogsaa udtrykkes saaledes: ved Afgørelsen af Spørgsmaalet om en Handlings Retmæssighed maa man ogsaa tage Hensyn til de Tab, Handlingen paafører andre. Erstatningsreglen bliver derfor et Hjælpemiddel til Afgørelsen af dette Spørgsmaal, ja den bliver i Længden en Garanti for, at Afgørelsen bliver rigtig, eller rettere, at retstridige Virksomheder ikke bestaar. Og selv hvor der midlertidig sker Fejltagelser, fordi en Dommer anser en Handling for retmæssig, skønt den burde forbydes, der formindsker Reglen de uheldige Virkninger af Fejltagelsen, idet den forurettede dog vil se sine økonomiske Interesser bevarede og saaledes ikke lide noget materielt Tab ved den retstridige Handling.

Den anførte Betragtning har naturligvis først og fremmest Betydning med Hensyn til den regelmæssige og erhvervsmæssigt drevne Produktion, hvor det store Erfaringsmateriale vil sikre, at man tager Hensyn til den. Men det samme gælder dog ogsaa ved mere ekstraordinære Handlinger, saa snart de fortsættes i længere Tid eller gentages; thi i saa Fald gælder det om at konstatere, om de i det lange Løb kan antages at være i Stand til at dække Omkostningerne [3]). Derimod faar den ikke Betydning,

---

[2]) I den almindelige, erhvervsmæssige Produktion vil der vel kunne være Tale om, at der foregaar en Produktion, der overhovedet ikke burde foregaa; men hyppigere vil Forholdet være det, at en Produktion foregaar i videre Omfang, end den burde. Da Producenternes Omkostninger bliver mindre, naar de er fri for Erstatningsansvar, vil de forøge Produktionen, og Priserne vil synke, saa at Produktionens Udbytte ikke mere kan dække Tabene; men dette vil sige, at Produktion i det Omfang er uberettiget.

[3]) Ved saadanne Handlinger maa det ogsaa være ligegyldigt, om de af den paagældende drives i Erhvervsøjemed eller ikke. Dette vil blive paavist nedenfor i § 21 ved Note 4 og 5.

hvor der er Tale om ganske isolerede Handlinger, der ikke kan ventes gentaget, derfor navnlig ikke ved Nødretshandlinger [4]). Betragtningen er iøvrigt ikke indskrænket til de ekstraordinære Handlinger; den maa i og for sig angaa enhver Produktion, hvormed der i det lange Løb viser sig at være forbundet Fare, selvom denne er nok saa ringe [5]). Dette kan dog ikke føre til at fravige det engang fastslaaede Resultat; de Grunde, der ovenfor i § 14 er anført for at udelukke Erstatningspligten ved de sædvanlige Handlinger, er afgørende. Det kan ogsaa paavises, at den forsvarede Regel heller ikke nationaløkonomisk vil have uheldige Virkninger. Ganske vist vil de almindelige farlige Handlinger — naar de anerkendes for erstatningsfri — ikke blive belastet med alle de Udgifter, der fra et samfundsmæssigt Synspunkt strengt taget kan henregnes til deres Produktionsomkostninger. Men til Gengæld vil de blive belastet med andre Omkostninger af en tilsvarende Størrelse. Thi den handlende vil, naar han slipper for Risikoen ved sine egne Handlinger, komme til at bære en ganske tilsvarende Risiko for andres Handlinger [6]); og den bliver han nu nødt til at regne med i sine Produktionsomkostninger i Stedet for.

Hvad endelig angaar Betragtningen i den juridiske Udformning, saa gør den sig ogsaa gældende med langt mindre Styrke ved sædvanlige Handlinger [7]). Vanskeligheden ved at bedømme en Handlings Forsvarlighed er langt mindre ved disse. Her vil den store Lejlighed til Erfaring i Reglen sikre en paalidelig Bedømmelse, og man vil normalt ogsaa uden Risiko kunne overlade en Dommer Afgørelsen af, om Handlingen bør tillades eller ikke. Med Hensyn til de ekstraordinære Handlinger savnes derimod den almindelige Erfaring, og derfor vil Publikums Dom ofte være usikker, og Dommeren vil ofte savne fornødent Overblik. Her er det derfor særlig paakrævet at have Ansvarsreglen for at undgaa Fejltagelser.

Ved Siden heraf kan endnu anføres følgende Betragtning: Hvis man nægter Erstatningspligt, er der Fare for, at Domstolene af Hensyn til den krænkede vil indsnævre Handlefriheden

---

4) Se nedenfor i § 17 Note 6.
5) Sml. *Raphael* (l. c. især S. 40), der gaar endnu videre.
6) Dette er paavist ovenfor i § 14 ved Note 2—3.
7) Sml. herved Bemærkningerne ovenfor S. 57.

for stærkt [8]). Den rette Bedømmelse af Spørgsmaalet om Grænserne for Handlefriheden sikrer man netop ved ikke at knytte andre Retsvirkninger til Grænsen; knytter man andre og navnlig saa vigtige Virkninger som Erstatningspligt dertil, vil Fastsættelsen af Grænsen nødvendigvis paavirkes heraf. Hvis nemlig en Handlings Retmæssighed med Nødvendighed medfører Frihed for Erstatningspligt, vil det jo sige, at man fuldstændig opofrer den truedes Interesser. Naar Erstatningspligt anerkendes, vil der derimod blive Plads for en rolig, samfundsmæssig Bedømmelse af Spørgsmaalet om Handlefrihedens Grænser; thi derved opnaar man, at man kan nøjes med at tage Hensyn til den Værdi, det har for Individerne at nyde Sikkerhed og Uforstyrrethed ogsaa i det rent ydre og at være fri for Indgreb i deres Selvstyre [9]).

Retslivet frembyder ogsaa Eksempler paa, at man har erklæret Handlinger for retstridige, som burde være anerkendt som retmæssige [10]). Men det er i høj Grad uheldigt, at Domstolene erklærer maaske nogle af de samfundsnyttigste Virksomheder for retstridige; det maa nødvendigvis forkvakle Forestillingerne om Ret og Uret [11]).

Den forsvarede Regel anbefaler sig ogsaa, fordi den virker i Retning af at begrænse Risikoen og formindske Tilfældighedernes Raaderum. Den imødekommer derved den stadig voksende Trang til Sikkerhed, som viser sig i de moderne Samfund i alle Forhold [12]). Medens den Risiko, som de ekstraordinære Handlinger

---

[8]) Det maa dog indrømmes, at denne Betragtning ikke har saa stor Betydning her som ved de sikre Indgreb (ovenfor S. 81 og § 11, S. 95). Faren for, at man skal forbyde de blot farlige Handlinger, er ikke saa stor, idet man i Reglen vil være klar over, at de bør tillades, selv om Erstatningspligt ikke anerkendes. Hensyn hertil vil man kun tage i visse Grænsetilfælde. Derfor kan man her med endnu mindre Ret end ovenfor § 11 Note 2 tale om, at Handlingens Retmæssighed er betinget af, at Erstatning betales.

[9]) Den anførte Betragtning staar ikke i Strid med den foregaaende; thi selvom Erstatningspligt uden Culpa ikke er anerkendt, kan Dommeren være klar over, at Handlingen medfører store Tab.

[10]) Eksempler herpaa findes i Afsnit III, se især § 43 ved Note 34 og § 44 Note 4.

[11]) Sml. *Saleilles* i Rev. trim. 1911 S. 58 o. fl. St. — I mange Tilfælde har det vel ingen praktiske Ulemper medført, idet man ofte har undgaaet at drage den Konsekvens, at Handlingen burde forbydes.

[12]) Jfr. navnlig *Mataja* S. 26, samt ovenfor S. 42—3, 45 og nedenfor § 16 ved Note 10.

medfører, under en modsat Ordning falder paa alle Samfundets Medlemmer og Tabene rammer et stort Antal tilfældige Personer, vil Risikoen, naar Ansvarsreglen gennemføres, blive samlet paa forholdsvis faa Hænder; og den vil tilmed være forholdsvis lettere at bære for de paagældende Personer end for de andre [13]). Denne Trang til Sikkerhed kan derimod ikke anføres for at paalægge Ansvar ved de almindelige Handlinger; her vil Risikoen ikke kunne formindskes ved Omlægning af Byrden. — Den vil kun kunne undgaas ved Forsikring; men en saadan kan der ikke være Tale om at gennemføre ved de dagligdags Handlinger [14]). —

Men ogsaa indirekte virker Reglen til at begrænse Risikoen, idet den tilskynder til Forsikring. Dette maa siges at være heldigt. Staten har ikke blot i al Almindelighed Interesse i at skaffe Opretning saa vidt som muligt, en Interesse, hvis store Betydning anerkendes mere og mere; men Staten har en særlig Interesse i, at Opretningen sker ved Forsikring eller efter lignende Principer. Thi Skadefordelingen har den Fordel at gøre Skaden mindre følelig, saaledes som det let lader sig paavise ved Anvendelse af Værdilærens almindelige Principer [15]). Dette Hensyn gør sig vel gældende langt ud over vort Omraade, ja ved al Skade, selv den, der skyldes rene Naturbegivenheder. Men at indføre Forsikring i de almindelige Tilfælde vilde i andre Retninger have uheldige Følger. Herom er der imidlertid ikke Tale ved de ekstraordinære Handlinger; og derfor kan det blive en yderligere Grund for Staten til at paalægge Ansvar, at en saadan Regel vil stimulere Individernes Lyst til Forsikring; thi der er næppe Tvivl om, at den her forsvarede Regel vil virke stærkere i Retning af at bevæge Folk til at forsikre end den modsatte Regel.

Ogsaa forsikringsteknisk har Reglen en Fordel. Idet Forsikringen foretages af Indehaverne af den truende Virksomhed — ikke af Indehaverne af de truede Goder — og samles paa færre Hænder, muliggøres en nøjagtigere og retfærdigere Beregning af Præmierne, idet hver teknisk Risiko samles for sig.

Endelig vil den forsvarede Regel have en gavnlig Virkning derved, at den fører til at *undgaa unødvendig Skade* [16]). Det vilde

---

13) Se ovenfor i § 14, S. 122 ff.

14) Se ovenfor i § 14, S. 119 f.

15) Jfr. *Mataja* S. 26 f. (ovenfor § 3 Note 4).

16) Jfr. navnlig *Müller-Erzbach* S. 59 ff.

netop i disse Forhold være særlig uheldigt at blive staaende ved Culpareglen. De ekstraordinære Virksomheder vil som oftest, netop fordi de er usædvanlige, være af en saadan Art, at Dommeren savner den fornødne Sagkundskab til at skønne over, hvilke Fordringer der kan stilles. Og Sagkyndiges Hjælp vil aldrig helt erstatte denne Mangel, ligesom det er muligt, at Forholdet er saa specielt, at der ikke kan findes nogen uhildet Sagkyndig.

Disse Vanskeligehder undgaas ved den forsvarede Erstatningsregel. Den vil ikke blot modvirke, at der til Stadighed drives Virksomheder, der samfundsmæssig set er uheldige; men den vil i alle Tilfælde bevirke, at den handlende forud afvejer Handlingens Nytte og Risiko, og derved vil den overhovedet formindske Antallet af uheldige Handlinger. Endelig vil den ogsaa modvirke, at de i og for sig fornuftige Handlinger foretages uden rimelige Sikkerhedsforanstaltninger. I saa Henseende maa det erindres, at det, selv hvor en Virksomhed samfundsmæssig set giver Overskud, kan tænkes, at der burde anvendes yderligere Sikkerhedsforanstaltninger for at formindske Risikoen. Ogsaa i denne Retning vil Dommeren let komme til kort i de specielle Forhold, det her i Reglen drejer sig om . Ansvarsreglen vil derimod medføre, at Virksomhedens Leder træffer alle Forholdsregler, der virkelig er fornuftige.

Den forsvarede Regel anbefaler sig derfor ogsaa fra et præventivt Standpunkt. I denne Henseende maa endnu mærkes, at Reglen vil kunne have en yderligere Betydning navnlig, hvor der er Tale om Virksomheder, der arbejder med Damp eller andre stærke Drivkræfter. Den vil kunne virke til en Fremgang i hele det tekniske Standpunkt. Hvor Culpareglen gælder, kan man vel stille visse, eventuelt ret strenge Krav; men man vil altid — eller dog næsten altid — blive nødt til at regne med de faktisk kendte Fremgangsmaader. Nu viser Erfaringen imidlertid, at der ofte ved Opfindelser kan gøres meget for at formindske Farerne ogsaa ved de kendte Virksomheder; og naar Risikoen lægges paa Bedriften, vil dens Indehavere, der ofte er kapitalstærke, føle sig tilskyndet til at støtte Bestræbelserne for nye Opfindelser [17]).

---

[17]) Endnu i en Retning vil Reglen virke præventivt, idet den vil bevirke, at farlige Handlinger ikke foretages af Personer, hvor de in concreto ikke har den fornødne Interesse i Handlingen, se ovenfor i § 14 ved Note 11—12.

Argumenterne om Ansvarsreglens præventive Virkning forkastes undertiden under Henvisning til, at Præventionsvirkningen vilde falde bort, hvis vedkommende forsikrede. Denne Indvending har dog ikke saa meget paa sig. Forsikring kan utvivlsomt svække Interessen i at undgaa Skade og vil undertiden gøre det, hvor Erstatning udbetales uden Hensyn til, at Skaden maatte skyldes den forsikredes egen Uagtsomhed. Dette Problem interesserer imidlertid ikke særligt paa dette Sted, da det angaar al Virksomhed, ikke blot særlig farlige Bedrifter. Ser man paa de særlige Betragtninger, der er gjort gældende ovenfor, saa vil man se, at de ikke svækkes i nogen Maade, selvom der tegnes Forsikring, alene med Undtagelse af den Betragtning, at Ansvarsreglen fører den handlende til at træffe ekstragode Forholdsregler overalt, hvor dette er fornuftigt.

Men selv i denne Henseende vil Forsikringen ikke gøre stor Forskel. Da Risikoens Størrelse har Indflydelse paa Præmien, vil det stadig være i Driftslederens Interesse at formindske Farerne, og paa den anden Side vil Forsikringsselskaberne ofte stille positive Krav om visse Forsigtighedsforanstaltninger [18]). Dette er endog en særdeles heldig Ordning, da Forsikringsselskaberne ofte i deres store Materiale vil have sikrere Erfaring for, hvilke Farer der mest er at frygte. Ligeledes vil Forsikringsselskaberne ogsaa ret hyppigt støtte Arbejdet paa at formindske Risikoen ved nye Opfindelser og Forbedringer. Der er saaledes ikke saa meget i den fremsatte Indvending. Noget andet er det, at Præventionsvirkningen ikke bør anses som den bærende Grund for Ansvarsreglen; det er navnlig i Grænsetilfælde, den vil have Værdi.

§ 16.

Farlige Handlinger (Fortsat).

Indvendinger mod den opstillede Regel.

Inden den almindelige Undersøgelse afsluttes, skal der gøres nogle Bemærkninger om et Par af de vigtigste Indvendinger, der

---

18) Sml. *Müller-Erzbach* S. 60 og tildels *Bentzon:* Vis major S. 367, 2. Stk.

er rejst mod tidligere Teorier om Ansvar uden Culpa, og som derfor kan ventes rejst ogsaa overfor denne.

Den mest fremtrædende Indvending er naturligvis den, at Ansvarsreglen strider mod Retfærdigheden eller mod Retsbevidstheden; men om denne er der allerede i § 2 sagt saa meget, som det er nødvendigt at sige. Derimod skal her optages nogle enkelte, mere praktiske Indvendinger.

1. Man har anført, at den farlige Virksomhed hyppigt vil være ude af Stand til at bære Byrden af Erstatningspligten, og at der i hvert Fald maa tages Hensyn til dette Moment, hvor der er Tale om industrielle eller andre erhvervsmæssig drevne Virksomheder, saa at man eventuelt fritager disse for Erstatningspligt [1]). Mange Forfattere bestrider dog, at der bør tages Hensyn til Driftens større eller mindre Bærekraft [2]).

Principielt, eller rettere rent teoretisk, har de sidste Forfattere ubetinget Ret. Hvis Bedriften ikke har Evne til at bære Erstatningspligten eller Forsikringspræmien, bør den ikke finde Sted; det er samfundsskadelig Virksomhed, der aldrig burde være begyndt [3]). Alligevel er der dog noget sandt i Indvendingen. Sagen er, vi har her i Landet og i flere andre Lande haft den Retsregel, at der ikke haves Erstatningspligt i de fleste af disse Tilfælde; og i Tillid til denne Regel har mange Personer begyndt ekstraordinære Virksomheder uden at regne med Risikoen for et muligt Ansvar. Derfor kunde det virke knusende i enkelte Tilfælde, om man nu vilde paalægge bestaaende Virksomheder Erstatningsansvar uden Hensyn til, at de maaske var begyndt i god Tro og med fuld Føje set fra Individernes Standpunkt. Det kan tænkes, at en saadan Virksomhed hverken vilde være i Stand til at bære Byrden selv eller til at vælte den over paa Konsumenterne.

Som Regel vil der dog ikke være Fare herfor. Den Fare, en Virksomhed frembringer for Omverdenen, er normalt meget ringe, og tænker vi os en Forsikring gennemført, vil der kun blive Tale om forholdsvis lave Præmier, der vil spille en meget ringe Rolle i de samlede Produktionsomkostninger. Et Sandsynlighedsbevis herfor har man allerede i de Erfaringer, der er gjort i den seneste

---

1) Se især *G. Rümelin* S. 301.
2) Saaledes *Müller-Erzbach* S. 31.
3) Se ovenfor i § 15 in. og *Bamford v. Turnley* (ovf. § 10 i. f.).

Tid, hvor man har gennemført Ulykkesforsikringslove for Arbejdere eller paalagt Arbejdsgiverne Ansvar for Ulykker i Arbejdsforhold. Disse Foranstaltninger havde man ogsaa rundt omkring bekæmpet med det Argument, at Byrden ikke vilde kunne bæres. Erfaringerne viser dog det modsatte, og denne Byrde er i de allerfleste Tilfælde langt større end den, der vilde paalægges en Bedrift, naar man indførte den her forsvarede Regel om Ansvar overfor Omverdenen [4]).

Denne sidste Betragtning vil dog ikke altid slaa til, og det maa ogsaa indrømmes, at der kan tænkes Tilfælde, hvor Byrden ved Erstatningsansvaret vilde blive følelig. Selv i saadanne Tilfælde vil det dog som Regel være muligt at vælte Byrden over paa Konsumenterne. Dette gælder altid ved Monopolvirksomheder, saasom vore Jernbaner. Vil Bedriften ikke svare saa højt et Udbytte, som man ønsker, maa Taksterne ændres [5]). Ved Monopolvirksomheder bør Ansvarsreglen derfor gennemføres i videste Omfang. I andre Tilfælde kan det tænkes, at det ikke er muligt at vælte Byrden over paa Konsumenterne navnlig, hvor en Industri derved vilde blive stillet daarligere i Konkurrencen med Udlandet. Selve dette er dog ikke en Grund til at opgive Ansvarsreglen i saadanne Tilfælde. Ganske vist har de paagældende Arbejdsgivere og Arbejdere et rimeligt Krav paa, at der tages Hensyn til dem, da de har begyndt Virksomheden i god Tro. Og fremdeles kan selv en urentabel Industrigrens Ødelæggelse betyde et Tab for Samfundet, som i Øjeblikket overvejer det Tab, der vilde lides ved at fortsætte med den, skønt den giver Underskud. Dette sidste kunde dog kun føre til, at man forhalede Indførelsen af Ansvarsreglen noget og søgte at gøre Overgangen saa lempelig som muligt; det vilde være en Forbrydelse i Længden at fortsætte en Virksomhed, der ikke kan dække sine Omkostninger.

Hensynet til de i Produktionen interesserede Personer kan heller ikke føre til at blive staaende ved den principielt urigtige Ordning; thi derved vilde man krænke det fuldt saa berettigede

---

4) Grunden hertil er dels, at Arbejderne er nærmere ved Farekilden, dels, at der er mange særlige Farer, som kun truer dem, dels endelig, at Arbejderforsikringslovene delvis medtager Skade, der skyldes Arbejdernes egen Uagtsomhed.

5) Om det Tilfælde, at Virksomheden ikke kan bære sig økonomisk, se ovenfor i § 10 ved Note 11.

Hensyn til de skadelidende. Det bliver derfor Statens Sag at udfinde, hvorledes den kan beskytte Producenternes Interesser, om den vil søge at yde dem en vis Beskyttelse mod Udlandets Konkurrence, eller om den vil yde dem en vis Erstatning for de Tab, de lider. Dette kan være en ubehagelig Situation for Staten; men den skyldes jo Statens egen Fejl: at den ikke fra Begyndelsen har hævdet de rette Ansvarsregler [6]). Den anførte Indvending maa derfor forkastes. Det maa jo erindres, at det vilde være uendelig faa Tilfælde, om overhovedet noget, hvor det virkelig vilde blive nødvendigt for Staten at gribe ind med særlige Regler.

2. Da Ansvarsreglen delvis er begrundet med, at den ansvarlige kunde dække sig ved Forsikring, kunde man tænke sig Tvivl rejst, om Reglen kunde gælde i Tilfælde, hvor Forsikring er umulig, f. Eks. fordi der ikke findes Forsikringsselskaber eller Foreninger, der overtager den Slags Risiko.

Ogsaa denne Indvending vilde, naar den forsvarede Ansvarsregel tænktes indført, kun have meget ringe Betydning. Naar Ansvarsreglen blev indført, vilde Forsikringen sikkert blive organiseret med det samme saa godt som overalt, og ialtfald overalt, hvor der var virkelig Trang dertil; thi selve denne Trang vilde skabe Forsikringen paa lignende Maade som Loven af 7. Januar 1898 gjorde det. Indvendingen vilde derfor kun faa Betydning ganske midlertidigt ved nyopdukkende Forhold eller ved ganske specielle Virksomheder, der kun udøves af enkelte, f. Eks. videnskabelige Eksperimenter.

I saadanne Forhold vil der, saa længe Forsikring ikke kan ske, være en vis Usikkerhed til Stede. Den, der driver en saadan Virksomhed, kan risikere at volde større Tab end den Fortjeneste, han hidtil har faaet. Alligevel bør Ansvarsreglen fastholdes. For det første vil der i de Tilfælde, hvor der ikke kan ske Forsikring, i Reglen være Tale om Farer, der gaar betydelig udover det almindelige; men deraf følger det, at Virksomhedens Bærekraft vil være større, idet Chancen for, at Fortjeneste dækker Tab, er større. Fremdeles vil Ansvarsreglen være en kraftig Stimulans til Ind-

---

6) Vanskelighederne er af lignende Art (om end ikke saa store) som dem, Slaveriets Ophævelse mødte i mange Lande, eller dem, som en eventuel Nationalisering af Jorden eller andre Produktionsmidler vilde møde. Er det anerkendt, at det bestaaende System er urigtigt, maa det ændres, og Staten maa eventuelt bøde for de tidligere Fejl.

førelse af Forsikring saa hurtigt som muligt, medens en modsat Regel vilde aabne Vej for stadig større Skaar i den ønskede Ordning. Ved disse vanskelige og nye Forhold er det ogsaa i endnu højere Grad end ellers paakrævet, at der paalægges Erstatningspligt, da man derved snarest muligt vil faa konstateret, om Virksomheden virkelig er værdifuld for Samfundet, medens man uden Erstatningsreglen maaske længe vilde svæve i Uvished. Endelig kommer hertil, at Dommeren i saadanne Forhold nødvendigvis vil savne den fornødne Kundskab og Erfaring til at bedømme, om der er handlet forsvarligt.

Disse Betragtninger er formentlig afgørende fra et samfundsmæssigt Synspunkt; for den enkelte rummer Erstatningsansvaret heller ikke nogen Ubillighed; thi da Ansvaret kun rammer ham, hvor Faren er kendelig forud, vil det bero paa ham selv, om han vil løbe Risikoen. Den eneste Indvending, der kan rejses, er, at man ved at paalægge Erstatningsansvar vil afholde Folk fra Handlinger, som det kan være i høj Grad ønskeligt for Samfundet at faa foretaget; det kunde maaske være Samfundets Pionerer, Banebryderne for nye Fremskridt, der skræmmedes tilbage [7]). I saadanne Tilfælde vil man ofte føle mere Lyst til at tilskynde til Handlingen; det vil endogsaa hyppigt blive anset for forsvarligt at foretage Handlinger, hvis øjeblikkelige Nytteværdi ikke med Sikkerhed er tilstrækkelig til at legitimere Handlingen, naar man dog tænker sig en snarlig Udvikling til det bedre ved nye Opfindelser.

Alligevel maa det fastholdes, at man ikke kan opofre Individernes berettigede Interesser, fordi Handlingen formodes at være eller blive til Gavn for Publikum. Betænkelighederne ved at paalægge Ansvar er ogsaa overdrevne. Faktisk vil Ansvarsreglen næppe afholde saa mange fra at handle; — ialtfald er det den Erfaring, man har gjort i de fleste Lande. — Men skulde det i enkelte Tilfælde vise sig, at Ansvarsreglen hindrede Foretagelse af Ting, man ønskede at fremme, fordi man ansaa dem for at være i Menneskehedens eller Kulturens Interesse, saa maatte det blive Statens eller interesserede Privatpersoners Sag at træde til og fjerne de Motiver, der afholder fra Handling. Heller ikke saa-

---

7) Sml. *A. Gaudillot:* De la responsa bilité en matière d'accidents d'automobiles (Thèse, Paris 1911) S. 323—4.

danne Interesser kan Samfundet anerkendes for berettiget til at forfølge paa Individernes Bekostning.

Ved Siden af disse særlige, »kulturbanebrydende« Virksomheder — hvor det, naar alt kommer til alt, ikke spiller saa stor en Rolle, hvad man antager — er der imidlertid en anden Gruppe Tilfælde, hvor Forsikring er umulig, nemlig de egentlige Nødretstilfælde. Herom henvises til den særlige Udvikling nedenfor i § 17.

3. Man har ogsaa undertiden hentet en Indvending mod de moderne Teorier fra den historiske Udvikling. Retten har alle Vegne udviklet sig fra en videregaaende Ansvarsregel — »Foraarsagelsesprincipet« eller »det objektive Princip« — til den snævrere Culparegel; men naar Retten har gjort dette og man saa længe har fundet sig til Rette dermed, saa er dette et Sandsynlighedsbevis for Culpareglens Rigtighed.

Hertil er at sige, at Udviklingen fra det ældre Standpunkt til Culpareglen ogsaa af dem, der deler de her forsvarede Anskuelser, i og for sig maa siges at være et Fremskridt, og det et Fremskridt af overordentlig stor Betydning. — Derfor er Culpareglen ogsaa her anerkendt som rigtig for et meget stort Omraade. — Den eneste Fejl er, at man har anset den for rigtig i alle Tilfælde. Dette er et Eksempel paa en af de ofte forekommende Pendulsvingninger, og den er særlig forklarlig, fordi der, dengang da Culpareglen trængte igennem, ikke var saa stor Trang til Undtagelser fra den. I saa Henseende er der nemlig en betydelig Forskel mellem Datidens og Nutidens Forhold.

For det første er Trangen til Erstatning for Skade, der tilføjes ved uvedkommende Personers retmæssige Handlinger, langt større i Nutiden, fordi saadanne Skader utvivlsomt er langt flere eller betydeligere end før, eller ialtfald langt flere i Sammenligning med de Indgreb, der skyldes andre Aarsager.

I gamle Dage, da Befolkningen levede mere spredt, var Faren for Kollisioner mellem Folks retmæssige Interesser langt mindre end nu. Hertil kommer, at hele den moderne, tekniske Udvikling har skabt en Række ny Farekilder, der tildels er langt frygteligere end de tidligere kendte. Anvendelsen af Damp, Elektricitet, Gas og alle de andre Kræfter, den nyere Tids Opfindelser har medført, aabner Mulighed for langt større Indgreb i andres Goder. Det er ikke Meningen at paastaa, at der sker flere Skader i Nutiden end før. Det er ikke sikkert, at dette er rigtigt, naar

man ser bort fra Arbejdsulykker [8]), og naar man tager Hensyn til den forøgede Befolkning. Paa en Mængde Punkter var Farerne langt større i gamle Dage. Især Naturvidenskabernes Udvikling har formindsket baade de Farer, der truer fra Naturbegivenheder, og dem, der truer fra andre Mennesker. Men tidligere var de fleste og mest betydningsfulde Farer netop dels Farer fra Naturbegivenheder, dels Farer, der ikke truede Omverdenen, men vedkommende selv eller de Personer, der tog Del i den paagældende Virksomhed [9]). De Farer, der truer Omverdenen, udgør netop nu en meget større Del af samtlige Farer paa Grund af den moderne Udvikling, hvorved Menneskene har taget Naturkræfterne i deres Tjeneste; thi disse Kræfter slipper alligevel af og til ud af Menneskenes Magt og volder saa Skade i langt større Omkreds og paa langt flere Personer paa Grund af den tættere Befolkning.

Den moderne Udvikling har imidlertid ogsaa paa en anden Maade forøget Trangen til skærpede Ansvarsregler. Den har ikke blot skabt øgede Farer; men det er ogsaa den, der har skabt alle de ekstraordinære Virksomheder og dermed den Ulighed indenfor Samfundet, som nødvendiggør den forsvarede Erstatningsregel. Tidligere var omfattende farlige Virksomheder sjældne; Folk stod mere paa lige Fod overfor hinanden, og derfor var der ikke synderlig Trang til at gaa ud over Culpareglen, idet det var naturligt at gøre Kompensationssynspunktet gældende.

Hertil kommer endelig noget, der netop staar i Sammenhæng med, at man paa saa mange andre Punkter har formindsket tidligere Tiders Risiko. I det moderne Samfundsliv, som det udfolder sig i alle de Lande, der er kommet med i den almindelige, europæisk-amerikanske Udvikling, gør der sig en stærkere og stærkere Trang til Sikkerhed gældende [10]). Paa alle Punkter søger man at modarbejde Tilfældets Indflydelse. Det viser sig f. Eks i den fremadskridende Organisation af Produktionen og Handelen, saa vel som i den stærkere og stærkere Udvikling af Forsikringsvæsenet. Ogsaa af denne Grund er det naturligt, at man i Nutiden føler

---

[8]) Med Hensyn til disse er der ialtfald i den nyeste Tid konstateret en stadig voksende Hyppighed af Ulykkestilfælde, se Conrad m. fl. *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, 3. Aufl. 1911, under »Unfallstatistik« S. 47.

[9]) F. Eks. Grubearbejdere og Søfolk.

[10]) Ovenfor § 15 Note 12.

Manglerne ved den ubetingede Gennemførelse af Culpaprincipet stærkere.

Endelig gør den høje Fuldkommenhed, hvortil Forsikringsvæsenet er ved at naa, det særlig let at indføre en Ansvarsregel som den her opstillede, idet man altid kan henvise til, at Individerne vil kunne undgaa Risikoen ved Forsikring i de mest graverende Tilfælde.

Der kan saaledes anføres adskilligt, der vilde svække Betydningen af Argumentet fra den historiske Udvikling. Men ikke nok hermed; Paastanden om, at man hidtil har befundet sig vel ved Culpareglen, holder slet ikke Stik. Der har til alle Tider i de forskellige Lande bestaaet visse, mer eller mindre vidtgaaende, Undtagelser fra Culpareglen. Og Domstolene har i nyere Tid — i flere Lande ganske kort efter eller næsten samtidig med, at den egentlige Culparegel naaede frem til Anerkendelse, — tydeligt haft Følelsen af, at Reglen ikke var tilfredsstillende, og arbejdet paa at udvide Antallet af Undtagelser fra den. Denne Udvikling, der er overordentlig interessant, er et af de aller kraftigste Beviser for Rigtigheden af de nye Tanker; og Vægten heraf forøges, naar man iagttager, paa hvilken Maade de nye Tanker har gjort sig gældende. Det er nemlig som oftest sket mer eller mindre ubevidst, meget hyppigt under en Fiktion om, at det var Culpareglen, man anvendte, og det en Fiktion, som man ofte selv troede paa. Paavisningen heraf vil ske nærmere i Afsnit III, og der maa lægges en overordentlig stor Vægt paa det Udbytte, der ved en sammenlignende Behandling kan faas ud af det der samlede Materiale. Det vil ogsaa tjene til at godtgøre, at Regler om Ansvar udover Culpareglen ikke har en uheldig Virkning i det praktiske Liv.

Hermed er den almindelige Undersøgelse af de forskellige Retshensyn bragt til Ende. Den har vist os, at Retsordenen ikke havde Grund til at resignere overfor de Tab, der lides i Samfundet, blot fordi disse ikke kan lægges nogen til Last som bevirkede ved Skyld. Dog maa Retsordenen som Regel give Afkald paa at skaffe de Skader erstattet, der hidføres ved ufarlige eller sædvanlige Handlinger og ved andre Handlinger, forsaavidt de med Føje blev anset for ufarlige.

I andre Tilfælde maa der derimod paalægges Erstatningspligt. Aarsagen hertil var Ønsket om i Individernes og Samfundets In-

teresse at skaffe Skaderne ud af Verden og at skabe den størst mulige Sikkerhed, i Forbindelse med den Omstændighed, at det var muligt at lægge Erstatningsbyrden paa den handlende uden at ramme ham reelt. Dette blev muligt derved, at Erstatningspligten blev gjort til et Vilkaar for Handlingen, saa at den handlende selv kunde afgøre, om han vilde løbe Risikoen. Og samfundsmæssigt set kunde Skaderne skaffes ud af Verden ved at afregnes i de Fordele, Handlingerne bragte, idet disse nødvendigvis var større end Skaderne.

Undersøgelsen gav os tillige Lejlighed til at konstatere, at der kunde anføres flere Grunde for at paalægge Ansvar i noget videre Omfang end efter den her opstillede Regel; men at de Grunde, der talte for at begrænse Reglen, dog var stærkest. Disse var dels det simple Faktum, at det var til ingen Nytte at gaa videre (Inertiens Lov), dels de praktiske Vanskeligheder ved en videregaaende Regel, dels et Kompensations- eller Lighedssynspunkt. Disse Modhensyns Art gør det forstaaeligt, at man kan være lidt i Tvivl om, hvor den nøjagtige Grænse for Ansvarsreglen skal drages, idet Opfattelsen af disse Hensyns Vægt kan være forskellig og ogsaa vil variere noget med Tidernes skiftende Syn — rent bortset fra, at Grænsen naturligvis maa variere med de faktiske Samfundsforhold [11]). —

Paa Grund af denne Begrænsning er det klart, at den opstillede Ansvarsregel ikke indeholder en Forkastelse af Culpareglen. Ved de ekstraordinære Handlinger vil de to Regler supplere hinanden, saa at det bliver overflødigt at konstatere, om der foreligger Culpa. — Kun i denne Forstand fortrænges Culpareglen. — Men for det store Antal af Livets Handlinger kommer Culpareglen ogsaa til at angive Grænsen for Ansvaret.

Udviklingen har endelig vist, at det er en og samme Grundsætning, der møder os i alle de tre Tilfælde, vi har behandlet hver for sig [12]). Den bærende Tanke er Ønsket om at beskytte (sikre) Individernes Interesser i Kollisioner, og den Iagttagelse, at der ikke er Grund til at ofre et Individs Interesser — og navnlig ikke de økonomiske — for et andet Individs Interesser, selv om denne

---

11) F. Eks. naar noget ekstraordinært bliver almindeligt.

12) De direkte Indgreb (§§ 7—9), de vedvarende Ulemper (§§ 10—11) og de farlige Handlinger (§§ 12 ff.).

andens Interesser er størst, og selv om man mener at burde tillægge dem den Betydning, at de gør hans Handling retmæssig. Det vil normalt være fuldt tilstrækkeligt at tillade Handlingens Foretagelse mod Erstatning. Dog maa der gøres den væsentlige Modifikation heri, at Erstatningspligten begrænses til de ekstraordinære Handlinger. Saaledes bliver Grundprincipet følgende:

Hvor Grænsen for Handlefrihed rykkes udad — udover det normale — alene af Hensyn til et Individs Interesser og saaledes andres Beskyttelse trænges tilbage, der maa man dog bevare den ringere Beskyttelse for de andre, der ligger i, at de kan fordre Erstatning.

§ 17.

Særlig om Nødretten.

I en Nødssituation kan det være retmæssigt at gøre direkte Indgreb i andres Goder for at redde egne Goder af betydelig større Værdi (ovf. § 7). Men Nødretsbegrebet omfatter (eller bør ialtfald bestemmes saaledes, at det omfatter) ogsaa blot farlige Handlinger. Da Faren for et Gode kan føre til at tillade direkte Indgreb i andres Goder, maa den saa meget mere kunne legitimere en Handling, der blot udsætter andres Goder for en vis Fare; og det vil ogsaa i mange Tilfælde være muligt at redde truede Goder ved at foretage en saadan Handling [1]). Men alle disse Tilfælde bør indbefattes under Nødretsbegrebet, forsaavidt Nødstilstanden er et nødvendigt Moment i de Omstændigheder, der gør Handlingen retmæssig, — og dette gælder i meget vidt Omfang.

Dette følger af, hvad der blev udviklet i § 12. I de almindelige Interessekollisionstilfælde — d. v. s. bortset fra Nødstilfælde — er det Reglen, at en Handling er retstridig, saa snart den fremkalder en vis større Fare for andres Goder; og den Grad af Fare, der kræves for at gøre Handlingen retstridig, er overordentlig ringe i Sammenligning med det direkte Indgreb. Der gælder Undtagelser: i visse Tilfælde er endog sikre Indgreb tilladt. Dette gælder med Hensyn til en Række Bagateller, som det almindelige Samliv medfører [2]), men navnlig i Forholdet mellem Naboejere og ellers,

---

[1]) Jfr. ovenfor S. 68—9.

[2]) Jfr. bl. a. *Kraft* S. 328 ff.

hvor et Naboforhold foreligger. I disse Tilfælde kan ogsaa meget farlige Handlinger være tilladt, og det undertiden, selv om de kan medføre betydelig Skade [3]). Bortset fra saadanne særlige Forhold gælder det imidlertid, at det kun er en meget ringe Grad af Fare, der retmæssig kan fremkaldes, med mindre særlige Omstændigheder er til Stede: »særlige Grunde, der udelukker Retstridigheden« [4]).

En simpel Betragtning af Livet viser, at selv de farligste af de almindelige retmæssige Handlinger dog kun frembringer en Chance for Skade, der er næsten forsvindende i Sammenligning med det sikre Indgreb. Alle farligere Handlinger maa som Regel forbydes af Hensyn til den Værdi, det har for Individerne at være sikrede mod forstyrrende Indgreb i deres Retssfære [5]).

Det maa altsaa fastholdes, at Nødret foreligger overalt i Interessekollisionstilfælde, hvor der foretages Handlinger, der vilde være retstridige, hvis de ikke var foretaget i en Nødssituation, og at Begrebet derfor ogsaa omfatter blot farlige Handlinger, naar Faren gaar ud over en vis, ret lav Grad. Under Nødretsbegrebet falder derfor ogsaa de Tilfælde, der blev omtalt ovenfor S. 68—69. Paa samme Maade maa man opfatte Sprøjternes og Redningskorpsets Handling, saafremt de kører hurtigere, end det vilde være berettiget, hvor det ikke drejede sig om en Nødssituation.

Spørgsmaalet bliver nu, om der ogsaa i Tilfælde af »farlige Nødretshandlinger« bør anerkendes Erstatningspligt. Dette Spørgsmaal blev ikke endelig løst ovenfor, fordi enkelte af de almindelige Betragtninger ikke kunde anvendes paa Nødretstilfældet. — Saaledes kan man ikke hente noget positivt Argument for at paalægge Ansvar ved Nødretshandlinger derfra, at den handlende vilkaarligt foretager Handlingen, skønt han lige saa godt kunde

---

[3]) Det bedste Eksempel herpaa er Minedrift, sml. ovenfor § 14 ved Note 4.

[4]) Det maa erindres, at der kun tales om Interessekollisionstilfælde, d. v. s. Handlinger, der er retmæssige paa Trods af den Interesse, de Personer, hvis Goder udsættes for Fare, har i Handlingens Undladelse, ikke om Handlinger, der alene eller tillige foretages lovligt i den angrebnes (truedes) Interesse; se herom nedenfor i § 19, hvor det vises, at det i saadanne Tilfælde kan være retmæssigt at fremkalde en efter Omstændighederne endogsaa meget betydelig Fare.

[5]) Man maa altsaa gaa videre end *Jul. Lassen* (S. 208), der synes at sætte den afgørende Grænse ved det sikre Indgreb.

have ladet være eller foretaget en anden (sædvanlig) Handling [6]). Thi hvis han ikke handler, vil Skaden ikke blive afværget. — Hertil kommer yderligere, at der ofte er en betydelig Chance for, at Handlingen vil slaa fejl, og at der altsaa ikke engang vil blive opnaaet en til Risikoen (Risikopræmien) svarende Fordel ved den.

Alligevel bør man formentlig fastholde, at der ikke bør tages Hensyn til disse Forskelligheder, og at der altsaa som Hovedregel bør betales Erstatning; thi en Del af de andre Betragtninger gør sig gældende med særlig Styrke.

Faren er i disse Tilfælde *altid* større end i de ovenfor omtalte Tilfælde, og der vil i de allerfleste Tilfælde være Tale om en Fare, der er mange Gange større; ofte vil den endog nærme sig stærkt til det direkte Indgreb. Hvor Handlingen har et heldigt Resultat, vil Misforholdet mellem en Skade og den vundne Fordel derfor kun sjældent være stort. Og i andre Tilfælde er det ogsaa rimeligt at give Erstatningskrav i Kraft af det almindelige Princip om Beskyttelse af Individernes Interesser. Faren for, at Frygten for Erstatningsansvaret skulde afholde Folk fra at handle, hvor det er berettiget, er endnu ringere end ellers, dels fordi Chancen for, at et eventuelt Tab vil kunne dækkes af den indvundne Fordel, er meget stor, dels paa Grund af den Tvang, Nødssituationen indeholder [7]).

Fremdeles kommer Hensynet til at begrænse den stiftede Skade til det mindst mulige særlig stærkt frem. Culpareglen vil være meget utilfredsstillende, da man som oftest ikke nøjagtig kan oplyse Omstændighederne i en Nødssituation, og da man let vil fæste Lid til en Paastand om, at der ikke var Tid til fornuftigere Overvejelse. Erstatningspligten vil skabe en Garanti for, at der virkelig har foreligget den fornødne overvejende Interesse, eller for, at vedkommende dog har gjort sit yderste for at dømme rigtigt herom.

Hermed er tillige løst det Spørgsmaal, der blev udskudt i § 7, nemlig, hvad der skal gælde, hvor der foretages et direkte Indgreb,

---

[6]) Sml. ovenfor § 14 Note 7; se § 15 ved Note 4 og § 16 Nr. 2 i. f. om to andre Betragtninger, der ligeledes er uanvendelige.

[7]) Dog bør der naturligvis her, som ellers (§ 7 i. f.), gøres den Undtagelse, at der ikke paalægges Erstatning for Skade tilføjet ved Handlinger til Redning af absolute Goder, forsaavidt vedkommendes Velfærd vilde blive truet.

hvis Resultat er uvist. Ogsaa her maa der betales Erstatning — bortset fra den Undtagelse, der gælder ved Redning af absolute Goder i visse Tilfælde. —

Den foregaaende Udvikling har endelig givet Anledning til at tage Stilling til den Strid, der her hjemme bestaar om Opfattelsen af Nødretsreglen. Naar *Torp* hævder, at Nødretsreglen kun er en enkelt Anvendelse af den almindelige Regel om Handlefrihedens Grænser [8]), saa kan denne Sætning vel forsvares, men er dog næppe anbefalelsesværdig.

Ganske vist er *Jul. Lassens* Indvending ikke afgørende. Han søger [9]) Forskellen i, om der er Tale om et direkte Indgreb eller blot Fare for andres Goder; men det er lige paavist, at begge Tilfælde maa indbefattes under Nødretsbegrebet. Omend det er hyppigst, at der ved Nødret foreligger et direkte Indgreb eller Fremkaldelse af en Fare, der gør Indgreb overvejende sandsynligt, saa maa det ogsaa karakteriseres som Nødret, at der af Hensyn til en Nødssituation fremkaldes en Fare, der blot lidt overgaar den Fare, det ellers er tilladeligt at fremkalde. For saa vidt gaar de almindelige farlige Handlinger og Nødretshandlinger jævnt over i hinanden.

Fremdeles maa det indrømmes *Torp*, at Spørgsmaalet om Nødretten bør afgøres ved en fri Afvejelse af Interesserne ganske som Spørgsmaalet om Handlefriheden i andre Tilfælde; men dette gælder ogsaa, ialtfald tildels, om de andre »særlige Grunde«, der udelukker Retstridigheden [10]). Det er imidlertid ikke det eneste, at Afvejelsen er fri. Den Afvejelse, der foregaar ved Nødret, er efter sit Indhold meget nær beslægtet med den, der foregaar ved farlige Handlinger ellers; og netop heri viser Modsætningen sig mellem Nødret og de andre særlige Grunde, der udelukker Retstridigheden. Thi Hovedmomentet er en Afvejelse af *Størrelsen* af de to implicerede Personers modstaaende (berettigede) Interesser, og det kan derfor med en vis Ret siges, at det er den hand-

---

8) T. f. Rvsk. 1897 S. 60 ff.; jfr. ogsaa *Kraft* § 8, især S. 324—5.

9) *Lassen* S. 208.

10) For den legislative Overvejelse gælder det endogsaa ganske ubetinget, saa at der overhovedet ikke vilde blive Brug for noget saadant Begreb som »særlige Grunde«.

lendes overvejende Interesse, der gør Handlingen retmæssig i begge Tilfælde [11]).

Alligevel er der Grund til at fastholde, at Nødretsreglen er en Undtagelse, omend Spørgsmaalet nærmest indskrænker sig til en Strid om den hensigtsmæssigste Benævnelse [12]).

Herved tænkes ikke just paa, at Nødretstilfældene maa udsondres fra de andre paa Grund af den til dem knyttede Erstatningspligt [13]); — denne Grund vil helt falde bort, hvis det antages, at Erstatningspligten bør udstrækkes ogsaa til ekstraordinære, farlige Handlinger [14]). — Det, det gælder om at fremhæve, er, at den blotte Afvejelse af Fare og Nytte for de to Parter *i Almindelighed* har et langt snævrere Omraade. Ikke blot kan den ikke anvendes til at legitimere direkte Indgreb, men selv ved mangfoldige blot farlige Handlinger er den ikke afgørende. Selv om Handlingen efter en forstandig Afvejelse af de to Parters Fordele og Tab under Hensyn til Risikoen skulde være fornuftig, er den dog ofte forbudt. Det er med Rette fremhævet, at Farechancen selv ved de farligste tilladte Virksomheder er overordentlig ringe i Sammenligning med det direkte Indgreb. Det, der heraf kan ses, er, at saa snart Faren gaar udover en vis lav Grad, siger Retsordenen normalt Stop. Større Fare maa Individet normalt ikke frembringe. Retsordenen tager Hensyn til den store Interesse, Individerne har i at bevare deres Goder uforstyrret — en Interesse, der gaar langt ud over det, at der sikres dem en Pengeerstatning for Tabet af dem, og som normalt, udenfor det Omraade, der erklæres frit af Hensyn til Bevægelsesfriheden, ikke kan tilsidesættes, med mindre Almenvellet falder i Vægtskaalen.

Herefter bør Nødretsreglen betegnes som en Undtagelse fra den almindelige Regel om Handlefrihedens Grænser, nemlig et

---

11) Netop fordi Afvejelsen i Nødstilfældene finder Sted lige fra det direkte Indgreb til den Fare, der kun er ganske lidt større end ellers, er det nærliggende, og vistnok berettiget, at anse Afvejelsen som ganske ensartet i de to Tilfælde.

12) *Torps* Benævnelse retfærdiggøres midlertidig i Kampen mod den Anskuelse, at Nødretten skulde kræve positiv Hjemmel.

13) Sml. *Bentzon:* Almindelig Retslære S. 151, Note 2.

14) Paa den anden Side er det, hvis man forkaster denne Anskuelse, ikke sikkert, at der bør betales Erstatning i andre Nødretstilfælde end de i § 7 omhandlede: direkte Indgreb med sikkert Resultat.

Tilfælde, hvor en Handling kan erkendes for retmæssig, skønt den fremkalder en større Fare for andres Goder, end det ellers er tilladt at skabe. Ved den modsatte Fremgangsmaade tilslører man den Sætning, som det er vigtigt at fastholde af Hensyn til Individets Beskyttelse: at Individet ellers ikke behøver at finde sig i, at andre for deres egne Interessers Skyld foretager Handlinger, der fremkalder en større Fare.

Noget ganske andet er det, at hvor det opofrede (truede) Gode og det reddede tilhører samme Person, der er Betingelserne for Indgrebet ikke saa snævre; men i saa Fald er Grunden til Indgrebets Retmæssighed, at der *ikke foreligger nogen Interessekollision,* men en af Retsordenen tilladt Handlen for andre, *negotiorum gestio* [15]).

Disse to Begreber, negotiorum gestio og Nødret, dækker delvis hinanden. Hvor der foreligger »Intervention i Nød«, foreligger der tillige negotiorum gestio. Men Forskellen er dels, at negotiorum gestio ogsaa omfatter Indgreb i den Persons Goder, i hvis Interesse Handlingen foretages — i hvilket Tilfælde der ikke er Brug for en særlig Nød*ret,* da Handlingen er retmæssig af andre Grunde, men hvor en tilsvarende retlig Ordning dog bør finde Sted [16]), — dels, at negotiorum gestio ikke er indskrænket til Nødstilfældene, ialtfald ikke i den samme Forstand som Nødret [17]).

Med det sagte er det ikke Meningen at udtale, at alle Tilfælde af tilladt Indgreb eller tilladt særlig farlig Handlen gaar ind under de to Begreber Nødret og negotiorum gestio. Dette fremgaar allerede af det, der er bemærket ovenfor [18]) — og heller ikke den der

---

15) Uden Hensyn til, om dette Begreb i teknisk Forstand er saa vidt. — Dette er Grunden til den Sondring, *Torp* gør. Som negotiorum gestio maa man derfor opfatte Lægens Operation af den bevidstløse (sml. *Zitelmann* i Arch. f. civ. Pr. Bd. 99, S. 104 ff.). Normalt foreligger tillige Intervention i Nødret; men dog ikke, hvis under en Operation, hvori Patienten har samtykket, en anden Skade opdages og Operationen udstrækkes, forudsat at der ikke er særlig Fare forbundet med at udsætte den til en anden Gang.

16) Herimod *Tr. Jørgensen* i T. f. Rvsk. 1908 S. 109 ff. Heroverfor bemærkes kort: *Intervention* i Nød og negotiorum gestio er stærkt beslægtede, ja falder delvis sammen, og bør derfor være undergivet samme Regler. Men det synes urimeligt at gøre Forskel paa Intervention i Nød og den af den truede selv udøvede Nødret udover, hvad der følger nødvendigt af Forholdenes Forskellighed.

17) Sml. *Tr. Jørgensen* l. c.

18) Ved Note 2—4.

givne Opregning er ment som udtømmende; Afvejelsen af de forskellige Interesser maa i enhver Henseende være fri. — Det er kun Meningen at fremhæve, at de to Begreber rummer to vigtige Grupper af Tilfælde, hvor det er tilladt at gaa ud over den almindelige Grænse for Handlefriheden. Dette er ikke uden Betydning; thi det maa dog være Opgaven efterhaanden at naa til en stedse nøjagtigere Bestemmelse af de forskellige Hensyn, der bør komme i Betragtning ved den Interesseafvejelse, hvorpaa Grænsen for Handlefriheden beror. Men det tjener kun til at skjule Betydningen af de enkelte Hensyn, at man nøjes med en Henvisning til, at det er den almindelige Interesseafvejelse, der er afgørende.

II. NÆRMERE UDFORMNING AF ANSVARSREGLEN (§§ 18-22).

§ 18.

Ansvarsfundamentet.

I det foregaaende har vi i Almindelighed undersøgt de praktiske Hensyn, der taler for at paalægge Erstatning uden Skyld i Interessekollisioner; og vi kan nu gaa over til at udforme Erstatningsreglen nærmere og præcisere de forskellige Betingelser for Erstatningspligtens Indtræden. Dette vil kunne ske under et for alle de tre Tilfælde, der er behandlet særskilt ved den almindelige Begrundelse af Ansvarsreglen (direkte Indgreb, vedvarende Ulemper og farlige Handlinger); men ved den nærmere Udførelse er det dog navnlig de farlige Handlinger, der vil blive tænkt paa, da Hovedinteressen knytter sig til disse.

I denne Paragraf skal dog ikke alle Ansvarsbetingelserne samles; kun de af dem vil blive medtaget, hvortil Materialet allerede er givet i det foregaaende. — De kan kaldes Betingelser vedrørende selve den Handling, der begrunder Erstatningspligt [1]). —

---

[1]) Ved Behandlingen af Culpareglen blev alene denne Gruppe Betingelser medtaget; det er dem, Interessen koncentrerer sig om i denne Afhandling. Her vil det imidlertid være nødvendigt at behandle ogsaa den anden Gruppe Betingelser, fordi Ansvarsreglen er ny, og fordi det, hvis man vil danne sig et Skøn om Reglens Gennemførlighed, er nødvendigt at gøre Rede for Reglens Betingelser i enhver Henseende.

De øvrige Betingelser, der maa opstilles, og som angaar Forholdet mellem Handlingen og Skaden, vil blive behandlet i § 20.

I Henhold til Undersøgelsen i §§ 7—17 kan der opstilles følgende Betingelser for Erstatningspligtens Indtræden:

1. Der maa foreligge en Handling, hvorved en Person enten gør Indgreb i en anden Persons Retsgoder eller udsætter disse for Fare.

2. Det skal være en ekstraordinær Handling, som fremkalder usædvanlig Fare (§ 14, § 17) eller medfører væsentlige Ulemper (§§ 10—11).

3. Handlingen skal være paakrævet af en Interesse, der er saa stor, at den overvejer de Modhensyn, der skabes af Handlingens Farlighed eller Skadelighed.

4. Faren skal være kendelig for en Person i den handlendes Situation.

5. Endelig maa det kræves, at Handlingen *udelukkende* er legitimeret ved den overvejende Interesse, som den handlende — eller de Personer, i hvis Interesse han handler — har i netop den paagældende Handlings Foretagelse, og ikke allerede ved andre Omstændigheder.

Det er navnlig den sidste Betingelse, der fortjener nærmere Behandling. Den er nemlig for saa vidt den vigtigste, som det er den, der alene gør det muligt at naa til en virkelig almindelig Retsgrundsætning om Erstatningsansvar ved retmæssige Handlinger. Inden den behandles (§ 19), skal der dog gøres nogle enkelte Bemærkninger om et Par af de andre Betingelser.

a. Det trænger til lidt nærmere Forklaring, hvad der ligger i Kravet om *en ekstraordinær Handling, der medfører usædvanlig Fare* (ovf. Nr. 2). Dette maa nærmere forstaas i Belysning af de reale Hensyn, der førte til Begrænsningen (ovf. § 14).

Herefter maa der formentlig — som det ligger i det valgte Udtryk — stilles Krav i to Retninger: Det er ikke tilstrækkeligt, at Handlingen skaber en særlig stor Fare, det maa først og fremmest kræves, at *selve Handlingen er ekstraordinær;* dette er det vigtigt at fremhæve, fordi man i Reglen hævder, at det afgørende er, om Handlingen er ekstra farlig. Der er altsaa ikke Tale om, at man skulde kunne opstille en Regel om, at alle Handlinger, der frembringer en Fare af en vis *Grad,* f. Eks. en Chance paa over 1 % for Skade, skulde medføre Erstatningspligt. Dette vil

man let indse, naar man tænker paa, at der er mange Forhold, hvor endog sikre Indgreb i andres Interesser tillades uden Erstatning, netop fordi Handlingen er sædvanlig [2]).

Naar Handlingen er sædvanlig (ikke ekstraordinær), fører de Grunde, der hjemler Handlingens Retmæssighed, ogsaa til at fritage for Erstatningspligt. Det samme gælder med Hensyn til blot farlige Handlinger, naar de hører til den Klasse Handlinger, som det daglige Liv for den store Mængde sædvanlig fører med sig. Alle saadanne Handlinger er derfor fri for Erstatningspligt, naar de foretages retmæssigt [3]).

Om en Handling er sædvanlig eller ekstraordinær, beror ikke paa, om den forekommer et større eller mindre Antal Gange, men paa, om den foretages af flere eller færre Personer; foretages den kun af faa, er *Virksomheden* ekstraordinær — selv om den afføder talrige farlige Handlinger —, og det er nok.

Grænsen mellem det ekstraordinære og det sædvanlige maa iøvrigt, ligesom i Naboretstilfældet (§ 11 Note 4), drages ved et Skøn, der ikke pedantisk anser alt for ekstraordinært, der ikke gøres af Flertallet. Der maa kræves noget, der hæver sig klart op over det almindelige Niveau og er virkelig ekstraordinært, saa at Ansvaret bliver en Undtagelse [4]).

---

[2]) Sml. ovenfor i § 17 før Note 2, samt § 10 ved Note 6.

[3]) Sml. herved *M. Rümelin:* Sch. o. V. S. 31; *Blume* i Kritische Vierteljahrsschrift Bd. 38. S. 210 ff. Derfor vil man ikke udfra de ovenfor udviklede Grundsætninger *alene* — men maaske udfra disse i Forbindelse med andre Grunde (ndf. § 24 ved Note 7—8) — kunne gøre den ansvarlig, som holder Kvæg paa Landet, eller som holder en Hest, der hverken lider af Fejl eller iøvrigt er ualmindelig farlig, og det, skønt Erfaringen viser, at Faren ved at benytte Heste er forholdsvis meget stor.

[4]) Alle de Handlingen ledsagende Omstændigheder maa tages i Betragtning, navnlig ogsaa Lokaliteten: hvad der er sædvanligt paa Landet, kan være ekstraordinært i en By o. s. v. —

Derimod kan der være nogen Tvivl om, hvorvidt man skal tage Hensyn til Handlingens Formaal (eller Arten af Interessen hos den handlende) — saa at en i det ydre sædvanlig Handling blev ekstraordinær, naar den forfulgte usædvanlige Formaal (Interesser). — Som Hovedregel er der ikke Grund hertil. Naar en Handling er af samme ydre Art som visse sædvanlige Handlinger — og forudsat at den ikke erklæres for retstridig paa Grund af manglende Interesse eller lignende —, maa den normalt anses for sædvanlig. Dog kan der maaske være Grund til at tage Formaalets (Interessens) Art i Betragtning ved Handlinger, der frembyder en *usædvanlig stor*

Hvor Handlingen er ekstraordinær, maa det fremdeles kræves, at *Faren er af en vis Betydning,* enten paa Grund af Graden (Chancens Størrelse) eller paa Grund af Størrelsen (Omfanget af den frygtede Skade). Hvor den er ganske ringe, vil man ikke regne med den [5]).

Naar det i det foregaaende med et kort Udtryk er sagt, at Faren skal være »usædvanlig«, maa dette altsaa ikke forstaas saaledes, at Faren skal være større end den, som frembringes af de farligste af de ansvarsfri (»sædvanlige«) Handlinger. Skønt der næppe er Tvivl om, at Kørsel med Hestevogne frembringer større Fare for Omverdenen end Anlæg af et Gasværk, bør Ansvarsreglen omfatte det sidste Tilfælde, medens der i det første ialtfald ikke bør paalægges Ansvar alene i Kraft af den her forsvarede Grundsætning. Meningen med Kravet om en usædvanlig Fare er kun, at den skal overgaa Faren ved den store Mængde af (sædvanlige og usædvanlige) Handlinger; Faren maa ikke være helt almindelig.

At der ikke kan kræves mere, følger af, at Hovedvægten maa lægges paa Kravet om, at Handlingen er ekstraordinær. Dette udelukker dog ikke, at Farens Størrelse kan faa Betydning i Grænsetilfælde, hvor det er tvivlsomt, om Handlingen er ekstraordinær; her vil man være des mere tilbøjelig til at anvende Ansvarsreglen, jo større Faren er, og det med Føje, da det stemmer med de praktiske Hensyn. Paa den anden Side vil man ved Afgørelsen af, om Faren er tilstrækkelig stor, kunne tage Hensyn til, i hvor høj Grad Virksomheden fjerner sig fra det sædvanlige: Hvor der er Tale om Virksomheder af meget stort Omfang eller endog Monopolvirksomheder, vil man kunne gaa meget langt ned i Henseende til Farens Grad (S. 122 ff.).

Fare, d. v. s. hører til de farligste af de i det ydre sædvanlige Handlinger. Dette kunde f. Eks. tænkes at føre til en Regel om, at den, der holder *Luksusdyr* (Luksusheste eller -hunde), bør svare Erstatning for den Skade, de anretter, selv om Dyrene ikke er farligere end andre (hvad de ofte er).

[5]) Dette staar i Sammenhæng med, hvad der er bemærket ovenfor (§ 14 ved Note 11). Naar Farebegrebet udformes videnskabeligt efter de Krav, Retstridighedslæren stiller — saa at man kun kalder de Handlinger ufarlige, der ubetinget er retmæssige uden Hensyn til, om de nogensinde er nyttige —, maa man gaa overordentlig langt ned. Men i det praktiske Liv vil man ikke regne med fuldt saa smaa Farer og kun kræve en overvejende *konkret* Interesse ved Handlingen, naar Faren dog har naaet en vis Betydning.

Til Belysning af det udviklede skal der nu gives en Oversigt over en Række Tilfælde, hvor Ansvarsreglen maatte finde Anvendelse i Nutiden.

Et særlig klart Eksempel er al Luftsport (Anvendelse af Balloner, styrbare Luftskibe, Flyvemaskiner). Derimod vil det nok i en ret nær Fremtid blive tvivlsomt, om man kan regne Brugen af Automobiler eller Motorcykler for noget ekstraordinært [6]). Man er her nær ved Grænsen; sikkert udenfor ligger Brugen af Cykler og almindelige Køreheste. Hvad angaar Dyr iøvrigt, saa vil Ansvar for vilde Dyr være givet efter den her opstillede Regel, medens omvendt Landbrugeren, der holder almindelige Husdyr, ikke falder ind under Reglen. Endelig bør man rimeligvis hævde, at egentlige Luksusdyr altid holdes paa egen Risiko [7]).

Fremdeles kan nævnes Anlæg af Tunneler, Jernbanegennemskæringer og Foretagelse af ualmindelig dybe Udgravninger i Gaden eller paa en Grund, saavel som omvendt Opdyngning af store Jordmasser, der kan skride ud.

Den vigtigste Gruppe danner dog de Tilfælde, hvor en vedvarende industriel Virksomhed eller lignende medfører usædvanlige Farer for Omverdenen. Blandt de allerbedste Eksempler kan nævnes Skade, der voldes af Jernbaner ved Rystelse [8]) eller ved, at Gnister tænder Ild [9]). Fremdeles Skade, der voldes ved andre,

---

[6]) I modsat Fald kunde dog særlig farlige Maskiner falde ind under Reglen. — Og andre Grunde kan ogsaa føre til at fravige Culpareglen, se nedenfor i § 24 ved Note 5—6.

[7]) Ovenfor Note 4. Det sagte udelukker ingenlunde, at der ogsaa i andre Tilfælde kan være Grund til at indføre Ansvar for Dyr, idet andre Hensyn kan føre hertil, se nedenfor i § 24 ved Note 7—8.

[8]) Naar Rystelse er nævnt, tænkes der kun paa Skade, der indtræder en enkelt Gang. Den vedvarende Ulempe, som en fortsat Rystelse kan medføre, falder ind under de i §§ 10—11 omtalte Tilfælde. Sml. ovenfor § 13 Note 2.

[9]) Den skadelidendes Krav maa bortfalde, naar Skaden hidføres ved, at han i Strid med en særlig (kontraktsmæssig eller ved Ekspropriation paalagt) Forpligtelse eller en *Politiforskrift* har anbragt særlig brandfarlige Genstande indenfor en vis Afstand fra Banelinien. Dette følger naturligt af Reglerne om egen Skyld. Men der kan være Grund til yderligere at lade det *ubetingede* Ansvar bortfalde overalt, hvor Branden hidføres ved, at *særlig* brandfarlige Genstande (Planter, Bygninger, Løsøregenstande) *efter Jernbanens Anlæg* er anbragt indenfor en vis Afstand (f. Eks. 30 Meter) fra Jernbanelinien (selv om Anbringelsen er lovlig). Dette, som er Reglen i

Publikum tjenende Indretninger som Gasværker og Elektricitetsværker med deres Ledninger, traadløse Telegrafstationer, Vandværker og andre Vandanlæg. Videre kan nævnes al Virksomhed med Sprængstoffer — saavel Tilvirkning som Opbevaring, Transport og Benyttelse — og overhovedet alle industrielle Anlæg, der medfører særlige Farer for Omverdenen, samt i det hele taget som oftest Anvendelse af Dampkedler — af Hensyn dels til Faren for Eksplosion, dels til Faren for, at Gnister fra Ildstedet skal tænde Ild, hvilket navnlig er praktisk ved Landevejslokomotiver og Dampplove. — Nævnes kan ogsaa Skade, der tilføjes Naboer ved, at en Mand brænder Skoven eller Plantevæksten paa sin Ejendom af for at opdyrke den, eller ved at Projektiler fra en Skydebane forvilder sig derind. Endelig hører herhen ogsaa en Del af de Tilfælde, der er omtalt i §§ 10—11 (varige Ulemper), forsaavidt angaar den første Tid efter en Virksomheds Aabning [10]).

b. Hvad angaar den Betingelse, at *Faren skal have været kendelig* for den handlende i Handlingsøjeblikket, saa er det det samme, som man ofte udtrykker saaledes, at Skaden skal have været forudseelig; men dette Udtryk kan let forstaas i en altfor snæver Betydning. Betingelsen maa forstaas i Belysning af det almindelige Farebegreb [11]) og iøvrigt af de reale Hensyn, der fører til at opstille den.

Hvad der gjorde Betingelsen nødvendig, var, at Erstatningsansvaret i andre Tilfælde kunde ramme knusende, fordi den hand-

---

Sverige og Finland, jfr. nedenfor § 52 ved Note 16 og 20, er en Anvendelse af den Grundsætning, som er udviklet ovenfor i § 11 Note 7.

Naar en saadan Regel gives, maa Grundejeren til Gengæld have Erstatning for den Værdiforringelse af Ejendommen, der kunde følge deraf.

Med Hensyn til særlig brandfarlige Ting, der forefindes ved Jernbanens Anlæg, maa Ansvaret vedblive; men der bør gives Jernbanen Midler til i hvert enkelt Tilfælde at træffe den hensigtsmæssigste Ordning. Den maa have Ret til ved Ekspropriation snart at fordre de farlige Ting fjernet straks, snart at faa Naboejerne tilpligtet ogsaa i Fremtiden at træffe visse Foranstaltninger for at formindske Brandfaren, alt mod Erstatning.

10) Sml. ovenfor i § 11 ved Note 9.

11) Om dette se § 1 i. f. Heraf følger det, at det afgørende alene er, om Handlingen skaber en (forøget) Mulighed for Skade, ikke, om Skaden er mer eller mindre sikkert beregnelig. Hvor der er Tale om ekstraordinære Forhold, som Videnskaben endnu ikke behersker, idet der savnes Erfaringsmateriale, vil denne Mulighed som oftest være til Stede, og Uvisheden er uden Betydning.

lende var uforberedt; dette kunde muligvis have en uheldig Indflydelse paa Folks Handlemaade, idet de altid maatte svæve i Uvished; fremdeles vilde Ansvaret ramme den enkelte handlende haardt, idet han havde belavet sig paa at faa et vist positivt Udbytte af Handlingen og nu maaske faar det modsatte. Derfor bortfalder de Hensyn, der ellers retfærdiggør at paalægge Ansvar i det konkrete Tilfælde. Thi naar Handlingen ikke er farlig, er det forsvarligt at foretage den, selv om den ikke bæres af ret stærke Nyttemotiver i det enkelte Tilfælde; og da den handlende kun kan regne efter det, der er kendeligt for ham, vil han ofte foretage Handlinger, der i Virkeligheden er farlige, uden synderlige Nyttemotiver. Heraf følger det, at der ikke findes den nødvendige overvejende Interesse at lægge Byrden paa.

Af disse Betragtninger følger det endelig, at man maa opfatte Betingelsen »Kendelighed« paa en lignende Maade som ovenfor ved Anvendelsen af Culpareglen (§§ 4—5). Det vil sige, at der normalt bør lægges Vægt paa, om Faren er kendelig for en *bonus paterfamilias* i den handlendes Situation. De forskellige Modifikationer,der maatte gøres ved Culpareglens Anvendelse [12]), bliver der ikke — eller kun meget sjældent [13]) — Brug for her; thi da der er Tale om usædvanlige Handlinger, vil det næsten altid være Handlinger, med Hensyn til hvilke man maa kræve en bestemt særegen Dygtighed, en vis Sagkundskab, faglig Uddannelse o. l. Maalet vil derfor normalt være ens for alle Personer.

At man ogsaa her maa fastholde et Normalmaal, skyldes delvis en præventiv Tendens. Man kan ikke være tjent med, at Undermaalerne giver sig af med disse Foretagender, og Risikoreglen vil i Forening med Culpareglen virke til at afholde dem derfra — eller tilskynde dem til at skaffe sig den bedste Sagkundskab, medens de i modsat Fald tildels vil have Opfordring til det modsatte. — Fremdeles vilde der ellers opstaa en særlig Risiko for Samfundets Medlemmer, nemlig Risikoen for ikke at faa de Tab dækket, der ikke er forudset af Undermaalerne, skønt de kunde være forudset af andre. Men denne Risiko er det rimeligere, at

---

12) Se ovenfor i § 5, S. 45, S. 48 ff.

13) Ved Nødret maa der anvendes en individuel Maalestok paa den handlende (ovenfor S. 45), men dette faar ingen Betydning, naar man antager, at han ikke er ansvarlig (§ 21 ved Note 16). Om Sindssyge henvises til § 23 ved Note 25.

Undermaalerne selv bærer. Herved kan vel deres Forventninger skuffes; men ingen berettiget Virksomhed vil blive generet derved. Endelig vilde en modsat Regel give Undermaalerne et urimeligt Forspring for andre, idet disse vilde blive uheldigt stillede i Konkurrencen.

Resultatet er altsaa, at en Person, der med Føje har anset sin Handling for ufarlig udfra de Momenter, han havde Adgang til at kende, ikke bliver ansvarlig ifølge den opstillede Regel, selv om det siden skulde vise sig, at Handlingen var farligere.

Dette maa dog ikke misforstaas. Det er ikke Meningen, at en Person, der har startet en ekstraordinær Virksomhed i den begrundede Tro, at den var ufarlig, skulde være fritaget for Ansvar til alle Tider. Naar det senere viser sig, at Virksomheden er farlig, maa Ansvar indtræde fra dette Øjeblik, selv om det stadig anerkendes, at Virksomheden er retmæssig. Der gælder i saa Henseende noget lignende som i Retsforholdet mellem Naboejendomme med Hensyn til det Tilfælde, at en Virksomhed, der medfører vedvarende Ulemper, anlægges, uden at man aner noget herom i Forvejen [14]).

Ogsaa her vil Faren maaske gøre Handlingen retstridig; men i andre Tilfælde kan det være, at Interesseafvejelsen fører til det Resultat, at Handlingen maa tillades — maaske tildels af Hensyn til det store Tab for enkelte og Samfundet, som en Standsning af Virksomheden muligvis vilde volde. — Men hvad der end er Grunden til, at Virksomhedens Fortsættelse anerkendes som retmæssig, saa maa Erstatning fremtidig betales.

c. Naar det kræves, at Handlingen er *retmæssig*, maa dette ikke tages i streng Forstand som Modsætning til retstridig i den ovenfor i § 1 angivne Betydning. Der menes hermed kun, at Handlingen skal tage sig ud som retmæssig for den handlende *bonus paterfamilias* [15]). Naar f. Eks. A's Maskine eksploderer, uden at der kan lægges ham noget til Last, saa er det ligegyldigt, om det skulde vise sig, at Aarsagen til Eksplosionen var en Konstruktionsfejl, der kunde være undgaaet af en sagkyndig Konstruktør eller senere opdaget ved en Undersøgelse af en enkelt, særlig dygtig Fagmand. Det afgørende er alene, om Maskinen er farlig, og

---

14) Ovenfor i § 11 ved Note 7 ff. Se ogsaa § 13 Note 3.

15) Sml. Bemærkningen ovenfor i § 7 in. med Note 1.

om dette er kendeligt for en *bonus paterfamilias*, der bruger den. Og naar Faren bestaar i, at der kan være skjulte Fejl ved Maskinen, er det ligegyldigt, om disse kan tilregnes nogens Uagtsomhed eller ikke eller kunde være opdaget af en anden, særlig dygtig Person. Den, der bruger Maskinen, vil ofte savne Materiale til at bedømme, om Fejlene er af den ene eller anden Art; men i alle Tilfælde maa han regne med den erfaringsmæssig kendte Fare ved at benytte en saadan Maskine, og derfor kun gøre det, naar det fra hans Synspunkt kan anses for retfærdiggjort ved en Afvejelse af Nytte og Fare.

I de Tilfælde, hvor en Handling saaledes er retstridig i streng Forstand, er der vel en lille Forskel fra de øvrige. Det maatte antages, at Handlingen eventuelt kunde hindres, f. Eks. forbydes ved Dom, hvis Retstridigheden blev paavist. Muligheden herfor er imidlertid saa uendelig ringe i disse Tilfælde, at man ikke heri kan finde en tilstrækkelig Beskyttelse for de skadelidende, navnlig da Retstridigheden som oftest endnu mindre vil være kendelig for dem i Forvejen. Retsordenen maa regne med de faktiske Forhold, at det normalt er umuligt at forhindre Handlinger, hvis Retstridighed ikke kan kendes af den handlende. Samfundets Medlemmer kan ikke handle paa et mere eller mindre rent objektivt Grundlag; de maa handle paa Grundlag af, hvad der er tilgængeligt for dem, og paa dette Grundlag bedømme Handlingerne. De bør kun foretage en Handling, der for dem tager sig ud som ekstraordinær og farlig, naar det for dem ser ud, som om den dog er retfærdiggjort ved en konkret overvejende Interesse. Men heraf følger det, at der kan og bør paalægges dem Erstatning i alle Tilfælde i Kraft af de Principer, der er udviklet ovenfor i §§ 7 ff.

Paa denne Maade kommer den Erstatningsregel, som her er opstillet, til at danne en Fortsættelse af Culpareglen, medens der ellers imellem dem kunde fremkomme et tomt Rum, hvor ingen af Reglerne førte til Ansvar [16]).

---

[16]) Sml. herved Bemærkningen ovenfor i § 16 efter Note 11. Der bliver derfor heller ikke udenfor Culpareglen Brug for det strenge Retstridighedsbegreb i Erstatningsretten — for saa vidt den her er behandlet —. Man kunde derfor, hvis ikke systematiske Grunde hindrede det, danne et Retstridighedsbegreb, der laa nærmest ved Begrebet Culpa, idet det afgørende var en Bedømmelse foretaget af en bonus paterfamilias i den handlendes

§ 19.

Ansvarsfundamentet (Fortsat).

Særlig om Reglens Begrænsning til Interessekollisionstilfælde.

Der er endnu Grund til at gøre nogle Bemærkninger om den Betingelse, der i § 18 blev stillet sidst (Nr. 5): at Handlingen er legitimeret *udelukkende ved den handlendes overvejende Interesse.*

Det er ikke nødvendigt her at paavise, hvorfor denne Betingelse maa opstilles. Den følger af den Betragtning, der er Hovedhjørnestenen for hele den foregaaende Udvikling, nemlig, at der ikke af Hensyn til en Persons (overvejende) Interesse er Grund til at opofre andres materielle Interesser. Denne Betragtning er uanvendelig i alle andre Tilfælde. Herved er det selvfølgelig ikke Meningen at udtale, at der ikke kan være Grund til at paalægge Erstatning uden Skyld i andre Tilfælde. — Om der ogsaa, hvor Retmæssigheden skyldes andre Grunde, kan paavises almindelige Betragtninger, der fører til at paalægge Erstatning uden Skyld, er et Spørgsmaal, der foreløbig maa udskydes. — Paa dette Sted gælder det om at udrede Betingelserne for Anvendelsen af den ene Grundsætning, der er udviklet i det foregaaende; og denne Ansvarsbetingelse er der særlig Grund til at standse ved, da den og dens Begrundelse er det Punkt, der først og fremmest adskiller den her opstillede Teori fra de tidligere Teorier om Ansvar uden Culpa [1]).

Situation. Ved Siden heraf maatte man dog erindre, dels at den handlendes særlige bedre Viden kunde komme ham til Skade (S. 51), dels at omvendt den Omstændighed, at Handlingen efter en rent objektiv Bedømmelse var forsvarlig, maatte komme ham til Gode (S. 17—18). Dette sidste faar næppe stor Betydning med Hensyn til Ansvar uden Culpa; thi det vil være saare sjældent, at en Handling paa een Gang tager sig ud som farlig, men retmæssig, faktisk (d. v. s. objektivt) er »ufarlig«, og dog volder Skade. Mulige Tilfælde vil ialtfald kunne bringes ind under Kravet om en adækvat Forbindelse mellem den kendelige Fare og Følgerne (nedenfor § 20 Nr. 1).

1) En Del Forfattere kommer paa Hovedpunkterne til omtrent samme Resultat, men giver hverken en fyldestgørende Bestemmelse af Grænsen eller nogen Begrundelse af, hvorfor man gør den paagældende Begrænsning. Lidt i denne Retning giver *Gjelsvik* (S. 39); men den Forfatter, der egentlig har Æren af at have samlet Opmærksomheden om dette Punkt, er *Müller-Erzbach,* der ved en indgaaende Undersøgelse kommer til omtrent samme praktiske Resultat som her, men som dog ikke finder det afgørende Synspunkt, og hvis

Den anførte Sætning indeholder det samme, som den, *Jul. Lassen* opstiller (S. 274), at Handlingen skal være tilladt paa Grund af en Interessekollision, naar dette forstaas paa den rigtige Maade [2]). Der ligger to Ting i Sætningen:

1. At Ansvarsreglen er begrænset til Interessekollisionstilfælde.

2. At den end ikke omfatter alle Interessekollisioner, men kun dem, hvor Interessekollisionen er det Moment, der er afgørende for Handlingens Bedømmelse, idet det er den Omstændighed, at den ene Interesse er større end den anden, der gør Handlingen retmæssig.

1. Først og fremmest er det da vigtigt at fastslaa, hvad der forstaas ved Udtrykket *Interessekollision*. Dette Udtryk er i den senere Tid blevet anvendt meget i flere Lande, i Tyskland navnlig fra og med *R. Merkels* bekendte Skrift: *Die Kollision rechtmässiger Interessen*. Ofte synes Forfatterne at mene i dette Udtryk at have fundet en Trylleformel, der løser alle Vanskeligheder. Dette er selvfølgelig en Illusion. I Hovedsagen er Ordet kun et mere betegnende Navn for det Problem, der skal løses. Dette er særlig klart, hvor Ordet tages i den videste Betydning — en, der er langt videre end den, hvori det anvendes af *Jul. Lassen* og ovenfor. — Under den nuværende Samfundsordning kan hele Privatretten ses som en Regulering af Kollisionerne mellem de private Interesser [3]). Enhver Retsregel beror paa en Afvejelse af de Interesser, der vil fyldestgøres ved den, og dem, der vil blive tilsidesat, og en Retsregel bør kun antages, naar de første Interesser har Overtaget over de sidste.

Ansvarsregel iøvrigt fjerner sig langt fra den her opstillede. Se ogsaa *M. Rümelin:* Sch. o. V. S. 42 f., 47 f. *R. Merkel* har været nær ved at gribe det rette; men han lader det slippe ud af Hænderne paa sig i det afgørende Øjeblik. Se om disse Forfattere nedenfor i Afsnit II samt om *Krückmann* nedenfor i § 41 Note 51. — *Bentzon* har allerede i 1890 været inde paa lignende Tanker; han antyder (Vis major S. 44 Note 34), at der bør opstilles en særlig Grundsætning om Erstatningspligt overfor »Omgivelserne« eller »uvedkommende Trediemand«. Jfr. nu ogsaa *Axel Møller* § 4 ved Note 53; se derimod *Torp* i U. f. R. 1884 S. 1141.

[2]) Sml. Bemærkningerne ovenfor i § 9 ved Note 3—4.

[3]) Dette Synspunkt er særlig fremdraget af *Mauczka,* der opbygger hele sin Erstatningsteori herpaa ved abstrakte Overvejelser; se Kap. V, især S. 36 og iøvrigt hele Værket.

Dette er en Sætning, der gælder ganske almindeligt; men i en given positiv Retsorden faar den kun aktuel Betydning, hvor Retsordenen ikke ved bindende Regler har fastsat, hvad der skal anses for den rette Løsning af Interessernes Kollision.

Blandt saadanne Spørgsmaal, der ikke er positivt ordnet i Enkeltheder, er et af de mest fremtrædende det om Handlefrihedens Afgrænsning, og hvor positive Regler mangler, maa dette Spørgsmaal altsaa afgøres ved en Interesseafvejelse: Om en Handling er retmæssig, beror paa, om Interessen i dens Foretagelse overvejer den modstaaende Interesse i dens Undladelse. Det er naturligvis af stor Betydning, at man har faaet Øjnene op for dette Forhold; men dermed er langtfra alle Vanskeligheder løst. Spørgsmaalet er, hvilke Momenter der gaar ind i denne Interesseafvejelse, og hvilken Vægt de bør have.

I denne Henseende er det vigtigt at fremhæve, at der i mange Tilfælde foreligger, hvad man kunde kalde en Interessekollision i snævrere eller egentlig Forstand, nemlig den Modsætning, der ved farlige (eller skadelige) Handlinger findes mellem Interessen hos dem, i hvis Interesse Handlingen foretages, paa den ene Side og Interessen hos de Handlingen uvedkommende Personer, som Handlingen udsætter for Fare (tilføjer Skade) — og som derfor er interesserede i, at Handlingen undlades — paa den anden Side. Det behøver ikke at være to enkelte Personer, der bærer disse modstaaende Interesser; men for Simpelheds Skyld kan man sige, at der foreligger en Kollision mellem den handlendes og den truedes Interesser.

Kravet om Interessekollision er da det samme, der paa flere Steder i det foregaaende noget mere ubestemt er gengivet saaledes, at det kræves, at den handlende ensidigt paafører en anden Skade ved en Handling, der ikke foretages i dennes Interesse [4]), eller at der ikke bestaar noget særligt Retsforhold mellem de to Personer, men at der er Tale om den rene Koeksistens [5]).

---

[4]) Jfr. bl. a. § 12 ved Note 1. Det i Teksten brugte Udtryk er dannet efter *Müller-Erzbachs* »einseitige Gefährdung«.

[5]) Ovenfor S. 4. Hvor der bestaar et særligt Forhold, f. Eks. Kontraktsforhold, mellem to Personer, kan der vel ogsaa fremkomme en Kollision mellem deres Interesser, nemlig hvis den ene Part handler retstridigt; men ved retmæssige Handlinger — hvorom vi alene taler her — kan der ikke opstaa nogen Kollision.

Ved at opstille dette Krav udelukker man derfor for det første den Skade, som ved Handlinger, der udføres under lovlig Varetagelse af forhindrede Personers Anliggender *(negotiorum gestio)*, tilføjes disse Personer. Her er der slet ingen Interessekollision, naar der er handlet forsvarligt, idet den Person, der lider Skade, er den samme, som den, der antages at have Interesse i Handlingens Foretagelse. Men Kravet om en Interessekollision udelukker mange flere Tilfælde. Man kan i Korthed sige, at Grundsætningen om Erstatningspligt ved farlige, men retmæssige Handlinger kun gælder de Farer, Handlingen frembringer *for Omverdenen*, ikke Farerne indadtil.

Til Belysning af denne Forskel kan anføres et Eksempel: Jernbanekørsel. Her maa gøres en Sondring mellem den Skade, der rammer Jernbanens Personale, Passagerer eller Gods, der transporteres med Banen, paa den ene Side og al anden Skade. Under denne anden Gruppe falder den Skade, der tilføjes de tilgrænsende Ejendomme, saaledes ved Røg, Rystelse og Larm; eller ved at Gnister fra Lokomotivet tænder Ild paa Skove, Marker, Huse eller andre Ting; fremdeles al Skade, der iøvrigt tilføjes Personer, der ikke har noget med Jernbanen at gøre, f. Eks. ved at Personer eller Kvæg køres over, at en Bom falder ned. I disse sidste Tilfælde foreligger der en »ensidig« Fremkaldelse af Fare.

I Modsætning hertil kan det ejendommelige ved de andre Tilfælde kort udtrykkes saaledes, at den skadelidende træder i et særligt Forhold til den farlige Virksomhed og derved udsætter sig selv for Faren. Her er den opstillede Ansvarsregel uanvendelig; thi det er ikke alene paa Grund af den handlendes Interesse, Handlingen er retmæssig; den er det, fordi den skadelidende paa den anførte Maade selv har udsat sig for Faren. Faren for ham er ikke skabt af den handlende i egen Interesse; tværtimod foregaar den farlige Handling for saa vidt ogsaa i den truede Persons egen Interesse. Folk vil kun træde i et saadant Forhold til andre, naar det paa en eller anden Maade stemmer med deres Interesse — hvad enten det er en ideel Interesse eller en anden. — Der foreligger derfor ikke nogen Interessekollision, men et Interessefællesskab [6]).

---

[6]) I »Interessekollision« maa Ordet Interesse altsaa tages i den videst mulige Betydning; det begrænses alene af Erstatningsreglens Forudsæt-

Heraf følger det, at der, hvor Skade sker, ikke er Tale om en Opofrelse af de skadelidendes Interesser for andres Skyld. De paagældende trænger ikke til Retsordenens Beskyttelse i samme Grad som dem, hvem Faren (Skaden) paatvinges [7]). De vil overhovedet ikke kunne beklage sig. De kommer ikke ind i en saadan Situation uden deres egen Vilje, og naar de ved, at de handler paa egen Risiko, kan de rette deres Handlemaade derefter. Naar Retsordenen giver den Regel, at den, der udsætter sig selv for Fare paa en saadan Maade, handler paa egen Risiko, vil Følgen heraf blot være, at vedkommende ikke vil udsætte sig selv, med mindre hans Interesse overgaar den Modinteresse, Risikoen skaber. Altsaa kan man sige: Den, der udsætter sig selv, vil *altid* have en Interesse, der er stor nok til at bære Byrden ved ingen Erstatning at faa [8]).

Paa den anden Side er det ingenlunde givet, at *den handlende* har en overvejende Interesse, der er i Stand til at bære Ansvaret, da hans Handlings Retmæssighed i denne Henseende ikke er betinget deraf. Men heraf følger det, at den sædvanlige Grund til at paalægge Erstatningsansvar mangler [9]).

Særlig klart vil det blive, at Retmæssigheden i disse Tilfælde er begrundet i selve den skadelidendes Forhold og ikke i den handlendes Interesse, naar man tænker paa følgende: Der er ikke Tvivl om, at den Fare, den skadelidende løber i disse Tilfælde, hvor han »udsætter sig selv«, ofte er langt større end den Fare, det nogensinde vilde være tilladt at paaføre andre — d. v. s. til »Omverdenen« hørende Personer — i egen Interesse. Der er saaledes ikke Tvivl om, at det i Flyvesportens allerførste Stadium var retstridigt at flyve paa Steder, hvor der var Fare for, at Flyveren ved

---

ninger. Paa den ene Side (hos den handlende) omfatter det enhver Interesse, der kan gøre en farlig Handling retmæssig; paa den anden Side (hos den truede) enhver Interesse, der normalt er retsbeskyttet.

7) Sml. ovenfor S. 25—6 og 62—3. Den der nævnte Hovedgrund til Retsordenens Indgriben falder bort her; noget andet er det, at andre Grunde kan føre Retsordenen til alligevel at gribe ind, jfr. Note 9.

8) Disse Betragtninger gælder ogsaa den, der handler uden »egoistisk« Interesse.

9) Noget andet er det, at man i et vist Omfang uden større Betænkelighed kan paalægge Erstatningspligt, navnlig i Kontraktsforhold; men dette skyldes helt andre Grunde, bl. a., at det i et Kontraktsforhold ofte er af forholdsvis mindre Betydning, hvem af Parterne man lægger Risikoen (her taget = Ansvaret) paa (§ 25).

Nødlanding eller Nedstyrtning vilde gøre Skade paa uvedkommende Personer eller Ting; og det samme maa gælde endnu, forsaavidt Flyveren ikke har opnaaet den fornødne Dygtighed (Øvelse). Alligevel kan det ikke anses for retstridigt, om en Flyver under saadanne Omstændigheder medtager en Passager, f. Eks. sin Flyvelærer; og dog er Faren for denne langt større end Faren for udenforstaaende.

Iøvrigt er der netop med Hensyn til Personer ikke altid saa klar en Forskel mellem de to Grupper af Tilfælde, fordi Lovgivningen hyppigt ogsaa for Kontraktsforhold har givet præceptive Regler for at begrænse Faren. Men Forskellen fremtræder klart, hvor der er Tale om Ting. Man kan som Eks. nævne det Tilfælde, at en Mand for enhver Pris skal have sendt nogle Varer af Sted over Havet paa en stormfuld Aarstid, og at det kun er muligt at faa dem med som Dækslast. Her kan der være ret stor Sandsynlighed for, at Varerne gaar tabt; men Handlingen er dog ikke retstridig og kan endog være fornuftig. I saadanne Forhold kan Faren være saa stor, at det ubetinget — bortset fra Nødstilfælde — vilde være retstridigt ensidigt at udsætte andre for en tilsvarende Fare. Dog er det klart, at der ikke er noget retstridigt i selve det at medtage en andens Gods, da han frivillig udsætter det for Faren. Men selv om Faren er nok saa stor, vil de ovenfor udviklede Grundsætninger om Erstatning uden Culpa ikke kunne anvendes. Det er indlysende, at der ikke kan anføres nogen af de tidligere nævnte Grunde for at paalægge Erstatning.

Til yderligere Oplysning om Betydningen af den gjorte Sondring skal der gives en Oversigt over Tilfælde, der falder udenfor den opstillede Ansvarsregel. Først og fremmest maa man udelukke al Skade, der sker i Medfør af Kontraktsforhold mellem den skadelidende og Indehaveren af den farlige Virksomhed. Og dette gælder ikke blot, hvor Skaden tilføjes ved en Handling, der sigter til Opfyldelse af vedkommende Parts principale Pligt ifølge Kontrakten. Undtagelsen omfatter navnlig ogsaa Skade, der lides af en Person som Følge af Tjenesteforhold til Lederen af den farlige Virksomhed. Fremdeles er det uden Betydning, om Kontraktsforholdet er gensidigt bebyrdende eller ej [10]).

---

[10]) I en gensidig bebyrdende Kontrakt er det særlig klart, at Erstatningsreglen ikke gælder. Da Handlingen her foregaar i begges Interesse,

Kontraktsforhold er imidlertid ikke det eneste Tilfælde, der udelukkes. Det samme gælder, hvor Personer træder i social (selskabelig o. l.) Berøring med hinanden under saadanne Omstændigheder, at man ikke vil tale om en egentlig Kontrakt, fordi Forholdet falder udenfor Retssfæren; fremdeles, hvor Personer benytter offentlige Indretninger som Veje, Broer o. l., forsaavidt der er Tale om Skade, der netop lides som Følge af Benyttelsen paa Grund af Indretningernes Farlighed [11]). Man kan ogsaa nævne Skade voldt ved Afgivelse af Viljeserklæringer i den Forhandling, der gaar forud for en Kontrakt — navnlig Skade, der lides ved, at et Tilbud er ugyldigt eller forvanskes, — eller ved Givelse af Raad [12]).

Endelig maa man udelukke de Tilfælde, hvor en Person uden Kontrakt eller social Berøring bringer sig selv eller sine Ting i særlig Berøring med Faren, navnlig hvor han bringer dem i saadan Berøring dermed, som normalt kun finder Sted ifølge Kontrakt. Som Eksempel paa, hvad der sigtes til, kan det nævnes, at en Gadedreng hænger sig bag i et Automobil, eller at en Person smugler sig selv eller sit Gods om Bord paa et Skib, ind i et Tog e. l., eller endelig, at Tyve eller andre Retsbrydere trænger ind paa en farlig privat Ejendom. I alle saadanne Tilfælde vilde det være urimeligt at paalægge et »Risikoansvar«.

Klarest er dette maaske, hvor en Person tilsniger sig en lignende Stilling som en Medkontrahent. Her vil Fornuften sige enhver, at han *ialtfald* ikke bør have større Ret, end han vilde have faaet ved Kontrakt. Saaledes kan Jernbanepassageren, der ikke har løst Billet, ialtfald ikke være stillet bedre end betalende Passagerer [13]).

---

kan man sige, at allerede dette gør Grundsætningen uanvendelig; thi hvem af de to skulde man lægge Tabet paa? Interessemomentet i denne Betydning er dog ikke afgørende, se ovenfor ved Note 8.

11) Det karakteristiske er her — ligesom ved Kontraktsforhold —, at de paagældende netop trues af Faren i Forhold til deres Benyttelse af Indretningen, og dette vil atter sige: i Forhold til deres Interesse i den.

12) Sml. *Müller-Erzbach* S. 102. Her er der det ejendommelige, at Skade overhovedet slet ikke kan lides af andre end den, der selv udsætter sig for Faren ved at stole paa eller acceptere Tilbudet eller følge Raadet. Disse Forhold falder dog udenfor vort Emne, men tjener til at belyse den gjorte Sondring og til at vise Begrænsningen for de opstillede Grundsætninger.

13) Paa dette Sted afgøres ikke, hvorvidt han efter positiv Ret skal anses som »Passager i Kraft af Loven«, d. v. s. forpligtet og berettiget som saadan.

I de øvrige Tilfælde — saasom det med Indbrudstyven — kan Ansvaret ikke række udover Culpareglen [14]). En Mand maa have Lov til paa sin Ejendom frit at indrette farlige Virksomheder, der forfølger nyttige Formaal [15]), uden at tage Hensyn til saadanne Forbrydere, forudsat at Faren ikke rækker udover Ejendommens Grænser. Derfor kan det ikke kræves, at han har en Interesse, der overvejer den Risiko, man kan tænke sig, at saadanne eventuelle Forbrydere løber. Men heraf følger det atter, at der ikke er nogen Garanti for, at der findes en »bærekraftig Interesse« hos den paagældende, og at der ikke kan paalægges ham Ansvar uden Culpa. Hermed er det ikke Meningen at sige, at en Mand kan indrette sin Virksomhed ganske uden Hensyn til andre, saa snart dens Virkninger ikke rækker udover Ejendommens Grænser. Han kan, hvor den er særlig farlig, have Pligt til at træffe Foranstaltninger, der hindrer andre i at komme i Berøring med Faren [16]), og hvis han undlader dette, vil han hæfte efter Culpareglen. Men udover denne kan hans Ansvar ikke gaa. Det følger baade af, hvad der ovenfor er sagt om, at der ikke behøver at findes nogen bærekraftig Interesse hos ham, og deraf, at den skadelidendes Interesser ikke fortjener Beskyttelse [17]).

Det vil ses, at Forholdet i de Tilfælde, der udelukkes fra Ansvarsreglen, hyppigst er det, at den skadelidende selv deltager i Udførelsen af den farlige Handling, eller at denne foretages ogsaa i hans Interesse. Men ved Siden heraf er Ansvarsreglen uanvende-

---

14) Nogle hævder endog, at Ansvaret bør begrænses yderligere. — Spørgsmaalet har ikke saa stor praktisk Betydning, da Ansvarsfrihed meget ofte vil være begrundet allerede ud fra andre Synspunkter. Dels maa det ofte siges, at Begivenheder som de nævnte ikke er adækvate Følger af Handlingen (nedenfor i § 20), dels vil der ofte foreligge »egen Skyld« hos den skadelidende.

15) D. v. s. andre end det at skade eventuelle Forbrydere.

16) Disse vil navnlig bestaa i at hindre Folk, der lovligt kommer paa Ejendommen, i at komme i Berøring med Farer, der ikke let opdages af enhver. Man kan dog ogsaa have visse Pligter overfor Personer, der kommer der ulovligt, navnlig overfor Børn, der maaske føler sig særlig tiltrukket af Indretninger paa Ejendommen.

17) Reglen kan bygges paa lignende Motiver som den saakaldte casus mixtus-Regel. Derfor maa Ansvaret bortfalde selv overfor den, der intetanende kommer til at gøre sig selv Fortræd under en saadan ulovlig Indtrængen.

lig, hvor en uvedkommende Person trænger ind i en andens private Sfære. I disse Tilfælde kan man paa en Maade sige, at der foreligger en Interessekollision; men ialtfald ikke en Kollision med en Interesse, der fortjener Beskyttelse. Vedkommende kan jo holde sig indenfor sin egen Sfære; gør han det, vil Interessekollisionen undgaas.

Det anførte er formentlig tilstrækkeligt til at vise, hvorledes Erstatningsreglen bør afgrænses i denne Retning. Det er dog ikke altid let at drage Grænsen i det enkelte Tilfælde. Vanskelighederne kommer navnlig frem med Hensyn til Personer, der betræder den Grund, hvorpaa en farlig Virksomhed, f. Eks. et Krudtværk, drives. Hvad angaar Værkets Funktionærer, er der ingen Vanskelighed i Principet; Reglen omfatter ikke Skade, der rammer dem i Medfør af det særlige Forhold, hvori de staar til Virksomheden. Forsaavidt de falder ind under Ulykkesforsikringslove e. l., vil det netop være de Ulykker, der falder udenfor disse, som Reglen omfatter. Mere Tvivl kan der opstaa med Hensyn til andre Personer. Det bør antages, at f. Eks. Postbudet, der begiver sig til Kontoret, er beskyttet af Ansvarsreglen; men det modsatte maa gælde om en Person, der lader sig vise om i Værkets Arbejdslokaler for at se dem. Tvivl kan der være om det Tilfælde, at en Fabrikinspektør besøger Arbejdslokalerne. Principielt synes det rigtigst at antage, at Ansvarsreglen ikke omfatter ham, da han dog udsætter sig selv for Faren delvis i egen Interesse.

Nogen Tvivl kan ogsaa opstaa i det Tilfælde, at der paa en Vej er anbragt en Stærkstrømsledning, som alene fører til og er anbragt for en enkelt Ejendoms Skyld — et Tilfælde, der næppe er særlig hyppigt —, og at denne Ejendoms Ejer en Dag paa Vejen rammes af Ledningen. Her bør Erstatningspligt paalægges. Formentlig bør Grænsen drages saaledes, at Ansvar indtræder, naar den Fare, han er ramt af, er en, han deler med andre — Publikum, der har Adgang til Vejen —, medens Ansvarsreglen ikke omfatter den Skade, han lider som Følge af den særlige Fare, der truer netop ham, navnlig altsaa den Skade, han lider ved selve Brugen af Indretningen [18]).

---

[18]) *Müller-Erzbach* (S. 104 f.) vil, hvor der er Tale om elektriske Ledninger, lade Ansvaret bortfalde for alle de Personer, i hvis Interesse Ledningen er anbragt, og, hvis den er anbragt for Gadebelysningens Skyld, for alle og enhver. Dette er urigtigt, som det nærmere vil blive paavist nedenfor i § 30 ved Note 15 ff.

2. Med Hensyn til det andet Punkt (S. 159) behøver der ikke at siges meget. Det følger af den deri liggende Begrænsning, at Ansvarsreglen er uanvendelig overalt, hvor en farlig Handling (et Indgreb) anerkendes som retmæssig paa Grund af visse af de »særlige Omstændigheder, der udelukker Retstridigheden«, navnlig i Tilfælde af retmæssigt *Nødværge* og anden lovlig Retshaandhævelse [19]).

Det er let at se, at Ansvarsreglen er uanvendelig i disse Tilfælde. Naar det anerkendes, at man ved Nødværge har Ret til at gribe ind i andres (Angriberens) Goder uden Hensyn til, om den derved gjorte Skade overstiger den afværgede, saa er det allerede af denne Grund klart, at de i det foregaaende udviklede Synspunkter ikke kan føre til at paalægge Erstatningspligt. Der foreligger vel en Interessekollision; men den ene Interesse tilsidesættes, fordi den anses for uværdig til Beskyttelse — eller om man vil, fordi det ikke er en Kollision mellem retmæssige Interesser. — Det anses for nødvendigt at opofre Retsbryderens Interesse paa lignende Maade, som man gør det ved at paalægge ham Erstatningspligt, naar han er i Culpa.

Fremdeles følger det af den nævnte Begrænsning, at Ansvar maa bortfalde ved alle Handlinger, der tillades alene i Kraft af Ønsket om en vis almindelig Bevægelsesfrihed. Dette Punkt er behandlet tilstrækkeligt i det foregaaende [20]). Det blev der paavist, at det var unødvendigt at fastslaa nøjagtigt, hvor stor en Begrænsning af Ansvarsreglen der laa heri, idet andre praktiske Grunde ialtfald gjorde det klart, hvor Grænsen skulde drages.

Herved bliver det endelig klart, hvad det er for Interesser hos Parterne, hvis Kollision skal være afgørende for Handlingens Bedømmelse. Det er tidligere [21]) udtrykt saaledes, at det ikke er den almindelige Interesse i saadanne Handlingers Foretagelse eller Undladelse, men den konkrete Interesse i netop den paagæl-

---

[19]) Det forudsættes, at Handlingen ikke rammer en »uskyldig«. Ellers opstaar et særligt Problem, hvorom nedenfor i § 26. Om Samtykke se nedenfor ved Note 34. Begrebet bindende Befaling faar ikke Anvendelse; det har kun Interesse, hvor Befalingen gaar ud paa noget retstridigt. Se iøvrigt nedenfor i § 21 Note 7.

[20]) Se ovenfor i § 12 ved Note 4, § 14 ved Note 11.

[21]) Se S. 108—9 og S. 150 Nr. 5.

dende Handling. Det kan ogsaa siges at være *Værdien* af Handlingen eller Undladelsen in concreto.

Hvad der menes hermed ses klarest, naar man tænker paa de Tilfælde, hvor der ikke er nogen Uvished til Stede (§ 7). Man kan tage som Eksempel det Tilfælde, at A opofrer B's Ting, der er 100 værd, for at redde sin egen Ting, der er 1000 værd. Her har B en almindelig Interesse i at undgaa saadanne Indgreb, og denne Interesse medfører, at de forbydes bortset fra Nødstilfælde. Men de konkrete Interesser, der er Tale om, er alene Handlingens konkrete Nytte, Redning af Godet, paa den ene Side, og »Omkostningerne« herved, Tabet, paa den anden Side; det vil sige det reddede Godes Værdi (1000) paa den ene Side og det opofrede Godes Værdi (100) paa den anden Side. Man kan ogsaa kalde dette Handlingens positive eller negative Værdi.

Ogsaa ved de farlige Handlinger kan man imidlertid tale om Handlingens positive og negative Værdi i denne Forstand. Den positive Værdi er ogsaa her Handlingens Nytte, den negative Værdi er derimod ikke Tabet, da det er uvist, om det vil indtræffe; men Handlingen har alligevel en vis negativ Værdi i Handlingens Øjeblik, idet man vurderer den med Hensyntagen til Chancen. Den negative Værdi er derfor = »Risikoen«, d. v. s. det truende Tab vurderet under Hensyn til Chancen, altsaa Produktet af det udsatte Godes Værdi og Chancen [22]). Denne Størrelse repræsenterer her den konkrete Interesse i Handlingens Undladelse.

Det er altsaa den konkrete Handlings positive og negative Værdi i denne Forstand, der skal sammenlignes; og Handlingens Retmæssighed er i de Tilfælde, der omfattes af Ansvarsreglen, ialtfald betinget af, at den positive Værdi er størst. Heri er det netop, Ligheden mellem Nødretshandlinger og de ekstraordinære farlige Handlinger ligger [23]), saa vel som Forskellen mellem disse sidste og de Tilfælde, hvor en Handling tillades af Hensyn til den almindelige Interesse i Bevægelsesfriheden.

Hermed er det paavist, hvad der ligger i den omtalte Begrænsning af Ansvarsreglen. Naar man tidligere som Regel ikke har haft Øje for denne Ansvarsbetingelses Betydning, saa skyldes

---

[22]) Se ovenfor i § 12 ved Note 14 og § 13 Note 4.

[23]) Jfr. § 17 ved Note 11.

det, at der ogsaa i mange af de udelukkede Tilfælde kan være gode Grunde til at paalægge Erstatningspligt [24]); — det er blot *andre Grunde*. — Dette har man imidlertid ofte overset. Man har været tilbøjelig til at slutte fra Retsreglernes ydre Lighed, og man er især blevet fristet dertil af Ønsket om at naa en saa simpel og omfattende Grundsætning som mulig [25]). De Sætninger, man har opstillet, er derved blevet urigtige i to Retninger: videnskabelig set, fordi Ansvarets Retsgrund slet ikke var den samme i alle Tilfælde, og praktisk, fordi Reglerne førte til urigtige Resultater i de enkelte Tilfælde. — Det viser sig nemlig, at det er umuligt at samle alle Ansvarstilfælde i en enkelt Regel. —

Disse Bemærkninger gælder navnlig ogsaa om den ret udbredte Teori, der ser det afgørende i, om den paagældende *handlede i egen Interesse* eller ikke [26]). — I denne Forbindelse faar Ordet Interesse en ganske anden Betydning end i Ordet Interessekollision [27]).

Egeninteressen har man iøvrigt tillagt Betydning i en dobbelt Retning. For det første for den skadelidendes Stilling: Naar en Person handler i en andens Interesse og herunder lider Skade, kan han efter Omstændighederne kræve Erstatning [28]), men derimod

---

[24]) Saaledes kan der være al Grund til at give Arbejdere i farlige Virksomheder Krav paa Erstatning for Skade, de lider under Arbejdet; men dette skyldes navnlig to nye Grunde: dels, at Arbejderne erfaringsmæssigt ikke vurderer deres Risiko rigtigt og derfor ikke sikrer sig en dertil svarende Risikopræmie lagt til Lønnen, dels, at de, selv hvor de gør dette, ikke sørger for at tegne Forsikring. Disse Grunde fører til enten at paalægge Arbejdsgiveren Ansvar eller at indføre Forsikringstvang, og andre praktiske Grunde fører til som oftest at lade Arbejdsgiveren betale Præmierne. Se om dette Forhold § 25 ved Note 6 ff.

[25]) Se herom nærmere i § 30 ved Note 33 ff., hvor det omtales, at mange har opstillet det Postulat, at al Skadeserstatning maa have samme Retsgrund.

[26]) Saaledes navnlig *Unger* i Jher. Jahrb. Bd. 33 S. 359.

[27]) Betydningen er ofte uklar. Ofte tages det i Betydning af økonomisk eller egoistisk Interesse (Fordel), undertiden i en endnu snævrere Betydning, idet selv i gensidig bebyrdende Kontraktsforhold Handlingen siges at foregaa alene i den enes Interesse, jfr. bl. a. *Unger* l. c. S. 340—1.

[28]) *Unger* nævner den, der udsætter sig for Fare i Medfør af et vederlagsfrit Mandat, jfr. ogsaa *R. Merkel* S. 161. Andre vil endog begrunde Lønarbejdernes Krav paa Erstatning for Skade, de lider under Arbejdet, med, at de handler i Arbejdsgiverens Interesse.

ikke, hvis han handler i egen Interesse. Denne Sætning kan muligvis have en vis Værdi, men saameget er givet, at et eventuelt Ansvar i disse Tilfælde maa bygges paa det særlige Retsforhold mellem Parterne; thi hvis en Person handler i en andens Interesse uden at staa i et saadant Retsforhold til ham, kan han intet Erstatningskrav have. Paa den anden Side vilde man ved at stille disse Tilfælde sammen med Interessekollisionerne bryde Rammen og slaa en Streg over den Betingelse, der alene gør det muligt at udforme et virkeligt Ansvarsprincip.

Men man har ogsaa tillagt Egeninteressen Betydning i en anden Retning: man har hævdet, at den, der handler (fremkalder Fare) uden egen Interesse, har et ringere Ansvar. Denne Sætning er ogsaa uheldig. I *Kontraktsforhold* kan der være Grund til at slappe Ansvaret for den, der handler uden egen Interesse (= Fordel). Men i Interessekollisionstilfælde maa Ansvaret ramme ogsaa den, der handler uden at søge egen Fordel; thi Handlingen kan [29]) kun tillades, naar den bæres af en overvejende Interesse, og det er ligegyldigt, af hvad Art denne er; det maa blive den handlendes Sag at afgøre, om han vurderer sin ideelle Interesse saa højt, at han vil handle til Trods for den økonomiske Byrde eller Risiko [30]). Noget andet er det, at Ansvaret ogsaa i Interessekollisionstilfælde maa bortfalde for den, der handler i en andens Interesse i den Forstand, at han handler paa hans Vegne [31]).

Sætningen, at det kommer an paa, om der handles i egen Interesse, er derfor ikke fyldestgørende; og den er farlig, fordi den faar et Skin af Sandhed, idet den kan blive nogenlunde rigtig, naar man lader Betydningen af Ordet Interesse veksle fra det ene Forhold til det andet [32]).

---

[29]) Jfr. ovenfor S. 108—9, S. 92—3.

[30]) Yderligere Bemærkninger om dette Punkt findes nedenfor i § 21 ved Note 4 ff.

[31]) Som dennes Fuldmægtig e. l., jfr. nedenfor i § 21 Nr. 2; men her bortfalder Ansvaret altid, uden Hensyn til, om vedkommende handler mod eller uden Vederlag.

[32]) Det foregaaende har vist ialtfald 3 Betydninger: Der er altid Ansvar, hvor Handlingen er i Strid med en andens Interesse, d. v. s. ensidig truer hans normalt *retsbeskyttede Goder*. I Kontraktsforhold faar det Betydning, om Kontrakten alene er i den ene Parts Interesse, d. v. s. til hans *Fordel*. Endelig kan det være af Betydning, om man handler i egen Interesse (= for egen Regning) eller som Fuldmægtig for en anden.

Adskillige Forfattere har da ogsaa indset, at det er umuligt at samle alle Tilfælde under eet; men i Reglen er de ikke naaet videre end til at udsondre Kontraktsforhold fra de andre [33]). Som lige paavist maa der imidlertid medtages flere Tilfælde.

Den Ansvarsbetingelse, der behandles i denne Paragraf, maa ikke ses som en Anvendelse af Sætningen: *volenti non fit injuria* [34]). I visse Tilfælde ligner de to Ting vel hinanden. Det gælder, hvor der ved Handlingen skabes en Fare, som det vilde være *retstridigt* at fremkalde ensidigt. Men det er ikke altid, Handlingen skaber større Farer end ellers tilladeligt. Og hvor Handlingen af andre Grunde er retmæssig, kan et Samtykke til dens Foretagelse i og for sig ingen Betydning have, da Personen ikke kan modsætte sig Handlingen. Der er ingen Retstridighed (injuria), der ophæves ved Samtykket.

Hvis saaledes en Mand frivillig sælger sin Grund til en Jernbanelinie og derved samtykker i Banens Anlæg, saa maa han dog kunne fordre Erstatning for den Skade, han lider ved Gnister fra Lokomotivet. Hvor der gives et udtrykkeligt Samtykke, vil det afgørende blive en Fortolkning heraf. Det er muligt, at man i visse Tilfælde vil opfatte et Samtykke til en Handling, der i Forvejen er retmæssig, som indeholdende et Afkald paa Erstatning, og at man omvendt undertiden vilde opfatte et Samtykke til en retstridig Handling som en blot Tilladelse til dens Foretagelse uden en Opgivelse af Erstatningsretten; — dette kunde navnlig tænkes, hvor Parterne var i Tvivl om Handlingens Retmæssighed.

Til en vis Grad kan man endog opfatte de to Ting som Mod-

---

33) Jfr. bl. a. *Heckscher:* Industriens Erstatningspligt, og *Josserand* S. 109 f. — Dette er iøvrigt ofte sket, ikke fordi man vilde begrænse Risikogrundsætningen til at gælde udenfor Kontrakt, men for at begrunde et Ansvar udover Culpareglen i Kontraktsforhold, hvorved man oftest har bygget paa en (fingeret) Garanti. Se i denne Retning *Sainctelette* og flere franske Forfattere, der omtales nedenfor i § 34 Note 4, og *Johan Östberg:* Bilag IV til Forhandlingerne paa det 6. nordiske Juristmøde. S. 13 ff.

34) Alligevel maa det indrømmes, at man meget ofte kan se den opstillede Begrænsning som et Udslag af det, der er Baggrunden for Reglen om Samtykke, nemlig at Individet maa have en vis Frihed til at raade over sin egen Interessesfære. Derfor vil man i mange Tilfælde, hvor en Person udsætter sig selv, kunne sige, at et stiltiende Samtykke vilde have gjort Handlingen retmæssig, hvis den ikke var det i Forvejen. For saa vidt bliver Interessen allerede af denne Grund ikke conditio sine qua non.

sætninger. Ved Samtykke tænker man navnlig paa det Tilfælde, hvor et Individ tillader noget, der ikke er i hans Interesse, altsaa noget ufordelagtigt; i de Tilfælde, hvor Ansvar udelukkes i Kraft af den opstillede Betingelse, er der derimod Tale om en Handling, der er nyttig for den udsatte selv. Denne Betragtning spiller en praktisk Rolle i en enkelt Retning, nemlig ved Spørgsmaalet om, hvorvidt inhabile Personer [35]) mister deres Erstatningskrav.

Dette maa principielt besvares bekræftende, og netop heri viser det sig, at der er Tale om noget andet end Samtykke. Man kan til Belysning heraf tænke paa det Tilfælde, at en Sindssyg kører med et Automobil og kommer til Skade ved et Sammenstød, der ikke medfører Ansvar overfor andre Passagerer. Her kan han ikke fordre Erstatning, selv om man antager, at Erstatning kan fordres af de »udenforstaaende«, der lider Skade. Man kunde ogsaa nævne det Tilfælde, at under Tærskearbejdet paa en Gaard et Barn for Morskabs Skyld hjælper til med at bære Vand til Lokomobilet og skoldes ved, at et Damprør springer. Hvis det her bevises, at der ikke er udvist nogen Uagtsomhed ved Lokomobilets Fabrikation eller Vedligeholdelse, bør Erstatning formentlig nægtes. Thi det er ikke retstridigt at lade de vedkommende udsætte sig selv for Faren, selv om deres Viljeserklæring er uden Betydning. Men i saa Fald kan der heller ikke kræves nogen »overvejende Interesse« hos Indehaveren af den farlige Virksomhed, og dermed er det givet, at der ikke kan paalægges ham Erstatning.

Alligevel gælder dette ikke ubetinget. Sagen er, at det *kan være retstridigt* at lade inhabile Personer udsætte sig selv i Tilfælde, hvor det ikke vilde gælde om fuldt habile Personer. Hvis saaledes en Sindssyg vilde med paa en særlig farlig Flyvetur, som intet fornuftigt Menneske vilde indlade sig paa, vilde det være retstridigt at tage ham med; og hvis Flyveren kendte hans Tilstand, maatte han hæfte *efter Culpareglen*, hvis der skete Skade, og det selv om man vilde antage, at en habil Persons Samtykke var tilstrækkeligt til at gøre Handlingen retmæssig.

Dette er dog ikke et Brud paa den opstillede Regel. Erstatningspligten indtræder alene, fordi Culpareglen griber ind. Man

---

35) Herved menes Personer, der mangler den Habilitet, man vilde kræve til Gyldigheden af et Samtykke.

har en vis Pligt til at undlade at hjælpe Sindssyge til at begaa ufornuftige Handlinger; Ansvaret vilde derfor ogsaa indtræde, hvis man lod den Sindssyge foretage en saadan Tur alene med en Maskine, man laante ham. Grænsen kan formentlig drages saaledes, at man ikke bør tillade Handlinger, der efter en forstandig Mands Dom er ufornuftige for en saadan Person [36]).

Resultatet er altsaa, at den opstillede Begrænsning i Ansvaret delvis forklares af de Hensyn, der ligger bag ved Reglen: volenti non fit injuria, men at den gaar videre, hvilket navnlig har den Virkning, at Inhabilitet ikke hindrer dens Anvendelse. Noget andet er det, at man kan have en Pligt til at forhindre, at andre deltager i ens ufornuftige Handlinger.

Der er maaske endnu Grund til at gøre nogle Bemærkninger for at stille den behandlede Ansvarsbetingelse i Modsætning til et Par andre Forhold, som den kunde synes at glide over i, fordi der her, som der, kan tales om, at vedkommende har »udsat sig selv« for Faren.

For det første maa man fremhæve Forskellen fra den Grund til Fritagelse fra Ansvar, der hedder *skadelidendes egen Skyld*. Det er klart, at der ogsaa ved farlige Virksomheder kan forekomme en Optræden, der maa karakteriseres som egen Skyld, og her bør — som vi straks skal se i § 20 — Erstatningspligten ogsaa normalt bortfalde; men den opstillede Regel vil medføre Ansvarets Bortfald i mange Tilfælde, hvor der ikke er Tale om egen Skyld. Allerede i det ydre er der en Forskel mellem de to Ting, thi egen Skyld kan forekomme som Frigørelsesgrund baade ved Skader, der voldes indadtil, og Skader, der voldes Omverdenen. Paa den anden Side gaar den her opstillede Grund til Ansvarsfrihed med Hensyn til Skader indadtil videre end egen Skyld.

Forskellen mellem egen Skyld og anden »Udsættelse af sig selv« er, som Ordene skulde antyde, noget beslægtet med Forskellen mellem den retstridige tilregnelige Handling og den retmæssige farlige Handling; men ganske den samme er det ikke. Dette ligger i, at egen Skyld er et Begreb, der i Virkeligheden slet ikke gaar ind under det egentlige, retlige Skyldbegreb

---

[36]) At drage den rette Grænse ligger udenfor Opgaven her.

(Culpa) [37]). Dette forudsætter med Nødvendighed Elementet Retstridighed, d. v. s. at vedkommende Handling er misbilliget af Retsordenen. Men herom er der ikke Tale ved egen Skyld. Retsordenen paalægger os i Reglen ingen Pligter overfor os selv. Den, der ved egen Skyld paafører sig et Tab, begaar derfor intet retstridigt, er altsaa ikke i Culpa.

Naar Retsordenen, skønt der ikke er Tale om Skyld i egentlig Forstand, dog med Grund lader et vist Forhold fra den skadelidendes Side berøve ham Retten til Erstatning i visse Tilfælde, saa skyldes det dels Billighed overfor den anden Part, dels rent praktiske Motiver. Den skadelidendes Handlemaade kan karakteriseres saaledes, at han handler ufornuftigt, og paa en Maade, der vilde være retstridig, hvis det var andres Goder, der blev udsat for Fare ved hans Handling. Naar denne ufornuftige Optræden er blevet kaldt egen Skyld, saa er Grunden vel delvis, at dette Begreb paa alle andre Punkter rummer i det væsentlige de samme Momenter som det retlige Skyldbegreb; men en medvirkende Aarsag har det sikkert været, at man i den almindelige Sprogbrug anvender Ordet paa denne Maade, hvilket forklares deraf, at den almindelige moralske Opfattelse anser det for Personens Pligt at vaage over sine egne Goder og derfor regner Forsømmelighed i denne Retning for Skyld. Personens egen Interesse vil normalt gøre ham lige saa ivrig i denne Retning som til Opfyldelse af egentlige Retspligter, og en etisk Pligt i denne Henseende vil ogsaa blive anerkendt af Flertallet. En fornuftig Mand paadrager sig ikke Skade ved egen Skyld. Ikke blot hans Forstand vil afholde ham derfra, men han ser ogsaa en Pligt dertil.

Hvorledes Begrebet egen Skyld nærmere skal bestemmes, er det overflødigt at undersøge her. Det er tilstrækkeligt at slaa fast, at egen Skyld forudsætter en vis ufornuftig eller *uforsvarlig Handlen*, idet man udsætter sig for Fare, uden at dette er begrundet. I de andre Tilfælde, hvor en Person »udsætter sig selv«, foreligger der derimod normalt [38]) ingen uforsvarlig Handling. Maaske udsætter man sig for en ganske tilsvarende eller endog større

---

[37]) Sml. *Fischer* S. 164 f.; *Th. Guhl:* Untersuchungen über die Haftpflicht aus unerlaubter Handlung nach schweizerischem Obligationen-Recht (1904) S. 79 ff.

[38]) Se om en Undtagelse ovenfor S. 172 f. n.

Fare; men dette er begrundet, ikke i Ligegyldighed for egne Goder eller lignende, men i, at den Handling, hvorved man udsætter sig selv, er saa nyttig, at Hensynet hertil faar Overvægt over Hensynet til Faren.

Det vil ses, at Forskellen for saa vidt ganske svarer til Forskellen mellem de retstridige og de retmæssige, farlige Handlinger. Det afgørende er atter her Interessen. Individet kan benytte den farlige Virksomhed til at tjene visse Interesser; og naar den Fordel, der kan paaregnes, skønnes at overstige Risikoen, maa Handlingen fra et egoistisk-fornuftigt Synspunkt billiges og kan derfor betegnes som forsvarlig.

Endelig kunde man tale om, at en Person udsætter sig selv for Fare i visse andre Tilfælde, hvor Retten til Erstatning dog bevares. Saaledes vil det være forbundet med en vis Risiko at færdes ad en Vej, der løber forbi en Nitroglycerinfabrik, eller at bygge sig et Hus i Nærheden af den. Alligevel er der ikke Tale om, at Erstatningspligten skulde bortfalde i disse Tilfælde. Dette ligger i, at man ikke kan indskrænke andres Bevægelsesfrihed ved sine farlige Indretninger; Handlingen kan normalt kun være retmæssig paa det Vilkaar. En vis Begrænsning heri gælder der dog, navnlig hvor der er Tale om en farlig Benyttelse af en offentlig Færdselsvej. En saadan kan medføre, at andre fremtidig maa vise større Agtpaagivenhed, — og for saa vidt vil Reglen om egen Skyld gribe ind —; men dette bliver dog indenfor meget snævre Grænser [39]). Som Hovedregel maa de udenforstaaende have »Lov« til at bevæge sig frit, d. v. s. uden at det regnes som egen Skyld.

Hvad man end antager herom, saa bliver der — bortset fra egen Skyld — ikke Tale om, at Ansvaret bortfalder, fordi den skadelidende »udsætter sig selv for Faren«, undtagen hvor han

---

[39]) I Reglen kun, forsaavidt disse Indskrænkninger anses for billige i Henhold til Kompensationssynspunktet. — I betydelig videre Omfang vil andres retstridige Fremkaldelse af Fare kunne føre til, at man maa rette sin Handlemaade derefter. Dog vil der i saadanne Forhold ikke altid foreligge egen Skyld, blot fordi den Fare, man udsætter sig for, er større end den, det er tilladt at fremkalde for andre. Ofte kommer den Betragtning frem, at det vilde være urimeligt at fordre af vedkommende, at han skal undlade alle Handlinger, der er gjort særlig farlige ved en andens Retsbrud, indtil han ad Rettens Vej har faaet Faren fjernet.

er traadt i det ovenfor omtalte nærmere Forhold til den farlige Virksomhed. Dette er ogsaa let at forstaa. Ved Overvejelsen af, om en farlig Virksomhed kan tillades, maa man regne med andre Folks Handlefrihed. Farerne for Personer i Omverdenen, der udsætter sig selv for en Fare uden egen Skyld, maa altsaa tages med i Betragtning, og kun naar Interessen legitimerer Handlingen trods denne Fare, er Handlingen retmæssig. Men heraf følger det atter, at der ikke er nogen Grund til, at Erstatningspligten skal bortfalde.

Det afgørende er altsaa, at vedkommende ikke forlader sin Plads i Omverdenen — som uvedkommende —, men bliver i sin egen Sfære og handler forsvarligt. I saa Fald bortfalder Erstatningsansvaret ikke, selv om man undertiden i en vis Forstand kunde sige, at den paagældende udsatte sig for Fare.

Disse Tilfælde danner saaledes et Modstykke til dem, der blev omtalt ovenfor S. 164—65. Medens den, der trænger sig ind i en andens private Sfære, ikke kan paaberaabe sig Erstatningspligten, bevares Retten altid af den, der holder sig i sin egen Sfære — eller ikke forlader sin Stilling som en Del af »Omverdenen«. — Imellem disse to Ydertilfælde ligger de Tilfælde, hvor to Personer gensidig bringer deres Interessesfærer i Forbindelse med hinanden, hvilket navnlig sker ved Kontrakt. Ogsaa her er Ansvarsreglen uanvendelig; men der kan eventuelt opbygges andre Regler paa det særlige Forhold, der bestaar mellem de paagældende.

§ 20.

Forholdet mellem Handling og Skade.

Selv om der foreligger et Forhold fra en Person, der opfylder de i §§ 18—19 angivne Fordringer og derfor egner sig til at paadrage ham Ansvar, og selv om dette Forhold har foraarsaget en Skade, er det ikke sikkert, at Erstatningspligten indtræder. Der er flere Omstændigheder, der kan bringe den til at udeblive, saaledes, at der mangler adækvat Sammenhæng mellem Handling og Skade (1), at Skaden er hidført ved den skadelidendes egen Skyld (2) eller ved et Forhold fra hans Side, der er af lignende Art som den handlendes (3). Desuden vil det Spørgsmaal blive rejst, om der ikke maa gøres endnu flere Begrænsninger (4 og 5).

1. Skaden skal være *en adækvat Følge* af den farlige Handling, eller — med en anden Terminologi — være foraarsaget i juridisk Forstand af Handlingen [1]).

Hvad der ligger heri, kan kort udtrykkes saaledes, at Ansvar for Følgerne af den farlige Handling kun indtræder, naar det er Faren ved Handlingen, der er blevet til Virkelighed, eller naar Skaden er et Udslag af Faren.

Udgangspunktet for en nøjagtigere Bestemmelse af denne Ansvarsbetingelse danner *Farebegrebet*. For at en Handling skal kaldes farlig, kræves det, at den efter sin særegne Beskaffenhed generelt begunstiger et skadeligt Resultat, og at denne Begunstigelse ikke er ganske ubetydelig — saa ubetydelig, at man ikke regner dermed — [2]). Den nærmere Bestemmelse faar ikke Betydning her med Hensyn til Handlingen selv, da det ved de Handlinger, vi her taler om, er givet, at der altid foreligger en betydelig Begunstigelse.

Grundlaget for Ansvaret er da, at Handlingen har en vis Tendens til at stifte Skade, og at denne Farlighed er kendelig for den

---

[1]) Den første Betegnelse er hentet fra de moderne tyske Teorier om »adækvat Foraarsagelse«, hvis Grundlag er lagt af *v. Kries* i Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philosophie XII (1888) S. 179 ff., 287 ff., 383 ff., og som senere er udformet for Civilrettens Vedkommende navnlig af *M. Rümelin* (Arch. f. civ. Pr. Bd. 90, S. 171—344, der Zufall im Recht, 1896) samt *Traeger* (der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht, 1904) og *Litten* (die Ersatzpflicht des Tierhalters, 1905). Om Teorien kan iøvrigt henvises til *Platou* S. 124 ff., S. 160 ff., samt *Hagerup* i T. f. Rvsk. 1909, S. 297 ff.

[2]) Dette er en kort Gengivelse af de Krav, der opstilles af Teorierne om adækvat Foraarsagelse. Disse Teorier sætter blot Ordet »Aarsag« i Stedet for »farlig«. Paa dette Punkt maa der tages Afstand fra dem, jfr. Note 7 og § 29 Note 29. Deres Betydning ligger netop i, at de har givet den mest indgaaende Analyse af Farebegrebet (sml. ovf. S. 19). Dette Begreb er ganske ujuridisk — naar man bortser fra Spørgsmaalet om, hvilken Grad af Begunstigelse der kræves, et Spørgsmaal, hvis Løsning beror paa det Formaal, man forfølger i det enkelte Tilfælde —. Dette Farebegreb danner Grundlaget baade for Retstridighedsbegrebet (og dermed Culpabegrebet) og for de yderligere Ansvarsbetingelser, der maa opstilles angaaende Sammenhængen mellem Handling og Skade, samt efter den her opstillede Teori for den fundamentale Ansvarsbetingelse. Naar man indser, at det alene er Farebegrebet, der bør udvikles, bliver det klart, at Begrebet bør bestemmes ganske uden Hensyn til Handlingens Nytte — den kommer alene Retstridighedsspørgsmaalet ved —; det er alene *Muligheden* for Skade, det kommer an paa. Se dog *Müller-Erzbach* S. 64 (nedenfor i § 30 Note 21).

handlende. Og ved Spørgsmaalet, om der svares for Følgerne af et saadant Forhold, kommer det an paa, om Skaden kan ses som en Virkeliggørelse af de kendelige, skadelige Tendenser ved Handlingen [3]).

Heri ligger for det første, at Erstatningspligt er udelukket, hvis Skaden slet ikke staar i Sammenhæng med Handlingens farlige Tendenser. — Saaledes bør Jernbanen vel være ansvarlig for Skade, den foraarsager paa de omliggende Grunde ved Ild, naar denne skyldes Gnister fra Lokomotivet, men ikke, hvis Ilden skyldes, at Toget nødsager en Motorcyklist til at standse, og at hans Maskine eksploderer, medens han venter. —

Men dernæst kræves det, at de farlige Tendenser ved Handlinger har medvirket netop som farlige. Skaden skal være indtraadt ved Omstændigheder, der laa indenfor de Muligheder, man maatte regne med, og som var medvirkende til at gøre Handlingen farlig. I Modsætning hertil bortfalder Ansvaret, naar Skaden kun er bevirket ved Tilstød af Omstændigheder, for hvis Indtræden der ikke var nogen kendelig Fare, d. v. s. Omstændigheder, hvis Indtræden man ikke behøvede at regne med Muligheden af.

Hvis saaledes Gnisterne fra Lokomotivet tænder Ild i Græsset paa Jernbaneskraaningen og en opstaaende Vind fører Ilden ind paa Naboens Mark, er Jernbanen ansvarlig. Det modsatte maa derimod antages, hvis Ilden er ved at gaa ud, men Naboens Uven, der tilfældig kommer forbi, kaster Kvas paa Ilden, saa den blusser op igen og nu af Vind forplantes til Nabogrunden. Man kunde ogsaa nævne følgende Tilfælde: en Automobilfører taber ved et utilregneligt Uheld Herredømmet over Maskinen, og den farer imod en Fodgænger, men det lykkes denne ved stor Behændighed at kaste sig til Side. Hvis han herved falder eller kommer til at kaste sig imod en Cykle, der passerer, er den Skade, han lider, adækvat Følge af Kørslen, derimod ikke, hvis han efter at være sprunget til Side rammes af en Tagsten, der blæser ned straks efter.

---

3) Det afgørende er altsaa en Bedømmelse udfra, hvad der var kendeligt for en bonus paterfamilias i den handlendes Situation, sml. ovenfor i § 18 ved Note 12. I denne Henseende maa *Rümelins* (objektive) Teori forkastes. Noget andet er det, at man, naar man opstiller et rent objektivt Retstridighedsbegreb, anvender det objektive Farebegreb.

Sondringen mellem adækvate og inadækvate (tilfældige [4]) Følger kan ogsaa faa Betydning med Hensyn til Omstændigheder, der udefra griber ind og sætter den farlige Kraft i Virksomhed; saaledes naar en uvedkommende Person slipper et vildt Dyr løs, sætter en andens Automobil i Gang, stikker Ild paa et Gasværk eller lignende, eller naar Lynet slaar ned i et Sprængstoflager eller faar en Stærkstrømsledning til at falde ned.

I alle disse Forhold maa det bero paa en Undersøgelse af det enkelte Tilfældes Særegenhed, om man vil anse Følgen for adækvat. Dette Punkt vil vi iøvrigt komme tilbage til under Nr. 4.

Akkurat paa samme Maade maa Ansvarets nærmere *Omfang* bestemmes. Hvor Ansvar indtræder, maa det begrænses til den Del af Skaden, der er adækvat Følge af Handlingen. Et Eksempel herpaa vil man have, hvis man varierer det ovenfor nævnte Eksempel saaledes, at Ilden havde brændt lidt af Naboens Mark, før Uvennen kommer til [5]).

Begrundelsen af denne Ansvarsbetingelse volder ingen Vanskelighed. Hermed menes ikke, at det er en blot Anvendelse af almindelige Regler om »juridisk Aarsagssammenhæng«. Ganske vist bør Betingelsen formentlig forstaas i alt væsentligt paa samme Maade som den, der maa opstilles ogsaa ved Erstatningspligt ifølge Culpareglen. Men dette er dog ikke paa Forhaand givet, og det maa hævdes, at Betingelsen maa gælde her, selv om man vilde nægte at anerkende den ved Culpareglen.

Hvor der er Tale om Ansvar ifølge den her forsvarede Grund-

---

[4]) Dette Udtryk tages her ikke i teknisk juridisk Forstand som Modsætning til Culpa, men i rent ujuridisk Forstand. I den almindelige Sprogbrug betegner det enten Modsætningen til det sikre eller til det mer eller mindre beregnelige (Faren), sml. *M. Rümelin:* der Zufall im Recht, især S. 15—6, og det er derfor forsvarligt at bruge det som Modsætning til Begrebet adækvat Foraarsagelse.

[5]) Ansvarsbetingelsen udtrykkes ogsaa hyppigt paa følgende Maade: den indtraadte Skade skal være af den *Art* Skader, som Handlingen begunstigede — som man kunde forudse Muligheden af —, og den skal være indtraadt paa en *Maade*, der ikke ligger helt udenfor de Muligheder, man burde være belavet paa. Andre siger, at Skaden skal være et typisk (normalt, regelmæssigt) Udslag af selve den paagældende Fare (sml. *R. Merkel* S. 205 ff.), et Udtryk, der peger i en rigtig Retning, men let forstaas altfor snævert ligesom Udtrykket, at Skaden skal have været forudseelig (sml. *N. Lassen* i T f. Rvsk. 1887 S. 90).

sætning, følger Betingelsens Nødvendighed af, at kun de adækvate Følger kan komme i Betragtning ved Afvejelsen af Handlingens Fare og Nytte. Ligesom kun adækvate Følger er afgørende for Spørgsmaalet, om Handlingen er retstridig — eller rettere: om der foreligger Culpa, det andet interesserer os ikke her —, saaledes er det dem, der maa tages Hensyn til, naar det skal afgøres, om en Handling er ekstra farlig, og det er dem, der skal opvejes af Handlingens gennemsnitlige Nytte. Heraf følger det, at det kun er dem, der kan blive Tale om at fordre erstattet; thi ellers mangler man Garantien for, at Virksomheden gennemsnitlig kan bære Byrden ved at udrede Erstatning [6]).

Det vil ses, at den opstillede Ansvarsbetingelse begrundes rent praktisk. Realiteten i alle de særlige »juridiske Foraarsagelsesteorier« er Ønsket om at indføre en af praktiske Grunde krævet Begrænsning af Ansvaret; men der er ingen tvingende Grund til at lægge denne ind i Aarsagsbegrebet. Ved en Undersøgelse, der beskæftiger sig med Forholdets Natur, maa man ialtfald skille de to Ting ad. Et andet Spørgsmaal er det, om man ved Fortolkning af en positiv Lov anser det for nødvendigt at lægge denne Betingelse ind i Lovens Ord »foraarsaget, bevirket«, eller om man ikke tør fortolke den ind i Loven ad anden Vej. Det første bliver muligt, fordi det almindelige Sprog anvender Ordet Aarsag i en meget varierende Betydning; det er i Virkeligheden bestemt af Sammenhængen, d. v. s. formaalsbestemt. Men Videnskaben bør selv ved Behandlingen af positiv Ret anvende Begreberne Aarsagssammenhæng og Fare i den almindelige, videnskabelige Betydning [7]).

---

6) Det vil ses, at denne Betragtning ligesaa fuldt gælder om de fjernere Følger som om den første Skade. Netop i denne Henseende er det derimod, mange finder Grund til at gøre Forskel ved Culpareglen.

7) Det udviklede vil have vist, at man bør foretrække Benævnelsen »adækvat Følge«, fordi den peger paa, at der ved Siden af Aarsagssammenhæng kræves en Betingelse, der ikke har noget dermed at gøre. Ligeledes er det en Fordel, at Udtrykket bliver rigtigt, selv om man skulde blive nødt til at opfatte Betingelsen forskelligt i de forskellige Forhold, medens Udtrykket »juridisk Aarsagssammenhæng« frister til at tro, at det nødvendigvis er en og samme Begrænsning, der er Tale om i alle Tilfælde. Men dette kan ialtfald ikke postuleres. Da der kun er Tale om en Begrænsning af Ansvaret, der kræves af praktiske Grunde, er det ikke givet, at denne i alle Forhold er af samme Art; det maa bero paa en nærmere real Undersøgelse.

2. Erstatningspligten bortfalder, naar den skadelidende *selv er Skyld i Skaden.* Dette er allerede antydet i § 19. At selvforskyldt Skade ikke kan fordres erstattet, følger i mange, ja maaske de fleste Tilfælde allerede af Kravet om, at Skaden skal være en adækvat Følge af Handlingen; men Reglen gaar dog videre og kan derfor ikke undværes.

Heller ikke med Hensyn til dette Punkt er det nødvendigt at stille sig i Afhængighed af den almindelige Læres Begreb om egen Skyld [8]). Uden Hensyn til, hvad man ellers mener, maa det navnlig antages, at Erstatningspligt uden Culpa ikke indtræder, naar den skadelidende har undladt at vise en normalt fornuftig Optræden, d. v. s. en Optræden saa fornuftig, som den kan ventes af en normalt udrustet Person af hans Type [9]). Det bør ikke gøre nogensomhelst Forskel, om han paa Grund af unormale, individuelle Mangler ikke har været i Stand til at handle fornuftigere.

Der kan være visse Hensyn at tage til de underlegne Personer, og dette faar Betydning ved Afgørelsen af, om Virksomheden er retmæssig; men har man truffet alle rimelige Sikkerhedsforanstaltninger, saa at Virksomheden er retmæssig ogsaa i Forhold til saadanne Personer, kan der ikke være Tale om Ansvar. Dette følger allerede af de Grunde, man ofte anfører for at bruge en almindelig Maalestok ved egen Skyld overhovedet; thi de særlige Modgrunde, der anføres, gælder netop kun, hvor den handlende er i Brøde. Iøvrigt maa det ved de Virksomheder, der her er Tale om, endnu mere end ellers være Samfundets Synspunkt, at de underlegne Personer maa holde sig paa Afstand. Reglen tilsiges derfor af et Præventionshensyn, og i de faa Tilfælde, hvor dette ikke maatte virke, udfyldes det af en Risikobetragtning. De underlegne Personer kan lige saa godt bære Risikoen for Skade, de volder sig selv paa denne Maade, som for anden Skade, de volder sig selv ved deres Fejl, og den maa de altid bære. Det er ogsaa rimeligere at lade dem selv bære den særlige Risiko, der følger af deres Underlegenhed. Betingelsen for Ansvar uden Culpa var, at man kunde beregne Risikoen forud; men medens det er forholdsvis let at beregne Risikoen, naar man regner med normalt

---

[8]) Sml. *R. Merkel* S. 186 ff.

[9]) Begrebet forstaas altsaa i Analogi med Culpabegrebet, saaledes som dette er bestemt ovenfor i §§ 4—5.

fornuftige Folk, bliver det adskilligt vanskeligere, naar man ogsaa skal regne de ufornuftige med. Paa den anden Side kan de underlegne Personer selv langt bedre beregne den Risiko, de løber; Reglen anbefaler sig derfor, fordi den skaber større Sikkerhed.

Hvor der derimod foreligger en urigtig Optræden, der alene skyldes den paagældendes normale (hans Types) Underlegenhed [10]), altsaa navnlig, hvor der er Tale om Børn og disse er saa fornuftige, som man kan forlange af Børn i den Alder, der bør Ansvaret formentlig kun bortfalde ifølge den almindelige Regel om inadækvate Følger [11]). Her falder Præventionsbetragtningen bort, da Reglen normalt ingen præventiv Virkning vilde have, og nogen særlig Forkærlighed for Modparten kan Retsordenen heller ikke nære. Hvor der er en ikke ubetydelig Fare for, at Børn kommer til Skade, foreligger der med andre Ord en Risiko, der maa tages med i Betragtning ved Handlingens Bedømmelse, og som der ikke er nogen særlig Grund til at fritage den handlende for. Dette kan føre til, at man f. Eks. gør et Sporvejsselskab i en Storby ansvarligt for den Skade, der tilføjes Børn paa Gaden, selv om den skyldes disses Ufornuft [12]).

3. Erstatningspligten kan imidlertid ogsaa bortfalde i visse andre Tilfælde, hvor den skadelidendes Forhold bevirker Skaden [13]).

Det klareste Eksempel herpaa er det, hvor den paagældende kommer til Skade under Udførelsen af en Nødshandling, naar det er en Handling, der foretages for at redde andres Goder fra den Fare, hvormed den farlige Virksomhed truer dem [14]). Hvis saaledes en Person ser en Sindssyg kaste sig paa Jernbaneskinnerne og forsøger at redde ham, men selv kommer til Skade derved, vil han ikke kunne fordre Erstatning af Jernbanen. Grunden hertil er ikke egen Skyld; thi hans Optræden kan have været for-

---

10) Ovenfor S. 48 ff.

11) Det er selvfølgelig en Forudsætning, at de paagældende ikke tilregneligt har begivet sig ind paa et Omraade, hvor der kræves en særlig Dygtighed (ovenfor S. 40).

12) Dette er antaget i Tyskland i Henhold til Haftpflichtgesetz § 1, se herom nedenfor i § 42 I (ved Note 17).

13) Den i det følgende omtalte Ansvarsfrihedsgrund synes først at være fremdraget af *R. Merkel* S. 235 f.

14) Se hertil *Müller-Erzbach* S. 94 f.

svarlig, nemlig hvis Udsigten til et heldigt Udfald dog forekom ham langt overvejende.

En Forudsætning for, at Indehaveren af den farlige Virksomhed kan gaa fri for Ansvar, er det dog, at den Skade, der søges afværget, ikke er en Skade, som han (Indehaveren) vilde have haaret Ansvaret for [15]).

At Ansvaret bortfalder under de nævnte Betingelser, følger iøvrigt som oftest af almindelige Regler; thi der vil i saadanne Tilfælde vanskelig være Tale om adækvate Følger, selv om det er den reddedes egen Skyld, der var Aarsag til Farén. Men ialtfald kan Ansvaret ikke udvides, fordi der gøres Forsøg paa at begrænse en Skade, som Ansvaret ikke omfattede. Den handlende vil derimod kunne fordre Erstatning af den, i hvis Interesse han har grebet ind (den reddede), forsaavidt de almindelige Nødretsregler medfører det.

Mere kompliceret bliver Forholdet, hvor to Parter, der begge handler i Nød, tørner sammen. Man kunde tænke paa det Tilfælde, at Redningskorpsets Automobil under en Udrykning støder sammen med en Sprøjte, medens begge kører hurtigere end tilladeligt udenfor Nødstilfælde. Dette Forhold er kun et enkelt Eksempel paa det, at en Skade hidføres ved Samvirken af to uafhængige, ekstraordinære farlige Handlinger.

I saadanne Tilfælde vil der kun sjældent være Tvivl om Resultatet. Som Regel vil Skaden højst være adækvat Følge af den ene af Handlingerne, — og i saa Fald følger det allerede af almindelige Regler, at højst den ene er ansvarlig —; men det kan dog tænkes, at Følgen er adækvat i Forhold til begge Handlinger. Man kunde nævne det Tilfælde, at to Luksushunde forfølger hinanden, og at den forfulgte Hund river en gammel Dame om eller paa anden Maade gør Skade. I dette Tilfælde maa begge Hundes Ejere være ansvarlige.

Hvor der som i det nævnte Tilfælde tilføjes en Tredjemand

---

15) Eksempelvis kan nævnes det Tilfælde, at Lokomotivgnister om Natten sætter Ild paa et Hus, og at en Person, der søger at redde de sovende Beboere, kommer til Skade eller omkommer, uden at hans Forhold kan betegnes som egen Skyld. Her maa Jernbanen bære Ansvaret ifølge den almindelige Regel om adækvate Følger og oftest tillige ifølge den Betragtning, at der foreligger en Intervention i dens Interesse (negotiorum gestio), nemlig sigtende til at formindske dens Ansvar.

Skade ved Samvirken af to ekstra farlige Handlinger, er der ingen Grund til at fravige de almindelige Regler. Der kan alene tiltrænges særlige Regler til Ordning af de to Personers indbyrdes Forhold [16]). Hvor Skaden derimod lides af en af de handlende selv under saadanne Omstændigheder, at den er adækvat Følge af begge Handlinger, maa der formentlig opstilles en Regel analog med den om egen Skyld ved Culpareglen. Som Eksempel kan foruden det ovennævnte med Sprøjten anføres det, at to Automobiler støder sammen, eller to Luksushunde angriber hinanden, eller at en Hund overkøres af Jernbanen paa en Strækning, hvor der intet Gærde findes.

Det er ikke givet, at man skal behandle alle saadanne Tilfælde ens, navnlig fordi Ansvarsreglen snart vil være mer, snart mindre paavirket af Præventionshensynet. Hvor dette Hensyn kommer stærkt frem for den ene Handlings Vedkommende, saa at det maa anses for den vigtigste Grund til Ansvaret, medens den anden Handling hører til de Tilfælde, hvor den rene Risikobetragtning er Hovedgrunden til Ansvaret, vil der være Grund til at lade den første Handling medføre Ansvar og fritage den anden.

Hvor derimod Handlingerne er af samme Art — d. v. s., hvor Ansvaret i begge Tilfælde hviler paa Risikobetragtningen —, vil det være det rimeligste enten at fordele Tabet mellem Parterne eller at lade hver Part bære sin Skade. Det sidste kan navnlig være berettiget, hvor de to Handlinger staar paa nogenlunde lige Fod, saa der er samme Chance for, at den ene skal skade den anden, som omvendt.

Dette skal dog ikke forfølges nærmere, da Spørgsmaalet sikkert er temmelig upraktisk ved de Tilfælde, der falder ind under den egentlige Risikoregel [17]).

4. Langt større Betydning har Spørgsmaalet, om der skal anerkendes andre frigørende Omstændigheder end de allerede nævnte. Den foregaaende Undersøgelse giver ingensomhelst Grund til at antage dette; men Spørgsmaalet skal alligevel tages op, da det har voldt stor Tvivl i Udlandets Videnskab.

---

16) Om dette Forhold maa lignende Grundsætninger gælde som de nedenfor udviklede.

17) Om enkelte Forhold, der er taget op i tysk Ret, navnlig det Tilfælde, at Skade sker ved, at Heste skræmmes af Jernbaner eller Automobiler, se nedenfor i § 42 ved Note 34—35 med Henvisninger.

Man har navnlig gjort gældende, at Ansvaret maatte bortfalde i Tilfælde af *vis major* [18]). Denne Anskuelse maa nærmest forklares som et Udslag af, at man har vænnet sig til at betragte det som et Axiom, at Ansvaret aldrig kunde omfatte vis major. Den har kunnet holde sig, fordi man ikke har været fuldt paa det rene med de Hensyn, der bærer vis major-Reglerne. En væsentlig medvirkende Grund dertil har det sikkert ogsaa været, at man ikke har begrænset Ansvarsreglen til Handlinger, der ensidigt udsætter andre for Fare; thi i de fleste Kontraktsforhold vilde det være urimeligt at paalægge et Ansvar, der gik ud over vis major-Reglen. — Det er jo ogsaa netop i visse Kontraktsforhold, vis major-Begrebet først og fremmest har fundet Anvendelse. —

Spørgsmaalets Løsning vil afhænge af, hvorledes man bestemmer Begrebet vis major. Kræver man til Frigørelse med *Bentzon* [19]) alene Bevis for, at Skaden skyldes en af de Begivenheder, som efter Erfaringens Vidnesbyrd (i Reglen) er vedkommende utilregnelige saavel i Almindelighed som navnlig i de Forhold, hvorunder den paagældende Virksomhed sædvanlig foregaar, saa er det indlysende, at dette ikke kan medføre Erstatningspligtens Bortfald her. Dette følger af det Maal, som *Bentzon* forfølger med den af ham forsvarede Regel, nemlig alene at afbøde visse Mangler ved Culpareglen, der særlig stærkt gør sig gældende i Søfartsforhold. Det er klart, at en Regel, der alene sigter herpaa, og som altsaa er opbygget paa samme Hovedhensyn som Culpareglen selv [20]), ikke kan have nogen Betydning for en Ansvarsregel, der bygger paa et helt andet Grundlag, rent bortset fra, at *Bentzon* bygger sin Regel paa de særlige Forhold, som Søfarten frembyder.

Ligeledes maa det af *Goldschmidt* [21]) opstillede Begreb være uden Betydning, da ogsaa det maa forklares som bygget paa Præventionshensynet. At holde sig til dette Grundlag er ogsaa *Exners* Mening; men hans Formulering fører ham dog noget herudover. Naar han kræver en Begivenhed, som er opstaaet udenfor vedkommende Virksomheds Driftsomraade, og som ifølge sin Art og Magt

---

18) Se f. Eks. *Unger* S. 86 ff., *Josserand* S. 120 ff.; derimod *v. Bar* S. 154, Note 8, *Müller-Erzbach* S. 65 og *Rolin* (nedenfor § 35 Note 31).

19) Vis major S. 364, 392, 428, jfr. ogsaa S. 229.

20) Se *Bentzon* l. c. S. 393 og S. 26—42.

21) Om dette se *Bentzon* l. c. S. 10.

adækvat Følge af det, at Virksomheden sættes i Gang, idet denne har en ikke ganske ubetydelig Tendens til at begunstige en saadan Skade. Grænsen for, hvad der er ubetydeligt, er naturligvis ikke let at drage. Det kan ikke antages, at man kan angive en uforanderlig Grad af Begunstigelse; man maa ogsaa kunne tage Hensyn til, hvor stor den Skade er, der kan befrygtes [26]). I visse Tilfælde, hvor de farlige Indretninger kan volde særlig stor Skade, og navnlig langt større Skade, end Naturkræfterne ellers volder, vil der være Grund til at gaa meget langt ned. Der kunde endogsaa være Grund til ved Koncessionen at paalægge en Sprængstoffabrik Ansvar for Skade, som opstod ved en af Lynet fremkaldt Eksplosion.

Hvad angaar Skade, der bevirkes ved udenforstaaende Personers Handlinger, saa maa lignende Grundsætninger anvendes. Dette vil medføre, at man i et vist Omfang maa tage Risikoen for deres uagtsomme Handlinger, medens der vanskeligt vil blive Tale herom ved forsætlige Forbrydelser.

Resultatet er altsaa, at der ikke bør opstilles nogen Regel om, at Ansvaret bortfalder i Tilfælde af vis major, men at man kan blive staaende ved Reglen om adækvat Forbindelse mellem Handling og Skade.

5. Det hævdes fra forskellig Side [27]), at der, naar man paalægger Erstatningspligt uden Culpa, er Grund til at opstille bestemte, positive Begrænsninger i Erstatningspligtens Omfang, enten i Almindelighed visse Maksimalbeløb eller navnlig faste Regler om Erstatning for Liv, i Lighed med de Regler, der i de fleste Lande gælder om Ulykker i Arbejdsforhold. Saadanne Begrænsninger kendes ogsaa i positiv Lov paa dette Omraade [28]).

Denne Anskuelse maa bekæmpes. Det er muligt, at der er Grund til som almindelig Regel — altsaa ogsaa udenfor Risikoansvarets Omraade — at opstille visse Begrænsninger i Adgangen til Erstatning i Almindelighed eller særlig ved Erstatning for Liv.

---

[26]) Derimod kan der ikke tages Hensyn til Handlingens større eller mindre Nytte, sml. ovenfor Note 2.

[27]) Se blandt andet *Saleilles* Nr. 59—62.

[28]) Saaledes en engelsk Lov om Skade, der skyldes Gnister fra Lokomotiver (nedenfor § 49 ved Note 21), og den tyske Automobillov 3. Maj 1909 § 12 (nedenfor § 42 efter Note 33), hvortil kan ses *Müller-Erzbach* S. 100.

Dette Problem stilles ikke under Debat her [29]). Spørgsmaalet her er blot, om der er Grund til at opstille særlige Begrænsninger i de Tilfælde, hvor Ansvar paalægges efter den her forsvarede Grundsætning.

Dette maa bestemt benægtes. Den modsatte Anskuelse kan kun forsvares udfra den Betragtning, der vil tage Hensyn til Virksomhedens »Bærekraft«, men denne Betragtning er, som vi har set (§ 16, Nr. 1), uanvendelig, hvor der foreligger en ensidigt fremkaldt Fare. Der *skal* Bærekraften være til Stede. Ved Handlingens Bedømmelse maa man regne med den fulde Risiko, som Handlingen skaber, og Handlingen er kun retmæssig, naar Interessen i den overvejer den fulde Risiko. Erstatningspligten maa derfor fastholdes fuldt ud [30]). De positive Regler i modsat Retning skyldes enten en ubeføjet Hensyntagen til de nuværende Indehavere af farlige Bedrifter, eller at man ikke har været klar over Forskellen mellem disse Tilfælde og dem, hvor der ikke foreligger nogen Interessekollision [31]).

§ 21.

Hvem paahviler Erstatningspligten?

§§ 18—20 har behandlet de fleste af de Spørgsmaal, som rejser sig med Hensyn til den nærmere Udformning af Ansvarsreglen. Der er dog et Hovedpunkt, der endnu ikke er behandlet, nemlig Spørgsmaalet, hvem Ansvaret paahviler [1]). — I det foregaaende er der ofte lidt unøjagtigt talt snart om den handlende, snart om de interesserede Personer, og det kunde gøres, fordi det er det normale, at den handlende ogsaa er den interesserede. —

Spørgsmaalet maa løses udfra en Overvejelse af, hvad der tilsiges af Ansvarsreglens reale Grunde. De forskellige Betragtninger, der er anført i §§ 13 og 15, synes imidlertid tildels at føre i forskellig Retning. Ser man paa Hovedbetragtningen (§ 13), er det klart, at Svaret principielt maa være: Ansvaret maa paahvile den, hvis Interesse legitimerer Handlingen. Tager man derimod

---

29) Se derom bl. a. *Axel Møller* § 16 B, især S. 263—4, 266—8.

30) Nogle yderligere Bemærkninger vil blive gjort nedenfor i § 25 i. f.

31) Begge Dele turde være Tilfældet med Reglen i England.

1) Se hertil navnlig *Müller-Erzbach* § 5.

Hensyn til Præventionstanken (S. 132 ff.), synes Ansvaret at maatte lægges paa den handlende. Den nationaløkonomiske Betragtning (S. 128 ff.) endelig fører til at kræve, at Ansvaret lægges paa en af Faktorerne i Produktionen, nemlig for at det kan komme med ind i Produktionsomkostningerne; og den tilsiger vel nærmest, at Ansvaret lægges paa den, for hvis Regning Virksomheden foregaar.

Disse Betragtninger synes saaledes at være ret modstridende. I Virkeligheden er det dog som oftest muligt at finde en Løsning, der forsoner de forskellige Hensyn. Den kan kort siges at gaa ud paa, at Ansvaret bør lægges paa *den handlende,* undtagen hvor han staar i et særligt Retsforhold til den egentlig interesserede, der berettiger ham til at handle paa dennes Vegne.

1. Hovedreglen er altsaa, at Erstatningspligten bør lægges paa den handlende, selv om det ikke i egentlig Forstand er hans Interesse, der gør Handlingen retmæssig. Det er let at paavise Grundene hertil. Ved de allerfleste ekstraordinære, farlige eller forulempende Handlinger er den egentlige, bærende Interesse hos Samfundet, eller rettere hos Offentligheden eller Publikum, d. v. s. en ubestemt Kreds af Befolkningen, ofte det store Flertal af dens Medlemmer. Man kan blot tænke paa Jernbane- eller Sporvejsdrift, Gas- og Elektricitetsværker, Slagterier eller alle mulige Fabrikker til Fabrikation af almindelige Brugsgenstande. Den egentlige Grund til, at alle disse Virksomheder tillades, er naturligvis ikke den paagældende Producents Interesse, men Interessen hos alle dem, der senere bliver Konsumenter (Kunder). Det er imidlertid klart, at Loven ikke bør lægge Ansvaret paa Konsumenterne; det vilde være ugørligt. Paa den anden Side kan man uden Betænkelighed lægge Ansvaret paa Producenten. Denne vil ikke kunne føle sig brøstholden, da Ansvaret er knyttet til Handlingen som et Vilkaar, han kender forud.

I de normale Tilfælde, hvor han driver Produktionen som *Erhverv,* er det særlig klart, at denne Ordning er retfærdig. Følgen af den vil kun blive, at Byrden i sidste Instans falder paa Konsumenterne. Naar Producenten er ansvarlig, maa han indregne Udgiften til Udredelse af Erstatning i sine Omkostninger. Normalt vil han da faa Dækning for denne i Prisen ganske som for andre Omkostninger; for ham er der i ingen Henseende Forskel paa denne Udgift og de andre Omkostninger, naar man ser

bort fra den Risiko, der kan være, hvor der kun er Tale om en mindre Bedrift; men denne Risiko vil han kunne undgaa ved at forsikre. Erstatningspligten vil derfor blot medføre, at Prisen — alt andet lige — bliver lidt højere end ellers; dette vil regulere sig af sig selv, thi naar Erstatningspligt paahviler Producenterne, kan det ikke mere betale sig at forøge Produktionen, saaledes at Prisen synker under det Beløb, der er nødvendigt til at dække de større Omkostninger [2]).

Ved at lægge Ansvaret paa Producenten opnaar man derfor i den normale Produktion, der naar sit Maal, at Byrden i sidste Instans falder paa Konsumenterne, og der vil ske en saa at sige ufejlbar, automatisk Fordeling af Byrden paa de rette Skuldre. Den Interesse, Borgerne har i en vis Virksomhed, kan maales ved Omfanget af deres Benyttelse af den, og dette svarer til det Vederlag, de betaler. De enkelte Konsumenter kommer derfor netop til at bære en saa stor Del af Risikoen, som svarer til deres Interesse.

I saadanne Tilfælde stemmer det derfor godt med Hovedtanken med Ansvarsreglen, naar man lægger Ansvaret paa den handlende; men samtidig vil denne Ordning fyldestgøre de andre Hensyn. Dette gælder navnlig ogsaa Præventionshensynet. At den handlende kan vælte Byrden over paa Konsumenterne, vil ikke svække Reglens præventive Virkning; thi da han driver Virksomheden for egen Regning, vil han tjene ved enhver Formindskelse af Risikoen; iøvrigt vil Konkurrencen — hvor en saadan findes — tvinge ham til at bringe Risikoen saa langt ned som muligt.

At Ansvaret maa lægges paa den handlende, er særlig klart ved Erhverv, der drives i Almenhedens — det store Publikums — Interesse, netop fordi det her er praktisk taget umuligt at lægge Ansvaret paa de interesserede Personer. Men Spørgsmaalet maa løses paa samme Maade, hvor de egentlig interesserede in concreto er ret faa og bestemt paaviselige. Det er den mest praktiske Ord-

---

[2]) Der bortses her fra de mulige Vanskeligheder ved Overgang til en ny Retstilstand, se herom ovenfor § 16, Nr. 1. Naar dette gøres, maa det hævdes, at det ovenanførte er rigtigt. Det benægtes ikke, at der kan forekomme Tilfælde, hvor Producenten ikke faar Dækning; men dette gælder om alle Omkostninger og skyldes da en urigtig Spekulation fra hans Side. Naar Loven paalægger Producenten Erstatningspligt, er Udgiften for ham ganske at sidestille med andre Omkostninger; dette er Hovedsagen.

ning; det er simplest altid at lægge Ansvaret paa en bestemt Person, og det kan altid lægges paa den handlende, da han ogsaa i disse Tilfælde, hvis Handlingen overhovedet bør foretages, vil kunne fordele Byrden paa de rette Skuldre. Endvidere giver denne Regel de bedste Motiver til Forsikring og navnlig til Undgaaelse af unødig Fare.

Under disse Omstændigheder er der ikke Tvivl om, at Reglen endogsaa bør gælde, hvor den farlige Handling alene udføres i een bestemt anden Persons Interesse, f. Eks. ifølge en Værkslejeeller Entreprisekontrakt. Man kan tænke paa det Tilfælde, at en Person lejer et Ekstratog, og at dettes Gnister tænder Ild paa en Skov, eller at han kører en Tur med en Automobildroske, eller at han lader en stor Maskine transportere med Lastautomobil ved et Transportfirma, og at der sker Skade ved, at Automobilet gaar itu. I saadanne Tilfælde er det hensigtsmæssigst at lægge Ansvaret paa Transportøren. Der er ingen Ubillighed deri, og denne Ordning tilsiges af Præventionshensyn, ligesom det navnlig af Hensyn til den skadelidende er vigtigt at have en simpel Regel.

Der kan alene opstaa Tvivl i de Tilfælde, hvor Faren stammer fra Ting, der ikke tilhører den handlende, men kun er overgivet ham midlertidigt, for et bestemt Øjemeds Skyld. Man kunde nævne det Forhold, at han transporterer Dynamit eller lignende Stoffer, eller at han benytter en andens Automobil til en enkelt Tur. Formentlig bør man dog af de lige nævnte Grunde fastholde, at den handlende ogsaa her er ansvarlig [3]). Der kan alene rejses Tvivl om, hvorvidt den interesserede Værksherre bør bære Ansvaret ved Siden af, et Spørgsmaal, som vi skal komme tilbage til under Nr. 3. Foreløbig kan det fastslaas, at Erstatningspligten bør lægges paa den handlende overalt, hvor en farlig Handling udføres som Erhverv eller i det hele mod Vederlag.

Noget anderledes staar det Forhold, at den handlende foretager Handlingen *uegennyttigt* f. Eks. udfra altruistiske Motiver [4]). Som Eksempler herpaa kan nævnes, at en Rigmand stiller sit Automobil til Raadighed til at køre fattige eller svage Personer ud

---

3) Det erindres, at det er en Betingelse for Ansvar, at Faren var kendelig for den handlende. Derfor vil en Transportør ikke hæfte, hvor Sprængstoffer er sendt som almindelige Varer.

4) men dog ifølge Overenskomst med den interesserede Person. Om negotiorum gestio se nedenfor ved Note 12.

paa Landet eller gratis forsyner Omegnen med Elektricitet fra sit private Stærkstrømsanlæg.

I saadanne Tilfælde kunde det synes urimeligt at paalægge den handlende Ansvaret. Alligevel maa det gøres. For det første maa det slaas fast, at de tilskadekomne »Udenforstaaende« — f. Eks. Fodgængere, der køres over eller rammes af elektriske Ledninger — maa have samme Ret til Erstatning her som ellers. Set fra deres Synspunkt er der ingen Forskel mellem disse Handlinger og andre farlige Handlinger; de maa derfor have Krav paa at faa Erstatning af en eller anden [5]). Der maa i disse Tilfælde ganske som ellers kræves en overvejende Interesse, for at Handlingen skal være forsvarlig; men i saa Fald maa denne bære Erstatningen.

Fremdeles er det givet, at det ikke i og for sig er ubilligt at paalægge den handlende Erstatningspligten, naar han blot ved det i Forvejen; thi han kan selv afgøre, om han vil løbe Risikoen. Er hans altruistiske Motiver ikke stærke nok hertil, maa han enten undlade Handlingen eller opkræve en »Risikopræmie« af de interesserede. Det er muligt, at Ansvarsreglen vil medføre, at der foretages noget færre altruistiske Handlinger; men derved er intet at gøre [6]). De udenforstaaende Personers Interesser kan ikke opofres, og at lægge Byrden direkte paa de virkelig interesserede vilde være praktisk ugørligt i de fleste Tilfælde eller ialtfald volde store Vanskeligheder i Gennemførelsen. Reglen er saaledes nødvendig allerede ifølge den Hovedbetragtning, der bærer Erstatningspligten; desuden anbefaler den sig, fordi Grænsen overfor de Tilfælde, hvor der foreligger en Interesse hos den handlende, er vag, og endelig fordi derved den bedste Virkning i præventiv Retning opnaas.

2. Fra Hovedreglen, at den handlende bør være ansvarlig, er der imidlertid Grund til at gøre *Undtagelse,* hvor den handlende staar i et særligt Retsforhold til en Person, hvorved han faar Ret til at handle paa dennes Vegne. Herved tænkes først og fremmest paa Personer, der staar i kontraktsmæssigt Forhold til andre som

---

[5]) Se herved Udviklingen ovenfor S. 66 f., 92 f. og § 19 ved Note 30.

[6]) Iøvrigt vilde det som oftest kun spille en ringe Rolle for den handlende, om han skulde overtage Risikoen, idet denne kun vilde blive et lille Accessorium til hans øvrige Risiko, ja, hvor han havde tegnet Forsikring, vilde den maaske dækkes af samme Forsikring.

»Tjenere« eller »Fuldmægtige«, men fremdeles paa juridiske Personers Organer, Værger eller andre Repræsentanter for inhabile Personer, Statens eller andre politiske Samfunds Tjenestemænd samt endelig *negotiorum gestor*. I alle disse Tilfælde bør Ansvaret lægges paa den, paa hvis Vegne der handles *(dominus)*.

Dette skal her paavises dels med Hensyn til »Tjenere«, dels for *negotiorum gestor*. De øvrige Tilfælde vil blive forbigaaet, men de fleste af de Betragtninger, der anføres om Tjenere, vil ogsaa være anvendelige paa dem [7]).

Hvad angaar *Tjenere* (Fuldmægtige), saa kunde Præventionshensynet synes at føre til, at de blev gjort ansvarlige i et vist Omfang, nemlig med Hensyn til Farer, der skyldtes deres personlige Handlinger eller de Ting (Redskaber), de selv havde Raadighed over [8]). For denne Ordning kan ogsaa anføres, at der, forsaavidt Tjeneren handler mod Vederlag, abstrakt set er en Mulighed for at paalægge ham Ansvaret. Herved rammer det ogsaa en »Produktionsfaktor« og dermed de egentlig interesserede i sidste Instans, nemlig hvis der gives Tjeneren et saadant Tillæg til Lønnen, at han kunde dække Risikoen deraf. I saa Fald kan man ogsaa sige, at Tjeneren vilde være i Stand til at bære Byrden.

Alligevel taler praktiske Betragtninger dog afgørende for at lade Husbonden alene være ansvarlig. Ser man realistisk paa Forholdene, viser det sig, at det ikke har meget paa sig med den anførte Betragtning: at der er Mulighed for at paalægge Tjeneren Ansvaret, da han kan sikre sig ved Tillæg af Lønnen. Dette vilde vel være rigtigt, hvis der gjaldt Forsikringstvang — men saa var det ubetinget simplest at lægge Byrden paa Driftsherren —; men ellers slaar det ikke til. Erfaringerne fra et andet Felt [9]) peger hen paa, at Arbejderne dels ikke er i Stand til at vurdere Farerne korrekt, dels letsindigt løber Risikoen uden at sikre sig en tilsva-

---

7) Med Hensyn til Værgen kommer yderligere det særlige Moment til, at han endog som oftest handler uden egen Interesse og uden frit Initiativ. Med Hensyn til Embedsmænd se ogsaa Bemærkningerne nedenfor i § 26 ved Note 6 ff. Naar den her forsvarede Regel antages, bliver der ikke Brug for en særlig Regel om, at den, der foretager en farlig Handling i Kraft af *bindende Befaling* (§ 19 Note 19), ikke er ansvarlig, da dette allerede følger af den her opstillede Regel.

8) Se hertil *Müller-Erzbach* § 5 in.

9) Nedenfor i § 25 ved Note 9, jfr. ogsaa § 19 Note 24.

rende højere Løn. Faktisk vil Arbejderen derfor ikke altid faa Ækvivalent for Risikoen; men heraf følger atter, at Risikoen ikke falder paa Produktionen, som den burde efter rigtige Grundsætninger. Dertil kommer, at allerede dette, at Ansvaret lægges paa Driftsherren, rummer en vis Risikofordeling; da der som oftest er flere Arbejdere under een Driftsherre, vil denne langt lettere kunne bære Tabet. Endelig kan det siges, at det er af stor Interesse for den skadelidende at have Driftsherren at holde sig til, og at Præventionshensynet ikke engang med Sikkerhed kan siges at være bedre fyldestgjort ved, at Ansvaret lægges paa Tjeneren.

Det maa sikkert antages, at man som oftest opnaar en fuldt saa god — ofte en bedre — præventiv Virkning paa Tjeneren ved at paalægge Husbonden Ansvaret ogsaa i de Tilfælde, hvor det er Tjenerens eget Forhold, det kommer an paa [10]). Der kan i saa Henseende henvises til de Betragtninger, man ofte har anført til Støtte for Reglen i D. L. 3—19—2 [11]). Af disse Grunde bør Ansvaret utvivlsomt lægges paa Husbonden, ikke paa Tjeneren, overalt, hvor der sker Skade ved en retmæssig Handling.

Noget større Tvivl volder *negotiorum gestio*-Forholdet [12]). Dette vil i de fleste Tilfælde, hvor Erstatningsspørgsmaalet faar praktisk Betydning, falde sammen med Begrebet Nødret, d. v. s. Intervention i Nød [13]). Som Eksempler kan nævnes, at et frivilligt Brandkorps overdænger Brandstedet med Vand i den Grad, at ogsaa Naboens Genstande, der ikke var udsat for Fare fra Ilden, lider Skade [14]), eller at en Læge, der har hørt om en Ulykke, paa sin Motorcykle suser til Stedet og kommer til at køre en Hund over.

Naar de særlige Betingelser foreligger, der gør Handlingen

---

[10]) Spørgsmaalet er iøvrigt uden større Betydning, da der kun meget sjældent vil kunne blive Tale om et Risikoansvar i disse Tilfælde. Den særlige ekstraordinære Fare, for hvilken man er ansvarlig uden Culpa, vil næsten altid hidrøre fra selve Bedriften eller dens Indretninger, og i denne Henseende er det givet, at Ansvaret maa paalægges Driftsherren.

[11]) Se *Axel Møller* § 4 Nr. 4 med Citater.

[12]) Dette Begreb tages her i samme Betydning som hos *Jul. Lassen* (Obligationsrettens specielle Del § 146 III).

[13]) *Negotiorum gestio* er vel noget mere omfattende (ovenfor § 17 ved Note 17).

[14]) Dette Eksempel er hentet fra *Müller-Erzbach* (S. 83).

berettiget [15]), maa utvivlsomt den interesserede *(dominus)* hæfte i sidste Instans. Vanskeligheden er alene, om man skal paalægge den handlende *(gestor)* Ansvar enten ved Siden af dominus eller endog alene, idet man kun giver den skadelidende et indirekte Krav mod dominus.

For at lægge Ansvaret paa den handlende taler navnlig Præventionshensynet. Reglen vil virke gavnligt i Retning af saa vidt muligt at sikre den rette Afvejelse af alle Momenter og saaledes modvirke for vidtgaaende Indgreb. Og gestor vil ikke blive ramt haardt, da han har et Krav paa Dækning overfor dominus.

Imod dette Resultat taler dog, at gestor vil være udsat for ikke at faa denne Dækning, og Frygten herfor kunde have den uheldige Virkning at afholde Folk fra at tage sig af andres Anliggender. En Afvejelse af de modstaaende Hensyn fører formentlig til at lade den handlende gaa fri for Ansvar [16]).

Det gælder først og fremmest om fuldt ud at klare sig Spørgsmaalets Betydning. Der kan i en saadan Situation foreligge en dobbelt Risiko, dels med Hensyn til Handlingens Retmæssighed og Udfald, dels med Hensyn til den interesseredes Evne til at betale. Det er klart, at det kun er den første, Præventionshensynet kan føre til at paalægge gestor. Derimod kan man ialtfald ikke paalægge ham den sidste. Der er ingen Grund til at stille den skadelidende bedre, fordi en Tredjemand har grebet ind [17]); og det vilde virke positivt uheldigt ved at afskrække fra Intervention.

Heraf følger det, at man ialtfald ikke kunde paalægge gestor at betale mere, end man vilde kunne faa af dominus, hvis han var ansvarlig. Allerede Vanskelighederne ved en saadan Ordning taler imod at gøre gestor ansvarlig; men det kan ogsaa paavises, at heller ikke Præventionshensynet kan anføres til Støtte derfor.

---

15) Det er sikkert rigtigt med *Lassen* at indskrænke disse stærkt, men til Gengæld ikke at kræve mere af gestor, end han kan præstere efter sine Evner (ovenfor S. 45).

16) Se dog *M. Rümelin:* Gründe S. 41 ff.

17) Dette gælder navnlig ogsaa, hvor der er Tale om Nødretsindgreb for at redde absolute Goder, hvis man antager det ovenfor i § 7 (S. 70—71) hævdede, at den skadelidende maa finde sig i at miste sit Krav helt eller delvis, forsaavidt Udredelsen af Erstatning vilde true den reddedes Velfærd. — Ved Indgreb til Fordel for Formuegoder vil den skadelidendes Interesse være sikret, naar Handlingen lykkes, saafremt man tilkender ham en Fortrinsret i de reddede Goder (ovenfor S. 79).

Sagen er, at Løsningen paavirkes af Reglerne om Forholdet mellem gestor og dominus. Overfor dominus kan man umuligt paalægge gestor Risikoen for Handlingens Retmæssighed og Udfald; der kunde højst være Tale om at paalægge ham Risikoen for, at han har handlet som en *bonus paterfamilias*, og Risikoen ved Bevisvanskeligheder (Bevisbyrden). Men selv dette bør ikke gøres. Da det gennemsnitlig er i Folks Interesse, at andre griber ind i disse Tilfælde, anbefaler det sig at give dem Opfordring hertil ved at tilsige dem Ansvarsfrihed og Dækningskrav, saa snart de har handlet efter bedste Evne, og at fritage dem for Bevisbyrden. Men dette Dækningskrav maatte ogsaa omfatte, hvad gestor skulde udrede i Erstatning til andre. Heraf følger det, at det vilde være ørkesløst, d. v. s. uden præventiv Virkning, at lægge Ansvaret paa gestor, da han altid kan faa Dækning, idet han ikke skal bære Risikoen for mulig Insolvens hos dominus.

De øvrige Betragtninger kan ikke forandre dette Resultat. Hensynet til at have en simpel Regel kan ikke anføres; tværtimod er det dog simplest straks at lægge Ansvaret paa den, der i sidste Instans skal bære det. Og for de skadelidende er den forsvarede Regel lige saa simpel som den modsatte.

Det er i det foregaaende stadig forudsat, at gestor har handlet fuldt forsvarligt, som man kan forlange det af ham. I modsat Fald hæfter han efter Culpareglen, og Spørgsmaalet, om dominus ogsaa bør være ansvarlig, vil bero paa, om man vil udvide Grundsætningen i D. L. 3—19—2 til at omfatte negotiorum gestor [18]).

3. Tilbage staar det en Gang udskudte Spørgsmaal, om der i noget Tilfælde er Grund til at paalægge den, for hvem en anden udfører en ekstra farlig Handling uden dog at staa i et saadant særligt Forhold til ham som Tjeneren eller negotiorum gestor, Erstatningsansvar ved Siden af den handlende. Dette Spørgsmaal er ikke let at løse; det bør vistnok delvis løses i Sammenhæng

---

[18]) Dette er der næppe Grund til, da adskillige af de Hensyn, der ellers taler for Reglen, bortfalder; jfr. *Müller-Erzbach* S. 84. Paa den anden Side ligger der dog lidt af det samme i Reglen om, at der ikke fordres mere af gestor, end hans Evner kan præstere. Denne Betragtnings Rigtighed maa fastholdes overfor *Rümelin*, der vil nægte Krav overfor dominus, hvor gestor i god Tro handler urigtigt (Gründe S. 41 f.). Denne Anskuelse staar dog vistnok i Sammenhæng med et noget videre negotiorum gestio-Begreb hos *Rümelin*.

med Spørgsmaalet, om der er Grund til i et vist Omfang at paalægge Folk Ansvar ikke blot for deres Tjeneres, men ogsaa for »Entreprenørers« Fejl.

Saa meget kan dog siges, at der ikke er nogen Grund til at paalægge Ansvar, hvor Faren ligger i Beskaffenheden af de Indretninger, Entreprenøren til Stadighed benytter i sin Virksomhed [19]). Derimod er der vistnok Grund til at gøre Værksherren ansvarlig, hvor Faren hidrører fra hans Ting — som i det Tilfælde, at en Person transporterer Dynamit for en anden [20]).

Disse Tilfælde adskiller sig fra de foregaaende navnlig derved, at Faren faar sit Præg fra Værksherren selv og derfor i en særlig Forstand skyldes denne. Det kan vel altid siges, at Faren skyldes de egentlig interesserede Personer — uden deres Interesse vilde Handlingen slet ikke foregaa —; men i de først omtalte Tilfælde, hvor Entreprenøren driver en vedvarende Virksomhed med egne Redskaber, kan man til en vis Grad sige, at den enkelte interesserede har mindre Betydning for Faren. Ialtfald taler alle Grunde imod at gøre Værksherren ansvarlig i disse Tilfælde. Faren kan let bæres af Entreprenøren som et konstant Led i hans Driftsomkostninger, og Præventionshensynet kan kun føre til at lægge Ansvaret paa Entreprenøren. I de andre Tilfælde er den enkelte interesseredes Handling derimod af afgørende Betydning for Risikoen.

Ganske tilsvarende Hensyn, som ovenfor er anført, vil føre til at gøre ham ansvarlig, hvor det er ham, der driver en vedvarende Virksomhed og benytter en Række forskellige Entreprenører. Men overhovedet maa Ansvaret for farlige Ting, der overgives en anden til Transport eller lignende, altid paahvile ogsaa Ejeren, dels af præventive Grunde, dels fordi Transportøren kunde være uansvarlig, nemlig hvis Tingens farlige Egenskaber var ukendelige for ham, dels endelig fordi man bør have en simpel Regel.

Tilbage staar de Tilfælde, hvor Faren ikke er en »normal Risiko« for nogen af Parterne, men skabes og særpræges af det

---

19) Saaledes som netop i de Eksempler, der blev nævnt i andet Stykke S. 192.

20) Samme Side, 3. Stk. — En vis Analogi til denne Regel danner den Grundsætning, som *Axel Møller* forsvarer S. 186—8 (Nr. 2). Forskellen er, at den dog forudsætter Culpa hos »Entreprenøren«.

enkelte Tilfælde. Man kunde nævne det Eksempel, at en Entreprenør bygger et Taarn til traadløs Telegrafering, eller at han for en Grundejer brænder Skoven paa hans Ejendom af.

Der er formentlig god Grund til at lade den interesserede hæfte ogsaa i saadanne Tilfælde; thi Faren beror paa hans Forhold, og der er ikke nogen Grund til at lade ham slippe for Ansvar, fordi han lader Handlingen udføre af en anden, her, hvor der er Tale om Skade, der ikke voldes retstridigt, men er uadskilleligt forbundet med Handlingen. Denne Ordning anbefaler sig ogsaa af den Grund, at man ellers ved at engagere en ubemidlet Entreprenør kunde vælte Risikoen fra sig. Endelig er det en Grund til at antage dette Resultat, at det i disse Tilfælde ofte kan være vanskeligt for udenforstaaende at drage Grænsen mellem Entreprenører og Tjenere, hvorfor den skadelidende kunde være i Tvivl om, hvorvidt vedkommende var ansvarlig. Paa den anden Side bør Entreprenøren dog ogsaa være ansvarlig, dels fordi dette vil have en gavnlig præventiv Virkning, dels fordi de udenforstaaende skadelidende altid bør kunne holde sig til den handlende [21]).

4. Man kunde endnu rejse det Spørgsmaal, hvilken Regel der bør gælde i det Tilfælde, at en Person i sin Bedrift benytter Redskaber, der er frembragt af en anden, og Faren ligger i disses Upaalidelighed, saaledes hvor en Dampmaskine eksploderer, hvor det tidligere opførte Telegraftaarn falder om, eller hvor et Vandreservoir gaar itu.

I disse Tilfælde er det vistnok rimeligst at lade Bedriftens Leder, i hvis Interesse Driften foregaar, bære Ansvaret alene i alle Tilfælde, hvor der ikke er Tale om en blot midlertidig Benyttelse af en farlig Ting, der tilhører en anden. Det maatte ialtfald være en Betingelse for Leverandørens Ansvar, at det blev oplyst, at Ulykken skyldtes en skjult Konstruktionsfejl og overhovedet ikke kunde være undgaaet af Benytteren ved bedre Tilsyn eller Pasning. Paa den anden Side kunde Præventionshensynet tale for at paalægge ham Ansvar under disse Betingelser. Men bortset fra, at det kun sjældent vilde være muligt at føre det omtalte Bevis, er

---

21) Af samme Grunde bør Ansvaret være umiddelbart solidarisk. — Spørgsmaalet om Ordningen af Forholdet mellem Entreprenør og Værksherre optages ikke her, da Reglen formentlig bør gælde uden Hensyn til, hvem Byrden i sidste Instans falder paa, og ialtfald uden Hensyn til Parternes Aftale.

der dog næppe Grund til at give en saadan Regel. Man kan i saa Henseende lade Parterne ordne Forholdet selv. Naar Ansvaret lægges paa Bedriftens Leder, vil han have fornøden Opfordring til at sikre sig enhver rimelig Garanti fra Fabrikanten. Og hvor der foreligger en Risiko, der uundgaaeligt følger med Brugen af en vis Ting, er det rimeligst at lægge Byrden paa Ejeren, der maa regne med Risikoen i sin Bedrift, og af hvis Forhold Farens Størrelse og Art i det enkelte Tilfælde afhænger [22]).

Større Tvivl kan der være om, hvad man skal antage, hvor Faren hidrører fra en Ting, der midlertidig benyttes af en anden end Ejeren. Her kan det allerede være nogen Tvivl underkastet, om Brugeren bør hæfte [23]); men ialtfald synes det rimeligst ogsaa at lade Ejeren hæfte, hvor det oplyses, at Skaden skyldes Tingens Fejl og ikke en urigtig Fremgangsmaade [24]).

§ 22.

Reglens praktiske Gennemførelse.

Efter at der er gjort Rede for Ansvarsreglens Grunde og Betingelser, staar kun et Par Spørgsmaal angaaende den praktiske Gennemførelse af Reglen tilbage [1]). Det første er af stor Betydning, nemlig det Spørgsmaal, om en Regel som den forsvarede ikke er for ubestemt og derfor farlig for Retslivet.

---

22) Noget anderledes ligger Forholdet, hvor der foreligger en Konstruktionsfejl, der kan tilregnes Leverandøren.

23) I Udlandet er dette Spørgsmaal navnlig kommet frem ved Anvendelsen af Reglerne om Dyr (nedenfor i § 33 ved Note 41; § 41 Nr. 3 med Note 37).

24) I dette Tilfælde volder en saadan Regel ikke saa store Vanskeligheder som ovenfor, da det vanskeligt vil kunne tænkes, at Brugeren har en egentlig Vedligeholdelsespligt med Hensyn til Tingen.

1) At finde et betegnende *Navn* for den opstillede Teori er ikke let. »Erstatning uden Culpa« er et rent negativt Udtryk. Som en positiv Betegnelse, der udtrykker Modsætningen til Culpareglen, anvendes ofte: »den objektive Erstatningsteori«; men dette er en ganske misvisende Betegnelse for den her opstillede Teori. Den er ikke rent objektiv, saa lidt som Culpareglen er rent subjektiv; begges Grundlag er i Hovedsagen det samme: det forudseelige, og det er noget tvivlsomt, om der overhovedet bør være nogen Forskel i denne Henseende derved, at der tages mindre Hensyn til Indivi-

Der er dog ikke Tale om, at Faren er saa stor, at man maatte nægte helt at anerkende en Regel som den foreslaaede. For saa vidt positive Lovbestemmelser ikke hindrer Benyttelsen af »Forholdets Natur« som Retskilde paa dette Omraade, bør Reglen derfor anerkendes. Spørgsmaalet er blot, om det ikke vilde være heldigst ved positive Lovregler at opløse Reglen i en Række specielle Bestemmelser for de vigtigste Tilfælde [2]).

Det maa indrømmes, at der ofte vil blive Tale om et vanskeligt Skøn, hvor Domstolene vil faa Brug for al deres Takt; og man maa være forberedt paa, at de ikke altid træffer det rette. Alligevel maa det sikkert antages, at Fordelene ved en almindelig Regel overvejer Manglerne.

Vanskeligheden for Skønnet vil navnlig være at drage Grænsen mellem det sædvanlige og det ekstraordinære, men der er Grund til at antage, at dette Skøn ikke vil overstige Domstolenes Kræfter. Det er nemlig, som det senere skal blive paavist, blevet anvendt saa godt som overalt ved Ordningen af Retsforholdet mellem Naboejendomme, og det skønt Domstolene alle Vegne har savnet positive Lovregler at holde sig til. Med disse Erfaringer for Øje

---

dualiteten i det ene Tilfælde end i det andet. Bedre er Betegnelsen: »Erstatningspligt ved retmæssige Handlinger«, da den peger hen paa den afgørende Forskel; Hovedfejlen ved den er, at den ikke viser, at Ansvarsreglen er begrænset til et ret snævert Omraade. Det samme gælder forskellige Navne, som andre har dannet, saasom »Risikoansvar«, »Handlen paa egen Risiko« og det tyske »Gefährdungshaftung«, hvortil nærmest svarer det franske »théorie du risque créé«. De sidste Udtryk er ellers ret gode. Vil man have et nøjagtigere Udtryk, kunde man sige: Teorien om Erstatningspligt ved Handlinger, der er retmæssige paa Grund af Interessekollision — eller paa Grund af den overvejende Interesse i Handlingens Foretagelse, eller endelig: Teorien om Erstatningspligt ved ekstraordinære retmæssige Handlinger i Interessekollisioner.

[2]) Saaledes at forstaa, at de skulde være udtømmende. De tilovers-blevne Tilfælde maatte da gaa ind under Culpareglen og altsaa være ansvarsfri, naar Handlingen var *retmæssig*. I saa Henseende bemærkes, at man for de *farlige Handlinger* umulig kan gennemføre den Grundsætning, at enhver ekstraordinær Handling, der medfører usædvanlig Fare, er retstridig, naar den ikke har særlig Lovhjemmel, jfr. ovf. § 15 Note 8. En saadan Ordning — der svarer til, hvad der maa være Reglen for direkte Indgreb (§ 7 ved Note 11) og i flere Lande gælder for vedvarende Ulemper (§§ 36, 43, 48, § 11 ved Note 12 f.) — vilde vel beskytte de bestaaende Interesser kraftigt, men lægge alt for store Baand paa Handlefriheden.

er der ikke Grund til at antage, at Skønnet vil volde uoverstigelige Vanskeligheder paa andre Punkter.

Hermed er det naturligvis ikke Meningen at benægte, at der kan være Grund til at udsondre visse Tilfælde til særlig Behandling. Det kan meget vel tænkes, at det undertiden kan være hensigtsmæssigst at give Specialregler, der af retstekniske Grunde lægger Grænsen lidt om.

Det er allerede tidligere omtalt (§ 11), at der kan være Grund til at give særlige Regler om, at visse Virksomheder kræver Koncession, og i Lovene herom vil man da samtidig kunne fastslaa Erstatningspligten. Fremdeles kan det være hensigtsmæssigt at give Regler om visse Monopolvirksomheder, idet man her kan gaa særlig langt ned i Kravene om Farens Størrelse [3]). Maaske kan der ogsaa være Grund til at give særlige Regler om visse af de Tilfælde, hvor der er en nærliggende Mulighed for, at den skadelidende selv kan være Skyld i Skaden [4]). I saadanne Tilfælde vil Ansvarsspørgsmaalet ofte kunne volde stor Tvivl. Alligevel bør denne Uvished næppe føre til, at man opgiver Reglen; men man bør søge ved en fornuftig Fordeling af Bevisbyrden at komme saa nær til det rette Resultat som muligt.

En anden Grund, der kunde tale for at kræve særlig (specialiserende) Lovhjemmel for Erstatningspligten, er Ønsket om at tage Hensyn til den handlende. Det er klart, at han har en stærk Interesse i paa Forhaand at vide, om en vis Handling vil falde ind under Reglen.

Alligevel bør man ikke opgive en almindelig Regel, blandt andet fordi adskillige Handlinger vil undgaa Lovgiverens Opmærksomhed, og fordi der altid foretages nye, hidtil ukendte Handlinger, og særlig ved disse er det vigtigt at have Reglen [5]). I nyopdukkende Tilfælde vil der kun sjældent være større Tvivl om Afgørelsen af Spørgsmaalet Sædvanlighed eller ej; Beskyttelsen,

---

[3]) Se ovenfor S. 152.

[4]) Dette gælder navnlig om Ulykker, der indtræffer paa Vej og Gade ved Sammenstød mellem to Personer, der færdes der, saaledes hvor en Sporvogn eller et Automobil kører Personer eller Ting — især Dyr — over. — Derimod vil den omtalte Mulighed næsten aldrig være til Stede, hvor der er Tale om Forholdet mellem to Naboejendomme.

[5]) Ovenfor S. 137—8.

den handlende tiltrænger, er meget mere den, at Ansvar kun paalægges, hvor Handlingens Farlighed var kendelig [6]).

Det sagte forhindrer naturligvis ikke, at man ved Lov giver en — ikke udtømmende — Opregning af visse Virksomheder, der falder ind under Ansvarsreglen. Den kunde omfatte de fleste af de Tilfælde, der blev nævnt i § 18 a. Muligvis kunde man hertil føje en almindelig Regel om, at Ansvarsreglen omfatter alle Virksomheder, der i Bedriften anvender andre Kræfter end Menneskers og Dyrs (f. Eks. Ild, Vand, Damp, Gas og Elektricitet) [7]), med mindre det ikke sker i væsentlig større Omfang end ved almindelig Husbrug eller Skaden ikke skyldes disse særlige Farekilder.

Tilbage staar et Spørgsmaal af en lidt anden Art, nemlig hvorvidt der kan være Grund for Staten til at paalægge Forsikringstvang i noget af disse Tilfælde. Fordelen herved er navnlig, at man derved sikrer den skadelidende at faa Erstatningen, medens han ellers kan miste den paa Grund af den forpligtedes Mangel paa Betalingsevne.

Det vil ses, at dette Spørgsmaal alene opstaar ved retmæssige Handlinger eller dog ved Virksomheder, der i og for sig lovlig kan udføres og kun bliver retstridige, fordi de ikke udføres med Iagttagelse af de fornødne Sikkerhedsforanstaltninger. I de andre Tilfælde vilde man selvfølgelig forhindre Virksomheden i Stedet for at paalægge Forsikring.

Der er nu næppe Grund til i al Almindelighed at paalægge Forsikringstvang. For det første kunde der kun være Tale derom ved de blot farlige Handlinger, ikke ved dem, der med Sikkerhed medfører en vis Skade; thi ved disse mangler netop den Risiko, der er Hovedgrunden til Forsikring [8]). Og selv ved de blot farlige Handlinger er det næppe heldigt. Der vilde herved lægges for stor en Byrde paa Livet, hvis Ansvarsreglen var ganske alminde-

---

[6]) Med det sagte er der ikke taget Stilling til det Spørgsmaal, om den almindelige Regel burde gennemføres ved Lov eller bygges alene paa subsidiære Retskilder. Dette Spørgsmaals Afgørelse maa bero paa Karakteren af den paagældende Stats Ret; se om Danmark nedenfor i § 56.

[7]) Se herved især *G. Rümelin* S. 303, jfr. ogsaa *M. Rümelin:* Gründe S. 55, *Riedel* i »Recht« 1907 Sp. 1179, *R. Merkel* S. 58.

[8]) I disse Tilfælde kan der derimod blive Brug for Forudbetaling af Erstatningen eller Sikkerhedsstillelse, jfr. § 11 Note 2.

lig. Noget mere Grund dertil kunde der være ved faste Virksomheder som industrielle Anlæg; men det bør dog næppe ske undtagen i visse Tilfælde, hvor der er Fare for særlig omfattende Skade. Reglen er navnlig paakrævet, hvor Skaden ikke er en saadan, der ret jævnlig indtræder i den Slags Bedrifter, men bestaar i selve Bedriftens Ødelæggelse; thi her er der særlig stor Fare for, at Virksomhedens Bærekraft skal svigte. Som Eksempler kunde nævnes Eksplosion af Gas-, Krudt- eller Dynamitværker eller af et Luftskib [9]).

Bevisbyrdefordelingen giver ikke Anledning til Vanskeligheder undtagen Spørgsmaalet om, hvem der skal have Bevisbyrden for, at Skaden var forudseelig (at Faren var kendelig). Herom kan der næppe gives en almindelig Regel. I Almindelighed maa Bevisbyrden formentlig lægges paa den ansvarlige, eller man maa dog anse Beviset som ført med selve den i Forholdene liggende Formodning.

D. ANDRE REGLER OM ERSTATNING UDEN CULPA.

§ 23.

Utilregnelige Personers Erstatningspligt.

Dette Spørgsmaal blev berørt ovenfor i § 5 [1]); men dets Løsning blev udskudt. Det blev alene konstateret, at et Ansvar ikke kunde bygges paa de Betragtninger, der ellers førte til at se bort fra Individualiteten; thi disse staar alle i Sammenhæng med Præventionshensynet, men Ønsket om at modvirke Skade kan aabenbart ikke paaberaabes for at gøre de utilregnelige erstatningspligtige. Undersøgelsen ovenfor gav dog tillige det Resultat, at den Utilregnelighed, der alene laa i ung Alder, burde medføre Fritagelse for Erstatningsansvar [2]).

Om alle de andre Tilfælde gælder det derimod, at der er Grund til at gøre de utilregnelige ansvarlige i et vist Omfang, saaledes

---

[9]) Egentlig Forsikringstvang vilde dog i Reglen være overflødig, hvis den ansvarlige var Stat eller Kommune.

[1]) S. 39—40.

[2]) § 5 Note 13. Derimod maa Ansvar indtræde, saa snart Skade kan tilregnes et Barn i den paagældende Alder og af samme Køn.

som det faktisk er anerkendt i adskillige Lande [3]). Men Reglens nærmere Indhold og navnlig Begrundelsen og den rette videnskabelige Opfattelse af den har voldt store Vanskeligheder [4]).

Det er naturligst at begynde med at undersøge, om Ansvar for utilregnelige Personer, navnlig Afsindige, ikke skulde kunne forklares udfra de Grundsætninger, der i det foregaaende er udviklet om Erstatning uden Culpa. Dette vil dog vise sig at være umuligt.

Nogen afgørende Indvending er det vel ikke herimod, at de Afsindiges Handling er retstridig [5]). Det samme gælder in concreto mange af de Handlinger, der er omtalt i det foregaaende [6]). Det afgørende Skel ligger mellem Culpa og Ikke-Culpa. Fremdeles er det klart, at der foreligger en ualmindelig og særlig Risiko i disse Tilfælde. Der er da ogsaa flere Forfattere, der har villet begrunde Ansvaret udfra Teorier, der er beslægtede med den her opstillede [7]). Saaledes begrunder *Sjögren* [8]) Ansvaret udfra sin nedenfor i Afsnit II omtalte Teori, idet han siger, at den Bevægelsesfrihed, man overlader de utilregnelige, gives dem i deres egen Interesse, idet andres Interesse vilde tilsige at ophæve den

---

[3]) Saaledes allerede den prøjsiske Landret I Teil VI Titel §§ 39 ff., norsk Ikrafttrædelseslov 22. Maj 1902 §§ 22—23, svensk Strafflag 6 Kap. 6 §, BGB. §§ 827—9, Østr. BGB. § 1310, Schw. O. R. § 54, Portugals cod. civ. af 1867, art. 2377—8; se ogsaa det russiske Udkast af 1905 (efter: *W. v. Seeler:* Der Entwurf des russischen Zivilgesetzbuchs, 1911). Ansvarsfrihed er derimod Hovedreglen i Frankrig, Italien, Belgien, Holland og Spanien. Om England se ndf. i § 45 ved Note 7 ff.

[4]) Litteraturhenvisninger findes hos *Geiser:* Über ausserkontraktliche Haftung Geisteskranker (Diss.), Zürich 1906. Se ogsaa § 33 Note 13 og de fleste norske og svenske Forfattere, der er citeret i § 28 Note 9.

Mange af Naturrettens Forfattere anerkendte Utilregneliges Ansvar, se ndf. i § 28 in.; men denne Anskuelse blev forladt i det 19. Aarh. — se for Danmark *Ørsted* i N. j. A. XX, S. 128 ff. — Blandt de første, der paany tog Ordet for at indføre Ansvar, er *Thon* i Rechtsnorm und subjektives Recht, 1878, S. 106—7, Note 71.

[5]) Saaledes tilsyneladende *Fischer* S. 104, jfr. S. 42 ff.

[6]) Se ovf. § 18 c.

[7]) Hertil henregnes ikke de Forfattere, der ser Ansvaret som en Konsekvens af de rene Foraarsagelsesteorier, saasom *Menyhàrth* (§ 29 Note 16).

[8]) Om rättstridighetens former S. 213 ff. (Jher. Jb. Bd. 35, S. 417 ff.); se ogsaa *Müller-Erzbach* S. 86 f., *Geiser* l. c. S. 81 ff., *Scheie* i T. f. Rvsk. 1907 S. 177—9 og maaske *Lassen* S. 227 samt til Dels *Ripert* i Rev. crit. 1909 S. 130 f.

helt, og af denne Grund maa de bære de skadelige Følger af deres Frihed.

Overfor denne Teori maa for det første indvendes, at den ikke kunde medføre Ansvar ved pludselige og uventede Utilregnelighedstilstande [9]). Fremdeles maatte det være en Betingelse, at den paagældende var under Forsorg, og at der havde været Lejlighed til at træffe en Bestemmelse om hans Bevægelsesfrihed. — Værgens eller de offentlige Myndigheders Afgørelse maatte træde i Stedet for den utilregneliges egen; men det maatte kræves, at Faretilstanden var skabt ved deres Beslutning, ligesom det ellers er Initiativet, der begrunder Ansvaret [10]). — Men selv med disse Begrænsninger kunde Betragtningen ikke føre til nogen almindelig Ansvarsregel.

Det maa indrømmes, at den kunde føre til Ansvar i enkelte Tilfælde. Naar man tænker sig den Udvej at give en Sindssyg Frihed mod at paalægge ham Erstatningspligt, saa kan der være visse Tilfælde, hvor denne Ordning vilde være den heldigste Løsning af Kollisionen mellem hans Interesse i at være fri og de andres Krav paa Sikkerhed. Men dette vilde kun gælde i en vis Mellemgruppe af Tilfælde, som vistnok kun er faa [11]). Hvor den paagældende er meget farlig, maa han ubetinget indespærres, selv om han har Penge til at betale Erstatning med. Omvendt vilde man, selv om Erstatningsansvar ikke var anerkendt, eller selv om han savnede Midler til at udrede Erstatning, aldrig gaa ind paa at indespærre ham, med mindre han dog var nogenlunde farlig. Men hermed falder den omtalte Begrundelse — ialtfald i den skarpeste Form — til Jorden i begge disse Grupper af Tilfælde, og det vil sige vistnok i langt de fleste Tilfælde; thi Begrundelsen laa i, at man undlader en Indespærring, som man maatte have foretaget, hvis Erstatningspligt ikke var anerkendt.

Man kunde dog give Begrundelsen et noget videre Omraade ved at udforme den paa følgende Maade: Overalt, hvor man lader en Sindssyg gaa fri, skønt han er farligere end normale Menne-

---

9) Sml. *M. Rümelin:* Gründe S. 65 f., *Müller-Erzbach* l. c.

10) Herved imødegaas *Adlers* Indvending (S. 12) mod at stille disse Tilfælde sammen med Tilfælde af Ansvar for retmæssige Handlinger.

11) Jfr. ogsaa *Scheie* l. c.

sker, maa det skyldes en overvejende Interesse hos ham [12]), og denne Interesse maa da kunne bære Erstatningen i dette som i andre Tilfælde. Dette kan dog ikke anerkendes for rigtigt. Det er klart, at den sindssyge langt fra altid vil have en (overvejende) *økonomisk* Interesse i at gaa fri, og den personlige Interesse, han har, kan man ikke belaste med Erstatningspligt.

Dette følger allerede delvis af en lignende Betragtning som den, der er anført i § 7 i. f. med Hensyn til Nødshandlinger, der foretages til Redning af absolute Goder. Men overhovedet maa det siges, at den Ligestilling af personlige og økonomiske Interesser, som er Reglen, ikke kan omfatte en saadan personlig Interesse som Friheden. Hvad der gjorde Ligestillingen berettiget, var, at man i Reglen vil kunne skaffe sig sine anerkendelsesværdige, personlige Interesser fyldestgjort ved økonomiske Vederlagsydelser, og at der var Tale om Interesser, som det var rimeligt, at man maatte opgive, naar man ikke vurderede dem højere end den eventuelle Erstatning. Dette kan ikke gælde her, saa lidt som med Hensyn til Liv og Helbred. Man kan ikke forlange, at en Sindssyg skal indespærres, med mindre han er i Stand til at betale Erstatning for den Skade, han gør. For hans Interesse i Friheden maa om fornødent andres økonomiske Interesser opofres. Derfor kan der ikke være Tale om, at en fattig, men lidet farlig Sindssyg skulde indespærres af Hensyn til andre, og derfor er det ogsaa klart, at man ikke kan bygge en almindelig Regel om Sindssyges Erstatningspligt paa Interessekollisionsbetragtningen [13]). Denne vil kun kunne føre til Erstatning, hvor man, fordi en Sindssyg har Formue, giver ham Frihed, skønt han er lidt farligere end i og for sig nødvendigt til Indespærring — d. v. s. end nødvendigt til Indespærring af en fattig Sindssyg —, eller hvor man giver ham en noget større Frihed end andre, der er lige saa farlige. I disse Tilfælde er der lignende Grunde til at paalægge Erstatning som ved de ekstraordinære, retmæssige Handlinger. Dog er Grun-

---

12) Det kan dog ogsaa skyldes andre Ting, f. Eks. det offentliges Interesse i at spare Omkostninger eller Pladsmangel paa Anstalterne.

13) At man ved Nødretsindgreb til Fordel for Liv eller Helbred dog ofte paalægger en vis Erstatning, ligger i, at disse Handlinger er fornuftige og normalt har et positivt fordelagtigt Resultat for Samfundet og de vedkommende selv. Dette gælder derimod ikke om den Sindssyges skadegørende Handlinger.

dene lidt svagere end ellers, forsaavidt som man anerkender Nødværgeretten overfor utilregnelige Personers Angreb.

Resultatet er altsaa, at en almindelig Regel om Erstatningsansvar for Utilregnelige hverken kan opbygges paa Grundsætningen om den overvejende Interesses Erstatningspligt i Interessekollisioner eller paa Præventionshensynet [14]). Derimod kan en Regel om Ansvar for »abnormt Utilregnelige« forsvares udfra andre Overvejelser [15]).

Det er dog ikke fyldestgørende at henvise til et rent Billighedsskøn: at Billigheden tilsiger, at en velhavende Afsindig [16]) bør betale Erstatning til en ubemidlet Skadelidende [17]). Herved giver man ingen Begrundelse af, at der indføres en særlig Regel om utilregnelige Personer. Hvorfor skulde ikke det samme gælde om den normale Rigmand, der gjorde Skade uden Culpa [18])? Det er nødvendigt at hente Begrundelsen udfra de særlige Omstændigheder, der adskiller de her behandlede Tilfælde fra de andre.

Det særlige er først og fremmest, at der er Tale om en ejendommelig Risiko i disse Tilfælde. De utilregnelige vil som oftest være farligere end andre, og selv om dette ikke er Tilfældet, idet man f. Eks. in concreto vilde anse det for højst sandsynligt, at en normal Person ved en ringe Uagtsomhed vilde have gjort det samme, saa vilde der ligge en særlig — man kunde sige retlig — Fare deri, at man fritog vedkommende for Erstatning. Ansvarsfriheden vilde derfor i alle Tilfælde skabe en ejendommelig Risiko

---

[14]) Et Ansvar for selvforskyldt Utilregnelighed, som det hævdes i Frankrig (ndf. § 33 Note 12), kan maaske bygges paa lignende Grunde som de Grunde, der særlig taler for at se bort fra de mindre individuelle Mangler, der kan afhjælpes ved Opdragelse (ovf. S. 41—2).

[15]) Man kan ikke med Rette drage nogen Slutning fra Nødværgeretten til Erstatningsret (dette gør bl. a. *Forsman:* Skadestånd i brottmål S. 179 f. og *Pfaff* S. 54 f.). Det er snarere et Argument i modsat Retning, se lige ovf. og S. 62—3. Noget andet er det, at den, der frivilligt og paa forsvarlig Maade undlader Nødværge overfor en utilregnelig, bør have Ret til Erstatning; men dette bør antages, selv om man ellers nægter de utilregneliges Erstatningspligt, jfr. *Ørsted* l. c. S. 131.

[16]) Dette Udtryk bruges for at minde om, at der ikke tales om Børn (ovenfor Note 2).

[17]) Saaledes *Unger* S. 134 ff., *Pfaff* l. c.

[18]) Om dette Spørgsmaal se ndf. i § 31 ved Note 50 ff., hvor det paavises, at Formueforskellen alene aldrig bør begrunde en Erstatningspligt for den, der har foraarsaget Skade.

for andre, thi ellers bliver deres Interesser kun prisgivet overfor temmelig ufarlige, retmæssige Handlinger [19]).

Denne Iagttagelse danner det nødvendige Grundlag for en Særregel om utilregnelige Personer. Der foreligger en ejendommelig, men uundgaaelig Risiko; men denne er det rimeligst at lægge paa den Afsindige selv.

Hovedgrunden hertil er, at Retsordenen maa vurdere de normale Personers Interesse højere end de unormales [20]). Det er dette Hensyn, der kan retfærdiggøre, at man spærrer Sindssyge inde, selv om de ikke er farlige for sig selv; og det samme Hensyn taler for at paalægge Erstatning. Netop af denne Grund er det rimeligere, at de selv bærer Byrden ved deres Mangel, end at den skal ramme en Mængde normale Personer. Det er klart, at Staten maa foretrække de normale — og derfor i Reglen nyttige — Borgeres Interesse for de unormale — i Reglen unyttige — Borgeres. Det gælder særlig klart, fordi den Sindssyge som Regel ikke vil være et aktivt Medlem af Samfundet og man derfor ved at paalægge Erstatning normalt ikke vil genere Udførelsen af en samfundsgavnlig Virksomhed, hvad man derimod kan komme til ved at nægte Erstatning. Hertil kommer, at denne Ordning skaber større Sikkerhed, idet Risikoen samles hos de faa utilregnelige Personer, medens den ellers vil ramme en stor Kreds af Personer, der tilfældigt kommer paa deres Vej. — Denne Betragtning har dog ikke saa stor Betydning og slet ingen, hvor der kun er Tale om et isoleret Tilfælde, der ikke kan ventes gentaget.

Dette er i Virkeligheden de eneste Grunde, der kan anføres for *altid* at paalægge Afsindige Ansvar [21]). Det vil ses, at der — bortset fra det lige anførte, at Tilfældets Rolle formindskes —

---

[19]) Nøjagtigere: Handlinger, der er foretaget uden Culpa.

[20]) Se *M. Rümelin:* Sch. o. V. S. 53, *Verschulden* S. 50 ff., *Fischer* S. 42 ff. samt *Geiser* l. c. S. 73 f.

[21]) Ofte anfører man som en Begrundelse den Sætning, at enhver maa staa inde for, hvad der er Udslag af hans Individualitet, se *Strohal* i Drei Gutachten über die beantragte Revision des 30. Hauptstückes im II Theile des a. b. Gesetzbuches (1880) S. 149, jfr. *M. Rümelin:* Gründe S. 67 ff., *A. Serlachius:* Straff och skadestånd S. 92. Dette er et rent Postulat, en petitio principii. Sætningen maa begrundes, og kan det delvis, nemlig for visse mindre Abnormiteter (§ 5); men deraf, at den er rigtig for disse, kan det ikke sluttes, at den gælder Afsindige, se dog *Lassen* S. 226—7.

ikke naas nogen positiv Fordel derved udover selve Opretningen, og til Gengæld herfor tilføjes der den Sindssyge et tilsvarende Onde. Paa den anden Side vil Erstatningspligtens Gennemførelse som Hovedregel ikke medføre de uheldige Virkninger, som man ellers kan vente af for højt spændte Krav, nemlig at Folk derved i for vidt Omfang afskrækkes fra at handle.

Det afgørende bliver derfor — bortset fra visse særlige Tilfælde — Vægten af den Betragtning, at man maa foretrække de normale Personers Interesser. Det vil altsaa sige, at der sker en Afvejelse af de to Parters Interesser udfra et generelt Synspunkt. Fra et saadant er der næppe Tvivl om, at den Afsindiges Interesse er den mindste [22]); men noget andet er det, at det, hvor der skal ske en Afvejelse af Interesserne og den enes Overvægt er saa ringe, er urimeligt at afgøre Spørgsmaalet efter en generel Betragtning. I det konkrete Tilfælde er det muligt, at det vilde være saa stort et Onde at paalægge Erstatning, at den Afsindiges konkrete Interesse langt overgaar den skadelidendes. Herfra er der hidtil set bort, idet det er blevet forudsat, at Erstatning kunde udredes uden væsentlig Indflydelse paa vedkommendes Forhold; men ofte vil dette være umuligt. Derfor er det utvivlsomt det naturligste at foretage en konkret Afvejelse af Interesserne. De anførte Betragtninger faar da blot den Betydning, at der altid er en vis Forhaandssympati for den skadelidende.

I det enkelte Tilfælde bør man derfor tage Hensyn til begge Parters Formuesomstændigheder; men hvor den Afsindige kan udrede Erstatningen uden Vanskelighed, bør han gøre det fuldt ud, og hvor de to Parters Formuer er lige store, bør det samme normalt antages. Dog maa der ogsaa tages Hensyn til de paagældendes Erhvervsmulighed; naar begge har meget ringe Formue, vil det ofte være langt haardere for den Sindssyge at skulle udrede Erstatning end for Modparten at undvære den.

Resultatet er altsaa, at der bør opstilles en skønsmæssig Billighedsregel. Ved Siden heraf er der næppe Grund til at give nogen Særregel for de Tilfælde, hvor Grundene til Erstatning er særlig store (det »Sjögrenske« Tilfælde). Naar Skønsreglen formuleres

---

22) Hvis man skulde vælge mellem at paalægge dem fuld Erstatningspligt og helt at fritage dem, maatte det første Alternativ derfor foretrækkes.

ganske almindeligt, vil der blive Mulighed for at tage Hensyn til de særlige Grunde, der maatte gøre sig gældende i enkelte Tilfælde [23]).

Der maa dog gøres en bestemt Begrænsning i Erstatningspligten. Da den alene finder sin Begrundelse i Ønsket om at skaffe den skadelidende Opretning, bør den ikke indtræde, hvor det er muligt at faa Erstatning af en anden — normal — Person. Derfor bør Erstatning være udelukket, hvor en anden tilregneligt har fremkaldt den skadegørende Handling. Hvor Værge, Sygepasser eller Opsynsmand ved deres Forsømmelighed er Skyld i, at Skaden har kunnet ske, bør de selvfølgelig være ansvarlige og bære Byrden i sidste Instans; men i dette Tilfælde bør man dog formentlig ogsaa paalægge den Sindssyge (solidarisk) Ansvar, da det synes at være baade hensigtsmæssigt og rimeligt, at Forsømmelse fra de Personers Side, der har Opsyn med den Sindssyge, gaar ud over ham i Stedet for over Tredjemand. Spørgsmaalet vil navnlig faa Betydning, hvor Opsynsmanden er ubemidlet.

Fremdeles maa det mærkes, at de Afsindige naturligvis ikke er ansvarlige paa denne Maade for enhver Skade, de foraarsager. Det følger af den givne Begrundelse, at det er en Betingelse for deres Ansvar, at en normal Person i deres Sted vilde have været ansvarlig [24]). Det maa derfor kræves, at Handlingen var retstridig, og at dette var kendeligt for en *bonus paterfamilias* i den paagældendes Sted.

Denne Regel omfatter saaledes kun den Skade, der for normale Personer vilde falde ind under Culpareglen. Ved Siden heraf maa de Afsindige naturligvis ogsaa kunne blive ansvarlige, hvor de foretager retmæssige Handlinger, der vilde medføre Ansvar for

---

[23]) Erstatningsreglen vil ofte medføre yderligere Fordele. Dels vil den opfordre til en virkelig samvittighedsfuld Prøvelse af Spørgsmaalet, om den paagældende bør gaa fri, og til omhyggeligt Opsyn fra Værge eller andre; dels vil det derved undgaas, at den skadelidendes Ret er afhængig af, om han kan bevise Skyld hos de Personer, der har Forsorgen for den Sindssyge.

[24]) Thi ellers er vi udenfor den ejendommelige Risiko, der følger af deres Tilstand (ovf. ved Note 19). Jfr. herved *Thyrén* i T. f. Rvsk. 1895 S. 310—12, sml. ogsaa *Burckhardt* S. 526 ff. og *Heinsheimer* i Arch. f. civ. Pr. Bd. 95, S. 234 ff. (han behandler dog nærmest Spørgsmaalet udfra positiv Ret).

andre; og her bør Ansvaret vistnok anerkendes ubetinget, d. v. s. Reglen bør ikke blot være en Billighedsregel [25]).

Hvor der er Tale om en Bedrift, er dette Resultat en Følge af, hvad der er udviklet i § 21, forsaavidt Bedriften drives af deres Værge. I andre Tilfælde kan der rejses den Indvending mod at paalægge Ansvar, at de utilregnelige ikke i samme Forstand som andre har Lejlighed til forud at overveje, om de vil løbe Risikoen. Da Handlingen kun er lovlig, hvor den tjener en overvejende Interesse, bør man dog vistnok paalægge Erstatningspligt. Dette maa ialtfald gælde ved Nødretshandlinger; men ogsaa ellers bør det antages. Under den angivne Forudsætning er der udført en Handling, som mange tilregnelige Personer ogsaa vilde have foretaget, og Risikoen er derfor ikke større end disses. Men for at paalægge Ansvar ubetinget maa det kræves, at der føres Bevis for Handlingens Retmæssighed.

Som de Afsindige maa ogsaa alle de andre Personer behandles, der befinder sig i *unormale* Utilregnelighedstilstande, selv om de er forbigaaende [26]). Spørgsmaalet om, hvorledes Grænsen mellem tilregnelige og utilregnelige bør drages, kan ikke drøftes nærmere her. Det anførte peger i Retning af at kræve, at de paagældende er modtagelige for motiverende Paavirkning paa lignende Maade som normale Personer, omend maaske i noget ringere Grad.

§ 24.

Andre Tilfælde af Erstatning uden Culpa.

For de Tilfælde, der er kaldt Interessekollisioner, vil der næppe kunne opstilles flere almindelige Grundsætninger om Erstatning uden Culpa end de to, der er udviklet i det foregaaende [1]).

---

25) Jfr. *Hagelberg:* Der Begriff des Tierhalters S. 91 ff., *RGKomm.* Bem. 4 (nedenfor § 41 ved Note 39 f.).

26) Se dog om selvforskyldt Utilregnelighed ovf. Note 14.

1) Grundsætningen om den overvejende Interesses Erstatningspligt i Kollisioner (§§ 7—22) og Reglen om abnorme, utilregnelige Personer (§ 23). — Det erindres, at der kun tales om Integritetskrænkelser, samt at der ses bort fra Spørgsmaalet om Ansvar for andres Culpa (ovenfor S. 4, Nr. 2 og 4). De Hensyn, der bærer Reglen om Ansvar for retmæssige Handlinger

Fremstillingen i § 14 har udelukket alle mere omfattende Regler af denne Slags; der kunde derfor kun være Tale om ganske specielle Regler.

Saadanne Regler vil for det første kunne blive nødvendige af retstekniske Grunde [2]). Disse vil dog næppe være tilstrækkelige til at gøre Udslaget alene [3]); men de vil kunne faa Betydning i Tilfælde, hvor der i Forvejen er nogen Grund til at paalægge Erstatning, fordi Tilfældene ligger nær ved Grænsen for Reglen om ekstraordinære Handlinger, d. v. s. ved Handlinger, der er særlig farlige og ikke helt almindelige. Ved Siden heraf vil ogsaa andre — materielle — Hensyn kunne gøre sig gældende; men bortset fra de i det foregaaende nævnte findes der næppe nogen enkelt Betragtning, der kunde føre til at paalægge Ansvar uden Culpa [4]). De vil derfor kun virke i Forbindelse med andre Hensyn.

Som Tilfælde, hvor der kunde blive Brug for Særregler, vil man maaske kunne nævne Automobilkørsel, hvis dette i Fremtiden opfattes som en sædvanlig Handling, saa at man ikke vil paalægge Ansvar uden Culpa i al Almindelighed. I saa Fald vil der dog være Grund til at paalægge Ansvar, dels for Skade, der skyldes særlig hurtig Kørsel [5]), dels hvor Skaden hidføres ved, at Maskinens Indretninger gaar itu eller paa anden Maade svigter [6]).

---

i Interessekollisioner, er sikkert væsentlig medvirkende Momenter i Begrundelsen af Regler om Ansvar for andres Culpa udenfor Kontraktsforhold; men det maa indrømmes, at de ikke ganske alene kan begrunde saa vidtgaaende Regler som Danske Lovs 3—19—2. De kunde begrunde Ansvar, hvor man ved Anvendelsen af Folk skaber en særlig Fare — f. Eks. ved at give dem Mulighed for at tilføje Skader af anden Art eller Betydning, end de ellers vilde kunne —, forsaavidt som der erfaringsmæssigt er Grund til at vente saadan Skade.

[2]) Af Hensyn til Vanskelighederne ved Skønnet og ved Beviset (ovenfor S. 56 ff.).

[3]) Anderledes i Kontraktsforhold, se § 25.

[4]) Mange vilde maaske anføre Berigelsesgrundsætningen, der blandt andet kunde ses som medbestemmende ved Reglerne om Forbrug af andres Ting. Herpaa er det dog unødvendigt at gaa ind; thi disse Tilfælde falder udenfor vor Opgave, idet de nærmere er Kompetence- end Integritetskrænkelser (S. 4 Nr. 3).

[5]) I dette Tilfælde vil man i Reglen antage Culpa, idet der foreligger Overtrædelse af Kørselsreglementer.

[6]) Dette er faktisk den Regel, der gælder i Frankrig, Tyskland og Østrig, se nærmere i § 35 ved Note 23 og § 42, III samt østrigsk Lov 9. Aug. 1908 § 2.

Herfor taler Præventionshensynet stærkt, d. v. s. Ønsket om at virke til, at der vises fornøden Omhu, i Forbindelse med retstekniske Hensyn.

Disse Hensyn vil overhovedet næsten altid være medvirkende ved Udvidelser af Reglen om Ansvar uden Culpa; men undertiden vil endnu flere Hensyn komme til. Paa denne Maade maa man sikkert forklare visse af de Regler, der ofte gives om Ansvar for almindelige Husdyr [7]), navnlig den Regel, man ofte træffer, hvorefter der paalægges Ansvar for den Skade, Husdyr volder i Overensstemmelse med saadanne Dyrs Natur, forsaavidt de kommer ind paa fremmed Grund, altsaa navnlig Skade paa Afgrøde.

Ogsaa denne Regel skyldes vel for en stor Del Præventionshensynet: Ønsket om at tilskynde til god Bevogtning i Forbindelse med den Omstændighed, at det er vanskeligt at føre Bevis for Uagtsomheden. Men dertil kommer, at det overhovedet er hensigtsmæssigt at afskære Tvist om, hvad der er det rette Maal af Agtpaagivenhed. Herved vil man kunne spare Procesførelse i de fleste Tilfælde; dette har ikke ringe Betydning, da det er meget hyppigt, at Dyr gør Skade paa den nævnte Maade, men Reglen har ogsaa andre Fordele. I visse Egne kan det være forsvarligt at bevogte Dyrene mindre godt, selv om der er Fare for, at de skal komme ind hos andre. I saa Fald foreligger der en særlig farlig Handling. Ganske vist kunde man hævde, at der ikke bør paalægges Erstatningspligt, fordi Naboer i denne Retning som i andre maa finde sig i de Forstyrrelser, der følger af det sædvanlige Naboforhold; men for at paalægge Erstatning taler dog dels, at Skaden i disse Tilfælde ofte vil være betydelig, hvorfor Kompensationssynspunktet bliver for unøjagtigt, dels, at man ellers let kommer til at stille for strenge Krav i Retning af Agtpaagivenhed. Ansvarsreglen vil derimod faa Ejeren til at træffe det rette. Endelig vil det ofte kunne siges, at Dyrets Ejer er blevet beriget ved Handlingen eller dog har undgaaet en lignende Skade, der lige saa godt kunde have ramt ham, men tilfældigt har ramt andre. Alle disse Betragtninger gør, at man uden Betænkelighed kan indføre Risikoansvaret, skønt det ikke i Almin-

---

7) Disse Tilfælde falder, som omtalt i § 18 ved Note 7, udenfor den almindelige Grundsætning, der er opstillet i det foregaaende.

delighed bør gennemføres ved Handlinger, der ikke er mere ekstraordinære.

Medens den lige omtalte Regel saaledes skyldes en Samvirken af en Række Hensyn, kan det formentlig begrundes udfra den almindelige Interessekollisionsbetragtning, at der paalægges Besidderen af et Husdyr Ansvar for den Skade, som Dyret volder paa Grund af ondskabsfulde Tilbøjeligheder eller særlige Fejl ved det enkelte Dyr, forsaavidt Ejeren ikke var i begrundet Uvidenhed om Fejlen [8]). Som Eksempel kan nævnes Skade, der voldes ved, at ondskabsfulde Dyr stanger, sparker eller bider, eller ved, at en usædvanlig sky Hest løber løbsk.

I adskillige Tilfælde vil Ansvaret vel ogsaa her være begrundet i Præventionsbetragtningen. Ønsket om at undgaa Skade fører til at give Regler, der bevæger Folk dels til saavidt muligt at undgaa at benytte farlige Dyr, dels til at sørge for den bedst mulige Bevogtning. Men nu findes der faktisk saa mange Dyr, der lider af smaa Skavanker, at man ikke kan forbyde helt at anvende dem og heller ikke kræve en Bevogtning, der gør dem ufarlige. Der vil derfor være mange Tilfælde, hvor der ikke er Culpa. Men *for saa vidt* kan det at benytte et Dyr med saadanne Mangler opfattes som en ekstra farlig Handling, som Brugeren maa bære Risikoen for. Dette vil kunne begrundes med ganske de samme Betragtninger, som er anført i §§ 13 ff.

Der vil heller ikke være noget uretfærdigt i at paalægge Brugeren dette Ansvar. Pludselig at indføre en saadan Regel, hvor den ikke findes i Forvejen, kan vel undertiden ramme temmelig haardt; men hvor Reglen gælder, vil den blot medføre, at man i denne Henseende som i andre maa tage Hensyn til Dyrets Mangler ved Fastsættelsen af dets Pris. Den, der skal bære Ansvaret, vil kun betale saa meget mindre for et saadant Dyr, at han kan staa sig ved Købet, selv om han skal bære Risikoen for Ansvar. Paa denne Maade bliver Dyret netop vurderet paa rette Maade af Individerne [9]), og man undgaar, at der holdes saadanne, ekstra

---

[8]) Hvis Ansvaret ikke betinges af, at Fejlen kunde være opdaget, bliver dette en retsteknisk Forskydning paa Grund af Bevisvanskeligheder, idet man vil hævde, at det dog gennemsnitligt er muligt for Ejeren at opdage Fejlene.

[9]) Ovenfor § 15 in., sml. ogsaa § 11 ved Note 6.

farlige Dyr undtagen, hvor det samfundsmæssig set kan betale sig [10]).

Om der for Interessekollisionstilfælde kan opstilles endnu flere specielle Regler byggede paa en Samvirken af forskellige Hensyn, skal ikke undersøges her. Derimod skal der gøres nogle Bemærkninger om de Tilfælde, hvor der vel foreligger en Integritetskrænkelse, men ikke nogen Interessekollision [11]).

Af disse Tilfælde falder de vigtigste dog udenfor Afhandlingens Plan; dette gælder saaledes med Hensyn til Kontraktsforhold, *negotiorum gestio* og andre særlige Pligtforhold [12]). I de øvrige Tilfælde vil der vanskeligt kunne tænkes Grunde til at paalægge Ansvar udover Culpareglen.

Det er formentlig klart, at der ikke er Grund til at indføre et saadant Ansvar overfor Personer, der retstridigt trænger sig ind paa ens private Enemærker, hvor der drives en forsvarligt indrettet farlig Virksomhed [13]). Heller ikke i de rent sociale Berøringer mellem Folk [14]) kan der paalægges Ansvar uden Culpa. I disse Forhold trænger Individerne ikke i saa høj Grad til Retsordenens Beskyttelse, og strenge Regler vilde være en Hæmsko paa et frit Samliv i disse Forhold. Snarere kunde det tænkes, at man gav den, der led Skade ved Benyttelsen af offentlige Indretninger [15]), Krav paa Erstatning overfor det offentlige. Et saadant Krav maatte begrundes med lignende Betragtninger som

---

[10]) Reglerne om Ansvar for Hunde kan siges at staa imellem de to sidste Regler. Her kommer yderligere det Hensyn frem, at der ofte er Tale om Dyr, der holdes for Fornøjelses Skyld, og at det næsten altid vil være muligt at bevogte de Hunde tilstrækkeligt, der alene anvendes til økonomisk nyttige Formaal. For Hunde, der anvendes paa denne Maade, bliver Præventionshensynet det overvejende.

[11]) Om Bestemmelsen af dette Begreb se § 19.

[12]) For at bringe Klarhed over det omtvistede Spørgsmaal, om der er Grund til at udskille disse Forhold, vil der dog blive gjort nogle orienterende Bemærkninger om Ansvar i Kontraktsforhold i § 25, hvor det vil blive vist, at der ofte er Grund til at gaa ud over Culpareglen i Kontraktsforhold.

[13]) Ovenfor S. 164—5.

[14]) Ovenfor S. 164 f. o. Her bør Ansvaret formentlig endogsaa svækkes under det almindelige Maal, se S. 45.

[15]) Ovenfor S. 164 ved Note 11.

dem, der kan anføres for at paalægge Jernbaneselskaber Ansvar for den Skade, de rejsende lider (ndf. § 25 i. f.). Der er dog endnu svagere Grunde til Ansvar end ved Jernbaner, fordi Benyttelsen af de offentlige Indretninger sker uden Vederlag, og det derfor er umuligt for det offentlige at paaligne de interesserede Personer Præmier til Dækning af Risikoen. Ansvaret maatte da hovedsagelig støttes paa Præventionshensynet i Forbindelse med det offentliges Evne til at bære Tabet som en normal Udgift — uden synderlig Risiko —. Men disse Hensyn vil den almindelige Opfattelse i Nutiden næppe anse for tilstrækkelig stærke til at bære Reglen.

§ 25.

Erstatning uden Culpa i Kontraktsforhold.

Det ligger udenfor denne Afhandlings Opgave at undersøge, hvorvidt der kan opstilles Regler om Ansvar uden Culpa, hvor der foreligger en Kontrakt eller et andet særligt Retsforhold mellem Parterne. Alligevel skal der gøres nogle Bemærkninger om Ansvaret i Kontraktsforhold. Disse vil dels tjene til at klargøre Betydningen af den gjorte Sondring, dels belyse forskellige Punkter, hvor andre Teorier afviger fra den her forsvarede, ligesom det vil være naturligt at undersøge, om enkelte af de ovenfor udviklede Betragtninger ikke kan overføres til Kontraktsforhold.

Det Hensyn, der ligger bagved de fleste Udvidelser af Ansvaret udover Culpareglen i Kontraktsforhold [1]), er sikkert Præventionshensynet i Forbindelse med retstekniske Grunde. Præventionshensynet gør sig gældende overalt i Kontraktsforhold. Ganske vist har det paa en Maade ringere Betydning her end udenfor Kontraktsforhold, fordi det er Hovedreglen, at det maa være overladt Parterne selv at bestemme, hvilken Omhu de vil kræve udvist af hinanden.

Fra denne Regel gælder der dog vidtrækkende Undtagelser, navnlig af to Grunde: fordi der kan være Grund til at komme den svageste Part i et Kontraktsforhold til Hjælp, og fordi Staten selv har en Interesse i at modvirke Skade, som den kan gøre

---

[1]) Ogsaa her tænkes kun paa Integritetskrænkelser.

gældende paa egen Haand. Men selv bortset herfra maa Retsordenen altid opstille ialtfald deklaratoriske Retsregler om Erstatningspligt i Kontraktsforhold. Ved Udformningen af disse Regler bør der tages Hensyn til, hvad der tjener begge Parters og Samhandelens Interesser bedst; og i saa Henseende er det klart, at det anbefaler sig at give Regler, der saa meget som muligt virker i Retning af at afværge Skade. Saaledes kommer man til ogsaa i Kontraktsforhold først og fremmest at bygge paa Præventionshensynet, og dette forklarer, at den almindelige Regel om Ansvar i Kontraktsforhold maa være den samme som den, der blev opbygget paa dette Hensyn udenfor Kontraktsforhold, nemlig Culpareglen [2]).

Det er imidlertid kun det almindelige Princip, der er fælles. I Kontraktsforhold vil Culpareglen langt hyppigere blive fraveget af Praktikabilitetsgrunde end udenfor Kontraktsforhold. Hovedgrunden hertil er, at det i Kontraktsforhold har langt mindre Betydning, hvem af Parterne Tabet lægges paa. Det gælder nemlig her om begge Parter, hvad der i Interessekollisionstilfælde kun gjaldt om den ene, at de selv er Herre over, om de vil løbe Risikoen [3]). Og ved gensidig bebyrdende Kontrakter kommer hertil, at Parterne ved Kontraktsafslutningen kan tage Hensyn til, hvorledes Ansvarsspørgsmaalet er ordnet. Normalt kan de skaffe sig Dækning for det muligvis skærpede Ansvar eller omvendt den muligvis øgede Risiko ved en tilsvarende Forhøjelse af Vederlaget [4]).

Dette Forhold gør, at retstekniske Betragtninger faar en ganske anderledes stor Betydning. Da man ikke rammer nogen saa haardt ved en streng Regel, vil man langt hyppigere tage Hensyn til Ønsket om at faa en sikker og let anvendelig Regel, noget som er af særlig Værdi i de Kontrakter, der interesserer Samhandelen. Dette forklarer, at det navnlig er i Kontraktsforhold,

---

2) Der kan være Forskel i den nærmere Udformning af Reglen. En praktisk Forskel kommer frem derved, at der i Kontraktsforhold bliver Brug for en langt mere indgaaende Typedeling, d. v. s. Sondring mellem forskellige Typer af handlende, jfr. S. 40 og S. 50.

3) Dette er det, der aabner Mulighed for endogsaa at slappe Kravene ved Retshandler med Gavekarakter.

4) Sml. *Bentzon:* vis major S. 24, andet Stykke.

man har anvendt vis major-Reglen og andre skærpede Ansvarsregler [5]).

Alligevel er retstekniske Hensyn ikke de eneste, der kan føre til at paalægge Ansvar uden Culpa i Kontraktsforhold. Adskillige af de Hensyn, der blev fremhævet som Led i Begrundelsen af Ansvar uden Culpa ovenfor, faar ogsaa Betydning her, omend tildels paa en anden Maade. Og selv om disse enkelte Hensyn ikke kan føre til Ansvar udenfor Kontraktsforhold, er det muligt, at de kan det her, netop af den samme Grund, der gør, at retstekniske Hensyn faar større Vægt.

En enkelt af de ovenfor anvendte Betragtninger kunde synes at maatte føre til Ansvar ogsaa her. Dette gælder den saakaldte nationaløkonomiske Betragtning [6]). Den synes navnlig at gælde om *Arbejdsulykker* [7]). De Ulykker, der rammer Arbejderne i en farlig Virksomhed i Medfør af deres Arbejde, maa aabenbart samfundsmæssig set regnes for en Bestanddel af Produktionsomkostningerne, og Retsordenen bør derfor sørge for, at dette ogsaa faktisk sker, saa at man undgaar falske Forestillinger om Virksomhedens Produktivitet og Byrden falder paa Konsumenterne i sidste Instans [8]).

Alligevel giver denne Betragtning alene ikke en tilstrækkelig Begrundelse af et Ansvar i disse Tilfælde. Den faar kun Betydning, naar det tilføjes, at Erfaringen viser, at Arbejderne ikke sikrer sig et Tillæg til Lønnen, der svarer til den Risiko, de løber [9]). Dette vilde være dem muligt [10]) — og netop heri ligger Forskellen fra de Tilfælde, hvor man ensidigt udsættes for Fare —, og det sker ogsaa delvis; men hvis det skete fuldt ud, vilde den nationaløkonomiske Betragtning falde bort. Det vil altsaa ses, at der kom-

---

[5]) Hvor langt man bør gaa af disse Grunde, skal ikke undersøges her. En særlig vidtgaaende Teori er udviklet af *Müller-Erzbach* (§ 31 Note 22).

[6]) Ovenfor § 15 in.

[7]) Jfr. *Mataja* S. 24, 85 ff. — Se til det følgende Forhandlingerne paa 6. nordiske Juristmøde S. 118 ff. med Bilag IV *(Östberg)* og Bilag VIII til 7. nordiske Juristmøde *(Bentzon)* samt *Heckscher:* Om Industriens Erstatningspligt S. 8 ff.

[8]) Jfr. *Scharling* paa 6. nordiske Juristmøde l. c. S. 149 ff.

[9]) Jfr. *Mataja* S. 94—99.

[10]) Der bortses ogsaa her fra Vanskelighederne ved Overgangen til en ny Retstilstand, se herom § 16, Nr. 1.

mer en ny, social Betragtning til. Endelig kan selv de saaledes udformede Betragtninger ikke vise, at der skal indføres en Erstatningsregel; det vilde fyldestgøre dem lige saa godt, at man indførte tvungen Forsikring, og det selv om Bidragspligten blev lagt paa Arbejderne; thi ogsaa i dette Tilfælde vilde Byrden falde paa Produktionen som saadan og dermed paa Konsumenterne i sidste Instans.

Ved Løsningen af Spørgsmaalet om Arbejdsulykker kommer imidlertid ogsaa andre Hensyn frem, og da først og fremmest den store Interesse, det har at sikre Erstatning ubetinget, fordi der er Tale om Indgreb i Goder af saa afgørende Betydning for vedkommende selv, hans nærmeste og Samfundet. Dette Hensyn fører ogsaa til at paalægge enten Erstatningspligt eller Forsikringstvang, og det kan føre dertil selv i Tilfælde, hvor det maatte vise sig, at Arbejderne har sikret sig et Tillæg til Lønnen, der svarer til Risikoen, nemlig fordi de ikke altid vil sørge for at anvende dette til Forsikring selv [11]), — men naar de ikke gjorde det, vilde Opretningen jo ikke være sikret. — For saa vidt er Reglen altsaa et Eksempel paa, at Samfundet ved en social Forsorgsregel griber ind i Arbejdernes Selvbestemmelsesret af Hensyn til de store Interesser, der staar paa Spil. Spørgsmaalet om den nærmere Ordning af Forholdet kan ikke behandles her, da det kun gælder om at belyse de udviklede Grundsætninger [12]).

Ligesom med Hensyn til Arbejdsulykker kan det siges, at Produktionen bør bære al Skade, der rammer andre Produktionsmidler; men dette vil netop normalt ske af sig selv, thi hvor nogle Produktionsmidler tilhører andre end Producenten, vil de sikre sig Dækning i Vederlaget. Det vil derfor ses, at den nationaløkonomiske Betragtning som saadan ikke kan afgive Grundlaget for et Ansvarsprincip udenfor de Tilfælde, hvor Skaden paatvinges ensidigt.

Af de mange andre Hensyn, der blev fremhævet i det foregaaende, er der kun et, der altid gør sig gældende ogsaa her, nem-

---

11) Jfr. *Mataja* S. 100, *Bentzon* l. c. S. 13.

12) Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvem af Parterne Bidragspligten ved en eventuel Forsikring maa paalægges, vil Opportunitetsgrunde — hentede fra de Virkninger, Overgangen til den nye Retstilstand kan formodes at medføre — kunne spille med ind.

lig selve Ønsket om Opretning, om at undgaa, at den skadelidende kommer til at bære Tabet uigenkaldeligt. Heri bestaar der dels en konkret Interesse i hvert enkelt Tilfælde, dels en mere almindelig Interesse (Sikkerhedshensynet). Dette Hensyn vil kunne føre til at paalægge Erstatning ogsaa udenfor Arbejdsulykker, i Tilfælde, hvor Trangen dertil er særlig stærk, naar hertil kommer det Moment, at Ansvaret meget lettere kan bæres af den ene Part end af den anden.

I Kraft af saadanne Betragtninger kunde det være meget rimeligt at paalægge Jernbaneselskaber Pligt til at erstatte al Skade paa de rejsendes Person. Der vil være samme stærke Trang til et saadant Ansvar som ved Arbejdsulykker — ialtfald i mange Tilfælde —; thi de truede Goder er de samme, og der er ogsaa Tale om en særlig stor Risiko. Fremdeles kan Byrden forholdsvis let bæres af Jernbaneselskabet, idet Bedriftens Størrelse vil formindske Risikoen til en Ubetydelighed.

De anførte Eksempler vil have vist, at det til en vis Grad er lettere at paalægge Ansvar uden Culpa i Kontraktsforhold end udenfor. Paa den anden Side er Muligheden herfor tildels snævrere.

For det første vil det normalt være udelukket, hvor der ikke er Tale om et gensidigt bebyrdende Kontraktsforhold, — eller rettere: man kan ikke lægge et strengere Ansvar paa den Part, der handler uden Vederlag [13]). Den, der handler uden egen Interesse, bør i Kontraktsforhold aldrig hæfte udover Culpareglen. Dette betegner en Forskel fra, hvad der blev hævdet om ensidig Fremkaldelse af Fare [14]), og Grunden er, at man der maatte kræve en overvejende Interesse i alle Tilfælde og var nødt til at holde sig til den handlende, medens dette ikke er nødvendigt her, da den anden Part selv kan afgøre, om han vil indlade sig paa Risikoen [15]), og tilmed maa formodes at kunne bære Risikoen lettere end Modparten, da Handlingen alene er i hans Interesse. Rigtigheden heraf viser sig i, at man ofte endogsaa slapper Ansvaret under det normale Maal i et saadant Tilfælde. I Kontraktsforhold

---

13) Jfr. *M. Rümelin:* Sch. o. V. S. 47 f. — men muligvis paa den anden Part, jfr. f. Eks. D. L. 5—8—1.

14) Ovenfor S. 192—3.

15) Der foreligger ikke nogen Interessekollision (§ 19).

vil Interesseforholdet mellem Parterne derfor være af væsentlig Betydning.

Fremdeles kan man i Kontraktsforhold ofte med Rettė mod Ansvarsreglen fremsætte den Indvending, der blev erklæret for principielt irrelevant for Interessekollisionstilfældene (§ 16 Nr. 1), nemlig at Virksomheden ikke vilde kunne bære en Erstatningspligt [16]). Som Hovedregel er det vel klart, at der maa findes Interesser, der er i Stand til at bære Risikoen — dette maa altid kræves ved Arbejdsulykker —; men altid gælder det ikke. Man kan f. Eks. tænke paa det Tilfælde, at en Flyver for Betaling medtager en Passager. Hvis Flyveren skulde bære Ansvaret, maatte han kræve et Vederlag, der kunde dække en Forsikringspræmie, men dette kunde være saa stort, at hans Passager foretrak selv at løbe Risikoen; muligvis vilde Flyveren ogsaa nægte at tage nogen med, fordi han ikke paa Stedet kan faa Forsikring tegnet. Paa lignende Maade kan der være mange Forhold, hvor et ubetinget Ansvar vilde hindre en vis Handlemaade; men medens dette kun er godt, hvor der er Tale om ensidig Fremkaldelse af Fare for andre, fordi den handlende her vilde handle paa andres Bekostning, gælder noget andet i disse Tilfælde, hvor Parterne handler paa egen Bekostning, saa længe Staten staar paa det Standpunkt at overlade Individerne selv at raade over, om de vil handle mer eller mindre fornuftigt med deres egne Goder.

Endelig vil der ofte være Grund til at *begrænse Erstatningens Størrelse,* saaledes at den ikke kan overstige visse Normalbeløb. Det er netop indenfor Kontraktsforhold, denne Betragtning hører hjemme, medens den maa forkastes ved ensidig Fremkaldelse af Fare [17]). Trangen hertil vil være særlig stærk, hvor der er Tale om Skade paa Person (Legeme eller Liv). Hvis saaledes Jernbaner blev gjort ansvarlige for den Skade, de rejsende led paa Person uden nogen Forsømmelse fra Jernbanepersonalets Side, burde der opstilles visse Normal- eller Maksimalsatser for Erstatningen. Dette tilsiges ikke blot ved mange Virksomheder af Hensynet til det ønskelige i at holde Virksomheden i Gang (Bærekraften), men er ogsaa iøvrigt retfærdigt. Sagen er jo, at Prisen for Befordring er den samme for alle uden Hensyn til deres Livs

---

16) Sml. *Müller-Erzbach* S. 158 ff.

17) Ovenfor S. 188—9.

Værdi. Naar Transportøren (Jernbaneselskabet) dækker sig mod Risikoen ved et ensartet Tillæg til Priserne, vil de økonomisk mindre værdifulde Liv komme til at betale den samme Præmie som de andre, og det vilde da være uretfærdigt at lade en Del heraf gaa til Dækning af de ekstra store Tab.

Der maatte derfor fastsættes visse Summer som Maksimum for Erstatningen paa lignende Maade som i Lovene om Ulykker i Arbejdsforhold [18]). De, der vilde have større Erstatning, maatte da forsikre. Dette staar ingenlunde i Strid med det, der blev anført ovenfor i § 20, Nr. 5. Forskellen ligger i, at den truede (den eventuelt skadelidende) i de lige behandlede Tilfælde er den samme Person som den, i hvis Interesse Handlingen foregaar, medens det i de i § 20 behandlede Tilfælde er to forskellige Personer. Grunden til, at Erstatningen nedsættes i det første Tilfælde, er, at de interesserede bør bære Risikoen i Forhold til deres Interesse. Derfor maatte man, hvis der skulde gives fuld Erstatning ved Jernbanebefordring, kræve en Præmie af de rejsende, der stod i Forhold til den eventuelle Erstatning. Kan man ikke det, saa maa man omvendt sætte Erstatningen i Forhold til Præmien. Men denne Grundsætning faar ikke Betydning, hvor den truede slet ikke er interesseret i Handlingen og derfor heller ikke skal betale nogen Præmie. I saadanne Tilfælde maa Skaden derfor erstattes lige saa fuldt som i de Tilfælde, hvor der foreligger Culpa, og Erstatningen fordeles paa de interesserede efter deres Interesse, d. v. s. i Forhold til deres Benyttelse af den farlige Indretning.

§ 26.

Interessekollisioner udenfor Integritetskrænkelserne.

Til Afslutning er der endnu Grund til at undersøge, om Grundsætningen om Ansvar uden Culpa for Skade, der ensidig og paa Grund af en overvejende Interesse paaføres andre, ikke kan finde Anvendelse udenfor det Felt, hvortil den egentlige Undersøgelse

---

18) Men Beløbene burde være højere end efter vore Love. Der vilde selvfølgelig ikke være noget i Vejen for at sætte forskellige Beløb for de forskellige Klasser, enten simpelthen proportionalt med Prisforskellen eller anderledes, naar man regnede den fornødne Præmie med ved Takstens Fastsættelse.

er blevet indskrænket, nemlig Integritetskrænkelserne. Herved vil det tillige vise sig, hvilke Fordele denne Begrænsning har haft.

Allerede en flygtig Prøvelse vil gøre det klart, at Grundsætningen ialtfald ikke faar saa almindelig Anvendelse paa andre Felter. Dette ligger i, at det netop først og fremmest er ved Integritetskrænkelserne, at der bliver Tale om at tage Hensyn til Parternes konkrete Interesser ved Afgrænsningen af Handlefriheden — med hvilket Spørgsmaal vi har set, at Erstatningsspørgsmaalet staar i nøje Forbindelse. —

Denne Forskel staar atter i Sammenhæng med, at man udenfor Integritetskrænkelsernes Kreds ikke kan paavise nogen Gruppe Handlinger, der svarer til de farlige, men retmæssige Handlinger (§ 12). Det ejendommelige ved dem var, at Handlingen skabte en vis Mulighed for et Indgreb i et Retsgode, men at den alligevel kunde tillades paa Grund af den overvejende Interesse, fordi Muligheden kun var ganske ringe. I de Tilfælde, vi nu behandler, mangler den ejendommelige Uvished med Hensyn til Forbindelsen mellem Handling og Indgreb. Handlingen medfører umiddelbart — som sit Korrelat — Indgrebet i Retsgodet. Der kan vel være en vis Usikkerhed til Stede — nemlig med Hensyn til Spørgsmaalet, om Handlingen vil volde Tab —; men dette har som Regel ingen Betydning for den retlige Bedømmelse af Handlingen. I visse Tilfælde tillader man Indgreb i andres Goder, men i saa Fald sker det, selv om de med Sikkerhed volder Skade [1]). Omvendt forbydes andre Handlinger, fordi de medfører Indgreb i et beskyttet Gode, uden Hensyn til, om Faren for Tab er stor eller lille [2]).

Derfor maa de fleste herhen hørende Handlinger nærmest sidestilles med de »direkte Indgreb« (§ 7), og dette forklarer, at den ovenfor udviklede Grundsætning kun kan finde ringe Anvendelse udover de alt omtalte Tilfælde: Forholdet mellem Naboejendomme (§§ 10—11) og Ekspropriation [3]). Thi det maa altid

---

1) Som Eksempler kan nævnes lovlig Konkurrence eller Kritik.

2) Saaledes kan det in concreto være endog usandsynligt, at visse illoyale Konkurrencehandlinger eller ærefornærmende Meddelelser vil medføre noget Tab for den, mod hvis Ret de strider; men Handlingen er lige klart retstridig.

3) Disse Tilfælde rækker jo (§ 7 Note 12, § 10 Note 4) langt udover Integritetskrænkelsernes Kreds.

være en sjælden Undtagelse, at et Individs Interesser fører til at tillade et direkte Indgreb i et andet Individs, og udenfor Integritetskrænkelserne faar Nødretsreglen ingen Betydning.

Det anførte bekræftes ogsaa ved en Betragtning af Livet. Der findes vel ogsaa udenfor Integritetskrænkelsernes Kreds mange Handlinger, der er retmæssige, skønt de griber ind i andres Goder; men som Regel vil denne Retmæssighed ikke være begrundet i en konkret overvejende Interesse i den enkelte Handlings Foretagelse. Saaledes vil den fri Konkurrence og Ytringsfriheden medføre talrige Indgreb i bestaaende Interesser; men Retten hertil anerkendes ikke af Hensyn til den enkelte handlendes Interesse — det er meget muligt, at han ikke fyldestgør en større konkret Interesse end den krænkede —. I disse Tilfælde bliver det derfor ikke muligt at paalægge Erstatning.

Imidlertid er der dog en Omstændighed, der kan nærme visse Handlinger til de egentlig farlige Handlinger: der findes nemlig ofte, selv om Indgrebet i et Retsgode er givet, en Uvished i en særlig Retning. Med et kort Udtryk kan man betegne den som *Kompetenceuvished.*

Hovedeksemplet herpaa er »retstridig Udøvelse af andres Formuerettigheder«; den, der raader over en Ting, vil løbe en vis Risiko for, at Tingen i Virkeligheden tilhører en anden. En Risiko af samme Art kan siges at bestaa, naar man ved processuelle Skridt paabyrder en anden Omkostninger eller volder ham Skade. Hvor man fremsætter Sigtelser eller andre skadelige Udtalelser om en anden, er der en Usikkerhed til Stede med Hensyn til deres Rigtighed. Endelig er der, hvor offentlige Myndigheder gør Indgreb i Borgernes Goder, eller hvor de private udøver Nødværge, en Risiko for, at de ikke kender alle faktiske Momenter og derfor handler objektivt urigtigt.

Det vil ses, at der i de første Tilfælde foreligger en Handling, der er rettet mod Goder, som den handlende anser for sine egne, og Handlingen bliver kun farlig ved Uvisheden herom. I de andre Tilfælde foreligger der omvendt et direkte Indgreb i en andens Goder, der af særlige Grunde antages for berettiget; men netop fordi dette ikke vides sikkert, kommer der ogsaa her til at foreligge en Fare eller Risiko.

Disse Tilfælde er dog forskellige fra de ovenfor behandlede derved, at der i Reglen vil foreligge en retstridig Handling, saa-

ledes navnlig ved Forbrug af andres Ting. I og for sig er dette ikke nogen Hindring for at anvende de udviklede Synspunkter [4]). Til Anvendelsen af dem er det tilstrækkeligt, at Handlingen tager sig ud som retmæssig for en *bonus paterfamilias*. Der er ganske vist en vis Forskel. Grundlaget for hele den tidligere Udvikling var, at det netop kunde være retmæssigt at fremkalde en Fare, og det var væsentlig praktiske Grunde, der førte til at lægge Grænsen om, saa at det afgørende blev en Bedømmelse foretaget af en *bonus paterfamilias* i den handlendes Situation. I de fleste af de Tilfælde, vi nu behandler, er der derimod det ejendommelige, at Handlingen *aldrig* kan være retmæssig i streng Forstand. Allige-vel maa man ogsaa her anlægge den samme Betragtning som i Undtagelsestilfældene ovenfor. Retsordenen maa regne med, at disse Handlinger foretages, og lade de paagældende selv regne Handlingerne for retmæssige.

Det afgørende Spørgsmaal bliver derfor, om man ogsaa her kan gøre det til en Betingelse for, at de paagældende er uden Culpa, at Handlingen paakræves af en konkret overvejende Interesse hos dem.

Dette Spørgsmaal kan ikke løses ved en simpel Overførelse af de tidligere anlagte Synspunkter. Thi man kan ikke her foretage den samme Inddeling af Handlingerne i ufarlige og mere eller mindre farlige; det kan ogsaa volde Tvivl i visse Tilfælde, om man skal anse Handlingerne for ekstraordinære.

Saa meget kan dog siges med Sikkerhed, at man ikke kan begrunde den Regel, at retstridig Udøvelse af andres Formue-rettigheder medfører et ubetinget Ansvar, udfra Interessekollisions-synspunktet. De Handlinger, hvorved man raader over en an-dens Rettigheder, behøver hverken at være ekstraordinære eller at paakræves af en konkret overvejende Interesse. Handlingen vil normalt medføre et lige saa stort Tab for en Person som For-delen, der naas af en anden [5]).

Betydelig større Grund til at anvende Interessekollisionsbe-tragtningen er der i de andre Tilfælde. — Et Par af dem maa iøv-

---

4) Se § 18 c; jfr. ogsaa § 23 ved Note 5.

5) Reglen maa formentlig forklares udfra Præventionssynspunktet (retsteknisk Forskydning) i Forbindelse med et Berigelsessynspunkt samt et Hensyn til Omsætningens Interesser.

rigt ogsaa anses for at være Eksempler paa virkelig retmæssige Handlinger. —

Om Betragtningen kan anvendes med Hensyn til Procesomkostninger, er dog meget tvivlsomt. Naar det tillades Folk at paaføre andre Omkostninger ved Proces, kan det vel siges, at Hovedgrunden hertil er, at det er i Parternes Interesse at faa Retsspørgsmaalet afgjort. Fremdeles kan Handlingen betegnes som meget farlig, da Retssagens Udfald ofte er meget usikkert. I disse Henseender vil det ses, at Forholdet opfylder Betingelserne. Derimod er det tvivlsomt, om man skal regne Handlingen for ekstraordinær, og det samme gælder med Hensyn til Hovedspørgsmaalet, som er følgende. Bør Handlingen alene anses for retmæssig, naar den kræves af en konkret Interesse, der er saa stor, at den kan bære Risikoen? Eller bør man — af Hensyn til den almindelige Interesse i at sikre Retten — hjælpe ogsaa dem til at kunne føre Proces, der ikke har en overvejende Interesse in concreto? Thi det er klart, at saadanne Personer vil blive afholdt fra at føre Proces, naar en ubetinget Erstatningspligt anerkendes.

Derimod er der ingen Tvivl om, at det er fuldt begrundet at anvende Risikosynspunktet, hvor en Person paafører en anden Tab ved Anvendelse af *Forbud* eller civil *Arrest*. Ogsaa her foreligger der en meget farlig Handling; Farens Grad er særlig stor, da Retskravet endnu ikke er prøvet, og Anvendelsen af disse Retsmidler medfører hyppigt meget betydelige Tab. Denne ekstra farlige Handlinger bør uden Tvivl kun tillades, hvor Rekvirenten in concreto har en særlig stærk Interesse deri. Det maa derfor hævdes, at den, der vil benytte disse ekstraordinære Retsmidler for sin Interesses Skyld, og som derved udsætter andre for Tab, der ikke vilde indtræde, hvis han benyttede den almindelige Procesvej, ogsaa bør bære Risikoen ved sin Fremgangsmaade.

Endelig maa nævnes de Tilfælde, hvor der tilføjes Borgerne Tab ved de offentlige Myndigheders Handlinger. Her kan der ogsaa være en Usikkerhed til Stede med Hensyn til de Omstændigheder, der gør Indgrebet berettiget; og Spørgsmaalet bliver da, om Borgeren kan fordre Erstatning, hvis det senere viser sig, at det offentlige har fejlet — omend undskyldeligt —. Grunden til saadanne Fejl kan baade være en urigtig Retsopfattelse og et ufuldstændigt Kendskab til de faktiske Omstændigheder.

I disse Forhold kan naturligvis ogsaa en Række særlige Be-

tragtninger gøres gældende; her skal der blot peges paa, at Interessekollisionssynspunktet ogsaa kan anvendes. Der foreligger her — hvad enten Handlingerne er administrative eller judicielle — Handlinger, hvorved Samfundsmagten ensidigt udsætter Borgere for Fare, og disse Handlinger begrundes alene i Samfundets Interesse. Man kan ikke hente nogen Indvending mod at overføre Interessekollisionsbetragtningen derfra, at vedkommende Borger selv er Medlem af Samfundet [6]). Risikoen maa altid lægges paa den handlende, d. v. s. Virksomhedens Leder, uden Hensyn til, hvem der i sidste Instans er de interesserede (ovf. § 21). Den ansvarlige maa da sørge for at lægge Byrden over paa de andre. Var den modsatte Opfattelse rigtig, vilde heller ingen kunne fordre Erstatning for Skade, der foraarsages ved Lokomotivgnister, da Jernbanerne dog ogsaa drives i de enkelte Borgeres Interesse. Paa dette Felt kommer yderligere den Betragtning frem, at Samfundets Byrder bør fordeles ligeligt paa alle dets Medlemmer.

Man kan derimod nok hævde, at der ikke altid vil være Tale om nogen særlig stor Risiko. Men dels kræves der ikke nogen særlig høj Grad af Fare, naar Handlingen klart er ekstraordinær [7]), dels gør de Grunde, der førte til at opstille Kravet om en vis Fare [8]), sig ikke gældende overfor Staten. Særlig kan det erindres, at Kravene til Farens Størrelse kan slappes ved Virksomheder af meget stort Omfang og navnlig, naar de antager Karakteren af Stordrift eller endog er Monopolvirksomheder [9]). Men Statsmaskineriet kan siges at være den mest omfattende Virksomhed, og Staten har det største Monopol af alle. For Staten vilde disse Udgifter kun blive nogenlunde regelmæssige Driftsomkostninger, der let kunde fordeles paa Borgerne [10]).

---

6) Se dog *Müller-Erzbach* (S. 104), efter hvis Teori Ansvarsgrundsætningen ikke omfatter Tab, der lides ved uforskyldt Varetægtsarrest eller Straf. Se hertil nærmere § 30 ved Note 11 ff.

7) Ovenfor S. 152.

8) S. 152 smh. m. § 14.

9) S. 152 f. n. og S. 114.

10) Af denne Grund kan der heller ikke lægges Vægt paa den Omstændighed, at man ikke kan anvende det positive Argument for Ansvar, som ligger i, at Handlingen foretages vilkaarligt, af frit Initiativ (S. 125, jfr. S. 142 og 144—5); thi som oftest vil Statsmagten være nødsaget til at foretage saadanne Handlinger.

Alligevel kan Spørgsmaalet ikke løses her, da det maa behandles i Sammenhæng med Spørgsmaalet om Statens Ansvar for sine Embedsmænds Fejl. Mange vilde ialtfald finde det stødende, om Staten skulde slippe for Erstatning, hvor der forelaa Skyld, men betale ellers.

Dette skal ikke forfølges nærmere her. Kun skal der gøres opmærksom paa, at Trangen til en Erstatningsregel er allerstørst ved de judicielle Handlinger, fordi Borgerne staar helt værgeløse overfor disse, medens de ellers i hvert Fald efter dansk Ret har en vis Beskyttelse (Grundlovens § 72). Og særlig stærk er Trangen til Erstatning for de Tab, som kan bevirkes af Strafforfølgning mod en uskyldig Person, altsaa især ved Varetægtsarrest og Straf [11]). I begge Tilfælde er det særlig graverende Indgreb i Individets Retsgoder, der finder Sted, og i det første Tilfælde maa det siges, at Handlingen ogsaa i Grad frembyder en meget stor Risiko. Der er derfor ikke Tvivl om, at Staten burde tage Risikoen for de Tab, disse Foranstaltninger kan volde. Naar de kan foretages trods den store Fare, der er forbundet dermed, skyldes det Statens (Samfundets) Interesse, og der er ingen Grund til, at de enkelte Borgere skal bære Byrderne derved.

§ 27.

Resultatet af Undersøgelsen i første Afsnit.

Vi er hermed naaet til Ende med den teoretiske Behandling af det stillede Spørgsmaal. Undersøgelsen har paa en Række Punkter ført til at anerkende den herskende Teoris Standpunkt. Først og fremmest blev det paavist, at der var al Grund til at bevare den nedarvede Culparegel som en Hovedgrundsætning i Skadeserstatningsretten (§§ 4—6). Dog blev der gjort et Forsøg paa at vise, at Reglen i en enkelt Retning burde udformes lidt anderledes, end den herskende Teori i Nutiden har gjort (§ 5), samt at der burde lægges større Vægt paa en real Begrundelse af Reglen, end man som oftest har gjort i tidligere Tid.

---

11) Sml. *Schlegel:* Bilag VI til Forhandlingerne paa det tredje nordiske Juristmøde; *Uppström:* Bilag IV til Forhandlingerne paa det femte nordiske Juristmøde; se ogsaa *Ullmann:* Gutachten XIV i Verhandlungen des 22. deutschen Juristentages I, S. 529 ff.

Reglen kan sikkert — hvad naturligvis ikke er noget nyt — begrundes ved rent praktiske Hensyn, og dette bør utvivlsomt gøres ogsaa i den videnskabelige Behandling, da den tidligere gængse Begrundelse udfra abstrakte Retfærdighedsbegreber og Forestillinger om subjektiv Skyld er uheldig i flere Henseender. Denne Begrundelse har vel haft sin Betydning, idet den har lettet Culpaprincipets Sejr over de ældre Ansvarsregler; men den bør nu forlades eller dog stilles i Baggrunden. Den kommer i Virkeligheden i Modstrid med de Regler, der faktisk anvendes i de fleste Lande og ogsaa anerkendes af Retsvidenskaben i vidt Omfang — endogsaa af mange af de Forfattere, der selv anvender den nævnte Begrundelse. — Den tjener fremdeles til at udbrede urigtige Anskuelser i den almindelige Befolkning, og navnlig spærrer den Vejen for en real Undersøgelse af Spørgsmaalet, om der er Grund til at paalægge Ansvar udover Culpareglen.

Særligt vigtigt var det at tage Afstand fra den ældre Begrundelse, fordi det netop er Formaalet for denne Afhandling at paavise, at der er Grund til at gaa udover Culpareglen i ikke ringe Omfang. Efter at de almindelige Indvendinger herimod var imødegaaet (§ 2), blev Hovedvægten lagt paa Udviklingen af en enkelt Grundsætning om Erstatning uden Culpa: *Sætningen om den overvejende Interesses Erstatningspligt i Kollisionstilfælde*[1]).

Det blev paavist, at denne Grundsætning, der i stærkt begrænset Omfang allerede er anerkendt af den herskende Videnskab her i Landet (§§ 7—9), i Virkeligheden har Gyldighed for et langt videre Omraade, idet den kan anvendes med Hensyn til de varige Ulemper, som en ekstraordinær Benyttelse af en Ejendom medfører for Naboerne (§§ 10—11), ja endogsaa kan føre til Ansvar i vidt Omfang ved blot farlige Handlinger (§§ 12 ff.) — dog at der maa kræves visse Betingelser, navnlig at Handlingen er ekstraordinær (§ 14). —

Denne Grundsætning blev derpaa præciseret nærmere i forskellige Retninger (§§ 18 ff.), og især blev der lagt Vægt paa at fastholde dens Begrænsning til Interessekollisionstilfælde og at klare Betydningen heraf (§ 19). Der kan vel være Grund til Erstatning uden Culpa i videre Omfang; men det er nødvendigt at fastholde en skarp Adskillelse mellem Interessekollisionerne og de

---

1) Om Teoriens Benævnelse henvises til § 22 Note 1.

andre Tilfælde, da det er ganske forskellige Grunde, der fører til at paalægge Ansvar i de forskellige Tilfælde.

For Interessekollisionstilfældene viste det sig, at det var muligt at udforme et bestemt Ansvarsprinccip ved Siden af Culpareglen: nemlig, at der bør betales Erstatning overalt, hvor en Handling alene anerkendes som retmæssig af Hensyn til Størrelsen (Overvægten) af Interessen i den konkrete Handlings Foretagelse — en Grundsætning, som dog maatte begrænses, hvor det var Interessen i visse særlig vigtige, personlige Goder, der gjorde sig gældende [2]).

Denne Grundsætning begrundedes rent praktisk: der er ikke Grund til at opofre Individernes Interesser undtagen, hvor det er nødvendigt af praktiske Grunde; men en Betragtning af Forholdene viser, at der ikke blot ikke findes nogen praktisk Grund til at opofre de skadelidendes Interesser i disse Tilfælde, men at den modsatte Ordning — d. v. s. Anerkendelsen af Skadeserstatningspligt — tværtimod frembyder en Række Fordele (§ 15). Derimod førte praktiske Grunde til at udelukke Erstatningspligt ved alle sædvanlige Handlinger (§ 14).

Efter at denne Grundsætning var udviklet, blev det kort undersøgt, om der var Brug for andre almindelige Regler om Erstatningspligt for det begrænsede Omraade, hvor den nærmest fik Anvendelse, nemlig ved Integritetskrænkelser udenfor Kontraktsforhold eller andre særlige Forhold. Resultatet blev, at der blev opstillet en Regel om abnorme, *utilregnelige Personers* Erstatningspligt, der nærmer sig stærkt til den, der er antaget i de fleste nyere Love (§ 23).

Alt i alt blev der saaledes opstillet tre Hovedsætninger om Erstatningspligt, og det blev paavist, at hver af dem hviler paa sine egne Grunde. Dog er der et enkelt Hensyn, der tildels er fælles: Præventionshensynet, der var Hovedgrunden for Culpareglen, gør sig — i Forbindelse med retstekniske Betragtninger — gældende ialtfald i visse af de Tilfælde, der hørte ind under de andre Principer.

Spørgsmaalet, om der for det behandlede Felt kan opstilles endnu flere Grundsætninger om Erstatning uden Culpa, blev endelig behandlet i § 24, hvor Svaret nærmest blev benægtende, omend

---

[2]) Ovenfor S. 70—1 og § 23 ved Note 12—13.

det anerkendtes, at der kunde være Grund til at give enkelte specielle Regler. Dette Spørgsmaal vil faa en yderligere Behandling i Afsnit II. I § 24 var Behandlingen meget kort, idet den alene fremstillede de positive Resultater, hvortil man formentlig burde komme. Derimod blev der ikke optaget nogen Drøftelse af alle de Muligheder, der burde forkastes.

Grunden hertil er, at der ikke kunde være Tale om at foretage en Revue og Prøvelse af alle de Muligheder, der kan fremstille sig for Fantasien. Der kunde i det højeste være Grund til at prøve de vigtigste Anskuelser, der allerede er kommet frem fra anden Side, dels i Praksis, dels i Teorien. Men i § 24 var det urimeligt at optage de forskellige af Videnskaben opstillede Teorier til Prøvelse; thi de fleste af dem vilde ikke kunne anvendes til blot Supplering af de ovenfor fremstillede Regler, men maatte sættes i Stedet for dem. De vigtigste af disse Teorier vil derimod blive omtalt i det følgende Afsnit. I og for sig er de vel gendrevne ved den ovenfor givne Fremstilling; men der er dog Grund til at omtale dem enkeltvis, dels for endeligt at paavise deres Uholdbarhed, dels for at klargøre deres Forhold til den her forsvarede Teori.

Endelig har den foregaaende Undersøgelse, skønt den var begrænset til et snævert Felt, givet et Resultat for Skadeserstatningslæren som Helhed: Den har ført til den Erkendelse, at det er umuligt at opstille et enkelt (samlet) Ansvarsprincip. Dette følger med Nødvendighed af, at det selv indenfor Integritetskrænkelsernes Kreds viste sig nødvendigt at opstille flere. Hvad der gør Skadeserstatningsretten til en Enhed, er alene, at alle dens Regler sigter til at sikre Individernes Interesser ialtfald ved at skaffe dem Opretning. Retsordenen tjener ved Erstatningsreglerne baade det enkelte Individs Interesser ved at beskytte ham mod Tab, og hele Samfundets, idet den søger at skabe Sikkerhed i Livets Forhold.

ANDET AFSNIT.

TIDLIGERE TEORIER OM ERSTATNING UDEN CULPA.

§ 28.

Indledende Oversigt.

I dette Afsnit skal der gives et kort Overblik over Retsvidenskabens Stilling til det behandlede Problem i den nyeste Tid. Det er nemlig først i den seneste Tid, at Problemet er blevet taget op for Alvor. I Naturrettens Tid blev det vel gjort til Genstand for Behandling, og adskillige Forfattere udtalte sig for Ansvarsregler, der gik ud over Culpareglen [1]). Men man holdt sig til abstrakte, filosofiske Ræsonnementer. Disse Teorier har derfor mindre In-

---

[1]) En ledende Plads blandt disse indtager *Thomasius,* der udviklede sin Teori i en Thesis fra 1703: larva legis Aquiliæ detracta actioni de damno dato receptæ in foris Germanorum. (Efter flere tyske Forfattere skal denne Afhandling være forfattet af *G. M. Arend;* men dette beror paa en Misforstaaelse, der skyldes Ukendskab med den i Datiden udbredte Skik at lade Afhandlinger fremtræde som Disputatser, der blev forsvaret af en af Forfatterens Disciple. Afhandlingen findes trykt dels som Disputats med begge Navne (1730), dels som dissertatio LX i Thomasius' Dissertationes (1774) II Bind). Han forsvarer et almindeligt Ansvar for den blotte Foraarsagelse som baade billigt og retfærdigt (§ 4), men anerkender dog, at det ikke kan kaldes uretfærdigt (iniquum), om Lovene paa Grund af Vanskelighederne ved den praktiske Anvendelse af det rette Princip antager Culpareglen (§ 5). Dog fastholder han ubetinget Ansvar med Hensyn til »damnum a furioso vel infante datum« (§ 9, § 62) og hævder endog for positiv Ret, at lex Aquilia ikke gælder (§§ 40 ff.).

Andre Forfattere, der forsvarer lignende Teorier, — ogsaa danske — citeres hos *Hepp* (Die Zurechnung auf dem Gebiete des Civilrechts, 1838, S. 175 ff.), der kan betegnes som den sidste Repræsentant for den ældre Skole; se ogsaa *Steinbach:* Die Grundsätze des heutigen Rechts über den Ersatz von Vermögensschäden (1888) S. 31 f. Om de *danske* Forfattere se nedenfor i § 53 Note 1.

teresse — undtagen som Vidnesbyrd om, at de paagældende Forfatteres Retsfølelse ikke var tilfredsstillet med den romerske Culparegel, men følte sig mere eller mindre tiltrukket af de ældre nationale Retstanker —. De fleste af Teorierne lider ogsaa af stor Uklarhed. Forfatterne udtaler vel tydeligt, at der bør paalægges utilregnelige Personer Ansvar; men dette er som oftest det eneste Punkt, hvorom der er Klarhed.

Af disse Grunde vil Undersøgelsen blive begrænset til de nyere Teorier; og dette er saa meget mere forsvarligt, som de nyere Teorier har udviklet sig uden Kontinuitet med de ældre, idet disse fuldstændig fortrængtes i Løbet af den første Halvdel af det nittende Aarhundrede [2]). Hertil kommer endelig, at Problemet i Nutiden er kommet op paa en helt anden Maade, idet det er de forandrede Samfundsforhold, som Udviklingen har medført, der har fremkaldt en Følelse af Culpareglens Utilstrækkelighed.

Denne Følelse har allerede tidligt gjort sig gældende i Retspraksis i forskellige Lande; men i lange Tider var man sig ikke bevidst, at man i Virkeligheden var ved at gøre Brud med den ældre Anskuelse. I enkelte Tilfælde ser man dog de nye Tanker bryde igennem til klar Bevidsthed allerede for over et halvt Aarhundrede siden. Som nogle af de første Udslag deraf — maaske de allerførste — kan man vel betegne Udtalelserne i et Par Domme fra Frankrig og England: dels en Appelretsdom fra *Bordeaux* af 21. Juni 1859, dels Dommen i *Bamford v. Turnley* (1860) [3]). Ialtfald i denne sidste Sag er det givet, at Dommeren er sig den ny Opfattelse bevidst.

I England førte Tidernes Ugunst imidlertid til, at de nye Teorier maatte begraves [4]), og i Frankrig undgik Problemet Videnskabens Opmærksomhed i lange Tider [5]). Den egentlige teoretiske Behandling af Problemet tilfaldt derfor til at begynde med den tyske Videnskab.

---

[2]) Jfr. Bem. i Indledningen S. 1.

[3]) Den første omtales nedenfor i § 37 I i. f., den sidste er citeret ovenfor S. 93—4. — Tydelige Spor af det nye findes ogsaa i en preussisk Dom fra 1839, der imidlertid angaar noget saa specielt som Minedrift (se § 42 ved Note 39).

[4]) Se nærmere nedenfor i § 48 ved Note 19—20, jfr. § 51 ved Note 10 ff.

[5]) Se Udviklingen i § 34.

Som Grundlæggeren af de moderne Teorier i den tyske videnskabelige Verden maa nærmest anses *E. Loening* (1879) [6]). Men han blev snart efterfulgt af en Række andre Forfattere. Diskussionen tog fornyet Fart, efter at det første Udkast til BGB. var fremkommet (1888); efter Lovbogens Vedtagelse sagtnede den noget, men er dog blevet fortsat lige til den allersidste Tid, og der er ingen Grund til at antage, at Diskussionen ikke vil vedblive endnu i nogen Tid, da det ikke er lykkedes at naa til et endeligt Resultat [7]).

---

[6]) Visse Sider af Problemet er iøvrigt berørt allerede af *v. Bar* (1871), S. 151 ff. Ogsaa *Binding* har allerede i den første Udgave af »Die Normen und ihre Übertretung« (1872) kritiseret den nedarvede Lære stærkt (især S. 168, S. 228 f.). Kritiken her er dog væsentlig systematisk. Se fremdeles *Thon:* Rechtsnorm und subjektives Recht (1878) S. 76 ff., især S. 105—7 med Note 71. — Ogsaa *Aschehougs* nedenfor omtalte Værk er ældre.

[7]) Af den paa Tysk udkomne Litteratur om Spørgsmaalet (foruden Speciallitteraturen om utilregnelige Personer, ovf. § 23) maa nævnes: *Adler* (1909) — *Baron:* Die Haftpflichtfrage (1880) i Schriften des Vereins für Socialpolitik XIX, Nr. 8, S. 101 ff., især 122 ff., samt en Artikel i Arch. f. civ. Pr. Bd. 52, især S. 93 — *Binding* (1890) S. 433—79 — *Blume* i Kritische Vierteljahrsschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, Bd. 38, S. 199 ff. (1896) — *Brock:* Das negative Vertragsinteresse (1902), især S. 174 ff. — *Burckhardt* (1903) — *Degenkolb* i Arch. f. civ. Pr. Bd. 76 (1898) S. 1 ff., især 74 ff. — *Fischer* (1911) især S. 102 ff. og 131 ff. — *Gierke:* Der Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuchs (1889), især S. 105, S. 259 ff.; die soziale Aufgabe des Privatrechts (1889); og Art. i Schmollers Jb. XII (1888) S. 1201—2 og XIII (1889) S. 247 ff. — *Greiff* i Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik Bd. 60 (1893) S. 244 ff. — *Guhl:* Untersuchungen über die Haftpflicht aus unerlaubter Handlung nach schweiz. Obligationen-Recht (1904) — Drei *Gutachten* über die beantragte Revision des 30. Hauptstückes im II Theile des a. b. Gesetzbuches (Pfaff, Randa, Strohal, 1880) — *Hagelberg:* Der Begriff des Tierhalters (Diss. 1904) S. 53 ff. — *Hedemann:* Die Fortschritte des Zivilrechts im XIX Jahrhundert I (1910) S. 81 ff. — *Horten:* Schadenersatz und Strafe, Vortrag (Særtryk af Oest. Richterzeitung 1905) — *E. Huber* i Schmollers Jb. XX (1896) S. 441 ff., især 476 ff. — *Jung* (1897) — *Krasnopolski* i Kritische Vierteljahrschrift Bd. 22 (1880) S. 502 ff. — *Fr. v. Liszt:* Die Deliktsobligationen (1898) — *E. Loening:* Die Haftung des Staats aus rechtswidrigen Handlungen seiner Beamten (1879), især S. 72 ff. — *Luchsinger:* Das Verschuldungsprincip (Diss. 1909) — *Mataja* (1888) — *Mauczka* (1904) — *Menyhàrth* i Zeitschr. f. Ungarisches öff. u. Privatrecht, 7. Jahrg. (1901), S. 433 ff. — *A. Merkel:* Juristische Encyclopädie (1885), især §§ 664—83 — *R. Merkel* (1895) — *Mihurko* i Allg. österr. Gerichts-Zeitung Bd. 62 (1911) Nr. 38—42 — *Mitteis* i österr. Centralblatt für

Imidlertid havde den moderne Bevægelse ogsaa naaet de andre Lande, og de nyere Teorier fandt navnlig mange Tilhængere i Frankrig og Italien. I begge disse Lande har der bestaaet en heftig Strid om Spørgsmaalet i de sidste tyve Aar [8]). Ogsaa i Skandinavien har adskillige Forfattere sluttet sig til den moderne Bevægelse [9]), men dette gælder dog mindst om Danmark, hvor

---

die juristische Praxis 1898, S. 273 ff. — *Müller-Erzbach* (1910) — *M. L. Müller* S. 71 ff. — *A. Pavlicek:* Über die Haftung für den unverschuldeten Schaden (Wien 1909. Dette Værk er det ikke lykkedes mig at faa i Hænde) — *Pfaff:* Nr. 1 af »Drei Gutachten«, se ovf., samt Art. i Grünhuts Zeitschr. VIII (1881) S. 209 ff. — *Pfizer* i Jher. Jahrb. Bd. 29 (1890) S. 167 ff. — *Planck* i Arch. f. civ. Pr. Bd. 75 (1889) S. 389 ff. — *Randa* (1907); se ogsaa Nr. 2 af »Drei Gutachten« — *Riedel* i »Recht« (1907) Sp. 1172 ff. — *G. Rümelin* (1898) — *M. Rümelin:* Gründe (1896), Sch. o. V. (1910) — *Schmidt* i Gutachten aus dem Anwaltstande über die erste Lesung des Entwurfs (1890) S. 1183 ff. — *Sjögren* i Jher. Jahrb. Bd. 35 (1895) S. 343 ff. — *Stammler:* Das Recht der Schuldverhältnisse (1897) S. 114 ff. og Die Lehre von dem richtigen Rechte (1902) S. 469 ff. — *Steinbach:* Die Grundsätze des heutigen Rechtes über den Ersatz von Vermögensschäden (1888) — *Strohal:* Nr. 3 af »Drei Gutachten« — *Traeger:* Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht (1904) S. 294 ff., 215 ff. — *Ullmann* (cit. ovf. S. 229, Note 11) — *Unger* i Grünhut VIII (1881) S. 209 ff., XIII S. 715 ff.; Handeln auf eig. Gefahr, Handeln auf fremde Gefahr (Jher. Jahrb. Bd. 33, S. 299 ff.). — Se fremdeles *Motive* zu dem Entwurfe eines bürgerlichen Gesetzbuches II S. 727; *Protokolle* der Kommission für die zweite Lesung des Entwurfs des bürgerlichen Gesetzbuches II S. 568 ff.

8) Se herom § 34 med Noter samt § 52 Note 6.

9) *Aschehoug* har allerede i 1877 udtalt sig for et ret vidtgaaende Ansvar uden Culpa; se Bilag I til Forh. paa 3. nordiske Juristmøde (især S. 48 ff., og Lovforslagets §§ 14—16), samt Forhandlingerne S. 131 f., 154 ff. Af den øvrige *norske* Litteratur mærkes: *Gjelsvik; Morgenstierne:* Om Erstatningsansvar for andres Handlinger (Særtryk af Retst. 1887) II og III; *O. Platou:* Forelæsninger S. 71 ff., T. f. Rvsk. 1907 S. 257 ff., jfr. ogsaa hans Søret S. 63; *Scheie* i T. f. Rvsk. 1907 S. 161 ff.; *Stang* i T. f. Rvsk. 1905 S. 282 ff. — Se ogsaa nedenfor i § 52 Note 21.

Fra *Sverige* maa nævnes: Anteckningar efter Proff. *E. V. Nordlings* Föreläsningar i svensk Civilrätt, allm. delen (1891), især S. 244 ff. (N. har dog fremsat sin Teori adskilligt tidligere, som det fremgaar af Citat hos Raphael S. 37); *A. Raphael:* Om ansvarighet för skada i följd af jernvägsdrift (1886), især S. 34 ff.; *Reuterskiöld* i T. f. Rvsk. 1908 S. 345—62; *Sjögren:* Om rättstridighetens former (1894), især S. 172—252, samt i. T. f. Rvsk. 1903 S. 198; *Thyrén:* Culpa legis Aquiliæ, især S. 140 f., samt i T. f.

Spørgsmaalet overhovedet kun er blevet Genstand for ringe Opmærksomhed [10]).

Der kan ikke være Tale om paa dette Sted at give en Fremstilling af alle de forskellige Teorier, der er blevet opstillet om Erstatning uden Culpa. Dertil er deres Tal altfor stort, og Interessen ved de fleste af dem for lille. Men selv om man indskrænker sig til de vigtigste, volder Fremstillingen stor Vanskelighed, da det er næsten ugørligt at indordne dem i en bestemt Rækkefølge efter deres indbyrdes Slægtskab. Imidlertid vilde det være endnu mindre tilfredsstillende at fremstille dem i historisk Orden; derfor vælges det System saa vidt muligt at begynde med de videst gaaende Teorier — det vil sige dem, der fører til Ansvar i flest Tilfælde — og saa derfra at gaa til de snævrere Teorier.

Først skal derfor fremstilles de Teorier, der fuldstændig forkaster Culpareglen og vil erstatte den med nye Regler (§§ 29—30), derefter de Teorier, der indskrænker sig til en Supplering af Culpa-

---

Rvsk. 1895 S. 312 ff.; *Winroth:* Strödda uppsatser IV: Om skadestånd (2. uppl. 1907), især S. 202 ff. — Se ogsaa nedenfor i § 52 Note 14.

I *Finland* har de moderne Teorier tidligt vundet stor Udbredelse, se de Forhandlinger, der refereres i: Tidskrift utgifven af *Juridiska Föreningen* i Finland Bd. 34 (1898) S. 331 ff.; fremdeles: *Chydenius:* smstds. Bd. 39 (1903) S. 431—65; *Grotenfelt:* smstds. Bd. 40 (1904) S. 32—41; *Jaakko Forsman:* Bidrag til Läran om skadestånd i brottmål enligt finsk rätt (1893), især §§ 41—44; *Allan Serlachius:* Straff och skadestånd (1901), især S. 75—105; *Julian Serlachius:* Lärobok i Obligationsrättens allmänna del enligt finsk rätt (1902), især § 24, S. 86 ff.

[10]) Adskillige Forfattere har vel udtalt sig om Spørgsmaalet, og de fleste for at paalægge et vist Ansvar uden Culpa; men Udtalelserne er kun korte. Se:

Schlegel i Bilag VI til Forhandl. paa 3. nordiske Juristmøde S. 178—80; *Jul. Lassen:* Handlinger paa fremmed Formueretsomraade (1880) S. 325 f., jfr. Obligationsrettens alm. Del § 35 III; *Kraft* §§ 7 og 9, især S. 155 ff., 171 f., 173 ff. (Kraft synes at være den første, der udtaler sig for et Ansvar uden Culpa i videre Omfang); *Torp* i U. f. R. 1884 S. 1141—43; *N. Lassen* i U. f. R. 1887 S. 57; *J. Heckscher:* Industriens Erstatningspligt; *Goos:* Alm. Retslære I S. 338 Noten, II S. 232 ff.; *Bentzon:* Vis major S. 44 Note 34 (ovenfor § 19 Note 1), Søret S. 92—3 og 411, Alm. Retslære S. 164 ff.; *Munch-Petersen* i U. f. R. 1892 S. 441—6, jfr. ogsaa en Redaktionsbemærkning i U. f. R. 1914 B S. 152; *Grundtvig:* Konnossementet (1902) S. 260 med Note 264; *Axel Møller* især S. 28—30, 150 ff., 184 ff.

Om ældre Forfattere henvises til § 53 Note 1. Se iøvrigt § 31 Note 48.

reglen (§ 31). Da det kun er Formaalet at belyse den ene Hovedgrundsætning, der er udviklet ovenfor i §§ 7—22, vil alle de Teorier blive forbigaaet, der kun gaar ud paa at hævde de utilregnelige Personers Erstatningspligt (ovf. § 23).

§ 29.

Almindelige Foraarsagelsesteorier.

Blandt de Teorier, der forkaster Culpareglen helt, er den mest fremtrædende og den videst gaaende [1]) den, der knytter Ansvaret til den blotte Foraarsagelse: Ansvaret paahviler den, der har foraarsaget Skaden (Verursachungs-, Veranlassungstheorie, Kausalhaftung, Erfolgshaftung, objektiv Teori o. l.). Denne Teori var navnlig fremherskende i den nye Bevægelses første Tid, men samler dog stadig Tilhængere [2]).

I Grunden burde man vel ikke tale om Foraarsagelsesteori*en*, men om Teori*erne;* thi det er ingenlunde een og samme Anskuelse, der skjuler sig bagved Navnet hos de forskellige Forfattere. Dette staar først og fremmest i Forbindelse med Uklarheden om selve Foraarsagelsesbegrebet. Hvis man gaar ud fra, at den store Forskel, man ellers møder i Bestemmelsen af dette Begreb, ogsaa findes blandt disse Forfattere, bliver det ganske umuligt nøjagtigt at fastslaa, hvad mange af Teorierne gaar ud paa; thi de fleste af de herhenhørende Værker lider af den sørgelige Mangel, at Forfatterne ikke siger noget om, hvad de forstaar ved Foraarsagelse. De fleste Forfattere synes imidlertid ikke at gaa ud fra noget af de nyere retsvidenskabelige Begreber, der indsnævrer Aarsagsbegrebet. En Række af de tyske Forfattere ser nærmest

---

[1]) Hermed er det ikke Meningen at sige, at en Person aldrig kunde tænkes at blive ansvarlig, hvor han ikke har foraarsaget Skaden. Særlige Betragtninger kan føre til at paalægge Ansvar uden Hensyn hertil, navnlig hvor der bestaar et Retsforhold mellem ham og den anden Person, der har foraarsaget Skaden.

[2]) Som dens Hovedforkæmpere kan betragtes *Binding, Mauczka, Josserand* samt *Saleilles* i dennes første Værker. Herhen hører ogsaa *Raphael, Löffler* (böhmisch. Juristentag 1904, se *Randa* S. 15), *Menyhàrth, Schmidt* og *Ullmann* og en Række franske Forfattere (§ 34 Note 9) samt efter nogle Udtalelser at dømme, der dog næppe skal forstaas saa vidt, *Gierke, Huber* og *Baron.*

Reglen som en Genoplivelse af den gamle germanske Ret og maa derfor antages at gaa ud fra et lignende Begreb som denne. Andre Forfattere, navnlig franske, synes at holde sig til Teorien om conditio sine qua non, der er almindelig antaget i Frankrig.

Uklarheden paa dette Punkt har imidlertid ikke større Betydning for Undersøgelsen. Denne maa først og fremmest bestaa i en Prøvelse af de Betragtninger, man har anført til Forsvar for Teorierne — og det er i Hovedsagen de samme, der anføres fra alle Sider —. Skulde det findes, at de er rigtige og dækker over reale Hensyn, bliver det at undersøge, om disse Hensyn stemmer med den ene eller anden Teori. Til sidst vil der dog blive gjort nogle Bemærkninger om enkelte af Teorierne.

Ogsaa paa et andet Punkt er der Uklarhed til Stede, idet nogle knytter Ansvaret til den rent fysiske Kausalitet, medens andre anser Initiativet, den vilkaarlige forsætlige Handling, som den fundamentale Ansvarsbetingelse, og atter andre ikke udtaler sig bestemt om dette Punkt [3]).

Hvad Begrundelsen af Foraarsagelsesteorierne angaar, saa er der adskillige Forfattere, der nøjes med at henvise til Retsfølelsens Krav. Dette Standpunkt er for saa vidt stærkt, som det er meget vanskeligt at bevise dets Urigtighed. Men paa den anden Side er der ikke ført nogetsomhelst Bevis for, at den almindelige Retsbevidsthed kræver den paastaaede Ansvarsregel, og det bestrides — formentlig med Rette — af mange [4]).

Ved Siden heraf gøres en Række Betragtninger gældende; som et af de mest energiske Forsøg paa en Begrundelse af dette Standpunkt skal her citeres nogle Udtalelser af *Josserand* [5]):

Han begynder med at understrege, at man ikke kan lade den, der foraarsager Skaden, gaa fri for Ansvaret uden at lade den skadelidende bære det selv samme Ansvar . . . . Man kan ikke sige: Ingen bør være ansvarlig. Der er altid een ansvarlig, og Spørgsmaalet er alene h v e m. Men naar dette er klart, kan Valget ikke være tvivlsomt. Begge er uden Skyld; men medens Ofret ikke staar i noget Forhold til den skadegørende Genstand, staar Ejeren i et nært Forhold til den [6]).

---

[3]) Se om dette Punkt nedenfor Nr. 3 med Noterne 15—16.

[4]) Ovenfor S. 20.

[5]) Se ogsaa det Résumé, *Saleilles* giver (Nr. 58).

[6]) *Josserand* S. 108—9.

»Den menneskelige Virksomhed er mere end nogensinde blevet en Kilde til Farer . . . . Er det ikke retfærdigt, og frem for alt er det ikke hensigtsmæssigt, at den til Gengæld bliver en Kilde til Ansvar? Er det ikke logisk, at den, der udfører en Handling, selv om den er fuldstændig lovlig og fri for enhver Brøde, og som vil høste dens heldige Følger, hvad enten de er forudsete eller uforudsete, sædvanlige eller tilfældige, ogsaa bærer alle de skadelige Følger som et billigt Modstykke, selv om de ikke maatte være fortjente? . . . . den, der har sluppet Kraften løs . . . . snarere end Ofret, der passiv er ramt af Stødet? En saadan Løsning er ikke et Angreb paa Initiativet eller en Hindring for Handlingen; den nøjes med at knytte Virkningen til Aarsagen . . . . og overfører saaledes til Retsomraadet en Regel, der suverænt behersker saavel den materielle som den intellektuelle Verden, den forherliger snarere Handlingen, idet den fremhæver Handlingens ophøjede sociale Betydning; imod den gamle individualistiske Formel sætter den . . . . et socialt Begreb, der svarer til Kravene i vore moderne, saa virksomme Samfund.

Til det økonomiske Begreb Profit bør svare det juridiske Begreb Ansvar: ubi emolumentum, ibi onus esse debet; Lovgivningen skiller sig ud fra Moralen for med Forkærlighed at lade sig inspirere af Nationaløkonomien; det er som en fornyet Sekularisation af Retten, efter at have fjernet sig fra Religionen fjerner den sig nu fra Moralen for at blive mere utilitarisk . . . . Naar et Individ indfører en farlig Maskine eller et ondskabsfuldt Dyr i Samfundet, skaber han for dem, der omgiver ham, en Fare, som han bør staa til Ansvar for; han bør være Garant for den . . . . sin egen Forsikrer [7]).

Det maa indrømmes, at det er et veltalende Forsvar, *Josserand* leverer for sine Anskuelser. I Virkeligheden har han samlet saa godt som alle de Argumenter, man finder enkeltvis hos de andre Forfattere. En stor Del af, hvad han siger, vil ogsaa kunne anerkendes, hvis det blot var anført til Forsvar for den her opstillede Teori i Stedet for Foraarsagelsesteorien.

Hans Udgangspunkt er naturligvis rigtigt. Skaden er et Faktum, som Retsordenen maa acceptere. Dog ligger der noget af en Tilsnigelse i at stille Spørgsmaalet, som han gør: Hvem af Par-

---

[7]) Se Note i *Dalloz* 1900. 2. 292 f.

terne er det bedst at paalægge Ansvaret? Thi derved indsmugles det Postulat, at den, der foraarsager Skade, er nærmere til at bære den end andre Personer.

Spørgsmaalet bliver nu om Rigtigheden og Rækkevidden af de enkelte positive Betragtninger, vi finder hos *Josserand* og de andre Forfattere. De kan i Hovedsagen føres tilbage til følgende Sætninger:

1. Den skadelidende har ikke haft det mindste med Skaden at gøre, han har ingensomhelst Del i dens Indtræden. Den, der foraarsager en Skade, har netop derved haft Del i Skadens Indtræden, han er derfor nærmere til at bære Skaden.

2. Selv om den, der foraarsager Skaden, er »uskyldig«, saa er den skadelidende dog endnu uskyldigere.

Denne sidste Betragtning er meget almindelig baade hos tyske og franske Forfattere [8]). Den er ikke meget værd. De fleste Forfattere affærdiger den ogsaa kort med den Bemærkning, at der vel kan være Grader af Skyld, men ikke af Uskyld [9]). Hertil er at sige, at dette delvis er en Strid om Ord. Begrebet Skyld er saa vagt og kan strækkes saa vidt, at det ialtfald er tvivlsomt, om man ikke kunde tale om Skyld i visse af de Tilfælde, som *de positive Retsordeners Skyldbegreb* ikke dækker — og det er jo dette, der er Udgangspunktet [10]). — Alligevel er Betragtningen i Hovedsagen forfejlet. Den kan kun føre til en Udvidelse af Retsordenens Culpabegreb [11]). Men selv om man strækker Skyldbegrebet nok saa vidt, er der dog mange Tilfælde af Foraarsagelse, hvor der ikke kan tales om Skyld, saaledes navnlig alle de Tilfælde, hvor en vis farlig eller direkte skadelig Handling legitimeres af overvejende Nyttehensyn.

I Virkeligheden er den anførte Sætning for de fleste, der bruger den, ogsaa blot et Udtryk for det, der indeholdes i den som Nr. 1 anførte Betragtning.

Denne er imidlertid et tomt Postulat [12]). Hvorfor skal An-

---

8) Se bl. a. *Binding* S. 471, *Teisseire* S. 157.

9) Se f. Eks. *Jung* S. 78.

10) Jfr. ogsaa *A. Serlachius:* Straff och skadestånd S. 92.

11) Jfr. hertil Udviklingen ovenfor S. 34—5.

12) Jfr. *M. Rümelin:* Gründe, S. 26: »Fra den blotte Kausalitet fører der ingen Bro til Ansvar«, og i det hele S. 24 ff.

svar paalægges netop den, der tilfældigt er kommet i et vist Forhold til Skadens Indtræden? Hertil er der i og for sig ingen Grund. Den skadelidende staar dog i et nok saa klart Forhold til Skaden derved, at den rammer ham; og i de fleste Tilfælde vil han ogsaa selv som Aarsag have haft Del i Skaden. Hvis han ikke havde anbragt sig selv eller sit Gods i den paagældende Situation, vilde Skaden ikke være indtraadt. Hovedsagen er imidlertid, at Betragtningen er et tomt Postulat. Hvorfor skal Ansvaret paalægges den, der har foraarsaget Skaden? Dette er det Spørgsmaal, som kræver Svar; og hermed kommer vi da til de egentlige Argumenter for et »objektivt Ansvar«.

3. Den, der foraarsager Skade, bør erstatte den, fordi han *vilkaarligt* har frembragt den. Han kunde have undladt at handle og derved have undgaaet Skaden, medens den skadelidende hverken kunde gøre fra eller til [13]). Den, der vilkaarligt foretager en Handling, maa gøre det paa egen Risiko. Det er den frie Handling, der forpligter [14]). Al Handlen sker paa egen Risiko.

Nogle siger yderligere, at den handlende maa antages at acceptere den Risiko, der er knyttet til Handlingen; dette er dog aabenbart en fiktionsmæssig Vending, der udtrykker det samme.

Om denne Betragtning er først at sige, at den allerede indeholder en Indsnævring af Ansvarsreglen. Ansvaret maa herefter være betinget af en forsætlig Handling, en fri Aktivitet, et Initiativ fra vedkommende Persons Side [15]). Dette er da det Resultat, som de fleste Forfattere kommer til [16]).

Dette er en Koncession til Retsfølelsen. Det ser ved første Øjekast ud, som om Tilføjelsen af denne Betingelse gør Reglen mere antagelig. Naar man ved, at man maa bære Følgerne af sin

---

13) Sml. *Saleilles* no. 58, 1': la justice veut que le risque soit pour celui qui a agi étant libre de ne pas agir; se ogsaa *Jung* S. 119 f.

14) Jfr. *Binding* S. 460 f.

15) Nødvendigheden af at opstille denne Betingelse er især fremhævet af *Unger* (nedenfor i § 31 ved Note 10—12). — Af den nævnte Betragtning følger yderligere, at de utilregnelige maa falde udenfor Ansvarsreglen, se *Binding* S. 463 i Noten, *Jung* S. 121, *Saleilles* no. 47; noget andet er det, at deres Ansvar kan begrundes ad andre Veje, *Jung* S. 148 ff.; *Adler* S. 16.

16) En Forfatter, der skarpt udtaler sig imod at kræve denne Betingelse og for den reneste, fysiske Foraarsagelsesteori, er *Menyhàrth* l. c. S. 441 f., 447.

Handling — altsaa Retsreglen forudsat [17]) — kan det paa en vis Maade siges, at man har accepteret Risikoen, hvis man alligevel handler; det beror paa Individets egen Vilje, om han vil handle. Det ser derfor ud, som om denne Teori ikke var saa haard for Individet.

Dette er imidlertid en Illusion, der kun er blevet mulig, fordi man sysler rent teoretisk med Problemerne. I Virkeligheden er Forskellen mellem den modificerede Teori og den helt raa Foraarsagelsesteori kun meget ringe. Hvis man gaar ud fra, at enhver »conditio sine qua non« er Aarsag, eller fra andre vide Aarsagsteorier, vil det være indlysende, at de anførte Betragtninger er urigtige. Sagen er jo, at ogsaa efter den indsnævrede Teori vil en hvilkensomhelst Handling kunne paadrage en Person Ansvar. Den Handling, han har foretaget, hører maaske til de allermindst farlige Handlinger. I saa Fald vilde det være meningsløst at paalægge ham Ansvar, fordi han ikke har undladt den. Ganske vist, han kunde have undladt Handlingen — men saa maatte han have foretaget en anden Handling, der lige saa vel eller maaske snarere kunde have medført Skade. Det er indlysende, at Retsordenen ikke kan gaa ud fra den Mulighed, at Individerne slet ikke handler; thi at leve er at handle. Det er derfor en Fiktion at tale om, at vedkommende har accepteret Risikoen. Hvis en dødsdømt fik Valget mellem at hænges, brændes, druknes, halshugges eller skydes, kunde man med lige saa stor Ret sige, at han frivilligt havde lidt Døden. Naar Retsordenen opstiller Reglen om Ansvar for den blotte Foraarsagelse, siger den paa samme Maade: Hvordan du end forholder dig, maa du bære Risikoen; — men du maa vælge, om du vil have Risikoen a, b, c eller d.

Noget mindre afskrækkende er den anførte Betragtning, naar man indsnævrer Aarsagsbegrebet, og navnlig naar man gaar ud fra en Teori, der kun vil kalde en Handling for Aarsag, naar den er farlig (har »Aarsagsevne«), og naar dette er kendeligt for en

---

17) I selve den anførte Betragtning savnes derfor den egentlige, positive Grund til at paalægge Erstatning. Den indeholder kun, at der ingen Hindring er derfor.

Person i den handlendes Situation [18]). Alligevel gælder her i Hovedsagen det samme, som ovenfor er sagt. De helt ufarlige Handlinger er saa faa, at intet Menneske kan indskrænke sig til dem; man tvinges til at foretage en Mængde farlige Handlinger, hvis man vil leve; men i saa Fald er det en mærkelig Frihed at tale om, naar Forholdet blot er, at man kan vælge mellem flere Onder.

Sætningen, at den, der handler frivilligt, skal (rettere: kan) bære Ansvaret, fordi han kunde have undladt at handle, er altsaa urigtig, saalænge enhver Handling, eller dog enhver farlig Handling, medfører Ansvar. Den kan derfor i det højeste anvendes, hvor der gøres en yderligere Begrænsning, f. Eks. hvis Reglen begrænses til ekstraordinære Handlinger eller Handlinger, som Retsordenen søger at modvirke. — I det sidste Tilfælde bliver den omformet: du bærer Ansvaret, fordi du kunde *og burde* have undladt Handlingen; men det vil sige, at der kommer en helt ny Grund til. —

Heller ikke denne Betragtning kan da retfærdiggøre en almindelig Foraarsagelsesteori. Den kan ogsaa siges kun at høre til »Udenværkerne«. Det egentlig afgørende Spørgsmaal maa blive: Hvad kan man opnaa ved at paalægge den ene eller den anden Part Tabet? Hvilken Regel frembyder de største Fordele? Her er det, den næste Betragtning sætter ind.

4. Den handlende bør bære Risikoen for sin Handling, fordi den er foretaget i hans Interesse: *cujus commodum, ejus periculum.* Dette udformes ofte nærmere saaledes: Ligesom Handlingens heldige Følger vil komme ham til Gode, saaledes bør de uheldige Følger gaa paa hans Kappe; *ubi emolumentum, ibi onus.* Handlingen med alle sine Følger bør betragtes som en Enhed; man bør ikke kunne tilegne sig alle de gode Følger og vælte alle de uheldige Følger over paa andre [19]).

---

18) Saaledes nærmest *Jung* S. 119—20: Enhver skal erstatte den ved en Handling forvoldte Skade, som han ved Beslutningen om denne Handling forudsaa eller burde have forudset, ialtfald efter dens generelle Indtrædelsesmulighed. Se ogsaa nedenfor ved Note 34.

19) Jfr. *Saleilles* no. 58, 2; *Josserand* S. 103 ff. — En lignende Betragtning er det, naar man begrunder Ansvaret med, at Skaden maa regnes som en Bestanddel af *Produktionsomkostningerne,* jfr. f. Eks. *Raphael:* Om ansvarighet för skada i följd af jernvägsdrift, især S. 35 ff.; *Loening:* Die Haftung des Staats S. 90; men denne Betragtning *kan* indeholde mere, jfr. ovenfor § 15 in.

I disse Betragtninger er der meget rigtigt. Det vil let ses, at de er beslægtede med adskilligt af, hvad der er anført i det foregaaende Afsnit. Men de kan ialtfald ikke føre til at paalægge Ansvar i saa vidt Omfang, som disse Forfattere mener.

Hvad den første Sætning angaar, saa er der i og for sig ingen Grund til at knytte Risiko og Interesse til hinanden [20]). — Det er derfor, den anden Betragtning søger at finde Grundene hertil. — Som den er formuleret [21]), er den dog ganske urigtig. Under de nuværende Samfundsforhold, hvor det vidtgaaende Ansvar ikke er anerkendt, er det normalt ganske urigtigt at sige, at den handlende, der slipper for de uheldige Følger, tilegner sig tilsvarende heldige Følger. Det gælder vel i Reglen om Ekspropriation og Nødretsindgreb, men ingenlunde om de Tilfælde, man under Diskussionen først og fremmest har for Øje: Udøvelse af en farlig Industri eller anden Erhvervsvirksomhed.

Det sker hyppigt, at en Virksomhed foraarsager en tilfældig Skade paa f. Eks. 1000 Kroner; men der kommer ikke pludselig dumpende 1000 Kroner til vedkommende Fabrikant. Den Fordel, han faar, er simpelthen Fortjenesten ved det præsterede Arbejde, den leverede Vare o. s. v. Disse to Størrelser, Skaden og Fortjenesten, har intet som helst med hinanden at gøre. Der er ikke Tale om, at vedkommende uberettiget stikker en til Skaden svarende Ekstrafortjeneste i Lommen. Hans Fortjeneste vil bestemmes af det økonomiske Livs Faktorer, hans Dygtighed, Konkurrencen o. s. v., og det er meget muligt, at end ikke den samlede Fortjeneste vilde kunne dække de indtraadte Skader. Rent abstrakt taget vil det normalt næppe have stor Indflydelse paa Størrelsen af hans Fortjeneste, om man paalægger ham Ansvar eller ikke. Virkningen af, at man paalægger ham Ansvar, vil være, at han forhøjer sine Priser i tilsvarende Grad. Det er derfor Publikum, Konsumenterne, der vilde komme til at bære Tabene, naar Ansvaret blev indført, medens de nu gaar fri [22]).

---

[20]) Det bliver der først, naar det paavises, at Interessen er stor nok til at bære Risikoen, og naar samtidig Ønsket om Opretning — eller Beskyttelse af den skadelidendes Interesse overfor den handlende — træder frem.

[21]) Særlig skarpt er den udformet hos *Teisseire:* S. 157 ff.

[22]) Se Udviklingen ovenfor S. 117—18.

Den Tanke, der ligger i den anførte Betragtning, indeholder dog i Virkeligheden en betydningsfuld Sandhed; Tanken maa blot udformes paa en anden Maade. Den maa omdannes fra en konkret til en generel Betragtning, fra en individuel til en social, nationaløkonomisk Betragtning. Det er den, der viser, at det er muligt og samfundsøkonomisk hensigtsmæssigt i et vist Omfang at paalægge Ansvar for *retmæssige* Handlinger, nemlig hvor det er givet, at Interessen i deres Foretagelse er stor nok til at bære Byrden af en Erstatningspligt [23]). Det er imidlertid indlysende, at Betragtningen i denne Omformning ikke kan føre til en almindelig Foraarsagelsesteori. Den er aabenbart uanvendelig ved retstridig Skadetilføjelse, navnlig forsætlig skadegørende Handlinger uden Nyttemotiv, og den gælder kun visse af de retmæssige Handlinger [24]).

5. Endnu en Betragtning har man anført: Det er simpelthen det samme som at indføre Aarsagssætningen paa Retsomraadet, hvor den maa formodes at gælde som overalt ellers. Ansvarsreglen er kun en Afledning af det højere Princip, »der kræver, at enhver Virkning skal tilskrives og knyttes til sin Aarsag, og som bedst kunde formuleres i den klassiske Sætning *suum cuique tribuere,* forstaaet i en ny Aand [25])«.

Denne Betragtning lyder ret smukt, men er i Virkeligheden ganske hul — eller endog positivt urigtig. — Det er rigtigt, at Retsvidenskaben som de andre Videnskaber bør lægge Aarsagssætningen til Grund for sit Arbejde og tage de deraf følgende Konsekvenser. Ligeledes bør den bygge paa den almindelige Videnskabs Resultater, hvor den i det enkelte Tilfælde efterforsker Aarsagen til en Begivenhed, og kan ikke hævde, at Momentet C er

---

23) Ovenfor S. 115—17, jfr. §§ 7, 8 og 10, samt § 15 in.

24) Nemlig visse *farlige* Handlinger, der *ensidigt* udsætter andre for Fare (ovf. S. 122 ff., jfr. §§ 13 og 19); og selv her tvinger praktiske Grunde til en Begrænsning (§ 14).

25) *Ripert et Teisseire* i Rev. trim. 1904 S. 757, se ogsaa Citatet af *Josserand* ovenfor ved Note 7. — Lignende Tanker findes allerede hos Naturrettens Forfattere. Iøvrigt afviger de moderne Teorier stærkt fra de ældre, som det navnlig viser sig deri, at de fleste af dem (med Undtagelse af dem, der bygger paa den gamle germanske Ret uden at give nogen egentlig Begrundelse) ikke medfører Ansvar for utilregnelige (ovenfor Note 15), medens dette netop var Hovedpunktet for de ældre Teorier (ovenfor § 28 in.).

Aarsag til B, hvis Videnskaben siger, at A er Aarsagen. Men mere er der ikke i denne Betragtning. Retsordenen kan ikke paa anden Maade »skaffe Aarsagsloven Gyldighed«. Den gennemfører sig selv i Livet uden Retsordenens Hjælp og uden at bekymre sig om dennes Modstand. A bliver ved at være Aarsag til B uden Hensyn til, om Retsordenen paalægger den, der har sat vedkommende Betingelse, Ansvaret eller ikke.

Lige saa lidt kan omvendt Aarsagslovens Anerkendelse lære os noget om Løsningen af selve Spørgsmaalet; thi dette kan formuleres paa følgende Maade: Naar Retsordenen med den almindelige Videnskab anerkender Sammenhængen mellem Aarsag og Virkning — altsaa f. Eks. anerkender, at visse Handlinger er Aarsag til (Betingelser for) en Skades Indtræden —, bør denne Erkendelse da føre til, at Retsordenen saa vidt muligt ophæver Virkningen (Skaden) igen, ved at man tvinger de Personer, hvis Handling har foraarsaget Skaden, til at erstatte den? Det maa da snarere siges, at Formodningen i høj Grad er imod, at Retsordenen skulde »gennemføre Aarsagssætningen« paa denne Maade. Udfra Aarsagssætningen maa det forekomme ganske vilkaarligt at vælte Virkningen tilbage paa en enkelt af de utallige forudgaaende Betingelser (Led i Aarsagsrækken). Den anførte Betragtning vilde konsekvent sige, at Retsordenen skulde søge alle Virkninger ophævede og den tidligere Tilstand genindført. Men dette vilde sige det samme som, at hele Udviklingen skulde standses og Verden skrues tilbage til sin tidligere Tilstand. I Virkeligheden vilde dette være en Modarbejdelse af Aarsagslovens Virkninger. Et saadant Maal kan Retsordenen fornuftigvis ikke stille sig.

6. Endelig har man anført, at Foraarsagelsesteorien er anbefalelsesværdig, fordi den vil have en gavnlig præventiv Virkning; den alene skulde paa tilfredsstillende Maade modvirke, at der sker Skade.

Dette er sikkert urigtigt. Prævention er vel et Formaal for Retsordenen, men kun med Hensyn til retstridige Handlinger (§ 4), og selv om retstekniske Grunde kunde føre til at medtage visse andre Tilfælde, vilde de dog aldrig retfærdiggøre en saa kolossal Ændring af Retsreglen [26]).

---

[26]) Ovenfor S. 56 ff. Om endnu et Argument for disse Teorier, nemlig Postulatet om en fælles Retsgrund for al Skadeserstatning, se nedenfor i § 30 ved Note 33 ff.

Det vil ses, at ingen af de Betragtninger, man anvender til at begrunde de Teorier, der knytter Ansvaret til den simple Foraarsagelse eller den blotte Aktivitet, staar for en nærmere Prøve: De praktiske Betragtninger fører ialtfald ikke saa vidt, og de andre er enten tomme eller urigtige. Det er heller ikke vanskeligt at anføre Argumenter, der positivt viser, at en Foraarsagelsesteori er uholdbar.

For det første har Retsordenen ingen Grund til at paalægge Ansvar ved den blotte Foraarsagelse, da den ikke opnaar noget derved. Med Skaden er Ulykken sket, og dette forandres ikke ved en Omlægning af Byrden. En saadan bringer heller ikke gennemsnitlig (generelt) andre Fordele. Det er vel sørgeligt, at en Person uskyldigt skal lide et Tab, men Opretning kan kun ske ved at vælte Tabet over paa en anden — der er lige saa uskyldig — og det er lige saa sørgeligt. Retsordenen staar neutral overfor de to Parter; den kan ikke generelt foretrække den ene for den anden. Det kan derfor siges at være en simpel Anvendelse af »Inertiens Grundsætning«, at der ikke gives Erstatning [27]).

Dernæst kan positivt gøres gældende, at der med enhver Omfordeling følger Tab, Udgifter ved Gennemførelsen i Almindelighed og navnlig ved Processer. Fremdeles rummer enhver Proces saa mange Kilder til Fejl, at man ofte vilde være langt fra at naa det tilstræbte Maal: fuld Erstatning for det lidte Tab. Og denne Usikkerhed gør ikke Ordningen anbefalelsesværdig. Det er derfor absolut utilraadeligt at iværksætte Omfordelingen, naar der ikke opnaas *væsentlige* Fordele ved den.

Maaske kan man ogsaa anføre en økonomisk Gennemsnitsbetragtning: der er nærmest Formodning for, at den skadelidende kan bære Tabet bedre end den handlende. Som Regel er det kun opsparet Formue, der gaar i Løbet, medens den, der foraarsager Skaden, maaske ikke ejer noget at udrede Erstatning af [28]). — Denne Betragtning er dog for grov og almindelig, og den gælder slet ikke i Tilfælde af Skade paa Liv og Lemmer. — Endelig vilde Reglen formentlig have en uheldig Virkning paa Samfundsmedlemmernes almindelige Handlemaade.

De anførte Betragtninger gælder, hvad enten man antager

---

27) Ovenfor § 3 ved Note 5, § 14 ved Note 1.

28) Jfr. § 14 Note 2.

den ene eller den anden Foraarsagelsesteori. Men i mange Tilfælde vil man kunne anføre yderligere Betragtninger. Jo videre et Aarsagsbegreb man antager, des umuligere bliver det at benytte det som Ansvarsgrundlag.

Særlig klart er det, at det i det praktiske Liv er umuligt at operere med Foraarsagelsesteorien, naar Aarsagsbegrebet opfattes som *conditio sine qua non* [29]), da det ikke giver nogen brugbar Begrænsning for Ansvaret. Dette er tit nok — ogsaa fra den klassiske Læres Side — paavist med Hensyn til Virkningerne: Man kan ikke paalægge Ansvar for enhver Virkning af den til Erstatning forpligtende Handling. Men ganske det samme gælder med Hensyn til Aarsagerne (Betingelserne). Principielt er Antallet af Betingelser for en vis Skade altid uendelig stort. Praktisk taget vil Antallet dog ikke blive saa stort ved Ansvarsreglens Anvendelse, da Aarsagsrækken i Livet normalt er saa forviklet, at det vil være umuligt med Sikkerhed at udfinde de fjernere Betingelser. Faktisk vil man normalt kun udfinde et vist Antal af de nærmeste Aarsager, saa at det praktiske Resultat fjerner sig milevidt fra det, som selve det til Grund liggende Princip indeholder. Dette vilde i og for sig være Grund nok til at forkaste det omtalte Begreb som Ansvarsgrundlag; men selv om man ser bort herfra og accepterer det faktiske Resultat, vilde der dog stadig blive mange Tilfælde, hvor man vilde have en Flerhed af Aarsager. Efter Principet maatte de alle være ansvarlige; men det synes indlysende, at dette er urimeligt. Særlige Vanskeligheder vilde

---

[29]) Dette Udtryk bruges som en kort Betegnelse, der rammer Teoriens Hovedindhold, selv hvor det anerkendes, at en Begivenhed undtagelsesvis kan være Aarsag, skønt den ikke er conditio sine qua non, nemlig hvor to af hinanden uafhængige Aarsager samtidig hidfører Skaden (se *M. L. Müller* S. 14 ff. med Henvisninger). I saadanne Tilfælde er de to Begivenheder i Forening dog conditio sine qua non. Teoriens Indhold er, at Retsordenen maa operere med de almindelige videnskabelige Begreber, d. v. s. normalt med det filosofiske Betingelsesbegreb. For saa vidt er det strengt taget urigtigt at sige, at cond. s. q. n. er Aarsag, men det kan dog forsvares for Nemheds Skyld. Derimod burde man i Videnskaben ikke bruge Navnet Aarsag til Betegnelse for de snævrere Begreber, der er udformet af Retsvidenskaben (jfr. ovf. i § 20 Nr. 1). For saa vidt burde man heller ikke kalde andre Ansvarsteorier Foraarsagelsesteorier end dem, der knytter Ansvaret til Betingelsesbegrebet. Her er Teorierne dog anført under deres gængse Navne.

ogsaa opstaa af den Grund, at den skadelidende selv som oftest (altid?) maatte anses som Medaarsag til Skaden.

Disse Vanskeligheder vilde vel undgaas, hvis Ansvaret knyttedes til de Foraarsagelsesbegreber, som en Del af de nyere videnskabelige Jurister har udviklet [30]); men det maa hævdes, at de øvrige Betragtninger allerede i og for sig er afgørende. Der kan ikke være Tale om nærmere at gennemgaa de enkelte Foraarsagelsesbegreber her og paavise deres Uanvendelighed som Ansvarsgrundlag. Det maa være tilstrækkeligt at fastslaa, hvad der følger af det foregaaende, at der ikke kan paavises noget enkelt Hensyn, der fører til uden Forskel at knytte Ansvar til Foraarsagelsen som saadan. Det eneste Hensyn, der kan paavises i ethvert Foraarsagelsestilfælde, er selve Opretningskravet; men det træder frem ved enhver Skade og fører derfor klart ud over alle indsnævrede Aarsagsbegreber. Paa den anden Side er der intet af de Hensyn, der hidtil er anført, som dækker alle Konsekvenser af en Foraarsagelsesteori, hvilket af de mange Begreber man end vælger [31]).

Dette skal endnu paavises specielt for den Teori, der i Nutiden har mest Vind i Sejlene, og som formentlig ogsaa er den, der er nærmest ved at kunne anvendes som Ansvarsgrundlag, nemlig Teorien om *den adækvate Foraarsagelse* i dens snævreste Udformning [32]).

Aarsag er efter denne Teori kun den Betingelse, som efter sin særegne Beskaffenhed generelt begunstiger Resultatet — og det ikke ganske ubetydeligt — eller som i Almindelighed forøger den objektive Mulighed for, at der skal indtræde et Resultat af saadan Art som det indtraadte [33]). Da der blandt Teoriens Tilhængere er Strid om, hvilket Standpunkt man skal vælge for Bedømmelsen, vil vi her vælge det Standpunkt, der gør Begrebet snævrest: at bedømme Handlingen fra den handlendes Standpunkt. Thi naar det vises, at dette Begreb er for vidt til at be-

---

30) Paa dette Sted kan der ikke være Tale om at give blot en Oversigt over de vigtigste Teorier. En ganske kort Oversigt findes hos *Oertmann:* Vorbem. 4 til § 249/54; iøvrigt henvises til *Traeger:* Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht 1904.

31) Sml. *G. Rümelin* S. 290—3.

32) Om denne Teori se ovenfor i § 20 Note 1.

33) Se *Traeger* l. c. S. 159, *M. Rümelin* i Arch. f. civ. Pr. Bd. 90, S. 188 ff.

nyttes som Ansvarsgrundlag, er det dermed givet, at alle de andre er uanvendelige.

Vilde man knytte Erstatningsansvaret til det nævnte Begreb, kunde man i Korthed udtrykke Reglen saaledes: Ansvaret er betinget af: 1) at *Handlingen er farlig*, 2) at Faren var *kendelig* for den handlende [34]). Denne Ansvarsregel er det imidlertid umuligt at opretholde. Det er for det første indlysende, at den ikke kan gælde udenfor Interessekollisionstilfælde. Der kan intet anføres for at paalægge ubetinget Ansvar for den Skade, en Person tilføjer en anden i Medfør af et Kontraktsforhold eller andet særligt Forhold, der bringer ham i Berøring med den anden. Den omtalte Begrænsning har de fleste Tilhængere af Foraarsagelsesteorierne imidlertid ikke haft Øje for [35]). Men fremdeles kan Teorien heller ikke med denne Begrænsning opretholdes. Dette vil blive paavist i næste Paragraf ved Omtalen af *Müller-Erzbach*, da han i Virkeligheden indtager dette Standpunkt.

Hermed kan der sluttes af. Det er paavist, at de Teorier, der betegnes som almindelige Foraarsagelsesteorier, er forfejlede, hvad enten Teorien knytter Ansvaret til den rent ydre Foraarsagelse eller til Aktiviteten (Initiativet) eller endelig til dette Moment i Forbindelse med Mulighed for at forudse Skaden — saa at Ansvaret paahviler den, der foretager en Handling, som han burde indse var farlig.

Der er derfor ikke Tvivl om, at Retsbevidstheden er paa Vildspor, naar den føler sig tiltalt af disse Teorier. Forklaringen derpaa er, at der gives adskillige Tilfælde, hvor der bør anerkendes Ansvar uden Skyld, og at Retsfølelsen ikke evner at drage Grænserne tilstrækkelig skarpt, hvorfor den overfører denne Anskuelse paa andre Tilfælde, hvor den er urigtig. Hvis man forsøger at bedømme Tilfælde, hvor dagligdags, ufarlige Handlinger paa Grund af særlige Omstændigheder har medført Skade, vil sikkert kun meget faa være i Tvivl om Svaret: at der ikke bør paalægges Ansvar.

---

34) Nærmest dette Standpunkt indtager *Jung* (ovenfor Note 18) og *A. Serlachius:* Straff och skadestånd, VI, især S. 102; se fremdeles Bem. om *Müller-Erzbach* og *Adler* nedenfor i § 30 ved Note 4—5 og Note 28.

35) *Josserand* indser dog, at der ikke er *samme* Grund til at paalægge Erstatning i Kontraktsforhold (S. 109 ff.). Se iøvrigt ovenfor § 19 ved Note 24 ff. samt i Note 1.

§ 30.

Andre Teorier, der forkaster Culpareglen.

Ved Siden af de almindelige Foraarsagelsesteorier findes der endnu nogle Teorier, der forkaster Culpareglen helt og søger at sætte et videregaaende Ansvarsprincip i Stedet [1]). Flere af disse Teorier er, skønt de ikke kalder sig Foraarsagelsesteorier, nær beslægtede med den Teori, der blev behandlet sidst i § 29 [2]). Dette er ikke saa mærkeligt, da det er ganske vilkaarligt, at man kalder denne Teori en Foraarsagelsesteori. Faktisk gaar den ud paa at knytte Ansvar til den farlige Handling som saadan; den kunde for saa vidt ogsaa være optaget i denne Paragraf.

Af de andre Teorier, der staar paa dette Standpunkt, er der Grund til at nævne en, nemlig *Müller-Erzbach*'s Teori om »*Gefährdungshaftung*« [3]). Skønt han opponerer mod de adækvate Foraarsagelsesteorier som saadanne [4]), staar han dog i det praktiske Resultat meget nær ved en Teori, der vilde knytte Ansvaret til adækvat Foraarsagelse. Han knytter nemlig Ansvaret til Fremkaldelsen af en Faretilstand og viser selv, at det samme er Indholdet af de adækvate Foraarsagelsesteorier [5]). Dog staar han paa et enkelt Punkt i en skarp Modsætning til de fleste af sine Forgængere, nemlig ved den Begrænsning, han gør i Omraadet for Gefährdungsreglen. Han opstiller en Sondring mellem, hvad han kalder »*einseitige Gefährdung fremder Interessen*«, og *eigene Interessenexponierung*« [6]), og hævder forskellige Regler for de to Grupper.

Hvor Skade voldes ved »einseitige Gefährdung«, hæftes der ubetinget, endog i Tilfælde af vis major. For alle andre Tilfælde gælder et langt svagere Ansvar, »Gefahrtragung« [7]). Denne Son-

---

1) Af Forfattere, der opstiller saadanne Teorier, kan, foruden de i Teksten omtalte, nævnes *Forsman*, *Pfizer* og *Luchsinger*. Ogsaa *Jung* (ovenfor § 29 Note 34) burde maaske anføres her, da hans Teori dog ikke er en helt sædvanlig Foraarsagelsesteori; se ogsaa Note 33 og 35 nedenfor.

2) Ved Note 32 ff.

3) Navnet er optaget efter *M. Rümelin*.

4) *Müller-Erzbach* S. 22 ff.

5) Se samme S. 55, 2. Stk.

6) *Müller-Erzbach* § 3.

7) Ansvaret gaar dog ogsaa her udover Culpareglen, der kun bevares for enkelte Undtagelsestilfælde. Se hans Værk §§ 8 ff. og nedenfor § 31 Note 22.

dring, som det er *Müller-Erzbach*'s Hovedfortjeneste at have gjort, svarer ret nøje til den Begrænsning, der her er hævdet for Grundsætningen om Ansvar for retmæssige Handlinger, og som er udtrykt saaledes, at Sætningen kun gælder for Interessekollisionstilfælde [8]).

De Udtryk, han benytter ved Bestemmelsen af Sondringen, svarer til dem, der ofte er benyttet her: Sondringen beror paa, om man ensidigt i egen Interesse paatvinger andre Faren, eller om de frivilligt udsætter sig selv for den. Alligevel kommer han paa enkelte Punkter til andre Resultater [9]). Sagen er, at han ikke finder det egentlig afgørende i den nævnte Sondring, men derimod i Interessernes Stilling i de forskellige Tilfælde [10]). Dette skulde man tro var det samme som at sige, at det afgørende er, om der foreligger en Interessekollision; men han forstaar det dog lidt anderledes og kan saaledes komme til det Resultat, at der kan findes Tilfælde, der falder udenfor Ansvarsreglen, skønt den skadelidende ikke frivilligt har udsat sig selv for Faren — saaledes det, at en uskyldig arresteres, hvor han begrunder »Gefährdungs«-Reglens Uanvendelighed med, at Strafforfølgningen foregaar i alle Borgernes Interesse [11]) —.

Det vil ses, at der kommer en Konflikt frem mellem de to Synspunkter, han anlægger. Det er klart, at Faren paatvinges ensidigt ogsaa i disse Tilfælde; men alligevel nægter han at anvende Ansvarsreglen. Det første Moment bliver altsaa ikke afgørende; ved Siden af den frivillige »Udsættelse af sig selv« bliver han nødt til at opstille Begrebet »notwendige Interessenexponierung«. Det Resultat, han saaledes naar, kan ikke billiges. Der er ikke den Konflikt mellem de to Synspunkter, som han antager. Det maa hævdes, at der foreligger en Interessekollision overalt, hvor en Person ensidig paatvinger en anden en Fare (eller Skade), med mindre det netop af Hensyn til denne andens Interesse var erklæret for retmæssigt at paatvinge ham Faren (Skaden), som ved negotiorum gestio.

---

[8]) Ovenfor § 19.

[9]) Se de to Eksempler, der er omtalt ovenfor § 19 Note 18 og § 26 Note 6.

[10]) *Müller-Erzbach* S. 45 f., S. 103 ff.

[11]) *Müller-Erzbach* S. 104, jfr. ovenfor § 26 Note 6.

Bortset fra de Tilfælde, hvor en Person lovligt handler paa en andens Vegne, maa det afgørende søges i, om Individet *frivilligt* udsætter sig selv for Faren ved at træde i et vist, nærmere Forhold til den farlige Handling. I disse Tilfælde bliver Erstatningsreglen uanvendelig, fordi det ikke er nødvendigt at kræve nogen overvejende Interesse hos den handlende. Man kan *lige saa godt* [12]) kræve, at der findes en overvejende Interesse hos den, der udsætter sig selv for Faren. Man gaar ikke den skadelidendes Interesser for nær ved at nægte ham Erstatning; thi da det staar i Individets egen Magt at undlade at udsætte sig for Faren, vil Nægtelsen af Erstatning blot medføre, at han ikke udsætter sig, med mindre han selv har den fornødne overvejende Interesse dertil [13]). Omvendt *maa* der kræves en overvejende Interesse hos den handlende overalt, hvor Faren *ensidig* paatvinges andre. Derfor maa Tilfældet med Varetægtsfængsel falde ind under »Gefährdungs«-Grundsætningen. Handlingen bør kun foretages, naar Staten har en overvejende Interesse i den; derfor kan og bør der betales Erstatning. Paa den anden Side staar det ikke i Borgernes Magt selv at afgøre, om de vil løbe Faren [14]).

Denne Fejl hos *Müller-Erzbach* staar i Sammenhæng med, at han ikke tager Ordet Interesse i den Betydning, det har i Interessekollision. Hans afvigende Opfattelse fremgaar klarest af et andet af hans Eksempler [15]). En saadan Interesse som den, der findes hos den skadelidende i de af *Müller-Erzbach* nævnte Tilfælde, kan ikke gøre Ansvarsreglen uanvendelig. Man kan sige, at Interessen kun kan medføre, at Ansvarsreglen ikke kan anvendes, hvor der er Tale om en Skade, der lides i Medfør af Interesseforholdet — og det vil sige, hvor man træder i et saadant specielt Forhold til den farlige Virksomhed, som er omtalt i § 19.

Den fjernere Interesse, som f. Eks. den store Befolkning, Publikum, har i en vis farlig Handling (et Stærkstrøms- eller

---

12) Dette gælder, naar man ser rent abstrakt paa Forholdene, d. v. s. ser paa alle Tilfælde under et. I enkelte Tilfælde, nemlig visse Kontraktsforhold, kan særlige Hensigtsmæssighedsgrunde føre til at lægge Ansvaret — og dermed kræve den overvejende Interesse — hos den handlende, jfr. ovenfor § 25.

13) Ovenfor § 19 ved Note 8.

14) Se herved ovenfor § 26 i. f.

15) Det er omtalt ovenfor i § 19 Note 18.

Jernbaneanlæg), har vel sin Betydning. I og for sig maa det siges at være den, der gør Handlingen retmæssig. Men alligevel mister de Personer, der alene er »interesserede« paa denne Maade, ikke enhver Beskyttelse overfor den farlige Virksomhed.

Dette er i Grunden kun en ret naturlig Konsekvens af de almindelige Principer. Ligesom det er den handlendes overvejende Interesse, der begrunder Erstatningspligten, kan denne kun falde bort, hvor der er en overvejende Interesse hos den skadelidende [16]). Men det er klart, at den enkelte Borger ikke har en Interesse i Retshaandhævelsen eller i Jernbanedriften, der overvejer de modstaaende Interesser og er stor nok til at legitimere Handlingen [17]); det er alle Borgeres Interesse, der gør Handlingen retmæssig. Derfor kan den enkelte Borger heller ikke miste sin Ret til Erstatning.

Det anførte kan ogsaa udtrykkes saaledes: Den enkelte Borger (Konsument) har vel en vis ringe Del i den Interesse, der legitimerer Handlingen; men for langt den største Del er Interessen dog hos andre. Der foreligger altsaa alligevel en Interessekollision, idet den enkelte ensidigt og uden egen Interesse udsættes for den allerstørste Del af Faren [18]). Forholdet staar derfor i alt væsentligt som ellers. Der kunde kun være Tale om at lade Erstatningen bortfalde, hvor Skaden var hidført netop ved den lille Forøgelse af den farlige Virksomhed, som skyldtes den skadelidendes egen Interesse; men en saadan Forbindelse mellem Skade og Interesse vilde ikke kunne paavises. Derfor bliver det nødvendigt altid at paalægge den handlende Ansvaret, og dette kan gøres netop ifølge den samme Betragtning som den, der førte til at fritage for Ansvar overfor dem, der udsætter sig selv for Faren: Naar Retsordenen giver den Regel, at den handlende er ansvarlig, vil Følgen heraf kun blive, at han kun indlader sig paa Handlingen, naar han har en overvejende Interesse i den. Retsreglen kan saaledes siges at skabe en overvejende Interesse hos den hand-

---

16) eller hvor en saadan dog kan skabes ved Retsreglen, hvilket gælder overalt, hvor det beror paa vedkommende selv, om han vil udsætte sig for Faren, jfr. lige ovenfor (ved Note 12—13).

17) Derimod har den enkelte Borger nødvendigvis en Interesse, der er i Stand til at bære den Risiko, hvorfor han udsætter sig, naar han benytter den farlige Indretning.

18) Der foreligger en Interessekollision overalt, hvor Interesserne ikke *fuldstændig* falder sammen, som ved negotiorum gestio.

lende; og dette kan den gøre, fordi den handlende i disse Tilfælde vil kunne lægge Byrden over paa de egentlig interesserede Personer.

Den reale Betragtning, der i Virkeligheden ligger til Grund for det her forsvarede Resultat, er den, at Tabet altid bør bæres af den Interesse, der gør Handlingen retmæssig. Naar denne Interesse er hos samtlige eller en stor Kreds af Borgere (Konsumenter eller Kunder), saa bør ikke den enkelte alene, men alle i Forening bære Tabet, eller nøjagtigere: hver især i Forhold til sin Interesse. Af denne Betragtning følger det, at den enkelte skadelidende ikke bør bære Tabet; man maa søge at faa dette fordelt paa alle, og faktisk er dette muligt, naar man lægger Tabet direkte paa den handlende [19]). Resultatet er altsaa, at den af *Müller-Erzbach* gjorte Sondring er unøjagtig, og at det ovenfor i § 19 hævdede kan fastholdes.

Hvad iøvrigt Indholdet af hans »Gefährdungs«-Teori angaar [20]), saa gaar den ud paa, at Ansvar ifaldes af den, der vilkaarlig har fremkaldt eller vedligeholdt en Faretilstand, naar Faren var forudseelig (S. 61), hvilket beror paa, om en sagkyndig og omsigtsfuld Mand ved Vurdering af de Kendsgerninger, der var kendelige for ham i den konkrete Situation, kunde slutte, at Foretagendet var farligt (S. 62). I Henseende til Farens Grad kræver han intet ekstraordinært; men Faren maa dog være saa stor, at en forstandig Mand regner dermed og træffer Forholdsregler derimod (S. 62 f.). Skønt den nærmere Grænsebestemmelse er noget uklar [21]), er der dog ikke Tvivl om, at *Müller-Erzbachs* Teori om Tilfældene af »einseitige Gefährdung« i det praktiske Resultat kommer meget nær til det Standpunkt, at Ansvaret indtræder ved adækvat Foraarsagelse [22]).

---

19) Dette maa ogsaa gælde med Hensyn til Varetægtsarrest, selv om Fordelingen her maa ske ad anden Vej end ved Erhvervsvirksomheder, jfr. ovenfor § 26 ved Note 6—10.

20) Hans anden Teori, om »*Gefahrtragung*«, interesserer os ikke, da den omfatter de Tilfælde, der ligger udenfor denne Afhandlings Omraade (navnlig Kontraktsforhold og Viljeserklæringer).

21) Han vil tage Hensyn til Interessen i Handlingen, men dog kun til en vis Grad, som Bemærkningen S. 64, Nr. 1 viser; herved mener han dog at gøre de fleste dagligdags Handlinger ansvarsfri (S. 67), men herved forlader han tillige det rene Farebegreb; sml. ovenfor § 20 Note 2.

22) Se *Müller-Erzbach* S. 55 og ovenfor ved Note 5.

Denne Teori betegner et betydeligt Fremskridt i Forhold til de Teorier, der ikke begrænser Reglen til Kollisionstilfælde. Det maa ogsaa indrømmes, at der kan anføres gode Grunde for en saadan Ansvarsregel. Dette er allerede paavist i Afsnit I, hvor denne Regel faktisk er blevet drøftet indgaaende. Ganske vist er den ikke omtalt udtrykkelig; men Grunden hertil er, at den er behandlet i to Dele. Reglen svarer nemlig til Culpareglen (med Bortseen fra Individualiteten) + Ansvar for enhver retmæssig, farlig Handling (§ 13). Undersøgelsen af disse to Regler har derfor for saa vidt tilstrækkeligt godtgjort, at *Müller-Erzbachs* Regel ikke kan anses for rigtig, idet ingen af de to Halvdele, hvoraf den bestaar, kan opretholdes fuldt ud [23]).

Det er med god Grund, Reglen er blevet behandlet i to Stykker; thi der kan ingen afgørende real Betragtning anføres, som er fælles for de to Grupper. Den eneste, man har kunnet paaberaabe sig, er den, at den handlende kunde forudse sin Risiko og derfor kunde have undladt at handle, hvis han ikke vilde bære den; men denne Betragtning er ikke tilstrækkelig til at begrunde en Ansvarsregel, der omfatter *alle* farlige Handlinger [24]). Den af *Müller-Erzbach* opstillede Regel bestaar altsaa faktisk af to forskellige Grundsætninger, der er forenet i en fælles Formulering.

For hver af de to Halvdele, Reglen bestaar af, kan der anføres bedre Grunde, nemlig for den enes Vedkommende Præventionshensynet og for den andens Vedkommende Interesseudlignings-betragtningen [25]); og for en rent abstrakt Betragtning kunde det synes, at disse Hensyn i det væsentlige maatte føre til »Gefährdungs«-Reglens Anerkendelse. — Dette er det, der giver Teorien dens Styrke [26]). — Alligevel viser det sig, at det, naar man tager Hensyn til det praktiske Livs Tarv, er nødvendigt at indskrænke Ansvaret til visse ekstraordinære Handlinger [27]). Men hermed falder den sidste Mulighed for at opretholde Reglen som en Enhed.

Iøvrigt maa det udfra et metodisk Synspunkt hævdes, at det er farligt at opstille en Regel som den omtalte. Sagen er jo, at den netop bestaar af to Dele, der hver hviler paa sine Retshen-

---

[23]) Jfr. henholdsvis § 5 og § 14 ovenfor.
[24]) Se Diskussionen ovenfor i § 29 Nr. 3 (S. 243—4).
[25]) Jfr. henholdsvis § 29 Nr. 6 og Nr. 4.
[26]) Sml., hvad der er anført ovenfor i § 13 ved Note 9.
[27]) Ovenfor § 14.

syn [28]); og disse Retshensyn er saa forskellige, at der ialtfald maa kræves en nøje Undersøgelse af, om de ikke paa et eller flere Punkter medfører forskellige Resultater ved Reglens nærmere Gennemførelse.

Selv om *Müller-Erzbachs* Teori saaledes ikke kan godkendes, fortjener hans Værk Opmærksomhed, ikke mindst paa Grund af den Maade, hvorpaa han begrunder sin Teori, idet dette sker udfra en indgaaende Undersøgelse af de reale Hensyn [29]). Han optager den Tanke om den overvejende Interesses Betydning, som *R. Merkel* havde fremsat [30]), og forener den delvis med den, som *Mataja* havde gjort gældende, men som var blevet lidet anerkendt af Juristerne [31]). Samtidig betoner han den frie Aktivitets Betydning og Ansvarsreglens præventive Virkning. Paa adskillige af disse Punkter nærmer hans Standpunkt sig til denne Afhandlings. Hans Fejl er navnlig, at han ikke har tilstrækkelig Øje for de praktiske Hensyn, der gør det nødvendigt at indsnævre Reglen, og at han slet ikke ser, at hans Ansvarsregel rummer to vidt forskellige Grupper af Tilfælde. Dette har han kun kunnet overse, fordi han delvis har optaget Interessemomentet som et Led i

---

28) Denne Forskel bestrides navnlig energisk af *K. Adler*, der ialtfald vil gøre den til en væsentlig formel Forskel. Han hævder, at de Tilfælde, hvor der foreligger Culpa, er meget nær beslægtede med dem, hvor der handles, skønt Faren er kendelig. Thi Skaden er her ikke tilfældig; »den er i og for sig ikke uforskyldt, ja undertiden tilføjes den endogsaa forsætlig«. Egentlig er han selv tilbøjelig til at tale om Skyld i begge Tilfælde. Forskellen er blot, at Retsordenen viser den »særlige Liberalitet« at tillade visse farlige Handlinger. Til Gengæld, hævder han, maa Hovedsondringen lægges mellem disse Tilfælde og dem, hvor der hæftes for en uforudseelig Følge (S. 10—12, herunder Afsindiges Ansvar). Alene disse sidste Tilfælde vil han anerkende som *ægte* »Erfolgshaftung«, medens han ved de retmæssige farlige Handlinger taler om *uægte* »Erfolgshaftung«; og disse to Grupper af Tilfælde er »begrebsmæssig adskilt ved en dyb Kløft« (S. 12). — *Adler* har Ret i, at man kan sige, at Skaden kun er tilfældig i de sidste Tilfælde (se ovf. § 20 Note 4); men denne Forskel har ikke saa stor Betydning, saa længe man hylder saa vidtgaaende en Teori som han (ovf. § 29, Nr. 3). Og han har absolut Uret i, at Skyld og uægte »Erfolgshaftung« er omtrent et og det samme.

29) Se *Müller-Erzbach* S. 57 ff.

30) Se herom § 31 ved Note 16 ff.

31) Om denne se ovenfor § 15 in. Direkte optager *Müller-Erzbach* vel ikke *Matajas* Betragtning, se hans Kritik S. 32 f., men faktisk anvender han dog en ganske lignende Betragtning selv, se S. 59 f.

Bedømmelsen af Handlingens Farlighed [32]). Faktisk skjuler sig herunder, at han ønsker Ansvar for retstridige Handlinger (Culpa) og noget farligere, retmæssige Handlinger. En væsentlig medvirkende Aarsag til Resultatet er vel hans Uvilje mod Culpareglen, som han kritiserer altfor stærkt, forledt af en i og for sig beret-tiget Opposition mod den Maade, hvorpaa denne Regel som oftest fremstilles og forsvares.

Det udviklede skulde have vist, at det er umuligt at forsvare en Teori, der omfatter alle Ansvarstilfælde, og at der maa sondres mellem flere forskellige Ansvarsprinciper. *Adlers* Teori har ialtfald tjent til afgørende at vise, at de utilregnelige Personers Ansvar maatte stilles i Modsætning til de øvrige Tilfælde. *Müller-Erzbach* har godtgjort, at der maatte udformes forskellige Regler for Interessekollisionstilfælde og andre Tilfælde. Endelig er det her paavist, at der maa gøres endnu en Sondring, idet det er umuligt at opretholde den Enhed eller væsentlige Lighed, *Müller-Erzbach* og *Adler* finder mellem den retmæssige, farlige Handling og Culpa.

Naar alligevel saa mange betydelige videnskabelige Forfattere har opstillet et enkelt, alt omfattende Ansvarsprincip, saa skyldes det, for en stor Del, en Synsmaade, der har en stærk Magt over manges Sind. Man siger: Den samme Virkning kan kun have samme Aarsag i alle Tilfælde; Skadeserstatning er et og det samme i alle Tilfælde, altsaa maa det ogsaa være en og samme Aarsag, d. v. s. Retsgrund, der ligger bag ved [33]). At man kan føle sig tiltrukket af dette Ræsonnement, er let forklarligt. Det sidste Aarhundredes konstruktive Videnskab saa en Hovedopgave i at føre alle de spredte Retssætninger tilbage til de Principer, der laa til Grund for dem. Det maa ogsaa altid være Opgaven at udfinde den skjulte Enhed, der ligger bag ved de i det Ydre forskellige Regler; men Begejstringen for dette Arbejde kan let føre til at

---

[32]) Jfr. Note 21 ovenfor.

[33]) Denne Tankegang ligger bag ved hele *Bindings* Udvikling (S. 433—79, herimod se *Degenkolb* i Arch. f. civ. Pr. Bd. 76, især S. 74 ff.). Se fremdeles *Jung* S. 119, 160—1, *Mauczka* S. 11 f., S. 118, *Sjögren* (i Teksten straks nedenfor) S. 39 f., *Reuterskiöld* i T. f. Rvsk. 1908 S. 345—62 og *A. Serlachius:* Straff och skadestånd S. 82 ff.; sml. ogsaa *Luchsinger:* Das Verschuldungsprincip S. 12 og S. 149.

»finde« en Enhed, hvor den ikke er til Stede. Man opstiller et Enhedsprincip, der i Virkeligheden er tomt eller positivt urigtigt.

Det er det samme, der er foregaaet her. Naar Skadeserstatning skal have en fælles Retsgrund, kan man vanskeligt finde paa andre end Kausalitet i en eller anden Forstand. Men hvem siger, at al Skadeserstatning har samme Retsgrund? Det er et rent Postulat [34]). Det kunde i og for sig være tiltrækkende at forsøge paa at finde en fælles Retsgrund, og paa Forhaand ligger det nær at antage, at Aarsagen til, at man ikke kan finde Enheden, alene er, at man ikke ser skarpt nok [35]). Alligevel burde Forstanden dog vise en, at der er en til Vished grænsende Sandsynlighed for, at det er haabløst; thi en Undersøgelse af de enkelte Tilfælde af Skadeserstatning — om hvis Retfærdighed man er enig — viser, at det er *Grunde af ganske forskellig Art*, der gør sig gældende i de forskellige Grupper af Tilfælde. Vel er der en vis Enhed, nemlig at der i alle Tilfælde foreligger en Skade, og dermed er det givet, at al Skadeserstatning har en fælles Grund, nemlig Bestræbelsen efter at skaffe den skadelidende Opretning, at beskytte hans Interesse og dermed samtidig skabe Sikkerhed i Samfundet. Men videre kommer man næppe i Retning af at finde Enhed i Skadeserstatningsretten. Man har kun gjort det vanskeligt at indse dette, fordi man har forlagt Undersøgelsen fra det praktisk-juridiske til det filosofisk-spekulative Omraade, hvor man let kommer til at bevæge sig imellem taagede eller tomme Begreber.

En ejendommelig Illustration faar det sagte, naar man betragter *Sjögrens* Værk [36]), det, der i denne Retning søger dybest ind for at paapege den egentlige Retsgrund til Skadeserstatningen. Han bekæmper med Føje Jherings Opfattelse, at Skylden er den egentlige Retsgrund; Skylden kan kun være et Symptom paa den

---

34) Se *Degenkolb* l. c. og *Brock:* Das negative Vertragsinteresse, S. 176 ff., jfr. ogsaa *M. Rümelin:* Gründe S. 12.

35) Sml. navnlig *Jung*, der er klar over, at det af ham fundne Princip er mangelfuldt (S. 120), men som postulerer, at »der uden Tvivl til Grund for disse Ansvarskategorier ligger et fælles Princip, der hidtil nærmest kun er følt, men som kæmper efter forstandsmæssig Udformning . . .« (S. 160—1).

36) Om rättstridighetens former med särskild hänsyn till skadeståndsproblemet (1894), især S. 172—252, jfr. S. 39 f., 115 f. (tysk Udgave i Jher. Jahrb. Bd. 35, S. 343 ff., især 407 ff.) ; se herved ogsaa *Reuterskiöld* l. c. og *Thyrén* i T. f. Rvsk. 1895 S. 309 ff.

egentlige Grund (have symptomatisk Betydning) [37]). Men i Stedet for at søge, hvad der realt er Grunden til Erstatning i de Tilfælde, Culpareglen omfatter, — thi det er det, Skylden er et Symptom paa, — føres han af sit Postulat om en enkelt Retsgrund til at søge, hvad der er fælles ved al Skadeserstatning. Han finder herved det egentlig retstiftende i *Viljens Kausalitet* [38]). Kausaliteten er det, der er fælles for alt Ansvar, og den bliver retstiftende derved, at den har sit Princip i den skadevoldendes Vilje. Dette kan den imidlertid have paa to Maader: Viljen kan være *causa efficiens* (Grund) eller *causa finalis* (Zweck, Formaal i objektiv Betydning) [39]).

Ved det sidste tænker han paa Ansvar uden Culpa. Han mener, at en Person med Rette kan gøres ansvarlig for Virkningerne af en Virksomhed, der bestaar i hans Interesse, eller »som Finaliteten har knyttet til ham«. En saadan Virksomhed har sit Formaal (causa finalis) i Personen, og dette vil atter sige i hans Vilje [40]).

Ligesom Viljen kan være Handlingens Aarsagsprincip paa disse to Maader, saaledes fremtræder det udadtil under to Former. Ansvaret knyttes dels til *Skylden*, dels til *Virksomhedens Finalitet* [41]); men begge disse er kun symptomatiske Momenter, Symptomer paa den bagved liggende Enhed: Viljens Kausalitet.

Det praktiske Indhold af *Sjögrens* Lære kan siges at være, at en Persons Ansvar er betinget af, enten at der foreligger Skyld hos ham, eller at Virksomheden foregaar i hans Interesse [42]). Med dette Standpunkt kommer han i Virkeligheden flere af de Forfattere nær, der vil blive omtalt i § 31 [43]). Vi faar faktisk to Ansvarsregler, en knyttet til Skylden, en anden til Interessen. En

---

[37]) l. c. S. 190 f.

[38]) l. c. S. 190, 208, 246 ff. — Paa nogle Steder (S. 204, 207) angives det afgørende at være selve dette, at Virksomheden er den paagældendes (den handlendes) *egen* Virksomhed; men de to Synspunkter mener han aabenbart fører til samme Resultat, jfr. S. 208.

[39]) l. c. S. 188 ff.

[40]) l. c. S. 201 ff.

[41]) l. c. S. 190.

[42]) Dette er i Realiteten Indholdet af hans Krav, at Finaliteten har knyttet Virksomheden til en bestemt Person (l. c. S. 201 ff.).

[43]) *Unger*, *R. Merkel* og navnlig *A. Merkel*.

Kritik af hans reelle Standpunkt vil saaledes følge af, hvad der siges i næste Paragraf. Hvad angaar den dybere Enhed, som han finder, saa er den kun vildledende. Man kan vel finde en vis Lighed mellem Culpatilfældene og de Tilfælde, hvor en Person vilkaarligt handler, skønt Faren er kendelig [44]), — i begge Tilfælde beslutter Personen en Handling, skønt han forudser Muligheden af Skade og Ansvar —; men det er ikke denne Lighed, *Sjögren* sigter til. Hans Sætning skal ogsaa begrunde de Sindssyges Ansvar, ialtfald i et vist Omfang [45]); og ved de retmæssige Handlinger er det overhovedet ikke Viljen i almindelig Forstand, han knytter sig til (Beslutningen om Aktivitet), men alene Interesseforholdet (Finaliteten). Men at dette, at en Virksomhed foregaar i en Persons Interesse, skulde være det samme som, at den har sin *causa finalis* i hans Vilje, maa bestrides. Her har Viljesbegrebet fuldstændig tabt sit sædvanlige Indhold og betegner blot Personen som saadan [46]). Men at operere med et Viljesbegreb, der er i den Grad forflygtiget, er kun vildledende [47]).

Det er da klart, at den fælles Retsgrund, han finder, Viljens Kausalitet, kun er et kunstigt konstrueret Overbegreb, der forener to ganske forskellige Regler. Den Sondring, han gør mellem Culpatilfældene og alle andre Tilfælde paa den anden Side, er i Virkeligheden et talende Vidnesbyrd om den dybe Kløft, der adskiller de to Grupper; for saa vidt tjener hans Teori til at vise Urigtigheden af at lægge Hovedgrænsen paa det andet Punkt: om Handlingen udspringer af en fri Aktivitet (Initiativet) eller ikke [48]). Skønt han bygger Ansvaret alene paa »Viljen«, dømmer han derfor de Forfattere, der vil bygge Ansvaret direkte paa Initiativet uden at sondre mellem de to Grupper af Tilfælde.

---

[44]) Det er den Betragtning, der er omtalt i § 29, Nr. 3; se ogsaa Note 28 ovenfor.

[45]) l. c. S. 213 ff., sml. ovenfor i § 23 ved Note 8 ff.

[46]) Klarest er dette selvfølgelig, naar han begrunder ogsaa de Afsindiges Ansvar med sin Sætning. Selv om Ansvaret bygges paa, at Bevægelsesfriheden er overladt dem i egen Interesse, er det dog umuligt at finde nogen Vilje som Grund til Ansvaret. — *Sjögren* maatte derfor hellere være blevet staaende ved den ovenfor Note 38 omtalte Forklaring, der imidlertid heller ikke giver nogen Begrundelse af Ansvaret, jfr. § 31 ved Note 3, saa lidt som den fornødne Begrænsning.

[47]) Sml. *M. Rümelin:* Gründe S. 30, jfr. ogsaa *Reuterskiöld* l. c. S. 350 f.

[48]) som *Adler* gør, jfr. Note 28.

§ 31.

Teorier, der vil supplere Culpareglen.

De Forfattere, der skal omtales i det følgende, staar i Modsætning til de ovenfor omtalte derved, at de indser, at det er umuligt at formulere en altomfattende Ansvarsregel eller overhovedet en Regel, der sammenfatter Culpatilfældene med andre Tilfælde. De anerkender Culpaprincipets Værdi, og at Ansvar for retmæssige Handlinger maa bygges paa andre Retsgrunde. Deres Anstrengelser gaar blot ud paa at finde den eller de afgørende Retsgrunde, eller iøvrigt nærmere at bestemme Omraadet for Ansvar uden Culpa. Nogle af disse Forfattere (navnlig *Unger* samt *A.* og *R. Merkel)* mener at kunne opstille et enkelt Princip, der bliver Culpaprincipet sideordnet; andre opgiver at finde en saadan enkelt Grundsætning (saaledes *G.* og *M. Rümelin).*

A. Merkel behandler Spørgsmaalet i 1885 [1]) og opstiller ved Siden af Culpareglen (§ 665, 1 [0]) [2]) Principet, at »*jeder die Kosten der Geltendmachung seiner Interessen tragen soll*« (§ 683, 2 [0]). Dette Princip medfører Ansvar uden Culpa dels ved Handlinger og Foretagender, som efter deres almindelige Natur er forbundet med bestemte Farer for andre, dels for bevidst Forulempelse af andre (§ 675). Under den sidste Gruppe falder Groshavari og Nødret; her foreligger der Interessekollisioner (§ 683), der maa løses saaledes, at Handlingen bliver retmæssig, men at der betales Erstatning. Under den første Gruppe henfører han en Mængde Tilfælde: Fabrikdrifts og især Jernbanedrifts Farer for Arbejdere og Tredjemand (§ 676 f.), Mandantens Ansvar overfor Mandataren (§ 678), Naboretstilfælde (§ 679), Ansvaret for Tjeneres Culpa (§ 680).

Begrundelsen af Ansvaret i disse Tilfælde uddyber han ikke nærmere. Han nøjes med at henvise til, at Billighed taler for at gøre den interesserede ansvarlig: Da Foretagendet, der hidførte Skaden, var *hans* Foretagende, maa Omkostningerne billigvis sættes paa hans Regning (§ 665, 2[0]) [3]); han kan ikke forlange at

---

1) Juristische Encyclopädie §§ 664—83.

2) At denne Regel er = Culpareglen, følger af *Merkels* Terminologi, hvorefter »Rechtsverletzung« er = tilregneligt Retsbrud (§§ 260—62).

3) Det er denne Tanke, *Sjögren* har optaget og delvis bygger paa, jfr. § 30 Note 38 og 46.

gøre sine Interesser gældende paa andres Bekostning (§ 680). For begge Grupper af Tilfælde antyder han endelig Sammenhængen mellem de to Spørgsmaal om Retstridighed og Erstatning. Visse Handlinger kan man af Hensyn til deres overvejende positive Betydning for menneskelige Interesser ikke forbyde, man maa i Stedet foreskrive Udligning af Skaden.

Ved denne Iagttagelse kommer han i Virkeligheden meget nær til en af de Hovedbetragtninger, der er gjort gældende her, nemlig at Erstatningspligten er rationelt begrundet, netop hvor Handlefrihedsgrænsen rykkes udad af Hensyn til Interessen [4]); men han har ikke set, hvad der virkelig var det afgørende. Det viser sig i Resultatet, idet han medtager Tilfælde, hvor Handlefriheden allerede er begrundet i, at den skadelidende selv er med til (interesseret i) Handlingen, saaledes det Forhold, at en Mandatar eller en Arbejder lider Skade. Her hævner Uklarheden i hans Begrundelse sig. At hans Princip iøvrigt ogsaa er mangelfuldt, indser han selv (§ 674); det angiver navnlig ikke, hvor vidt Ansvaret kan udstrækkes. Grunden til, at han ikke kom videre, maa atter søges i Ønsket om at føre ubeslægtede Tilfælde ind under eet Princip. Han har vel set, at der maa sondres mellem Culpareglen og andre Tilfælde, men postulerer, at disse andre alle hviler paa samme Synspunkt (§ 674). Noget andet er det, at hans Værk betegner et stort Fremskridt i Forhold til hans Forgængere [5]). Han har endelig klart fremhævet, at der var Tale om Ansvar for en retmæssig Handling, og at Retmæssigheden begrundedes af den positive Interesse i Handlingens Foretagelse. Naar det ikke lykkedes hans Efterfølgere at arbejde videre paa dette Grundlag, saa er Forklaringen for en Del at søge i *Merkels* »subjektive« Retstridighedsbegreb [6]); thi dette gjorde, at Tilhængerne af et objektivt Begreb ikke interesserede sig for hans Overvejelser.

Merkels Tanker suppleres til en vis Grad af *Unger* i hans to Værker: *Handeln auf eigene Gefahr* [7]), *Handeln auf fremde Ge-*

---

4) Sml. ovenfor § 16 i. f.

5) *Loening, Pfaff, Strohal* og *Baron* (§ 28 Note 7).

6) Ovenfor Note 2.

7) 2. Auflage 1893, oprindelig (kortere) Jher. Jahrb. Bd. 30, S. 363—421.

fahr [8]). *Unger* hørte oprindelig til den nedarvede Teoris ivrige Forsvarere [9]), men er ved indgaaende Undersøgelse af forskellige Ansvarstilfælde kommet til et andet Resultat. Hans første Arbejde former sig væsentlig som en Gennemgang af en Række Tilfælde, hvor der indtræder Ansvar uden Culpa; overfor disse stiller han i det andet de Tilfælde, hvor Culpareglen gælder.

Hans Enkeltundersøgelser viser, at han har et udmærket Skøn i konkrete Tilfælde, og er af betydelig Interesse, dog mest for dagældende positiv Ret; hans Arbejde er derfor en Art Materialsamling for den følgende Diskussion. De almindelige Betragtninger, som han knytter til Undersøgelsen, og som skulde vise dens Resultater, er af mindre Værdi og forbavsende kortfattede. Af hans første Artikel [10]) kan man kun udlede, at Ansvaret, som det ligger i Overskriften, er knyttet til *Handlingen*, d. v. s. en vilkaarlig menneskelig Handling. Dette Moment, som *A. Merkel* havde overset Betydningen af, fremhæver han klarere i 2. Udgave (S. 127) og knytter nogle almindelige Betragtninger dertil *(XVI)*. De gaar nærmest ud paa at vise, at det objektive Ansvar (knyttet til Foraarsagelsen) kæmper sig frem, men dog kun kan anerkendes som en Supplering af Culpareglen (S. 130—1); det maa vedblive at være Undtagelsen. Hvorledes Grænsen skal drages, siger han ikke her; men i Slutningen af den anden Artikel [11]) naar han lige til det Resultat, at der bestaar et »Billighedsprincip: *eigenes Interesse, eigene Gefahr — fremdes Interesse, fremde Gefahr*«, og at dette Princip fortjener at udnyttes i videre Omfang og anvendes almindeligere end sket i moderne Ret. Herved anerkender han med *Merkel* Interessemomentets Betydning, men han har altsaa tilføjet det ny Moment: Handlingen, den vilkaarlige Aktivitet, og heri er det, han egentlig ser Retsgrunden til Ansvaret, selv om han ikke nærmere kan klargøre det. I Begrundelsen er han nemlig ikke mere indgaaende, end *A. Merkel* var. Han anser det for »et etisk Bud, der ogsaa maa gælde paa

---

[8]) Jher. Jahrb. Bd. 33, S. 299—359.

[9]) Se en Artikel i Grünhut VIII, S. 209 ff. I en Artikel i Grünhut XIII, S. 715 ff. viser han, at han med Hensyn til Naboretsreglerne er naaet til en anden Opfattelse. Hans Standpunkt er her beslægtet med *Loenings* (se iøvrigt § 11 Note 20).

[10]) Jher. Jahrb. Bd. 30, S. 363 ff.

[11]) Jher. Jahrb. Bd. 33, S. 358 f.

Retsomraadet, at enhver maa handle paa *egen* Risiko og ikke vælte de skadelige Følger, der opstaar af hans Foretagende, af paa uskyldige Tredjemænd« [12]). Men fra den almindelige Sætning om, at man handler paa egen Risiko, maa der dog gøres Undtagelser, hvilket navnlig er billigt, naar man handler i andres Interesse.

Som det vil ses af de citerede Ord fra Slutningen af hans anden Artikel, indser han selv, at han ikke er naaet til at finde et fast Princip, der umiddelbart er anvendeligt. Grunden hertil er, at ogsaa han vil have for meget med. Han opregner ikke mindre end 16 forskellige Arter af Handlen, der sker paa egen Risiko, og disse er vidt forskellige; han medtager f. Eks. ogsaa Ansvar for Tab, der lides ved en Viljeserklærings Ugyldighed ved Viljesmangel, og Ansvar i en Række Kontraktsforhold [13]). Derfor maa hans »Princip« nødvendigvis blive et »Billighedsprincip« og ikke et Retsprincip. Det vil sige, at det i Virkeligheden er værdiløst, idet der er mange Tilfælde af Handlen i egen Interesse, der ikke sker paa egen Risiko [14]). En anden Mangel er det, at han ikke skarpt har taget Stilling til Spørgsmaalet om Handlingens Retmæssighed; han anerkender vel, at der væsentlig er Tale om retmæssige Handlinger [15]), men til sidst formulerer han dog Grundsætningen saa vidt, at begge Grupper gaar ind derunder.

Den, der bragte Udviklingen videre, var *R. Merkel* [16]). Hans Skrift kan tildels siges at gaa ud paa at sammenarbejde de Re-

---

12) Jher. Jahrb. Bd. 33, S. 299.

13) Dog opstiller han i 2. Udgave (1893) et Par Ansvarstilfælde, der falder udenfor Reglen om *Handlen* paa egen Risiko, nemlig den i det andet Udkast til BGB. § 752 optagne Regel (nedenfor Note 50) og en speciel Regel om utilregnelige Personers Ansvar. Her taler han om »Geschehen auf eigene Gefahr«.

14) Under Enkeltundersøgelserne er han flere Steder nærmere ved at faa de afgørende Hensyn frem. Han ser saaledes Erstatningspligten ved koncessionerede industrielle Virksomheder (I, Naboforhold) og Nødret (III) som en Udligning af modstridende Interesser; og i visse andre Tilfælde (IX—XI) fremhæver han den særlige Farlighed; men disse Momenter lader han ligge uden at udnytte dem, og han bringer dem navnlig ikke i Forbindelse med de to Hovedmomenter, Handlingen og Interessen.

15) S. 4 Note 5 og S. 5.

16) Die Kollision rechtmässiger Interessen und die Schadensersatzpflicht bei rechtmässigen Handlungen (1895).

sultater, *A. Merkel* og *Unger* havde naaet. Hans Undersøgelser bragte ham meget nær til at gribe det rette, men i det afgørende Øjeblik tog han fejl.

Første Del af hans Værk bestaar i en Paavisning af Nødretshandlingens Retmæssighed (Kap. 1) og dennes Slægtskab med andre Tilfælde (S. 49 ff.), derunder ogsaa farlige, retmæssige Handlinger (S. 58); i alle disse Tilfælde foreligger der nemlig en Kollision af berettigede Interesser [17]), og det er den overvejende Interesse, der gør Handlingen retmæssig. Hans Udgangspunkt er saaledes omtrent det samme som her, og han hævder fremdeles, at der i disse Interessekollisionstilfælde bør betales Erstatning.

Grunden hertil finder han i, at den krænkede Interesse er retmæssig; thi »først Erstatningspligten stiller de to Interesser lige i retlig Henseende, som det kræves, da de begge er lige retmæssige« (S. 147). Dette udfører han nærmere saaledes, at Retsgrunden (ratio) kun fører til at tillade Handlingen, men svigter overfor Spørgsmaalet, hvem der skal bære Omkostningerne ved Interessens Hævdelse. »Für *diese* Frage kommt vielmehr der einer Begründung wohl kaum bedürftige Satz zur Anwendung, dass jeder die Kosten der Geltendmachung seiner Interessen zu bestreiten hat, als Korrelat seines Vorteils, als Risikoprämie seiner Gewinnchance, als Passivum seiner Wirtschaft« (S. 148).

Denne sidste Sætning med dens Begrundelse eller Mangel paa Begrundelse er det svage Punkt; thi de uklare Udtryk dækker over den Fejl, han begaar: han indser ikke, at Ansvarsprincipet maa begrænses til ensidigt paatvungen Fare (Interessekollision). I det følgende udformer han nemlig — til Supplering af Culpareglen — *Principet om den aktive Interesse* som det, der bærer Erstatningspligten [18]). Indholdet af hans Regel kan siges at være, at der kræ-

---

[17]) Herved forstaar han, at to Interesser kommer i Modstrid med hinanden saaledes, at den ene kun kan gøres gældende paa den andens Bekostning (S. 14); han medtager herunder ogsaa det Tilfælde, at en Handling blot *truer* en retmæssig fremmed Interesse (S. 58), jfr. Bem. ovenfor i § 12 Note 2.

[18]) Hvad han mener hermed, udvikler han — efter at have opstillet Kravet om, at Skaden kan føres tilbage til en fri Viljesudfoldelse (S. 154) — saaledes (S. 160): »Soweit dagegen die früher qualifizierte Willenskausalität gegeben ist, da könnte man von einem *Prinzip des aktiven Interesses* sprechen, in dem Sinne, dass derjenige, welcher sein Interesse zum Nachteil

ves: 1) fri Aktivitet (Viljesudfoldelse), 2) Krænkelse af en retmæssig fremmed Interesse, 3) at Skaden var forudset eller forudseelig efter sin Art, 4) at Handlingen var begrundet ikke i den skadelidendes, men i den handlendes Interesse (S. 149 ff.). Disse Udtryk forstaar han imidlertid saaledes, at de ogsaa omfatter Tilfælde, hvor der ikke foreligger nogen Interessekollision [19]).

Herved viser han, at han ikke har faaet fat paa, at det afgørende netop er, om Handlingen udelukkende er erklæret for retmæssig af Hensyn til den overvejende Interesse. Naar han begynder med Interessekollisionstilfældene, er det for at begrunde, at Handlingen er retmæssig; men Erstatningspligten begrundes i noget, der rækker videre [20]). Hvis han var blevet staaende ved de egentlige Kollisionstilfælde, vilde hans Standpunkt have været beslægtet med det her indtagne, dog med den praktisk meget betydningsfulde Forskel, at Ansvaret ikke begrænses til usædvanlig farlige Handlinger [21]).

Til sidst (S. 165 ff.) gør *R. Merkel* endogsaa det endnu betænkeligere Skridt at forklare ogsaa Princípet om den aktive Interesse som et enkelt Udslag af et almindeligere Synspunkt, der gaar ud paa, at Risikoen skal bæres af den, *i hvis Virke- (Magt- eller Indflydelses-) og Interessesfære Skaden er indtraadt,* eller som havde »Einwirkungsmöglichkeit in abstracto«. Herved naar han til en Sætning, der er meget ubestemt og tilmed falsk [22]), og

---

oder unter Gefährdung eines legitimen fremden Interesses geltend macht, der »aktiv« wird, der handelt zur Wahrung seines, auf Kosten des fremden Interesses, auch wenn seine Handlung mit Rücksicht auf das Überwiegen seines in einem Notstand oder sonst in einer Kollision befindlichen Interesses als rechtmässig sich darstellt, dem anderen den Schaden ersetzen muss, der diesem durch die ihm von der Gesamtheit diktierte Unterordnung seines Interesses unter dasjenige des Handelnden erwachsen ist.«

19) Han medtager bl. a. Mandantens Ansvar for Skade, der lides af Mandataren under Hvervets Udførelse; thi »Mandanten har sat ham i Bevægelse i egen Interesse« (S. 161).

20) Sml. Bogens Titel (ovenfor Note 16).

21) At tage Hensyn til Farens Størrelse erklærer han ubetinget for udelukket; det er kun tænkeligt udfra Culpareglens Standpunkt (S. 135).

22) Efter hans første Sætning gaar Ansvaret ofte ud over »Indvirkningsmuligheden«. Omvendt kan Ansvaret udenfor Kollisionstilfælde som Hovedregel ikke række saa langt, se dog *Müller-Erzbach,* hvis Regel om »Gefahrtragung« (§ 30 ved Note 7) netop bygger paa dette Princip. Forløberen for Ideerne i denne Retning er *Strohal* (Jher. Jahrb. Bd. 33, S. 384 ff.).

som kun tjener til at skjule den Modsætning, han selv har paapeget mellem Culpareglen og Erstatning for retmæssige Handlinger; thi Spørgsmaalet om Muligheden for at indvirke paa Forholdet har kun Betydning udfra Præventionsbetragtningen [23]). Hvad iøvrigt selve Princípet om den aktive Interesse´angaar, saa er dette ikke blot for vidt udformet [24]), men lider ogsaa af Uklarhed i flere Henseender. Navnlig er det uklart, hvorledes det forholder sig med Aktiviteten og Interessen indbyrdes, naar de findes hos hver sin Person. *Merkel* siger, at hvor en Person som *negotiorum gestor* for en anden har paaført en Tredjemand Skade, der maa den handlende hæfte i første Linie i Kraft af sin Aktivitet (altsaa uden Interesse), men at han i sidste Instans maa kunne vælte Tabet over paa den interesserede, fordi dennes Interesse er den egentlig bevægende Kraft [25]).

I Modsætning til disse Forfattere, som søgte at opstille et enkelt Princip, der kunde sideordnes med Culpareglen, og som derfor kom til at opstille Principer uden Realitet, er der en Række Forfattere, der indser, at Ansvarsreglen maa begrænses til et langt snævrere Omraade, men samtidig opgiver de fleste af dem helt at finde de bærende Principer.

Den mest fremtrædende Forfatter af denne Retning er *M. Rümelin* [26]). Hans Hovedsætning er, at der ikke kan findes et almindeligt objektivt Ansvarsgrundlag: »Skadeserstatningsrettens Fremtid ligger ikke i Opstillingen af et Enhedsprincip, der alene gør salig, men i Erkendelsen af, hvor mangfoldige de Interesser er, der skal afvejes« [27]). Han forsvarer Culpareglen overfor de mange Angreb, den har været udsat for [28]); men han er paa den anden Side paa det rene med, at det er nødvendigt i et vist Omfang

---

[23]) Sml. ovenfor i § 20 især Bem. ved Note 24.

[24]) Dette erkender *Merkel* selv, idet han siger (S. 179), at Princípet ikke kræver undtagelsesfri Gennemførelse, men at der kræves særlige Modgrunde for at indskrænke Ansvaret under det, som Princípet medfører. Men hvilke disse er, siger han ikke.

[25]) l. c. S. 184. — En Discipel af *R. Merkel* er *Hagelberg;* adskillige andre er stærkt paavirkede af ham.

[26]) Hovedarbejdet er: die Gründe der Schadenszurechnung (1896), men hans Anskuelser revideres lidt i: Schadensersatz ohne Verschulden (1910).

[27]) Sch. o. V. S. 74.

[28]) Gründe S. 5, Sch. o. V. S. 17 ff., samt: das Verschulden in Straf- und Zivilrecht.

at gaa ud over den. En Række af disse Tilfælde har han selv samlet under Benævnelsen »*Gefährdungshaftung*«, og med dette Navn betegnes hans Teori i Reglen.

Han gaar ud fra Nødretstilfældet [29]), men den Interesseudligning, der sker her, kan ogsaa anvendes, hvor den blotte Fremkaldelse af Fare er tilladt. Ligheden finder han navnlig slaaende ved de særlig farlige industrielle Virksomheder — Samfundets Interesse kræver kun, at de kan bestaa uhindret, ikke at de føres paa andres Bekostning [30]) —; men Grundsætningen kan strækkes ret vidt. Dog maa det være en væsentlig Betingelse, at *Faren* og det truende Forhold er usædvanlige [31]). Dette fremhæver han meget stærkt som en Modsætning til de ældre Teorier. Men Forskellen fra disse indskrænker sig ikke hertil.

Han vil overhovedet ikke have sin Teori opfattet som opstillende et egentligt *Ansvarsprincip* [32]); der er kun Tale om en »mulig Løsning« af den Interessekollision, som opstaar i alle Tilfælde, hvor vi »ved en generaliserende Betragtning kan konstatere, at en Handlemaade, der daarlig kan undværes og derfor ikke kan forbydes, er en Kilde til Fare for andre« [33]). Paa dette Punkt ligger Hovedforskellen mellem hans Anskuelse og den her forsvarede. Han afsvækker den i og for sig rigtige Betragtning til en ubestemmelig »Tendens« i Stedet for at vise, hvilke Grunde der gør, at den ikke kan gennemføres og føre til Erstatning ved alle farlige Handlinger. Dette staar i Sammenhæng med, at han ikke sætter Spørgsmaalet i bestemt Forhold til Retstridighedsspørgs-

---

[29]) Gründe S. 36 ff.

[30]) Paa den ene Side er der ingen Grund til fuldstændig at prisgive de allerede stærkt handicappede Interesser hos den truede; paa den anden Side er den handlende meget vel i Stand til at indføje Erstatningen i sit Foretagendes Driftsomkostninger, hyppigt endog at vælte den af paa den større Kreds, der drager Fordel af Bedriften (Sch. o. V. S. 26).

[31]) Sch. o. V. S. 31, sml. ogsaa Gründe S. 48 og 55. — Se i samme Retning *Blume* i Kritische Vierteljahrsschrift Bd. 38, S. 210—11.

[32]) Gründe S. 56: »Auch die ganze Gefährdungshaftung ist kein fest determiniertes juristisches Prinzip, sondern eine namentlich durch die Steigerung der Interessencollisionen in der Neuzeit hervorgerufene Tendenz, die ihre nähere Begrenzung durch eine auf komplicirten legislatorischen Erwägungen beruhende positive Normierung erhalten muss.«

[33]) Sch. o. V. S. 30—1.

maalet [34]) og ikke begrænser Grundsætningen til ensidig Fremkaldelse af Fare [35]). Det viser sig ogsaa i, at han forkaster *Matajas* »nationaløkonomiske« Argument [36]). Hans Resultat er da, at Spørgsmaalet om Ansvar bør afgøres efter en Undersøgelse af alle Momenter i hvert enkelt Tilfælde; saaledes bør der tages Hensyn til Farens Grad og Handlingens Vigtighed, men navnlig Foretagendets Bærekraft, derunder Muligheden for Forsikring, paa den ene Side, og den opdragende, fareformindskende Virkning af Ansvarsreglen paa den anden Side [37]). Der kan derfor heller ikke være Tale om at give en almindelig Lovregel om Ansvar uden Culpa; højst om farlige industrielle Virksomheder og andre aabenbart almenfarlige Handlinger kunde der gives en almindelig Regel [38]).

Om der kan formuleres en praktisk anvendelig almindelig Regel, er et Spørgsmaal for sig [39]); men det maa hævdes, at det ikke er berettiget at tillægge de mange Hensyn, han fremhæver, den Vægt, han synes at tillægge dem. Om Handlingen er mer eller mindre vigtig, bør ikke spille nogen større Rolle, saa lidt som normalt Spørgsmaalet om Bærekraften [40]), hvor der virkelig foreligger en særlig stor Fare fremkaldt ved en ekstraordinær Virksomhed. De Eksempler, han giver paa Tilfælde, hvor Ansvarsreglen kan anvendes, synes iøvrigt at gaa videre, end man vilde kunne, naar alle disse Hensyn skulde tages i Betragtning.

Der findes en lang Række Forfattere, der udtaler sig for at paalægge Ansvar uden Hensyn til Culpa ved alle særlig farlige Handlinger, og som saaledes i det praktiske Resultat staar ret nær baade ved *Rümelins* Teori og den her forsvarede Anskuelse.

---

34) Grunden til, at han ikke bygger videre paa det af *R. Merkel* lagte Grundlag, er en delvis Kritik af dennes Hovedlære (Gründe S. 54 f.).

35) Se Gründe S. 46—8. I Sch. o. V. S. 42 f. indrømmer han dog overfor *Müller-Erzbach*, at der bør gøres Undtagelse fra Ansvaret i de fleste andre Tilfælde.

36) Sch. o. V. S. 33.

37) Sch. o. V. S. 32 f.

38) Gründe S. 55. I Sch. o. V. S. 29 f. nævner han foruden Stordrift generende koncessionerede Virksomheder, Automobilkørsel, Ansvar for Dyr, maaske for Huse og andre Anlæg.

39) Se herom § 22 ovenfor.

40) Se herom ovenfor § 16 in.

De fleste af dem gaar imidlertid slet ikke ind paa nogen egentlig Begrundelse af Reglen [41]). En af dem, der giver mest i Retning af Begrundelse, er *Gjelsvik* [42]).

Han opstiller den Regel, at »man maa uden Hensyn til Skyld svare for den Skade, der forvoldes ved en retmæssig Bedrift, der involverer en i væsentlig Grad ud over det sædvanlige gaaende Fare for Omgivelserne« [43]). Og han udtaler, at denne Regel er et Udslag af Ekspropriationsprincipet, og at dens Begrænsning kan siges at hvile paa et Kompensationssynspunkt [44]). Ved Fremhævelsen af dette sidste Synspunkt har han indlagt sig Fortjeneste [45]); men iøvrigt paaviser han ikke nærmere de reale Grunde, der ligger bag ved Reglen. Grunden hertil ligger vel i, at hans Teori sigter paa positiv norsk Ret; og her var det ikke nødvendigt at gaa dybere ind derpaa, thi han fandt i den norske Retspraksis et Materiale, der blot behøvede at bearbejdes for at give det rette Resultat. Men netop af denne Grund bliver hans Undersøgelse af Problemet udfra Forholdets Natur ikke tilfredsstillende, idet han gaar let hen over den og afstiver Resultatet med positiv Ret.

Ved Undersøgelsen af de almindelige Principer [46]) henholder han sig i det væsentlige til Unger og Merkel; og der bliver derfor ogsaa for ham kun en Tendens til Erstatning (som hos Unger) eller en Mulighed for denne Løsning (som hos Rümelin). Han bemærker, »hvad der forresten ogsaa forstaas af sig selv, at det nævnte Ekspropriationsprincip ikke er et positivretsligt Princip, udfra hvilket vi kan deducere, at en given Handling er retmæssig mod, at der svares Erstatning. Nej, det er et legislativt Princip,

---

41) Ogsaa teoretisk nær *M. Rümelin* staar *Riedel* samt *G. Rümelin* og *Traeger*, hvilke sidste dog fjerner sig endnu mere fra de konstruktive Teorier: Ansvarsgrundene er mangfoldige — Interesse, Fremkaldelse af Fare, Prævention, Bevisnød, Bærekraft — og maa tages i Betragtning samtidig. Opgaven er nøjagtigt at bestemme Forholdet imellem dem. I lignende Retning gaar ogsaa *Mitteis, Guhl* (i Einleitung) og *Burckhardt* (S. 503 ff.); denne sidste nærmer sig dog samtidig til *Stammler* (nedenfor Note 50). Disse Forfatteres Værker er citeret § 28 Note 7.

42) Om Skadeserstatning for retmæssige Handlinger efter norsk Ret (1897).

43) l. c. S. 36 f.

44) l. c. S. 36 f., jfr. S. 28 og S. 33 ff.

45) Sml. ovenfor § 14 ved Note 3.

46) l. c. S. 14 ff.

som det er Lovgiverens Sag at udforme i dets enkelte Anvendelser« [47]).

Den nærmere Udformning af Reglen tager han udelukkende fra positiv Ret (S. 33 ff.), og saaledes er det, han kommer til Kompensationssynspunktet, som han finder udtrykt i Reglerne om Ansvar for Dyr. Iøvrigt maa det fremhæves, at han hævder, at Ansvarsreglen ikke omfatter det Tilfælde, hvor den farlige Virksomhed foregik i skadelidendes egen Interesse (S. 39); men han uddyber heller ikke dette Punkt nærmere, hvorfor det er umuligt at sige, om hans Afgrænsning falder ganske sammen med den her foretagne. Naar *Gjelsviks* Arbejde ikke kan betegnes som tilfredsstillende, er det, fordi han ikke har givet en fyldestgørende Udredning af de bærende Principer efter Forholdets Natur. I praktisk Henseende er det en Mangel, at Ansvarsbetingelserne i enkelte Retninger ikke er præciseret tilstrækkeligt, og navnlig, at han udtaler sig, som om det afgørende var Farens Størrelse, medens det langt snarere er Virksomhedens Usædvanlighed [48]).

Endnu skal kun berøres den Teori [49]), der gaar ud paa, at der bør opstilles en almindelig Grundsætning om *Erstatning efter Billighed*, hvor ingen af de andre Ansvarsregler finder Anvendelse. Det hævdes ofte, at Dommeren skal kunne paalægge den, der har foraarsaget Skaden, at erstatte den, forsaavidt det skønnes at

---

47) l. c. S. 15 f.

48) Af andre Forfattere, der hævder Ansvar ved særlig farlige Handlinger — navnlig industrielle Virksomheder — kan nævnes *Platou*, *Stang* og tildels *Scheie* (citeret i § 28 Note 9), fra Frankrig navnlig *Saleilles* (i senere Værker) og *Gény* (se iøvrigt nedenfor i § 34 Note 9), fremdeles Majoriteten paa »böhmischer Juristentag 1904« (*Randa* S. 14—6) og *Mihurko* samt *Pavlicek* og *Randa* — de sidste gør dog kun meget smaa Undtagelser fra Culpareglen. — Nærmest herhen hører vel ogsaa *Loening*, *Pfaff*, *Strohal* og *Blume*, omend deres Teorier ikke er saaledes udformede, at de med Sikkerhed kan indordnes i nogen af de opstillede Grupper, samt *Nordling* og formentlig de fleste af de danske Forfattere, der er omtalt i § 28 Note 10. Det gælder ialtfald om *N. Lassen*, der i U. f. R. 1887 — i Tilslutning til nogle Bemærkninger af *Torp* i U. f. R. 1884, S. 1141—3 — udtaler (S. 57), at der kan være Grund til Erstatning for retmæssige Handlinger, som »forøger den almindelige Risiko for andres Retsgoder ud over, hvad Livets sædvanlige Gang fører med sig«.

49) Denne vil i Modsætning til de foregaaende Teorier kunne forenes med den, der er forsvaret i Afsnit I (§§ 7—22).

stemme med Billighed [50]). Andre nøjes med at sige, at Skaden i saadanne Tilfælde bør fordeles mellem de to Parter [51]).

Begge Anskuelser gaar i Virkeligheden ud paa en begrænset Gennemførelse af Foraarsagelsesprincipet som subsidiært Ansvarsgrundlag, dog med en mer eller mindre vidtgaaende Hensyntagen til den ansvarliges konkrete Interesser. Men hermed er det i Grunden givet, at den foreslaaede Ansvarsregel er uheldig. Det er allerede vist i § 29, at Foraarsagelsesprincipet ikke kan anvendes som Ansvarsgrundlag. Imod den opstillede Regel kan ogsaa anføres, at det ikke vilde gaa an at give en saadan almindelig Skønsregel, der slet ikke gav Dommeren nogen Vejledning om, hvilke Momenter han havde Lov til — og burde — tage i Betragtning; dette fremgaar tilstrækkeligt af den store Uenighed, man finder hos Forfatterne om, hvem der bør bære Skaden i de Tilfælde, hvor der ingen Skyld foreligger. En saadan Regel vilde derfor være i høj Grad usikker i Anvendelsen, og desuden vilde den formentlig — selv om den ikke var obligatorisk — ofte virke afskrækkende, altsaa uheldigt paa Handlefriheden.

Iøvrigt kan det heller ikke anses for tilfredsstillende at give en Regel, der bygger paa en taaget Forestilling om Billighed; det maa være Opgaven at undersøge, om der er enkelte Momenter i den faktiske Situation, der kan afføde et Billighedskrav. Af de forskellige Ting, der kunde være Tale om i denne Henseende, er de fleste allerede behandlet i det foregaaende. Det eneste Moment, der her skal fremdrages, er *Parternes Formuesomstændigheder.*

Det er klart, at Tabet for den rige er mindre føleligt end for den fattige, som det kan ramme haardt. Hensynet hertil kan muligvis føre til at nedsætte den Erstatning, der skal svares efter Culpareglen, i visse Tilfælde, ligesom det kan føre til ikke at paalægge de afsindige et ubetinget Ansvar (ovf. § 23). — Dette Spørgsmaal vedkommer os ikke her og ligger overhovedet udenfor denne Afhandlings Plan. — Det maa imidlertid benægtes, at dette Hen-

---

50) En saadan Regel var foreslaaet i det andet Udkast til BGB. (§ 752). Se fremdeles *Stammler:* Das Recht der Schuldverhältnisse S. 117—9, Die Lehre von dem richtigen Rechte S. 469—73, *Brock* S. 186 ff. og *Hedemann,* der dog delvis anerkender et videregaaende Ansvar, samt til Dels *Mitteis* og *Burckhardt* (se Citaterne i § 28 Note 7).

51) Se *Horten:* Schadenersatz und Strafe S. 25.

syn kan føre til at *paalægge* Erstatningspligt udfra en rationel Betragtning. Hermed er det ikke Meningen at sige, at dette Hensyn maa forkastes, fordi det er »ujuridisk«, som nogle Forfattere siger; alle reale Hensyn er lige gode, hvad enten man vil kalde dem juridiske eller ikke. Men selv om det er rigtigt, at Smerten for Samfundet kan formindskes ved, at Byrden lægges paa de bredere Skuldre, saa mangler der enhver Grund til at lægge Byrden netop paa den, der har foraarsaget Skaden.

Hvorfor skal *netop* han bære Skaden, da der dog er mange andre (rige), der lige saa godt kan det? Jo, siger man, han har dog foraarsaget Skaden, og Skadeserstatningsproblemet er netop Spørgsmaalet om, hvorvidt den foraarsagende eller den skadelidende skal bære Tabet. Dette er imidlertid kun tomme Talemaader eller en petitio principii [52]). Der kan ikke angives nogensomhelst Grund til at paalægge netop ham Erstatningen. I hans ydre Forhold til Skaden er der ikke mere Grund til at lægge Erstatningen paa ham end enhver anden. For saa vidt kunde man lige saa godt lægge Erstatningen paa den, som først opdagede Skaden. Det ser blot mindre vilkaarligt ud at tage den, der har foraarsaget Skaden, fordi Aarsagsforholdet normalt er en af Betingelserne for Ansvar og den paagældende derfor hyppigt vil være ansvarlig af andre Grunde. Men hvor disse andre Grunde mangler — altsaa f. Eks. hvor Skade forvoldes ved en retmæssig, »ufarlig« Handling —, bør Foraarsagelsen utvivlsomt ikke medføre Ansvar. Der opnaas intet ved at paalægge den paagældende Erstatning, som ikke vilde opnaas lige saa godt ved at lægge Erstatningen paa en hvilkensomhelst anden Person, der var lige saa rig; og Staten har heller ingen Grund til at interessere sig mindre for ham end for enhver anden Person [53]).

Vil man derfor gøre Brug af Tanken, saa er det det eneste rimelige at lægge Tabet paa Samfundet som Helhed, d. v. s. paa alle dets bærekraftige Medlemmer i Forhold til deres Bærekraft. Dette vilde altid kunne ske, da Bærekraften altid er til Stede; men Spørgsmaalet, om det bør ske, skal ikke forfølges her. Det vilde føre os langt ud over Afhandlingens Omraade, da Grundene til Skadefordeling i disse Tilfælde kun er de samme, som findes

---

52) Sml. ovenfor § 29, især ved Note 12.

53) Jfr. Bem. ovenfor i § 29 ved Note 26.

overalt, hvor der sker Skade, selv om det er ved Naturbegivenheder.

Vi har nu betragtet de vigtigste af de afvigende Teorier, der er opstillet om et Erstatningsansvar udover Culpareglen. Om de allerfleste kan det siges, hvad der blev sagt om Foraarsagelsesteorierne: Grunden til, at man ikke naaede det rette Resultat, var, at man blev ført til at sammenfatte for mange Tilfælde, enten fordi man postulerede en Enhed, hvor den ikke fandtes, eller fordi man dog ønskede at naa tilbage til saa omfattende Grundsætninger som muligt. En anden Omstændighed, der hyppigt har gjort sig gældende, er, at flere af Forfatterne ikke har gjort det tilstrækkelig klart, om de vilde udvikle Retsreglen efter Forholdets Natur eller blot give det rette Synspunkt for positiv Ret. — Dette har dog ikke spillet saa stor en Rolle, da de betydeligste Teorier faktisk har sigtet rent paa Forholdets Natur, selv om man i Reglen tillige har prøvet, hvorvidt de stemmede med positiv Ret [54]). —

Den givne Oversigt vil ogsaa have vist, i hvilket Forhold den her forsvarede Anskuelse staar til de tidligere Teorier.

I det praktiske Resultat er der talrige Forfattere, der staar den nær, og navnlig i den sidste Tid er det tydeligt, at Teorierne i flere Lande fra begge Sider nærmer sig mere og mere til et Mellemstandpunkt, der gaar ud paa at lade Ansvar indtræde uden Culpa ved Handlinger, der medfører en ekstraordinær Fare. At det rigtige Resultat ligger i denne Retning, har man rent instinktivt følt, efterhaanden som man beskæftigede sig mere indgaaende med disse Tilfælde. Hovedvanskeligheden har været Begrundelsen og den teoretiske Opfattelse af Reglerne.

---

54) Derfor kan man ikke give *Stammler* Ret i hans Kritik i Schuldverhältnisse S. 114 ff. Han rejser mod de fleste Teorier den metodiske Betænkelighed, at de paa en Gang vil to Ting: give en formal Sammenfatning af historisk givet Retsindhold og .... muliggøre en saglig Begrundelse heraf; thi dette er umuligt. Heroverfor maa bemærkes, at det dobbelte Formaal kan forfølges under et, naar de positive Retsregler stemmer med Forholdets Natur. Ganske vist har dette »indtil videre« ikke været Tilfældet; alligevel maa det være berettiget at undersøge de bærende Retshensyn og tage et vist Hensyn til dem, ogsaa hvor positiv Ret ikke fuldt ud har anerkendt dem. Stammlers Kritik rammer slet ikke Teorier, der sigter direkte paa Forholdets Natur.

I denne Henseende er *Gjelsvik* vel nok — naar alt tages i Betragtning — den, som staar de her udviklede Teorier nærmest. Dette er ikke saa mærkeligt endda; thi hvad der særlig har gjort den tyske Videnskab Løsningen svær, er dens Fasthængen ved de nedarvede Retstridighedsteorier. Allerede af denne Grund maa Spørgsmaalets Løsning falde de nordiske Forfattere langt lettere. Men hertil kommer en anden Grund, nemlig den langt større Interesse og Respekt for Retspraksis, som de nordiske Jurister er i Besiddelse af; thi, som ovenfor bemærket, fandtes der i den norske Retspraksis et Materiale, der gjorde det forholdsvis let for *Gjelsvik* at naa det rette Resultat.

Ved Siden af *Gjelsvik* er det *M. Rümelin, R. Merkel* og *Müller-Erzbach,* der har fremdraget mest af de Tanker, der her er gjort gældende. *R. Merkel* er den af de tidligere Forfattere, der naar nærmest ind imod den rette konstruktive Opfattelse af Ansvarsreglen, medens de andre to yder mest i Retning af at udrede de reale Hensyn. *Müller-Erzbach* begrunder navnlig afgørende Ansvarsreglens Begrænsning til Interessekollisionstilfælde (einseitige Gefährdung), *M. Rümelin* Nødvendigheden af at indskrænke den til ekstraordinære Handlinger.

TREDIE AFSNIT.

FREMMEDE LANDES ERSTATNINGSRET I NUTIDEN.

§ 32.

Indledning. Undersøgelsens Begrænsning til Nutidens Ret.

Planen for dette Afsnit er at give en sammenlignende Undersøgelse af forskellige Landes Ret. Formaalet hermed er dels i Almindelighed at belyse den teoretiske Udvikling i Afsnit I ved Materiale fra det praktiske Retsliv, dels at søge en Støtte for den i det foregaaende udviklede Teori om Erstatningspligt ved retmæssige Handlinger i de Resultater, hvortil Retsudviklingen er naaet i andre Lande. Det skal vises, at Bevægelsen i Retning af et Ansvar uden Culpa ikke er begrænset til, ja end ikke er udsprunget i Studerekammeret, men at den spores tydeligt i de fleste Landes praktiske Retsliv, og at den som oftest er begyndt her, før Videnskaben gav sig af med disse Problemer.

Ligesom i Afsnit I vil Culpareglen — der danner Grundlaget for Skadeserstatningsretten i de Lande, der skal omtales — blive behandlet saa kort som muligt; og Fremstillingen af den vil for en væsentlig Del blive bygget paa de paagældende Landes videnskabelige Litteratur. Spørgsmaalet om utilregnelige Personers Erstatningspligt (ovf. § 23) vil endogsaa til Dels blive forbigaaet, da Hovedsagen er at belyse den Sætning om Ansvar for retmæssige Handlinger, der er udviklet i Afsnit I under C (§§ 7—22).

Selv indenfor denne Ramme vil der blive gjort en Begrænsning; Undersøgelsen vil i Hovedsagen se bort fra de Tilfælde, der falder ind under Benævnelsen »direkte Indgreb« (ovf. §§ 7—9). Grunden hertil er dels, at Hovedinteressen er knyttet til de andre Tilfælde, da der allerede er ret stor Enighed om Behandlingen af de direkte Indgreb, dels, at Stoffet i denne Gruppe vilde blive

alt for stort i Forhold til dets Værdi, da det vilde omfatte en overordentlig stor Mængde positive Lovbestemmelser. De Tilfælde, der vil blive behandlet, er altsaa Handlinger, der enten fremkalder Fare for andre eller medfører vedvarende Ulemper for dem. For dette Omraade vil Fremstillingen i alt væsentligt blive bygget direkte paa det Materiale, der findes i de paagældende Landes Retspraksis.

Fremstillingen vil alene komme til at omfatte *moderne Ret*. Grunden hertil er, at den omtalte Bevægelse i Retning af et Risikoansvar er et moderne Fænomen. Der vil overhovedet ikke kunne høstes stor Belæring af ældre Ret paa dette Punkt. Man møder ganske vist ofte Udtalelser, der gaar i Retning af, at det gælder om at komme bort fra det »romerske« Skyldprincip og tilbage til de »germanske« Retstanker, som findes udtrykt i de middelalderlige Love og Retsbøger; men denne Anskuelse maa bestemt imødegaas.

Den Retstilstand, som afspejles i vore gamle Landskabslove eller udenlandske Love, der staar paa et lignende eller endnu tidligere Udviklingstrin, kan man ikke ønske at faa igen [1]).

Den gamle germanske Ret knyttede Ansvaret til Foraarsagelsen i en vis ydre (haandgribelig) Forstand. Den kendte overhovedet ikke Sondringen mellem Culpa og Casus [2]), idet den alene gjorde en Adskillelse mellem »Viljes-« og »Vaadesværk«. Denne Sondring havde stor Betydning, idet Følgerne af Viljesværk normalt var langt alvorligere end Følgerne af Vaadesværk [3]); men den private Bod, der nærmest kan sammenlignes med vor Tids Erstatning, maatte svares ogsaa ved Vaadesværk.

En saadan Ansvarsregel vilde det være et sørgeligt Tilbageskridt at indføre i Nutiden. Det er sikkert heller ikke mange, der

---

[1]) De følgende Bemærkninger har ikke kunnet bygges paa et Førstehaandsstudium af Kilderne (undtagen de danske Landskabslove) og hviler derfor i Hovedsagen paa de retshistoriske Værker, dels de danske, dels de vigtigste udenlandske (*Amira, Brunner, Wilda, Brissaud* og *R. Schröder;* jfr. ogsaa *Schmidt:* Die Grundsätze über den Schadensersatz in den Volksrechten, 1885, samt *Müller-Erzbach* II Del, især S. 225 ff.).

[2]) For at undgaa Misforstaaelser burde man maaske hellere sige, at gammel Ret ikke kendte Sondringen mellem retmæssige og retstridige Handlinger i moderne (nordisk) Forstand; thi dette er Hovedforskellen. At man kun tog ringe Hensyn til det subjektive ud over Spørgsmaalet, om der forelaa Vilje eller ikke, er forholdsvis mindre vigtigt.

[3]) Jfr. f. Eks. *Skaanske Lov* 5—18, *And. Sunesen* V—25.

for Alvor mener, at man burde gøre det [4]). Men ialtfald maa det hævdes, at de paagældende har Uret. Der kan — som det anerkendes af de allerfleste Forfattere i den sidste Tid — ikke være Tale om at indføre en almindelig Erstatningsregel, der ser bort fra Culpabetingelsen. Hovedreglen maa være, at Ansvaret knyttes til Culpa — eller dog til den Handling, hvis Retstridighed er kendelig for en *bonus paterfamilias* i den handlendes Stilling —; og kun for et ret snævert Omraade kan man anerkende et Risikoansvar. For at gøre sig klart, at de gamle Regler vilde være højst uheldige i Nutiden, behøver man blot at tage de gamle Loves enkelte Bestemmelser for sig; thi i saa godt som alle Tilfælde, hvor de paalægger Ansvar uden Hensyn til Culpa, kræver moderne Ret og den langt overvejende Mængde af Forfattere Culpa [5]).

Den omtalte Retstilstand betegner utvivlsomt et lavere Kulturtrin. Naar man paalagde Ansvar ogsaa, hvor der ikke forelaa, hvad vi vilde kalde en retstridig Handling, saa kan dette ikke tages til Indtægt for moderne Teorier om Ansvar uden Culpa; thi det finder sin tilstrækkelige Forklaring deri, at man ikke var i Stand til at skelne mellem det retmæssige og det retstridige [6]).

At Forholdet er det omtalte, er gjort i høj Grad sandsynligt ved den moderne sammenlignende Retsvidenskabs Undersøgelser, idet disse har vist, at en lignende Retstilstand har bestaaet paa et vist tidligt Stadium i de forskelligste Folks Udvikling [7]). Men der-

---

[4]) De fleste Udtalelser, man møder i denne Retning, er sikkert heller ikke ment saaledes, jfr. ovf. § 29 Note 2; men undertiden møder man dog Ytringer, der er saa skarpe, at de ikke kan misforstaas, saaledes hos *Menyhàrth* (ovf. § 29 Note 16), se ogsaa *Binding* S. 471: »Was der Mensch schlimmes verursacht, mit oder ohne Schuld, muss er bessern.«

[5]) De eneste Undtagelser af Betydning er Reglerne om Skade, der foraarsages af Dyr eller af utilregnelige Personer.

[6]) Det er i saa Henseende ligegyldigt, om Aarsagen hertil laa i det almenmenneskelige, eller i, at man har følt, at der ikke kunde bygges Retsregler paa et saadant Grundlag; faktisk har Aarsagen sikkert ikke været den samme til alle Tider.

[7]) Navnlig maa det nu ogsaa anses for godtgjort, at den ældste romerske Ret har staaet paa samme Standpunkt, jfr. *Karlowa:* Römische Rechtsgeschichte II, S. 798 f., *Girard:* Manuel de droit Romain, 5. éd., S. 389 ff. Allerede dette har sikkert svalet Iveren for den gamle Rets Regler en hel Del; thi naar en Tid adskillige Forfattere navnlig i Tyskland udtalte sig til Gunst for dem, var det ofte et Udslag af deres almindelige Opposition mod den importerede Romerret.

næst viser selve den historiske Udvikling dog klart, at Culpareglen var de ældre Regler overlegen. Hvorfor skulde den ellers have sejret overalt? Eller — hvis man mener at kunne forklare dette med en mystisk Paavirkning fra Romerretten [8]) — hvorfor sejrede den overhovedet i Rom? Det er ikke en tilfredsstillende Forklaring herpaa, at Romerne ikke kendte et egentligt, civilretligt Erstatningsinstitut; thi hvad man havde, maatte dog fyldestgøre de samme Krav som Nutidens Skadeserstatning. — Noget andet er det, at dette kan have været medvirkende til, at man gik lidt for vidt i Reaktionen mod den ældre Retstilstand. —

Med det anførte er det ikke Meningen at sige, at de nye Bevægelser slet intet Slægtskab har med den gamle Rets Tanker. Der var utvivlsomt noget rigtigt i, at man fremdrog dem. Det var nemlig en fuldt berettiget Reaktion mod den Opfattelse af Culpareglen, der var herskende i Videnskaben omkring Midten af det foregaaende Aarhundrede, da man betragtede Erstatningspligten udfra et lignende Gengældelsessynspunkt som Straffen, idet man saa den som en retfærdig Reaktion mod den retstridige Vilje. I Modsætning til denne Opfattelse, der saa Tyngdepunktet i Retsbryderens *Pligt* til at erstatte Skaden, traadte for den gamle germanske Opfattelse den krænkedes *Ret* til at faa Op-

---

8) Det synes iøvrigt at være givet, at der alle Vegne allerede paa den gamle Rets Grund er begyndt en langsom Udvikling i Retning af den nyere Tids Retsregel. Overalt ser man, at der anerkendes flere og flere Ansvarsfrihedstilfælde, efterhaanden som Tiden skrider frem; og disse maa opfattes som Eksempler paa, at retmæssige Handlinger ikke paadrager Erstatningspligt, idet Undtagelserne alene er Tilfælde, hvor man er naaet til at anerkende Handlingen som retmæssig. Hvor langt denne Udvikling er gaaet i de forskellige Lande, er endnu ikke oplyst; men der er ialtfald enkelte Steder, hvor det maa antages, at man paa denne Maade ganske jævnt har nærmet sig til Culpareglen, d. v. s. Reglen om Frihed for Erstatningspligt ved, hvad vi nu kalder retmæssige Handlinger. Dette har temmelig sikkert været Tilfældet i *England* — som det er paavist af *J. H. Wigmore* i Harvard Law Review VII (ndf. § 46 Note 9) — og formentlig ogsaa i Dele af *Frankrig*. Dette synes at fremgaa af *Beaumanoir's* Værk (ndf. § 33 Note 1). Dette anerkender Culpareglen som almindelig Grundsætning; men Gennemførelsen af den er dog noget mangelfuld og viser tydelige Spor af den ældre Retstilstand; se især de Eksempler, der nævnes S. 350, hvor det ofte anses for afgørende, om der foreligger Forsæt eller ikke.

rejsning i Forgrunden [9]). Man har blot en Tid overdrevet den Betydning, der burde tillægges den gamle Ret. I Virkeligheden er det i Hovedsagen med Hensyn til Opfattelsen af *Culpareglen*, at Nutidens Videnskab har kunnet høste Belæring af den. Indirekte fik dette ændrede Syn vel ogsaa Betydning for de moderne Teorier om Erstatning uden Culpa — thi først Opgivelsen af den urigtige Opfattelse af Culpareglen gjorde det muligt at komme ud over den; — men direkte kan man ikke med nogen Ret hente en Støtte for moderne Teorier i de gamle Retsregler. Det er muligt, at visse af de Tanker, der bærer Risikoreglerne, har gjort sig gældende ogsaa i ældre Ret — netop fordi den omfattede alle Tilfælde under eet —; men den gamle Rets Regel tjente først og fremmest lignende Formaal, som Culpareglen tjener i Nutiden. Det er umuligt at paavise Tilstedeværelsen af de Forestillinger, der bærer Risikoreglerne, saa længe der ikke gøres nogen Sondring mellem det retmæssige og det retstridige i moderne Forstand [10]).

Af disse Grunde kan man ikke benytte den gamle germanske Rets Regler som Argument for, at der bør paalægges Erstatning udover Culpareglen, og end mindre som Bevis for, at den i Afsnit I forsvarede Teori ikke gaar vidt nok.

Med langt større Grund kunde man vente Belæring af et Studium af den klassiske *romerske Ret;* thi denne var naaet frem til Culpareglen, og her var der derfor Plads for Udviklingen af et egentligt Risikoansvar. Alligevel viser det sig, at heller ikke Romerretten kan lære Nutiden synderligt paa dette Punkt. Der findes kun lidt, der peger i Retning af en Beskyttelse for de Interesser, der krænkes ved retmæssige Handlinger; men dette kan ikke

---

9) Udgangspunktet for ældre Tiders Ret var vel ogsaa i Almindelighed en Art Gengældelse, nemlig Hævnen; men denne forener netop de to Sider, der senere blev adskilt i Straf og Erstatning, og lægger Hovedvægten paa den krænkedes Ret.

10) Det er muligt, at man ved en Undersøgelse af Retstilstanden i *Overgangsperioden* (da Culpareglen var ved at trænge igennem) kan paavise Sporene deraf, idet man netop bevarer det gamle Princip, hvor det stemmer med de moderne Risikoideer. En nærmere Undersøgelse heraf kan imidlertid ikke optages her. Der kan blot henvises til, at man flere Steder har bevaret Ansvar for Tjenere og for Dyr; og disse Tilfælde er netop dem, hvor der i Datiden snarest kunde blive Anvendelse for de moderne Synspunkter.

med Rette anføres som Argument mod at udstrække Erstatningspligten saa vidt, som den her forsvarede Teori gør, da det forklares af de særlige Vilkaar, hvorunder Retsudviklingen fandt Sted i Rom.

For at gøre Rede for, hvorledes Romerrettens Stilling paa dette Punkt maa bedømmes, skal der gives en kort Oversigt over de Retsregler, der kan siges sikkert eller muligvis at give Beskyttelse ogsaa for de Interesser, der krænkes ved retmæssige Handlinger [11]).

1. *Actio de effusis et dejectis* (Dig. 9—3).

Prætors Edikt foreskrev, at Beboeren af et Hus eller andet Rum er ansvarlig (normalt *in duplum)* [12]), naar der lides Skade ved, at noget derfra kastes eller gydes ud paa et Sted, hvor man almindelig færdes. Som dette er fortolket i Digesterne, er det givet, at den ansvarlige Beboer ikke behøver at være i Brøde [13]); men alligevel har Reglen, ialtfald i Hovedsagen, intet at gøre med et Risikoprincip. Der vil i de allerfleste Tilfælde ikke ske Skade uden nogens Brøde. Reglens Hovedindhold er derfor at indføre et Ansvar for andre Personers Culpa [14]); og dette er aabenbart ikke motiveret ved Risikobetragtninger, men ved Klagerens vanskelige Stilling med Hensyn til Beviset i Forbindelse med den særlig stærke Interesse i Prævention [15]): Det er den offentlige Færdsel, der her — som ofte ellers — maa beskyttes særlig godt [16]). Derfor gaar Klagen ogsaa paa *duplum.*

Imidlertid maa Reglen, som den er udformet i Digesterne,

---

11) Se til det følgende navnlig *Karlowa:* Römische Rechtsgeschichte II (Leipzig 1901) §§ 44, 132, 143, 168—9; *Lenel:* Das Edictum perpetuum (2. Aufl.) §§ 61—2, 75, 175, 292; *Windscheid:* Lehrbuch des Pandektenrechts (9. Aufl. bei *Kipp)* § 457 ff.; *Dernburg-Sokolowski:* System des römischen Rechts (1911—2) §§ 162, 193 f. og 389 f.; *Girard:* Manuel de droit Romain (5. éd. 1911) S. 397 med Note 1, 637—8, 678 ff. og 683; jfr. ogsaa *Müller-Erzbach* S. 179 ff.

12) Anderledes ved Personskade.

13) l. 1 § 4 h. t.; se ogsaa l. 5 § 5 Dig. 44—7, § 1 Inst. 4—5.

14) Se de to sidstnævnte Steder, der viser, at det kun er af denne Grund, man taler om Kvasi-Delikt.

15) *Karlowa* siger endogsaa, at Ediktet uafbeviseligt antager Culpa hos *habitator* (S. 1356), fordi Klagen er af pønal Karakter; med Hensyn til Begrundelsen henvises til *Exner:* Der Begriff der höheren Gewalt S. 43 f.

16) l. 1 § 2 h. t.

rejsning i Forgrunden [9]). Man har blot en Tid overdrevet den Betydning, der burde tillægges den gamle Ret. I Virkeligheden er det i Hovedsagen med Hensyn til Opfattelsen af *Culpareglen*, at Nutidens Videnskab har kunnet høste Belæring af den. Indirekte fik dette ændrede Syn vel ogsaa Betydning for de moderne Teorier om Erstatning uden Culpa — thi først Opgivelsen af den urigtige Opfattelse af Culpareglen gjorde det muligt at komme ud over den; — men direkte kan man ikke med nogen Ret hente en Støtte for moderne Teorier i de gamle Retsregler. Det er muligt, at visse af de Tanker, der bærer Risikoreglerne, har gjort sig gældende ogsaa i ældre Ret — netop fordi den omfattede alle Tilfælde under eet —; men den gamle Rets Regel tjente først og fremmest lignende Formaal, som Culpareglen tjener i Nutiden. Det er umuligt at paavise Tilstedeværelsen af de Forestillinger, der bærer Risikoreglerne, saa længe der ikke gøres nogen Sondring mellem det retmæssige og det retstridige i moderne Forstand [10]).

Af disse Grunde kan man ikke benytte den gamle germanske Rets Regler som Argument for, at der bør paalægges Erstatning udover Culpareglen, og end mindre som Bevis for, at den i Afsnit I forsvarede Teori ikke gaar vidt nok.

Med langt større Grund kunde man vente Belæring af et Studium af den klassiske *romerske Ret;* thi denne var naaet frem til Culpareglen, og her var der derfor Plads for Udviklingen af et egentligt Risikoansvar. Alligevel viser det sig, at heller ikke Romerretten kan lære Nutiden synderligt paa dette Punkt. Der findes kun lidt, der peger i Retning af en Beskyttelse for de Interesser, der krænkes ved retmæssige Handlinger; men dette kan ikke

---

9) Udgangspunktet for ældre Tiders Ret var vel ogsaa i Almindelighed en Art Gengældelse, nemlig Hævnen; men denne forener netop de to Sider, der senere blev adskilt i Straf og Erstatning, og lægger Hovedvægten paa den krænkedes Ret.

10) Det er muligt, at man ved en Undersøgelse af Retstilstanden i *Overgangsperioden* (da Culpareglen var ved at trænge igennem) kan paavise Sporene deraf, idet man netop bevarer det gamle Princip, hvor det stemmer med de moderne Risikoideer. En nærmere Undersøgelse heraf kan imidlertid ikke optages her. Der kan blot henvises til, at man flere Steder har bevaret Ansvar for Tjenere og for Dyr; og disse Tilfælde er netop dem, hvor der i Datiden snarest kunde blive Anvendelse for de moderne Synspunkter.

med Rette anføres som Argument mod at udstrække Erstatningspligten saa vidt, som den her forsvarede Teori gør, da det forklares af de særlige Vilkaar, hvorunder Retsudviklingen fandt Sted i Rom.

For at gøre Rede for, hvorledes Romerrettens Stilling paa dette Punkt maa bedømmes, skal der gives en kort Oversigt over de Retsregler, der kan siges sikkert eller muligvis at give Beskyttelse ogsaa for de Interesser, der krænkes ved retmæssige Handlinger [11]).

1. *Actio de effusis et dejectis* (Dig. 9—3).

Prætors Edikt foreskrev, at Beboeren af et Hus eller andet Rum er ansvarlig (normalt *in duplum)* [12]), naar der lides Skade ved, at noget derfra kastes eller gydes ud paa et Sted, hvor man almindelig færdes. Som dette er fortolket i Digesterne, er det givet, at den ansvarlige Beboer ikke behøver at være i Brøde [13]); men alligevel har Reglen, ialtfald i Hovedsagen, intet at gøre med et Risikoprincip. Der vil i de allerfleste Tilfælde ikke ske Skade uden nogens Brøde. Reglens Hovedindhold er derfor at indføre et Ansvar for andre Personers Culpa [14]); og dette er aabenbart ikke motiveret ved Risikobetragtninger, men ved Klagerens vanskelige Stilling med Hensyn til Beviset i Forbindelse med den særlig stærke Interesse i Prævention [15]): Det er den offentlige Færdsel, der her — som ofte ellers — maa beskyttes særlig godt [16]). Derfor gaar Klagen ogsaa paa *duplum.*

Imidlertid maa Reglen, som den er udformet i Digesterne,

---

11) Se til det følgende navnlig *Karlowa:* Römische Rechtsgeschichte II (Leipzig 1901) §§ 44, 132, 143, 168—9; *Lenel:* Das Edictum perpetuum (2. Aufl.) §§ 61—2, 75, 175, 292; *Windscheid:* Lehrbuch des Pandektenrechts (9. Aufl. bei *Kipp)* § 457 ff.; *Dernburg-Sokolowski:* System des römischen Rechts (1911—2) §§ 162, 193 f. og 389 f.; *Girard:* Manuel de droit Romain (5. éd. 1911) S. 397 med Note 1, 637—8, 678 ff. og 683; jfr. ogsaa *Müller-Erzbach* S. 179 ff.

12) Anderledes ved Personskade.

13) l. 1 § 4 h. t.; se ogsaa l. 5 § 5 Dig. 44—7, § 1 Inst. 4—5.

14) Se de to sidstnævnte Steder, der viser, at det kun er af denne Grund, man taler om Kvasi-Delikt.

15) *Karlowa* siger endogsaa, at Ediktet uafbeviseligt antager Culpa hos *habitator* (S. 1356), fordi Klagen er af pønal Karakter; med Hensyn til Begrundelsen henvises til *Exner:* Der Begriff der höheren Gewalt S. 43 f.

16) l. 1 § 2 h. t.

vistnok ogsaa antages at omfatte Tilfælde, hvor Skaden er hidført uden nogens Brøde [17]). Men ogsaa denne Udvidelse ud over Culpareglen maa antages motiveret ved lignende Hensyn: Hovedformaalet har været at beskytte mod Skade; normalt vil der foreligge Culpa, men det kan ikke kræves, at den ramte beviser dette, og det er for farligt at lade Beboeren frigøre sig ved et almindeligt Bevis for Skyldfrihed. Hvor vidt Ansvaret gaar — hvis det antagne er rigtigt —, er ikke ganske klart. Den eneste Undskyldningsgrund, der omtales, er, at det er en Slave, der har kastet Tingen ned [18]). I Reglen hævdes det, at *vis major* maa frigøre for Ansvar [19]). Hvis dette er rigtigt, indeholder Reglen end ikke for et snævrere Omraade et egentligt Risikoansvar.

2. *Actio de positis vel suspensis.* (Dig. 9—3) [20]).

Prætors Edikt forbød paa et fremspringende Tag over en offentlig Vej at anbringe noget, der ved at falde ned kunde skade nogen. Overholdelsen heraf sikredes ved en *actio popularis* gaaende ud paa en Bøde af 10000 sest.

Denne Regel — der iøvrigt i l. 5 § 7 h. t. betegnes som en Del af den foregaaende — har øjensynlig et præventivt Formaal. Det er en Politiforholdsregel. Ansvaret har intet med Skadens Størrelse at gøre, ja Klagen haves, før Skade er sket [21]). Klagen kan dog formentlig [22]) ogsaa gøres gældende, efter at Skade er sket [23]), og derved faktisk bringe den skadelidende Erstatning; men for saa vidt er det klart, at der er Tale om et rent Retsbrudsansvar [24]). Det er muligt, at man i Mangel af den positive Bestemmelse ikke vilde antage Culpa i alle de Tilfælde, hvor Ansvar indtræder; men i saa Fald foreligger der utvivlsomt en retsteknisk Forskydning.

3. *Ædilernes Edikt de feris* [25]) forbød at holde visse vilde

---

17) Se navnlig l. 1 § 3 h. t.

18) l. 1 pr. h. t., jfr. herved *Lenel* S. 168, *Karlowa* S. 1357.

19) Jfr. *Dernburg* l. c. § 390, *Unger* i Jher. Jahrb. Bd. 30, S. 416.

20) l. 5 §§ 6, 10, 11, 13 h. t.; § 1 Inst. 4—5; l. 5 § 5 Dig. 44—7.

21) l. 5 § 11 h. t.

22) Jfr. *Karlowa* S. 1357—8.

23) l. 5 § 12 h. t.

24) Der foreligger en retstridig Handling og dermed det samme Ansvarsgrundlag, som kræves i BGB. § 823, 2 0.

25) l. 40 ss. Dig. 21—1, § 1 Inst. 4—9.

Dyr i Nærheden af et Sted, der benyttes til almindelig Færdsel, paa en saadan Maade, at de kunde komme til at skade nogen. Hvis Forbudet blev overtraadt og Skade skete, var Retsfølgen en lignende som ovenfor under Nr. 1.

Ediktets eget Indhold viser hen paa, at der foreligger et Retsbrudsansvar, idet Reglen ligesom den foregaaende har Form af et Forbud. I Realiteten staar Reglen dog nærmere ved den under Nr. 1 og endogsaa nærmere ved Risikosynspunktet end denne, da dens Hovedformaal ikke er Ansvar for andres Culpa, og da det er klart, at den kan medføre Ansvar uden Culpa; — thi Ansvaret er aabenbart ubetinget, men det er Forbudet i Virkeligheden ikke. — Det ser ogsaa ud til, at Reglen ikke er motiveret udelukkende ved Bevisvanskeligheder, men tillige ved den særlige Fare, der foreligger, og som antages at kunne være uovervindelig [26]). Alligevel er Retstridighedssynspunktet vedblevet at være det bærende, som det fremgaar baade af Formen og af, at der skal betales *duplum* [27]).

4. *Actio de pauperie* (Dig. 9—1) [28]).

Denne Klage var en Noxalklage, der i den senere Romerret gaves mod Ejeren af Dyr — hovedsagelig *quadrupedes* —, der havde stiftet Skade, saafremt Dyret havde handlet *contra naturam*. Det er givet, at den angaar et Tilfælde, hvor der ikke forelaa Culpa, idet det endogsaa siges, at Klagen viger for *lex Aquilia*, hvor Skaden skyldes nogens Brøde [29]).

Denne Regel er vel lige saa lidt som de foregaaende indført som en Risikoregel i egentlig Forstand [30]). Alligevel kan den — som den i senere Tid er blevet udformet — betegnes som noget

---

[26]) Jfr. *Girard* l. c. S. 637—8 Note 5.

[27]) Se ogsaa l. 1 i. f. Inst. 4—9, om, at actio de pauperie bestaar ved Siden af.

[28]) Jfr. ogsaa Inst. 4—9. Se til det følgende ogsaa *Kraft* S. 157 f. — Klagen mod dominus i Anledning af Slavens Delikter, der efter Romerrettens Standpunkt egentlig kunde medtages her, forbigaas.

[29]) l. 1 § 4 ss. h. t., se ogsaa l. 1 § 1: damnum sine injuria facientis datum.

[30]) De nyere Forskninger har formentlig godtgjort, at Reglen staar i Forbindelse med den allerældste Tids naive Retsforestillinger. Se Udviklingen og Henvisningerne hos *Girard* S. 397 og en Artikel (les actions noxales) i Nouvelle revue historique de droit français et étranger, 1887, p. 409 ff., 1888, p. 31 ff.; jfr. *Karlowa* § 132 og S. 104 f.

af en Risikoregel, hvis eneste Ufuldkommenhed er, at Ansvaret begrænses ved Reglerne om *noxæ datio*. Idet man har opstillet Betingelsen, at Skaden voldes af Dyret *contra naturam*, har man netop begrænset Reglen til de Tilfælde, der dækkes af en moderne Risikoteori [31]). Hvorvidt Romerne selv har opfattet Reglen og den gjorte Begrænsning paa denne Maade, er i og for sig ligegyldigt [32]). Selve dette, at Reglen har faaet den omtalte Form og har kunnet holde sig, vidner om, at det er de praktiske Hensyn, der begrunder et Risikoansvar i disse Tilfælde, der bevidst eller ubevidst har gjort sig gældende.

5. *Actio de pastu* (l. 14 § 3 Dig. 19—5) angaar det Tilfælde, at Kvæg volder Skade ved Græsning paa fremmed Mark, uden at dette skyldes nogens Culpa; Klagen er som den foregaaende en Noxalklage, der er af meget gammel Oprindelse. Den afgiver i senere Tid et klart Eksempel paa Ansvar udover Culpareglen [33]); men selv om Reglen i og for sig er velbegrundet, kan den ikke ses som et Udslag af det i §§ 7 ff. opstillede Ansvarsprincip [34]).

6. *Cautio damni infecti* (Dig. 39—2) [35]).

Dette Institut rummer ikke saa lidt af et Ansvar for retmæssige Handlinger, omend det i Reglen kun er ad en Omvej, det aabner Adgang til Erstatning. Alligevel kan det ikke siges som Helhed at være begrundet i Ønsket om at beskytte de Interesser, der krænkes ved retmæssige Handlinger. Der maa formentlig sondres mellem to Bestanddele af Instituttet, der vistnok med Føje kan betegnes som dets oprindelige Indhold og en senere Udvidelse deraf [36]).

Cautio damni infecti gav for det første Beskyttelse mod den Fare, der truer fra Sammenstyrtning af et Hus eller andet bestaaende Anlæg, i et vist Omfang ogsaa mod den, der truer fra Grundens Tilstand. Denne Del af Reglen bygger sikkert først og

---

31) Jfr. § 24 ved Note 8.

32) En indgaaende Undersøgelse af Reglens Udvikling giver *Isay* i Jher. Jahrb. Bd. 39, S. 209 ff.

33) Der er dog nogen Tvivl om, hvorvidt denne Klage overhovedet er en særlig Klage, der paalægger Ansvar uden Culpa; jfr. især *Windscheid* § 457, 3 o Note 11 og *Cuq:* les institutions juridiques des Romains (2. éd.) I S. 90.

34) Dette er paavist ovenfor i § 24 ved Note 7.

35) Se hertil ogsaa *Kraft* S. 159 ff., *Bentzon:* vis major S. 177 ff.

36) Se til den følgende Udvikling *Karlowa* § 44 og § 143.

fremmest paa Præventionshensynet [37]), Ønsket om at afværge Skade; den er begrundet i den mangelfulde Beskyttelse, Naboen havde. Bortset fra *Cautio damni infecti* havde han kun en Klage, som havde bestaaet før Indførelsen af *Cautio,* og som, saavidt man kan skønne, kun gav ham Ret til selv at reparere Tingen og beholde den som Pant, indtil han fik sine Omkostninger erstattet. Det af Prætor indførte Retsmiddel bødede paa denne mangelfulde Beskyttelse; thi dels vilde Kravet om Sikkerhedsstillelse bevæge Ejeren til at reparere selv, dels aabnede det nye Retsmiddel Mulighed for at faa Erstatning og var ikke forbundet med saa store Besværligheder som den gamle Klage. Hertil kom yderligere, at det kunde anvendes uden en egentlig Undersøgelse af Sagen [38]). Derfor fortrængte det ogsaa hurtigt den gamle Klage.

Med denne Anskuelse stemmer det, at Reglen kun kan anvendes, hvor Faren truer *vitio ædium* etc. Hvor et bestaaende Anlæg lider af en *vitium,* der truer Naboejendommen med Skade, foreligger der — ialtfald normalt —, hvad vi nu kalder Culpa. Kravet om *vitium* har sikkert udviklet sig i Tilknytning til den gamle Klage. Hvis *Karlowas* Opfattelse af denne er rigtig, maa det sikkert have været en Betingelse for dens Anvendelse, at der forelaa, hvad vi vilde kalde en graverende Mangel paa Vedligeholdelse; — ellers vilde man ikke have indrømmet dette kraftige Retsmiddel. — Paa samme Maade er Forholdet formentlig principielt vedblevet at være efter Indførelsen af *Cautio damni infecti.* Netop fordi Retsmidlet til Fremtvingelse af *Cautio* var *missio in possessionem,* maatte det stadig være en Betingelse, at der forelaa *vitium;* og *vitium* kan af samme Grund kun være en Mangel, der kan afhjælpes ved passende Foranstaltninger (Reparation), og det maa ialtfald oprindelig have været en Mangel, som efter vor Retsopfattelse burde afhjælpes.

Noget andet er det, at man siden maaske har slappet Kravene og derved er kommet til at gaa noget ud over denne Ramme. Dette er blevet muligt ved den processuelle Ordning. Naar *Cautio* kunde forlanges uden egentligt Bevis for *vitium* [39]), er dette vel til Dels

---

[37]) Her optages ikke det Spørgsmaal, om man udfra Romerrettens Standpunkt burde tale om Retstridighed i disse Tilfælde.

[38]) Jfr. *Karlowa* S. 1250.

[39]) Jfr. *Karlowa* S. 1250 f., *Bentzon* l. c. S. 183. Den endelige *missio in possessionem* krævede en Prøvelse af Retskravet *(justa causa).*

begrundet i, at *Cautio* maatte gøre Tjeneste som et foreløbigt Retsmiddel i Lighed med Forbud eller det engelske »*injunction*«; men denne Ordning medfører dog en Mulighed for, at der, saafremt *Cautio* stilles, og Skade sker, maa svares Erstatning, selv hvor Bygningens Fejl var skjult for Ejeren. Det er ogsaa noget uklart, hvorledes det forholdt sig med Beviset for *vitium*, hvor der blev krævet Erstatning [40]). I den senere Tid synes der i det hele at have været en Tendens til at udstrække Ansvaret saa vidt som muligt [41]).

Det tør dog ikke paastaas, at man i noget Tilfælde principielt er gaaet udover, hvad der nu vilde blive kaldt Culpa. Dette Spørgsmaal er vel ikke let at løse [42]); men i alle Tilfælde er det antageligt, at Præventionshensynet stadig har været det vigtigste af de Hensyn, der laa bagved Reglen. Hermed stemmer det ogsaa, at Ansvaret bortfalder i Tilfælde af *vis major* — hvad enten man opfatter dette saaledes, at Beviset for *vis major* er det samme som Bevis for, at den tilstedeværende *vitium* ikke er Aarsag til Skaden, eller paa anden Maade —; thi *vis major* burde ikke medføre Ansvarets Bortfald efter en ren Risikoteori.

Ved Siden heraf har *Cautio damni infecti* imidlertid i senere Tid [43]) indbefattet visse Tilfælde, hvor det utvivlsomt tjente Formaal af lignende Art som en Regel om Erstatning ved retmæssige Handlinger, nemlig, hvor det anvendtes, ikke ved bestaaende Anlæg, men ved planlagt Foretagelse af positive Handlinger. I visse

---

40) Se herved *Bentzon* l. c. S. 184 f.

41) Se l. 7 § 2, l. 8 h. t., jfr. *Karlowa* S. 1256.

42) Ialtfald taler den Begrundelse, der anføres af *Ulpian* i Tilslutning til *Labeo* (l. 24 § 4 h. t.), ikke for, at Reglen har været opfattet som et principielt Brud med det almindelige Retsbrudsansvar; jfr. herved *Bentzon* l. c. S. 182 f.

43) Om *Cautio damni infecti*-Instituttet oprindelig har omfattet disse Tilfælde, eller der foreligger en senere Udvidelse, er ikke ganske klart, da man ikke kender Anledningen til dets Indførelse; det sidste er dog antageligt. Efter *Karlowa* har Instituttet ganske vist straks omfattet ogsaa *vitium operis* (S. 1244 f.); men deri ligger ikke med Nødvendighed, at det har bygget paa andre Hensyn end Prævention; thi der kan være tænkt paa almindelige, farlige Handlinger som Opførelse af et Hus, og paa det Tidspunkt, da Ediktet blev givet, var Culpabegrebet endnu ikke udformet. Dette er iøvrigt mindre vigtigt. Hovedsagen er at fastslaa, at man allerede ret hurtigt benyttede Instituttet til at sikre Erstatning ogsaa ved Handlinger, man ikke kan ønske at modvirke.

af disse Tilfælde kan det vel ogsaa have haft præventiv Betydning; men navnlig for saa vidt angaar Handlinger, der i Kraft af en lovlig Ret foretages paa andres Grund, er det ganske klart, at Reglen i Virkeligheden indeholder en Udligning af Kollisionen mellem to retmæssige Interesser [44]). For saa vidt der ogsaa i disse Tilfælde tales om *vitium operis* som Ansvarsbetingelse, er dette Udtryk blot brugt som Betegnelse for Handlingens Farlighed eller Skadelighed [45]); ialtfald bliver der aabenbart ikke Anvendelse for Begrebet *vitium* i samme Forstand som i de først omtalte Tilfælde, og *vis major*-Begrebet faar heller ikke Anvendelse her.

Cautio damni infecti-Instituttet kan derfor i sin senere Skikkelse faktisk ses som et Udslag af de Synspunkter, der er udviklet i denne Afhandling — kun at Erstatningspligten er naaet ad en Omvej. — Det er ikke let nøjagtig at afgøre, i hvor vidt Omfang man har kunnet anvende Instituttet overfor planlagte retmæssige Handlinger. Det synes først og fremmest at have været ved de Tilfælde, der falder ind under »direkte Indgreb« eller dog grænser meget nær op til disse. Overfor blot farlige Handlinger har det sikkert kun kunnet anvendes i ganske ekstraordinære Tilfælde — bortset fra de Tilfælde, hvor det hovedsagelig hviler paa Præventionssynspunktet —; thi Retten til at foretage mere almindelige retmæssige Handlinger kunde man næppe have gjort afhængig af, at der blev stillet Sikkerhed for den Skade, de medførte; men dette var det faktisk, man gjorde, idet den truede ialtfald kunde gøre Indsigelse og fordre Handlingen undladt, hvis der ikke blev stillet Sikkerhed [46]).

Denne Udvikling har bekræftet, at Romerretten kun i ringe Omfang har kendt noget, der svarer til de moderne Regler om Erstatning uden Culpa; — i Virkeligheden er det alene Reglerne om Ansvar for Dyr og *Cautio damni infecti*, der kan siges at inde-

---

[44]) Herhenhørende Tilfælde er l. 7 § 2 og l. 9 § 1 Dig. h. t.; l. 9 § 1 og l. 15 Dig. 10—4; l. 3 § 11 Dig. 43—19; l. 1 pr. og l. 3 § 9 Dig. 43—21; l. 19 § 4 Dig. 19—2; l. 1 pr. Dig. 43—15; l. 5 Dig. 39—3.

[45]) Se som et godt Eksempel l. 3 § 11 Dig. 43—19; jfr. iøvrigt *Karlowa* S. 1246.

[46]) Herved er Reglen iøvrigt forskellig fra de almindelige Tilfælde af retmæssige, farlige Handlinger, idet dens Betydning er, at Handlingen kun er tilladt mod, at der stilles Sikkerhed og betales Erstatning. Det kan for saa vidt siges at være en Overførelse af Ekspropriationsreglerne paa visse private Handlinger.

holde noget saadant. — Alligevel kan dette Resultat ikke afgive noget Argument mod den her forsvarede Teori; thi det forklares let af de historiske Forhold. Den romerske Ret havde ikke naaet at udvikle Skadeserstatning som et selvstændigt, rent civilt Retsinstitut; men saa længe dette ikke var sket, kunde den vanskeligt naa til at anerkende et Ansvar uden Culpa, netop fordi den senere romerske Ret kun i meget ringe Omfang formaaede at skabe nye Retsinstitutter. Det maa ogsaa erindres, at de romerske Jurister havde anvendt deres Kraft paa at gennemføre Culpareglen; derfor kan det ikke undre, at de i Kampen mod den ældre Anskuelse kom til at tillægge de nye Synspunkter for stor Gyldighed. Dette er saa meget mere forklarligt, som Trangen til et Ansvar uden Culpa sikkert ikke har været tilnærmelsesvis saa stor som i Nutiden; der har overhovedet næppe været synderlig Trang dertil udover de Tilfælde, hvor man hjalp sig med de ovenomtalte Regler [47]). Det eneste, man kan udlede med Sikkerhed af den senere romerske Retsudvikling, er derfor, at der i et vist Omfang er Trang til Beskyttelse ogsaa for Interesser, der krænkes ved retmæssige Handlinger. Dette illustreres klarest ved den vide Anvendelse, man efterhaanden giver Instituttet *Cautio damni infecti*. Der er Ting, der tyder paa, at man i Slutningen af den klassiske Periode har været nær ved at udvikle dette til at hjemle en almindelig Ret til Skadeserstatning [48]); men Udviklingen er ialtfald gaaet i Staa, inden dette er lykkedes.

A. FRANKRIG.

§ 33.

Lovgrundlaget.

Oversigten over moderne Ret indledes med Frankrig, fordi det er det Land, hvor de nye Bevægelser har gjort sig stærkest gældende. I den sidste Halvdel af det nittende Aarhundrede er

---

47) En væsentlig Mangel er det dog, at man ikke har anerkendt Erstatningspligt ved Nødshandlinger; thi Trangen hertil maa antages at have været lige saa stor som i Nutiden; men det er alligevel forstaaeligt, at et saa særegent og sjældent Tilfælde ikke har formaaet at overbevise om den almindelige Teoris Uholdbarhed.

48) Jfr. navnlig l. 8 og 9 Dig. 39—2.

der her foregaaet et Omslag i Domstolenes Stilling, hvorved Erstatningsretten fuldstændig har skiftet Karakter. Dette er saa meget mærkeligere, som Frankrig i mange Aarhundreder havde bevaret sin Ret saa at sige uforandret paa dette Punkt.

Culpareglen synes allerede at være trængt igennem i Middelalderen ogsaa i den Del af Frankrig, der levede under lokal Sædvaneret *(pays de coutumes)* [1]); og selv i Naturrettens Tidsalder viste der sig ingen Tendens til at komme bort herfra. Fra denne Periode skriver sig netop det Værk, der kan siges at være Grundlaget for den nyere Tids Skadeserstatningsret i Frankrig, nemlig *Domats*, der udkom i 1694 [2]). Af dette fremgaar det med absolut Klarhed, at »Fejl« *(faute)* er det almindelige Grundlag for Erstatningspligt; og der er ingen Tvivl om, at *Domat* forstaar Begrebet Fejl som identisk med Culpa. Dette fremgaar baade af, at han overalt citerer Digesterne til Støtte for sine Udtalelser, og af hans positive Forklaringer [3]). Hans Standpunkt er saa klart, at der i Virkeligheden ikke har været noget at tilføje for de næste to Aarhundreders Videnskab. Han følges af samtlige Forfattere fra det attende Aarhundrede; saaledes *Bourjon* og *Pothier* [4]).

Ved Siden af Culpareglen fremstiller flere af disse Forfattere

---

[1]) Et overordentlig karakteristisk Vidnesbyrd herom haves i et juridisk Værk fra det trettende Aarhundrede: *Beaumanoir:* les coutumes de Beauvoisis. Han siger i Kap. LXIX, at ved ulykkelig Hændelse bør Naade gaa for streng Ret (se Overskriften: des cas de avanture qui aviennent par mescheance, esquiex cas pitié et misericorde doivent passer à radeur de Justice). At han herved sigter til en Grundsætning, der i det væsentlige stemmer med Culpareglen, fremgaar klart af de Tilfælde, han omtaler, og om hvilke han udtrykkelig siger, at de kan tjene til Eksempel for de uomtalte. Overskriften tyder paa, at den gamle strengere Ret forholdsvis nylig er opgivet; han polemiserer ogsaa mod den endnu bestaaende Skik at henrette Dyr. *Dumoulin* (1500—66) staar klart paa den rene Culparegels Grund. Om den ældre historiske Udvikling se navnlig *Brissaud:* cours d'histoire générale du droit français, II, især p. 1360—77.

[2]) Les lois civiles dans leur ordre naturel, livre II, titre VIII.

[3]) Han siger, at man er ansvarlig for »Uforsigtighed, Letsindighed, Uvidenhed om det, man bør vide, eller andre lignende Fejl, hvor smaa de end maatte være«, medens omvendt ingen Erstatning skyldes for Skade, der er en »uforudset Følge af en uskyldig Handling«.

[4]) *Bourjon:* le droit commun de la France et la coutume de Paris, tome 2 (Paris 1770), livre VI, titre III, chap. V—VIII; *Pothier:* traité des obligations, tome I (éd. Paris 1774) no. 116—9.

de fra Romerretten kendte videregaaende Specialregler (om Ting, der kastes eller falder ud fra et Hus, om Dyr, om Bygningers Sammenstyrtning) som delvis gældende. — Dog er de stærkt omformede, idet man i alt væsentligt har gjort dem til simple Erstatningsregler; med Hensyn til Dyr fremhæves det yderligere, at Reglerne varierer en Del i de forskellige Dele af Landet. — Iøvrigt udtaler ingen af Forfatterne klart, at disse Tilfælde virkelig er Brud paa Hovedreglen [5]). I Retsvidenskaben var Culpareglen saaledes saa at sige eneherskende. I det praktiske Retsliv var Forholdet dog et noget andet; skønt Culpareglen havde været den almindelige Regel længere end i noget andet Land, levede der paa enkelte Punkter Rester af gamle nationale Anskuelser, og disses Kraft viste sig, da *Code Civil* blev givet.

Code Civil, hvis Bestemmelser endnu er i Kraft, giver Skadeserstatningsretten et nyt Grundlag. Den sondrer — forøvrigt i Tilknytning til ældre Teori — imellem Erstatningspligt i og uden for Kontraktsforhold. Om det første findes Reglerne i art. 1142, om det andet i art. 1382—6, der overskrives: *des délits et des quasi-délits* [6]). Disse er udformet i nøje Tilknytning til *Domats* System. De to første Artikler har til Hensigt at gengive den gældende almindelige Erstatningsregel, og 1385—6 angaar et Par af de tidligere anerkendte Undtagelsestilfælde [7]). Endelig indeholder art. 1384 — foruden Regler om Ansvar for andre Personers Handlinger — i første Stykke en Regel, der ikke har noget Sidestykke i romersk Ret; men det er rigtignok i høj Grad omtvistet, om den overhovedet har en selvstændig Betydning.

---

5) Disse Tilfælde omtales hos *Domat* i sect. I—III af titre VIII, der er overskrevet: des dommages, causés par des fautes .... *Bourjon* ser Reglerne som ligefremme Anvendelser af Hovedreglen, og det samme synes *Pothier* at gøre, da han slet ikke omtaler disse Tilfælde ved Siden af den almindelige Regel.

6) De franske Forfattere fra Tiden før *Code Civil* havde uddannet en ejendommelig Terminologi, der siden er bibeholdt: *délit* og *quasi-délit* betegner to Underafdelinger af de under den almindelige Erstatningsregel faldende Tilfælde, idet Ordet *délit* kun omfatter de Tilfælde, hvor der er handlet med Hensigt til at skade, se *Pothier* l. c. no. 116.

7) I Udkastet (art. 16—17) fandtes oprindelig en Regel, der svarede til actio de effusis et dejectis *(Fenet:* travaux préparatoires t. 13. p. 452 f.), men den stryges ved anden Redaktion som en overflødig Anvendelse af Principet paa Særtilfælde *(Fenet* l. c. p. 455).

Den almindelige Erstatningsregel [8]).

Art. 1382 lyder: *Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé, à le réparer.*

Art. 1383: *Chacun est responsable du dommage qu'il a causé non seulement par son fait, mais encore par sa négligence ou par son imprudence.*

Disse Artiklers Indhold er meget knapt; men saa meget kan dog med Sikkerhed faas ud af dem, at det kræves, 1) at der foreligger en *Fejl (faute),* d. v. s. fejlagtig positiv Handling, Forsømmelse eller Uforsigtighed, 2) at der er indtraadt en *Skade,* 3) at Skaden er *foraarsaget* af Fejlen. Det almindelige Ansvarsgrundlag er da det samme som tidligere. Formuleringen af de to Artikler er ganske vist uheldig, dels forsaavidt det kan være tvivlsomt, hvilket Omraade hver af dem har, dels fordi art. 1382 kun indirekte og i anden Omgang faar Kravet om Fejl med. For en fornuftig sproglig Fortolkning kan der dog ikke være Tvivl om Reglens Indhold [9]). Ligeledes er der ingen Tvivl om, at det har været Hensigten hos Lovens Forfattere at blive ved Culpareglen. Den ejendommelige Redaktion af art. 1382 skyldes kun, at man vil fremhæve Reglens Almindelighed i Modsætning til *lex Aquilia's* Begrænsninger [10]).

Hvad den nærmere Forstaaelse af Reglen angaar, saa er der heller ingen Tvivl paa Hovedpunkterne. Kravet om *faute* kan siges at rumme to Ting: 1) *en fejlagtig Optræden,* 2) *Tilregnelighed* hos den handlende. Der hersker i Nutiden fuldstændig Enighed

---

[8]) Se hertil især: *Sourdat* I, *Beudant et Capitant, Fromageot:* de la faute, *Willems* i Revue générale du droit 1895 og 1896; samt af de almindelige Lærebøger og Kommentarer: *Aubry et Rau* §§ 443—6, *Baudry-Lacantinerie* no. 2850—94, *Demolombe* p. 388—484 og 571—88, *Huc* under art. 1382 og 1383 (S. 532 ff.), *Laurent* no. 384—549 og Supplément tome V no. 532—64, samt *Planiol* no. 814—27, 862—99.

[9]) Dette er almindelig anerkendt. Den eneste Forfatter af Betydning, der har bestridt det, er *Saleilles* (no. 26 ff.), der har hævdet, at art. 1382 paalægger Ansvar for Følgerne af enhver positiv Handling. Der findes dog senere Udtalelser af ham, der viser, at han ikke engang selv har bevaret Troen paa, at denne Fortolkning kan forsvares (se Société d'études législatives 1905 p. 338, hvor han giver et positivt Forslag til Ændring af art. 1382).

[10]) Se *Fenet* l. c. S. 488, *Planiol* no. 863.

om, at Bedømmelsen af Handlingen sker, ikke efter en individuel Maalestok, men efter en vis Normaltype [11]). Forfatterne omskriver da ogsaa hyppigt Ordet Fejl med »culpa levis in abstracto«. Det er iøvrigt forholdsvis faa Udtalelser, man finder om dette Punkt, netop fordi Reglen har været almindelig anerkendt lige siden *Domat*, hvis Udtryk allerede indeholder denne Løsning. Samtidig hermed staar det fast, at Afsindige og Børn er fri for Erstatningsansvar [12]). Denne Regel er dog i nyere Tid blevet Genstand for skarp Kritik, og en lang Række Forfattere har udtalt sig for en modsat Regel [13]); for de fleste Forfatteres Vedkommende er der dog kun Tale om Teorier de lege ferenda, idet den herskende Mening anser disse Personers Ansvarsfrihed for givet med Kravet om *faute*.

Hvad Retspraksis angaar, saa befinder den sig paa disse Punkter — Kravet om *faute* og dets nærmere Indhold — i fuld Overensstemmelse med Teorien. Det praktiske Indhold af Reglen staar saaledes fast [14]). Dette kan man derimod ikke sige om Reglens teoretiske Udformning. I saa Henseende raader der uendelig

---

11) Se bl. a. *Fromageot* p. 24 ff., *Ripert* i Rev. crit. 1909 p. 129 ff., *Teisseire* p. 58, *Saleilles* no. 35, og især den højt ansete *Gény* (Rev. trim. 1902 p. 838), der siger, at *faute* altid har været objektiv, d. v. s. simpelthen »une erreur de conduite, une défaillance d'attitude, qui, normalement, s'apprécie d'après le type abstrait de l'homme droit et sûr de ses actes«. Overfor disse uimodsagte Vidnesbyrd maa man forkaste den modsatte Mening, der er hævdet af *Thyrén* (culpa legis Aquiliæ S. 120), støttet paa Udtalelser hos *Sourdat*, der sikkert ikke betyder saa meget.

12) *Sourdat* no. 16—7, 416, 644, *Beudant et Capitant* no. 15—22, *Willems* l. c. 1895 p. 143, *Fromageot* p. 59 ff., og af Retspraksis f. Eks. Cass. i D. 1867.1.296, 1871.1.55, 1901.1.524; i modsat Retning dog allerede *Merlin:* Répertoire, v. Blessé III no. 4, se ogsaa en enkeltstaaende Dom (Montpellier i D. 1867.2.3). Iøvrigt antages det i Almindelighed, at Ansvar indtræder, naar vedkommende selv er Skyld i sin utilregnelige Tilstand.

13) Saaledes navnlig *Planiol* no. 878, *Gény* l. c. p. 843, *Rolin* i Rev. de droit international 1906 p. 64—91, *Pascaud* i Rev. crit. 1905 p. 219 ff., *Perreau* ibd. 1902 p. 405 ff. og *Ripert* ibd. 1909 p. 129 ff.

14) En afvigende Opfattelse er gjort gældende af *O. Mayer* (Gutachten IV i Verhandl. des 17. deutschen Juristentages 1884, I, S. 125 ff.), sml. *Bentzon:* vis major S. 374. Efter *Mayer* ligger der i Ordet »imputable« alene Kravet om en fri Viljesytring, i »illicite« Kravet om, at der bestod en Pligt eller ikke bestod en Ret til at handle som gjort; og da Begrebet »illicite« er udvortes, objektivt, og da der normalt kun kræves Bevis for Aarsagssammenhængen, men ikke for Mangel af Ret, falder Retsreglen ikke sammen

Forvirring. Der kan vel siges at være nogenlunde Enighed om, at der kræves 1) en retstridig Handling (*fait illicite*), 2) at denne er vedkommende tilregnelig (*imputable*); men om den nærmere Udformning af, hvad der ligger heri, hersker der Strid.

Hovedgrunden hertil ligger i, at man savner tilstrækkelige Undersøgelser af Retstridighedsbegrebet. Ofte er Forfatternes Udtalelser saa kortfattede, at det er umuligt at se, hvad de mener; dog kan man vistnok hævde, at Flertallet af dem gaar ud fra et lignende Retstridighedsbegreb som tysk Teori [15]). Denne Anskuelse er imidlertid ingenlunde eneherskende. Dette viser sig i, at der ikke er Enighed om, hvorvidt man skal opfatte Kravet om Handlingens Tilregnelse (Forsæt eller Uagtsomhed) som en ny Betingelse udover Kravet om Handlingens Retstridighed. Dette antages af nogle Forfattere [16]). — De opløser saaledes »faute« i 1) Retstridighed, 2) Tilregnelse, 3) personlig Tilregnelighed. — Andre identificerer derimod ganske Nr. 1 og Nr. 2 og faar derfor kun to Bestanddele: Retstridighed og personlig Tilregnelighed [17]).

---

med Culpareglen. — Denne Opfattelses Rigtighed maa bestrides. Den franske Ret (Retspraksis) har altid bygget paa Begrebet *faute* uden videre; og det er altid fastholdt, at Klageren har Bevisbyrden for Fejlens Eksistens, ja, dette er fastholdt strengere end i de fleste andre Lande. Efter Retspraksis er der heller ikke Tvivl om, at faute i alt væsentligt er det samme som Culpa — det kan alene omtvistes, om det almindelige Culpabegreb tager mere Hensyn til Subjektets Individualitet end fransk Ret. — *Mayer* har derfor Uret i at ville hævde en afgørende Forskel mellem tysk og fransk Ret, og hans Kritik af Videnskaben er ogsaa uberettiget; naar Forfatternes Udtryk af og til kan misforstaas, skyldes det kun, at ingen har tænkt sig Muligheden af Tvivl om, at det stadig var Culpareglen, man anvendte. *Mayers* Bemærkninger tjener derfor alene til at bekræfte, at man ofte i fransk Videnskab har taget Begrebet »illicite« i en Betydning, der er forskellig fra den, hvori Tyskerne tager Ordet rechtswidrig, og nærmere ved den, som anvendes hos os (se i Teksten straks nedenfor), samt at der normalt ikke tages Hensyn til den handlendes Individualitet (Note 11).

15) Sml. *Baudry-Lacantinerie* no. 2855. Den klassiske Teori opløser yderligere dette i to Elementer: Handlingen skal være begaaet uden Ret og gøre Indgreb i en Ret (*Aubry et Rau* § 444 in.); men i nyere Tid er mange kommet til den Erkendelse, at dette kun er vildledende, og at der kun er eet Spørgsmaal.

16) *Baudry-Lacantinerie* no. 2853, I, 2856 ff., *Laurent* no. 401, 445, 462.

17) *Demolombe* p. 571 f., *Willems* l. c. p. 135 ff., *Teisseire* p. 57; *Beudant et Capitant* no. 10 ff. kræver kun *faute* og Tilregnelighed. Nærmest disse staar ogsaa *Planiol* (Rev. crit. 1905 p. 283 ff.). Disse Forfattere staar i

De to sidste Ansvarsbetingelser, Skade og Aarsagssammenhæng mellem Skaden og den fejlagtige Handling, kan vi ikke her dvæle ved [18]). Kun skal bemærkes, at der ikke er udviklet noget særligt juridisk Aarsagsbegreb i Frankrig. Videnskaben opererer med Begrebet Aarsag som selvindlysende; de faa nærmere Udtalelser, der findes derom, viser, at man anvender det filosofiske Betingelsesbegreb, saa at Spørgsmaalet alene bliver, om den paagældende Handling (Fejl) var *conditio sine qua non* [19]). Disse Teorier synes ogsaa i det hele at være fulgt i Praksis [20]).

Art. 1384, 1. Stk. [21]).

Art. 1384 indeholder i sit første Stykke følgende Regel: *On est responsable* non seulement *du dommage* que l'on cause par son propre fait, mais encore de celui *qui est causé par le fait* des

---

Realiteten nordisk Teori nær — kun er Begrebet ikke rent objektivt, og man savner en Begrundelse af Standpunktet og en Redegørelse for Interesseafvejelsen. —

[18]) Det er formentlig urigtigt, naar man (f. Eks. *Platou*, Kap. XVII, og Retst. 1879 S. 9 f.) hævder, at fransk Ret i Almindelighed tager Hensyn til Skyldens Grad ved Fastsættelsen af Erstatningens Omfang. Det er almindelig antaget, at code civil art. 1150 ikke kan anvendes udenfor Kontraktsforhold (se f. Eks. *Planiol* no. 896—7, men dog *Saleilles* no. 59); og hvor der er Tale om egentlig *økonomisk* Skade, er der, saavidt vides, ikke paavist Spor af, at der gøres Begrænsninger i Erstatningen af Hensyn til Skyldens Ubetydelighed e. l. Noget andet er, at Skyldens Grad faktisk kan spille en Rolle for Dommerens Skøn i Tilfælde, hvor der mangler Bevis for Tabets Størrelse, og at Domstolene ved *immateriel Skade* (dommage moral) vistnok tager Hensyn til Skyldens Grad, sml. Rev. crit. 1906 p. 492—3 med Note 3.

[19]) Jfr. *Baudry-Lacantinerie* no. 2873, *Planiol* no. 869.

[20]) Se f. Eks. D. 1882.1.419, 1884.1.367, S. 1896.2.207, 1898.1.70 og navnlig S. 1896.1.127 (D. 1896.1.81), hvor Resultatet er urimeligt, sml. Noten hos Dalloz af *Planiol*. — Enkelte Domme af lavere Instanser begrænser dog Ansvaret, se D. 1902.2.262 no. 1, og det synes, at man gør den Undtagelse eventuelt at nedsætte Erstatningen, hvor andre Personer har medvirket til Skaden paa en Maade, der er egnet til at paadrage dem Erstatningspligt, se Tillægget Nr. 15, 18 og 24. — Materialet er forholdsvis ringe, da Spørgsmaalet anses for rent faktisk og derfor overlades de lavere Instanser (S. 1894.1.309 og 1881.1.359).

[21]) *Sourdat* II no. 1451 ff., *Baudry-Lacantinerie* no. 2966—72, *Demolombe* p. 484 ff., p. 570—1, *Huc* p. 580 ff., *Laurent* no. 639, *Planiol* no. 916 f., 927—31. *Aubry et Rau* omtaler slet ikke dette Led af art. 1384.

personnes dont on doit répondre, ou *des choses que l'on a sous sa garde.*

Den udhævede Del af Artiklen er det eneste, der interesserer os paa dette Sted; men den har voldt Fortolkningen de allerstørste Vanskeligheder. Tvivlen rejser sig allerede, naar det spørges, om denne lille Sætning overhovedet indeholder en særlig Ansvarsregel for »Skade voldt af Ting«. Dette benægtes af mange, der alene anser den som en Henvisning til art. 1385 (eller 1385—6), en foreløbig Bemærkning, der udtømmende forklares i det følgende, ligesom den øvrige Del af art. 1384, 1 ° udtømmende forklares ved Artiklens følgende Stykker. Denne Anskuelse anvender altsaa art. 1382 direkte ogsaa paa Skade voldt af Ting, der ligger udenfor art. 1385—6. Men selv om det antages, at art. 1384 virkelig indeholder en Regel om Ting i Almindelighed, er det i højeste Grad tvivlsomt hvilken. Fortolkningen kan i Hovedsagen siges at have uddannet fire forskellige Systemer:

1. Art. 1384 udfyldt ved art. 1382: Artiklen underforstaar som selvfølgelig den almindelige Ansvarsbetingelse (faute). Det kræves altsaa, at Tingens Indehaver har begaaet en Fejl, og at denne er bevist. Det vil ses, at denne Fortolkning giver samme praktiske Resultat som den lige omtalte Lære, der slet ingen Regel finder i Artiklens Ord.

2. Art. 1384 udfyldt ved art. 1386 eller ialtfald fortolket i nær Overensstemmelse med den: der kræves bevist en Fejl ved Tingen som Aarsag til Skaden. — Samme Resultat kan naas ved en simpel Analogi fra art. 1386. —

3. Artiklen paalægger Ansvar for Skade voldt af Ting, uden at der kræves Bevis for Fejl ved Tingen eller hos Tingens Indehaver; men denne kan frigøre sig ved paa en hvilkensomhelst Maade at oplyse, at der ikke kan lægges ham noget til Last (simpel Formodning om Fejl).

4. Artiklen paalægger Ansvar, selv hvor der ikke er oplyst nogen Fejl, og tillader kun Frigørelse ved Bevis for, at Skaden skyldes visse bestemte Kendsgerninger, der udelukker Fejl — navnlig skadelidendes egen Skyld eller vis major —, men ikke ved et almindeligt Bevis for Brødefrihed.

Den nærmere Redegørelse for disse Fortolkninger og Retspraksis' Stilling dertil udskydes foreløbig. Udviklingen herom bliver nødvendigvis meget lang, og da den tillige omfatter en væsent-

lig Del af den franske Retsverdens Bidrag til Udviklingen af de moderne Ansvarsteorier, vil det være hensigtsmæssigt at give den en særlig Plads [22]).

Paa dette Sted skal kun fremhæves, at hverken Videnskab eller Praksis har næret ringeste Tvivl om denne Artikels Betydning i *Code Civil's* to første Menneskealdre. Enstemmigt antages det, at der ogsaa ved Skade voldt af Ting kræves en bevist Fejl for at paalægge en Person Ansvar [23]). Dette Resultat maa sikkert ogsaa anses for stemmende med Lovgiverviljen [24]). Samtlige foreliggende Udtalelser gaar ud fra det nedarvede Skyldprincip som det uomtvistelige Grundlag for Erstatningsansvar, se f. Eks. Tribunatsordføreren *Tarribles* Ord: »Skaden . . . . skal være Virkningen af en Fejl eller Uforsigtighed fra en eller anden Persons Side; hvis den ikke kan tilskrives denne Aarsag, er den kun et Værk af Skæbnen, hvis Chancer enhver maa bære . . . .« [25]).

Art. 1385 [26]).

Denne Artikel angaar *Skade voldt af Dyr* og siger: *Le propriétaire d'un animal, ou celui qui s'en sert, pendant qu'il est à son usage, est responsable du dommage que l'animal a causé, soit que l'animal fût sous sa garde, soit qu'il fût égaré ou échappé.*

---

22) Nedenfor § 35 og til Dels § 34.

23) Om man iøvrigt støtter dette Resultat paa art. 1384 (den ovf. som Nr. 1 anførte Fortolkning) eller direkte paa art. 1382, er ofte vanskeligt at afgøre. Det sidste er vistnok det almindelige, men man finder dog ogsaa Eksempler paa det første, se *Toullier:* le droit civil français, 5. éd., tome 11 (1830), p. 400 og 434 ff.

24) Enkelte Forfattere har dog bestridt dette. Hvad de kan støtte sig paa, er alene en enkelt Udtalelse af *Bertr. de Greuille,* der i sin Begrundelse anfører »denne uomtvistelige Sandhed«, at som almindeligt Princip »intet af det, der tilhører en Person, ustraffet kan skade en anden« *(Fenet* l. c. p. 477). Naar man læser Talen i Sammenhæng, kan der imidlertid ikke være Tvivl om, at Taleren ikke har tilsigtet at udtale et Princip om Ansvar uden Fejl ved Ting i Almindelighed; efter Sammenhængen er det klart, at Sætningen ikke sigter til art. 1384, men alene skal tjene til udfyldende Begrundelse af art. 1385 og Grundlag for art. 1386.

25) Se *Fenet* l. c. p. 487—8.

26) Se *Sourdat* II no. 1407—50, *Beudant et Capitant* no. 74—80, *Wahl* i Note i S. 1906.4.25 ff., *Aubry et Rau* § 448.1 °, *Baudry-Lacantinerie* no. 2941—55, *Demolombe* p. 554—6, *Huc* p. 599 ff., *Laurent* no. 625—38 og *Planiol* no. 918 ff.

Om Fortolkningen hersker der nogenlunde Enighed i Nutiden, ialtfald hvad de praktiske Resultater angaar.

1. Ordet *Dyr* forstaas ganske almindeligt og begrænses kun ved det følgende. Det omfatter derfor ikke blot Husdyr, men overhovedet alle Dyr, der er Ejendomsret undergivet. Efter den almindelige Anskuelse medtager man endogsaa Bier, der holder til i en Kube, og Kaniner i en Kaningaard [27]).

2. Det kræves, at det er *Dyret, der foraarsager Skaden*, at Skaden er Dyrets Værk. Dette er ikke Tilfældet overalt, hvor Dyret har været et Led i Aarsagsrækken. Man forstaar Ordene saaledes, at Skaden skal være bevirket ved Dyrets egen »Handling« *(fait propre de l'animal)* [28]) og ikke ved et Menneskes Handling, at Dyret skal have gjort Skade af egen Drift. At bestemme nøjagtigt, hvad der ligger heri, er ikke saa let.

Betingelsen er altid opfyldt, hvor Dyret bevæger sig paa egen Haand; naar et Dyr er sluppet løs, er det ligegyldigt, om det er en Persons Uagtsomhed, der er Skyld heri [29]). Af denne Grund vil der vanskeligt opstaa Tvivl om Ansvar for *vilde Dyr*. Derimod kommer Tvivlen frem med Hensyn til *tamme Dyr*, der føres af Mennesker i Ulykkens Øjeblik. — Det mest praktiske Tilfælde er det, at en Hest gør Skade, medens den rides eller køres. — I dette Tilfælde kræves der et særligt Bevis for, at det er Dyret, der har voldt Skaden af egen Drift, og at den ikke skyldes Rytterens eller Kuskens udygtige Styring eller lignende [30]). Ofte vil det være tilstrækkeligt at oplyse, paa hvilken Maade Dyret har gjort Skade. Saaledes maa art. 1385 anvendes, hvor en Hest slaar bagud eller sparker eller bider Staldkarlen eller Kusken [31]). Hvor derimod Ulykken sker ved hurtig Kørsel — ja selv om Hesten herunder tager Magten fra Kusken —, faar Kravet om et særligt Bevis større Betydning. Beviset vil ialtfald kunne føres ved at oplyse, at Hesten har uheldige Egenskaber (Ondskab, Skyhed), og at det er disse, der er Aarsag til Skaden [32]); i et saadant Tilfælde er det altid til-

---

27) Derimod ikke i Almindelighed *Vildt*. Ved Vildtskade gælder de almindelige Regler (art. 1382—3), se *Sirey* 1901 lois p. 89, Note.

28) S. 1902.1.286, D. 1911.1.399.

29) D. 1903.2.506.

30) Se en Note af *Esmein* i S. 1899.1.497.

31) S. 1910.1.375, 1906.1.488, 1886.2.99 no. 1—3.

32) Cassationsretsdomme i S. 1902.1.286, 1906.1.235, D. 1911.1.399, jfr. ogsaa S. 1886.2.99 no. 2 med Note af *Labbé*.

strækkeligt at bevise Dyrets Fejl, og det er ligegyldigt, om det kan bevises, at der kan lægges Kusken eller Rytteren noget til Last. Derimod er det efter Retspraksis noget uklart, hvorvidt man iøvrigt vil gaa i Retning af at paalægge Ansvar i disse Tilfælde [33]).

Det vil ses, at Kravet om, at Skaden skal være Dyrets Værk, faar en højst forskellig Betydning i de forskellige Grupper af Tilfælde. Ansvaret indskrænkes stærkt overalt, hvor Dyret alene var et Redskab i et styrende Menneskes Haand, idet man her ikke engang paalægger Dyrets Ejer Bevisbyrden for, at han og hans Folk er uden Skyld. I andre Tilfælde indtræder Ansvaret uden videre, naar Skaden og dens Sammenhæng med Dyret er bevist.

3. Ansvaret er dog ikke undtagelsesfrit. Den ansvarlige kan frigøre sig ved at bevise, at Skaden skyldes skadelidendes egen Skyld, *vis major (force majeure)* eller *casus (cas fortuit)*. De to Udtryk maa ikke opfattes som Modsætninger, de er fra gammel Tid blevet brugt som enstydige [34]). Hvad der iøvrigt ligger i de to Begreber, er ikke helt klart. Den Regel, de giver, kan dog vistnok gengives saaledes, at der kræves Bevis for, at Skaden skyldes en bestemt udefra kommende Begivenhed, som man ikke kunde — og burde —forudse og afværge. Derimod kan den ansvarlige ikke frigøre sig ved at bevise, at han og hans Folk har gjort alt, hvad der stod i deres Magt, for at forhindre Skaden og saaledes er uden Brøde [35]). Det karakteristiske ved Begrebet *cas fortuit (force majeure)* er efter denne Anskuelse dels, at der kræves en Paavisning af den eller de bestemte Begivenheder, der i det enkelte Tilfælde har hidført Skaden, for at man kan skønne over, om

---

33) Hvor det oplyses, at en Hest er blevet sky, og at dette har foraarsaget Skaden, vil Ansvar normalt blive antaget, ialtfald naar det ikke er givet, at ogsaa en god og velopdragen Hest vilde være blevet sky, se Cass. i S. 1911.1.163 med Note (mødende Automobiler). Paa den anden Side er selve den Omstændighed, at en Karl, der er sendt af Sted med Heste, kommer til Skade, ikke tilstrækkeligt Bevis for, at det er Hestene, der er Aarsag (S. 1910 Somm.2.13). Dette Spørgsmaal glider iøvrigt over i det følgende, se S. 1911 Somm.2.28.

34) Dommene angaaende art. 1385 anvender de to Udtryk i Flæng, se Cass. i S. 1906.1.488, der nævner cas fortuit, 1911.1.163, der omtaler force majeure, og 1910.1.375, der nævner begge Dele. Om den nyere Teoris Forsøg paa at adskille dem, se nedenfor i § 35 Note 31.

35) Saaledes *Aubry et Rau* p. 771, *Demolombe* p. 564 f., *Baudry-Lacantinerie* no. 2946 f., *Ripert* i Rev. crit. 1914 S. 208.

Skyld med Hensyn til dem er udelukket, dels, at det kun tillades vedkommende at paaberaabe sig visse Kendsgerninger, hvortil navnlig Dyrets Fejl aldrig vil høre, selv om de er skjulte [36]).

Denne Opfattelse har dog ingenlunde været eneraadende. Baade i Teori og Retspraksis har man ofte taget Ordene i videre Betydning som ligefrem Modsætning til Culpa *(faute)* [37]). Dette var utvivlsomt den herskende Opfattelse i den første Del af det nittende Aarhundrede; thi da karakteriserede man Reglen saaledes, at den blot hjemlede en Culpaformodning. Nu ser det imidlertid ud til, at den førstnævnte Fortolkning er ved at sejre endelig, og den synes navnlig at være fast antaget af Cassationsretten [38]).

4. Med Hensyn til Spørgsmaalet om, *hvem Ansvaret paahviler,* saa fremgaar det klart af Artiklen, at det ikke altid er Ejeren; Reglen forstaas saaledes, at hvis en anden benytter Dyret *(s'en sert)*, er alene denne ansvarlig [39]). Der maa imidlertid kræves en selvstændig Benyttelse, saaledes at Ejerens Tjenere navnlig ikke rammes deraf [40]). Nogen Tvivl volder det Tilfælde, hvor en Person ikke i egentlig Forstand har Brugen af Dyret, men alene har det i Forvaring eller lignende; dog er man tilbøjelig til at antage, at enhver Besiddelse (Varetægt) er tilstrækkelig [41]).

5. Ansvarsreglen i art. 1385 kan ifølge gældende Ret paa-

---

[36]) Derfor foreligger vis major ikke, fordi en Hest bliver sky f. Eks. for et mødende Automobil, saa at man ikke kan styre den (Note 33). Overhovedet er man utilbøjelig til at antage vis major, hvor Heste bliver sky, se *Pand. Rép. Supp:* Responsabilité no. 248 f. — Paa den anden Side kræves der selvfølgelig ikke Fejl hos Dyret, hvor det handler af egen Drift, og Ansvaret bortfalder derfor ikke, selv om det bevises, at Dyret var uden Fejl, og at der ikke kan lægges Ejeren noget til Last *(Pand. Rép. Supp:* no. 245 ff.).

[37]) Saaledes *Laurent* no. 626, *Huc* p. 602, *Sourdat* II no. 1431 f.

[38]) Se navnlig den udførlige Redegørelse af *Wahl* (S. 1906.4.27 i Noten) og S. 1911.1.163 med Note. Til samme Resultat kom den tyske Reichsgericht ved en Dom af 11. Dec. 1885 (S. 1887.4.18), og det samme gælder efter *Wahl* Praksis i de andre Lande, der har tilsvarende Regler.

[39]) S. 1872.1.402, 1893.1.80, D. 1912.2.228, 1909.5.51.

[40]) S. 1906.4.25 (belgisk Cass.), S. 1910.1.375, jfr. D. 1909.1.284.

[41]) Dette gælder ialtfald, hvor Forvaringen er udelukkende (S. 1910.1. 375) og sker i Erhvervsøjemed (D. 1911.1.367, S. 1913.1.11, 1913.2.284, D. 1904.2.180); ligeledes er en Smed og en Dyrlæge anset for ansvarlige, se Cass. i S. 1872.1.402, jfr. dog S. 1892.2.255 og D. 1901.2.14; et Grænsetilfælde findes i D. 1912.2.336.

beraabes ikke blot af Personer, der er helt fremmede for Dyrets Besidder, men ogsaa af Personer, der selv har udsat sig for Faren eller endog er knyttet til Besidderen ved et Kontraktsforhold [42]). Rigtigheden heraf bestrides af en Række Forfattere, der hævder, at Kontrakten alene bør være afgørende for Ansvaret.

Art. 1386 [43]).

Le propriétaire d'un bâtiment est responsable du dommage causé par sa ruine, lorsqu'elle est arrivée par une suite du défaut d'entretien ou par le vice de sa construction.

Denne Artikel volder heller ikke store Vanskeligheder. Den paalægger Ejeren af en *Bygning* Ansvar for den Skade, der opstaar ved dennes Sammenstyrtning.

1. Under *Bygning* kan kun indbefattes, hvad der er anbragt af Mennesker, ikke selve Grundens naturlige Bestanddele [44]). Iøvrigt har der været nogen Tvivl om Ordets Forstaaelse, eller rettere om, hvorvidt Reglen burde udvides til at gælde ogsaa visse andre Ting. Allerede en af Code Civil's første Fortolkere [45]) mener, at Reglen maa kunne anvendes paa et Træ, og senere var der en Tid lang stærk Stemning for at anvende den analogt paa alt Løsøre [46]). Ogsaa enkelte Domme er gaaet i den Retning. Saaledes er den anvendt paa et Træ [47]), ja endog paa et Tilfælde, hvor Skaden foraarsagedes ved, at et Skab faldt om [48]), Cassationsretten har ved Dom af $^{19}/_{4}$ 1887 anvendt den, hvor Skade foraarsagedes ved Eksplosion af en Maskine, der var indmuret i en Bygning. — Det

---

42) Reglen er jævnlig anvendt, hvor den tilskadekomne var Besidderens Tjener, der havde til Hverv at køre eller passe Dyret (S. 1886.2.99 f., 1906.1. 488, D. 1911.1.367, S. 1913.1.11, 1913.2.284, jfr. ogsaa S. 1887.4.18 og 1906.4. 25), fremdeles med Hensyn til Passagerer paa en Vogn (S. 1906.1.404) samt ved andre Kontraktsforhold (D. 1908.2.102, se ogsaa S. 1910.1.375). Se dog om en mulig Ændring i Praksis nedenfor § 35 ved Note 51.

43) *Beudant et Capitant* no. 81—3, *Sourdat* II no. 1451—86, *Aubry et Rau* § 448, 2 º, *Baudry-Lacantinerie* no. 2956—65, *Demolombe* p. 566—71, *Huc* p. 605 ff., *Laurent* no. 639—44, *Planiol* no. 924—6.

44) Cass. i S. 1897.1.229.

45) *Toullier:* le droit civil français XI (5. éd.) p. 440.

46) Saaledes *Sourdat* II no. 1453 ter, *Demolombe* no. 664.

47) S. 1878.2.48.

48) D. 1904.2.263.

udtales her, at Grundsætningen strækker sig til alt, hvad der er inkorporeret i Bygningen [49]).

I senere Tid spores dog tydeligt en tilbagegaaende Bevægelse, ja man kan sige, at Domstolene nu indskrænker art. 1386 saa meget som muligt. Saaledes er den i en senere Dom blevet anset for uanvendelig paa et Træ (Nr. 1) [50]), og det samme gælder om en elektrisk Mast (Nr. 39) og et i Grunden anbragt Tærskeapparat (Nr. 30). Men man har ikke blot indskrænket Reglen til Bygninger i streng Forstand; i Strid med Udtalelsen i Cass. $^{19}/_{4}$ 1887 har man endog anset den for uanvendelig paa visse Ting, der var fæstet til Bygningen [51]). De senere Domme kræver til Anvendelse af art. 1386, at der er Tale om en integrerende Del af Bygningen, noget der er uundværligt til dens Funktion og Benyttelse.

Aarsagen til disse Forskydninger i Retspraksis ligger i den tilsvarende Svingning i omvendt Retning, der er foregaaet med Hensyn til art. 1384, og disse Bevægelser bliver paa denne Maade et tydeligt Vidnesbyrd om, at Retsanvendelsen søger at udstrække Ansvaret saa vidt som muligt. Derfor udvider man art. 1386, saa længe art. 1384, 1 ^{0} antages ikke at gaa udover Culpareglen, medens til Gengæld 1384 fortrænger 1386, da man senere kommer til det Resultat, at den giver en videregaaende Ansvarsregel end 1386 [52]).

2. Ansvaret ifølge art. 1386 er betinget af, at Skaden skyldes *hel eller delvis Sammenstyrten* af Bygningen [53]). Den kan derfor ikke anvendes paa Skade, en Ejendom lider ved, at Branden i en Naboejendom forplanter sig til den [54]). Om man ved Sammenstyrtning kun tænker paa det Tilfælde, at en væsentlig Del af Bygningen falder ned, er tvivlsomt, men det synes antageligt [55]). Der-

---

[49]) Cass. $^{19}/_{4}$ 1887 (S. 1887.1.217, D. 1888.1.27).

[50]) Dette og de følgende Tal henviser til Tillægget.

[51]) Saaledes, hvor en over Døren fastgjort Vase faldt ned (Nr. 8), hvor et Skilt blæste ned (Nr. 17), og hvor en Vadskemaskine eksploderede. — I disse Tilfælde var det dog mere ekstraordinære Ting, der var anbragt af Lejere; men i den sidste Tid er Reglen anset uanvendelig paa en Vareelevator (Nr. 43) og en Butiksmarkise (Nr. 42).

[52]) Dette har endogsaa ført en Ret til at anvende art. 1384, hvor et Stykke af en Gesims faldt ned (Nr. 11), noget, der dog næppe kan forsvares.

[53]) D. 1907.1.436.

[54]) D. 1903.1.507 og 1909.1.461.

[55]) Herfor den ovennævnte Dom om den nedfaldne Gesims (Nr. 11). Iøvrigt glider dette Spørgsmaal over i det foregaaende.

imod er det klart, at art. 1386 ikke omfatter Tilbehør, der kan bevæges og gøre Skade uden at rives ud af sin rette Forbindelse med Huset, saasom Vinduskroge, Portfløje o. l. (Nr. 12).

3. Sammenstyrtningen skal være en Følge af en *Konstruktionsfejl eller Mangel af Vedligeholdelse*, og dette maa bevises af Sagsøgeren [56]). Paa den anden Side er Ansvaret givet, naar dette Bevis er ført. Det bortfalder navnlig ikke, fordi Ejeren beviser, at han ikke kunde have opdaget Fejlen. Derimod bortfalder det, naar skadelidende selv eller en uvedkommende Person er Skyld i Sammenstyrtningen [57]). Ligeledes antages det i Almindelighed i Teorien, at Ansvaret bortfalder i Tilfælde af vis major *(force majeure);* men herved forstaar man i denne Sammenhæng Begivenheder som Oversvømmelse, Orkan, Jordskælv, som selv de solideste Bygninger ikke vilde have kunnet modstaa [58]). Denne Undtagelse synes derfor egentlig kun at betyde, at Ansvaret bortfalder, naar Bygningens Fejl ingen Rolle har spillet for Ulykken [59]).

4. Ansvaret paahviler Ejeren, og det, selv om en anden har Besiddelsen af Ejendommen, f. Eks. som Lejer. Ogsaa paa dette Punkt er der altsaa en væsentlig Forskel fra art. 1385.

5. Reglen anvendes overfor enhver Tredjemand, der lider Skade, baade Naboer, tilfældigt Forbipasserende og Personer, der begiver sig ind i Huset [60]). Derimod hævdes det i Reglen, at den er uanvendelig overfor en Lejer eller andre Personer, der ved Kontrakt har faaet Besiddelse af Ejendommen [61]). Dette støttes i Teorien i Reglen derpaa, at man, hvor Parterne er forbundet ved Kontrakt, kun kan søge Ansvarsgrundlaget i denne; men denne Be-

---

[56]) S. 1911.1.493, 1907.2.159, D. 1900.5.586.

[57]) S. 1907.2.159, D. 1911.5.20.

[58]) Jfr. f. Eks. *Baudry-Lacantinerie* no. 2959.

[59]) som conditio sine qua non. — Mærkes kan ogsaa, at medens Praksis ved art. 1384—5 ofte taler om Culpaformodning, saa siger Cass. $^{19}/_{4}$ 1887 (ved Note 49 ovenfor), at Ejeren af en Bygning er ansvarlig »de plein droit des défauts qui y sont inhérents«, og ikke kan frigøre sig, fordi han beviser, at Skaden ikke kunde afværges.

[60]) S. 1878.2.48, D. 1899.1.228; S. 1898.1.67 ff. og 70, D. 1900.2.265, D. 1906.1.245.

[61]) *Aubry et Rau* p. 772, *Baudry-Lacantinerie* no. 2958, *Demolombe* no. 659, *Laurent* no. 644 og Dom i D. 1907.2.97. I modsat Retning taler dog *Planiol* (Note i D. 1907.2.97), jfr. *Sourdat* II no. 1458 ff.

grundelse er ialtfald ikke fyldestgørende, thi den nævnte Teori forkastes af flere Domme, der anvender art. 1386 selv overfor Husejerens Tjenere [62]).

§ 34.

De nyere Strømninger.

Bortset fra art. 1384—6 indeholder *Code Civil* ingen Regler om Erstatning uden Skyld fra det Omraade, der er Genstand for Undersøgelsen. Heller ikke den senere Lovgivning har tilføjet nye Regler. Alligevel er den franske Skadeserstatningsret undergaaet en mægtig Udvikling i de forløbne hundrede Aar, og Paavisningen heraf skal være Hovedopgaven for det følgende. I Tiden nærmest efter Lovbogens Givelse herskede Culpareglen mere uindskrænket end nogensinde før eller senere. Videnskaben anerkendte Culpaprincipet som det eneste rette og fortolkede de Bestemmelser, der kunde synes at afvige derfra, som byggende paa en Formodning om Skyld, og selv i Retsanvendelsen kom man ikke klart udover dette Standpunkt — bortset fra Reglen om Ansvar for Fuldmægtiges Culpa i art. 1384, 3 °, der ikke blev uanvendelig, fordi der førtes Bevis for Mandantens Skyldfrihed. —

Dette klassiske Standpunkt har fransk Ret imidlertid i den sidste Tid brudt med, og det saa afgjort, at man kan sige, at fransk Ret nu paalægger Ansvar uden Culpa i videre Omfang end noget andet Lands Ret. Det viste sig, at *Code Civil's* knappe Regler kunde bruges som Grundlag for en betydningsfuld Nydannelse, hvorom Lovens samtidige intet havde anet. Vi har allerede set denne Udvikling gøre sig gældende ved Fortolkningen af art. 1385 og 1386. — Man er nu naaet til klar Erkendelse af, at art. 1386 ikke har noget at gøre med Culpa eller Formodning derom; og man er ogsaa ved art. 1385 gaaet ud over den simple Skyldformodning og har givet Reglen større Betydning derved. — Men de betydeligste Udslag af de nye Strømninger findes paa andre Felter, det mest karakteristiske af dem i Fortolkningen af art. 1384, 1 °.

Bevægelsen kan kun forklares paa en Maade: Den udspringer af en Følelse af, at der i det praktiske Liv er Trang til Ansvars-

---

62) Cass. $^{19}/_{4}$ 1887 (Note 49), $^{29}/_{3}$ 1897 (S. 1898.1.70).

regler, der gaar ud over Culpareglen; thi andre Grunde til Ændring af det nedarvede Standpunkt kan overhovedet ikke tænkes. Hermed stemmer det ogsaa, at de fleste af de nye Regler er udviklet i Retspraksis uden Teoriens Hjælp. Videnskaben har dog paa Grund af det lykkelige Vekselvirkningsforhold, der bestaar mellem den og Retsanvendelsen, paa enkelte Punkter haft en ikke ringe Andel i det naaede Resultat. De Veje, man har benyttet for at faa de nye Anskuelser frem, har været mange. Snart har det været en Omfortolkning af de givne Lovbestemmelser, snart har man støttet sig direkte paa Forholdets Natur, snart har man taget sin Tilflugt til Fiktioner.

Fremstillingen begynder naturligst med *Code Civil art. 1384, 1* °. Denne Artikel er navnlig i de sidste Aars Litteratur blevet ligesom Brændpunktet, hvor den egentlige Kamp mellem gamle og nye Anskuelser har koncentreret sig, og herved er Videnskabens Interesse for de andre Vidnesbyrd om den nye Udvikling traadt i Baggrunden. Spørgsmaalet om en ændret Fortolkning af art. 1384, 1 ° synes første Gang at være opdukket under en Retssag for godt 40 Aar siden. Dommen i denne Sag gav Anledning til en Note af den bekendte *Labbé* [1]). Han føler, at der er nye Bevægelser oppe i Tiden, og med skarpt Blik foregriber han den kommende Udvikling, idet han skitserer en objektiv Ansvarsteori og fremdrager flere af de reale Betragtninger, der siden skulde bruges [2]).

De Tanker, som *Labbé* her var den første til at udforme,

---

1) *Sirey* 1871.1.9—10. Om Sagen se § 35 ved Note 1.

2) Han siger her: »Der er et System, der uklart dæmrer i manges Bevidsthed, nemlig at Ejeren svarer for den Skade, hans Ting har voldt, ikke fordi han er i Brøde, men alene i Kraft af, at han er Ejer. Dette System begrundes paa følgende Maade: Naar man besidder en Ting som Ejer, naar man udnytter den, naar man har hele Udbyttet af den, bør man betale Erstatning, hvis den skader andre. Naar man i Samfundets Hjerte indfører eller holder et Dyr, der er ustyrligt eller glubende, naar man forfærdiger eller anvender et Redskab eller en Motor, der er meget kraftig, saa gør man det paa egen Risiko og Fare. Hvis Tredjemand lider nogen Skade derved, bør man som den, der har haft alle de Fordele, Tingens Brug giver, ogsaa bære Byrden af den Erstatning, der skyldes Tredjemand. Skadeserstatningen skyldes snarere af Ejendommen end af Mennesket. Man bør af Tingens Værdi og den Fortjeneste, man har haft af Tingen, indeholde et Beløb til at yde Erstatning til de Tredjemænd, hvem Tingen har skadet.«

bekæmper han imidlertid selv i denne Note; han anser Culpareglen for retfærdig og hævder specielt, at der ikke bør lægges en almindelig Ansvarsregel ind i art. 1384, 1 °. Men senere kommer han til en anden Anskuelse: I 1890 erklærer han, at han har skiftet Mening »efter en dybere gaaende Overvejelse og et mere opmærksomt Studium af Loven«, idet han mere end før har indset Betydningen af »Forbindelsen mellem det heldige og uheldige Udfald af en frivillig Handling, mellem et Foretagendes Gevinst og Risiko«, og han hævder derfor, at »den, der oppebærer Udbyttet af en Maskine, der kan skade Tredjemand, bør være forberedt paa at erstatte den Skade, Maskinen volder. Naar man i sin Interesse indfører en Aarsag til Ulykker i Samfundet, saa sker det paa ens eget Ansvar« [3]).

Disse Udtalelser gik dog tilsyneladende ret upaaagtet hen. Skønt ogsaa Retspraksis netop omkring 1890 saa smaat begynder at tumle med Problemet, synes Videnskaben som Helhed endnu ikke at have forstaaet, at der var noget Problem for den. Naar der indtraadte et Omslag i denne Henseende, maa det tilskrives to energiske Forfattere, *Saleilles* og *Josserand*, der blev de anerkendte Førere for den nye Bevægelse. Selv er de vistnok kommet ind paa de nye Tanker ved at iagttage de første Spor til en ændret Opfattelse i Retsanvendelsen.

Saleilles behandler i 1894 Spørgsmaalet om Arbejdsulykker [4]) og hævder Arbejdsgiverens Ansvar uden Skyld, støttet paa art.

---

[3]) Note i *Sirey* 1890.4.18. — Allerede i 1876 havde iøvrigt *Laurent* for saa vidt brudt med Traditionen, som han hævder, at art. 1384, 1 ° opstiller en Formodning om Brøde ved Skade voldt af Ting i Almindelighed. — Dette er dog ikke Udtryk for en Risikoteori, men kun en sproglig Fortolkning. — Endelig skal *Sainctelette* i: Pourvoi en cassation, mémoire pour Madame Vve. de Sitter (1888) p. 30 f. have sluttet sig til den af *Labbé* i 1871 skitserede Anskuelse, se *Josserand* p. 54 f.

[4]) Dette Problem danner Udgangspunktet for de moderne Teorier i Frankrig. Det havde staaet paa Dagsordenen lige siden 1880. Da det trods utallige Forsøg ikke lykkedes at faa vedtaget en Lov, søgte flere Jurister at hævde Arbejdsgiverens Ansvar udfra allerede gældende Ret, se *Sauzet* i Rev. crit. 1883, *Sainctelette:* de la responsabilité et de la garantie (1884). Disse Forfattere støtter Ansvaret paa det mellem Parterne bestaaende Kontraktsforhold. Deres Arbejder falder derfor udenfor vort Felt. Teorierne fik heller ingen varig Betydning, da Retspraksis stillede sig afvisende og vedblev hermed trods flere Forsøg paa at forbedre Teorierne *(Labbé, Chave-*

1384, 1[0]; [5]) han antyder samtidig, at hele Erstatningsretten bør revideres og en objektiv Teori sættes i Stedet for den traditionelle subjektive. Denne Tanke udfører han i 1897 [6]), idet han nu ogsaa fortolker art. 1382 som hjemlende Ansvar uden Culpa; og omtrent samtidig og uafhængigt heraf hævder *Josserand* [7]) en lignende Teori bygget udelukkende paa art. 1384. Fra nu af er Spørgsmaalet rykket frem i første Linie [8]). De nye Teorier vinder talrige Tilhængere i Videnskaben, og en betydningsfuld Udvikling foregaar samtidig i Praksis, saaledes at det er umuligt at sige, om det er Videnskaben, der har paavirket Retsanvendelsen mest, eller

---

grin og *Esmein)*. Da er det, *Saleilles* bringer Undersøgelsen ind i en ny Bane ved at hævde Ansvaret uafhængigt af Kontrakten, støttet paa art. 1382—4; hermed er Problemet løst fra dets Begrænsning til Kontraktsforhold. Derfor standser den moderne Bevægelse heller ikke, da der i 1898 endelig vedtages en Lov, der i det væsentlige opfylder Kravene for Arbejdsulykkers Vedkommende.

5) Rev. Bourguignonne de l'enseignement supérieur 1894 p. 647 ff.

6) Les accidents de travail; se ogsaa: La réforme sociale 1898 p. 634 f. og en Note i *Dalloz* 1897.1.433.

7) De la responsabilité du fait des choses, 1897.

8) Af Litteraturen kan foruden de lige nævnte Værker fremhæves: *Saleilles* i Bull. de la société d'études législatives 1905 p. 335 ff., Rev. trim. 1911 p. 23 ff.; *Josserand:* Noter i Dalloz 1900.2.289, 1904.2.257, 1905.2.417, 1906.2.249, 1907.1.177, 1908.1.217, 1909.2.245; *Fr. Gény* i Rev. trim. 1902 p. 812—49; *Planiol* no. 863 ter; Artikelserie i Rev. crit. 1905 p. 278—92, 1906 p. 80—99, 1909 p. 282—301, Noter i Dalloz 1896.1.81, 1906.1.457, 1907.2.17 og 97, 1909.1.73; *Teisseire* (thèse 1901). Fremdeles nævnes: *Bosc:* Essai sur les éléments constitutifs du délit civil, 1901 (thèse); *Boistel:* Note i Dalloz 1901.1.41; *Bull.* de la société d'études législatives 1907 p. 78 ff., 222 f., 273 ff., 357 ff., 390 ff. (Colin m. fl.); *Charmont:* Note i Sirey 1913.2.257; *Colin* i Rev. politique et parlementaire 1908 (jan.) p. 120—47; *Esmein:* Noter i Sirey 1897.1.17, 1898.1.19 og 65, 1899.1.497, 1900.2.57, 1910.1.17; *Gaudillot:* de la responsabilité en matière d'accidents d'automobiles (thèse 1911); *Hitier* Rev. d'économie politique 1906, især p. 356 ff.; *Lévy* i Rev. crit. 1899 p. 361—98; *Pascaud* i Rev. crit. 1905 p. 219—32; *Percerou* i Annales de droit commercial 1898 p. 59—66; *Pirmez:* de la responsabilité (1888); *Ripert:* Examen doctrinal i Rev. crit. 1907, 1908, 1909, 1913 og 1914; *Ripert et Teisseire* i Rev. trim. 1904, især p. 753 ff.; *Rolin* i Rev. de droit internat. et de législation comparée, II sér. t. 8 (1906) p. 64—91; *Sainctelette:* Responsabilité des propriétaires et des conducteurs d'automobiles; *Wahl* i Rev. trim. 1908 p. 5—48. — En Række »thèses« af mindre Interesse forbigaas. — Se fremdeles de almindelige Værker (ovenfor § 33 Note 21) og Litteraturen om »abus de droit« og dermed beslægtede Forhold (nedenfor i § 36 Note 1).

omvendt. Karakteristisk for Udviklingen i Frankrig er det ogsaa, at Forkæmperne for de nye Ideer bevarer Enigheden i langt højere Grad end i Tyskland. De betragter sig ialtfald alle som Kampfæller og fordyber sig ikke i mulige indbyrdes Uoverensstemmelser [9]). Dette hænger sikkert sammen baade med Franskmændenes større realistiske Sans og med deres Utilbøjelighed til at indlade sig paa saa indgaaende teoretiske Undersøgelser som Tyskerne. Derfor ebber Diskussionen forholdsvis hurtigt ud. Omtrent lige straks er alt sagt, og Interessen samler sig om Arbejdet paa at faa Retspraksis endelig vundet over paa den nye Teoris Side. Da saa Retspraksis efter en Aarrække endelig synes fæstnet paa et vist Mellemstandpunkt, svinder Interessen betydeligt, og adskillige Forfattere nøjes med at acceptere dens Lære. Det sagte maa dog ikke forstaas saaledes, at Videnskaben i det hele skulde have forladt de ældre Teorier. Der findes naturligvis adskillige Forfattere, der kraftigt opponerer mod de nye Ideer [10]).

Her er det ikke Stedet at gaa nærmere ind paa den videnskabelige Strid. Det af det fremkomne, der har særlig stor Interesse for en Undersøgelse ud fra Forholdets Natur, er lejlighedsvis omtalt i de foregaaende Afsnit. Og med Hensyn til fransk Ret er det alene Opgaven at fastslaa den i Øjeblikket levende Ret og anskueliggøre den Forskydning i Opfattelsen, der er foregaaet.

---

9) Man kan dog med ret stor Sikkerhed dele Tilhængerne af de ny Teorier i to Grupper, eftersom de vil gennemføre dem for hele Erstatningsretten eller kun for et begrænset Omraade. Herefter kan Litteraturen henføres til følgende Grupper:

1. *Almindelige Risikoteorier:* Saleilles (første Værker), Josserand, Teisseire, Ripert, Labbé, Sainctelette og maaske Rolin.

2. *Begrænsede Risikoteorier:* Colin, Wahl, Boistel og Gaudillot; men herhen hører i Realiteten ogsaa tre bekendte Navne, nemlig Planiol, Gény og Saleilles (sidste Værker), omend deres teoretiske Syn er vidt forskelligt; se Rev. trim. 1911 p. 55 ff. og Noten i D. 1907.2.17, der viser den faktiske Lighed.

3. *Ren Culpateori:* Esmein, Beudant et Capitant og — efter eget Sigende — Planiol; faktisk forstaar han dog Culpareglen paa en saadan Maade, at han hører til Gruppe 2. Fremdeles Fromageot og Willems, hvis Arbejder dog ligger forud for den egentlige Strid.

4. En mæglende Stilling indtager Gény (nærmest Gruppe 2) og Lévy (nærmest Gruppe 3), jfr. ogsaa Bosc p. 195 ff.

10) Note 9 Nr. 3.

§ 35.

Domstolenes Fortolkning af art. 1384, 1⁰.

Som allerede omtalt i § 33, har Retsanvendelsen lige til den sidste Del af det nittende Aarhundrede været enig med Teorien om ikke at finde nogen Særregel i art. 1384, 1 ⁰. Dette fremgaar af den Cassationsretsdom, der er hentydet til ovenfor i § 34 [1]). Dommen er særlig klar, fordi Sagsøgeren for Retten havde hævdet, at art. 1384, 1 ⁰ indeholdt en videregaaende Regel. Sagen angik Erstatning for nogle Saar, som en Vadskerkone havde faaet ved Eksplosionen af en Dampkedel i et Vadskehus. Dommen frifinder Ejeren med den Motivering, at det fremgaar af art. 1382, at »det er en af de væsentlige Betingelser for Skadeserstatningsklagen, at der foreligger en Fejl, der kan tilregnes efter Loven«. Denne Synsmaade opretholdes ialtfald principielt i de følgende Aartier og giver sig navnlig Udslag i en Række Domme angaaende Arbejdsulykker [2]). I Virkeligheden viser der sig dog allerede paa det bestaaende Grundlag en Tendens til at skærpe Ansvaret. Den ytrer sig dels i, at man spænder Kravene til Handlingen meget højt, dels i, at man ikke tager det saa nøje med Kravet om Aarsagssammenhæng mellem den konstaterede Fejl og Skaden [3]).

Imidlertid bryder Trangen til et strengere Ansvar snart Culpareglens Rammer helt. I Begyndelsen søgte man at imødekomme den ved at anvende art. 1386 ogsaa paa andre Ting end Bygninger [4]). Denne Fremgangsmaade havde imidlertid to Mangler. Dels var den kunstig, da art. 1386 dog kun talte om Bygninger, dels var den ikke særlig tilfredsstillende, da der krævedes Bevis for Fejl ved Tingen. Det er da aabenbart Ønsket om at naa til en videre Undtagelse fra Culpareglen, der til sidst førte Praksis ind paa at give en ny Fortolkning af art. 1384, 1 ⁰. [5])

---

1) Cass. civ. $^{19}/_{7}$ 1870, D. 1870.1.361, S. 1871.1.9.

2) Som Eksempler kan nævnes en anden Cass., af $^{31}/_{5}$ 1886, S. 1887.1. 209, der angaar en Ulykke om Bord paa et Skib, men hvis Motiver er ganske almindelige; fremdeles en URD. $^{8}/_{1}$ 1887 i S. 1887.2.173 og en ARD. fra Orléans $^{20}/_{12}$ 1888, S. 1890.2.14.

3) Da denne Udvikling vistnok hovedsagelig angaar Arbejdsulykker, skal der kun henvises til den Redegørelse derfor, som *Saleilles* har givet (no. 6—7), og til Cass. $^{7}/_{8}$ 1895 (D. 1896.1.81, S. 1896.1.127).

4) Ovenfor § 33 ved Note 46 ff.

5) Paa Grund af den store Interesse, denne Udvikling frembyder, og

Det første Skridt blev — saa vidt vides — gjort af Underretten i *Gien*, der ved en Dom af 7. Juni 1887 paalagde Ansvar ifølge art. 1384 i et Tilfælde, hvor en Arbejder paa en Fabrik havde faaet en Finger skaaret af i en Maskinsav. Dette første Forsøg blev dog kvalt, idet Appelretten i *Orléans* ændrede Afgørelsen [6]). Bedre Held havde Retten i *Bourgoin*, hvis Dom blev stadfæstet af Appelretten i *Grenoble* (10. Febr. 1892) [7]), der saaledes blev Banebryderen paa dette Felt. I denne Sag blev der i Henhold til art. 1384 tillagt en Person Erstatning for Skade, han havde lidt ved at blive ramt af et Træ, der var plantet paa en offentlig Plads, skønt det var givet, at der ikke forelaa Skyld [8]). I de nærmest følgende Aar blev art. 1384, 1 ° anvendt paa lignende Maade af flere andre Retter, saaledes hvor der ved Brugen af en Damptærskemaskine var opstaaet Ildebrand paa Grund af Maskinens Eksplosion (to Domme fra 1895, Nr. 2 og 4) eller paa Grund af Maskinens Nærhed ved Kornet (1897, Nr. 7), og fremdeles, hvor en Fyrbøder paa et Skib var blevet dræbt ved, at et Damprør sprang (1896, Nr. 5) [9]).

Den sidstnævnte Dom (Nr. 5) var afsagt af Cassationsretten (*chambre civile* $^{16}/_{6}$ 1896), medens de andre hidrørte fra lavere Instanser; men den anerkender ligesom disse utvetydigt, at Ansvaret efter art. 1384, 1 ° ikke er betinget af Skyld, idet det endogsaa var positivt godtgjort, at der ikke kunde lægges Sagsøgte noget til Last. Alligevel var Slaget ikke vundet endnu; thi kort efter fældede en anden Afdeling af Cassationsretten (*chambre des*

---

for at underbygge det følgende med Beviser, vil der i et *Tillæg* blive meddelt en hovedsagelig kronologisk ordnet Fortegnelse over de i de store Domssamlinger optagne Domme, der har antaget den nyere Fortolkning af art. 1384, 1°, samt de enkelte afvigende Domme siden 1896. De Numre, der anføres i Teksten i det følgende, henviser til denne Fortegnelse.

6) Ved den i Note 2 citerede Dom.

7) Tillæg Nr. 1.

8) Det vil ses, at der her ikke var Tale om en Arbejdsulykke.

9) Se ogsaa Nr. 6, der dog ikke gaar saa vidt som de andre, samt en Kendelse af Conseil d'Etat (Nr. 3). — De anførte Domme viser, at Domstolene gentagne Gange har anvendt art. 1384, 1 ° paa en ny Maade, inden *Saleilles* i 1897 udgav sit Værk. De er sandsynligvis heller ikke paavirkede af hans Artikel fra 1894, selv forsaavidt de er yngre; thi de fleste af dem angaar netop ikke Arbejdsulykker (Nr. 1, 2, 4, 7), hvorom han skrev, og hans Artikel fremkom i et lokalt, ujuridisk Tidsskrift (§ 34 Note 5).

requêtes $^{30}/_{3}$ 1897, Tillæg Nr. 5 b) en Dom, der statuerede det modsatte Resultat i en ganske lignende Sag. De to Domme var saa forskellige i Tendens, at ethvert Forsøg paa at forene dem maatte strande.

Denne aabenbare Strid mellem den øverste Domstols to Afdelinger kan imidlertid siges at have været overordentlig gavnlig for Rettens Udvikling — omend ikke behagelig for de Personer, som Usikkerheden gik ud over —; thi Følgen heraf var, at de lavere Instanser nu følte sig ganske frie til at tage fat paa Fortolkningen, medens det hidtil kun havde været enkelte særlig dristige Domstole, der havde vovet at bryde med den ældre Praksis. — Heri maa derfor den første Cassationsretsdoms Betydning ses. — Det viste sig snart, at Domstolene, naar de var stillet frit, havde en afgjort Tendens til at forlade den ældre Opfattelse. I den Tid, der gik, indtil den næste Cassationsretsafgørelse kom, var det langt de fleste Domme, der gjorde dette [10]); og Resultatet heraf var da ogsaa, at *chambre des requêtes* i 1904 saa sig nødsaget til at forlade sin Opfattelse fra 1897 og anerkende, at art. 1384, 1 ^{0} indeholdt en særlig Regel (Nr. 18).

Denne Dom kan anses som den endelige Sanktion af den nye Fortolkning, idet begge Cassationsrettens Afdelinger havde antaget den, og fra dette Øjeblik er der ingen Vaklen i Praksis bortset fra Uenighed om Reglens nærmere Afgrænsning i forskellige Retninger [11]). Som Oversigten i Tillægget viser, er der ialtfald 58 Domme [12]), som anerkender, at art. 1384 indeholder en særlig Regel om Ansvar for Skade voldt af Ting, d. v. s. en Regel, der fører udover den almindelige Culparegel i art. 1382—3. Dette kan da uden Tvivl anses for fastslaaet indtil videre som gældende Ret, naar man tager i Betragtning, hvor stort Antallet af Domme er, og at begge Cassationsrettens Afdelinger gentagne Gange har antaget det [13]).

---

[10]) Af de i Domssamlingerne citerede Domme staar kun een paa det ældre Standpunkt (Nr. 14 b), medens 10 antager Ansvar udover dette.

[11]) Se dog en enkeltstaaende Dom fra *Aix* (Nr. 39 d), hvis Realitetsafgørelse dog maaske er forenelig med art. 1384.

[12]) Ser man bort fra de Domme, der frifinder af en eller anden Grund (Nr. 20 b, 25, 29, 31, 34—6, 41, 44 b, 51—3, 55 b, 56 b, 57), og de Tilfælde, hvor Ansvar kunde være paalagt uden den nye Fortolkning (Nr. 4, 7, 12, 16), faas 42 Domme, der positivt bygger Realitetsafgørelsen paa art. 1384.

[13]) Se Domme af *chambre civile:* Nr. 5, 23, 35, jfr. 18 b, 20 b og 56 b;

Derimod er der ikke samme Enstemmighed til Stede med Hensyn til Spørgsmaalet, hvor stor en Afvigelse fra det nedarvede System art. 1384, 1 ° indeholder. Dommene vakler en Del, navnlig i den Tid, der forløb mellem de to modstridende Afgørelser af *chambre des requêtes*. Dette er forklarligt, da den første Cassationsretsdom (Nr. 5) var saa knap, at man ikke med fuldstændig Sikkerhed kunde afgøre, hvor langt den rakte. En enkelt Ret gjorde et Forsøg paa at finde en Løsning, der kunde forsone de modstridende Opfattelser, idet den antog den ovenfor i § 33 [14]) som Nr. 2 betegnede Fortolkning, hvorefter Ansvaret er betinget af, at der bevises en Fejl ved Tingen [15]). Denne Fortolkning maa imidlertid anses for endelig forkastet; thi efter den anden Dom af *chambre des requêtes* kan der ikke paavises flere Udslag af den.

Hermed er det godtgjort, at der hverken kræves bevist Skyld hos Sagsøgte eller Fejl ved Tingen. Paa den anden Side er Ansvaret dog ikke ubetinget, men bortfalder ialtfald, naar Sagsøgte oplyser, at Skaden er hidført ved vis major. Den nærmere Redegørelse herfor vil blive givet nedenfor under Nr. 4, idet vi nu gaar over til en Undersøgelse af Omraadet og Betingelserne for Anvendelsen af Reglen i art. 1384, 1 ° efter gældende Ret.

1. Reglen angaar Skade voldt af *Ting*. Dette Udtryk tages i videste Forstand, saa at man kan sige, at det staar i direkte Modsætning til Person. — Man medtager derfor endogsaa Skade, der foraarsages af elektrisk Strøm (Nr. 10, 19, 27). — En Forudsætning er det dog, at Tingen overhovedet kan være menneskeligt Herredømme undergiven (Nr. 55 b). Iøvrigt begrænses det kun ved de efterfølgende Regler i art. 1385—6. Om Grænsen overfor art. 1385 er der ingen Tvivl; art. 1384 kan aldrig anvendes paa Dyr. Vanskeligere er Afgrænsningen overfor art. 1386.

Efter den seneste Praksis er art. 1384 ikke blot anvendelig paa alt Løsøre, men ogsaa paa alt, hvad der er indføjet i Grunden,

---

chambre des requêtes: Nr. 18, 31, 32 og 57, jfr. 53. — Det kan da ogsaa fremhæves, at Appelretten i *Rennes*, der holdt fast ved Culpareglen endnu i 1902 (Nr. 14 b), senere har set sig nødsaget til at følge den almindelige Strømning (Dom $^{26}/_{7}$ 1907, Nr. 26).

[14]) S. 297.

[15]) AR. Douai (Nr. 6 og 14). Denne Fortolkning anvendes ogsaa subsidiært i et Par af de ældste Domme (Nr. 1 og 4). Den er iøvrigt i det væsentlige antaget i *Belgien* (ndf. § 52 Note 7).

naar det ikke kan kaldes en Bygning, f. Eks. paa et Træ, en Hestetærskemaskine, en elektrisk Mast [16]). Ja, art. 1384 anvendes endogsaa paa Genstande, der er Tilbehør til eller Bestanddele af Bygninger, og det ikke blot paa Ting, der maaske ikke for stedse er fastgjort til Bygningen — som en Dekorationsvase, en Vadskemaskine, et Skilt, et Taarnurs Lod (Nr. 8, 16, 17, 56) —, men ogsaa paa en Portkrog, en Gasledning, en Butiksmarkise, en Vareelevator (Nr. 12, 18, 42 og 43). Herefter maa utvivlsomt alt, hvad der er bevægeligt, falde ind under art. 1384, selv om det er fast knyttet til en Bygning, saaledes Vinduer og Døre. Det samme gælder faste Ting, naar Faren ikke truer fra Nedstyrtning (Nr. 16, 18 og 58). Men selv om der er Tale om Nedstyrtning, maa art. 1384 vistnok anvendes paa alt andet end selve Bygningens Mure, Tag o. l. (se Nr. 8 og 17). Saadanne Ting kan det derimod næppe antages, at Artiklen omfatter [17]), selv om der kun er Tale om mindre Murstykker, Tagsten eller lignende.

2. Den vigtigste og interessanteste Ansvarsbetingelse er den, at Skaden skal være *foraarsaget af Tingen*, være »*Tingens Værk*« *(fait de la chose)*. Dette forstaas som Modsætning til »Menneskeværk«. Der menes derfor ikke blot dette, at Tingen skal have været inddraget i Aarsagsrækken som et Mellemled mellem den menneskelige Handling og Skaden; nej, denne Ansvarsbetingelse opfattes som analog med den, man ellers opstiller som Grundbetingelsen: en menneskelig Handling. Til Anvendelse af art. 1384 kræves da en Tings »*Handling*«. En Støtte for Udformningen af denne Betingelse har man haft i Bestemmelsen i art. 1385, saaledes som denne er fortolket i Retsanvendelsen; men det kan ikke

---

16) Se Nr. 1, 30 og 39. Efter en Dom (Nr. 43) er Artikel 1386 uanvendelig paa alt, hvad man kalder »immeubles par destination« (Code Civil art. 517 og 524 i. f.). Med Hensyn til et Skur er Spørgsmaalet ikke blevet afgjort i den Sag, der er refereret under Nr. 39 c. Paa Grunden i dens naturlige Tilstand kan vistnok ingen af Artiklerne anvendes, jfr. Nr. 44 b.

17) Udtrykkene i et Par af de sidste Domme omfatter dog dette (Nr. 42, 43), og en enkelt URD. har anvendt art. 1384 paa et Stykke af en Gesims, der faldt ned (Nr. 11); dette synes motiveret med, at en Gesims ikke hører med til Bygningen i egentlig Forstand. Det turde vel være tvivlsomt, om Iveren for at anvende den videregaaende Ansvarsregel ikke her har ført lidt længere, end en fornuftig Fortolkning af de to Artikler tillader. Cassationsretten har kun udtalt ganske almindeligt, at art. 1384 ikke kan anvendes paa Bygninger (Nr. 35).

nægtes, at det falder langt kunstigere at tale om en Tings Handling end om et Dyrs [18]).

Reglen omskrives ofte saaledes, at Skaden skal være »Tingens eget Værk«, skal være voldt af Tingen paa egen Haand, eller »medens den var overladt til sig selv«, eller endelig at Aarsagen til Skaden skal ligge i Tingen selv, skal være denne »iboende« *(intrinsèque)*. Dette forklares nærmere saaledes, at Skaden skal skyldes »de naturlige Kræfters Spil eller Tingens egne Fejl« [19]), medens Betingelsen ikke er opfyldt, »hvor Tingen bevæges eller styres af Menneskehaand«, hvor den kun er et lydigt Redskab for en menneskelig Handling. Det vil ses, at man søger at holde sig nær til Analogien af art. 1385. Til Oplysning om, hvilken Betydning denne Betingelse har, skal der gives en Oversigt over de vigtigste Anvendelser, Domstolene har gjort af denne Distinktion.

Et Hovedeksempel paa Skade voldt af Ting er Skade, der foraarsages af Dampmaskiner, hvad enten det sker ved Eksplosion (Nr. 2, 4, 5, 16 og 21) eller som Følge af deres almindelige farlige Funktion (Nr. 3, 7, 9, 20, 22, 23, 26, 28, 32, 34). — I samme Klasse er stillet Skade, der bevirkedes ved, at en Sifon sprang (Nr. 55). — Fremdeles kan nævnes Skade voldt ved Gaseksplosion (Nr. 18) eller af den elektriske Strøm (Nr. 10, 19, 27). Hertil kommer en Række Tilfælde, hvor Skaden ligesom i art. 1386 sker ved Nedstyrtning e. l. (Nr. 1, 6, 8, 11, 14, 17, 39, 42, 43, 56). I alle disse Tilfælde kan det i en vis Forstand siges, at Tingen bevæger sig paa egen Haand. Dette bliver muligt, naar man fæster Blikket paa det Øjeblik, da Skaden indtræder. — I og for sig er det klart, at der ogsaa her normalt findes en forudgaaende Handling eller Undladelse, som man kunde kalde Aarsag til Skaden; men det kan tænkes, at denne falder en anden Person til Last end den,

---

18) Denne Betingelses Betydning var Videnskaben ikke klar over i Begyndelsen. *Josserand* omtaler den ikke; *Esmein* (S. 1898.1.19) anser det for klart, at der maa lægges Vægt paa den rent fysiske Berøring: at Skaden er voldt direkte og materielt af Tingen (corpore datum); iøvrigt skulde det være ligegyldigt, om Tingen er selvvirkende (l. c. p. 17). Denne Fortolkning har aldrig vundet Tilslutning i Praksis og kan heller ikke støttes paa reale Grunde. De første, der antyder en Forstaaelse af den af Praksis antagne Retning, er *Boistel* (D. 1901.1.41) og *Teisseire* (p. 173 ff., 220 f.). Deres Lære udformes videre af Efterfølgerne, se nærmere: *Bonnet*, de la responsabilité du fait des choses (thèse 1907) p. 83—98.

19) *Boistel* i Note hos Dalloz 1901.1.41.

hvem Ansvaret efter art. 1384 paahviler, eller endog er helt undskyldelig. —

Denne Gruppe Tilfælde maatte først og fremmest springe i Øjnene, naar man skulde anvende en Regel om Skade voldt af Ting. Disse Tilfælde lod sig forholdsvis let udsondre, og de indbefatter netop en stor Del af de mest typiske Eksempler paa særlig farlige Handlinger. I Modsætning hertil stillede man da de Tilfælde, hvor Tingen dirigeres ganske normalt af Menneskehaand og kun er dennes lydige Redskab. Her er Skaden ikke Tingens Værk. — Denne Begrænsning har stor Betydning; thi uden den vilde art. 1384 blive Hovedreglen og art. 1382 en Undtagelse, og alle mulige dagligdags Handlinger vilde falde ind under den første. — Art. 1384 kan derfor ikke anvendes paa Arbejdsredskaber, der ikke er Maskiner, men manøvreres med Hænderne, og som gør Skade ved, at de haandteres ubehændigt [20]). Som nogle af de mest fremtrædende Eksempler paa denne Begrænsnings Betydning kan endelig nævnes Skade ved Cyklekørsel [21]), Sporvognskørsel [22]) og Automobilkørsel (Nr. 51—3).

Det er dog ikke fuldstændig udelukket at anvende art. 1384 paa Ting, der bevæges af Menneskehaand; men at drage Grænsen paa dette Punkt har ikke været let. Art. 1384 kan anvendes, hvor Skaden hidføres ved, at Tingen ikke »lystrer« paa Grund af Fejl ved den, f. Eks. hvor der indtræder en Eksplosion, et Brud paa en Maskine. Her er det ikke den menneskelige Handling, der volder Skaden i samme Forstand som ovenfor; — hvis alt gik normalt, og efter den handlendes Vilje, vilde Skaden ikke ske, — det er Tingens »uregelmæssige Opførsel«, der bevirker, at Handlingen stifter Skade. Ogsaa heri er der en vis Analogi til, hvad man har antaget med Hensyn til Dyr. Det bedste Eksempel herpaa frembyder atter Automobilkørsel. Ansvar efter art. 1384 vil indtræde overalt, hvor Ulykken hidføres ved Maskineriets Svigten, hvor den skyldes Brud paa Styreapparat eller Bremse, Motorens eller Luftringenes Eksplosion, eller at et Hjul gaar af (Nr. 45—50) [23]).

---

[20]) Se Nr. 29 angaaende et Hejseapparat, der væltede, samt S. 1902.1. 212 om en Stige, der skred ud. Anderledes, hvor Stigen gaar itu (Nr. 36, Frifindelse af anden Grund).

[21]) S. 1899.1.447 og D. 1901.1.41.

[22]) S. 1903.1.524.

[23]) Det er først i den sidste Tid, man har anvendt art. 1384 paa disse

Fremdeles kan nævnes det Tilfælde, at en Bugsertrosse springer (Forudsætn. i Nr. 25), eller at en Splint springer af en Tærskemaskine (Nr. 30) [24]).

Stor Vanskelighed volder Spørgsmaalet, om Reglen kan anvendes, hvor det er en Person, der har sat Tingen i Bevægelse, men hvor Personens Herredømme over Tingen er ringe — ikke fordi der er Fejl ved Tingen, som pludselig bryder frem, men af vedvarende Aarsager —. Det er navnlig Videnskaben, der har hævdet, at Reglen ogsaa burde anvendes her. Retsanvendelsen har i Almindelighed ikke villet indlade sig herpaa. Dette fremgaar af ARD. Dijon $^{22}/_{1}$ 1907 (Nr. 29), der nægter at anvende art. 1384 paa et Hejseapparat, der bruges ved Nedlægning af Kloakrør. Dommen udtaler, at »art. 1384 kun kan anvendes, hvor Skaden er foraarsaget af den livløse Ting alene og uden Menneskers Medvirkning« [25]). En enkelt URD. (Nr. 24) har dog anvendt art. 1384 paa en ikke-styrbar Ballon, der gjorde Skade ved at gaa ned i en Gade. Dommen motiverer Resultatet med, at art. 1384 vel først og fremmest maa anvendes, hvor Skaden er foraarsaget af Tingen uden Ejerens eller Besidderens Indgriben, men »dog ogsaa, naar denne Indgriben kun har spillet en ubetydelig Rolle for Skaden og det drejer sig om Ting, der ifølge deres Natur unddrager sig den menneskelige Viljes overvejende Herredømme« [26]). Det maa ogsaa indrømmes, at dette gælder i særlig høj Grad i det foreliggende Tilfælde, og at det er en ganske overordentlig farlig Handling.

Endelig har enkelte Domme anvendt art. 1384, selv hvor Tingen slet ikke bevægedes, hverken paa egen Haand eller af Mennesker, men hvor Skaden dog skyldtes en Fejl ved Tingen, saaledes hvor en Rejsende ved at stige ind i Toget snubler over en Gulvmaatte, der er i Uorden (Nr. 38), eller under Kørslen falder

---

Tilfælde, se endnu den under Nr. 45 b nævnte Dom, hvorved mærkes, at Dommen under Nr. 45 er en senere Dom af samme Ret.

[24]) Se ogsaa Nr. 44 (Tog), Nr. 54 (Vogn) og Forudsætninger i Nr. 36 (Stige, anden Frifindelsesgrund) og i Nr. 29, der konstaterer, at der ingen Fejl var ved Tingen. Ogsaa Nr. 3 hører herhen.

[25]) »En dehors de la participation de l'homme«, D. 1910.2.132. Beslægtede Udtalelser findes i flere af Dommene om art. 1385.

[26]) D. 1902.2.17.

ud ad Kupédøren, der gaar op (Nr. 37) [27]). Det vil ses, at det virkelige Forhold er, at Tingen befinder sig i en farlig Situation; i de paakendte Tilfælde var det en Tredjemands forudgaaende Handling, der havde bragt Tingen i den farlige Situation [28]).

Det anførte vil have vist, hvor forskellig en Rolle Kravet om, at Skaden skal være foraarsaget af Tingen, spiller. I nogle Tilfælde, nemlig overalt, hvor Tingen bevæger sig paa egen Haand, medfører det ingen yderligere Begrænsning. I andre Tilfælde bevirker det, at Ansvar kun indtræder, hvor Aarsagen til Skaden er en Fejl ved Tingen, og at Sagsøgeren faar Bevisbyrden herfor paa lignende Maade som efter art. 1386. Ved Udformningen af disse Regler har Domstolene ladet sig lede af Ønsket om at finde et Omraade, hvor der var Mening i at fravige art. 1382, og de har støttet sig paa de Erfaringer, der var gjort ved Anvendelsen af art. 1385 og 1386. Faktisk har de opnaaet at indføre en Undtagelse fra Culpareglen ved de fleste særlig farlige Handlinger; thi den særlig store Fare er oftest til Stede, hvor Mennesker tager Redskaber i deres Tjeneste, og især, hvor de anvender Dampmaskiner, Elektricitet o. l.

3. Det er allerede antydet i det foregaaende, at det ikke er nok at oplyse, at Tingen har været aktiv paa den angivne Maade. I Ordene »fait de la chose« ligger tillige Kravet om, at Tingens Aktivitet skal have været *Aarsag til Skaden*, og Sagsøgeren maa normalt — efter almindelige Regler — oplyse Fakta, der tillader Domstolene at drage denne Slutning [29]).

4. Selv om de foregaaende Betingelser foreligger, kan Ansvaret bortfalde under visse Omstændigheder. Dette er maaske det vanskeligste Punkt i Fortolkningen; det er ialtfald Kærnepunktet. Det er navnlig herom, Striden har drejet sig, fordi Af-

---

[27]) Se ogsaa Nr. 58 og Forudsætningen i Nr. 31, der dog angaar et Tilfælde, hvor hændelig Skade vel vanskeligt kunde tænkes overhovedet. Herhen maa ogsaa regnes Tilfældet i Nr. 15. Se fremdeles Nr. 40, men i modsat Retning Nr. 55 b.

[28]) Tvivl volder det Tilfælde, hvor der gaar Ild i en Ting, og Ilden forplanter sig til andre Genstande. En Dom (Nr. 33) har anset Besidderen for ansvarlig, en anden (Nr. 41) vil kun lade dette gælde ved Selvantændelse. Cass. Nr. 35 afgør ikke Spørgsmaalet klart.

[29]) Sml. ARD. Paris (Nr. 34).

gørelsen heraf afgiver Maalestokken for, hvor afgørende Brudet med den nedarvede Anskuelse er.

Retsreglen lader sig maaske endnu ikke fastslaa med ubetinget Sikkerhed, dels fordi der endnu kun findes et begrænset Materiale af Domme, dels fordi Retspraksis har været lidt usikker selv. En Ting er dog givet: Den skadelidende behøver ikke at bevise andet end, at Skaden er foraarsaget af Tingen (ovenfor Nr. 2 og 3), og at Sagsøgte er den Person, der hæfter for Tingen (nedenfor Nr. 5); det bliver Sagsøgtes Sag at oplyse Frigørelsesgrunde. — Dette er i og for sig en betydelig Afvigelse fra den Regel, der gælder ellers (art. 1382), og dette er det, man vil udtrykke, naar man ofte siger, at art. 1384 indfører en Skyldformodning. — Men det kan ogsaa fastslaas med temmelig stor Sikkerhed, at Retspraksis ikke finder en blot Omlægning af Bevisbyrden i Reglen, men lader Ansvar indtræde i visse Tilfælde, selv om der ikke foreligger Skyld *(faute)*. Med andre Ord, Retspraksis har sluttet sig til den Fortolkning, der ovenfor i § 33 (S. 297) blev betegnet som Nr. 4.

Den herskende Fortolkning kræver til Frigørelse Oplysning om, at Skaden skyldes *vis major eller skadelidendes egen Skyld*. Dommenes Udtryk er *cas fortuit, force majeure, faute de la victime* [30]). De nævner altsaa baade *cas fortuit* og *force majeure;* men disse to Udtryk maa, ialtfald hvor de nævnes Side om Side, anses for enstydige. At de bruges saaledes af Domstolene [31]), er

---

30) Denne Formel findes allerede i den første Dom (ARD. Grenoble) og siden i Nr. 8, 10, 17, 20, 22, 26, 27, 38, 39, 54—56. Nogle Domme nævner alene »cas fortuit *ou* force majeure«, hvilket sikkert ikke er en Realitetsforskel, se Nr. 5, 9, 16, 19, 21 og 42.

31) I Teorien har man i den sidste Tid søgt at gøre en Sondring mellem de to Ting. Den herskende Teori kan gengives med *Riperts* Ord i Rev. crit. 1913 p. 194: »le cas fortuit, c'est l'événement imprévu, mais inhérent à l'existence et au fonctionnement de l'entreprise; la force majeure a un caractère d'extériorité, c'est la pénétration d'une cause externe dans les rapports habituels entre l'auteur et la victime, pénétration que l'auteur ne pouvait ni prévoir, ni éviter.«

Sondringen er opstillet af *Josserand* (S. 120 ff.) under Paavirkning af *Exner* netop for at hævde, at Ansvaret efter art. 1384 burde bortfalde ved force majeure, men ikke ved cas fortuit. Andre gør Sondringen paa anden Maade, se f. Eks. *Teisseire* p. 202 f.; enkelte hævder ogsaa, at Ansvaret hverken bør bortfalde ved cas fortuit eller force majeure, se *Rolin* i Bull. de la société d'études législatives 1907 p. 289 f.

allerede paavist ved Fortolkningen af art. 1385 [32]), og det samme fremgaar af Dommene om art. 1384, navnlig ogsaa af de straks nedenfor anførte Domme, der kun bruger et af Udtrykkene [33]). Praksis er herved kun blevet i en gammel Vane, der vistnok har sit Udspring i *Code Civil* art. 1148, hvor de to Udtryk ogsaa bruges pleonastisk.

Ved Siden heraf findes der Domme, der bruger lidt andre Udtryk. Enten nævner de alene *cas fortuit* (Nr. 13) eller *force majeure* (Nr. 4, 15, 24, 28, 30 og 43), eller de tilføjer ved Siden af cas fortuit og force majeure »faute d'une tierce personne« eller lignende (Nr. 18, 33, 40, 44, jfr. ogsaa Nr. 32). Alle disse Domme maa sikkert anses for overensstemmende i Realiteten.

Spørgsmaalet bliver da, hvad der forstaas ved *vis major* (cas fortuit, force majeure). Dette kan vistnok gengives saaledes, at det *er en udefra kommende Begivenhed*, der medfører Skaden, uden at der kan lægges Sagsøgte noget til Last [34]). Paa denne Maade fører Reglen i art. 1384 udover den simple Omlægning af Bevisbyrden i to Henseender: 1) Der kræves Bevis for, hvilken bestemt (individualiseret) Omstændighed det er, der har hidført Skaden. — Herved udelukkes Sagsøgte fra at frigøre sig ved at føre et almindeligt Bevis for, at der ikke kan lægges ham (og hans Folk) noget til Last, idet han har gjort, hvad han burde, i Retning af at tilse Tingen. — 2) Sagsøgte udelukkes fra at paaberaabe sig visse Omstændigheder, og dette er ikke blot Skyld hos hans Folk (art. 1384, 3 [0]), men ogsaa alt, hvad der angaar selve Tingen (dens Fejl o. l.), og sin egen undskyldelige Vildfarelse om Tingens Egenskaber.

At Domstolene som Regel tager Ordene *cas fortuit* og *force majeure* i denne Betydning, fremgaar dels af, at de anvendes saaledes ogsaa med Hensyn til Dyr [35]), dels kan det med temmelig stor Klarhed ses af nogle af Dommene om art. 1384.

Saaledes vil navnlig Usikkerhed med Hensyn til, hvad det er,

---

[32]) Se § 33 ved Note 34.

[33]) Se ogsaa Udtrykkenes Vekslen i ARD. Riom (Nr. 16).

[34]) Denne Definition falder i alt væsentligt sammen med *Josserands* Definition af force majeure; det vil altsaa ses, at Domstolene vel ikke i Almindelighed har optaget den nyere Teoris Terminologi, men faktisk er kommet til samme Resultat.

[35]) § 33 ved Note 34—36.

der har foraarsaget Tingens Virken, ikke frigøre for Ansvar (se Nr. 2 og Nr. 44 [36]), heller ikke Omstændigheder, der klart udviser, at der ingen Skyld findes (Nr. 1, 5, 15, 19, 24 m. fl.). Fremdeles er en Fejl ved Tingen aldrig vis major, selv om den er vedkommende utilregnelig og maaske overhovedet hændelig. Dette udtales skarpt af Cass. $^{16}/_{6}$ 1896 (Nr. 5), og det samme fremgaar af en Række andre Afgørelser (Nr. 1, 4, 15—18, 27, 30, 37, 38 og vistnok 45 ff.). Lige hermed maa stilles Fare, der følger af Tings almindelige Funktion, uden Indgriben af ydre Kræfter, saaledes Fare fra elektrisk Strøm (Nr. 19), fra brandfarlige Varer (Nr. 33) eller Brugen af farlige Maskiner (Nr. 20, 22, 23, 26, 40 [37]).

En positiv Bekræftelse paa Rigtigheden af det sagte kan ogsaa findes i enkelte Dommes Udtryk. Saaledes kræver ARD. *Bourges* (Nr. 23) Bevis for, at Ilden hidrører fra en *Aarsag, der er fremmed for Maskinen,* og ARD. *Paris* (Nr. 13) kræver egen Skyld eller *cas fortuit,* »hvilket kun kan være en Aarsag, der er selve Tingen fremmed«. Endelig kan anføres, at Cass. req. $^{25}/_{3}$ 1908 (Nr. 32) nævner *cas fortuit, force majeure ou toute autre cause étrangère.* — Denne Dom synes blot at tage de to Begreber i en endnu snævrere Betydning; men dens samlede Resultat stemmer med det ovenfor angivne [38]). —

Med fuldstændig Sikkerhed kan den nævnte Forstaaelse af vis major dog ikke fastslaas. Fra den allersidste Tid foreligger der navnlig [39]) en Dom af chambre des requêtes, der er i Strid dermed [40]), idet den frifinder paa Grund af, at *cas fortuit* er bevist, skønt det var uoplyst, hvad Aarsagen til Ulykken var. Denne Dom er man dog vistnok berettiget til ikke at tillægge saa stor Vægt. Den angik en Arbejdsulykke, og der skal have foreligget Omstændigheder, der ialtfald til en vis Grad forklarer dens Resultat [41]); og den staar i bestemt Strid med den lange Række Dom-

---

36) Se dog Nr. 57 (nedenfor ved Note 40).

37) I modsat Retning dog Nr. 55 b.

38) I samme Retning gaar ARD. Paris (Nr. 44).

39) Se maaske ogsaa Nr. 56 b.

40) Cass. req. $^{29}/_{4}$ 1913 (Nr. 57).

41) Se *Ripert* i Rev. crit. 1914 p. 206. Muligvis er Forklaringen, at Meningerne i chambre des requêtes er omtrent lige delt (jfr. dets tidligere Vaklen). Dette Kammer har iøvrigt ogsaa paa andre Omraader afsagt isolerede Domme, der var vanskelige at forstaa (nedenfor § 36 ved Note 31—33).

me, der er nævnt i det foregaaende. Det er ikke sandsynligt, at denne ene Dom vil faa de andre Domstole til at forlade den næsten faste Praksis [42]).

Indtil videre maa man da fastholde det udviklede. Dets Rigtighed stadfæstes iøvrigt morsomt nok af ARD. *Paris* $^{26}/_{2}$ 1909 (Nr. 34) — en af de faa Domme, hvis Afgørelse i Realiteten strider mod den herskende Fortolkning [43]) —. Her udtales det, at Frifindelse bliver Følgen *ikke blot* af *force majeure* eller *cas fortuit*, men *ogsaa* af Bevis for, at ingensomhelst Fejl findes hos vedkommende Person.

Det maa altsaa antages, at vis major kun omfatter »ydre Aarsager«. Der kan endnu kun rejses Tvivl, om det ikke er snævrere end det ovenfor givne Begreb, d. v. s. om det, hvor en ydre Aarsag foreligger, er tilstrækkeligt at oplyse Omstændigheder, der efter det sædvanlige Culpaskøn viser, at vedkommende er uden Skyld, eller om der kræves et Bevis, som paa en særlig afgørende Maade fastslaar Skyldfriheden. Enkelte Dommes Udtryk kunde tyde paa, at det sidste var det rette, idet de gaar i Retning af det absolut uafværgelige (Nr. 12, 38 og 44); og noget absolut afgørende Bevis i modsat Retning kan heller ikke findes, da der — bortset fra den lige omtalte Cass. req. (Nr. 57) — kun er en eneste Dom, der frifinder paa Grund af vis major, nemlig Cass. civ. $^{31}/_{7}$ 1905 (Nr. 20 b) [44]). Den først givne Bestemmelse af vis major stemmer dog bedst med denne Doms Udtryk [45]), ligesom det synes, at det nærmest er den, Domstolene anvender ved Ansvar for Dyr. Denne Fortolkning er det da sikrest at blive staaende ved — for ikke at lægge en større Afvigelse fra ældre Ret ind i Dommene end nødvendigt. — Den, der vil frigøre sig, maa altsaa bevise, at Ska-

---

[42]) Iøvrigt mærkes, at Dommen fremhæver, at det er *bevist*, at der ikke forelaa nogen Konstruktionsfejl. Det er derfor muligt, at den bygger paa en Fortolkning, der kræver Bevis herfor foruden for Skyldfrihed i Almindelighed.

[43]) Bortset fra de to Domme fra Douai (Nr. 6 og 14), der fortolker art. 1384 ligesom art. 1386, er det kun de to lige nævnte Domme (Nr. 34 og 57) og maaske Nr. 39 d (ovenfor Note 11).

[44]) Se dog ogsaa Forudsætningen i Nr. 56 b.

[45]) Det var oplyst, at det var en Tredjemands Handling, der hidførte Skaden, og at Sagsøgte ikke var i Brøde, og Cass. udtaler, at »ces constatations . . . impliquent un cas fortuit«. Se maaske ogsaa Udtalelserne i en Doms Præmisser (Nr. 39 c).

den er hidført ved en udefra kommende Begivenhed, og at det — paa Grund af Begivenhedens Art — ikke kan bebrejdes ham, at han ikke har afværget Skaden.

Der maa dog gøres endnu et Par Bemærkninger herved. For det første maa det formentlig være en naturlig Følge af art. 1384, at der *krœves Bevis* baade for, at det ikke er ens egen Culpa, og for, *at det ikke er Fejl ved Tingen, der er Aarsag* til Skaden [46]). Men for det andet maa der gøres en Undtagelse fra Reglen. Den kan ikke gælde, hvor der netop foreligger en særlig stor Fare som Følge af, at Tingen er udsat for Paavirkning af »ydre Kræfter«. Hvad der herved sigtes til, belyses ved Dommen i Ballonsagen (Nr. 24). Her erklærer Dommeren, at der ikke foreligger vis major, selv om det er en løsbrydende Storm, der tvinger Ballonen ned; og Ballonføreren dømmes. Alligevel er det givet, at en Storm er en ydre Kraft, og at der ikke fandtes nogen Skyld hos Luftskipperen eller Fejl ved Ballonen. Naar Frifindelse dog ikke indtræder, er det, fordi man kan *forudse* en Storm med en vis Sandsynlighed: en Luftskipper maa altid regne med Muligheden deraf; han foretager altsaa en særlig farlig Handling, der alene legitimeres af den overvejende Interesse. Denne Afgørelse er overordentlig interessant. Den viser, at Dommeren har forstaaet, at det er den store Fare, der gør Ansvaret særlig paakrævet; og der er ikke Grund til at antage, at Opfattelsen ikke vil blive fulgt i andre Tilfælde. I saa Fald vil man naa til den Regel, at en ydre Begivenhed, der kan ventes med en vis Sandsynlighed — saa at der foreligger en særlig stor Fare [47]) —, aldrig kommer i Betragtning som vis major, selv om den er ganske uafværgelig.

---

[46]) Se som Eksempel herpaa Cass. req. (Nr. 57) og ARD. Toulouse (Nr. 39), hvis Indhold synes at være dette. — Ansvar indtræder dog ikke altid, fordi Ulykken skyldes en Fejl ved Tingen, se en anden Dom af samme Ret (Nr. 36), hvor en Arbejder kom til Skade ved Benyttelse af en Stige, som han uden Tilladelse havde taget i Stedet for den ham overgivne. Dette følger af, at man, naar man gemmer sine farlige Ting forsvarligt, ikke behøver at regne med, at andre kan faa fat i dem (ovenfor i § 20, især S. 179 og 188).

[47]) Hvor Faren kun er ringe, gælder noget andet, saaledes med Hensyn til elektriske Master. Der er meget ringe Fare for, at de skal falde om, naar de er fuldstændig i Orden, d. v. s. ogsaa fri for uopdagede eller skjulte Fejl. Se herved Nr. 44, hvor Dommen dog ikke viser, om Muligheden for Frifindelse overhovedet faar praktisk Betydning.

Det er nu vist, hvad der ligger i Formlerne med *cas fortuit* og *force majeure;* og da det er disse Formler, som Dommene sædvanlig anvender, er det dermed gjort sandsynligt, at det fundne Resultat er gældende Ret. For at fastslaa dette er det endnu nødvendigt at gennemgaa de faa Domme, der ikke bruger disse Udtryk.

Af disse er der nu nogle, der utvivlsomt gaar mindst lige saa vidt i Retning af at paalægge Ansvar, nemlig Nr. 2, 11 og 23. Det samme gælder de Domme, der nævner uvedkommende Tredjemands Handling som Frigørelsesgrund (Nr. 18, 33, 44), idet dette Forhold ellers indbefattes under vis major (se f. Eks. Nr. 20 b) [48]). Af Domme, der afviger fra den hævdede Fortolkning med Hensyn til Spørgsmaalet om Adgangen til Frigørelse, findes kun de to allerede omtalte, nemlig Cass. req. $^{29}/_{4}$ 1913 (Nr. 57) og ARD. *Paris* $^{26}/_{2}$ 1909 (Nr. 34), der tillader et almindeligt Bevis for Skyldfrihed [49]). Ogsaa den sidste *(Paris)* maa sikkert betegnes som en Singularitet. Dens Betydning svækkes ogsaa noget derved, at Frifindelsen allerede var motiveret af en anden Grund; der findes iøvrigt senere Domme af samme Ret, der slutter sig til den herskende Fortolkning (Nr. 43, 44, 55).

Herefter kan man uden større Betænkelighed erklære den fremstillede Fortolkning for gældende fransk Ret.

5. Ansvaret paahviler den, som har Tingen i sin Varetægt *(garde).* Retspraksis er tilbøjelig til ogsaa paa dette Punkt at fortolke art. 1384 i Overensstemmelse med art. 1385, saa at hver af de to Artiklers Udtryk kan benyttes til Forklaring af den andens.

---

[48]) Dette fremgaar positivt af Dommen i Nr. 44, der medregner det til fremmede Aarsager.

[49]) Hertil kan nemlig ikke henregnes Cass. req. $^{30}/_{3}$ 1897 (Nr. 5 b), da den sikkert hviler paa den ældre Anskuelse, at art. 1384, 1 ^{0} slet ikke indeholder nogen Særregel. Heller ikke Nr. 32 er en Afvigelse derfra (ovenfor ved Note 38), se dog *Planiol*'s Note i D. 1909.1.73. Resultatet af Gennemgangen af Domsmaterialet viser altsaa — foruden tre Domme, der nægter, at art. 1384, 1 ^{0} indeholder en Særregel (Nr. 5 b, 14 b og 39 d), et Standpunkt, som de to af de paagældende Retter selv har forladt senere — to ældre Domme, der antager Fortolkning Nr. 2 (Nr. 6 og 14), og to Domme, der antager Fortolkning Nr. 3 (Nr. 34 og 57) eller dog et Mellemstandpunkt mellem Nr. 3 og 4 (se Note 42). Alle de andre antager Fortolkning Nr. 4, bortset fra et Par, der ikke udtaler sig, fordi det var uden Betydning i Sagen.

I alt væsentligt vil man kunne gengive Ordet *garde* ved Besiddelse, naar dette Ord tages i den Betydning, som vor Retsvidenskab anvender. Hvor en Ting benyttes af Ejerens Folk — derunder alle Tjenere, Organer for juridiske Personer etc. —, er Ejeren altid ansvarlig; men hans Ansvar bortfalder, naar andre Personer har en selvstændig Besiddelse af Tingen [50]).

6. Spørgsmaalet, hvem der kan paaberaabe sig Reglen til sin Fordel, er allerede berørt. Den er blevet anvendt baade mellem Personer, der ikke staar i noget Kontraktsforhold, og trods et saadant i visse Tilfælde, der ligestilles med de andre, navnlig ved Arbejdsulykker (Nr. 3, 5, 30, 31, 40 og 58, jfr. Nr. 6 og 14) og ved Persontransport (Nr. 38, 44). Om denne Praksis vil blive fastholdt, er dog noget tvivlsomt efter de sidste Domme. Der synes nu at være en Tendens til at anse Ansvaret ved Persontransport som kontraktmæssigt [51]), men det er dog ikke sikkert, at dette vil medføre nogen Realitetsforandring.

Den foregaaende Udvikling vil have vist, at Retspraksis i de sidste 20 Aar i art. 1384 har fundet et Middel til at udvikle en ny Regel om Ansvar uden Culpa af vidtrækkende Betydning. Den indskrænker sig ikke til en Omlægning af Bevisbyrden [52]), men gaar videre ialtfald paa følgende Punkter: den medfører Ansvar,

---

[50]) Sagsøgerens Stilling lettes dog derved, at det vistnok i Reglen er Ejerens Sag at bevise, at han ikke havde Besiddelsen, da Ulykken skete, se Nr. 23 og 32, men maaske modsat Nr. 42.

[51]) Se S. 1912.1.73, der vel kun angaar et formelt Spørgsmaal, og S. 1910.2.223 samt *Ripert* i Rev. crit. 1913 p. 198. Dette er (en Del af) den Lære, der oprindelig forsvaredes af *Sainctelette* (ovf. § 34 Note 4).

[52]) Mange Domme siger vel, at art. 1384 indfører en »Formodning om Fejl«; men dette Udtryk sigter kun til den omtalte Ordning af Bevisbyrden (S. 319), som det viser sig af Dommenes reale Indhold (de tilføjer i Reglen: som kun bortfalder ved Bevis for vis major eller egen Skyld). Denne Talebrug er udviklet af Videnskaben, der her taler om en »absolut Culpaformodning« i Modsætning til den »simple«, d. v. s. Bevisbyrdeomlægningen; se et typisk Eksempel herpaa i *Wahls* Note i S. 1906.4.25 ff. Iøvrigt er der — foruden Domme, der er fornuftige nok til ikke at teoretisere — en Del Domme, der tager skarpt Afstand fra al Tale om Culpaformodninger og stiller sig klart paa de nye Teoriers Grund; se vistnok allerede Nr. 2, men ialtfald Nr. 11, 13, 21, 23 og 28. Mest bekendt er ARD. Chambéry (Nr. 21), der siger, at Ansvaret indtræder uden Fejl; det er ikke undergivet den subjektive Idé om Fejl, men den objektive om Skade.

hvor den nærmere Aarsag til Skaden ikke har kunnet oplyses med tilstrækkelig Sikkerhed (»det anonyme Ulykkestilfælde«), dernæst, hvor Aarsagen ligger i en Fejl ved Tingen, der var ukendelig for Brugeren (ligegyldig om Fejlen kan tilregnes andre Personer eller slet ingen), og fremdeles i visse Tilfælde, hvor Brug af Tingen iøvrigt er særlig farlig [53]).

Hvorvidt den Begrænsning af Ansvaret, der ligger i Reglen om vis major, overhovedet faar praktisk Betydning, er endnu ikke afgjort. Ansvarsreglens vide Omfang anskueliggøres dog ret godt derved, at det kun i ganske faa Tilfælde er lykkedes Sagsøgte at opnaa Frifindelse paa Grund af vis major [54]); og i det eneste af disse Tilfælde, hvor Dommen kan anses som et Udtryk for den herskende Fortolkning (Nr. 20 b), maatte Ansvaret bortfalde, selv om man forstod vis major saaledes, at Ansvarsfrihed kun indtræder, naar Skaden ikke er en adækvat Følge af Handlingen (ovf. § 20). I denne Henseende er den franske Retspraksis saaledes ikke i Strid med den her forsvarede Anskuelse om Ansvarets Rækkevidde.

Søger man at gøre sig klart, hvilke Hensyn der egentlig ligger bag ved Reglen, saa maa man vel komme til det Resultat, at den delvis sigter paa at ramme Culpa, dels vedkommendes egen (igennem Bevisbyrdeomlægningen), dels Tredjemands. — Dette sidste sker derigennem, at Brugeren af en Ting maa bære Ansvaret for Fabrikantens, Reparatørens eller Ejerens Culpa, og et saadant Ansvar er der ofte Trang til. — Men Reglen gaar videre. Dels kan der baade fra Begyndelsen være og navnlig senere opstaa Fejl ved en Ting, som ikke kan tilregnes nogen; dels rammer Reglen ogsaa andre Tilfælde end Fejl ved Ting [55]). Men heraf fremgaar det, at Reglen ikke kan forklares udfra den nedarvede Lære og det, der laa bagved den: Præventionshensynet, men maa have sin Forklaring i Hensyn, der er af samme Art som dem, det er forsøgt at udrede i denne Afhandlings teoretiske Del (§§ 7—17).

Reglen i art. 1384, 1 ° falder ikke helt sammen med den, der er udviklet i Afsnit I C ovenfor; men i Betragtning af, at Dom-

---

53) Saaledes ved farlige Maskiner (Nr. 7, 9, 20 m. fl.) og Luftballoner (Nr. 24). Man kunde her tale om Tingens (eller rettere Teknikkens) »Ufuldkommenhed«.

54) Ovenfor ved Note 44.

55) Ved Note 53.

stolene maatte opbygge Ansvarsreglen paa den positive Bestemmelse i art. 1384, maa det siges, at det er forbavsende nær, man er kommet det rette. Man er naaet til i Hovedsagen at ramme netop ekstraordinære og særlig farlige Handlinger, idet man holder de fleste andre Tilfælde udenfor ved den Fortolkning, man har valgt af Ordene *fait des choses*.

§ 36.

Forholdet mellem Naboejendomme[1]).

Fransk Ret har ingen almindelige Lovregler om Retsforholdet mellem Naboejendomme. Der findes i *Code Civil* art. 640—681 en Del Specialregler, hvoraf de vigtigste[2]) angaar Lys og Udsigt (art. 675 ff.) og Benyttelse eller Afledning af Vand (art. 640 ff. jfr. Lov 8. April 1898). Disse sidste Bestemmelser suppleres med Love af 29. April 1845, 11. Juli 1847, 10. Juni 1854 og 8. April 1898 og frembyder adskillige Eksempler paa Erstatning ifølge Ekspropriationssynspunktet. Her skal kun undersøges, hvad der gælder udenfor disse Tilfælde.

Code Civil art. 544 siger, at Ejendomsretten er Retten til at nyde eller raade over Tingen paa den mest absolute Maade, naar man blot ikke gør en saadan Brug af den, som er forbudt af Lovene og Anordningerne. Der er næppe Tvivl om, at dette har været ment bogstaveligt: at Ejeren havde Ret til at gøre med sin Ting, alt hvad der ikke positivt var forbudt, og at der heller ikke kunde være Tale om at paalægge ham Erstatning for den Skade, han maatte volde andre i »Udøvelsen af sin Ret«. I Henseende til Spørgsmaalet om, hvad der var forbudt, blev Lovreglen udfyldt

---

[1]) Se *Rép gén.* under Responsabilité, især no. 105 ff. *Capitant* i Rev. crit. 1900 S. 156—87, 228—49; *Ripert:* de l'exercice du droit de propriété dans ses rapports avec les propriétés voisines (thèse 1902). — Fremdeles: *Apperts* i Rev. trim. 1906 p. 71—84, Noter i S. 1905.2.41 og 105, 1904.2.217; *Bosc:* thèse (cit. ovf. S. 308 Note 8); *Charmont* i Rev. trim. 1902 p. 113—25; *Desserteaux* i Rev. trim. 1906 p. 119—39; *Jaubert* i Rev. crit. 1906 p. 562—74; *Josserand:* de l'abus des droits, 1905; *Lévy* i Rev. crit. 1899 p. 361 ff.; *Planiol* i Rev. crit. 1906 p. 83 ff.; *Porcherot:* de l'abus de droit (thèse 1901); *Ripert* i Rev. crit 1906 p. 356 ff.; *Saleilles:* de l'abus de droit, 1905 (Særtryk af Bull. de la société d'études législatives 1905 p. 325 ff.).

[2]) Se iøvrigt *Aschehoug* S. 37 ff. og Lov 20. August 1881.

ved et Dekret af 15. Okt. 1810 [3]), der gjorde Oprettelsen af Anlæg, der udbreder usunde eller ubehagelige Dunster, afhængig af Administrationens Tilladelse. Et til Dekretet knyttet Skema indeholder udførlige Regler om, hvad der skulde indbefattes under de »farlige, usunde eller ubehagelige Virksomheder«, som man nu i Reglen benævner dem.

Disse Regler maa naturligst forstaas som en udtømmende Ordning af Retsforholdet i denne Henseende [4]). Imidlertid er Domstolene meget hurtigt kommet til den Erkendelse, at de positive Regler ikke var tilstrækkelige til at beskytte Naboerne, men at der, selv hvor de var overholdt, i visse Retninger burde være Grænser for de Ulemper, en Ejer kunde paaføre Naboerne, uden at disse kunde klage. Domstolene tog da ikke i Betænkning at antage dette Resultat trods Lovens skarpe Ord. Dette kan siges at staa fast siden 1826 [5]), og efterhaanden udvikles og fæstnes lignende Grundsætninger, som siden er blevet anerkendt saa godt som overalt.

Resultatet af Retsudviklingen er, at man dels anerkender bestemte Grænser for Grundejerens Ret til at udnytte sin Ejendom, dels paalægger Erstatning for visse Handlinger, selv hvor disse holder sig indenfor det retmæssiges Grænser. Det vil imidlertid være det simpleste foreløbig at se bort fra Retstridighedsspørgsmaalet og blot fremstille Reglerne om, under hvilke Betingelser Naboerne kan fordre *Erstatning* for den dem paaførte Skade eller Ulempe.

I denne Henseende kan man opstille den ganske almindelige Regel, at Naboerne kan fordre Erstatning, naar Ulemperne er saa stærke, at de »*overgaar Maalet af de sædvanlige Forpligtelser, der følger af Naboskabet*«. Denne Formel findes allerede i en Dom af Cassationsretten af 27. Nov. 1844 [6]) og er siden da blevet det staaende Udtryk i Dommene lige til Nutiden. Ordene rummer ogsaa Kravet om Hensyntagen til de lokale Forhold [7]), og i det

---

[3]) Om Dekretets Indhold kan henvises til *Aschehoug* S. 40 f.

[4]) *Planiol* hævder, at de kun kan forstaas saaledes, og at Praksis' Fortolkning er urigtig (No. 872). Dog har han i en Samtale med Forf. bekræftet, at han finder Praksis' Løsning retfærdig.

[5]) Se *Rép. gén.* Responsabilité no. 112—3, *Planiol* no. 872.

[6]) S. 1844.1.811.

[7]) S. 1861.1.840, D. 1861.1.331, 1878.2.250, 1887.2.23 (milieu), S.1905.2.41; Se nærmere Noten under denne Dom *(Appert)* og *Ripert* p. 409—21.

hele kan det siges, at Reglens Indhold stemmer med, hvad der er udviklet ovenfor i §§ 10—11.

Det er ikke let i faa Ord at angive, *for hvilket Omraade* Reglen gælder. For en stor Del anvendes den dog paa de samme Tilfælde som i andre Lande. Det antages, at der er visse Beføjelser, som Ejeren kan udøve ansvarsfrit uden Hensyn til Størrelsen af den Skade eller Ulempe, de kan paaføre Naboen. Typiske Eksempler herpaa er Opførelsen af Bygninger, Plantning af Træer, Brøndboring o. l. med Iagttagelse af Lovreglerne [8]). — I de herhen hørende Tilfælde kan der alene blive Tale om Erstatningsansvar, hvor der foreligger »Misbrug af Ejendomsretten«, *abus de droit* [9]).

Paa den anden Side er Grundsætningen anvendt talrige Gange paa en Række forskellige vedvarende eller dog jævnlig tilbagevendende Ulemper. Saaledes er der givet Erstatning for Ulemper ved Røg, Sod, Damp (S. 1844. 1. 811, 1875. 1. 447, 1893. 2. 124), Uddunstninger, der skader Plantevæksten paa Naboejendommen (D. 1878. 1. 353, 1895. 2. 335) eller er usunde (S. 1858. 1. 305) eller ildelugtende (D. 1878. 2. 250, 1887. 2. 223, 1909. 3. 137, 1912. 1. 507); fremdeles for Ulempe eller Skade, der er foraarsaget ved Rystelse (S. 1893. 3. 60, 1905. 2. 43 i Note), og hvor Driften af et Gasværk medførte, at Vandet i nærliggende Brønde

---

[8]) S. 1861.1.623.

[9]) Dette Begreb tages her i moderne (snæver) Betydning, svarende til BGB. § 226. Tidligere brugtes det ofte om andet, men *Saleilles* viser i sit nævnte Værk, at der maa sondres mellem 1) en Rettigheds Grænser, 2) Misbrug af Retten, 3) Udøvelse af Ret paa egen Risiko. Misbrug af Ret i denne Betydning er en retstridig Handling *(Saleilles* p. 335) ; men Forskellen mellem Gruppe 1 og 2 er, at der i første Tilfælde er Tale om en objektiv eller ydre Begrænsning (Rettighederne er »comprimés dans leur intensité même«, *Josserand* p. 4), i det sidste er Handlingen retstridig paa Grund af Formaalet. Idet Principet i denne Inddeling accepteres, er *abus de droit* blot et Navn for de Tilfælde, hvor Motivet (Skadehensigt), Formaalet *(but)* eller Mangel af en legitim Interesse faar Betydning for en Handlings Bedømmelse. — Om saadanne Hensyn overhovedet bør tages i Betragtning, er omtvistet i Teorien (bestrides f. Eks. af *Planiol* no. 872 og 872 bis, *Baudry-Lacantinerie* no. 2855, *Esmein* i S. 1898.1.17). Praksis fremviser dog flere Eksempler, se D. 1856.2.9 og 199, S. 1861.1.623, D. 1873.2.185, 1902.1.454, S. 1904.2.217, D. 1911.2.131. Dette skal ikke forfølges nærmere, da man sikkert maa give *Saleilles* Ret i, at den Handling, der udgør *abus de droit*, er retstridig (se navnlig S. 1904.2.217, D. 1856.2.9, cfr. dog 1856.2.199), hvorfor Spørgsmaalet falder udenfor vor Undersøgelse.

blev forurenet (1871. 1. 167, 1883. 1. 403), samt hvor Afløbsvand, der fra en Sukkerfabrik var ledet ud i en Aa, skadede en Grundejer længere nede ad Aaen paa forskellig Vis (D. 1878. 1. 409).

Fremdeles har man lige fra første Begyndelse anvendt samme Regler med Hensyn til Larm (S. 1844. 1. 811, 1905. 2. 43 i Note), og de franske Domstole har overhovedet taget langt friere paa disse Forhold end f. Eks. de tyske. Saaledes er der paalagt Erstatning, hvor nogle Kalkovne medførte en vedvarende Brandfare (D. 1874. 5. 328) [10]), hvor en Mand havde omdannet sit Hus, der laa i et tætbefolket Kvarter, til en Klinik for Brystsyge (D. 1902. 2. 96, der fremhæver baade Smittefaren og de mange andre Ubehageligheder ved det utiltalende Naboskab), hvor et lovligt tilladt Utugtshus blev drevet i et fredeligt og net Kvarter (S. 1861. 1. 840). Ligeledes er en Teaterejer blevet dømt til at erstatte den Skade, som Naboen led, dels ved at Folk stod længe udenfor hans Hus, dels ved at de besudlede Stedet, med den Motivering, at Aarsagen laa i, at Teatrets Vestibule og Toiletter ikke var tilstrækkelig store, omend de opfyldte Administrationens Krav (D. 1866. 1. 35). I den allernyeste Tid er Erstatning endelig tillagt en Ejer for de Ulemper, der fulgte af Naboskabet til en Flyveskole (D. 1913. 2. 117)[11]).

Det vil fremgaa af de nævnte Eksempler, at Reglen kan anvendes ikke blot, hvor det er et fast Anlæg, der afføder de stadige Ulemper, men ogsaa hvor disse hidrører fra intermitterende menneskelige Handlinger [12]). Fremdeles er det med Hensyn til Erstatningsspørgsmaalet ganske ligegyldigt, om Virksomheden hører til dem, der ikke maa drives uden Tilladelse af det offentlige, eller ikke, og om den i første Fald drives i Overensstemmelse med

---

10) Derimod er Erstatning nægtet for den Forhøjelse af Assurancepræmien, Indretningen af et Maskinsnedkeri paa Nabogrunden medførte (S. 1897.1.273). Dommen fremhæver dog, at Bygningen ligger i et Fabrikkvarter, og at alle Forsigtighedsforanstaltninger er truffet.

11) Nævnes kan ogsaa, at der er tilkendt en Nabo til militære Skydebaner Erstatning for den Forringelse i Lejeværdi, Skydeøvelserne medførte selv for den Del af Ejendommen, der ikke blev afspærret under Skydningen (Cass. $^{31}/_{1}$ 1912, S. 1912 Somm. 1.49. — Referatet er saa kort, at det ikke kan ses, om der er anlagt et andet Synspunkt end det almindelige).

12) Overfor disse skulde man derimod ikke kunne opnaa Dom til Undladelse efter D. 1913.2.113.

Administrationens Forskrifter eller ej. Dette er antaget allerede ved en Dom af Cassationsretten i 1845 [13]) og har siden staaet fast.

De anførte Domme — der langt fra er en udtømmende Samling — skulde have givet et Begreb om, hvor langt man gaar i Retning af at beskytte Naboernes Interesser ved at give dem Krav paa Erstatning. Tilbage staar Spørgsmaalet, *om denne Erstatningsregel kan ses som et Udslag af Culpareglen.*

Der er nu ingen Tvivl om, at det som Hovedregel ogsaa efter fransk Ret er retstridigt at paaføre Naboer saadanne usædvanlige Ulemper; men i visse Tilfælde maa det dog hævdes, at der foreligger en retmæssig, til Erstatning forpligtende Handling [14]). Støtte for denne Opfattelse kan man ganske vist ikke finde i de Udtryk, Dommene bruger. I de fleste Tilfælde udtaler Domstolene sig slet ikke om Begrundelsen af Erstatningspligten, de anvender blot den fastslaaede Retssætning; men hvor de udtaler sig nærmere, er det Reglen i art. 1382, de støtter Ansvaret paa: En Brug af den faste Ejendom, der merfører saadanne usædvanlige Ulemper for Naboerne, er en Fejl *(faute)*, der forpligter til Erstatning [15]). Dette kan imidlertid ikke være afgørende. I Henhold til de Synspunk-

---

[13]) S. 1845.1.825, jfr. 1848.1.311, 1861.1.840, 1910.1.8 m. fl.

[14]) Den her forsvarede Opfattelse stemmer med *Saleilles'*, som det fremgaar af den Inddeling af ham, der er citeret i Note 9, omend det er lidt uklart, hvor mange Tilfælde Saleilles vil medtage under Nr. 3. Den franske Videnskabs Stilling er iøvrigt meget forvirret. Den ældre Lære, der i alle Tilfælde talte om »Ansvar i Udøvelse af Ejendomsretten«, er ved at vige for den Teori, at der foreligger en Overskridelse af Ejendomsrettens Grænser (især forfægtet af *Planiol*, se no. 870 ff.), men helt opgivet er den ikke. Grunden hertil er sikkert navnlig, at *Planiol* ikke gør samme Sondring som Saleilles (mellem dennes Gruppe 1 og 3), men mener, at der i *alle* Tilfælde foreligger Retsoverskridelse. Dette fremgaar navnlig af Argumentationen hos *Capitant* (p. 234 ff.) og *Ripert* (p. 319 ff.), der forkaster *Planiol's* Lære ved at argumentere med Eksempler hentede fra Undtagelsestilfældene *(Saleilles'* Gruppe 3). Kritisk overfor *Planiol* staar ogsaa *Desserteaux* (der taler om »conflit de droits«), *Porcherot* og *Lévy*.

[15]) Se f. Eks. Cass. i S. 1861.1.840, der siger, at Ejendomsretten nødvendigvis begrænses af de Byrder, der paalægges af Naboforholdet; »l'exercice du droit de propriété cesse d'être légitime et prend le caractère d'une faute dès l'instant où il porte une atteinte grave et sérieuse au droit du voisin« .... Dommen om, at Maalet overskrides, medfører med Nødvendighed en Fejl *(faute)*. Se endnu Cass. req. i D. 1912.1.507, der angaar en autoriseret Virksomhed og paa en Gang konstaterer, at det er en lovlig Udøvelse af Ejendomsretten og en retstridig Handling *(faute)*.

ter, der er udviklet i § 11 [16]), maa Vægten lægges paa, om der ved Siden af Erstatning kan fordres truffet Foranstaltninger, der for Fremtiden ophæver Ulempen eller bringer den ned til den tilladte Grænse. Opgaven bliver derfor at undersøge, hvorvidt dette kan fordres.

I saa Henseende maa der sondres mellem de af Administrationen autoriserede Virksomheder og andre. Med Hensyn til *uautoriserede Virksomheder* antages det i Almindelighed, at Domstolene frit kan foreskrive Forholdsregler, der egner sig til at hindre Skade i Fremtiden. Saaledes kan det efter Omstændighederne paalægges Virksomhedens Indehaver at foretage Forandringer ved Anlægget, ja om fornødent helt at standse Driften [17]).

Hvad angaar de af Administrationen *autoriserede Virksomheder*, har man anset det for en Følge af Kompetencefordelingen mellem Administration og Domstole, at disse aldrig kan foreskrive, at Virksomheden skal indstilles [18]). Heraf drages den Slutning, at Domstolene heller ikke kan paabyde Forandringer i Driften, hvorved dens Fortsættelse faktisk vilde blive umulig [19]). Med denne Begrænsning kan Domstolene derimod ogsaa ved autoriserede Virksomheder foreskrive Udførelsen af Arbejder, der er tjenlige til at forebygge Ulemperne, forudsat at disse Forskrifter ikke staar i Strid med bestemte Paalæg fra Administrationen [20]).

Heraf kan det ses, at en Virksomhed *kan* være retstridig, selv om den er godkendt af Administrationen; thi hvor Domstolene paalægger Indehaveren at ændre Virksomheden, er der ikke Tvivl om, at den maa anses for retstridig i den Skikkelse, hvori den hidtil blev drevet. Derimod kan man ikke drage den Slutning, at der ogsaa foreligger en retstridig Handling overalt, hvor Domstolene alene ikender Erstatning. I overordentlig mange Tilfælde vil det nemlig være umuligt for Domstolene at paabyde Foran-

---

16) Ved Note 3.

17) Se saaledes S. 1858.1.305, 1905.2.43 i Noten, men i modsat Retning D. 1902.2.95 (Brystsygekliniken) og D. 1913.2.113 (Flyveskolen), der dog anfører en særlig Grund (ovenfor Note 12).

18) D. 1871.1.167, 1873.1.353. Paalæg herom kan derimod eventuelt gives af vedkommende administrative Myndighed.

19) D. 1878.1.409.

20) Dette er vel ikke uomtvistet, men dog den herskende Mening, se saaledes D. 1866.1.35, 1871.1.167, 1873.1.353, 1874.5.328, 1878.1.409, 1885.1.71, men i modsat Retning D. 1878.2.250, 1902.2.95, se ogsaa *Aschehoug* S. 40 g.

dringer, fordi de faktisk vilde umuliggøre Driften. *I disse Tilfælde foreligger der derfor retmæssige Handlinger.*

Ganske vist ser det ved første Øjekast ud, som om der kun forelaa en Kompetenceregel; men dette er kun et Skin. De administrative Myndigheder har Beføjelse til at skride ind imod retstridige Virksomheder ogsaa efter deres Oprettelse [21]); men faktisk sker det saa at sige aldrig i Sammenligning med de talrige Tilfælde, hvor Domstolene paalægger Erstatning; og dette er en simpel Følge af, at *de paagældende Virksomheder ofte maa tillades* trods de dermed forbundne Ulemper af Hensyn til deres Nødvendighed eller store Nytte. Der er ikke Tvivl om, at der er mange af dem, som det er ganske udelukket, at man skrider ind imod, og som Domstolene selv vilde være nødt til at tillade, hvis man ophævede den Regel, der nu udelukker deres Kompetence [22]). Eksempler herpaa findes i flere af de ovenfor anførte Domme, saaledes Dommen om Gasværker, om en Læreanstalts Laboratorier (S. 1909. 3. 137), en stor Bys Renovationskule [23]), autoriserede Utugtshuse, militære Skydebaner og muligvis flere andre. Det allerklareste Eksempel er dog Jernbaner, der vil blive omtalt for sig i § 37. Hermed er det ikke Meningen at sige, at Virksomheder som de nævnte altid vil være retmæssige, men i alle saadanne Tilfælde kan det tænkes, at Forholdene nødvendiggør — eller dog retfærdiggør — at anlægge Virksomheden paa et Sted, hvor det er givet, at den vil medføre væsentlige Ulemper; thi de nævnte Virksomheder er knyttet til en bestemt Lokalitet, og det er muligt, at der ikke — eller dog ikke uden uforholdsmæssige Ofre — indenfor dennes Grænser kan findes en Plads, hvor Virksomheden kan drives uden at gøre Skade [24]).

---

[21]) Dog kan den, der opfører Bygninger i Nabolaget, efter at Fabrikken er tilladt, ikke fordre Fabrikken nedlagt, se Dekretet af 1810 § 9; men det offentlige kan i graverende Tilfælde skride ind paa egen Haand (§ 12).

[22]) I Virkeligheden vilde sikkert ingen hævde, at Domstolene skulde være af den Mening, at der burde skrides ind mod alle de Virksomheder, som de paalægger Erstatning.

[23]) D. 1887.2.23. Denne Dom anerkender faktisk det sagte. Den udtaler, at Autorisationen ikke fritager en Virksomhed for Erstatning, *alors même qu'il présente un caractère d'utilité générale, si nécessaire, si indispensable même qu'il puisse être.*

[24]) Jfr. ovenfor i § 10, S. 88. Til Forsvar for disse Anskuelser særlig for fransk Ret se *Saleilles* l. c. p. 336: »il y a un fait parfaitement licite ....

Resultatet er altsaa, at der foreligger en retmæssig Handling i de nævnte Tilfælde, hvor hverken Domstole eller Administration kan hindre Virksomhedens uforandrede Fortsættelse [25]). Og dette gælder sikkert om Hovedmængden af de autoriserede Virksomheder; thi de Tilfælde, hvor Domstolene kan paabyde Forandring af Virksomheden, er meget faa, og i de andre Tilfælde maa det ialtfald formodes, at Virksomheden er retmæssig [26]).

Herefter maa det hævdes, at de franske Domstole ved at lægge Erstatningspligt paa autoriserede Virksomheder, selv hvor de tager alt rimeligt Hensyn til Naboerne, i Virkeligheden har anerkendt Erstatningsansvar for retmæssige Handlinger, omend det er sket under en Fiktion om, at der forelaa et Retsbrud *(faute)* [27]). En Følge af Fiktionen er det imidlertid, at der ikke bliver Plads for saadant Ansvar ved uautoriserede Virksomheder, som medfører Ulemper, der gaar ud over det sædvanlige; thi saadanne Virksomheder maa altid anses for retstridige og derfor ogsaa forbydes, hvis der nedlægges Paastand derpaa [28]).

---

car, s'il ne l'était pas, la justice aurait qualité pour exiger la disparition de la cause qui le produit«. Andre Forfattere nøjes med at fastslaa, at der foreligger lovlig Udøvelse af en Ret. Reale Argumenter giver *Saleilles* (l. c.) og *Capitant* (især S. 235).

25) Dette anerkendes i Realiteten af *Planiol*, der siger (no. 872): Denne Praksis miskender visselig Grundsætningen: qui suo jure utitur neminem lædit; han gør det ganske vist udfra en urigtig Forudsætning.

26) Sikkert er det vel ikke, da det er muligt, at der ikke indgives Klage til de administrative Myndigheder, og at disse heller ikke selv skrider ind, skønt de burde gøre det.

27) Om det kræves, at det er *forudseeligt* (kendeligt), at Virksomheden kan medføre Ulemper, der gaar ud over det sædvanlige, er ikke let at afgøre. Det synes nærmest at maatte antages ifølge det Synspunkt, Domstolene anvender, nemlig at der foreligger Culpa (anderledes efter *Capitant's* Teori, l. c. p. 235—6). Der kan ogsaa paavises Udtalelser i Dommene, der fremhæver det omtalte Moment, saaledes D. 1883.1.403, der netop angaar et Tilfælde, hvor man kunde tænke sig, at Ulemperne var skjult for Virksomhedens Indehaver (Forurening af Brøndvand som Følge af Naboskab til Gasværk). Andre Domme omtaler dog ikke dette Moment, selv om der maaske kunde være lige saa stor Grund dertil, se D. 1895.2.325 (Vinhaver skadet ved Naboskab til en Fabrik til Imprægnering af Jernbanesveller, idet Kerosotstoffer derfra gav Vinen en ubehagelig Smag).

28) Thi her er Domstolene ikke inkompetente. Selv denne Konsekvens af Fiktionen er et Par Domme kommet udenom, idet man har nægtet at forbyde Virksomheden, skønt man paalagde Erstatning (ovenfor Note 17). —

Rigtigheden af den hævdede Opfattelse af Ansvarets Karakter ved autoriserede Virksomheder anerkendes iøvrigt ogsaa af *Conseil d'Etat*, der i en Kendelse af 14. Juni 1917 tilkender Erstatning for Værdiforringelse foraarsaget af ubehagelig Lugt, der hidrørte fra kemiske Laboratorieøvelser paa en Læreanstalt, og udtrykkelig udtaler, at der ikke foreligger nogen *faute* [29]). At Domstolene ikke er naaet til Erkendelsen heraf, er let forklarligt. De er vistnok oprindelig ført ind paa deres Praksis uden at overveje, om Virksomheden overhovedet kunde forbydes, idet der kun er nedlagt Paastand om Erstatning; og deres senere Standpunkt maatte være nærliggende, fordi man ellers hævder, at Administrationen ikke kan gøre Indgreb i de privates Rettigheder [30]). Det en Gang indtagne Standpunkt har man fastholdt dels, fordi det ikke førte til praktiske Ulemper, dels, fordi Domstolene — bl. a. for at komme uden om Code Civil art. 544 — har set sig nødsaget til at bygge Ansvaret paa art. 1382. Ved at nægte, at der foreligger en retstridig Handling *(faute)*, vilde de tage Grunden bort under deres egne Fødder og blive nødt til at nægte Erstatning.

Et Bevis herpaa — og dermed paa de uheldige Følger af denne Tvetydighed — findes i en Dom af *Chambre des requêtes* [31]), der nægter Erstatning, hvor Naboer beklagede sig over Ulemperne fra et Slagteri. Denne Dom maa sikkert siges at være i Modstrid med Cassationsrettens faste Praksis. Hvad der har fremkaldt den, er formentlig den Tilbøjelighed, Cassationsretten har til at lade Appelretternes Udtalelser passere uden Kritik, selv hvor de gaar lidt ind over Grænsen for Cassationsrettens Omraade. Appelretten havde udtalt, at man ikke kunde bebrejde vedkommende »noget Misbrug, nogen Forsømmelse eller *nogensomhelst Fejl*«; og Cassationsretten nøjes med at fremhæve, »at den angrebne Dom . . . . erklærer« disse Ting [32]), at Ulemperne fulgte med selve det

---

I Almindelighed vil det ikke medføre praktiske Ulemper at anse Virksomheden for retsstridig, da de fleste Virksomheder, der nødvendigt medfører usædvanlige Ulemper, vil faa Autorisation.

29) S. 1909.3.137.

30) Udtalelser herom findes i flere af Dommene. — Man glemmer imidlertid at Dekretet af 1810 har Lovskraft.

31) Cass. req. $^{24}/_{7}$ 1907, S. 1909.1.77.

32) Dette burde Cass. ikke have gjort, da det er en fast Grundsætning, at »omend Underdomstolen suverænt konstaterer Fakta, tilkommer det Cass. at skønne, om de konstaterede Fakta frembyder de Egenskaber, der efter Loven kræves til en Fejl«, se D. 1913.1.43.

autoriserede Etablissements Tilværelse, og at de ikke ved nogen de paagældende tilregnelig Handling var blevet forøget udover de normale Betingelser. Den sidste Sætning er øjensynlig en Fordrejelse af den gængse Formel, idet der her synes tænkt paa, hvad der er normalt ved et Slagteri, medens der ellers tænkes paa, hvad der er normalt i det omgivende Kvarter. Men Afgørelsen blev nødvendig, da Cassationsretten accepterede Udtalelsen om, at der ingen Fejl forelaa. — At Dommen ikke er Udtryk for en ændret Praksis, er til Overflod fastslaaet ved senere Domme af samme Kammer [33]).

Den fremstillede Grundsætning om Retsforholdet mellem Naboejere kan kun anvendes paa vedvarende eller jævnlig tilbagevendende Ulemper, derimod ikke paa Skade, der voldes ved isolerede Begivenheder. Den omfatter derfor ikke Anlæg, der frembyder en ud over det almindelige gaaende Fare, naar de dog ikke medfører vedvarende Ubehageligheder [34]). I saadanne Tilfælde har det været indlysende, at man ikke kunde tale om Retstridighed (*faute*). Følgen heraf er, at der paa dette Punkt ikke gælder andre Regler om Naboforhold end ellers; men naturligvis vil Naboen ofte kunne paaberaabe sig art. 1384 eller 1386. I en enkelt Retning har man dog gjort en Undtagelse og paalagt Ansvar uden Culpa, som vi straks skal se.

§ 37.

Skade ved Jernbane- og Minedrift.

I. Den Skade, *Jernbanedrift* [1]) medfører for de tilstødende eller nærliggende Ejendomme, kan være af begge de Arter, der er omtalt i Slutningen af § 36. Med Hensyn til *vedvarende Ulemper* — saasom ved Røg, Damp, Larm og Rystelse — gælder ganske, hvad der er sagt i det foregaaende. Jernbanen er ogsaa en autoriseret Virksomhed, og den adskiller sig kun fra de hidtil omtalte derved, at det er særligt klart, at den ikke er retstridig. Det er indlysende, at man ikke kan forlange Jernbanen flyttet til et andet

---

33) S. 1910.1.8, D. 1912.1.507.

34) Sml. D. 1874.5.328 (ovenfor ved Note 10), se iøvrigt *Ripert* l. c. p. 443 ff.

1) *Rép. gén.:* chemin de fer, især no. 5774 ff.

Sted — hvilket iøvrigt som oftest blot vilde flytte Ulemperne over paa andre Personer —; Jernbanelinien er bestemt efter Samfærdselens Krav. Hvor Driften foregaar efter Kunstens Regler, kan den ikke være retstridig *(faute)*.

Alligevel staar det fast, at de i § 36 udviklede Grundsætninger gælder ogsaa Jernbaner; og dette er anerkendt baade af Domstolene og de administrative Retter. Af Domstolsafgørelser kan navnlig anføres en Cassationsretsdom af 3. Jan. 1887 [2]), der angaar Ulemper ved Røg. Den anvender den almindelige Formel fra Naboretsforhold og ser det foreliggende Tilfælde som et simpelt Eksempel herpaa. Dog udtaler den sig ikke positivt om, hvorvidt den antager, at der foreligger en retstridig Handling, men nøjes med at bemærke, at Ansvar ikke er betinget af, at Tjenestereglementerne er overtraadt. Appelrettens Dom [3]) havde udtrykkelig fremhævet art. 1382 som Grundlag for Afgørelsen.

Ved Siden heraf findes der en Række Afgørelser fra de administrative Retter. Grunden til dette Fænomen er, at Kompetencespørgsmaalet har været omstridt. I nyere Tid har de administrative Retter hævdet, at Tilfældet faldt ind under deres Kompetence, fordi Skaden maatte siges at være knyttet til »offentlige Arbejder« [4]). Og trods nogen Modstand fra Domstolenes Side kan dette vistnok anses for fastslaaet nu [5]). Udfra denne Opfattelse har *Conseil d'Etat* flere Gange tilkendt Erstatning for Skade, der hidrørte fra Jernbanedrift [6]), og disse Afgørelser anerkender, at der ikke er Tale om Skyld eller Retstridighed.

Disse Afgørelser er ikke saa mærkelige, da de ganske stemmer med, hvad der antages i andre Tilfælde, hvor en autoriseret Virksomhed paafører Naboer vedvarende Ulemper. Derimod er det interessantere, at man ogsaa har paalagt Jernbanerne Erstatningsansvar med Hensyn til Skade, der foraarsages ved, at *Gnister fra Lokomotivet tænder Ild* paa de tilstødende Ejendomme; thi dette kan ikke støttes paa de almindelige Regler om Ansvar i

---

[2]) S. 1887.1.263, D. 1888.1.39.

[3]) D. 1886.2.227.

[4]) Se nærmere om dette Begreb nedenfor i § 38.

[5]) Se S. 1896.3.121 og nerenfor i § 38 ved Note 9.

[6]) Se S. 1880.2.342 (Rystelse), D. 1888.3.90, 1898.3.90, S. 1899.3.52 (Røg).

Naboforhold [7]). Dette Resultat er allerede statueret ved to Appelretsdomme fra 1858—9 [8]).

Disse Domme bygger heller ikke paa nogen Fiktion om, at det er Culpareglen, der begrunder Ansvaret. I saa Henseende fortjener navnlig Dommen fra 1859 *(Bordeaux)* at fremhæves, da den er langt forud for sin Tid ved den Begrundelse, den giver af Ansvaret. Den søger vel først at knytte Ansvaret til art. 1382, idet den siger, at Jernbaneselskabet er i Brøde, hvis det ikke tager alle de Forholdsregler, som er nødvendige for at forebygge Skaden, selv om de maatte gaa ud over, hvad Administrationen kræver. Men den slutter med at sige, at »selv om Videnskaben til Dato maatte staa magtesløs, vilde Jernbaneselskaberne lige saa fuldt være forpligtede . . . . ; *thi den nødvendige Skade, en Industri volder, bør falde denne til Last,* og Staten har hverken villet eller kunnet tillægge Selskaberne . . . . Retten til at stikke Ild paa de tilgrænsende Ejendomme *uden Erstatning*«. Lige saa skarp er en Dom fra 1902 *(Toulouse)* [9]); den siger: »selv om det var bevist, at det var *umuligt* at forebygge Skaden, vilde dette ikke fritage dem for at erstatte den«. At der ikke foreligger nogen retstridig Handling *(faute)* i egentlig Forstand, bekræftes ogsaa i de Noter, hvormed Dommene ledsages i de store Domssamlinger.

II. Ogsaa ved *Minedrift* [10]) kan det siges, at der foreligger et Tilfælde af Naboret, omend af en særlig Art, idet der opstaar Spørgsmaal om Retsforholdet mellem Koncessionshaveren og Grundejeren (d. v. s. Ejeren af Jordoverfladen), hvor dette er forskellige Personer, og navnlig om, hvorvidt »Overfladeejeren« kan fordre Erstatning for den Skade, han lider ved Minedriften.

Paa dette Punkt har den franske Praksis længe været fast. Det anerkendes, at Grundejeren kan fordre Erstatning, selv om Minedriften er foregaaet i Overensstemmelse med Kunstens Regler [11]), og dette gælder med Hensyn til Skade af enhver Art [12]).

---

7) Se § 36 i. f.

8) ARD. Paris $^{30}/_{8}$ 1858 i Noten under S. 1905.2.105, ARD. Bordeaux $^{21}/_{6}$ 1859 i D. 1859.2.187, S. 1860.2.41.

9) S. 1905.2.105.

10) *Rép. gén.:* mines, især no. 1093 ff.

11) Jfr. saaledes allerede Cass. i S. 1841.1.325, 1842.1.963 samt S. 1901.1.497 med Citater.

12) Saaledes Skade paa Bygninger (S. 1901.1.497, 1907.1.501, *Rép. gén.*

Hvad særlig maa fremhæves, er imidlertid, at Domstolene paa dette Punkt er naaet til aabent at udtale, at Koncessionshaveren er pligtig at erstatte Grundejeren den Skade, der tilføjes ham ved Minens Drift, selv om der ikke foreligger nogen Skyld eller noget Retsbrud ved Minens Drift, idet det er tilstrækkeligt, at der er foraarsaget Skade [13]).

Dette har Domstolene kunnet gøre, fordi de har antaget, at der er Hjemmel til ikke at anvende jus commune — d. v. s. *Code Civil's* Regler i art. 1382 ff. — paa dette Forhold [14]). Domstolene søger en Støtte derfor i Minelovgivningen. Denne indeholder imidlertid intet, der kan hjemle et saadant Resultat.

Den eneste Bestemmelse, der angaar Erstatningsspørgsmaal, er Lov 21. April 1810 art. 43, § 7 (ændret ved Lov 27. Juli 1880), der siger: »les dispositions relatives au mode de calcul de l'indemnité due au cas d'occupation et d'acquisition des terrains [15]) ne sont pas applicables aux autres dommages causés à la propriété par les travaux de recherche ou d'exploitation; la réparation de ces dommages reste soumise au droit commun«. Denne Bestemmelse indeholder ialtfald ikke Hjemmel for at undtage Minerne fra de almindelige Regler; den kunde endogsaa synes positivt at hjemle, at de almindelige Regler skal anvendes, se den sidste Sætning; men denne kan dog ogsaa forstaas som alene sigtende til *Omfanget* af Erstatningen, idet den refererer sig til Ordene »mode de calcul«.

Ofte paaberaaber man sig »Summen af Lovreglerne« om Miner som Hjemmel for det af Praksis antagne Resultat [16]); men dette er aabenbart kun en Fiktion, der skjuler en Hensyntagen til de særlige reale Hensyn, der gør sig gældende ved Miner, og som selvfølgelig danner Baggrunden for Minelovene. Det faktiske Forhold er derfor, at de reale Hensyn har tvunget Domstolene til at anerkende Erstatningsansvaret.

---

l. c. no. 1093 ff.) paa Træer, Gasledninger i Jorden o. l. (*Rép. gén.* l. c. no. 1112 f.), paa selve Grunden og dens naturlige Bestanddele, som f. Eks. ved, at Kilder udtørres (D. 1869.1.413, D. 1870.1.147) o. s. fr.

13) Se navnlig Cass. $^{12}/_{12}$ 1899, S. 1901.1.497 med Note.

14) Jfr. Noten i S. 1907.1.507.

15) Disse gaar ud paa, at der skal ydes dobbelt Erstatning i de nævnte Tilfælde.

16) Note af *Tissier* under S. 1901.1.497.

Spørgsmaalet er imidlertid, hvor forskellige disse Hensyn er fra dem, der gør sig gældende i andre Tilfælde. Den franske Videnskab har søgt at paavise, at Forskellen er meget stor. Efter *Fuzier-Hermann,* der giver en sammentrængt Fremstilling heraf, er de særlige Grunde, der taler for at paalægge Erstatning uden Skyld ved Miner, følgende [17]):

1) Løsningen stemmer med Billighed. Det er Loven, der skiller Minen fra Overfladen og skaber to Ejendomme over hinanden. Loven bør derfor vaage over, at disse to Ejendomsrettigheder kan trives; den bør ikke tillade, at Udnyttelsen af den ene uden Godtgørelse fører til, at den anden ikke kan udnyttes. Derfor er det paakrævet, at al Skade, som tilføjes Overfladeejendommen af Mineejendommen, bliver erstattet; herfor kan paaberaabes det Princip, at ingen kan tvinges til at finde sig i Værdiforringelse eller Tab af sin Ejendom i Medfør af en Lov eller et Dekret uden at faa Erstatning, saavel som det Princip, at man ikke kan berige sig uretmæssigt paa andres Bekostning.

2) Tingenes Natur kræver samme Løsning. Forholdet mellem Koncessionshaveren og Ejeren af Overfladen er ganske forskelligt fra Forholdet mellem to Naboejere, og det ligger i, at Koncessionshaverens Ejendomsret er en Ret, der er skabt kunstigt af Loven. Da denne kunstige Ejendomsret er af anden Natur end anden Ejendomsret, kan Forholdet mellem denne Ejendomsret og den, der naturligt tilkommer Ejeren af Overfladen, ikke være det samme som mellem to Naboejendomme. Man forstaar derfor, at Lovene, der kunstigt gør Minen til en særskilt Ejendom, paalægger den, hvem de tillægger denne Ejendom, Pligt til at godtgøre alle de Skader, der tilføjes Overfladeejendommen ved hans Handling, ikke blot ved hans Fejl.

3) Ved et saadant Ansvar er der, naar man trænger dybere til Bunds, intet, der strider saa stærkt mod almindelig Ret. C. c. art. 552 ordner Forholdet mellem Overfladeejerne indbyrdes, den opstiller et Frihedsprincip, der meget billigt stiller Naboejerne ganske paa lige Fod: Enhver har Ret til at grave i sin Grund . . . . Det er nemlig Arbejder, der udføres under de almindelige Vilkaar for Jordens Drift, og som stemmer med Tingenes naturlige Bestemmelse, med Overfladens naturlige Udnyttelsesmaade; men

---

17) Se *Rép. gén.:* Mines no. 1051 ff.

en Grundejer vilde ikke have den samme Frihed, hvis han vilde sænke sin Grunds Niveau, saa det blev lavere end Nabogrundens. Han burde da ved Mure eller Skraaninger støtte Naboejerens Jord. Thi disse Arbejder ændrer Jordens naturlige og normale Skikkelse. Jordens naturlige Tilstand medfører en Slags normal Ordning *(aménagement)* mellem Ejerne. Den, som afviger derfra og volder Skade, selv uden Skyld, bør erstatte den . . . . Altsaa ogsaa efter *droit commun* kan Erstatning skyldes af den, der har brugt sin Ret . . . . Det er klart, at den underjordiske Minedrift ikke er en normal Udnyttelse af Jorden *(sol)* . . . . Derfor fører selve *droit commun* i sidste Instans til Ansvar.

Denne Argumentation indeholder overordentlig meget, der er uden virkelig Betydning. Paa den ene Side er den Parallel, der drages i Nr. 3 med almindelig Udgravning, i Hovedsagen misvisende, da der ved Udgravning som den omtalte normalt vil begaas en retstridig Handling, naar der ikke træffes rimelige Sikkerhedsforanstaltninger. Paa den anden Side er *Forskellen mellem Minedrift og andre farlige Handlinger langt ringere,* end man her giver det Udseende af. Kun paa to Punkter findes der en reel Forskel: 1) Derved, at de to Ejendomme ligger over hinanden, *forrykkes Ligevægtsforholdet,* idet den dybest liggende kan gribe langt alvorligere ind i Overfladeejendommen end omvendt. 2) *Faren for Skade er langt større* end sædvanlig paa Grund af Arbejdets Størrelse og dets ejendommelige Betingelser. Dette kan man sammenfatte i, at Minedrift er en Virksomhed, der medfører en *ganske ualmindelig stor Fare* [18]) for »Naboerne«.

Der er i Virkeligheden et klart Slægtskab mellem Minedrift og andre usædvanlige Virksomheder, der medfører stor Fare for Naboer, f. Eks. et Krudtværk. Ogsaa her forrykkes Ligevægtsforholdet — thi det sker overalt, hvor en usædvanlig generende eller farlig Virksomhed findes i Nærheden af almindelige Ejendomme —, og der trues med betydelig Skade; kun er *Farens Grad ringere.* Hvis et Fabriksanlæg kunde tænkes at medføre saa stor Fare for Omgivelserne som Minedrift, er der ikke Tvivl om, at man vilde erklære det for retstridigt at anbringe det i Nærheden

---

18) Heri ligger den delvise Berettigelse i Paaberaabelsen af Ekspropriationsgrundsætningen; thi jo større Faren er, des mere nærmer man sig til det direkte Indgreb.

af andre Ejendomme, der kunde lide Skade. Naar Minedrift erkendes for retmæssig trods den større Fare, saa ligger det i, at Virksomheden nødvendigt er knyttet til det bestemte Sted og derfor ikke kan flyttes for at undgaa Skade.

Anerkendelsen af Minedriftens Retmæssighed beror derfor paa ganske de samme Synspunkter, som anvendes ellers i Naboforhold, og det maa hævdes, at Minedrift blot er et særlig fremtrædende Tilfælde af ekstraordinære farlige Handlinger.

Slægtskabet med de andre Naboretstilfælde træder iøvrigt frem ogsaa i Praksis. I ældre Domme begrundes Erstatningspligten endnu med Handlingens Retstridighed (faute) [19]); men allerede meget tidligt træffer man dog Domme, der forlader dette Standpunkt, og ikke kræver nogen Skyld [20]), og denne Opfattelse har Praksis siden fastholdt.

Den nyere Anskuelse, hvorefter Reglen er en Undtagelse fra *jus commune*, har iøvrigt paa et enkelt Punkt haft uheldige Følger. Den har medført, at Domstolene er i Tvivl om, hvorledes de skal bedømme det Tilfælde, hvor en Mine beskadiger en Ejendom, der ikke ligger lige over Minen, men er en Naboejendom i egentlig Forstand [21]). En fornuftig real Overvejelse vil vise, at det er umuligt at gøre Forskel mellem de to Tilfælde, undtagen for saa vidt som der kan bestaa et kontraktmæssigt Forhold mellem Parterne i det Tilfælde, hvor Minen ligger lige under Ejendommen.

§ 38.

Offentlige Arbejder [1]).

Til sidst skal endnu kort berøres Skade, der foraarsages ved offentlige Arbejder *(travaux publics)*, som fransk Retsvidenskab samler i en særlig Rubrik, der adskilles baade fra Skade voldt af private Foretagender og fra Ekspropriation. Afgrænsningen af Begrebet kan i faa Ord gengives saaledes: Udenfor offentlige Arbejder falder alle Tilfælde, hvor der foregaar en Berøvelse af Be-

---

19) Se saaledes S. 1842.1.963 (D. 1842.1.396).

20) Saaledes S. 1853.1.756 (D. 1883.1.189).

21) Se om Retspraksis' Vaklen *Rép. gén.* no. 1117 ff.

1) Se hertil *Rép. gén.:* travaux publics, dommages résultant de (i Bd. 36), jfr. ogsaa chemin de fer no. 5774 ff.

siddelse (Ejendomsret); iøvrigt medtages al Skade paa Person eller Gods, der foraarsages ved Arbejder, som udføres i Almenhedens Interesse enten af Staten eller andre offentlige Myndigheder som saadanne eller af private, der er bemyndiget dertil [2]).

For disse Tilfælde er man allerede for længst naaet til at anerkende, at Erstatning skyldes uden Hensyn til, om der foreligger en retstridig Handling. Denne Sætning er anerkendt ganske i Almindelighed af de administrative Retter, der er naaet dertil ved at hævde, at *Code Civil's* Erstatningsregler overhovedet ikke har Gyldighed paa dette Omraade, fordi det gaar ind under *droit administratif*.

De administrative Retters Kompetence omfatter i Nutiden næsten alle Tilfælde af Skade, der foraarsages ved offentlige Arbejder. Lovhjemmelen herfor er ganske vist meget tvivlsom. *Loven af 28. Pluviose Aar 8 art. 4, 3°*, som man støtter Reglen paa, er i Virkeligheden meget snæver; men den er i Praksis blevet fortolket saa vidt, at snart sagt alle Tilfælde gaar ind derunder [3]). Der er i saa Henseende sket en gradvis Udvikling: Igennem hele det sidste Aarhundrede spores der en Tendens hos de administrative Retter til at udvide deres Kompetence; og man træffer fra den senere Tid Kendelser af dem i Tilfælde, som Domstolene tidligere har anset for hørende under deres Kompetence. — Selv i Nutiden er Domstolene dog undtagelsesvis kompetente [4]). — Hele denne Udvikling er kun blevet mulig, fordi *Conseil d'Etat* efterhaanden har naaet en Anseelse, der næppe staar tilbage for Cassationsrettens.

Det er en meget broget Samling Tilfælde, der rummes under det moderne Begreb »Skader bevirket ved offentlige Arbejder«; for en stor Del falder de ogsaa udenfor det Felt, der er Genstand for Undersøgelse her, men da det dog ikke gælder dem alle, skal der gives en kort Oversigt over de vigtigste Tilfælde.

1. Først og fremmest maa nævnes de Tilfælde, som Navnet Skade bevirket ved offentlige Arbejder nærmest faar en til at tænke paa, nemlig, hvor Skaden sker under Udførelsen af et Arbejde sigtende til Anlæg eller Etablering af en offentlig Indretning

---

[2]) Se *Rép. gén.* førstnævnte Sted no. 14 ff., no. 33 ff.
[3]) *Rép. gén.* no. 16 ff.
[4]) *Rép. gén.* no. 186 ff.

(au cours de l'établissement du travail). Som Hovedeksempler herpaa kan anføres Vej- eller Jernbaneanlæg. Hvor disse Arbejder medfører Skade, maa der betales Erstatning; og dette gælder ikke blot, hvor der er Tale om (a) et direkte Indgreb, d. v. s. hvor selve Anlæggets Udførelse nødvendigt medfører Skade paa en Ejendom, saa at man kan sige, at Skaden hidføres forsætligt, idet man kan forudse med Sikkerhed, at Skaden vil indtræde [5]). Det samme anerkendes, (b), hvor Skaden ikke kan forudses med Sikkerhed, men kun med en vis Grad af Sandsynlighed; og det er ligegyldigt, om denne Grad er nok saa ringe. Som Eksempler, der illustrerer dette, kan nævnes, at Boringen af en Tunnel bevirker, at en Kilde afskæres, at meget dybe Udgravninger ved Kloakarbejder medfører Indsynkning af Nabogrunden, eller at Afledning af en Aas Vand gør et Terræn usundt og foraarsager en Persons Død [6]). Det vil ses, at der i disse Tilfælde (Gruppe b) foreligger Handlinger, der er typiske Eksempler paa farlige Handlinger, medens de førstnævnte Tilfælde (Gruppe a) nærmest maa sammenstilles med Ekspropriation.

2. Den administrative Praksis nøjes imidlertid ikke med at anvende disse Grundsætninger paa Skade, som selve Anlægsarbejdet medfører; de overføres i vidt Omfang paa Skade, der er en Følge af det færdige Anlægs senere Drift. Man medtager al senere Skade, som er en Følge af selve Virksomhedens Natur og Indretning fra først af.

a. Dette Synspunkt er for det første blevet anvendt, hvor Virksomheden medfører saadanne vedvarende eller jævnlig tilbagevendende Ulemper, som blev behandlet i § 36. Dette er ogsaa ret forstaaeligt. Ganske vist er det Driftshandlingerne, der med-

---

5) Eksempler: At en Gades Niveau hæves eller sænkes, at en Jernbane anlægges paa en Bro i en Gade og berøver Ejendommene Lys, se S. 1893.3.60 med Henvisninger, *Rép. gén.:* chemin de fer no. 5800; se ogsaa S. 1906.2.68 (Støv ved Nedrivning af en Bygning). Fransk Ret gaar her meget vidt i Retning af at tilkende Erstatning selv for Ulemper, som ellers ikke kommer i Betragtning. *Ripert* hævder endogsaa som Princippet med Hensyn til offentlige Arbejder, at »*tout* dommage doit être compensé par une indemnité« (Rev. crit. 1913 p. 193). Det kræves dog, at Skaden er »direkte og materiel«, se herom *Rép. gén.* no. 544 ff., hvorefter Ordene dog ikke tages i den nærmest liggende Betydning.

6) Se D. 1884.3.21, Pand. 1906.4.26, Pand. 1906.4.63; maaske burde ogsaa S. 1906.2.68 (forrige Note) regnes herhen.

fører Skaden, men hvor den er uundgaaelig knyttet til Virksomheden, saaledes som denne er anlagt fra først af, er det klart, at der er en betydelig Lighed med de ovenfor under Nr. 1 a nævnte Tilfælde; thi selv om Skadens nøjagtige Størrelse vil afhænge af, hvor stærkt Anlægget benyttes, kan der dog paa Forhaand være omtrent samme Vished for, at der vil ske Skade. Derfor er det urimeligt at nægte Erstatning her, naar man giver Erstatning i de ovenfor under Nr. 1 a nævnte Tilfælde.

I Kraft af denne Grundsætning har *Conseil d'Etat* idømt en Kommune Erstatning for den Skade, der bevirkedes ved, at en Vandværksmaskine fremkaldte Rystelser af Naboejendommene [7]); og det er ogsaa i Kraft af den, de administrative Retter har tilkendt Erstatning for den Skade, som Jernbaner foraarsager ved Røg, Damp, Rystelse eller Larm [8]).

At disse Tilfælde hører ind under Skade ved offentlige Arbejder, har ikke været uomtvistet. I ældre Tid ansaa Domstolene sig for kompetente, og de har været utilbøjelige til at forlade dette Synspunkt. De administrative Retters Opfattelse sejrede imidlertid, da Spørgsmaalet blev bragt frem for *tribunal des conflits* [9]).

b. De administrative Retter er end ikke blevet staaende ved denne Udvidelse af Begrebet offentlige Arbejder. I visse Tilfælde har de medtaget den Skade, der voldes af Driften af en offentlig Indretning, selv hvor Skaden er af en anden Art end i de under a nævnte Tilfælde. Saaledes har man paalagt Erstatning for Skade, der bevirkedes ved Oversvømmelse fra Kloaker, der ikke var tilstrækkelig store [10]), fremdeles hvor en Vogn beskadigedes ved at tørne mod en fremspringende Sporvognsskinne, der var bragt i Uorden ved Brud paa en Kloak under Gaden [11]); ja, man har endogsaa paalagt en By Ansvar for den Skade, en Hest led ved at træde ned i et Hul i Gaden, der var opstaaet ved, at Rotter havde undermineret den [12]). Denne Praksis synes nu ogsaa at være god-

---

7) S. 1893.3.60.

8) Se herom ovf. § 37 I og fremdeles *Rép. gén.* no. 562 og 573 samt chemin de fer no. 5774 ff.

9) Dom af 28. Juli 1894 (S. 1896.3.121, D. 1895.3.72), jfr. ogsaa S. 1903.3.111.

10) S. 1897.3.77 og *Rép. gén.* no. 998 ff.; se om Digebrud no. 103 ff.

11) *Rép. gén.* no. 929.

12) *Rép. gén.* no. 928. Endelig er Grundsætningen anvendt til at paalægge Staten Ansvar, hvor Arbejdere kom til Skade i Statens Værksteder;

kendt af Domstolene, idet Cassationsretten for nylig har erklæret sig inkompetent i et Tilfælde, hvor der var sket en Ulykke ved, at et Rækværk paa en offentlig Bygnings Trappe var gaaet itu under en Trængsel [13]); Retten udtalte her, at de administrative Retter var kompetente ogsaa, hvor der efter det offentlige Arbejdes Fuldførelse sker en Ulykke som Følge af en Konstruktionsfejl eller Mangel paa Vedligeholdelse.

Med disse Tilfælde er man aabenbart kommet langt bort fra Udgangspunktet: Skade, der opstaar ved Anlæg af offentlige Indretninger; og det har da ogsaa vist sig vanskeligt at anvende de samme Grundsætninger her. Man har ialtfald set sig nødsaget til at svække Ansvarsreglen betydeligt; — thi det er af Hensyn til disse Tilfælde, man opstiller Reglen, at Ansvaret bortfalder ved vis major [14]). — Efter de seneste Afgørelser er det overhovedet tvivlsomt, om der bliver noget tilbage af den særlige Regel for disse Tilfælde [15]).

Bortset fra den Vaklen, der gør sig gældende i disse sidste Tilfælde, er Praksis sikker, og det anerkendes aabenlyst af *Conseil d'Etat,* at der er Tale om et Ansvar uden Culpa. De Grunde, man anfører for at fravige de almindelige Regler, hentes fra den særlige Stilling, Staten indtager: Man fremhæver *dels* dens Magt, der gør, at den kan foretage Arbejder, der griber langt alvorligere ind i de privates Goder end andres Handlinger [16]), *dels,* at disse Arbejder

---

se Tillægget Nr. 3 og S. 1906.3.72, jfr. 1903.3.91 og 1897.3.33. Om Praksis' Vaklen se Noten til S. 1912.3.161.

13) S. 1912. Somm. 1.37.

14) Se *Rép. gén.* no. 701 og S. 1912.3.161.

15) Se den sidstnævnte Kendelse: Ved den frygtelige Eksplosion om Bord paa Slagskibet Jena i Toulouse's Havn i 1907 blev et lille Barn, der gik paa Gaden, dræbt af en Granatstump; *Conseil d'Etat* nægtede Faderen Erstatning, idet det antoges, at Ulykken skyldtes et Tilfælde af vis major. Dette Udtryk tages her i en videre Betydning end den, hvori Domstolene anvender det; thi det var givet, at Aarsagen til Eksplosionen ikke kom udefra — omend det under Sagen ikke var konstateret, at den skyldtes Fejl ved Krudtet, da de Sagkyndige endnu ikke havde udfundet Aarsagen. — Dommen synes i det hele at sætte en Fejl *(faute de service)* som Betingelse for Ansvaret; se Noten i S. 1912.3.161 og *Ripert* i Rev. crit. 1913 p. 194—6.

16) Se ogsaa *Moreau:* droit administratif p. 759: »l'indemnité peut être conçue comme une compensation au devoir d'obéissance, lorsqu'il impose à un particulier un sacrifice anormal supérieur aux autres sacrifices«.

foretages i Almenhedens Interesse og derfor ikke bør ramme enkelte [17]).

Om disse Betragtninger gælder i Virkeligheden noget lignende, som er sagt om de Argumenter, man anfører med Hensyn til Minedrift. Den sidste Betragtning taget alene rummer i Virkeligheden ikke mere end, hvad der altid kan anføres for et Risikoansvar, nemlig at der ingen Grund er til, at farlig Handlen skal ske paa andres Bekostning end de interesseredes [18]). I den første Betragtning ligger det rigtige, at Staten kan foretage Handlinger, der er langt mere indgribende og langt farligere end private Personers Handlinger; og forsaavidt dette sker, er Grundene til Erstatning naturligvis særlig stærke. Paa den anden Side er der ingen Grund til Særregler, hvor der kun er Tale om Handlinger, som ogsaa lovligt vilde kunne udføres af private, eller som dog ikke er farligere end saadanne Handlinger.

Det anførte viser, at den Grundsætning, der siges at bære alle disse Tilfælde, i Virkeligheden ikke er ejendommelig for offentligretlige Forhold, saa at man ikke behøver at tage sin Tilflugt til særlige Argumenter hentede fra Statens Forhold til Undersaatterne. Det er den samme, der gør sig gældende i alle de andre Tilfælde, hvor der paalægges Erstatning ved retmæssige Handlinger.

Bekræftelse herpaa kan man ogsaa finde i Retsafgørelserne. Hvor det offentlige som Ejer af en fast Ejendom [19]) opfører Bygninger eller indretter Fabrikker, maa ganske de almindelige Regler anvendes, saa at der nægtes Erstatning, hvor Ulemperne ikke gaar ud over det, der er sædvanligt i Naboforhold mellem private. Saaledes har Conseil d'Etat nægtet Erstatning for den Ulempe, det medførte for Naboerne, at der blev bygget en Etage til paa en offentlig Bygning, da dette Arbejde var en normal Brug af Kom-

---

17) Se *Rép. gén.* no. 4—6 og 539 ff. Dette er Grundsætningen om Borgernes Lighed overfor de offentlige Byrder, sml. *Hauriou,* Note i S. 1897.3.33.

18) Man vilde maaske finde det mere umoralsk af Staten selv at handle paa andres Bekostning end at taale, at andre gør det; men paa den anden Side vil mange hævde, at der er større Grund til at nægte Erstatning, hvor en Handling sker i Samfundets Interesse end, hvor den sker i en privat Persons. —

19) Anderledes derimod, hvor der er Tale om en Gade (ovenfor Note 5).

munens Ejendomsret [20]). — Dette viser, at selve Virksomhedens offentligretlige Karakter ikke er tilstrækkelig til at begrunde Erstatningspligt. — Samme Resultat faas ved en Iagttagelse af de Afgørelser, der er truffet af Domstolene. Disse har, som allerede omtalt, tidligere anset sig for kompetente til at paakende en Række af de Tilfælde, der er omtalt i denne Paragraf; men de har aldrig anvendt andet end de almindelige Retsregler [21]).

Kaster man Blikket tilbage for at se, hvilken Virkning det har haft, at man har løst Erstatningsspørgsmaalet ud fra Privatrettens Regler i disse Tilfælde, saa vil det ses, at det i nogle Tilfælde ikke har haft nogen reel Betydning. Dette gælder med Hensyn til de Tilfælde, der er omtalt ovenfor under Nr. 1 a og 2 a [22]). Derimod har det tilladt de administrative Retter at paalægge Ansvar udover de almindelige Regler ved visse blot farlige Handlinger (ovf. Nr. 1 b og 2 b). Ved at medtage de under Nr. 2 b nævnte Tilfælde kom man imidlertid til at udstrække Reglen saa langt, at enhver Grund til Særregler faldt bort, og dette førte til Reglens Afsvækkelse; men Følgen heraf er blevet, at Ansvaret ved offentlige Arbejder i visse Tilfælde er blevet ringere end efter almindelige Regler [23]). Der er nemlig ikke synderlig Tvivl om, at art. 1384, 1 ^{0} vilde føre til Erstatning i flere Tilfælde end de Grundsætninger, den administrative Praksis nu synes at følge, saaledes ved Jena-Ulykken. Om denne Uoverensstemmelse vil blive rettet med Tiden, maa afventes; man kan næppe betragte den administrative Praksis som endelig fæstnet. Det vigtigste Resultat af den omtalte Udvikling er derfor, at man har anerkendt et Ansvar for

---

[20]) S. 1903.3.128, D. 1902.3.72 med Note; se fremdeles S. 1893.3.60 Nr. 1 og 1906.2.68.

[21]) Hermed er det ikke Meningen at sige, at Domstolene ikke har paalagt Ansvar uden Skyld. — Dette har de gjort gentagne Gange navnlig med Hensyn til Skade, foraarsaget ved Jernbanedrift (ovf. § 37 I). — Men de har ikke bygget Afgørelsen paa særlige Grunde hentet fra det offentligretlige Forhold.

[22]) Det er omtalt ovenfor ved Note 20, at de administrative Retter i de under Nr. 2 a faldende Tilfælde, kommer til ganske samme Resultat som Domstolene. Paa den anden Side har Domstolene, naar de har paakendt Tilfælde, der hører under Nr. 1 a, ogsaa paalagt Ansvar uden Skyld, se Cass. i S. 1826.1.267.

[23]) Jfr. Tillæg Nr. 19, 27 og 39 overfor der nævnt Afg. af Cons. d'Etat.

retmæssige, farlige Handlinger, der bestaar i Udførelse af offentlige Arbejder (Nr. 1 a); og her er det klart, at der som oftest vil være Tale om Handlinger, der gaar noget ud over det almindelige og frembyder særlige Farer.

§ 39.

Afsluttende Oversigt.

Det foregaaende skulde have vist, at fransk Ret gaar overordentlig langt i Retning af at paalægge Ansvar uden Skyld. Dette maa nødvendigvis være et kraftigt Bevis for Rigtigheden af den Paastand, at der er Grund til at paalægge Ansvar uden Culpa i ret vidt Omfang; og Beviset faar særlig Vægt, fordi fransk Ret er naaet til dette Standpunkt uden mindste Indgriben af Lovgivningsmagten, alene ved en spontan Udvikling i Retspraksis; — thi denne kan ikke tænkes at have haft andre Drivkræfter end Ønsket om at naa til den for Livet gavnligste Løsning.

Denne Udviklings Betydning bliver navnlig klar, naar man tager i Betragtning, hvorledes Retstilstanden var for hundrede Aar siden. Ansvar for retmæssige Handlinger var vel ikke helt ukendt; thi med Hensyn til de direkte Indgreb [1]) fandtes der en

---

1) Fransk Civilret har ingen almindelig Lære om *Nødret*. — Ikke engang i *code pénal* finder man nogen særlig Regel om Nødstilstand, man maa anvende den almindelige Regel i art. 64. — I Civilretten haves kun en Regel i art. 1682 (der hjemler Erstatning) om, hvad Tyskerne kalder »Notweg«; men et egentligt Nødretstilfælde kan dette næppe kaldes, og nogen almindelig Regel, der anerkender Nødshandlinger for retmæssige og erstatningspligtige, er heller ikke udviklet i Retspraksis. Dog kan det mærkes, at Sætningen er blevet anerkendt for et specielt Tilfælde, nemlig med Hensyn til Skade, der foraarsages af Brandvæsenet under Redningsforanstaltninger. Denne kan efter Retspraksis fordres erstattet af Kommunen (S. 1866.1.51, 1880.1.219, 1883.1.348, jfr. *Rép. gén.* under Incendie no. 236 ff. og Assurance contre l'incendie no. 149 f.). Dog gøres der to Undtagelser, nemlig dels hvor den skadelidende selv har været Skyld i Branden, dels hvor den beskadigede Bygning stødte op til en allerede brændende Bygning og den paa Grund af sin Beliggenhed allerede var naaet af Ilden eller alvorligt truet (S. 1886.1.253). Hjemmelen for Erstatningspligten har man fundet i Ekspropriationsgrundsætningen (art. 545, se Dommene fra 1866 og 1883).

Som Eksempel paa et Nødstilfælde, hvor Erstatning blev paalagt i Medfør af art. 1382, kan maaske nævnes en URD. i D. 1913.2.117 (Skade, der

Del positive Regler, der paalagde Erstatning; men bortset herfra fandtes der saa godt som ikke andre Undtagelser fra Culpareglen end Bestemmelsen om, at man svarede for sine Fuldmægtiges Brøde (art. 1384, 3 °). Art. 1385 opfattedes som hjemlende en blot Omlægning af Bevisbyrden, art. 1386 gled ubemærket i dens Kølvand, og art. 545 i Forbindelse med Dekretet af 15. Oktober 1810 viste, at Opfattelsen ogsaa rakte til de *varige Ulemper* i Forholdet mellem Naboejendomme.

Nu er Forholdet et ganske andet. I den sidstnævnte Henseende skete Forandringen ubemærket under Fiktionens Dække, og Resultatet: Erstatning uden Skyld ved autoriserede Virksomheder var ialtfald slaaet fast i 1845 [2]); og denne Regel stemmer i Hovedsagen med den, der er forsvaret ovenfor i §§ 10—11, da de autoriserede Virksomheder omfatter de fleste ekstraordinære Virksomheder, der er generende for Naboerne.

Men man blev ikke staaende ved dette Tilfælde og de direkte Indgreb. Ogsaa ved blot *farlige Handlinger* anerkendtes Ansvar uden Culpa i mange Tilfælde.

Dette skete undertiden ved en direkte Anvendelse af Forholdets Natur som Retskilde, idet man fandt Hjemmel til at fravige *Code Civil*'s Regler — noget, som dog ikke havde Støtte i Lovreglerne og derfor alene viser, at man ansaa Trangen til Erstatning for saa stærk, at man fortolkede Loven indskrænkende. — Det ældste Eksempel herpaa er Skade ved Minedrift (§ 37 II); men snart efter kom Brandskade, der foraarsagedes af Gnister fra Lokomotiver (§ 37 I). Endelig føjede de administrative Retter hertil Skade ved farlige offentlige Arbejders Udførelse (§ 38).

I andre Tilfælde naaedes Resultatet ved en ændret Fortolkning af Lovreglerne. Dette var Tilfældet med Hensyn til art. 1385, hvis Betydning blev øget, men først og fremmest med Hensyn til art. 1384, 1 °, idet Domstolene gjorde den Opdagelse, at denne hidtil upaaagtede Bestemmelse kunde anvendes som Grundlag

---

foraarsages ved Aeroplaners Nødlanding); dog er det muligt, at der virkelig forelaa en *faute*, da der var Tale om en Flyveskole, altsaa formentlig uøvede Flyvere; se dog Noten i *Dalloz*.

[2]) Ovenfor § 36 ved Note 13, jfr. Note 18 ff.

for en helt ny Ansvarsregel. Det er paavist ovenfor i § 35, hvor vidtrækkende denne Regel er [3]).

Det samlede Resultat af disse nye Retsdannelser er, at man ogsaa med Hensyn til farlige Handlinger anerkender Ansvar uden Culpa i et Omfang, der ikke er meget forskelligt fra det, som dækkes af den Regel, der er forsvaret ovenfor i §§ 12 ff. I Hovedsagen kan det siges, at fransk Ret netop paalægger Ansvar ved ekstraordinære farlige Handlinger; men Grænsen for Ansvaret ligger dog ikke nøjagtigt paa dette Sted; der findes Afvigelser i begge Retninger.

Det kan forekomme, at en ekstraordinær farlig, retmæssig Handling ikke medfører Erstatningspligt — omend det sikkert er ret sjældent, da de allerfleste Tilfælde vil rammes af art. 1384 eller en af de andre Regler (§§ 1385—6, Reglerne om Mine- og Jernbanedrift). — Som Eksempel herpaa kan nævnes Automobilkørsel, forsaavidt Ulykken ikke sker ved Brud paa Maskinen e. l., men alene som Følge af Farten. I denne Henseende maa imidlertid mærkes, at Domstolene altid antager *faute*, naar den anordnede, lave Maksimalhastighed overskrides [4]). Men naar dette gøres, kan det vel forklares, at man anvender Culpareglen; thi naar den tilladte Fart ikke overskrides, er Faren for Ulykker sikkert ikke større end ved Hestevogne, saa længe Vognens Indretninger ikke svigter; men i saa Fald stemmer det med de ovenfor i § 18 (S. 152) udviklede Synspunkter ikke at anvende Risikoreglen.

Paa den anden Side er der ogsaa Tilfælde, hvor fransk Ret

---

[3]) Den nye Bevægelse vil muligvis i en nær Fremtid ogsaa sætte Spor i Lovgivningen, idet et af Regeringen i Maj 1913 og Juli 1914 forelagt Lovforslag om Luftfærdselsretten i *art. 4* indeholder følgende Bestemmelse:

Tout dommage causé aux personnes et aux biens de la surface par un *aéronef* (ɔ: les ballons libres, les ballons dirigeables et les appareils d'aviation, se art. 2) ou par les personnes qui s'y trouvent, doit être civilement réparé par son auteur, s'il y a lieu, et par le propriétaire de l'aéronef, solidairement responsables, *sans que la victime du dommage causé ait à prouver autre chose que le fait de ce dommage.*

Toutefois s'il y a eu faute de la victime, l'auteur du dommage et le propriétaire de l'aéronef peuvent, à proportion de cette faute, être déchargés en tout ou partie de la réparation qui leur incombe.

[4]) eller andre af Reglementernes Bestemmelser overtrædes; se *Gaudillot:* de la responsabilité en matière d'accidents d'automobiles, 1911, p. 34 ff.

paalægger Ansvar, skønt det ikke burde gøres efter den i Afsnit I udviklede Teori. Ganske vist falder Reglerne om Skade, der foraarsages ved Mine- eller Jernbanedrift, klart indenfor Rammen, og det samme gælder i alt væsentligt Reglerne om Dyr. Men der er ikke Tvivl om, at Reglen i art. 1384 paa adskillige Punkter fører til at paalægge Ansvar, hvor det formentlig ikke burde ske, — og det samme kan maaske undertiden blive en Følge af Reglen om offentlige Arbejder. — Det er ikke blot ekstraordinære Ting, der kan bevæge sig paa egen Haand eller gøre Skade ved deres Fejl; men det er dog forholdsvis faa sædvanlige Handlinger, der paadrager Ansvar efter art. 1384.

Disse ret smaa Afvigelser kan man imidlertid ikke paaberaabe sig imod den her forsvarede Teori; thi de skyldes, at man har maattet opbygge Hovedreglen om Ansvar uden Culpa paa den positive Bestemmelse i *Code Civil* art. 1384, 1 °. Man har netop fortolket denne Bestemmelse paa den Maade, der bragte Reglen saa nær som muligt til at ramme de ekstraordinære Handlinger [5]). At Reglen paa enkelte Punkter gaar lidt for vidt, er kun et saa meget desto kraftigere Bevis for, hvor stærk Trangen til den har været, idet Domstolene har foretrukket at tage lidt for meget med fremfor helt at undvære Reglen.

Det er derfor næppe for meget at hævde, at den nyere Retsudvikling i Frankrig afgiver en meget vægtig Støtte for Rigtigheden af den opstillede Teori, at der bør paalægges Erstatning ved ekstraordinære farlige Handlinger, selv om disse er retmæssige. Derimod maa det indrømmes, at de i fransk Ret udviklede Regler ikke giver saa megen Støtte for Rigtigheden af de her forsvarede Anskuelser om *den nærmere Udformning af Ansvarsreglen* for disse Tilfælde.

I saa Henseende falder det særligt i Øjnene, at fransk Retspraksis har anvendt Reglerne i art. 1384—6 ogsaa til Fordel for visse Personer, der kommer til Skade i Medfør af et Kontraktsforhold, navnlig dels paa Arbejdere og Tyende, dels paa Personer,

---

5) De Tilfælde, hvor Reglen medfører Ansvar ved mere sædvanlige Handlinger, er saadanne, hvor den strenge Ansvarsregel anbefaler sig særlig stærkt af præventive Grunde, paa lignende Maade som Reglen i art. 1385, idet det gælder om at passe paa farlige Ting; her har man desuden haft Analogien af den gamle Regel i art. 1386 at støtte sig til. Denne maa nærmest anses som hvilende paa Præventionshensynet.

der blev befordret med Jernbaner. Dette kan dog ikke afgive et Argument mod den her forsvarede Teori; thi det er slet ikke paastaaet, at der ikke kan være Grund til at paalægge Ansvar uden Culpa i andre Tilfælde end ved Interessekollisioner, men kun at der teoretisk maa gøres en Sondring mellem disse og andre Tilfælde [6]).

Mere betænkeligt er det, at Praksis fortolker Reglen i art. 1384 saaledes, at Ansvaret bortfalder i Tilfælde af vis major [7]). Men dette er forklarligt af flere Grunde, saaledes netop, fordi Reglen ogsaa omfatter de omtalte Kontraktsforhold — hvor et strengere Ansvar har været anset for urimeligt —, og fordi man ikke godt kunde lade være med at holde sig til Forbilledet fra art. 1385 i denne Retning, naar man fulgte det i alle andre. Dernæst maa det erindres, dels, at vis major-Begrebet overhovedet har ringe Betydning i Interessekollisionstilfælde [8]), dels, at Domstolene yderligere har indskrænket det, saa at det ikke medfører Ansvarsfrihed i ret mange Tilfælde, hvor dette ikke vilde blive en Følge af Kravet om, at Skaden skal være en adækvat Følge af Handlingen [9]). Dette er Realiteten, man maa se paa. Ved Bedøm-

---

[6]) Netop i disse Forhold (Persontransport og Tjenesteforhold) er der sikkert ualmindelig stærke Grunde til at fravige Culpareglen, omend det næppe er tilraadeligt at gaa helt saa vidt som de franske Domstole. Deres Stilling kan iøvrigt forklares ved, at de, netop lige før den ny Fortolkning af art. 1384 opkom, var ført til med Eftertryk at fastslaa, at de almindelige Regler i art. 1382—6 maatte anvendes paa disse Tilfælde (overfor Kontraktsteorierne, ovenfor § 34 Note 4). — Det kan i denne Sammenhæng bemærkes, at det i Note 3 omtalte Lovforslag om Luftfartøjer i det væsentlige gennemfører Ansvarsreglens Begrænsning til Interessekollisionstilfælde.

[7]) Ved art. 1385 fører det næppe til Resultater, der er i Strid med den her forsvarede Anskuelse. Med Hensyn til vilde Dyr vil vis major vanskeligt forekomme undtagen, hvor Begivenheden tillige gør Følgen inadækvat, og med Hensyn til tamme Dyr vil vis major i Reglen betyde, at deres Fejl ikke kan have været Aarsag til Skaden.

[8]) Ovenfor S. 186.

[9]) At Domstolene har beholdt Reglen om vis major, kan iøvrigt forklares allerede af den Grund, at man har villet indrømme Ansvarsfrihed, hvor Følgen ikke var adækvat; thi fransk Ret opstiller ellers ikke dette Krav (ovf. § 33 ved Note 19) og lægger det navnlig ikke ind i Aarsagsbegrebet. Derfor blev vis major anført som Frigørelsesgrund i det Tilfælde, der er refereret i Tillægget under Nr. 20 b, hvor Skaden ikke var en adækvat Følge af Handlingen.

melsen af Domstolenes Praksis maa det afgørende altid være de faktiske Resultater, de kommer til, og ikke den teoretiske Form, de iklæder dem [10]). Den omtalte Indsnævring af vis major-Begrebet afgiver derfor snarere et Bevis for Rigtigheden af de i Afsnit I hævdede Anskuelser.

B. TYSKLAND.

§ 40.

Den almindelige Erstatningsregel.

Det historiske Grundlag for gældende tysk Rets Regler om Skadeserstatning danner den reciperede Romerret. Ved Receptionen synes der at være indtraadt et skarpt Brud med de nedarvede Retsgrundsætninger paa dette Punkt. Det er vel muligt, at Brudet ikke har været saa skarpt, som man ofte antager; thi dels har det formentlig taget nogen Tid, inden man har haft den tilstrækkelige Forstaaelse af de nye Regler til at anvende dem i deres rette Aand, dels bevaredes der i lokale Bestemmelser endnu en Tidlang enkelte af de gamle Regler [1]). Efterhaanden er den gamle germanske Rets Regler dog trængt saaledes tilbage, at man ikke kan se de moderne Afvigelser fra Romerrettens Grundsætninger som tilbagestaaende Rester deraf.

Kun paa et enkelt Punkt gælder noget andet. Det kan vistnok med Rette siges at være Rester af gamle germanske Retsanskuelser, der ligger bagved de Teorier om Ansvar for den blotte Foraarsagelse, som mange af Naturrettens Lærere opstillede [2]). Og disse Teorier har efterladt sig et varigt Spor i tysk Ret: Det var dem, der gav Anledning til Bestemmelsen om utilregnelige Per-

---

10) Dette gælder i særlig Grad om de franske Domstole. Thi det er en Ejendommelighed hos de franske Jurister, at de som Romerne er i Besiddelse af en overordentlig skarp Sans for den rette Afgørelse af det konkrete Retstilfælde, men at den Begrundelse, de giver af de anvendte Retsregler, ofte er ganske utilfredsstillende, idet de gerne søger en Støtte i store, men hule Ord hentet fra Moralens eller Filosofiens Omraade.

1) Saaledes med Hensyn til Ansvaret for Dyr, se *Hagelberg:* Der Begriff des Tierhalters (Diss. 1904) S. 16 ff.

2) Se herom i § 28 in. med Note 1.

soners Ansvar i den preussiske Landret [3]); og denne er atter blevet Kilden til Reglerne i BGB. § 829. Selv disse Bestemmelser er dog vidt forskellige fra den gamle germanske Rets absolute Ansvarsregel; og bortset fra dette ene Punkt stillede den preussiske Landret — saavelsom den østrigske Lovbog — sig i alt væsentligt paa Culpateoriens Standpunkt og beseglede endelig den germanske Rets Nederlag.

Først efter at det romerske Princip havde hersket endnu et Par Menneskealdre, viste der sig Tendenser til at komme bort derfra paa visse Punkter, dels i Lovgivningen — idet der i den sidste Tredjedel [4]) af det nittende Aarhundrede blev givet et Par Specialregler om Ansvar uden Culpa — og dels i Retspraksis, hvor Bevægelsen begynder omkring Midten af det nittende Aarhundrede. Men dette er, som det vil ses, en selvstændig, ny Bevægelse.

Udarbejdelsen af BGB. gav Anledning til en meget heftig Strid om Udformningen af Erstatningsreglerne, og Bestemmelserne ændredes fra det ene Udkast til det andet. Det første Udkast gennemførte Culpareglen med ubønhørlig Konsekvens, endog langt »renere end Romerne selv«. Udkastets Erstatningsregler blev da ogsaa Genstand for en overordentlig skarp Kritik [5]). Det andet Udkast tog noget Hensyn til de fremsatte Fordringer; men de fleste af dets ny Bestemmelser paalagde dog blot Skadevolderen Bevisbyrden for, at han var uden Skyld. Dog foreslog man i § 752 saavel en Regel om Utilregneliges Ansvar, svarende til den nuværende § 829, som en dermed beslægtet almindelig Regel om, at der efter Billighed kunde paalægges ogsaa den, der uden Skyld havde foraarsaget Skade, Erstatningspligt. Denne Regel forsvandt i den endelige Affattelse af Loven; til Gengæld blev navnlig Ansvaret for Dyr skærpet.

Skønt der saaledes er gjort enkelte Undtagelser fra Culpareglen, staar Lovbogen dog principielt paa Culpateoriens Standpunkt, som det allerede viser sig i Overskriften, der taler om

---

[3]). Allg. Landrecht: I Teil, VI Titel, §§ 39—42.

[4]) Preussen har allerede i 1838 givet en Lov, der paalægger Jernbaner et vidtgaaende Ansvar (§ 42 ved Note 22).

[5]) Se navnlig de ovf. § 28 Note 7 citerede Værker af *Gierke, Unger, Schmidt* og *Mataja,* samt *Protokolle* der Kommission für die zweite Lesung des Entwurfs des bürgerlichen Gesetzbuches II S. 568 ff.

»unerlaubte Handlungen«. Hovedreglen om Erstatning for Integritetskrænkelser findes i § 823; men dertil knytter sig en Række Specialregler. De fleste af disse fastholder dog principielt Skyld som Ansvarsbetingelse og nøjes med at lægge Bevisbyrden paa Sagsøgte, saaledes §§ 831, 832, 833, 2. Led, 834, 836—8. Af disse er der her kun særlig Grund til at fremhæve Reglen i § 836, der i Forening med § 908 skal erstatte *cautio damni infecti* i *gemeines Recht*. Virkelige Brud med Skylddogmet indeholder alene §§ 829, 833, 1. Led, 835 og 904; men enkelte andre Undtagelser derfra findes udenfor BGB.

§ 823.

§ 823 lyder saaledes: *Wer vorsätzlich oder fahrlässig das Leben, den Körper, die Gesundheit, die Freiheit, das Eigentum oder ein sonstiges Recht eines anderen widerrechtlich verletzt, ist dem anderen zum Ersatze des daraus entstehenden Schadens verpflichtet.*

Die gleiche Verpflichtung trifft denjenigen, welcher gegen ein den Schutz eines anderen bezweckendes Gesetz verstösst. Ist nach dem Inhalte des Gesetzes ein Verstoss gegen dieses auch ohne Verschulden möglich, so tritt die Ersatzpflicht nur im Falle des Verschuldens ein.

Første Stykke indeholder for det Omraade, der her er Genstand for Undersøgelse, en ganske almindelig Regel om Ansvar for Culpa [6]). Det er unødvendigt paa dette Sted at gaa ind paa de Vanskeligheder, som Fortolkningen af Ordet »sonstiges Recht« har voldt, da de foregaaende udtrykkeligt opregnede Retsgoder og Rettigheder omfatter hele det Felt, der behandles i denne Afhandling.

Ansvarsbetingelserne er »objektivt« en retstridig Krænkelse af Liv, Legeme eller Ejendom, »subjektivt« Forsæt eller Uagtsomhed. Dette sidste Begreb bestemmes nærmere i § 276 saaledes, at Uagtsomhed foreligger, naar man ikke viser *die im Verkehr erforderliche Sorgfalt*. Retspraksis har i Overensstemmelse med den naturligste Forstaaelse af Ordene antaget, at der ved Be-

---

6) Til det følgende se i Almindelighed *Jung; Linckelmann:* Die Schadensersatzpflicht aus unerlaubten Handlungen; *v. Liszt:* Die Deliktsobligationen, samt Kommentarernes Indledningsbemærkninger til BGB. 25. Titel.

dømmelsen ikke kan tages Hensyn til den handlendes Individualitet, men at man maa lægge en vis Normalmaalestok til Grund [7]). Individuelle Forhold faar kun Betydning, forsaavidt som §§ 827 og 828 medfører det.

Herefter kan det siges, at Reglen meget nøje stemmer med den, der er udviklet ovenfor i §§ 4—6 [8]), og i Hovedsagen ogsaa med de fleste andre Landes Ret. Dette gælder ialtfald, naar man kun ser paa Reglens praktiske Virkning. Teoretisk udformes Reglen vel betydelig anderledes end hos os, fordi den tyske Retsvidenskab endnu som Hovedregel holder fast ved den gamle Lære, hvorefter enhver Krænkelse af de i § 823 nævnte Retsgoder er retstridig, med mindre der foreligger en af de »særlige Grunde, der udelukker Retstridigheden«, saasom de i §§ 227—30 og § 904 nævnte [9]). Men i det store og hele naar man dog til de samme praktiske Resultater som efter den nordiske Lære. Den fornødne Begrænsning finder man dels i Kravet om en særlig retlig Aarsagsforbindelse, dels i Kravet om Skyld; dette sidste er ogsaa meget nærliggende efter den Formulering, man har givet § 276, da den i Virkeligheden — som Begreberne Culpa eller *faute* — rummer selve Handlenormen [10]).

§ 823, 2. Stk. fører vistnok til Ansvar ogsaa i Tilfælde, hvor vi ikke vilde antage Ansvar. Den kræver vel ogsaa dels en retstridig Handling — d. v. s. en Handling, der strider mod Lovens Regel —, dels Forsæt eller Uagtsomhed; men den medfører An-

---

[7]) *Linckelmann* § 2; *Planck:* Bem. III, 4 til § 823, Bem. 2 til § 276, Vorbem. III i Bd. 1 (S. 41); *Oertmann:* Bem. 1 b $\beta\beta$ til § 276; *Weyl:* System der Verschuldensbegriffe im BGB. § 31; *M. Rümelin:* Verschulden S. 40 ff. Maalestokken er dog ikke absolut uforanderlig; der kan tages Hensyn til Forskellen mellem visse Grupper af Mennesker (RG. 68.423 og Gruchot 48.788), men ikke til den enkeltes Individualitet. RG. synes ubetinget at regne ung Alder for en saadan irrelevant Individualitet, bortset fra, hvad §§ 827—8 medfører; saaledes ogsaa *Weyl* S. 119 f., men herimod *Oertmann* l. c., *M. Rümelin* l. c. S. 49.

[8]) Den eneste væsentlige Forskel er den, at man ikke vil tage Hensyn til den handlendes Alder (jfr. forrige Note).

[9]) Se hertil *Fischer; Zitelmann* i Arch. f. civ. Pr. Bd. 99 S. 1 ff.; *Planck:* Bem. II, 3; *Oertmann:* Bem. 7; *Staudinger:* Bem. II B; *RGKomm.* Bem. 10 til § 823.

[10]) Til Illustration heraf se f. Eks. *Plancks* Bem. III, 1 til § 823; *Oertmann:* Bem. 1 b $\gamma\gamma$ til § 276.

svar, selv om Handlingen in concreto ikke kunde anses som farlig for noget Retsgode, eller hvor Faren dog ikke var kendelig for den handlende. Hvor stor Forskellen er, er det ikke let at afgøre, da det endnu er i høj Grad omtvistet, hvilke Love man skal henregne til »*Schutzgesetze*« [11]).

De øvrige Ansvarsbetingelser er der ikke Grund til at gaa ind paa her. Kun saa meget skal siges, at Reichsgericht, d. v. s. dennes Civilsenater, i det hele slutter sig til Teorien om den adækvate Foraarsagelse [12]).

§ 41.

BGB's Regler om Ansvar uden Culpa.

For Integritetskrænkelsernes Omraade indeholder BGB. — bortset fra Reglen om Utilregnelige i § 829, der her forbigaas [1]) — kun tre Regler, der paalægger Erstatningsansvar uden Culpa, nemlig § 833, 1 [0], § 835 og § 904. Den sidste Bestemmelse paalægger Erstatning for den Skade, der bevirkes ved en retmæssig [2]) Nødshandling, hvorved man gør Indgreb i andres Ting; den begrænses ved Reglen i § 228, hvorefter Erstatningspligt ikke haves, naar den Ting, man gør Indgreb i, er selve den Genstand, hvorfra Faren truer. Da den angaar et Tilfælde af direkte Indgreb, skal der ikke her gaas nærmere ind paa dens Fortolkning.

§ 835 angaar Skade, som visse Arter af *Vildt* tilføjer fast Ejendom og Afgrøden derpaa, og kan i Korthed siges at gaa ud paa, at den Grundejer [3]), der ikke har Jagtretten paa sin Ejendom, kan fordre den nævnte Skade erstattet af den eller dem, hvem Jagtretten tilkommer [4]). Denne Regel har man med Føje opfattet som et Tilfælde af *Gefährdungshaftung*. Ganske vist er

---

11) Se Oversigten hos *Oertmann* Bem. 4.

12) Se Citater i *RGKomm.* Bem. 5 til 25. Titel. — Med Hensyn til Bevisbyrden er det Hovedreglen, at Sagsøgeren maa bevise Sagsøgtes Skyld; men Undtagelse gøres ved de ovf. S. 356 f. o. citerede specielle Regler.

1) Sml. ovenfor § 32 in.

2) At Handlingen er retmæssig, anerkendes ogsaa i Tyskland af den herskende Mening, se *Planck* Bem. 3 a, *RGKomm.* Bem. 3.

3) eller den Bruger, hvis Ret ikke er begrænset i Tid, EG. Art. 72.

4) Reglen er ikke ubetinget bindende for de enkelte Lande, se EG. Art. 71—2.

Reglen med Hensyn til de ydre Betingelser forskellig fra andre Tilfælde af Gefährdungshaftung, idet Faren ikke er frembragt ved en Handling af den ansvarlige, — det er en Undladelse fra hans Side, der kan volde Skade —. Alligevel er det de samme reale Hensyn, der ligger bagved Reglen, omend det maa indrømmes, at der i dette Tilfælde ligger særlig stor Vægt paa den præventive Betragtning, saaledes som denne er udformet ovenfor i § 15 [5]). Det vilde være overordentlig vanskeligt at opstille en Regel om, hvor langt nede man var pligtig at holde Vildtstanden, ligesom Bevisvanskelighederne vilde være store; det vilde derfor være meget uheldigt at blive staaende ved Culpareglen. Ved at paalægge den jagtberettigede Ansvaret sikrer man en rigtig Afvejelse af de forskellige Interesser; thi han vil efterhaanden lære at holde Vildtstanden paa det Punkt, hvor den giver størst Udbytte for Samfundet som Helhed [6]).

Den betydningsfuldeste af BGB's Regler om Gefährdungshaftung er uden Tvivl § *833*, der lyder saaledes:

Wird durch ein Tier ein Mensch getötet oder der Körper oder die Gesundheit eines Menschen verletzt oder eine Sache beschädigt, so ist derjenige, welcher das Tier hält, verpflichtet, dem Verletzten den daraus entstehenden Schaden zu ersetzen. Die Ersatzpflicht tritt nicht ein, wenn der Schaden durch ein Haustier verursacht wird, das dem Berufe, der Erwerbstätigkeit oder dem Unterhalte des Tierhalters zu dienen bestimmt ist, und entweder der Tierhalter bei der Beaufsichtigung des Tieres die im Verkehr erforderliche Sorgfalt beobachtet oder der Schaden auch bei Anwendung dieser Sorgfalt entstanden sein würde [7]).

Denne Regel er Resultatet af en lang Strid. Det første Udkast til BGB. (§ 734) havde ogsaa paa dette Punkt holdt sig til den almindelige Culparegel. Det andet Udkast gav i § 756 en Regel, der omtrent stemmer med den nu gældende; dog var Undtagelsen i andet Punktum noget bredere formet. I Rigsdagens Kommission

---

[5]) ved Note 16.

[6]) At denne Betragtning er afgørende, fremgaar ogsaa af, at Ansvar indtræder, selv om Udbyttet ved Jagten ikke overstiger Tabet, hvilket godt kan indtræffe, hvad den jagtberettigede end gør.

[7]) Jfr. Lov 30. Maj 1908. — Se til det følgende navnlig *Litten:* Die Ersatzpflicht des Tierhalters; *Hagelberg:* Der Begriff des Tierhalters (Diss. 1904), samt: Verhandlungen des 28. deutschen Juristentages.

var man stemt for at fjerne Undtagelsen helt, idet man navnlig paaberaabte sig de Erfaringer, der var gjort med Code Civil art. 1385; og denne Anskuelse sejrede ogsaa i Rigsdagen, skønt et mæglende Forslag, der i Realiteten stemmede med den nugældende Regel, var lige ved at gaa igennem, idet det endogsaa blev vedtaget en Gang. Snart efter Lovbogens Ikrafttræden viste det sig imidlertid, at Reglen førte til Resultater, der stødte den almindelige Følelse; og Følgen blev, at man — trods Modstand fra den overvejende Mængde af Jurister [8]) — ved en Lov af 30. Maj 1908 tilføjede det andet Punktum [9]).

1. Reglen indfører et ganske almindeligt Ansvar for Person- eller Tingsskade, der voldes af et Dyr; men den gælder efter den omtalte Lovændring kun om, hvad man kan kalde *Luksusdyr* i videre Forstand [10]).

2. Erstatningspligten er efter Lovens Ord betinget af, at Skaden hidføres *durch ein Tier*. Hertil maa efter Reichgerichts faste Praksis kræves, at Skaden hidføres ved Dyrets *vilkaarlige Handling*.

Heri ligger, at der maa foreligge en selvstændig Aktivitet fra Dyrets Side, en Bevægelse, som det foretager af egen Drift, — som er et Udslag af Dyrets Natur, — i Modsætning til Bevægelser, der er paatrykt Dyret af andre Kræfter, eller hvorved det uselvstændigt følger et Menneskes Vilje [11]). § 833 vil derfor for det første være uanvendelig, hvor Dyret selv er ganske passivt og ved mekanisk Paavirkning bringes i Berøring med noget, der derved lider Skade [12]). Men § 833 er ogsaa uanvendelig overalt, hvor Dyret føres eller styres af Mennesker og kun er et »Værktøj« i Menne-

---

[8]) 28. Juristentag udtalte sig for Bibeholdelse af Reglen i Forventning om, at Retspraksis vilde naa til en friere, real Fortolkning.

[9]) Lovforslaget med Motiver findes i Jur. Wchs. 1906 S. 210 ff. Om Lovens Fortolkning se *Josef* i Gruchot 53 S. 28 ff.

[10]) En nærmere Redegørelse for dette Punkt skal ikke gives her, dels, fordi Praksis endnu ikke har taget bestemt Stilling til de mest omstridte Detailspørgsmaal, dels, fordi den overhovedet er af mindre Interesse.

[11]) Den grundlæggende Dom er RG. 50.180 ($^6/_2$ 1902).

[12]) Som Eksempel kunde nævnes, at det Tov, hvori man er ved at hejse et Dyr om Bord i et Skib, brister, saa at Dyret falder ned paa en Person eller Ting; eller det Tilfælde, at en Hest, som er faldet om, og som Folk søger at rejse op, ikke faar Fodfæste, men falder tilbage paa en af de hosstaaende Personers Ben (OLG. Dresden i Seuff. 58 Nr. 186); jfr. ogsaa

skets Haand; thi her udfolder Dyret ingen selvstændig Aktivitet; hvad der sker, er et Menneskes Handling. — Hovedeksemplet herpaa er Kørsel eller Ridning med en Hest, saa længe den adlyder Kusk eller Rytter [13]). — Derimod maa § 833 anvendes, hvis Hesten løber løbsk, eller hvis den gør et pludseligt Sidespring, slaar bagud, stejler eller bider [14]).

Reichgericht er imidlertid ikke blevet staaende herved. Efter Dommen af 26. Febr. 1903 [15]) bliver § 833 uanvendelig, »naar en ydre Begivenhed har indvirket paa Dyrets Legeme eller Sanser med en Magt, som Dyr af den paagældende Art efter fysiologiske Love ikke kan modstaa, og naar det i en saadan Tvangstilstand anretter Skade . . . . thi her er Skaden ikke foraarsaget af Dyret *(durch das Tier)*, men af en ydre Begivenhed, der bryder ind over Dyret med uimodstaaelig Magt«. Denne Udtalelse blev modificeret noget ved en Dom af 30. Jan. 1905 [16]), der siger, at der maa kræves en Indvirkning af en usædvanlig Art, en ganske særlig stor Kraft, der sætter Dyreaktiviteten *(das tierische Tun)* ud af Virksomhed. Derfor var § 833 ikke uanvendelig, hvor Heste blev sky, fordi et pludseligt Vindstød blæste noget Vadsketøj op lige foran dem. I de allerfleste Tilfælde er § 833 da ogsaa anvendt, selv hvor en pludselig ydre Begivenhed var Anledning til Dyrets Bevægelser [17]). Men § 833 erklæredes uanvendelig i et Tilfælde, hvor en Hest, der skulde undergaa en Operation og derfor med Magt blev kastet ned og holdt fast, sparkede ud og ramte en af de assisterende Personer [18]). De seneste Domme udtrykker Reglen saaledes,

---

RG. 61.316.

[13]) RG. 50.180. Det er ikke nødvendigt, at Kusken holder i Tømmerne, se RG. 65.103, hvor han gik ved Siden af Vognen og havde bundet Tømmerne fast.

[14]) RG. 60.65, Warn. Erg. II, Nr. 299.

[15]) RG. 54.73.

[16]) RG. 60.65.

[17]) Saaledes navnlig, hvor Heste skræmmes af Toget, Hunde eller Mennesker, eller hvor de farer op paa Grund af en pludselig Smerte (Warn. Erg. II, Nr. 21 og 299; III, Nr. 444; IV, Nr. 242 f.; Seuff. 67, Nr. 256; Jur. Wchs. 1910.599, Nr. 13; se ogsaa RG. 54.73); dette gælder, selv om der er Tale om rene Refleksbevægelser.

[18]) RG. 69.399 ($^5/_{11}$ 1908); jfr. ogsaa RG. i Recht 1908, II Beilage, 267 (en stor Bunke Hø faldt fra en høj Skrænt ned paa Gaden lige foran Hestene).

at der kræves Paavirkning *mit einer übermässigen Gewalt nach Art einer mekanischen Ursache* [19]).

Denne Vaklen hænger sammen med en Strid om den rette teoretiske Opfattelse af Reglen. Reichsgericht har til at begynde med søgt at forklare denne Ansvarsbetingelse som en simpel Anvendelse af Kravet om Aarsagssammenhæng. Man siger, at Ordene *durch ein Tier* maa betyde, at Dyret skal have været Aarsag til Skaden; men hvornaar dette er Tilfældet, maa bero paa de almindelige Regler om adækvat Foraarsagelse [20]).

Det er imidlertid en Misforstaaelse, at den ønskede Begrænsning i Reglen kan forklares paa denne Maade [21]). Hvor en Mand kører en Tur paa en befærdet Gade og Hesten, nøje følgende den Retning og Hastighed, Ejeren giver den, kommer til at køre en Person over, der er Skaden utvivlsomt en adækvat Følge af Hestens Bevægelse [22]). Naar man har kunnet benægte dette, er det, fordi man ubevidst skyder en Betingelse ind paa et andet Sted, nemlig med Hensyn til Spørgsmaalet, *hvad* der skal have været Aarsag; her er det i Virkeligheden, Begrænsningen ligger. — Naar man kræver, at Skaden skal være hidført ved Dyrets vilkaarlige Handling, vil dette jo sige, at *Dyrets vilkaarlige Handling* skal have været Aarsag til Skaden. — Dette har man blot ikke mærket, fordi Betydningen af Aarsag er saa ubestemt. Naar man siger, at det afgørende alene er, om Dyret er Aarsag til Skaden, saa bruger man Ordet i en ganske anden Betydning, nemlig = den »egentlige« Aarsag, *causa efficiens* [23]). Dette har Tilknytning i den almindelige (populære) Sprogbrug; thi denne vil ikke sige, at det er Dyret, der var Aarsag til en Skade, blot fordi Dyret har været et Led i Aarsagsrækken.

Denne Udvej er imidlertid i høj Grad uheldig; thi hvornaar et Dyr er causa efficiens, er det saare vanskeligt at sige. Videnskabeligt er dette Begreb i Virkeligheden uholdbart, og den populære Talebrug er heller ikke saa klar, at man med Sikkerhed vil kunne afgøre, om et Dyr er den egentlige Aarsag til Skaden.

---

19) Warn. Erg. IV, Nr. 328.

20) Se RG. 50.219.

21) Se til det følgende især *Litten* l. c. § 5 (S. 71—98).

22) Jfr. *Isay* i Gruchot 48, S. 511 ff. Det samme gælder i det i RG. 69. 399 omhandlede Tilfælde.

23) Saaledes RG. 54.73.

Det kunde siges, at Dyret kun var Aarsag, naar det ved en usædvanlig eller uberegnelig Handling havde sat en ny Aarsag (Betingelse) og dermed »afbrudt« Aarsagskæden. Denne Opfattelse synes ogsaa at ligge den første Dom meget nær. Dens Udtryk maatte give Anledning til den Opfattelse, at det med Hensyn til Husdyr [24]) — paa lignende Maade som efter *Gemeines Recht* — krævedes, at Dyret havde handlet paa en Maade, der var i Strid med saadanne Dyrs Natur, eller at Aarsagen til Skaden laa i en Fejl hos Dyret [25]). Dommen af 1905 tog imidlertid udtrykkelig Afstand fra saadanne Slutninger under Henvisning til *Littens* Værk.

Til den anden Side kunde det siges, at Dyret var Aarsagen overalt, hvor det ikke var rent passivt eller lydigt fulgte et Menneskes Vilje.

For at raade Bod paa denne Uklarhed og give en virkelig videnskabelig Begrundelse af den tilstræbte Begrænsning af § 833 har man i Videnskaben opstillet en anden Teori. Man siger: § 833 indeholder en Regel om *Gefährdungshaftung;* men da det er en Undtagelsesregel, maa den antages at være motiveret ved noget særligt for dette Tilfælde. Dens Retsgrund maa antages at ligge i de ejendommelige Farer, Dyrenaturen rummer, og Reglen maa derfor fortolkes i Overensstemmelse dermed [26]). Den særlige »Dyrefare« finder man i, at Dyrene paa den ene Side kan udfolde en selvstændig Aktivitet og paa den anden Side ikke ledes af en fornuftig Vilje [27]). § 833 medfører derfor ikke Ansvar for al Skade, der er en adækvat Følge af et Dyrs Bevægelser, men kun for Skade,

---

[24]) De i Retspraksis forekommende Tilfælde angik i den første Tid alle Husdyr; og ofte synes Dommene alene at have tænkt paa disse.

[25]) Dommen syntes nærmest at opstille en »Normalmaalestok« for Dyr. Den fremhævede da ogsaa Ligheden med »Gemeines Recht«.

[26]) Dette er med stor Kraft gjort gældende af *Litten* S. 14 f., 77 ff.; i denne Retning gaar ogsaa Udtalelserne i flere senere Domme, se f. Eks. RG. 65.103, 80.238. Ved Siden heraf findes der dog stadig Udtalelser, der gaar i samme Retning som RG. 54.73, se Seuff. 61 Nr. 256: Das Tier, nicht ein näher gekennzeichnetes Verhalten des Tieres muss die Ursache des Schadens gesetzt haben. — Denne Fortolkning synes iøvrigt at være opfundet af *G. Rümelin* (Arch. f. civ. Pr. Bd. 90, S. 305).

[27]) Jfr. *RGKomm.* Bem. 2, *Litten* S. 14 f. og Dom i RG. 80.238.

der er Følge af Dyrefaren, og denne Sammenhæng maa være adækvat [28]).

Denne Betragtning begrunder fuldstændig den første Indskrænkning, Domstolene har gjort i § 833's Anvendelse; derimod kan den ikke begrunde, at man, selv hvor der foreligger en selvstændig Bevægelse fra Dyrets Side, udelukker § 833, fordi en ydre Begivenhed har paavirket Dyret i usædvanlig Grad. I visse herhenhørende Tilfælde kan Ansvarsfriheden dog begrundes ogsaa udfra en ren *Gefährdungs*-Teori. Udfra en saadan ligger den egentlige Ansvarsgrund i Skabelsen af Faren (Faretilstanden), og Ansvaret kan derfor kun omfatte adækvate Følger af den farlige Tilstand eller Handling. Da nu Faren i de under § 833 faldende Tilfælde skabes enten ved den Brug, man gør af Dyret i det enkelte Tilfælde, eller af selve dette, at man holder det, maa Ansvaret bortfalde, hvor Skaden ikke er en adækvat Følge heraf [29]). Men dette vil den ikke være, hvor den skyldes en saa usædvanlig Begivenhed, at man i det praktiske Liv slet ikke regner med den [30]). Alligevel vil det let ses, at den anden Begrænsning, som Reichsgericht opstiller, ikke fuldstændig kan bringes ind under dette Synspunkt. Dommen af 5. November 1908 angaar et Tilfælde, hvor det er ganske klart, at Skaden var en adækvat Følge af den Handling, der foretoges med Dyret [31]).

Det er sikkert ogsaa med Rette, man har forkastet denne Fortolkning. Den er ganske vist tiltalende, idet den bygger paa rigtige Begreber og samtidig søger at tage Hensyn til de praktiske Grunde, der kan antages at ligge bagved Reglen. Men den bygger paa den Forudsætning, at Reglen netop bør gennemføres i den Aand, hvori den er givet; dens Forkæmpere er ikke paa det rene med,

---

28) Jfr. RG. 50.219 og RG. i Jur. Wchs. 1908.41 (Erstatning nægtet, hvor Klagerinden faldt om af Skræk over en skikkelig Hunds Gøen).

29) *Oertmann* bestrider, at der er Hjemmel til at kræve, at Skaden skal være adækvat Følge af, at man holder Dyret.

30) Som Eksempel kunde nævnes det Tilfælde, at en Bombe i Fredstid springer paa Gaden lige ved Hesten, eller at en Forbryder sætter Ild paa en Stald, hvor de rasende Dyr bryder ud og gør Skade; andre Eksempler se *Litten* l. c. S. 83.

31) Dommen (RG. 69.399) siger selv: »Enhver anden Hest vilde i den samme Situation have søgt at værge sig mod Voldshandlingen paa samme Maade.«

at en saa streng Ansvarsregel næppe er anbefalelsesværdig med Hensyn til tamme Husdyr i al Almindelighed [32]). Paa den anden Side er det af Reichsgericht indtagne Standpunkt dog heller ikke rigtigt; man burde sikkert være blevet staaende ved den først antagne Fortolkning [33]). Denne har man imidlertid ikke turdet fastholde, da Videnskaben hævdede, at dette var uforeneligt med en Gefährdungsteori og kun kunde forklares udfra den gammeldags Opfattelse, der ser Dyret selv som Retsbryder [34]). Men Følgen heraf er blevet, at man er kommet til at indtage et Mellemstandpunkt, der hverken kan begrundes paa den ene eller den anden Maade [35]).

3. Ansvaret paahviler den, der *holder Dyret* [36]). Under denne Betegnelse falder selvfølgelig Ejeren, naar han tillige besidder og bruger Dyret. Hvor derimod en anden end Ejeren har Dyret i sin Besiddelse, kommer det an paa, om han besidder det i egen Interesse [37]). Meningen hermed er ikke blot at udelukke den Person, der alene har Dyret hos sig for at gøre Ejeren en Tjeneste; det maa kræves, at Personen har Interesse i selve dette at besidde Dyret, nemlig for at faa Udbytte af det, bruge det eller dog »nyde« det. Reichsgericht omskriver ofte Tanken saaledes, at Dyret skal være gjort til Led i vedkommendes *Wirtschaftsbetrieb*. Udenfor falder derfor den, der modtager Dyret for at foretage noget med det for

---

32) Det maa erindres, at denne Fortolkning blev opstillet, inden § 833 blev begrænset til Luksusdyr; efter Lovændringen af 1908 vilde Reglen næppe være for streng (ovf. § 18 ved Note 7).

33) RG. 54.73 (ovf. ved Note 15). Begrænsningen burde selvfølgelig kun gøres med Hensyn til tamme Dyr.

34) Denne Opfattelse forsvares endogsaa for positiv Ret af *Isay* (Gruchot 48, S. 511—16).

35) Den Begrænsning, Reichsgericht gør, er, som det vil ses, beslægtet med (men gaar dog ikke saa vidt som) den Begrænsning, fransk Retspraksis indlægger i Kravet om, at Skaden skyldes Dyrets Handling, i Forbindelse med vis major-Reglen; thi denne vil med Hensyn til tamme Dyr ialtfald som Regel føre til Frifindelse, hvor det er givet, at det ikke er en Fejl hos Dyret, der er Aarsag til Skaden. Reichsgericht har ikke turdet tage helt saa frit paa Ordene i Loven som de franske Domstole.

36) Se hertil *Hagelberg* l. c., især S. 82 ff., *Litten* l. c. § 7, jfr. *Oertmann* Bem. 4, samt *RGKomm.* Bem. 4.

37) Oprindelig krævede RG. tillige, at Forholdet skulde have en vis Varighed, se RG. 52.117; men dette Krav blev opgivet ved RG. 62.79 og 66.1; se dog Warn. Erg. V, Nr. 254.

Ejeren, selv om han faar Vederlag derfor, f. Eks. en Dyrlæge, en Smed, en Træner eller et kommunalt Slagtehus, der besørger Salg af Kreaturer. Den, der blot er »Medhjælper i Besiddelsen« — altsaa navnlig Personer, der staar i Tjenesteforhold til Ejeren — regnes ikke for at «holde« Dyret, selv om han i Øjeblikket benytter Dyret i egen Interesse [38]).

Da der foreligger en *Gefährdungshaftung*, er det uden Betydning, om »Dyreholderen« er utilregnelig [39]). Der er ingen Tvivl om, at han er ansvarlig for den Skade, der foraarsages af Dyr, som Værgen har anskaffet til hans Bedrift. Noget andet er det, at man muligvis i visse Tilfælde vil nægte at paalægge den Person Ansvar, der i utilregnelig Tilstand har faaet et Dyr i sin Besiddelse, idet han ikke kan anses for at »holde« Dyret [40]).

4. Efter Ordlyden er § 833 anvendelig uden Hensyn til, hvem det er, der lider Skaden, naar det blot ikke er Dyreholderen selv. Saaledes fortolkedes Reglen ogsaa af Domstolene i de første Aar. Det strenge Ansvar maatte derfor indtræde ogsaa overfor Tjenere, der benyttes til Pasning af Dyret, og Personer, der befordres eller lader Gods befordre med Dyret, eller som iøvrigt ved et Kontraktsforhold er bragt i Berøring med Dyret (Smed, Trænere o. l.). Det vil fremgaa af Udviklingen ovenfor i § 19, at dette ikke kan billiges fra et legislativt Synspunkt; og denne Fejl ved Reglen maa sikkert betegnes som større end den, at man oprindelig har paalagt et ubetinget Ansvar selv med Hensyn til almindelige Husdyr [41]). Et kraftigt Vidnesbyrd om, at man herved har udstrakt Ansvaret alt for vidt, er det da ogsaa, at Domstolene i den senere Tid ad mange forskellige Veje har søgt at udelukke Anvendelsen af § 833 i de herhen hørende Tilfælde [42]).

---

38) Se RG. 52.117.

39) Jfr. *RGKomm.* Bem. 4, *Hagelberg* l. c. S. 91 ff.

40) I saa Henseende vil det afgørende vistnok være, om Personen har haft »Geschäftsfähigkeit«, jfr. *Hagelberg* l. c. »Deliktsfähigkeit« vil faa Betydning, hvor Dyret gør Skade, medens det lydigt følger en utilregneligs Vilje, idet § 833 ikke omfatter dette Tilfælde.

41) *Müller-Erzbach* mener (S. 47 ff.), at det alene er denne Fejl, der har gjort det nødvendigt at ændre Loven.

42) Betegnende er det ogsaa, at RG. 69.399, der frifandt, angaar et Tilfælde, hvor Ansvar ikke burde indtræde efter den her hævdede Anskuelse, medens RG. 61.316, der er meget streng, og RG. 60.65 angaar udenforstaaende.

For det første har man antaget en *kontraktmæssig* Udelukkelse af Ansvaret i mange Tilfælde. En særlig Aftale gaaende ud paa et Afkald paa Anvendelsen af § 833 vil man nu vanskeligt kunne antage, naar intet er sagt. Men Reichsgericht bygger paa den mellem Parterne (udtrykkeligt eller stiltiende) indgaaede Kontrakt — f. Eks. om Befordring — og antager saa, at Ansvarsfrihed er et Kontraktsvilkaar, i Kraft af en Fortolkning af Aftalen (BGB. §§ 133 og 157) [43]). Det er selvfølgelig som oftest en ren Fiktion, at Parterne skulde have tænkt paa at udelukke Ansvaret i det enkelte Tilfælde. Hvad Reichsgericht gør, er derfor i Virkeligheden at opstille en deklaratorisk Regel, der kommer til Anvendelse, naar Parterne ikke har lagt en modstaaende Vilje for Dagen. Reichsgericht bygger dog delvis paa Fiktionen om Parternes Vilje, idet den udtaler, at man i Mangel af anden Viljestilkendegivelse tør antage, »dass die Beteiligten die Einzelheiten so geregelt wissen wollen, wie es der allgemeinen Anschauung bei einem Verkehre zwischen billig denkenden Menschen unter den besonderen Umständen des jeweiligen Falles entspricht« [44]).

Som det vil fremgaa heraf, er der ikke Tale om en almindelig Udelukkelse af Ansvaret, fordi der bestaar et Kontraktsforhold; afgørende bliver et Billighedsskøn i hvert enkelt Tilfælde. Man vil derfor kunne tage Hensyn til en Række Momenter, f. Eks. om den skadelidende er et Tyende eller en mere selvstændigt stillet Person som en Træner, om Kontraktsforholdet er gensidig bebyrdende eller alene i skadelidendes Interesse (gratis Befordring), ja endog, om Parterne har tegnet Ansvarsforsikring eller ikke [45]). Paa denne Maade kan man i mange Tilfælde komme til ret tilfredsstillende Resultater; men der hersker unægtelig en stor Retsusikkerhed, saa længe de deklaratoriske Regler endnu ikke er udformet i Praksis. Fremdeles vil Begrundelsen lade en i Stikken, hvor en af Parterne mangler Habilitet til at indgaa en Kontrakt, eller hvor der er Tale om Snyltegæster — f. Eks. en Person, der selv kravler op i en Vogn eller lægger noget op i den, uden at

---

[43]) De grundlæggende Afgørelser er RG. 65.313 og 67.431.

[44]) RG. 67.431. Appelretten havde anvendt § 833 og i meget kraftige Præmisser stemplet den stiltiende Fritagelse som en Fiktion samt erklæret det for uberettiget ad denne Vej at ændre Lovreglen.

[45]) Se som Eksempler paa Domme, der nægter Ansvar: RG. 58.410; Jur. Wchs. 1905.143, Nr. 22; Warn. Erg. V, Nr. 430; og paa den anden Side: Warn. Erg. III, Nr. 444, IV, Nr. 29, II, Nr. 212, 22 og 100, V, Nr. 61.

Kusken ved det —. Endelig vil det ofte være en Fiktion overhovedet at antage, at der er indgaaet en Befordringskontrakt; dette kan saaledes næppe antages, hvor en Mand et Øjeblik springer op paa en Vogn for at tale et Par Ord med sin Ven, der kører Vognen [46]).

Reichsgericht har da ogsaa ved en senere Dom erkendt, at den gjorte Undtagelse var utilstrækkelig, og erklæret § 833 for uanvendelig i et Tilfælde, hvor der ikke antoges indgaaet nogen Kontrakt [47]). Dette begrundes med, at Klageren *bevidst handlede paa egen Risiko;* en saadan Begrænsning af Reglen skulde stemme med en almindelig, i Retslivet herskende Anskuelse saavel som med Lovens Tanke. Afgørelsen skal dog ogsaa her bero paa de konkrete Forhold [48]). Betydningen af den ny Undtagelse er derfor navnlig, at man ogsaa udenfor Kontraktsforhold kan anvende det samme Billighedsskøn som i de Tilfælde, hvor en Kontrakt antages indgaaet, og i Kontraktstilfældene faar en anden, støttende Begrundelse for Afgørelsen [49]).

Endnu en *tredje* Modifikation har Reichsgericht gjort. Hvis en Person ved Kontrakt har paataget sig en vis Virksomhed med Hensyn til et Dyr, f. Eks. en Staldkarl eller en Træner, og kommer til Skade under Udførelsen af sit Arbejde, anses det for en Følge af almindelige Regler, at hans Erstatningskrav er betinget af, at han godtgør at have vist tilbørlig Agtpaagivenhed ved Omgangen med Dyret; dette begrundes med, at der objektivt set foreligger et Kontraktsbrud som Aarsag til Skaden i disse Tilfælde [50]).

Det vil ses, at Retspraksis har benyttet snart sagt ethvert tænkeligt Middel til at begrænse Reglen. — Man kan overhovedet

---

[46]) RG. 65.18 og Warn. Erg. II, Nr. 357. Andre Mangler ved den af RG. antagne Teori er det, at RG. maa overlade det meste til Underinstanserne som faktiske Spørgsmaal; fremdeles er det betænkeligt overhovedet at antage, at Ansvaret kan udelukkes ved Kontrakt; thi hvor Loven giver Regler om Erstatningsansvar mellem Parterne i en Kontrakt, er de ofte præceptive; dette gælder f. Eks. om Haftpflichtgesetz § 1 (ndf. § 42 Note 5).

[47]) Warn. Erg. II, Nr. 357.

[48]) Se om Grænsen RG. i Seuff. 67, Nr. 7.

[49]) Hvordan denne Undtagelse egentlig skal opfattes, er iøvrigt tvivlsomt. Den nærmer sig stærkt til et stiltiende, »ensidigt Afkald«, jfr. ogsaa Seuff. 67, Nr. 7.

[50]) RG. 58.413 (Træner) og 61.54 (Smed); ligesaa Warn. Erg. V, Nr. 61 og 430. Se fremdeles Warn. Erg. III, Nr. 153. — Denne Konsekvens af almindelige Principer er ikke uden Betænkelighed.

næppe paavise mange Tilfælde, hvor Reichsgericht har indladt sig paa en saa dristig Fortolkning af et Lovbud i BGB. — Dette er derfor et meget kraftigt Vidnesbyrd om den stærke Trang, der er, til at indsnævre Ansvaret i denne Retning, og dermed om Rigtigheden af de her forsvarede Anskuelser. Ganske vist er man ikke naaet til at begrænse § 833 til at gælde overfor »Omgivelserne«; men dels er det ikke godt at vide, om Udviklingen i Retspraksis er naaet til endelig Afslutning, dels kunde man næppe gøre saa stærkt et Brud med Lovens Ord og Lovgivningsmagtens Hensigt [51]), dels — og dette er det vigtigste — er der ogsaa med Hensyn til andre Personer end »udenforstaaende« Trang til at fravige Culpareglen [52]).

5. Ansvaret bortfalder — som allerede forudsat — ikke ved vis major. Derimod kan det ifølge den almindelige Regel i § 254 bortfalde helt eller delvis, hvis *skadelidendes egen Skyld* har medvirket til Skaden [53]). Fremdeles har Reichsgericht anset § 254 eller dens Analogi for anvendelig, hvor *skadelidendes Dyr* ved en »vilkaarlig Handling« *har medvirket til Skaden* under saadanne Omstændigheder, at Handlingen vilde have paadraget skadelidende Ansvar overfor andre i Medfør af § 833. Saaledes blev Erstatnin-

---

51) Dette forsvares dog af *Krückmann* (Jher. Jahrb. 52, S. 428 ff., 54, S. 107 ff., 55, S. 156 ff.). Han hævder, at ligesom Culpaansvaret bortfalder ved Skyld hos den skadelidende, saaledes bør *Gefährdungs*-Ansvaret bortfalde, hvor den skadelidende selv har udsat sig for Faren (ved »die deliktsrechtlich zurechenbaren Selbstgefährdungen«); til compensatio culpæ *(Verschuldensaufrechnung)* maa svare *Gefährdungsaufrechnung*, se især Bd. 52, S. 466 ff. Hans Teori billiges af *Oertmann* (Bem. 5 a). Den vil føre til omtrent de samme Resultater som den her hævdede Teori (§ 19); men Begrundelsen kan ikke godkendes. Der er ikke Tale om en Begrænsning af et i og for sig videre rækkende Ansvarsprincip; det gælder netop om at forstaa, at Ansvarsprincipet ikke rækker til disse Tilfælde. Paa den anden Side udelukker *Krückmann*'s Teori en real Undersøgelse af Spørgsmaalet, om der ikke kan opstilles andre Ansvarsprinciper for visse af de Tilfælde, hvor den skadelidende har »udsat sig selv«.

52) Saaledes bør der formentlig ialtfald paalægges den, der mod Vederlag befordrer andre Personer, Ansvar for Skade, som de befordrede Personer lider, saafremt Skaden skyldes det enkelte Dyrs Fejl (særlig uheldige Egenskaber). Herfor kan anføres en Betragtning, som *Kraft* (S. 157) anfører for et videre (for vidt) Omraade.

53) Jur. Wchs. 1904.57, Nr. 10; 1905.528, Nr. 7; Warn. Erg. V, Nr. 61. Jur. Wchs. 1912.190, Nr. 6 antyder en Anvendelse af Analogien af § 840, 3 o.

gen nedsat til det halve af Tabet i et Tilfælde, hvor Indstævntes Hund havde skræmmet Klagerens Hest, saa at den løb løbsk og væltede Vognen [54]). Endelig kan Ansvaret bortfalde efter en særlig Regel i den tyske Automobillovs § 17 [55]).

§ 42.

Andre Lovbestemmelser, der paalægger Ansvar for retmæssige, farlige Handlinger.

Nærmest beslægtet med Reglen i BGB. § 833 er et Par Regler, der findes i Speciallove, nemlig dels i de to Rigslove: Haftpflichtgesetz af 7. Juni 1871 (jfr. EG. Art. 142) og Automobilgesetz 3 Maj 1909, dels i nogle Love for Enkeltstater.

I. *Haftpflichtgesetz* giver kun Regler om Personskade, d. v. s. Legemsbeskadigelse eller Død. Det er kun § 1, der her skal omtales, da det er den eneste af Lovens Regler, der paalægger Ansvar for retmæssige Handlinger; thi § 2 hjemler kun et vist Ansvar for andre Personers Culpa. § 1 lyder:

Wenn bei dem Betriebe einer Eisenbahn ein Mensch getötet oder körperlich verletzt wird, so haftet der Betriebs-Unternehmer für den dadurch entstandenen Schaden, sofern er nicht beweist, dass der Unfall durch höhere Gewalt oder durch eigenes Verschulden des Getöteten oder Verletzten verursacht ist [1]).

1. Det er altsaa en Særregel for *Jernbanedrift*. Men dette Udtryk tages i vid Forstand, saa at det omfatter enhver Virksomhed til Transport af Personer eller Gods ad Metalskinner, naar den er

---

54) RG. 67.120. Hvis der ved to Dyrs Samvirken tilføjes Tredjemand Skade, hæfter Dyreholderne solidarisk efter § 840, 1°; deres indbyrdes Regres bestemmes efter Analogien af § 254; se RG. 75.251 og Seuff. 67, Nr. 180.

55) Den omtales i § 42 ved Note 34.

1) Se hertil Kommentarerne af *Eger* (Das Reichs-Haftpflicht-Gesetz 7' Aufl., 1912) og *H. E. Lange* (Das Haftpflichtgesetz, erl. durch die Rechtsprechung, 1910) samt *Endemann:* Die Haftpflicht der Eisenbahnen, Bergwerke etc. (2. Aufl 1876); *A. v. Weynrich:* Die Haftpflicht wegen Körperverletzung und Tötung, (2. Aufl. 1902) S. 133 ff. — Skønt Reglen opfattes som et Tilfælde af Gefährdungshaftung (ogsaa af Praksis, se *Lange* S. 25) antages det, at den falder ind under Udtrykket »unerlaubte Handlungen« i BGB. 25 Titel, saa at f. Eks. § 840 er anvendelig paa den; se RG. 53 120 ff. og *Lange* S. 32; *Eger* (Bem. 1) polemiserer herimod.

forbundet med de ejendommelige Farer, som Jernbanedrift normalt medfører. Der er Enighed om, at Drivkraftens Art er uden Betydning, saa at navnlig ogsaa Hestesporvogne gaar ind derunder [2]). Derimod har der i en anden Retning hersket Tvivl. I Teorien har man hævdet, at Reglen maatte begrænses til, hvad man mener nærmest ligger i Ordet: De Virksomheder af nævnte Art, der tjener den almindelige Samfærdsel (Publikum) [3]). Udenfor Reglen skulde navnlig falde private Anlæg, der alene var Accessorier til en industriel Virksomhed, samt Baner, der endnu ikke var aabnede for Offentligheden. Oprindelig var Domstolene tilbøjelige til at gaa i samme Retning; men senere er det fast antaget, at ogsaa Baner, der ikke tjener Offentligheden, gaar ind under Lovreglen, naar de er forbundet med lignende Fare for de med Banen kørende Personer eller andre [4]).

2. Reglen gælder kun Skade paa *Person*. Oprindelig omfattede den alle Personer, baade Jernbanefunktionærer (Arbejdere), Passagerer [5]) og udenforstaaende. Man havde endogsaa først og fremmest de i Jernbanens Tjeneste staaende Personer for Øje, da man gav Loven [6]); men med Hensyn til Ulykker, der rammer dem under Tjenesten, er den dog nu fortrængt af de senere Forsikringslove [7]).

3. I Udtrykket »ved Driften« (bei dem Betriebe) har Domstolene indlagt en betydelig Begrænsning. Da § 1 er en enestaaende Afvigelse fra de almindelige Grundsætninger, maa den antages at have sin Retsgrund i de særlige Farer, Jernbanedrift medfører; og Reglen anvendes derfor kun paa Ulykker, der er Udslag af denne Fare, er adækvate Følger af den [8]).

De for Jernbanedrift ejendommelige Farer er dem, som selve

---

[2]) ROHG. 21.237, jfr. *Eger* Bem. 3, II.

[3]) Jfr. saaledes *Eger* Bem. 3, S. 42, S. 48 ff., S. 53; herimod dog *Endemann* Bem. 1 a, *Weynrich* S. 140 f.

[4]) Se især ROHG. 21.243 og RG. 1.247 (17. Marts 1880). Denne sidste Dom giver en nærmere Bestemmelse af Begrebet Jernbane.

[5]) Loven bestemmer i § 5, at dens Regler ikke kan fraviges ved Aftale mellem Parterne.

[6]) Se herom *Endemann* S. 9.

[7]) Unfallversicherungsgesetz 6. Juni 1884 med senere Tillæg, se nu Bekanntmachung 5. Juli 1900.

[8]) Se især ROHG. 21.284 (11. Jan. 1877) og iøvrigt de Afgørelser, der citeres af *Eger* S. 6.

Befordringen medfører i Sammenligning med anden Transportvirksomhed; men disse Farer medtages, selv hvor de opstaar ved Handlinger, der ikke direkte tjener Befordringen [9]).

4. Ansvaret bortfalder i Tilfælde af *vis major*. Dette Begreb har faaet en højst interessant Udformning [10]). Hovedreglen kan gengives saaledes, at vis major er »en ydre Begivenhed [11]), hvis skadelige Virkning det efter den almindelige kyndige Opfattelse *(Verkehrsanschauung)* er umuligt at undgaa ved passende Forholdsregler«. Ansvarsfriheden er saaledes ikke betinget af, at Skaden ikke kunde være forhindret ved nogen tænkelig Foranstaltning, men kun af, at den ikke kunde undgaas ved de Foranstaltninger, der fornuftigvis kunde fordres truffet, hvortil navnlig hører, at de var »økonomisk overkommelige« [12]).

Denne Regel, der stemmer med den Fortolkning, man giver vis major i Lovene om Godstransport [13]), er imidlertid blevet modificeret af Praksis, som har ladet Jernbanen bære Ansvaret ogsaa for visse uundgaaelige Skader. Dommen af 23. Marts 1888 udtaler saaledes: »Auch dürfen . . . nach § 1 des Haftpfl. G. nicht solche Unfälle einer höheren Gewalt zugeschrieben werden, welche lediglich in der gefährdenden Natur des Unternehmens selbst oder in einer von dem Eisenbahnunternehmen selbst geschaffenen gefährlichen Lage ihren Grund haben« [14]). Og

---

9) Retsanvendelsen frembyder et overvældende rigt, kasuistisk Materiale, se i det hele *Eger* Bem. 2 (S. 3—42), *Lange* S. 49—181. Som Eksempel paa Tilfælde, der holdes udenfor Reglen, kan nævnes Skade, der sker i Jernbanens Maskinværksteder, i Pakhuse eller ved Losning af stillestaaende Vogne, eller under Arbejde paa Baneanlæg, forsaavidt det ikke er et Tog, der er Aarsag til Skaden, eller ved, at en Gesims paa en Station falder ned.

10) Se hertil *Eger* Bem. 11 (S. 127—52), *Lange* S. 277 ff., *Weynrich* S. 145 ff.

11) RG. 2. Dec. 1879 *(Eger* S. 131). Dette er i alt væsentligt korrekt, omend det ikke gennemføres helt undtagelsesfrit, at Jernbanen er ansvarlig for Ulykker, der skyldes Personalets Optræden under Tjenesten eller Driftsmidlerne.

12) Jfr. RG. 15. Jan. 1881 og 23. Marts 1888 *(Eger* S. 131, 132—4).

13) Saaledes bestemmer *Cosack* (Lehrbuch des Handelsrechts, 7. Aufl. § 127) Begrebet höhere Gewalt i Eisenbahnverkehrsordnung 23. Dec. 1908 som: Jeder das Frachtgut schadende Umstand, der von aussen her in den Frachtbetrieb eingreift und durch keine der Schutzmassregeln, die der Bahn billigerweise zugemutet werden dürfen, unschädlich gemacht werden kann. Se herved *Bentzon:* vis major S. 371 f.

14) RG. 21.13, citeret hos *Eger* S. 132—4.

senere Praksis antager i al Almindelighed, at de Begivenheder, der plejer at forekomme ved en Bedrift med en vis Hyppighed, og som efter Bedriftens Natur ikke kan undgaas — som Driftslederen derfor paa Forhaand maa tage i Betragtning —, maa anses som staaende i Sammenhæng med denne Bedrift og dens Farer [15]).

Denne Praksis kritiseres stærkt af *Eger;* og der er heller ikke Tvivl om, at man herved er gaaet udenfor det vis major-Begreb, der anvendes i de fleste andre Tilfælde og navnlig med Hensyn til Godstransport. Men Aarsagen hertil er aabenbart, at Domstolene har følt, at man i Haftpflichtgesetz § 1 ikke kan fastholde det almindelige Begreb, netop fordi den — ialtfald delvis — indeholder en egentlig Gefährdungshaftung, idet den ogsaa omfatter Skade, der rammer udenforstaaende Personer (Omgivelserne). Derfor giver denne Udvikling en kraftig Støtte for de Anskuelser, der er hævdet ovenfor i § 20, Nr. 4 [16]).

I denne Henseende er det særlig interessant at se, at det netop først og fremmest er Tilfælde, hvor »udenforstaaende« kommer til Skade, hvor man har anvendt det snævrere vis major-Begreb. Som Hovedeksempel nævner *Eger* (S. 146) Ulykker, der foraarsages ved elektrisk Sporvognsdrift i Byer med livlig Færdsel, ved at Børn uforsigtigt løber ud paa Gaden lige foran Sporvogne, eller ved at Dyr bliver sky [17]); thi det er »Ulykker, der beror paa selve Driftens farlige Natur, og som Driftslederen maa regne med paa Forhaand«. Paa den anden Side har man fastholdt det videre vis major-Begreb i visse Tilfælde, hvor de tilskadekomne ikke var udenforstaaende, men Passagerer, saaledes navnlig, hvor Aarsagen til Skaden er den stærke Trængsel paa Perronen [18]).

---

[15]) Se *Eger* S. 146 ff., jfr. ogsaa RG. 44.27; 54.404; Jur. Wchs. 1905.57, Nr. 36.

[16]) Nogen Betydning har det vel ogsaa haft, at den ældre preussiske Lov indeholdt en Bestemmelse i den samme Retning, se herom nedenfor under II.

[17]) Se ogsaa RG. i *Neumanns* Jahrbuch des deutschen Rechts Bd. 10, S. 1077: vis major nægtedes i et Tilfælde,hvor en Person løb imod Klageren, der kørte paa Cykle og som derved væltedes ind paa Sporet foran en Sporvogn og blev paakørt af denne.

[18]) Se de Domme, der citeres af *Eger* S. 151—2.

[19]) Praksis antager, at man nu maa anvende BGB. § 254, saa at det beror paa et Skøn, om eller i hvor vidt Omfang Erstatning skal gives; jfr.

5. Ansvaret kan selvfølgelig ogsaa bortfalde i Tilfælde af skadelidendes egen Skyld [19]), samt hvor skadelidendes Automobil har medvirket til Skaden [20]). Derimod antages det, — i Modsætning til, hvad der gælder om Automobiler — at Ansvaret ikke formindskes, fordi skadelidendes Dyr ved en vilkaarlig Handling har medvirket til Skaden, f. Eks. hvor en Hest bliver sky for Tog eller Sporvogn, eller hvor et Dyr køres over [21]).

II. I flere af de enkelte Lande er der givet Love, der udvider Bestemmelsen i Haftpflichtgesetz en Del. Der er nemlig ved *EG. Art. 105* aabnet de enkelte Lande Adgang til at give videregaaende Regler om Erstatningspligt for Skade, der opstaar ved Jernbanedrift eller andre almenfarlige Bedrifter. Denne Bemyndigelse er navnlig blevet benyttet til at paalægge Jernbaner en Pligt til ogsaa at erstatte *Tingsskade* uden Hensyn til Skyld. Dette gælder først og fremmest i *Preussen*, hvor man har opretholdt den tidligere gældende Ret, nemlig Reglen i *Lov 3. Nov. 1838 § 25* [22]).

Denne Lovbestemmelse paalagde Jernbaneselskaber Erstatningspligt for den Skade, der ved Transporten tilføjedes de med Banen transporterede Personer eller Genstande eller andre Personer og deres Ting. Nu faar den kun Betydning med Hensyn til

---

Eger Bem. 12 (S. 206), *Lange* S. 345 ff., RG. 53.75, Warn. Erg. V, Nr.332. Begrebet egen Skyld forstaas ganske som ellers, saa at f. Eks. et Barn under syv Aar ikke kan miste Erstatning paa Grund af egen Skyld, se RG. $^{2}/_{12}$ 1879 (Egers Entsch. I. 31) og nu RG. 54.404 og Jur. Wchs. 1905.57, Nr. 56.

20) Lov 3. Maj 1909 § 17, se herom ndf. under III. Hvis en Tredjemand kommer til Skade ved en Ulykke, der skyldes baade Automobil og Jernbane, hæfter begge solidarisk.

21) Se Jur. Wchs. 1904.468, Nr. 5, RG. 58.335. Hvor en Tredjemand er kommet til Skade ved en Samvirken af en Bedriftsulykke og et Dyrs Handling, hæfter Jernbanen og Dyreholderen solidarisk, men i disses indbyrdes Forhold hviler Ansvaret alene paa Jernbanen; dette følger af § 840, 3 °, idet det antages, at man ikke kan stille Jernbanedrift lige med de i §§ 833—8 nævnte Tilfælde, da Haftpflichtgesetz er en Undtagelsesregel; se RG. 53.114 og *Eger* S. 93.

22) Denne lyder: »Die Gesellschaft ist zum Ersatz verpflichtet für allen Schaden, welcher bei der Beförderung auf der Bahn an den auf derselben beförderten Personen und Gütern, oder an anderen Personen und deren Sachen, entsteht, und sie kann sich von dieser Verpflichtung nur durch den Beweis befreien, dass der Schade entweder durch eigene Schuld des Beschädigten oder durch einen unabwendbaren äusseren Zufall bewirkt worden ist. Die gefährliche Natur der Unternehmung selbst ist als ein solcher, von dem Schadenersatz befreiender Zufall nicht zu betrachten«.

Skade paa Ting, der ikke transporteres med Banen [23]); men paa disse er den anvendelig, hvad enten det er fast Ejendom eller Løsøre [24]). Betingelserne for dens Anvendelse er iøvrigt omtrent de samme som for Haftpflichtgesetz § 1 [25]). Ifølge Lov af 28. Juni 1892 gælder Reglen ikke i Almindelighed om Smaabaner *(Kleinbahn)*.

Ogsaa flere andre Lande har i Medfør af den ved EG. Art. 105 givne Bemyndigelse givet videregaaende Regler om Erstatning uden Skyld, saaledes *Bayern* [26]) og *Württemberg* [27]).

I denne Sammenhæng kan endnu mærkes, at *EG. Art. 106* giver Adgang til at træffe særlige videregaaende Bestemmelser om Virksomheder eller Anlæg, der findes paa et Stykke Jord, der tjener offentlig Brug. Herunder vil bl. a. falde Skade, der bevirkes ved Kloak-, Vand- og Gasledninger. I Medfør af denne Artikel er der ogsaa hist og her givet Love, der paalægger Ansvar uden Skyld [28]).

III. Gesetz über den Verkehr mit *Kraftfahrzeugen* vom 3. Mai 1909 indeholder i §§ 7—20 Regler om Erstatningspligt uden Hensyn til Skyld.

Loven gælder efter § 1, 2 [0] og § 8, Nr. 2 om alle Vogne eller Cykler, der bevæges ved Maskinkraft uden at være bundet til Spor (Skinner); dog gøres der Undtagelse for langsomt kørende Lastautomobiler.

Den omfatter baade Personskade og Skade paa Ting (§ 7); men Reglen er *begrænset til Skade, der rammer udenforstaaende*

---

[23]) Med Hensyn til Personskade blev den allerede før BGB. afløst af Haftpflichtgesetz og Ulykkesforsikringslovene, og med Hensyn til transporteret Gods gælder Reglerne i Eisenbahnverkehrsordn.

[24]) Jfr. Jur. Wchs. 1910.580, Nr. 15 (fast Ejendom) og Jur. Wchs. 1902.154, Nr. 109 (Vildt, der blev kørt ihjel af Banen); se om Paakørsel af tamme Dyr Jur. Wchs. 1904.407, Nr. 15, Seuff. 60, Nr. 121, Egers Entsch. 26.132.

[25]) Om enkelte Forskelligheder se RG. 63.270, Jur. Wchs. 1907.32, Nr. 11, jfr. dog maaske 1907.755, Nr. 31. — Det mærkeligste ved Reglen i Loven af 1838 § 25 var dens sidste Punktum, hvorved den blev en Forløber for den Praksis, der er omtalt ovf. under I Nr. 4.

[26]) Ausführungsgesetz 9. Juni 1889, Art. 58.

[27]) Lov af 4. Juni 1903. Om disse Bestemmmelser saavel som om de øvrige Lande kan henvises til *Müller-Erzbach* S. 72.

[28]) Se herom *Müller-Erzbach* S. 73.

(Omgivelserne), idet den ikke kommer til Anvendelse, »wenn zur Zeit des Unfalls der Verletzte oder die beschädigte Sache durch das Fahrzeug befördert wurde oder der Verletzte bei dem Betriebe des Fahrzeugs tätig war« (§ 8, Nr. 1).

Erstatningspligten er lige saa lidt som ved Haftpflichtgesetz § 1 ganske ubetinget; men Automobilloven nøjes ikke med at benytte det sædvanlige vis major-Begreb. § 7, 2 ⁰ lader Erstatningspligten bortfalde, »wenn der Unfall durch ein unabwendbares Ereignis verursacht wird, das weder auf einem Fehler in der Beschaffenheit des Fahrzeugs noch auf einem Versagen seiner Verrichtungen beruht. Als unabwendbar gilt ein Ereignis insbesondere dann, wenn es auf das Verhalten des Verletzten oder eines nicht bei dem Betriebe beschäftigten Dritten oder eines Tieres zurückzuführen ist und sowohl der Halter als der Führer des Fahrzeugs jede nach den Umständen des Falles gebotene Sorgfalt beobachtet hat.«

Denne Regel er mildere end Reglen i Haftpflichtgesetz § 1. Med Hensyn til det saakaldte »*innere Zufall*« er den vel ialtfald lige saa streng; men med Hensyn til »*äussere Zufall*« gælder noget andet. Her vil Ansvaret normalt bortfalde, naar det bevises, at der ikke kan lægges Ejeren *(Halter)* eller Føreren noget til Last; og dette gælder, selv om der er Tale om Begivenheder, man maa regne med. Særlig kan det mærkes, at Ansvaret i disse Tilfælde normalt maa bortfalde fuldstændigt i Tilfælde af egen Skyld; og Udtrykket *Verhalten* viser, at der ikke en Gang kræves Skyld hos den paagældende skadelidende eller Tredjemand [29]), saa at et lille Barns Uforsigtighed vil være tilstrækkelig. Herved viser Loven, at den ser den særlige Fare, der skal svares for, i den Mangel paa Driftssikkerhed, Automobiler besidder, og som bliver særlig skæbnesvanger paa Grund af deres Hurtighed (§ 8, Nr. 2), medens den blotte Hastighed ikke er gjort til Ansvarsgrund, hvor den ikke overstiger det tilladte Maal [30]).

---

[29]) Se en Dom fra Rostock i *Neumanns* Jahrbuch des deutschen Rechts Bd. 10, S. 1162, Nr. 4.

[30]) Hastigheden kan vel indirekte blive Grund til Ansvar, nemlig hvis den foranlediger Brud paa Maskineriet, f. Eks. paa Bremseapparatet, og i saa Fald er Ejeren ubetinget ansvarlig; men ellers kommer den mildere Regel til Anvendelse. Dette synes heller ikke at frembyde store Betænkeligheder, da Sagsøgte har Bevisbyrden, og da der altid vil indtræde Ansvar,

Selv om de angivne Betingelser foreligger, kan Ansvaret bortfalde helt eller delvis paa Grund af Skyld hos den skadelidende eller Indehaveren af den beskadigede Ting [31]); og det samme gælder i visse Tilfælde, hvor Skaden hidføres ved en farlig Handling fra skadelidendes Side (se straks nedenfor).

Ansvaret paahviler »*Holderen*«, hvilket Udtryk maa forstaas paa lignende Maade som *Tierhalter* i BGB. § 833. Det afgørende er derfor, om vedkommende »har Automobilet i Brug for egen Regning og har den omfattende Raadighed over Vognen, som en saadan Brug forudsætter« [32]). Dog er der i § 7, 3° truffet den udtrykkelige Bestemmelse, at Holderen gaar fri for Ansvar, naar nogen benytter Automobilet (sætter det i Gang) uden hans Vidende og Vilje; men i saa Fald har til Gengæld Benytteren det fulde Ansvar [33]).

Erstatningsansvarets Omfang bestemmes ved §§ 10—13, med Hensyn til hvilke det særlig maa fremhæves, at der er fastsat bestemte Maksimalbeløb for Erstatningen (§ 12) — Beløb, der dog betydeligt overstiger de fra Forsikringslovene kendte. —

Endelig maa det omtales, at Loven for første Gang har forsøgt at give positive Regler til Løsning af det vanskelige Spørgsmaal, der kan opstaa, hvor en Skade skyldes en Samvirken af flere farlige Handlinger af den Art, der medfører Ansvar uden Skyld. Loven giver Regler om de Tilfælde, hvor Skaden bevirkes af to Automobiler, af Automobil og Jernbane eller Automobil og Dyr (§ 17). I saadanne Tilfælde vil der ofte indtræde Ansvarsfrihed for en af Parterne i Henhold til almindelige Regler (vis major, egen Skyld etc.); men hvis begge Parter opfylder alle Ansvarsbetingelser, faar Reglerne praktisk Betydning.

Der sondres mellem det Tilfælde, at den skadelidende er den, der bærer Ansvaret for Automobil, Jernbane eller Dyr (*Halter* eller *Unternehmer*), og det, at Skaden rammer en Tredjemand. For

---

naar Automobilet har kørt med større Hastighed end tilladt, nemlig ifølge BGB. § 823,2°. — Denne Regel har vel den Mangel, at Ejeren principielt ikke er ansvarlig for Chaufførens Uagtsomhed; men Retspraksis bøder herpaa ved at paalægge Ejeren en meget vidtgaaende Pligt til at gribe ind for at hindre for hurtig Kørsel.

31) Se § 9. Iøvrigt anvendes tilsvarende Regler som i § 254.

32) Jfr. RG. 78.179 ($^{15}/_{1}$ 1912).

33) Om Førerens Ansvar i andre Tilfælde haves Regler i § 18.

det første Tilfælde bestemmer § 17, at Erstatningspligten og det nærmere Omfang af den eventuelle Erstatning afhænger af Omstændighederne, navnlig af, hvorvidt Skaden overvejende er foraarsaget af den ene eller den anden Part. Dette er en videre Anvendelse af det Synspunkt, Domstolene allerede havde anvendt paa Forholdet mellem to Dyreholdere [34]); man ligestiller »mitwirkende Gefährlichkeit« overfor Gefährdungshaftung med »mitwirkendes Verschulden« overfor Culpaansvar.

For saa vidt en Tredjemand har lidt Skade under Omstændigheder som de nævnte, hæfter begge de ansvarlige solidarisk, men § 17 giver en Regel om deres indbyrdes Forhold, der hviler paa de samme Principer som den lige omtalte Regel [35]).

IV. Med Hensyn til Skade, der bevirkes ved *Bjergværksdrift*, gælder særlige Regler, som ifølge EG. Art. 67 tilhører Lovgivningen for de enkelte Lande. Her skal kun omtales de i *Preussen* gældende Regler [36]). Efter *Loven af 24. Juni 1865 § 148* er Indehaveren af et Bjergværk pligtig at yde Erstatning for al Skade, der ved Driften af Bjergværket tilføjes fast Ejendom og dennes Tilbehør, uden Hensyn til, om Driften foregaar under vedkommende Grund eller ikke, ja, selv om der slet ikke anvendes underjordisk Drift, og uden Hensyn til, »om Beskadigelsen er forskyldt *(verschuldet)* af Indehaveren af Bjergværket, og om den kunde forudses eller ikke«. § 152 giver en Regel om Erstatning for Skade, der foraarsages ved, at man søger efter Metaller paa fremmed Grund *(Schürfen)*.

Reglen i § 148 angaar ikke Skade paa Person eller Løsøre; men ellers er den ganske almindelig og omfatter f. Eks. Skade, der tilføjes Bygninger eller Kilder i Grunden. Ansvaret paahviler den, der ved Skadens Indtræden var Besidder af Bjergværket. Det bortfalder alene i et særligt Tilfælde af egen Skyld hos Grundejeren, nemlig efter § 150, saafremt der er Tale om Skade paa

---

[34]) Ovenfor § 41 ved Note 54.

[35]) Det vil ses, at disse Regler er forskellige fra dem, der gælder, hvor Skaden bevirkes ved Samvirken af Dyr og Jernbane (ovenfor ved Note 21). Derimod stemmer de med de Regler, der kommer til Anvendelse, hvor Skaden bevirkes af to Dyr, der tilhører (holdes af) forskellige Personer (ovenfor § 41 ved Note 54).

[36]) Se hertil *Klostermann:* Lehrbuch des preussischen Bergrechtes, især § 29. — De øvrige Landes Regler er iøvrigt i det væsentlige af samme Indhold.

Bygninger o. l., der er opført paa en Tid, da det var kendeligt for Ejeren, at de truedes med Fare fra Minedriften. Denne Regel er en simpel Følge af, at Bjergværkets Interesse ubetinget gaar forud for Grundejerens; derfor kan Tidsforholdet her faa en Betydning, som det ikke har i almindelige Naboforhold [37]). Til Gengæld for de Indskrænkninger i Benyttelse af Grunden, som en Ejer paa denne Maade kan lide, har han Ret til Erstatning (§ 150, 2 [0]); og netop af denne Grund er det klart, at man er beføjet til at sige, at der foreligger egen Skyld, hvis han bygger, skønt han kan indse, at det er forbundet med Fare.

Iøvrigt er Reglen i den preussiske Lov interessantest af den Grund, at den i Virkeligheden kun er Lovfæstelse af den tidligere Praksis. Denne afgiver det tidligste Eksempel paa Anerkendelsen af et Ansvar uden Culpa ved farlige Handlinger [38]). Domstolene byggede Ansvaret paa § 112 i den preussiske Landrets anden Del, 16. Titel; men denne Regel er dog ingenlunde saa almindelig, at den med Sikkerhed omfatter al egentlig Driftsskade. Den grundlæggende Dom, der i Hovedsagen kan siges at være Kilden til § 148 i Loven af 1865, blev afsagt af det preussiske »Obertribunal« i 1839; og denne lægger ogsaa Hovedvægten paa en real Argumentation, der er overordentlig interessant [39]).

Dommen konstaterer, at man ved Bjergværksdrift »befinder sig i Udøvelse af sin lovlige Ret og indenfor dens af Loven satte Skranker«. Der kan derfor ikke tales om Skyld, naar der sker Skade, og det ikke engang, selv om man virkelig forudser Skaden og alligevel fortsætter Arbejdet. Paa den anden Side kan man heller ikke kalde det et Tilfælde, selv om Skaden indtræder mod Beregning, da Videnskab og Erfaring ikke giver absolut Sikkerhed for saadanne Beregninger, og da »Grundejeren derfor altid til en vis Grad trues af Fare. Det turde nu i Henhold til det anførte utvivlsomt stemme med Billighed, at den, som for sin Fordels Skyld bestemmer sig til et Foretagende, hvis Følger han slet ikke har i sin Magt, og som ved sine Handlinger umiddelbart bringer Tredjemands Ejendom i Fare, anerkendes for pligtig til at staa

---

37) Se Præmisserne i RG. $^{12}/_{12}$ 1900 (Seuff. 56, Nr. 104); jfr. herved § 11 Note 7.

38) Jfr. § 28 Note 3.

39) Pr. O. Tr. IV S. 354 ff. — Dommen citeres delvis hos *Müller-Erzbach* S. 37—38.

denne Tredjemand til Ansvar for den ham saaledes foraarsagede Skade.« Derefter erklærer Dommen, at der ogsaa haves et positivt Bevis herfor i §§ 109—12 i den anførte Titel af Landretten, idet disse maa fortolkes udvidende bl. a. under Hensyn til Ekspropriationsgrundsætningen. Den særlige Regel for Bjergværksdrift begrundes med, at al Ejendom er »stillet til Raadighed« for Bjergværksdriften, hvorved der fremkommer en væsentlig Forskel fra almindelige Naboforhold [40]).

De citerede Udtalelser indeholder en klar Anerkendelse af Risikosynspunktet, idet Ansvaret begrundes med, at man ved en vilkaarlig Handling i egen Interesse udsætter andres Retsgoder for Fare. At dette Synspunkt saa tidligt er brudt igennem paa dette Punkt, skyldes naturligvis først og fremmest, at der her foreligger en særlig stor Fare, og at Bjergværksdrift kan medføre særlig graverende Virkninger for Grundejerne [41]).

§ 43.

Erstatningspligt i Forholdet mellem Naboejendomme ifølge Gewerbeordnung § 26.

Grundlaget for Ordningen af Retsforholdet mellem Naboejendomme [1]) danner Reglerne i BGB. §§ 903 ff. Hovedprincipet udtales i § 903, hvorefter enhver Indvirkning paa en andens Ting er retstridig; men Undtagelser herfra indeholdes i § 904 (for alle Ting) og i §§ 905—6 (for faste Ejendomme). Den sidste indeholder en almindelig Regel om, at visse Indvirkninger (»Immissioner«) ikke indeholder en Krænkelse af Ejendomsretten. Den lyder:

Der Eigentümer eines Grundstücks kann die Zuführung von Gasen, Dämpfen, Gerüchen, Rauch, Russ, Wärme, Geräusch, Erschütterungen und ähnliche von einem anderen Grundstück ausgehende Einwirkungen insoweit nicht verbieten, als die Ein-

---

40) Grundsætningen, at der ved Bjergværksdrift skal svares Erstatning uden Hensyn til, om der foreligger Skyld, alene ifølge en af Loven paalagt Forpligtelse, er siden fastholdt af Domstolene, bl. a. ved to Beslutninger af den samlede Ret (af 18. April 1843 og 7. Nov. 1849, Pr. O. Tr. IX, S. 101 XVIII, S. 71).

41) Jfr. § 37 i. f.

1) Heri ligger ikke noget Krav om, at Ejendommene skal grænse lige op til hinanden; dette kræves heller ikke efter tysk Ret, se RG. 50.322.

wirkung die Benützung seines Grundstücks nicht oder nur unwesentlich beeinträchtigt oder durch eine Benützung des anderen Grundstücks herbeigeführt wird, die nach den örtlichen Verhältnissen bei Grundstücken dieser Lage gewöhnlich ist. Die Zuführung durch eine besondere Leitung ist unzulässig.

Det vil ses, at Reglen i Hovedsagen svarer til den, der er anerkendt i Frankrig (ovf. § 36). Ogsaa her maa der gøres en Tredeling (Handlinger, der ubetinget er retmæssige, Handlinger, der ubetinget er retstridige, og Handlinger, der er retstridige, naar de medfører Ulemper, der gaar ud over et vist Maal); men Sondringen beror her paa Fortolkningen af de positive Regler i §§ 903 og 906, og denne har voldt Domstolene store Vanskeligheder. Dette gælder navnlig Spørgsmaalet, hvad der skal forstaas ved »lignende Indvirkninger« [2]).

I Reglen siger man, at Mellemgruppen — der her interesserer mest — omfatter, hvad man kalder Immission af »*Imponderabilien*«, da alle de udtrykkelig nævnte Tilfælde er Stoffer, der ikke kan vejes [3]). Derimod kan man altid forbyde Naboen at indføre faste eller flydende Stoffer (§ 903). Endelig kan en Grundejer slet ikke forbyde Handlinger, der ikke kan betegnes som Indvirkninger (§ 903); og under dette Udtryk falder kun egentlige, fysiske (materielle) Indvirkninger paa Ejendommen *(körperlich, sinnlich wahrnehmbare Einwirkungen)*, derimod ikke Handlinger, der paa anden Maade medfører Ulempe for en Ejer og derved tilføjer ham Tab [4]). — Hermed er dog ikke sagt, at Naboen i disse Tilfælde

---

[2]) Domstolene har anstrengt sig meget for nøjagtigt at bestemme, hvad der er det særegne ved den Mellemklasse, § 906 omfatter; men hidtil er det ikke lykkedes, idet man Gang paa Gang har maattet opgive de sindrige Begrebsbestemmelser. Et morsomt Eksempel paa disse Vanskeligheder frembyder RG. i Seuff. 66, Nr. 238.

[3]) Jfr. *Staudinger* Bem. I, 1) og 5). § 906 omfatter derfor navnlig dels Overføring af Stoffer ved Hjælp af Luften, dels fysikalske Paavirkninger (jfr. § 10, ved Note 3). Herefter kan som »lignende Indvirkninger« nævnes: Sand, Støv, Aske og Kulde. — Det maa mærkes, at Reglen kun angaar Indvirkninger, der udgaar fra en anden fast Ejendom, ikke fra Gaden, se RG. 57.240, *Staudinger* Bem. I, 4), eller fra samme Ejendom, se RG. 81.224.

[4]) Herunder falder ikke blot Opførelse af Bygninger eller Plantning af Træer, men ogsaa f. Eks. Drift af en anstødelig Virksomhed paa Nabogrunden, jfr. RG. 51.254, 57.239, 76.130 og 50.226 samt Seuff. 66, Nr. 238, der viser, at den ovf. gjorte Sondring ikke er ganske nøjagtig.

er aldeles retsløs. Han kan have et Skadeserstatningskrav ifølge andre Bestemmelser, navnlig § 826 [5]), og i Forbindelse hermed undertiden fordre Handlingen undladt i Fremtiden; men han er afskaaret fra at anvende den almindelige »Undladelsesklage« i § 1004 [6]).

Disse Regler er i Hovedsagen kun en Lovfæstelse af dem, der var uddannet i det nittende Aarhundredes Retspraksis [7]). Allerede tidligt fastslog Domstolene, at der var Grænser for de Ulemper, en Grundejer ved *Immission* af Røg, Damp o. l. kunde paaføre sine Naboer. Dette findes saaledes for *Gemeines Recht* udtalt i OAG-Domme fra Celle fra 1837, Dresden 1843—4, Lübeck 1853 og fra München 1853 [8]). For *Preussen* statueredes det samme ved en Dom af 7. Juni 1852 [9]), som gav Anledning til en Beslutning af den samlede Ret [10]). Snart efter var det overalt i Tyskland en faststaaende Sætning, at man ikke var pligtig at taale Ulemper, der gik ud over dem, der sædvanlig var forbundet med Nabofor-

---

5) Se f. Eks. RG. 76.130.

6) Jfr. *RGKomm.* Bem. 1 til § 906, *Staudinger* Bem. I, 5 b).

7) Se RG. i Gruchot 45.1016, samt *Aschehoug* S. 23 ff., hvor flere af de følgende Domme er refereret.

8) Seuff. 11, Nr. 14, 3, Nr. 7 (hvor Præmisserne omtaler en endnu ældre Dom), Seuff. 11, Nr. 124 og 10, Nr. 164.

9) Strieth. Arch. 5.282. Denne Dom, der blev afsagt af »Obertribunal«, tilkendte Erstatning for den Skade, Røgen fra et Zinkværk havde foraarsaget paa Naboens Afgrøde. Der var ikke nedlagt Paastand om at faa Indstævnte tilpligtet at foretage Forandringer, der hindrede fremtidig Skade; men Dommen synes at gaa ud fra, at en saadan Paastand maatte have faaet Medhold, skønt Anlægget var tilladt af Myndighederne. — Muligvis kan »Plenarbeslutningens« Ord tyde i modsat Retning; men det er sikkert ikke tilsigtet. — Det samme gælder en Dom fra 1867 (Strieth. Arch. 68.189), der giver Erstatning for skadelige Dampe, men bygger Resultatet paa, at selve Bedriften rummer en Fejl (Versehen).

10) Denne udtaler: »Ejeren af en Fabrik er ikke ubetinget beføjet til at udbrede .... Dampe paa Naboejendommen og kan ikke slippe for at betale Erstatning for en herved foranlediget Skade blot ved at paastaa, at han kun har brugt en af Ejendomsretten følgende Ret. Ligesaa lidt beskytter den blotte Omstændighed, at Fabrikken er anlagt og drives med politimæssig Tilladelse, mod Ansvar for en opstaaet Skade. — Indehaveren af en Fabrik kan efter Omstændighederne ogsaa gøres ansvarlig for Skaden, som .... Damp eller Røg foraarsager, uden at der til Begrundelse af Erstatningspligten kræves Bevis for en særlig Skyld ved Anlægget og ved Fabrikken.«

hold [11]). Dog var Reglen ikke helt saa omfattende som nu, idet man under Paavirkning af Teorien ikke vovede at anvende den paa andet end Immissioner i bogstavelig Forstand. Ved en Dom fra 1857 medtoges dog Rystelser, der foraarsagedes ved Jernbanedrift; men en samtidig Dom fra Dresden nægtede at skride ind mod Larm [12]). Ogsaa i denne Retning trængte den almindelige Grundsætning dog snart igennem, navnlig som Følge af *Jherings* Afhandling i 6. Aargang af hans Jahrbücher; og i væsentlig Overensstemmelse med det saaledes vundne Standpunkt løste *Reichsgericht* senere Spørgsmaalet [13]).

Inden selve Erstatningsspørgsmaalet berøres, er det nødvendigt at gøre nogle Bemærkninger om Adgangen til at faa Dom til Undladelse af Handlinger, der er retstridige overfor Naboerne. »Undladelsesklagen« (§ 1004) er ikke betinget af Skyld hos den handlende, idet objektiv Retstridighed er tilstrækkelig [14]). Men der kan ikke anlægges Sag, blot fordi der er *Fare* for saadanne Immissioner, som man efter det foregaaende ikke er pligtig at taale [15]). Klagen er efter § 1004 normalt betinget af, at Ejendomsretten er krænket, d. v. s. at en Indvirkning er sket [16]). Modsætningsvis fremgaar det samme af § 907, der som Undtagelse bestemmer, at man kan modsætte sig Anlæg paa Naboejendommen, saafremt man *med Sikkerhed* kan forudse, at en utilladelig Indvirkning vil blive Følgen deraf [17]).

---

11) OLG. Mannheim 1857, Seuff. 12 Nr. 124, og Jur. Wchs. 1887.125 Nr. 42.

12) Se Seuff. 12, henholdsvis Nr. 124 og Nr. 123.

13) Se f. Eks. Gruchot 26.857, Seuff. 49 Nr. 236 samt ndf. i § 44.

14) RG. 60.7, Gruchot 54.156.

15) Dette gælder baade med Hensyn til de under § 906 faldende Tilfælde og dem, der falder direkte under § 903 (faste Genstande eller flydende Stoffer), jfr. *RGKomm.* Bem. 7 til § 907, *Staudinger* Bem. II, 2 til samme Paragraf.

16) En noget videregaaende Adgang til at anvende Undladelsesklagen har man dog overfor en Gentagelse af Indvirkningerne (§ 1004); videre gaar ogsaa § 908, der imidlertid har et meget snævert Omraade.

17) Heraf følger det, at man ikke kan anvende § 1004, fordi der paa Nabogrunden drives en Virksomhed, der er i høj Grad brandfarlig, naar den dog ikke til Stadighed »immitterer« Gnister, der kan bringes ind under §§ 903 og 906, jfr. RG. 50.225, Seuff. 57 Nr. 191 samt RG. 63.378. Denne stærke Begrænsning af Undladelsesklagen er vistnok en Følge af, at man ikke kender vort Retstridighedsbegreb; thi det tyske Retstridighedsbegreb giver ingen

Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvornaar *Skadeserstatning* kan kræves, indeholder BGB. ingen særlige Regler. I Almindelighed maa Erstatningspligten derfor være betinget af Skyld *(Verschulden,* § 823) [18]). Dette antoges ogsaa at være Reglen før BGB. Ganske vist er der enkelte Domme, der udtaler sig, som om det objektive Indgreb i Naboens Ejendomsret var tilstrækkeligt [19]); men derved sigter man i Virkeligheden til noget andet, som det straks vil blive paavist. For *gemeines Recht* er den nævnte Lære ialtfald bestemt forkastet af *Reichsgericht* [20]); for Preussen er den ogsaa forladt ved en Dom af 1874 [21]), og denne Opfattelse er stadfæstet af *Reichsgericht* [22]).

Fra denne Regel er der imidlertid gjort betydelige Undtagelser, dels ved positiv Lov, dels ved Domstolenes Praksis. Den vigtigste Lovregel indeholder § 26 i den tyske *Gewerbeordnung* af 21. Juni 1869 (nu 26. Juli 1900).

Gewerbeordnung giver i §§ 16—24 Regler om, at visse Anlæg udkræver de offentlige Myndigheders Godkendelse [23]). § 16 viser, at dette først og fremmest kræves af Hensyn til de Farer og Ulemper, de paagældende Anlæg kan medføre for Naboer eller Publikum; og den bestemmer ved en lang Opregning, hvilke Tilfælde Loven omfatter, hvortil § 24 føjer Dampkedler. Hertil knytter § 26 den Regel, at den privatretlige Undladelsesklage, der i Almindelighed haves i Naboforhold, overfor et godkendt industrielt Anlæg ikke kan gaa ud paa Standsning af Virksomheden [24]), men kun paa Anbringelse af Indretninger, der forhindrer de skadelige Indvirkninger, eller — hvor saadanne Indretninger ikke kan an-

---

Vejledning til Bedømmelsen af en Handling i Handlingens Øjeblik; saa længe det endnu er usikkert, om Skade vil ske, kan man ikke sige, hvor vidt Handlingen er retstridig.

18) Se RG. 58.130, jfr. *Werner* i Recht 1904 S. 330.

19) Se Seuff. 14 Nr. 208 (gemeines Recht), Strieth. Arch. 5.282 (Preussen), jfr. Gruchot 31.1005, RG. 32.337.

20) RG. 17.103 og RG. i Jur. Wchs. 1888 212.

21) Strieth. Arch. 95.1.

22) Jur. Wchs. 1894.554 Nr. 35.

23) Se herom *Aschehoug* S. 31 ff.

24) De administrative Myndigheder kan skride ind mod Virksomheden senere, dels naar den ændres (§ 25), dels ogsaa ellers i særlige Tilfælde, se en ny Dom af RG., der refereres og omtales af *Gerland* i Schmollers Jb. Bd. 37 (1913) S. 416 ff.

bringes eller er uforenelige med en behørig Udøvelse af Erhvervsvirksomheden — paa Skadesløsholdelse [25]).

Denne sidste Bestemmelse fortolkes i Retspraksis saaledes, at Erstatning kan kræves ganske *uden Hensyn til Skyld*. I og for sig kunde man vel forstaa Loven saaledes, at den berøver Ejeren hans »*actio negatoria*« og kun lader ham beholde Retten til Skadeserstatning under de sædvanlige Betingelser [26]); men Praksis opfatter den som givende en særlig Erstatningsregel knyttet til samme Betingelser som *actio negatoria* ellers. Denne Regel er af overordentlig stor Betydning, da den i § 16 givne Opregning omfatter næsten alle de industrielle Virksomheder, der kan genere Naboerne.

Hovedbetingelserne for Retten til Erstatning ligger i dette, at den er et Surrogat for Undladelsesklagen. Heri ligger, at Erstatningskravet kun bestaar (1), forsaavidt Undladelsesklagen er afskaaret ved § 26, og kun (2), forsaavidt skadelidende bortset fra § 26 vilde have haft Undladelsesklagen til sin Raadighed til at afværge Skaden.

I den første Henseende maa mærkes, at Undladelsesklagen slet ikke ubetinget er afskaaret, men kun i det Omfang, i hvilket Godkendelse er nødvendig efter Loven. Beskyttelsen mod Undladelsesklagen strækker sig derfor kun saa vidt som Godkendelsen [27]). Iøvrigt er § 26 i Retsanvendelsen fortolket saaledes, at Naboer ikke blot kan fordre Forholdsregler truffet, der helt ophæver de skadelige eller generende Indvirkninger, men ogsaa Forholdsregler, der formindsker dem [28]), begge Dele dog kun for saa vidt Virksomhedens økonomiske Eksistens ikke trues derved.

Af den anden Betingelse følger navnlig, at man maa nægte Erstatning overalt, hvor Undladelsesklagen allerede efter andre Regler er afskaaret. Derfor vil Reglen ikke give Adgang til Erstatning, hvor Skaden er en enkeltstaaende Realisation af en farlig

---

[25]) Se hertil *Riehl* i Gruchot 51 S. 142 ff., Kritik af Reglen S. 152 f.

[26]) Se navnlig Diskussionen i RG. 47.98, hvor Appelretten havde antaget, at der krævedes Skyld.

[27]) Jfr. RG. 40.182, 49.86, 63.376.

[28]) RG. $^{26}/_{2}$ 1892 (Seuff. 47 Nr. 285). — Hvor der kan træffes Forholdsregler, der formindsker Ulemperne, vil Sagsøgeren kunne nedlægge Paastand dels derpaa, dels paa Erstatning for de tilbageværende Ulemper, jfr. O-G. Bayern VI. Nr. 165 (1876).

Tilstand, saafremt Faren kun er fjern [29]). Ja, i Almindelighed maa det kræves, at Indvirkningen kunde forudses med Sikkerhed [30]).

Endnu en Betingelse har man opstillet som Følge af det angivne Synspunkt. Den kan vistnok udtrykkes saaledes, at det skal have været *forudseeligt*, at Handlingen kunde medføre en (usædvanlig) Indvirkning paa den anden Ejendom [31]). Ellers indtræder Erstatningspligten først, saafremt Virksomheden fortsættes, efter at det blev kendeligt, at den medførte skadelige Virkninger. Derfor har *Reichsgericht* [32]) nægtet Erstatning i et Tilfælde, hvor Afløbsvandet fra Indstævntes Papirfabrik forurenede Vandet i en privat Flod og dette beskadigede Græsvæksten paa Klagerens Ejendom, der laa 10 Kilometer længere nede ad Floden. Retten konstaterede, at de Indstævnte ikke kunde vide, at deres Handling vilde medføre en usædvanlig Ulempe, ja end ikke forudse, at den overhovedet vilde have skadelig Virkning, idet dette først blev klart under Sagen.

Denne Dom indeholder imidlertid nogle Sætninger, der kunde synes at gøre en langt større Begrænsning i Erstatningsreglen. I Præmisserne udtales det i Almindelighed, at man ikke kan fordre Erstatning uden Skyld for Skade, der ligger i Fortiden (d. v. s. før Klagen), da Undladelsesklagen kun angaar Fremtiden, og da man altsaa, selv om Undladelsesklagen stod til Raadighed, maatte bevise Skyld for at faa Erstatning for tidligere Skade. Betydningen af disse Ord afsvækkes dog af de følgende Bemærkninger, hvis Indhold kan siges at være, at Skyld netop foreligger — og Erstatning derfor kan faas —, hvor det er kendeligt, at Virksomheden medfører en usædvanlig Indvirkning paa Ejendommen [33]).

---

[29]) RG. $^{10}/_{12}$ 1910, Warn. Erg. IV. Nr. 161; dette Tilfælde angik et Sluseværk og faldt delvis under »Landesrecht« ifølge EG. Art. 65.

[30]) Ovenfor ved Note 17; jfr. RG. 50.226, 63.374 samt 60.138, Jur. Wchs. 1907.299.

[31]) Jfr. saaledes RG. 30.116.

[32]) Dom af $^{17}/_{6}$ 1905 (Seuff. 60 Nr. 218). — Et andet Eksempel haves i Dommen i Strieth. Arch. 95.1, hvor en Mand, der havde Berberisbuske i sin Have efter Naboens Paastand blev dømt til at fjerne dem, men Erstatning nægtedes; det fremhævedes, at Skaden ikke var forudseelig, da Buskenes Farlighed først nylig var fastslaaet af Videnskaben.

[33]) Dommen udtaler: »Ved Handlinger, der foretages retstridigt med Bevidsthed om, at de har skadelige Virkninger paa andres Retskreds, be-

De mærkelige Udtalelser har deres Forklaring i, at der hersker en stor Forvirring i tysk Retsvidenskab med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorvidt saadanne Handlinger er retmæssige. Der kan siges at være to Anskuelser, der brydes i tysk Retsopfattelse.

Den ene er den, som er udtrykt i den lige nævnte Dom, og som gaar ud paa, at en Virksomhed, der medfører usædvanlige Ulemper, er retstridig, selv om den er godkendt af de administrative Myndigheder. Denne Opfattelse møder man i en Række Domme, der gaar mange Aar tilbage [34]). Man kommer til den ved den skarpe Adskillelse mellem offentlig og privat Ret og mellem Domstolenes og de administrative Myndigheders Kompetence. Man nægter ved Afgørelsen af Erstatningsspørgsmaalet at anerkende, at Handlingen ofte er retmæssig, og fastholder, at den ialtfald er civilretlig retstridig [35]), idet man enten nøjes med at opfatte § 26 som en ren Kompetenceregel [36]) — der medfører, at Domstolsvejen er spærret for det i og for sig berettigede Krav —, eller idet man dog hævder, at der foreligger en særlig offentligretlig Regel, der gør Handlingen »offentligretlig retmæssig«.

Denne Opfattelse har for nugældende Ret [37]) virkelig noget paa sig. Efter BGB. alene vilde disse Handlinger være retstridige (§§ 903 og 906); det er altsaa kun den specielle Regel i § 26, der beskytter mod Anvendelsen af § 1004. Men noget andet er det, at Reglen i § 26 dog skjuler mere end en Kompetenceregel. Ellers vilde Følgen blot være, at det var de administrative Myndigheder,

---

høver man ikke yderligere at paavise en særlig Culpa hos den handlende; thi den bevidste retstridige Overskridelse af ens egen Retskreds og Krænkelse af en fremmed indeholder allerede i sig selv Culpa.« Skønt denne Opfattelse ikke kan billiges (jfr. straks nedenfor), vil det ses, at det praktiske Resultat er det samme, som er forsvaret ovenfor i § 11 (Note 9), dog at Dommen her tilsyneladende kræver Bevidsthed om Handlingens skadelige Virkninger.

34) Se allerede Seuff. 14, Nr. 208 (1861).

35) Se Seuff. 14, Nr. 208: »fra rent civilretligt Synspunkt .... utilladt«. — Herefter kunde man sige, at Reglen i § 26 overhovedet aldrig fører til Ansvar uden Skyld; thi med Hensyn til *senere* Skade vil Skylden nødvendigvis være til Stede (ialtfald ved Skade efter Dommen), idet Sagen jo gør det kendeligt for Indstævnte, at Handlingen er retstridig.

36) De administrative Myndigheder træffer Afgørelsen, efter at der er givet de interesserede private Lejlighed til at udtale sig.

37) Synspunktet har ikke engang denne formelle Støtte for den Retstilstand, der bestod før BGB., jfr. Note 46 nedenfor.

der maatte skride ind og paalægge de vedkommende at indstille Virksomheden, naar den medførte usædvanlige Ulemper; men dette anser de sig ikke som forpligtede til, selv om Ulemperne er usædvanlige — ja, de er kun delvis berettigede hertil. — Reglen medfører derfor i Virkeligheden, at de paagældende Virksomheder er retmæssige [38]).

Dette anerkendes ogsaa af mange tyske Jurister. De er tilbøjelige til med den sunde Fornuft at sige, at Driften af en industriel Virksomhed ikke nødvendigvis er retstridig, blot fordi den medfører usædvanlige Ulemper for Naboerne; og ialtfald hævder de, at man ikke kan tale om Culpa, naar alle Teknikkens Midler er anvendt for at hindre Skaden [39]).

Efter det anførte tør det nok hævdes, at man ikke bør drage videre Konsekvenser af de uforsigtige Ord i Dommen af 1905 [40]). Taget bogstaveligt vilde de indeholde den Regel, at man altid maatte anlægge en første, forgæves Erstatningssag, før man kunde nyde Fordel af Reglen i § 26. Dette er saa aabenbart meningsløst, at man kan gaa ud fra, at det ikke er Domstolenes Mening. Det maa være tilstrækkeligt, at det — f. Eks. ved den skadelidendes Meddelelse og Dokumentation — er gjort kendeligt for den handlende, at hans Virksomhed medfører en usædvanlig Ulempe. Sagsanlæg kan derfor kun antages at have den Betydning, at den fornødne Kundskab ialtfald skal anses som værende til Stede fra dette Øjeblik. Herfor taler baade, at *Reichsgericht* ellers vilde komme ganske i Strid med de Domme, der ikke kræver Skyld [41]) — thi efter den modsatte Opfattelse vilde der i Virkeligheden aldrig blive Tale om Ansvar uden Skyld [42]) —, og navnlig, at dette utvivlsomt er Opfattelsen i de Domme, som *Reichsgericht* citerer til Støtte for sin Afgørelse [43]). Uklarheden ligger derfor hoved-

---

38) Jfr. herved den mere indgaaende Udvikling ovenfor i Afsnittet om Frankrig (§ 36).

39) Jfr. BGB. § 276. — Denne Opfattelse er navnlig bragt frem af *E. Loening*, se ovenfor i § 11 Note 19.

40) Lignende Udtalelser findes ogsaa i Warn. Erg. V. Nr. 343, hvor de dog ikke har Betydning for Sagens Afgørelse.

41) RG. 47.98 og flere af de i § 44 citerede Domme.

42) Jfr. Note 35 ovenfor.

43) Strieth. Arch. 5.282, 95.5 og RG. 32.339; jfr. herved ogsaa RG. 30.116 og Jur. Wchs. 94.554 Nr. 34, der netop kræver Forudseelighed.

sagelig i en Vaklen mellem to Maader at udtrykke den samme Tanke paa; og denne skyldes atter den vaklende Opfattelse af Begreberne Retstridighed og Skyld, der faar sit mest karakteristiske Udtryk i Sondringen mellem en »særlig« Culpa ved den paagældende Lejlighed og den Culpa, der ligger i selve Bedriftens Tilværelse [44]). Denne sidste er det, man ofte under Paavirkning af sund Fornuft og nyere Teori erklærer for ikke at være Culpa eller dog ikke omtaler, idet man enten helt tier eller kun taler om objektiv Retstridighed [45]).

Resultatet er da, at man med ret stor Sikkerhed kan fastslaa, at tysk Rets Regel er, at Indehaveren af et ifølge *Gewerbeordnung* godkendt Anlæg, mod hvilket Undladelsesklage ikke kan anstilles, hæfter for Skade og Ulemper, som det medfører, forudsat at Skaden eller Ulempen overstiger det Maal, som Naboer i Almindelighed maa finde sig i (§ 906), og at det er kendeligt for ham, at hans Handling har disse Følger [46]).

§ 44.

Erstatningspligt uden Culpa ifølge Retspraksis.

I § 43 er det vist, at Bestemmelsen i *Gewerbeordnung § 26* efter den Fortolkning, Retsanvendelsen har givet den, indeholder

---

44) Se Eksempler herpaa ovenfor Note 33 og Note 10.

45) Denne Uklarhed er selvfølgelig i høj Grad uheldig fra et videnskabeligt Synspunkt; men paa den anden Side er Angrebene paa Retspraksis forfejlede, forsaavidt de retter sig mod de konkrete Afgørelser. — Angriberne ser ikke, at der til Modsætningen mellem objektiv Retstridighed og Skyld svarer en Modsætning mellem objektiv farlige (skadelige) Virksomheder og kendelig farlige (skadelige) Virksomheder, en Modsætning, som der er god Grund til at opretholde (jfr. ovf. i § 18 under b). — De enkelte Afgørelser stemmer med den Teori, der forsvares her (§ 11 Note 9, jfr. § 18 b). Den teoretiske Uklarhed har derfor ikke haft praktisk Betydning hidtil, ialtfald ikke i uheldig Retning; det er muligt, at den har virket gavnligt, idet den har aabnet Domstolene en Vej til altid at træffe den rette Afgørelse af det enkelte Tilfælde.

46) og derfor i Mangel af § 26 efter tysk Rets Opfattelse vilde være retstridig og culpøs. Denne Opfattelse er sikkert urigtig for Tiden, der ligger forud for BGB. Det er muligt, at enkelte af Dommene fra Tiden før Gewerbeordnung i Virkeligheden anerkender dette — og dermed en Erstatningspligt ved retmæssige Handlinger — men det kan ikke hævdes med Sikkerhed, jfr. ovenfor Note 9.

en Regel om Erstatning uden Culpa af vidtrækkende praktisk Betydning. Domstolene er imidlertid ikke blevet staaende herved, men har — ledet af den stærke Trang dertil — udviklet en ganske almindelig Regel af et lignende Indhold som *Gewerbeordnung* § 26, saa at denne nu kun er et enkelt Eksempel paa det almindelige Princip.

Naar en Virksomhed medfører Indvirkninger paa en fremmed fast Ejendom, der gaar ud over, hvad man efter § 906 er pligtig at finde sig i, saa at Ejeren efter almindelige Regler (§ 1004) vilde have Ret til at fordre Virksomheden indstillet eller dog saaledes ændret, at retstridige Indvirkninger udelukkes for Fremtiden, saa kan Ejeren, saafremt den nævnte Ret (»Beseitigungs- und Unterlassungsklage«) af særlige Grunde er frataget ham, fordre Erstatning for den skete Skade, selv om den er hidført uden Skyld [1]).

Denne Sætning er anerkendt som gældende Ret for Tiden efter BGB's Ikrafttræden ved RG. af 11. Maj 1904 [2]), der dømte en Jernbane til at erstatte Skade, der foraarsagedes ved, at Gnister fra et Lokomotiv havde tændt Bygninger i Brand. Siden er Sætningen fastslaaet ved en lang Række Domme [3]).

En lignende Regel var iøvrigt allerede opstillet, længe før BGB. traadte i Kraft, og navnlig havde Praksis meget tidligt fastslaaet *Jernbanernes Erstatningspligt* baade med Hensyn til Brande og Skade foraarsaget ved Røg, Larm og Rystelse. Deres Ansvar for Brandskade, der bevirkes ved Gnister fra Lokomotiver, blev allerede fastslaaet i Bayern ved to Højesteretsdomme fra 1853 og 1861 [4]). Siden anerkendtes det overalt i Tyskland [5]). Hvad

---

1) Sml. *Staudinger* Bem. I, 2 og Bem. IV, til § 906, jfr. ogsaa Bem. I b til § 903 og Bem. 6 a til § 1004.

2) RG. 58.130, Jur. Wchs. 1904.360 Nr. 16, Egers Entsch. 21.153.

3) RG. 63.376, 70.152, Jur. Wchs. 1907.299, 1910.580, Gruchot 45.1016, Warn. Erg. IV Nr. 405 og mange andre, se det følgende.

4) Seuff. 10 Nr. 164 og 14 Nr. 208. Den første Dom hævdede, at der forelaa Uagtsomhed, »naar Jernbanebetjeningen ikke har sørget for, at Skorstenene kun udsender en ringere og ufarlig Gnistmængde eller slet ingen«. Den anden viste tydeligt, at der ikke var Tale om et Culpaansvar, idet den fremhævede, at det var uden Betydning, om alle Teknikkens Hjælpemidler var anvendt. Dommerne i Sagen var dog ikke klare herover, idet de subsidiært begrundede Resultatet med, at det fulgte af *lex Aquilia*. — Det er denne Dom, der udtaler, at »Drift af en Jernbane med Lokomotiver nødven-

angaar Skade og Ulemper af vedvarende Art — ved Røg, Larm, Rystelse o. l. —, blev Jernbanernes Erstatningspligt anerkendt ved en Dom af Mannheims Obergerichtshof af 1857 [6]), og siden ganske almindeligt for de forskellige Retsomraader og for nugældende Ret (BGB.) [7]).

Begrundelsen af disse Sætninger varierer stærkt i de forskellige Domme, men da man ufravigeligt naar det samme Resultat, viser dette kun saa meget tydeligere, at det har staaet klart for Domstolene, at det var Maalet at paalægge Jernbanerne Ansvar, og at dette maatte naas ad en eller anden Vej. I nogle Domme hævdes det, at Erstatning kun er betinget af et objektiv retstridigt Indgreb i Ejendomsretten [8]). I de fleste henter man Begrundelsen derfra, at Koncessionen til Jernbanedrift udelukker den skade-

---

digt og uadskilleligt fører en culpøs Handlemaade med sig«, en Sætning, der ofte er blevet spottet, men som i Virkeligheden kun er et Udslag af den Retsopfattelse, der endnu af og til viser sig i de tyske Domme angaaende *Gewerbeordnung* § 26 (ovenfor § 43 ved Note 34). — Ved Siden heraf anførte Dommen to andre Grunde: for det første forelaa der et Indgreb i Ejendomsretten, der kunde mødes med *actio negatoria*, med hvilken Klage man ogsaa kunde fordre Skadeserstatning alene, naar Lovbestemmelser eller en offentlig Interesse hindrede en i at fordre Forstyrrelsen fjernet. Dernæst maatte Koncessionen i Henhold til Forfatningens Ekspropriationsbestemmelser antages at indeholde et stiltiende Paalæg af Erstatningspligt, en Betragtning, der endogsaa anvendtes paa Statskassen selv, hvor der var Tale om Statsbaner.

5) Saaledes for »*Gemeines Recht*« (foruden de nævnte to Domme se RG. 17.103, Jur. Wchs. 1892.186 Nr. 22, jfr. RG. 30.116); for *preussisk* Ret (Jur. Wchs. 1892.379 Nr. 34, Seuff. 59 Nr. 86, RG. 32.337, jfr. ogsaa RG. 7.266, Gruchot. 27.438 og den i Teksten omtalte RG. 58.130. — Disse Domme støttes ikke paa Lov 3. Nov. 1838 § 25; i nogle af dem udtales det udtrykkeligt, at den var uanvendelig, fordi der var Tale om »Smaabaner«, jfr. ovfr. S. 375); for *code civil*'s Omraade (Jur. Wchs. 1888.49 og Præmisserne til RG. 54.130, jfr. RG. 53.23) samt endelig, som allerede omtalt, for *BGB.* (se endnu RG. i Jur. Wchs. 1905.131, 1910.619 Nr. 13 samt OLG. Stettin i Recht 1902.589 Nr. 2681, Königsberg i Seuff. 59 Nr. 86, Köln i Egers Entsch. 27.143. — I flere af de Domme, der er afsagt i Preussen, støttes Resultatet tillige paa uophævede Bestemmelser i den preussiske Landret).

6) Seuff. 12 Nr. 124.

7) Se for *ældre Ret* RG. 7.265 ($^{20}/_{9}$ 1882), RG. $^{7}/_{2}$ 1883 (citeret i RG. 32.339 og Gruchot 31.1005), Gruchot 29.677, 46.459, Seuff. 49 Nr. 236, Jur. Wchs. 1888.49 og 1894.30 Nr. 93; samt for *nugældende Ret* RG. 59.70 (Jur. Wchs. 1904.566), RG. 70.150, Jur. Wchs. 1910.580 Nr. 15 Warn. Erg. V Nr. 343. Egers Entsch. 27.311 Nr. 204, 28.209 og 236, jfr. ogsaa 28.59 og 26.73.

8) Jfr. bl. a. RG. 32.337, se iøvrigt ovf. S. 384 med Note 19.

lidende fra at kræve Driften indstillet eller ændret. Dette har man atter snart opfattet som en Begrænsning af skadelidendes Ejendomsret, der maatte give ham Ret til Erstatning efter Analogien af Ekspropriationsreglerne [9]), snart har man støttet Resultatet paa reale Overvejelser i Forbindelse med Analogi fra andre Lovregler. Denne Vej er det, *Reichsgericht* i Reglen gaar efter BGB. [10]). Det hedder saaledes i Dommen af 11. Maj 1904 (RG. 58.134) — efter en Udvikling om, at man, da Jernbanen har Koncession, ikke kan fordre den farlige Virksomhed indstillet eller ændret, saa at den er mindre farlig —: »Ist aber dem Grundeigentümer im Einzelfalle das so wesentliche Recht, Eingriffe in sein Eigentum abzuwehren, entzogen, so muss ihm notwendig hierfür anderweitiger ausreichender Ersatz gegeben sein, und solcher Ersatz kann nur in Gewährung der durch Verschuldensnachweis nicht bedingten Klage auf Erstattung des angerichteten Schadens gefunden werden. Denn beim Fehlen der erwähnten, ihm vom Staat auferlegten Beschränkung könnte der Eigentümer *ohne Verschuldensnachweis* auf Beseitigung . . . klagen; unbillig wäre es, wenn er, belastet mit der Beschränkung, ohne den oft schwierigen oder unmöglichen Verschuldensnachweis gänzlich schutzlos bliebe.« Dommen udleder denne Grundsætning af forskellige enkelte Lovbestemmelser og slutter med at fastslaa, at »in derartigen Fällen als Ersatz für die entzogene Klage auf Beseitigung der Eigentumsstörung unbedingter Schadenersatzanspruch gegeben sein muss«.

Det er klart, at denne Begrundelse rækker langt videre end til at hjemle Erstatning for den Skade, som Jernbanedrift medfører. Da man var naaet til at opstille den ovenfor gengivne Sætning om Erstatning uden Skyld — og dette var naaet allerede længe før BGB. —, maatte Reglen selvfølgelig finde Anvendelse

---

9) Se den ovenfor Note 4 citerede Dom fra München (Seuff. 14 Nr. 208) og fremdeles Seuff. 65 Nr. 212. Det samme gælder for Preussen, se RG. 7.265, Jur. Wchs. 1905.131; for code civil's Omraade, se RG. 58.130 (der henviser til code civil art. 545); Dommen i Jur. Wchs. 1888.49 derimod bygger med fransk Praksis paa art. 1382 (Fiktionen om »faute«).

10) Hermed er det ikke Meningen at sige, at denne Begrundelse er ny; den findes saaledes allerede i RG. 17.103 (7. Dec. 1886) og RG. 30.116 (11. Okt. 1892). — Fra senere Tid kan nævnes RG. 63.376, 70.152, jfr. RG. 59.74 f. — Planck kalder disse Domme »nicht unbedenklich«, se Bem. II, 4 i. f. til § 823.

ogsaa paa andre Tilfælde, selv om Jernbanedrift stadig er det mest fremtrædende Eksempel.

Den er saaledes blevet anvendt paa varige Ulemper, der foraarsagedes af en industriel Virksomhed, der faldt udenfor Gewerbeordnungs § 26 [11]), paa Skade, der tilføjedes en fast Ejendom ved Kajanlæg i Nærheden [12]), ved Anlæg af en Jernbanedæmning, der udsatte Naboerne for særlig Fare i Tilfælde af Oversvømmelse [13]). Som Eksempler fra Tiden efter BGB's Ikrafttræden kan nævnes: Ulemper, der skyldtes Larm fra en Sporvognsremise [14]); Skade, der tilføjedes et Hus ved, at en Sporvogn paa en stejl og snæver Gade i en skarp Kurve løb af Sporet [15]); fremdeles Skade, der hidrører fra Militærets Handlinger, saaledes naar Kugler fra en Skydebane flyver over Skydevolden ind over Naboejendommen og gør Brugen af denne utryg [16]); eller naar Militæret foretager Sprængninger, der medfører Rystelser i Omegnen [17]). Endelig kan nævnes Ulemper (Larm o. l.), der foraarsagedes ved Arbejdet paa Kieler-Kanalens Udvidelse [18]), eller ved de Maskiner, der driver Rørpostsystemet i et af Berlins Kvarterer [19]).

Med Hensyn til Reglens Rækkevidde bliver Hovedspørgsmaalet, i hvor vidt Omfang en Ejer afskæres fra at benytte § 1004; thi Hovedbetingelsen er — ligesom ved *Gewerbeordnung* § 26 —, at Undladelsesklagen efter § 1004 er afskaaret [20]). I nogle Domme synes man at kræve positiv Lovhjemmel herfor [21]); men dette Krav er ikke fastholdt. Allerede i det almindeligste Tilfælde, nem-

---

11) Jur. Wchs. 1892.24 Nr. 39.

12) Gruchot 31.1005.

13) RG. 30.116, jfr. RG. 53.23; sml. dog hermed RG. 32.283 og 37.270 samt Jur. Wchs. 1894.29 Nr. 87.

14) RG. 57.224.

15) Jur. Wchs. 1907.299.

16) Gruchot 45.1016. — I dette Tilfælde laa en Del af de paaklagede Handlinger forud for BGB.s Ikrafttræden; Dommen fremhæver udtrykkeligt, at Reglerne er ens før og efter 1. Jan. 1900.

17) OLG. Königsberg i Juristische Monatsschrift für Posen 1908 S. 9.

18) Warn. Erg. V Nr. 342; se om private Kanaler IV Nr. 405.

19) RG. 73.270. — Se fremdeles Citaterne i Warn. Erg. IV Nr. 405 og RG. 81.216.

20) Se RG. 63.374, 73.270, Gruchot 54.635, Warn. Erg. IV Nr. 405, Seuff. 65 Nr. 212.

21) Saaledes Warn. Erg. IV Nr. 405. — RG. 81.224 nævner »Gesetz oder behördliche Genehmigung«.

lig ved Virksomheder, der drives ifølge Koncession fra Staten [22]), er det vel tvivlsomt, om der kan siges at foreligge en saadan; men et klart Eksempel paa det modsatte haves i RG. 73.270. Her begrunder Dommen Udelukkelsen af § 1004 med, at Postvæsenet ikke udelukkende drives med Profit for Øje, men i første Linie sigter til at tjene Almenvellet. Derfor maa det antages, at de privates Ret maa vige, forsaavidt det er umuligt at træffe Forholdsregler til Formindskelse af Skaden uden Gene for Rørpostbedriften. Paa den anden Side er det antaget, at § 1004 frit kan benyttes overfor et kommunalt Vandværk [23]).

Den næste Betingelse for Reglens Anvendelse er, at Undladelsesklagen ikke er udelukket allerede efter almindelige Regler [24]) — altsaa, at den skadelidende vilde kunne søge Dom til Undladelse, hvis den særlige Regel for det paagældende Forhold ikke fandtes. — Ligesom ved Gewerbeordnungs § 26 medfører dette Krav, at Beskyttelsen bliver utilfredsstillende overfor Foretagender, der blot skaber *Fare* for fremtidig Indvirkning paa Ejendommen, idet Erstatning uden Skyld normalt vil være betinget af, at Indvirkningen kan ventes sikkert [25]), og dette fortolkes strengt af *Reichsgericht* [26]). Derfor kan der ikke uden Bevis for Skyld fordres Erstatning for Skade, der tilføjes et Hus ved Eksplosion af Gas fra en utæt Ledning i Gaden; heller ikke vil der kunne fordres Erstatning uden Skyld for Brand, der antændes af Gnister fra en Dampplov, som benyttes paa en det offentlige tilhørende Hede, naar Gnisterne ikke kommer udenfor Heden,

---

[22]) Egers Entsch. 26.73. Hvor Koncessionen — hvad der er Reglen — gives paa Betingelse af, at Driften indrettes paa en vis Maade, antages det, at § 1004 er helt udelukket, saa at der ikke engang kan fordres delvis Afhjælpning af Manglerne, Warn. Erg. V Nr. 343.

[23]) Gruchot 54.635; her havde Pumpningen medført, at et Hus paa en i nogen Afstand liggende Ejendom var sunket, og Erstatning nægtedes, da der ikke var Skyld. Se fremdeles med Hensyn til Kanalanlæg Warn. Erg. IV Nr. 405, og om Gasledninger RG. 63.376.

[24]) Sml. RG. 81.224.

[25]) Se § 43 ved Note 30. — »Ventes« betyder ikke det samme som: forudses af *den handlende;* Udtrykket tages i objektiv Betydning. Hvorvidt Forudseelighed kræves — et Spørgsmaal, der ogsaa rejser sig ved de vedvarende Ulemper — undersøges i Teksten straks nedenfor.

[26]) Se RG. i Seuff. 65 Nr. 212.

men Ilden fra denne forplanter sig videre til private Skove [27]). Det maa dog mærkes, at Domstolene undertiden gaar meget vidt i Retning af at antage, at Indvirkningen kan forudses med Sikkerhed. Som Eksempel herpaa kan navnlig henvises til den omtalte Dom om Sporvognen, der løb af Sporet i en Kurve og beskadigede et Hus [28]). Her statuerede Appelretten, at dette kunde være forudset med Sikkerhed, noget, som næppe er troligt; *Reichsgericht* syntes ogsaa at nære Betænkeligheder ved Afgørelsen, men kunde ikke ændre den, da det var et faktisk Spørgsmaal.

Endelig maa det vistnok paa lignende Maade som i § 43 opstilles som en Betingelse for Ansvaret, at Skaden kunde *forudses af den handlende* [29]) — d. v. s. at den vedvarende Indvirkning eller Faren for Skade var kendelig for ham. — Der er næppe nogen Dom, der i Resultatet er i Strid hermed; men ogsaa her findes der enkelte Udtalelser i Præmisserne, der synes at gaa i en anden Retning [30]).

Den foregaaende Udvikling skulde have godtgjort, at tysk Retspraksis uden positiv Hjemmel har opstillet en vidtrækkende Regel om Ansvar for Skade ved retmæssige Handlinger. Betydningen heraf som Vidnesbyrd om den reale Trang til et saadant Ansvar er særlig stor, fordi de tyske Domstole i ældre Tid har

---

27) Se henholdsvis RG. 63.374, hvor Ansvar iøvrigt var udelukket allerede af en anden Grund, og RG. i Recht 1908.370.

28) Jur. Wchs. 1907.299.

29) Se RG. 17.103 i. f.; 30.116 og især Jur. Wchs. 1892.24 Nr. 39 og 1894.554 Nr. 35; sml. herved den ovenfor i § 43 ved Note 32 omtalte Dom i Seuff. 60 Nr. 218.

30) Her kan navnlig nævnes RG. af 22. Maj 1912 (Warn. Erg. V Nr. 343). Den synes at statuere et rent objektivt Ansvar i et Tilfælde, hvor et Hus havde lidt Skade ved Rystelser fremkaldt af Jernbanen, der løb i en Tunnel 23 Meter under Huset. Ialtfald fremhæver den, at man ikke her — som ved Gewerbeordnung § 26 — kan kræve Skyld som Betingelse for at paalægge Erstatning med Hensyn til Skade, der ligger forud for Sagen; dette begrundes med den Forskel, der er paa Jernbaner og industrielle Virksomheder. Dommens Resultat stemmer dog i Virkeligheden med det ovenfor forsvarede Standpunkt. Der forelaa en vedvarende Indvirkning (§§ 903, 906), og det maatte være klart for Jernbaneledelsen, at der var Fare (Mulighed) for en saadan. Dommens Udtryksmaade er kun et nyt Eksempel paa den Uklarhed, der endnu behersker videnskabelige Begreber paa dette Punkt, og samtidig et nyt Bevis paa Rigtigheden af den her forsvarede Teori.

været meget ængstelige for at gaa til saadanne frie Retsdannelser. Den Mangfoldighed af forskellige Begrundelser, Dommene har givet, og den hyppige Brug af Fiktioner tjener kun til at vise, at det først og fremmest er Livets Trang til Ansvarsreglen, der har fremkaldt den, og at Domstolene saa har søgt at hjælpe sig, som de kunde, med at passe den ind i positiv Ret.

Reglen har et meget vidt Omraade; men den er dog langt fra at dække hele den Ansvarsregel, der er opstillet i Afsnit I. I Forening med *Gewerbeordnung* §. 26 gennemfører den i alt væsentligt den Sætning, der er opstillet ovenfor i §§ 10—11, om Erstatningspligt for det Tab, som Ejeren af en fast Ejendom tilføjer en Nabo [31]) ved at paaføre ham vedvarende eller jævnlig tilbagevendende Ulemper. Derimod afviger den tyske Ret fra det i Afsnit I indtagne Standpunkt derved, at den som Hovedregel ikke paalægger Ansvar ved blot farlige Handlinger (ovf. §§ 12 ff.).

For *Naboforholdenes* Vedkommende følger denne Begrænsning af Reglerne i BGB. §§ 907 ff., der stiller Grundejeren uden Beskyttelse overfor Naboernes lovlige Virksomheder, selv om disse medfører meget stor Fare for Skade. Faktisk har Domstolene dog raadet Bod paa de værste Konsekvenser heraf. Et Eksempel herpaa er det, naar Domstolene uden tilstrækkelig Grund har statueret, at Skade kunde ventes med Sikkerhed, et andet — og det er det vigtigste —, naar der paalægges Erstatning for Brande, der foraarsages af Gnister fra Lokomotiver. I dette Tilfælde foreligger der et typisk Eksempel paa farlige Handlinger, idet Skade kun sjældent indtræder og den bestemte Skade aldrig kan beregnes med Sikkerhed. Dette Tilfælde har man faaet ind under Ansvarsreglen ved at knytte sig til, at der dog stadig sker en »Immission« af Gnister.

Det er imidlertid klart, at denne Begrundelse er noget af en Fiktion, da Tilfældet dog er ganske forskelligt fra de andre. Det er ikke den vedvarende Ulempe [32]) ved Gnistimmissionen, der forlanges Erstatning for; den gaar ind under § 906, og den vil ofte være af saa ringe Betydning, at den maa taales. Det ejendommelige ligger i den særlige Fare, Gnisterne medfører. Derfor har

---

[31]) Den har sin Hovedanvendelse i Naboforhold, men er dog ikke ubetinget indskrænket til et Forhold mellem to Grundejere, jfr. Jur. Wchs. 1894.30 Nr. 93 og Warn. Erg. V Nr. 343 (Note 30).

[32]) Eller den Værdiforringelse, som Brandfaren medfører.

Begrundelsen ogsaa voldt Vanskeligheder. Tidligere har man sagt, at Faren ved Gnister fra Lokomotiver var saa stor, at Immissionen maatte anses for at overskride det sædvanlige (§ 906). I nyere Tid er man dog blevet betænkelig ved at anvende den almindelige Regel i § 906; thi i saa Fald maatte der om Gnistimmissionen gælde det samme som om andre Ulemper ved Jernbanedrift: at de efter de lokale Forhold eventuelt maatte anses for noget, Naboerne ikke kunde klage over (»Ortsübligkeit«). Man har da sagt, at Gnistimmissionen paa Grund af den særlige Fare, der er forbundet dermed, faldt udenfor § 906 og altid var retstridig [33]). Denne Udvej er dog ogsaa uheldig, da det er givet, at Gnister kan »immitteres« ogsaa fra almindelige Skorstene, uden at det kan forbydes.

Dette Eksempel viser atter, at det er Trangen til Ansvar, der har været klar, medens Begrundelsen efter positiv Ret volder Vanskelighed. Den kunstige Begrundelse fører imidlertid til, at man ikke kan udstrække Ansvarsreglen til ekstraordinære, farlige Virksomheder i Almindelighed, da de fleste ikke medfører nogen »Immission«. Ja, det maatte i og for sig være en Konsekvens af tysk Rets Standpunkt — hvis Domstolene ikke finder en ny Udvej —, at der ikke vil kunne fordres Erstatning for Brand tændt ved Gnister fra et Lokomotiv, naar Ilden er opstaaet paa Banens eget Terræn og derfra har forplantet sig videre [34]); thi her foreligger der ingen Immission. Dette er aabenbart urimeligt, saa vist som Faren for en Brand ad denne Vej ofte kan være større end Faren for en direkte Antændelse.

Ogsaa *uden for Naboforhold* er det Hovedreglen i tysk Ret, at Ansvar ved blot farlige Handlinger bestemmes efter Culpareglen. Der gøres dog visse Undtagelser, saaledes for Skade ved Bjergværksdrift (ovf. § 42, IV), Personskade, der foraarsages ved Jernbane- og Sporvognsdrift (§ 42, I) eller ved Automobilkørsel (§ 42, III); fremdeles for Vildtskade og Skade, der foraarsages af

---

33) Jur. Wchs. 1910.619 Nr. 13.

34) Se herved Recht 1908.370 (ovenfor ved Note 27). Det kan ikke ses af Referatet i Jur. Wchs. 1892.186 Nr. 22, om denne Dom gaar videre. Retspraksis antager dog allerede, at der, naar Ilden fra en Mands Hus forplantes til en andens, ogsaa tilkommer denne et Erstatningskrav, skønt Skaden dog ikke er hidført ved en direkte Immission af Gnister paa hans Ejendom, Jur. Wchs. 1910.619 Nr. 13.

vilde Dyr eller tamme Luksusdyr (§ 41), samt efter »*Landesgesetze*« endnu i flere Tilfælde (§ 42, II).

De fleste af disse Regler er indført ved positiv Lov; men det kan dog mærkes, at Domstolene allerede forinden havde fastslaaet Reglen om Bjergværksejernes Ansvar [35]). Fremdeles viser en Iagttagelse af Domspraksis tydeligt, at Domstolene har opfattet disse Regler som gavnlige. Dette fremgaar navnlig deraf, at man har givet dem saa vid en Anvendelse som muligt [36]).

Det kan derfor hævdes, at ogsaa den senere Tids Udvikling i tysk Ret afgiver et klart Bevis for, at der i ret vidt Omfang er Trang til Retsregler, der paalægger Ansvar uden Culpa. Noget egentligt Bevis for, at Ansvaret bør udstrækkes til alle ekstraordinære Handlinger, der medfører en særlig Fare, kan man vel ikke finde i tysk Ret. Men paa den ene Side synes Domstolene dog at have søgt at strække Ansvaret saa langt hen imod denne Grænse, som de positive Lovregler paa nogen Maade tillod; og paa den anden Side stadfæster de Erfaringer, der er gjort med Hensyn til BGB. § 833 [37]), at det ikke er heldigt at paalægge Ansvar ved sædvanlige Handlinger, selv om disse er ualmindelig farlige [38]).

Endelig har Undersøgelsen af tysk Ret paa flere Punkter bekræftet Rigtigheden af de her forsvarede Anskuelser. Saaledes giver de tyske Domstoles Fortolkning af § 833 (ovf. § 41 Nr. 4) en stærk Støtte for den Anskuelse, at der bør sondres mellem Interessekollisioner og andre Tilfælde (ovf. § 19). Og den nye

---

35) Ovenfor S. 379.

36) I saa Henseende kan henvises til, at man har fortolket Begrebet Jernbane i *Haftpflichtgesetz* saa vidt som muligt, idet man i Strid med herskende Teori har anvendt Loven ogsaa paa andet end offentlige Transportindretninger (ovf. § 42 ved Note 4). Endnu vigtigere er det dog, at denne Lovs Betydning er blevet forøget i høj Grad ved Domstolenes ny Fortolkning af vis major-Begrebet (ovf. § 42 ved Note 14).

37) Det fremgaar af Motiverne til den senere Lov af 30. Maj 1908 (Jur. Wchs. 1906, S. 210 ff., ovenfor § 41 Note 9), at den almindelige Befolkning paa Landet nærede et stærkt Ønske om at faa det strenge Ansvar ophævet. Motiverne indeholder ogsaa Oplysning om, at kun en mindre Del af Dyreholderne (fra cirka $^1/_3$ til $^1/_5$) havde tegnet Forsikring mod Ansvar efter § 833.

38) De nævnte Motiver indeholder en Statistik, der viser, hvor talrige »Dyreskaderne« er.

Fortolkning af *vis major*-Begrebet viser, at det almindelige, ældre *vis major*-Begreb ikke bør anvendes ved »*Gefährdungshaftung*« i egentlig Forstand (ovf. § 20 Nr. 4). Endelig bekræfter Domstolenes Praksis med Hensyn til Ulemper i Naboforhold (ovf. § 43 ved Note 31 ff.), at der er Grund til at kræve, at Handlingens skadelige eller farlige Egenskaber har været kendelige for den handlende (ovf. § 18 b).

C. ENGLAND.

§ 45.

Indledning. Begrebet Negligence.

Den engelske Rets Regler om Skadeserstatning udenfor Kontraktsforhold findes i »the Law of Torts« [1]). Skønt denne Gren af Retssystemet har været Genstand for indgaaende Behandling fra den engelske Videnskabs Side, er det ikke let at give en kort Fremstilling af den Del deraf, der berører denne Afhandlings Emne. Hovedgrunden hertil er, at engelsk Ret ikke har udviklet en almindelig Erstatningsregel, der omspænder de fleste Tilfælde af Skadetilføjelse. The Law of Torts falder i en lang Række »skadegørende Handlinger« hver med sine specielle Forudsætninger.

Dette Forhold finder sin Forklaring i den historiske Udvikling. Kilden dertil er den ældre engelske Rets System af Processformler. Da de kongelige Domstole var blevet fast etablerede, var det Reglen, at Klageren maatte henvende sig til Kansleren for at faa et Brev *(writ)* til Modparten om at møde for Retten. Disse Retsstævninger fik snart sædvansmæssig faste Former for de forskellige Klasser af Retsbrud, der hver fik en teknisk Benævnelse (f. Eks. *Writ of trespass*); — Klagerens Ret kaldte man efter

---

1) Efter den almindelige Definition indbefattes under Begrebet *Tort* ethvert civilretligt Retsbrud, der afføder en Skadeserstatningspligt, forudsat at denne ikke udspringer udelukkende af Brud paa Kontrakt eller »*Trust*« og andre i »*Equity*« begrundede Pligter; jfr. *Salmond* § 1 i. f., sml. ogsaa *Odgers:* The Common Law of England, 1911, I S. 395 og 413. — For saa vidt engelsk Ret anerkender Tilfælde, hvor en saadan Erstatningspligt indtræder uden nogen retstridig Handling, er der dog ikke Tvivl om, at ogsaa disse gaar ind under Begrebet *Tort*.

romersk Forbillede *Actio (action,* f. Eks. *action of trespass)* —; og snart udvikledes den Grundsætning, at Klageren kun kunde faa Retshjælp, hvis hans Tilfælde kunde bringes ind under en af de anerkendte Formler.

Da denne Grundsætning allerede i det trettende Aarhundrede truede med fuldstændig at lamme Rettens Udvikling, gav man ved en bekendt Lov, *Statute of Westminster II* (1285), Kancelliet Ret til at forme nye *writs in consimili casu.* Dette blev Vejen til en mægtig Udvikling af Retten. De nye Klager kaldtes Actiones in factum eller *actions on the case;* men lidt efter lidt stivnede ogsaa de nye *writs* i en Række bestemte Former, saa at Mangfoldigheden blot blev endnu større, idet samtidig enkelte af de gamle Formler bibeholdtes. Udviklingen var ikke saa lykkelig som i Kontraktsretten, hvor enkelte nye Formler efterhaanden helt fortrængte de fleste ældre, saa at en samlet Kontraktslære kunde opstaa.

I denne Retstilstand har Afskaffelsen af Stævningsformlerne i forrige Aarhundrede ikke direkte gjort nogen materiel Ændring [2]). Man maa derfor stadig operere med alle de gamle *Torts,* og kun forsaavidt det maatte vise sig, at flere af dem er knyttet til samme Betingelser, vil det være muligt at ændre eller sammensmelte de ældre Begreber. Faktisk er det kun lidt, der kan gøres i denne Retning; men den nye Tingenes Orden har dog medført en vis Bestræbelse efter Enhed. Navnlig er Interessen for en systematisk Behandling af Stoffet blevet vakt, og dette har baade tjent til at klare Begreberne og til at skabe nogen Harmoni og udfylde Huller i Stoffet. Alligevel har de enkelte Torts saa mange specielle Forudsætninger, at en almindelig Retsbrudslære har ringere Værdi end i andre Lande [3]).

---

[2]) Den har lettet Adgangen til Retshjælp meget, idet Sagsøgeren ikke mere er pligtig paa egen Risiko at vælge en bestemt Formel; men de materielle Betingelser er stadig de samme som tidligere.

[3]) En anden Grund til disse Vanskeligheder er det, at *the Law of Torts* er langt mere omfattende end vor Skadeserstatningsret. Dette ligger i, at Erstatningspligt paalægges i mange Tilfælde, hvor vi alene anvender Straf eller helt mangler Retsmidler, idet der slet ikke foreligger nogen Skade eller dog ikke Skade, som efter vor Lov er Genstand for Erstatning. Engelsk Ret paalægger ikke blot hyppigt Erstatning ogsaa for anden Skade end Formueskade, men den anerkender i vidt Omfang Erstatningspligt, hvor

De specielle *Torts*, der falder ind under Omraadet for denne Afhandling, er først og fremmest *trespass* og *nuisance;* men hertil kommer navnlig en Række Tilfælde, for hvilke tekniske Benævnelser ikke er blevet udformet i ældre Tid, men som nu samles under forskellige Grupper som *negligence* og *duties of insuring safety* [4]).

Fremstillingens Orden vil alene blive bestemt af praktiske Hensyn. Læren om *negligence* vil blive stillet i Spidsen, derefter vil de specielle, benævnte og ubenævnte *Torts* blive fremstillet. Stykket om *negligence* kan siges at udgøre en »almindelig Del«. *Negligence* kan nemlig ikke sideordnes med de specielle Torts. Man har ganske vist i ældre Tid undertiden talt om en *action of negligence* [5]); men det er givet, at *negligence* i Nutiden har en Betydning, der rækker langt ud over denne Klages Omraade. Det kan siges, at *negligence* i Nutiden er Udtryk for den »subjektive« Ansvarsbetingelse i nogle benævnte og en stor Gruppe ubenævnte *Torts;* faktisk nærmer man sig til Udformning af en almindelig Ansvarsregel svarende til Culpareglen, men helt er dette ikke naaet.

Negligence eller Forsømmelse er som juridisk Begreb i det væsentlige identisk med Culpa, saaledes som dette er beskrevet ovenfor i §§ 4—5 [6]). Der kan egentlig kun rejses Tvivl om, hvorvidt Begrebet overhovedet har noget med Skyld at gøre; det er muligt, at det rettest bør forstaas saaledes, at *negligence* foreligger

---

slet ingen Skade er sket. Dette siges at gælde overalt, hvor Sagvolderen har gjort Indgreb i en Klageren tilkommende absolut Ret (Eksempler herpaa haves ved *trespass* og *libel*). I saadanne Tilfælde tilkendes der *nominal damages*. Dette er oftest blot et Udtryk for en Anerkendelse af, at Parten har Ret. Disse Tilfælde falder udenfor vor Opgave. Der vil ogsaa blive set bort fra de særlige Regler om *exemplary damages*, der tillige rummer en Bod.

[4]) Begge disse Navne benyttes af *Pollock*. Til Oplysning om de nævnte Tilfældes Plads i Systemet af Torts kan henvises til Pollock's Skema (S. 7 f.), der ganske vist lader en Del tilbage at ønske. Det vil ses, at det navnlig er hans tredje Gruppe, der medtages, samt Tilfældene under A 1 og B 1, idet disse gaar ind under trespass.

[5]) En egentlig teknisk Klage af dette Navn har dog næppe eksisteret.

[6]) Begrebet forudsætter, at der handles uden Forsæt. Herfra vil der i det følgende blive set bort for Nemheds Skyld, da det forsætlige Retsbrud selvfølgelig paadrager Ansvar ialtfald i samme Omfang som det uforsætlige, og da Interessen knytter sig til Undergrænsen for Ansvaret. Det samme gøres af engelske Forfattere.

overalt, hvor der ikke handles forsvarligt (d. v. s. som en *bonus paterfamilias* vilde handle), ganske uden Hensyn til, om den handlende var utilregnelig (Barn eller Afsindig). Dette rent sproglige Spørgsmaal skal ikke forfølges her; men der hersker heller ikke Klarhed med Hensyn til selve Realiteten, om visse Børn og abnorme Personer bør gaa fri for Erstatningsansvar [7]).

Mærkeligt nok mangler der fuldstændig Domsafgørelser fra nyere Tid paa dette Punkt. Traditionen og vistnok endnu den herskende Opfattelse gaar i Retning af at drage disse Personer til Ansvar ganske som andre [8]). Herfor findes ogsaa enkelte Udtalelser i Domspræmisser *(dicta)*. Paa den anden Side findes der ogsaa Udtalelser, der gaar ud paa, at de gaar fri for Ansvar, hvor deres Ungdom eller Sygdom gjorde det umuligt for dem at forstaa Handlingens Natur og Følger. Og med Hensyn til Børn hævder adskillige, at de kun hæfter, naar de ikke har vist den Agtpaagivenhed, man kan forlange af Børn i deres Alder [9]). Denne Mening finder en vis Støtte i de Domme, der angaar Børns »egen Skyld«; thi her staar det fast, at man ikke anvender samme Maalestok som for Voksne. Dette er vel ikke ubetinget afgørende [10]); men det forudsættes dog i *Lynch v. Nurdin*, at Reglerne er de samme for de to Tilfælde. Der er derfor nogen Grund til at antage, at der vil blive taget Hensyn til ung Alder.

Paa den anden Side er det indtil videre sandsynligst, at de Afsindige vil blive anset for ansvarlige. Der haves ogsaa fra New Zealand en enkelt Dom, der paalægger Ansvar for Angreb paa Person, skønt Angriberen var utilregnelig [11]); og fra Amerika fin-

---

7) Se til det følgende *Pollock* S. 55 f., *Salmond* S. 62 f. og 65 f., *Holmes* S. 109, *Clerk and Lindsell* S. 49 ff.

8) Der gøres Undtagelse ved de Retsbrud, der kræver en særlig subjektiv Betingelse (d. v. s. en særegen Retning af den handlendes Vilje), saasom en særlig retstridig Hensigt; men dette faar ingen Betydning paa vort Felt. — Se dog *Pollock* S. 55, der bruger en lignende Vending i en Betydning, der aabenbart rækker langt videre.

9) Saaledes *Holmes* l. c. og *Salmond* S. 62 f. Det synes ogsaa at være et lignende Standpunkt, der ligger bagved *Pollock*'s Sætning.

10) Dette fremgaar af en Sammenligning med Reglerne om Voksne, der lider af Mangler som Blindhed eller Døvhed, idet her en tilsvarende Regel gælder ved egen Skyld, medens de dog ellers er ansvarlige ganske som raske Personer.

11) Denne Dom er citeret hos *Pollock* S. 56. — Hvor Henvisninger iøv-

des talrige Domme, der paalægger Sindssyge Ansvar som normale Personer.

Bortset fra dette Punkt kan der ikke rejses stor Tvivl om, at Begrebet *negligence* forstaas som ovenfor angivet. Dette fremgaar af den Udtalelse, der er blevet den klassiske Beskrivelse af, hvad der forstaas derved: »*negligence* er Undladelsen af at gøre noget, som en fornuftig Mand, ledet af de Betragtninger, der i Almindelighed bestemmer Menneskers Handlemaade, vilde gøre, eller Foretagelsen af noget, som en forsigtig og fornuftig Mand ikke vilde gøre« [12]).

Disse Ord fremhæver kort og skarpt de to afgørende Momenter: at der anlægges en almindelig Maalestok — ikke en individuel —, og at Bedømmelsen dog sker udfra den handlendes Situation. Dette har ogsaa været fastslaaet i engelsk Domspraksis, saa længe *negligence* i moderne Forstand har været kendt.

Som Vidnesbyrd herom kan anføres Dommen i *Vaughan v. Menlove* (1837). Her drejede Sagen i Appelinstansen sig om Rigtigheden af Underretsdommerens Vejledning til Juryen. Den gik ud paa, at Indstævnte var pligtig at handle »med saadan en fornuftig Forsigtighed *(reasonable prudence)*, som en forsigtig Mand vilde have udvist under saadanne Omstændigheder«. Appellanten ankede herover og hævdede, at det kun kunde kræves, at vedkommende handlede efter sit bedste Skøn; men Underdommerens Retsbelæring blev godkendt. Fra Voteringen findes der flere karakteristiske Udtalelser af *Tindal (Chief Justice):* »Den Omhu, som en forsigtig Mand viser, har altid været den antagne Regel. — I Stedet for at sige, at Ansvaret for *negligence* skulde følge med hvert Individs Dom, hvilket vilde være lige saa variabelt som hvert

---

rigt mangler ved de i Afsnittet om England anførte Domme, findes de i den bag i Bogen givne Fortegnelse.

12) Baron Alderson i *Blyth v. Birmingham Waterworks.* Som egentlig Definition er Udtalelsen mangelfuld, hvorfor man i nyere Tid bestemmer negligence saaledes: »negligence er Brudet paa den Pligt, som Loven i visse Tilfælde paalægger, til at udvise saadan Dygtighed og Omhu, som er rimelig under det enkelte Tilfældes Omstændigheder .... Idet vi foreløbig antager, at der bestaar en Pligt til at vise Agtpaagivenhed, er negligence Undladelsen ....« (herefter aftrykkes Baron Alderson's ovf. gengivne Ord); se *Addison* S. 701 og S. 703. Se ogsaa *Beven* i Negligence in Law, 3. ed. (London 1908), der S. 6 siger, at negligence er »et Brud paa en legal Pligt til at vise Agtpaagivenhed«.

Individs Fod, bør vi snarere slutte os til den Regel, der i alle Tilfælde kræver Hensyn til den Omhu, som en Mand, der er i Besiddelse af sædvanlig Forsigtighed, vilde iagttage«.

Negligence kan da for saa vidt siges at være et objektivt Begreb, som det slet ikke tager Hensyn til Personens Indre. Det afgørende er alene, om en vis Handlemaade er iagttaget [13]).

Det udviklede viser, at Begrebet *negligence* er en *Enhed;* man opløser det ikke i en »objektiv« og en »subjektiv« Bestanddel. Derimod kommer man til i en anden Retning at foretage en Opløsning af Begrebet, naar man — som det er blevet almindeligt i senere Tid — definerer *negligence* som et *Pligtbrud* [14]). Spørgsmaalet bliver nemlig dels, om der overhovedet bestaar en Pligt til at vise Agtpaagivenhed i det foreliggende Tilfælde, dels hvilket nærmere Indhold denne Pligt har, og om den in concreto er blevet overtraadt [15]).

---

13) Jfr. *Holmes* S. 110: Det er alene det Ydre, Loven ser paa; *Clerk and Lindsell* S. 493—94: negligence har intet at gøre med Sindstilstand. Særlig kraftigt hævdes det, at Individualiteten er irrelevant, af *Terry:* Leading Principles of Anglo-American Law, Philadelphia 1894, § 203—04; se ogsaa *Salmond* S. 26 f. Enkelte Forfattere vil dog gøre Undtagelse i visse Tilfælde, f. Eks. ved Blindhed; se *Holmes* S. 109 og *Pollock* S. 56 samt *Halsbury* under: Negligence § 630 Note b.

14) Ordet Pligtbrud svarer i denne Omskrivning af negligence ganske til »retstridig Handling« (i nordisk Forstand), naar dette Begreb ikke bestemmes rent objektivt, men paa Grundlag af et bonus paterfamilias-Skøn udfra den handlendes Situation. En saadan Handling vil ogsaa i engelsk Ret kunne kaldes retstridig *(unlawful, wrongful);* men disse Udtryk bruges ikke altid i denne Betydning. Sagen er, at alle *Torts* kaldes »*wrongs*«; man antager, at der foreligger et civilretligt Retsbrud *(wrong, injury* i gammel Betydning = *injuria)* overalt, hvor der haves et Skadeserstatningskrav. Dette skyldes, at Skadeserstatning i *Common Law* var det eneste Retsmiddel af Betydning — bortset fra Egenmagt —, medens Reglerne om *injuctions* (Forbud mod eller Paalæg om Handlingers Foretagelse ved foreløbig Retskendelse eller endelig Dom) tilhørte *Equity* og knyttedes til de i Common Law uddannede Begreber uden at ændre dem. Følgen heraf er, at der ingen materiel Enhed er i Begrebet *wrong.* I nogle Tilfælde (f. Eks. ved *conversion*) falder det sammen med vor Videnskabs objektive Retstridighedsbegreb, i andre (ved *negligence*) dækker det samme Omraade som den retstridige, forsætlige eller uagtsomme Handling. Endelig omfatter det efter den herskende Opfattelse endog Tilfælde, hvor vi vilde tale om retmæssige Handlinger med Erstatningspligt.

15) Formaalet med denne Sprogbrug er det samme, som tilstræbes hos os ved Sondringen mellem »Retstridighed« og »Forsæt og Uagtsomhed«; naar

I de Tilfælde, hvor Ansvaret er betinget af negligence[16]), kræves iøvrigt lignende Betingelser som i dansk Ret. Her skal kun omtales, at man i Reglen ogsaa i engelsk Ret fastholder Kravet om, at Skaden skal være foraarsaget i juridisk Forstand (være en adækvat Følge) af den retstridige Handling; det udtrykkes jævnligt saaledes, at den skal være en *natural and probable consequence* af Handlingen.

Bevisbyrden for *negligence* (Handlingens Retstridighed) paahviler i Almindelighed skadelidende; men de engelske Domstole anerkender i ret vidt Omfang, at selve Foraarsagelsen af Skaden paa Grund af de faktiske Forhold kan skabe den fornødne Formodning herom[17]).

§ 46.

Trespass.[1])

Det er naturligt at begynde den specielle Fremstilling med *trespass-Klagen*. Det er den ældste af de vigtigere Retsbrudsklager, idet de fleste af dens Forgængere er gaaet af Brug; og den danner Grundlaget for det allermeste af »*the Law of Torts*«, idet næsten alle den nyere Tids andre Retsbrudsklager er »*actions on the case*« dannet ved Analogi fra *trespass*-Klagen i Medfør af »*Statute of Westminster II*«. Forstaaelsen af den forudsætter et vist Kendskab til den historiske Udvikling.

Retstridighedsbegrebet ikke anvendes til Bestemmelse af negligence, er det tildels, fordi man vil fremhæve Kravet om, at Handlingen skal have været retstridig netop i Relation til den krænkede Person og Interesse; thi Ordet Pligt gør det nærliggende at tale om Pligt overfor en bestemt Person eller i en bestemt Retning; men det falder Englænderne unaturligt at bruge Ord som *unlawfulness, wrong, negligence* paa denne Maade; disse Begreber er absolute, d. v. s. Handlingen er enten *unlawful, negligent* eller den er det ikke. I Betragtning heraf er det særlig naturligt, at man har valgt den nævnte Terminologi, fordi de to nævnte Betingelser spiller en særlig stor Rolle i engelsk Ret, netop fordi Reglen om negligence ikke omfatter hele Skadeserstatningsrettens Omraade.

16) Spørgsmaalet, i hvilke Tilfælde dette gælder, kan ikke besvares her, da det afhænger af hele den følgende Undersøgelse.

17) Grundsætningen *res ipsa loquitur;* se om denne f. Eks. *Salmond* S. 32 ff., og *Pollock* S. 459 ff.

1) Reglerne om Dyrs trespass behandles ndf. § 47 II.

Trespass-Klagen er øjensynlig begyndt som en delvis kriminel Klage [2]). Udgangspunktet var, at der forelaa et Brud paa Kongens Fred, hvorfor Fredsbryderen blev krævet til Ansvar for de kongelige Domstole, og disse afgjorde da tillige det privatretlige Mellemværende. Kernen i *trespass*-Deliktet var, at Indstævnte med Vold og væbnet Magt *(vi et armis)* og imod Kongens Fred *(contra pacem domini regis)* havde gjort Indgreb i Klagerens Besiddelse af hans Land eller Gods eller hans Legeme. Men Kravet om Vold og Fredsbrud afsvækkedes i den Grad, at de højtidelige Ord nærmest blev en tom Lyd. Klagen kom til at omfatte ethvert Indgreb i Ting i Klagerens Besiddelse eller hans Legeme, det være sig nok saa ringe; den blotte retstridige Berøring af Klagerens Person eller Ejendele er tilstrækkelig [3]). Formelt fastholdtes imidlertid de gamle Betingelser, og dette hindrede *trespass*-Deliktet i at udvikle sig til en altomfattende Klagegrund. De vigtigste Grænser, som Domstolene efterhaanden fastslog for Begrebet, var følgende:

Der maa foreligge et *Angreb paa Besiddelsen* (1); derfor falder en Besidders skadegørende Handlinger udenfor. Det kræves, at der er anvendt *Vold* (2), dette Ord taget i sin videste Betydning. Det vil sige, at der kræves et Angreb paa vedkommendes Legeme eller Ejendele med fysiske Midler; og herved forstaas noget mere solidt end saadanne Ting som Røg eller Gnister; der kræves noget, man kan tage og føle paa *(tangible)*. Endelig (3) skal Skaden være *direkte (direct* eller *immediate* i Modsætning til *consequential)*. Det er ikke let at bestemme nøjagtigt, hvad der ligger heri [4]). Man kan vistnok sige, at *trespass* foreligger, selv hvor Skaden tilføjes ved Hjælp af livløse Ting, naar de er sat i Bevægelse ved en positiv Handling og Bevægelsen vedvarer og

---

[2]) Se til det følgende *Pollock & Maitland:* The History of English Law II S. 166 ff., 525 ff., 564, 572, 620; *Holdsworth:* A History of English Law II S. 307 ff., 378 f.; *Jenks:* A short History of English Law S. 53 f., 137 f.; *Maitland* i Harvard Law Review III S. 177 ff.

[3]) Trespass foreligger endogsaa, selv om der ingen Skade er sket; dette er en af Hovedejendommelighederne ved trespass i Modsætning til »case«.

[4]) En logisk Sondring mellem de to Tilfælde er vistnok overhovedet umulig, jfr. *Salmond* S. 164 Note 7. Grænsen har navnlig Betydning for Sondringen mellem *trespass* og *nuisance* (ndf. § 48).

medfører Sammenstødet med skadelidendes Retsgoder. Derimod vil der kun foreligge »*case*«, hvor Tingen er kommet i Hvile og det retstridige ligger i den farlige Tilstand, den frembringer [5]). Sondringen falder derfor ingenlunde sammen med Forskellen mellem forsætlige og andre Skadetilføjelser [6]).

Trespass-Deliktet specialiseredes efterhaanden i forskellige Delikter. De fleste af de gjorte Sondringer interesserer ikke paa dette Sted; dog maa omtales den Hovedsondring, der blev gjort efter Objektet mellem: *trespass to land, trespass to goods,* og *trespass to person,* da det ikke er sikkert, at Spørgsmaalet, om Ansvaret er betinget af Forsømmelse, kan besvares ens for alle tre Tilfælde. Det er dog kun med Hensyn til *trespass to land,* at der er større Tvivl herom.

Ved *trespass to person* [7]) — eller det direkte Indgreb i Legemets Integritet ved fysiske Midler — er Kravet om negligence fastslaaet i et Par Domme fra den seneste Tid [8]); de er ganske vist ikke afsagt af nogen af de øverste Instanser, og Spørgsmaalet var i Forvejen meget omtvistet; men en Undersøgelse af den tidligere Retstilstand gør det klart, at man uden Betænkelighed kan anse deres Resultat som gældende Ret [9]).

---

5) De vigtigste Retsafgørelser er *Reynolds v. Clarke, Scott v. Shepherd* samt *Leame v. Bray.* De nævner følgende Eksempler: Hvis en Mand kaster et Brændestykke ud paa Landevejen og rammer en anden, foreligger trespass; hvis den anden falder over Brændestykket, medens det ligger paa Vejen, er det »case«. Hvis jeg hælder Vand ud paa Naboens Grund, er det trespass; hvis Vandet fra min Tagrende falder paa hans Grund, er det »case«. Hvis jeg med min Vogn — omend ufriviligt — paakører en anden Vogn, begaar jeg trespass; men hvis en anden paakører min Vogn, som jeg har ladet staa paa Gaden i Mørket, er jeg ikke skyldig i trespass.

6) Se *Leame v. Bray.*

7) Trespass omfatter historisk ikke Drab. Ved Lord Campbell's Act (*The fatal accidents Act* 1846, med Tillæg af 1908) fik en Række paarørende dog Ret til at kræve Erstatning.

8) *Holmes v. Mather* (1875) og *Stanley v. Powell* (1891).

9) De nyere Undersøgelser, især *Wigmore*'s Afhandling i Harvard Law Review VII, S. 315 ff., 383 ff., 441 ff., har gjort det temmelig sikkert, at den engelske Ret er begyndt at forlade det ældre, ubetingede Ansvar allerede i det fjortende Aarhundrede og gradvis har nærmet sig til Culpareglen. Allerede i det 16.—17. Aarhundrede opstilledes »inevitable necessity« som Ansvarsfrihedsgrund, og under dette Navn indbefattes flere og flere Tilfælde. Ligeledes møder man fra det 17. Aarhundredes Begyndelse Udtryk som Fejl

Med Hensyn til *trespass to chattels (goods)* — der betegner det direkte Angreb med fysiske Midler paa Løsøre, som er i en andens Besiddelse — mener man at kunne slutte fra *trespass to person,* da disse Tilfælde i de fleste Retninger behandles ens og i Modsætning til *trespass to land* [10]). Dog er Spørgsmaalet ikke uomtvistet.

Adskilligt større Tvivl volder Spørgsmaalet, om der kræves Forsømmelse ved *trespass to land* [11]). Kærnen i dette Retsbrud er den objektivt retstridige Betræden af fast Ejendom, som er i en andens Besiddelse; derfor kaldes det *trespass quare clausum fregit.* Det kræves ikke, at der skal være et Gærde eller Lukke, og *trespass* foreligger ved den ringeste Overskridelse af Grænsen for Ejendommen. Fra dette Udgangspunkt er Begrebet blevet udvidet, saa at det rummer en Mængde forskellige Ting. *Trespass*-Klagen tjener derfor mange forskellige Formaal; paa dette Sted interesserer det os kun, at det er den almindelige Erstatningsklage for Skade, der tilføjes en fast Ejendom af en Ikke-Besidder ved direkte fysiske Indgreb [12]).

Med Hensyn til Spørgsmaalet, om Ansvar i dette Tilfælde er betinget af Forsømmelse, er Meningerne meget delte [13]). Dog er det navnlig videnskabelige Forfattere, der taler for at kræve Forsømmelse, medens de praktiske Jurister overvejende hælder til den modsatte Anskuelse [14]).

(fault) og Forsømmelse *(negligence)* brugt som Modsætning til *inevitable necessity.* Principielt var Culpareglen derfor anerkendt; men praktisk var der en betydelig Forskel, idet man endnu i nogen Tid kun har ladet Ansvarsfrihed indtræde i typiske Tilfælde. Hvornaar man er naaet til den almindelige, frie Skønsregel, som anvendes i Nutiden, kan ikke angives med Bestemthed; antagelig er det i sidste Del af det 18. Aarhundrede, maaske kort efter 1800. — Naar man siden en Tid kom i Tvivl om, hvorvidt Culpa krævedes, var det, fordi man forsaa sig paa Udtrykkene i enkelte Domme, der alene tilsigtede at udtale, at der ikke krævedes Forsæt.

10) Se *Pollock* S. 359 f. Om en enkelt Modifikation se Note 13 nedenfor.

11) Jfr. *Pollock* S. 356 ff., *Salmond* S. 166 ff.

12) Den egentlige trespass-Klage haves normalt kun af Ejendommens Besidder. En Ejer, der ikke besidder Ejendommen, har kun under visse Betingelser en analog *action on the case* (*Salmond* S. 172 f.).

13) Det staar fast, at Retsbryderen er ansvarlig, selv om han har foretaget Handlingen i begrundet god Tro paa, at han havde Ejendomsret eller anden tinglig Ret over Tingen. Dette gælder ogsaa ved Løsøre.

14) Jfr. dog Martin i *Fletcher v. Rylands* (1. Instans). — For et Par

§ 47.

Ansvar for Dyr.[1])

Engelsk Rets Regler om Ansvar for Skade, der foraarsages af Dyr, er ikke helt klare i alle Enkeltheder. Dog kan der med Sikkerhed opstilles to almindelige Regler. Den første angaar Skade paa Person (I), den anden Tingsskade, der foraarsages ved, at Dyr kommer ind paa fremmed Grund (II).

I. Med Hensyn til *Skade paa Person* maa der gøres en Sondring mellem farlige Dyr *(feræ naturæ)* og andre *(mansuetæ naturæ)*. Ved farlige Dyr forstaas Dyr, der er farlige for Mennesker [2]), og dette beror paa, om de hører til en Klasse af Dyr, som efter Retsordenens Opfattelse er farlige. Det er derimod ligegyldigt, om det enkelte Dyr har vist farlige Anlæg eller endog er tæmmet saaledes, at man har al Grund til at tro, at det ikke vil volde Skade [3]).

Sondringens Betydning er den, at Ansvaret med Hensyn til de farlige Dyr indtræder uden videre, medens det ved de andre Dyr er betinget af, at Ejeren vidste, at det paagældende (enkelte) Dyr havde en Tilbøjelighed til at gøre Mennesker Fortræd [4]). Iøvrigt behandles de to Tilfælde ganske ens.

Ansvaret paahviler den, der holder Dyret, og muligvis tillige Ejeren [5]). Det er ganske uafhængigt af, om der kan lægges ham eller hans Folk noget til Last. Han holder Dyret *paa egen Ri-*

Menneskealdre siden var det uomtvistet, at der ikke krævedes Forsømmelse, se *Barnes v. Ward.* Fra Amerika kan Dommen i *Guille v. Swan* (citeret hos Pollock S. 38 f.) vistnok anføres som Hjemmel for det ubetingede Ansvar.

1) Jfr. *Salmond* S. 203 f., S. 383—94; *Pollock* S. 509 ff.

2) Ridley i *Clinton v. Lyons.*

3) Se *Filburn v. the People's Palace* (Elefant). Ogsaa en Abe er farlig *(May v. Burdett)*, derimod ikke en Tyr *(Tillet v. Ward)* eller en Buk *(Jackson v. Smithson)*.

4) De ledende Afgørelser fra nyere Tid er *May v. Burdett* og *Cox v. Burbidge.* De to Regler fremstilles ofte som en Enhed, idet det siges, at Ansvaret er betinget af Bevidsthed om Dyrets Farlighed *(Scienter);* faktisk betyder dette dog ikke det samme i de to Tilfælde. Noget andet er det, at Reglerne har fælles Udspring.

5) Se *Mc. Kone v. Wood.*

siko [6]). Om der overhovedet findes andre Ansvarsfrihedsgrunde end skadelidendes egen Skyld, er Genstand for Tvivl; muligvis bør man antage, at vis major frigør [7]).

Det er ikke en Betingelse for Ansvar, at Dyret er kommet udenfor Indstævntes Ejendom, ja end ikke, at det er sluppet løs, naar det dog kan komme til at angribe Mennesker uden disses egen Skyld [8]). Paa den anden Side omfatter Reglen ogsaa den Skade, Dyret gør, efter at det er sluppet løs. Dog maa noget andet gælde om vilde Dyr, naar de definitivt er vendt tilbage til deres naturlige fri Tilstand [9]).

II. Ejeren (Holderen) af et Dyr er fremdeles ansvarlig for *Tingsskade*, som det foraarsager ved at komme ind *paa fremmed Grund*. I dette Tilfælde foreligger der ligefrem trespass [10]). De nærmere Betingelser for *trespass* begaaet af Kvæg er ganske de samme som for *trespass quare clausum fregit* begaaet af en Person. Det kræves saaledes, at Dyret kommer ind paa fremmed Grund, d. v. s. overskrider en anden Ejendoms Grænse; — hvor Dyr kommer ud paa Landevejen, foreligger der ikke *trespass* [11]). — Iøvrigt er det uden Betydning, om der findes et Gærde mellem Ejendommene eller ikke; men *trespass*-Klagen bortfalder dog, hvis Naboen havde Hegnspligt og det er hans Forsømmelse af denne Pligt, der er Aarsag til Kvægets *trespass* [12]).

Ansvaret indtræder ganske uden Hensyn til, om der kan lægges Ejeren (Holderen) noget til Last i Retning af Bevogtning af

---

6) »At his peril«, se *May v. Burdett*. Reglen gælder uden Forskel om de to Grupper af Dyr, se Dommene i Note 3.

7) Se dog *Nichols v. Marsland* (Underretsdommen), hvor Bramwell antyder, at Ejeren endog vilde være ansvarlig, hvis Dyret kom i Frihed ved Lynnedslag eller en Tredjemands Ondskabsfuldhed. *Baker v. Snell*, der angaar et Tilfælde, hvor Skaden muligvis skyldtes en Tredjemands hensynsløse Uagtsomhed, er næppe afgørende.

8) Se *Filburn v. People's Palace; May v. Burdett* og *Worth v. Gilling* (Lænkehund).

9) Jfr. Willes i *Cox v. Burbidge*.

10) Denne Regel skriver sig fra ældgammel Tid, da Dyrene selv opfattedes som Retsbrydere. Dette viser sig i selve det, at der foreligger trespass; thi hvis Dyrene var anset som Ting, vilde der i Reglen kun foreligge »case«.

11) Det er tilstrækkeligt, at en Del af Dyret kommer over Grænsen, se *Ellis v. Loftus Iron Co.* (Hest sparker igennem Gærdet).

12) Jfr. *Cronin v. Connor* og *Lawrence v. Jenkins*.

Dyret eller Tilsyn dermed [13]). Paa dette Omraade vedvarer det gamle *trespass*-Ansvar usvækket, hvad man end antager om Personers *trespass* paa fremmed Grund [14]). Erstatningspligten omfatter al den Skade, der er bevirket ved Retsbrudet, hvad enten der er Tale om Skade paa Afgrøde, Husdyr eller livløse Ting [15]). Dog er det en Betingelse, at Skaden er en naturlig eller sædvanlig Følge af det begaaede *trespass* [16]).

En ældgammel Undtagelse fra det ubetingede Ansvar gælder, hvor Kvæg lovligt drives ad en Vej eller Gade; i saa Fald indtræder Erstatningspligt kun, naar der er vist Forsømmelse [17]). Ansvarsreglen gælder iøvrigt ligesom den foregaaende ikke blot om Husdyr, men ogsaa om vilde Dyr; men med Hensyn til disse vil den i Reglen blive overflødiggjort af Reglen under I. Derimod har fra ældgammel Tid Hunde været undtaget [18]).

III. Det er noget tvivlsomt, om der kan paahvile en Ejer Ansvar for Dyr ud over disse Regler [19]). Med Hensyn til Personskade er det for det første muligt, at *trespass*-Reglen (ovf. II) medfører et ubetinget Ansvar, saafremt Skaden tilføjes af et Dyr, medens det ulovligt befinder sig paa fremmed Grund. Det synes

---

13) Se Erle i *Cox v. Burbidge;* Lord Coleridge i *Ellis v. Loftus Iron Co.* samt Præmisserne i *Fletcher v. Rylands.*

14) Nogle hævder, at Ansvaret maa bortfalde i Tilfælde af vis major, jfr. *Salmond* S. 390; dette er dog næppe rigtigt.

15) I og for sig omfatter trespass-Klagen ogsaa Skade paa Person, men det er tvivlsomt, om den faar praktisk Betydning her, jfr. ndf. III.

16) Se Erle i *Cox v. Burbidge.* Dette er alene en Anvendelse af den almindelige Regel om juridisk Foraarsagelse (ovf. § 45 i. f.). Enkelte dicta synes vel at kræve, at Skaden er af en Art, som man vidste, Dyret havde Tilbøjelighed til at gøre; men dette kan ikke fastholdes. Se *Lee v. Riley* (en Hoppe var en Nat kommet ind paa en nærliggende Mark og sparkede en anden Hest; Erstatning paalagdes, idet det fremhævedes (af Erle), at »det var umuligt for Ejeren at vide, hvorledes den vilde handle, naar den pludselig ved Nattetid kom ind paa en Mark mellem fremmede Heste«); se ogsaa *Ellis v. Loftus Iron Co.* (Note 11).

17) Se *Goodwyn v. Cheveley* samt *Tillet v. Ward.*

18) Se Harvard Law Review VII S. 452, og fra Nutiden *Sanders v. Teape.*

19) Hvor Dyr gør Skade, medens de er direkte under Menneskers Magt, f. Eks. hvor de benyttes til Ridning eller Kørsel, gælder de almindelige Regler om personlig Handling; jfr. *Holmes v. Mather,* sml. ogsaa den ved Note 17 omtalte Regel.

dog rigtigst at antage, at man altid vil kræve de ovenfor under I fremstillede Betingelser opfyldt [20]). Men fremdeles er det omtvistet, om man ved Siden af de ovenfor fremstillede Regler kan paaberaabe sig de almindelige Regler om *negligence* [21]). Der er flere Domme, der synes at forudsætte dette [22]). Alligevel er det ikke givet, at det er rigtigt. En Undersøgelse af Dommenes Indhold viser nemlig, at den Regel, de anvender, er den samme som den, der er fremstillet ovenfor under I [23]); og i ældre Tid var det utvivlsomt den almindelige Mening, at Ansvaret ikke gik ud over de ovenfor fremstillede Regler [24]). Det er dog muligt, at man er ved at forlade dette Standpunkt. Vejen dertil er aabnet ved, at man allerede har benyttet de sædvanlige Udtryk *(negligence),* og der findes Udtalelser i *Ellis v. Banyard* (C. A. 1911), der tyder paa, at man søger at komme bort fra de snævre Grænser for Ansvaret, som den ældre Regel drager [25]).

IV. Med Hensyn til Skade paa Gods, der foraarsages af Dyr, uden at disse begaar *trespass* (ovf. II), maa det vistnok antages, at der gælder Regler svarende til dem om Skade paa Person (ovf. I).. Ansvaret er altsaa betinget af, enten, at Ejeren (Holderen) ved, at Dyret har en Tilbøjelighed til at gøre saadan Skade som den, der fordres erstattet, eller at Dyret hører til en Klasse af Dyr, der er tilbøjelige til at stifte saadan Skade [26]).

---

[20]) Herfor findes dicta i *Cox v. Burbidge* og *Fletcher v. Rylands.*

[21]) Dette er ikke uden praktisk Betydning; thi efter de almindelige Regler maatte Ansvar indtræde i Tilfælde af mangelfuld Bevogtning, saa snart man *burde* vide, at Dyret havde farlige Anlæg; ja selv ved almindelige Dyr kunde der vel efter Omstændighederne foreligge Forsømmelse, naar de ikke var tøjret eller under Tilsyn. At Reglerne om negligence fører videre, fremgaar ogsaa af *Smith v. Cook.*

[22]) Se *Hadwell v. Righton, Jones v. Lee* og *Ellis v. Banyard,* der alle angaar Skade, lidt af Cyklister paa Landevejen; jfr. ogsaa Erle i *Cox v. Burbidge* samt *Clinton v. Lyons.*

[23]) Bankes siger udtrykkeligt (i *Jones v. Lee*), at negligence kun foreligger, hvor Ejeren vidste, at Dyret havde Anlæg til at volde saadan Skade. — Iøvrigt frifinder alle de nævnte Domme.

[24]) Se Willes og Williams i *Cox v. Burbidge.* Denne ældre Anskuelse er sikkert historisk rigtig, da Reglen om *scienter* ikke er andet end en efter Datidens Forhold afpasset Gennemførelse af Culpareglen.

[25]) Ialtfald maa det antages, at de almindelige Regler om *negligence* gælder ogsaa med Hensyn til Personskade, i det Tilfælde, der er omtalt ovenfor ved Note 17.

[26]) Der findes vel forskellige afvigende Anskuelser om dette Punkt, men

Hvis dette er rigtigt, kan man sammenfatte de under I og IV omtalte Tilfælde i en Regel, nemlig at Ejeren (Holderen) er ansvarlig for den Skade, der er foraarsaget i juridisk Forstand af Dyret, forudsat at han enten vidste, eller det maa antages efter Dyrets Natur, at det har en Tendens til at stifte Skade af saadan Art [27]). Denne Regel bliver da Hovedreglen om Ansvar for Dyr, idet *trespass*-Reglen (ovf. II) forholdsvis sjældent vil føre til Ansvar i videre Omfang [28]).

V. Ansvaret for *Hunde* er ordnet ved Lov [29]). Ejeren af en Hund er ubetinget ansvarlig for Skade paa Kvæg (Art. 7) — uden Hensyn til Stedet, hvor Skaden tilføjes —. For Skade paa Person gælder samme Regel som om andre Dyr, d. v. s. Ejeren er kun ansvarlig, naar han vidste, at Hunden havde en Tilbøjelighed til at angribe Mennesker. *Trespass*-Reglen er derimod stadig uanvendelig paa Hunde (Art. 1).

§ 48.

Vedvarende Ulemper i Naboforhold.[1])

Paa dette Sted skal der ikke gives nogen udtømmende Fremstilling af engelsk Rets Regler om Retsforholdet mellem Nabo-

---

da Spørgsmaalet har forholdsvis ringe praktisk Betydning, skal det ikke forfølges nærmere. Teksten stemmer formentlig med *Read v. Edwards, Tillet v. Ward* samt den Note 27 anførte Udtalelse.

27) Dette er paa det allernærmeste det samme, som Erle siger i *Cox v. Burbidge.*

28) Enkelte dicta (navnlig et af Blackburn i *Fletcher v. Rylands,* Appelrettens Dom S. 280 f.) synes at ville indbefatte ogsaa trespass-Reglen under den samme almindelige Grundsætning; men dette kan ikke fastholdes efter, hvad der er bemærket ovf. Note 16.

29) *The Dogs Act 1906,* 6 Edward VII c. 32. Tidligere gjaldt Reglerne under I ovf. ogsaa om Hunde.

1) Disse falder i Hovedsagen ind under Begrebet »*private nuisances*« — et Begreb, der ganske vist rækker meget videre. Nuisance er en meget ubestemt Benævnelse, der i Virkeligheden omfatter en Række mer eller mindre forskellige Retsbrud. Det centrale deri kan dog siges at være den retstridige Fremkaldelse af en Tilstand, der er farlig eller volder Ulempe. Det omfatter ved Siden af *private nuisances* ogsaa *public nuisances,* der rummer Handlinger, som er retstridige overfor Offentligheden (§ 50). Kærnen i Begrebet *private nuisance* er de Forhold, der omtales her — se den Definition, *Salmond* giver S. 189 f. —; men nogle medtager derunder enhver Virksomhed,

ejere. I Hovedsagen drages Grænserne for Ejernes Ret efter lignende Principer som i de andre Lande [2]). Ogsaa her har man med Hensyn til en stor Mængde generende eller skadelige Handlinger anerkendt en lignende Regel som den i BGB. § 906 [3]). Ved den nærmere Fastsættelse af Grænserne for Ejerens Raaden har man bevidst anlagt et rent praktisk Synspunkt [4]).

For at en Ejers Handling skal være retstridig (en *nuisance)*, maa det først og fremmest kræves, at den kan karakteriseres som en *usædvanlig* [5]) *Brug* af Ejendommen. De Ulemper, der følger af en sædvanlig Benyttelse af Ejendommen — med passende Hensyntagen til Naboerne — kan disse aldrig fordre Erstatning for, selv om de ikke er ganske uvæsentlige [6]). Men dernæst maa det kræves, at Ulempen er af en vis Betydning, at den væsentlig *(materially, substantially)* forringer almindelig Komfort [7]). Spørgsmaalet om, hvad der er en nuisance, vil derfor som oftest være et Gradsspørgsmaal [8]). Dette maa dog ikke forstaas saaledes, at der altid skulde kræves en bestemt »Grad« af Ulempe. Graden varierer først og fremmest efter de Krav, som en normal Livsførelse stiller [9]). Men fremdeles bør der ved Afgørelsen tages

---

der har en skadelig eller generende Virkning paa en fast Ejendom uden Hensyn til Stedet, hvor den foregaar. Fremdeles indbefattes undertiden derunder Handlinger, der er retstridige, fordi de gør Indgreb i Servitutrettigheder (§ 49, III). Endelig medtager man hyppigst ogsaa de Tilfælde, der omtales i § 49 I, hvor der foretages Handlinger, der alene er farlige for Naboen.

2) Se iøvrigt *Pollock* S. 416 ff., *Salmond* S. 189 ff.; *Garrett:* The Law of nuisances, 3. ed. især S. 138 ff. samt *Aschehoug* S. 42 ff.

3) Det er interessant, at Anerkendelsen af denne Sætning ikke synes at have voldt Vanskelighed i England. Man er nemlig gaaet ud fra den bekendte Maksime: *sic utere tuo ut non alienum lædas;* — Udgangspunktet er derfor paa en Maade det stik modsatte af det, man ofte ser paa Kontinentet, — og man har kun behøvet at anstrenge sig for at begrunde, at visse Ulemper dog ikke var *nuisances*, se som Eksempel herpaa *Bamford v. Turnley.*

4) Se Lord Cranworth i *St. Helen Smelting Co. v. Tipping.*

5) Undertiden bruges i Stedet for Udtrykkene naturlig og unaturlig; men Meningen hermed er ikke, at Ejeren altid har Ret til paa Stedet at udnytte alt, hvad der findes i Grunden, uden Hensyn til Ulempernes Størrelse; se *Bamford v. Turnley.*

6) Se navnlig *Bamford v. Turnley* og Lord Chancellor's Dom i *Rylands v. Fletcher* samt *Harrison v. Southwark etc. Water Co.*

7) Karakteristisk er i saa Henseende Dommen i *Walter v. Selfe.*

8) *Gaunt v. Fynney.*

9) I de her omhandlede Tilfælde vil Skønnet ogsaa kunne tage Hensyn

Hensyn til alle de særlige Omstændigheder. navnlig til Lokaliteten, men ogsaa til Tidens Forhold [10]).

I St. Helen Smelting Co. v. Tipping har Lord Westbury udtalt den Mening, at det kun er med Hensyn til blotte Ulemper, man bør tage Hensyn til Lokaliteten, men ikke, hvor der foreligger materiel (fysisk) Skade paa den faste Ejendom eller derpaa værende Ting [11]). Dette er dog næppe rigtigt og kan ikke engang siges at være blot indtil videre gældende Ret. I den nævnte Sag byggede de andre Lorder ikke paa denne Sondring, og den følges langt fra af alle [12]).

Enhver Brug af Ejendom, der medfører en Indvirkning paa en anden Ejendom af den i det foregaaende nævnte Art, er retstridig (er en *nuisance*), med mindre den har særlig Hjemmel.

---

til den forfulgte Interesses Art eller Formaalet med Handlingen (muligvis Motivet — hvad det er, der er afgørende, kan ikke undersøges her) ; se dicta i *Bamford v. Turnley* og *Harrison v. Southwark etc. Water Co.* (Vaughan Williams) samt en positiv Anerkendelse heraf i *Christie v. Davey* (1893). — En modsat Regel gælder ialtfald i visse Tilfælde, der ikke behandles paa dette Sted; se *Bradford v. Pickles.* Jfr. *Vinding Kruse:* Arbejdets og Kapitalens Organisationer S. 208.

10) Se *Sturges v. Bridgman* (C. A. 1879) og *Polsue v. Rushmer* (House of Lords 1907). — Derimod tages der ikke Hensyn til særlige Forhold hos Naboen, der gør, at han paavirkes mere end andre; se *Walter v. Selfe; Smith v. Kenrick; Robinson v. Kilvert* samt *Eastern & S. African Telegraph Co. v. Cape Town Tramways Co.* (Privy Council 1902). Dog er der selv i et Fabrikkvarter Grænser for Ulemperne, efter hvad der er rimeligt og sædvanligt, se *Polsue v. Rushmer.*

11) Saaledes ogsaa *Garrett* l. c. S. 168 ff.; sml. *Salmond* S. 194 f., der gaar endnu videre.

12) Se nærmere *Clerk and Lindsell* S. 419. — Som Eksempler paa Forhold, med Hensyn til hvilke den ovf. gengivne Regel er blevet anvendt, kan nævnes: Ulemper ved Røg *(Crump v. Lambert; Smith v. The Midland Railway Co.);* ildelugtende eller paa anden Maade generende, sundhedsfarlige eller andre skadelige Uddunstninger *(Rapier v. London Tramways Co.; Broadbent v. The Imperial Gaslight Co.; Cooke v. Forbes);* Larm *(Broder v. Saillard; London Brighton & S. C. Railway Co. v. Truman);* Rystelse *(Malone v. Laskey; Hammersmith Railway Co. v. Brand);* stærk Hede *(Robinson v. Kilvert; Reinhardt v. Mentasti);* Smitstof fra et Hospital *(Metropolitan Asylum v. Hill)* samt elektrisk Strøm *(National Telephone Co. v. Baker).* Fremdeles det Tilfælde, at Vandet, der findes i en Grund, forurenes ved at Naboejeren forurener Grundvandet i sin Ejendom *(Turner v. Mirfield; Ballard v. Tomlinson).* — De i det foregaaende omtalte Domme falder ogsaa ind under disse Grupper.

Dette fastholdes — ialtfald principielt [13]), — skønt man i England ikke kender noget, der svarer til de andre Landes Ordning, hvorefter en Godkendelse af en dertil indsat administrativ Myndighed kan gøre Handlingen retmæssig. For at en Handling skal være retmæssig, udkræves der *Lovhjemmel* paa lignende Maade som efter vor Grundlovs § 82 [14]).

Virksomheder, der ikke har Koncession, er altsaa principielt retstridige, naar de medfører usædvanlige Ulemper; med Hensyn til dem vil der derfor ikke blive Anvendelse for Grundsætningen om Erstatning for retmæssige Handlinger [15]). Derimod maa det antages, at Erstatningspligt indtræder, saa snart Virksomheden er retstridig, uden at der kræves Culpa (negligence). Dette synes at fremgaa af Dommene i *Humphries v. Cousins* og *West v. Bristol Tramways Co.* (C. A. 1908); men ialtfald kan det sluttes af de

---

[13]) Se Note 15 nedenfor.

[14]) Dette fremgaar af forskellige dicta, navnlig i Bamford v. Turnley og Broadbent v. The Imperial Gaslight Co. Begge Domme gaar klart ud fra, at Forbud og Erstatning altid maa følges. Den sidste er endogsaa et Præjudikat for, at der ved Afgørelsen af Spørgsmaalet, om Virksomheden er retmæssig, ikke kan tages Hensyn til dens større eller mindre Nyttighed for Samfundet. — Klart afgørende Præjudikater om Spørgsmaalet i Almindelighed findes ikke, fordi det er en gammel Grundsætning, at Sagsøgeren ikke har et ubetinget Retskrav paa at faa »*injunction*« mod en retstridig Handling, idet dette Retsmiddel anvendes diskretionært af Domstolene (se nu 21—22 Vict. c. 27, § 2); thi herved aabnes der Domstolene en Mulighed for faktisk at tillade visse Handlinger, skønt de benævnes retstridige. Imidlertid kan det betragtes som saa godt som fastslaaet, at der altid maa gives *injunction* mod vedvarende (i længere Tid fortsatte) retstridige Virksomheder. Dette fremgaar navnlig af Lord Cairns' Votum i *Hammersmith Railway Co. v. Brand;* se ogsaa de lige ovf. nævnte Domme.

[15]) Det er dog muligt, at der undtagelsesvis forekommer Tilfælde, hvor der gives Erstatning for retmæssige Handlinger. Thi der findes enkelte Domme, der nægter at give »injunction«, skønt de paalægger Erstatning; og ialtfald i et Tilfælde er det muligt, at dette skyldes en Hensyntagen til Virksomhedens Nytteværdi (Samfundsgavnlighed): se *Foster v. Warblington Urban District Council* (1906). Her havde de kommunale Autoriteter ledet Kloaker ud i Havet nær ved et Sted, hvor Sagsøgeren havde haft sine Østers anbragt, og derved var Stedet blevet uegnet dertil. Her tilkendte Dommen Erstatning, men nægtede at give *injunction.* (Dette Spørgsmaal forelaa dog ikke i Appellen). Her foreligger derfor muligvis et Eksempel paa, at der er givet Erstatning for en retmæssig Handling; men der var heller ikke Tale om en *nuisance* i Forholdet mellem almindelige Ejendomme.

Domme, der omtales nedenfor i § 49. Spørgsmaalet skal ikke forfølges videre, da det kun har ringe praktisk Betydning, nemlig alene med Hensyn til den Tid, der hengaar, indtil Tilstandens Farlighed kunde være opdaget og afhjulpet [16]). Ansvaret paahviler normalt ikke Ejeren som saadan [17]), men Besidderen, der ogsaa i et vist Omfang er ansvarlig for de *nuisances*, der er skabt af andre [18]).

Med Hensyn til de Virksomheder, der drives lovligt i Henhold til *Koncession* (Lovhjemmel), afviger engelsk Ret skarpt fra fransk og tysk Ret; thi Reglen er, at Erstatningspligt ikke indtræder, selv om Virksomheden medfører usædvanlige Ulemper, med mindre en saadan Pligt er paalagt Virksomhedens Indehaver ved Koncessionen (Loven).

Denne Regel blev endelig fastslaaet i 1868. I Forvejen havde Spørgsmaalet givet Anledning til heftig Strid og endogsaa til, at et Par Domme gik imod tidligere Afgørelser. Spørgsmaalet kom op i Anledning af Jernbanernes Indførelse. I *Rex v. Pease* (1832) blev det afgjort, at der ikke kunde faas Dom, der tilpligtede et Jernbaneselskab at indstille Togkørslen paa Grund af de Ulemper, den medførte paa et enkelt Sted. I 1858 rejstes Spørgsmaalet, om der kunde kræves Erstatning for Ild tændt ved Gnister fra et Lokomotiv *(Vaughan v. Taff Vale Railway Co.)*. Dette antog Baron *Bramwell* trods Afgørelsen i *Rex. v. Pease;* men Dommen ændredes ved Appel. Ikke desto mindre fastholdt Bramwell sin Anskuelse og begrundede den mesterligt i *Bamford v. Turnley* [19]). Og da Spørgsmaalet paa ny kom op i en Sag, der angik Rystelser, foraarsaget af Jernbanedrift *(Hammersmith Railway Co. v. Brand)*, lykkedes det ham endogsaa at faa Majoriteten i Appelretten *(Exchequer Chamber)* med sig, saa at Erstatning blev paalagt. Da Sagen kom for Overhuset, kaldte Lorderne, som det undertiden sker i særlig vanskelige Tilfælde, Underinstansernes Dommere til Raad; og disse udtalte sig alle — med Undtagelse af *Blackburn* — for at paalægge Erstat-

---

16) Jfr. ovenfor § 11 ved Note 7 ff., § 10 Note 8.

17) Se *Salmond* S. 226 f., 229 ff.

18) Se herom *Clerk & Lindsell* S. 450, *Salmond* S. 227 f., *Pollock* S. 444. — *Ret* til Erstatning har alene Besidderen af Naboejendommmen; se *Malone v. Laskey*.

19) Hans Begrundelse er delvis refereret ovenfor § 10 i. f.

ning, saaledes ogsaa en, der selv i sin Tid havde stemt for Frifindelse (*Lush*). Ikke desto mindre statuerede Overhuset det modsatte Resultat med to Stemmer mod en (Lord *Chelmsford* og Lord *Colonsay* imod Lord *Cairns*).

Denne Afgørelse blev skæbnesvanger for engelsk Skadeserstatningsret, idet den spærrede Vejen for Fremskridt paa et af de vigtigste Punkter. Det engelske Retssystem spillede for en Gangs Skyld Fallit. Thi der var ingen af Dommerne, der saa sig i Stand til at bestride, at det vilde være den hensigtsmæssigste Løsning at paalægge Erstatning. Naar man dog kom til det modsatte Resultat, var det alene, fordi man ansaa det for nødvendigt at antage, at Handlingen var retmæssig, og fordi man mente ikke at have Hjemmel til at paalægge Erstatning for en retmæssig Handlings Følger [20]).

Siden da har den omtalte Regel staaet fast [21]). Den maa imidlertid ikke forstaas saaledes, at enhver Handling er lovlig, fordi den foretages under Udførelsen af en koncessioneret (lovhjemlet) Virksomhed. Ansvarsfrihed indtræder kun, naar Virksomheden drives retmæssigt (paa lovlig Maade). Man udtrykker denne Regel saaledes, at det kræves, at Loven gør det lovligt netop at skabe den paagældende Ulempe (Skade); dette vil bero paa en Fortolkning af den enkelte Lov. Normalt vil den paagældende Handling kun være retmæssig, naar den foretages med Iagttagelse af alle rimelige Sikkerhedsforanstaltninger [22]). Men det kan ogsaa tænkes, at Loven slet ikke giver nogen Ret til at skabe Ulemper (Skader),

---

20) Dette Standpunkt deles ogsaa af Lord Cairns, der imidlertid mener at kunne støtte Erstatningskravet paa de Jernbanelove, der foreskriver, at der skal betales Erstatning for Skade, der bevirkes ved Jernbanens Anlæg *(construction)*; sml. herved fransk Praksis (ovenfor § 38 ved Note 7—8).

21) Den er saaledes anvendt i *London Brighton & S. C. Railway v. Truman* (House of Lords 1885); *Attorney general v. Metropolitan Railway; Harrison v. Southwark etc. Water Co.* og *National Telephone Co. v. Baker.* Sætningen er ogsaa blevet anerkendt af Privy Council baade for Sydafrika (»hollandsk-romersk« Ret) i *Eastern and S. African Telegraph Co. v. Cape Town Tramways Co.*, og for Provinsen Québec (væsentlig fransk Ret) i *Canadian Pacific Railway v. Roy.*

22) Se *Geddis v. Proprietors of Bann Reservoir, Fremantle v. London & N. W. Railway Co., Smith v. The Midland Railway Co.* og *Mc. Clelland v. Mayor of Manchester.* — Sætningen udtrykkes i Reglen saaledes, at der trods Lovhjemmelen dog hæftes for negligence.

der gaar ud over det sædvanlige Maal [23]). Domstolene fortolker Lovene saa snævert som muligt i denne Retning og begrænser derved Virkningen af Grundsætningen i *Hammersmith Railway v. Brand.*

Denne Grundsætning medfører dog ingenlunde, at alle koncessionerede Virksomheder gaar fri for Erstatningspligt. Som oftest vil de vel endogsaa blive ansvarlige, naar de medfører Ulemper, der gaar ud over det sædvanlige; thi de senere Koncessionslove indeholder i Reglen den Bestemmelse, at Loven ikke fritager for Erstatningspligt, saafremt en saadan maatte følge af *Common Law*'s Regler [24]). For disse Loves Omraade bliver Reglen i England faktisk den samme som i de andre Lande, kun at man i England giver Individerne en kraftigere Beskyttelse for deres Interesser, idet man gennemfører den samme Grundsætning som vor Grundlovs § 82 og kræver Lovgivningsmagtens Sanktion for at anerkende en Handling som retmæssig, der medfører, hvad der efter *Common Law* er en *nuisance* [25]).

Den engelske Ret staar derfor alene tilbage for de andre Landes Ret paa dette Punkt, fordi man oprindelig — da Retsspørgsmaalet endnu ikke var løst og Erfaringerne om de Ulemper, Nutidens Anlæg medfører, kun faa — ikke traf Bestemmelse om Udredelse af Erstatning i Lovene.

---

[23]) Se *Metropolitan Asylum v. Hill; Rapier v. London Tramways Co.; Canadian Pacific Railway v. Parke.* Disse Domme voldte en Tid store Vanskeligheder, idet man ikke indsaa, at det hele er et Spørgsmaal om den enkelte Lovs Fortolkning.

[24]) Nogle Love gaar endnu videre, idet de siger, at Loven ikke berøver de private noget Retsmiddel, derfor heller ikke *injunction.* I saadanne Tilfælde bliver der heller ikke Plads for en Regel om Erstatning uden Retsbrud, da Virksomheden trods Loven er retstridig, naar Ulemperne gaar ud over det sædvanlige.

[25]) Det er forstaaeligt, at man er kommet til dette Resultat i England, hvor Domstolene altid har vist stor Omsorg for at beskytte Individernes Interesser. Det Indgreb i Personens Retssfære, saadanne Handlinger medfører, kan ofte være ligesaa alvorligt, som hvad man ellers forstaar ved Ekspropriation. I engelsk Ret ligger Forholdene særlig nær op ad hinanden; thi en *nuisance* kan have samme Karakter som en Servitut (ved Hævd bliver Handlingen retmæssig og en Servitut for Naboen), og omvendt kan man ved Ekspropriation paalægge en Servitut.

§ 49.

Handlinger, der er farlige for Naboer.

I. Ved Siden af den i § 48 omtalte Regel kender engelsk Ret flere almindelige Regler om Naboforholdet. Den vigtigste af disse angaar Ansvar for *Anlæg, der er farlige for Naboerne* [1]). Den herom gældende Retsregel kan udtrykkes saaledes:

Naar en Person for sine private Formaals Skyld bringer noget til sin Ejendom eller paa Ejendommen selv frembringer eller samler noget, der har en Tendens til at slippe ud af hans Herredømme, og som kan ventes at volde hans Naboer Skade, hvis det undslipper, saa holder han det paa sin Ejendom paa egen Risiko og bliver ansvarlig for den Skade, der foraarsages ved, at det undslipper, forudsat at hans Handling ikke blot er Udslag af en naturlig og sædvanlig Brug af Ejendommen [2]).

Denne Sætning hviler paa Dommen i *Fletcher v. Rylands* [3]). Sagens Omstændigheder var følgende: Fletcher var Ejer af en Kulmine. Under Minearbejdet stødte han paa Gangene af en for længst nedlagt Mine, der strakte sig ind under Rylands' Grund, men om hvis Eksistens R. var uvidende. R. lod paa sin Ejendom indrette et Vandreservoir til Brug for sin Mølle. Under Udgravningen hertil stødte man paa flere gamle Skakter, der var fyldt med Jord og Affald; men Ingeniøren, der ledede Arbejdet, anede ikke, at de førte til en nedlagt Mine. Da Reservoiret blev fyldt med Vand, gav Underlaget i en af Skakterne efter, og Vandet trængte ned i de gamle Minegange og løb derfra videre til F.'s Mine, der blev stærkt beskadiget. F. anlagde Sag mod R. for at faa Erstatning. I første Instans tabte han, men i de to Overinstanser fik han Medhold.

Dommen konstaterer, at R. personlig er uden Skyld; han havde antaget en dygtig Ingeniør og anede intet om Minen. Om

---

1) Ogsaa disse Tilfælde gaar ind under *nuisance* efter den almindelige Opfattelse (§ 48 Note 1). — Se til det følgende *Pollock* S. 497 ff., *Salmond* S. 200 ff. Den bedste Kilde er iøvrigt Privy Council's Dom i *Rickards v. Lothian.*

2) Jfr. *Halsbury* under »Nuisance« § 894.

3) Exchequer Chamber 1866 (Dommen blev afgivet af Blackburn paa Rettens Vegne), stadfæstet af House of Lords i 1868 under Navnet *Rylands v. Fletcher.*

Ingeniøren antages det derimod, at han ikke har vist fornøden Omhu, men herpaa lægges der ingen Vægt i det endelige Resultat. Dommen bygger nemlig Ansvaret paa en rent objektiv Betragtning [4]).

Skønt denne Dom i mange Henseender er fortræffelig klar og i Almindelighed anses for mønstergyldig, lader den en dog noget i Tvivl om, hvad der egentlig er det ledende Synspunkt. *Blackburn* sammenstiller Tilfældet dels med det, at man holder Dyr paa sin Ejendom, dels med visse af de i § 48 behandlede Naboretstilfælde. I senere Tid har der imidlertid været Enighed om at opfatte Reglen som et direkte Udslag af den almindelige Grundsætning om Retsforholdet mellem Naboejendomme: Sætningen *sic utere tuo, ut alienum non lædas.* Denne Opfattelse ligger allerede til Grund for Lord *Cairns'* Dom i Sagen, og den er nylig anerkendt af det samlede Privy Council i *Rickards v. Lothian* [5]).

---

[4]) Det afgørende Afsnit af Blackburn's Dom, der udtrykkelig er godkendt af Lorderne, lyder saaledes (S. 279—80): »Vi mener, at den virkelige Retsregel er, at den, der for sine egne Formaal bringer og samler og holder noget paa sin Grund, der kan ventes at gøre Skade, naar det undslipper, maa holde det der paa egen Fare, og — hvis han ikke gør det — er prima facie ansvarlig for al Skade, der er en naturlig Følge af, at det undslipper. Han kan undskylde sig ved at vise, at det er undsluppet paa Grund af vis major eller »Act of God« .... Den almindelige Regel, saaledes udtrykt, synes principielt retfærdig. Den, hvis Græs eller Korn afædes af hans Nabos løsslupne Kvæg, eller hvis Mine oversvømmes af Vand fra hans Nabos Reservoir, eller ind i hvis Kælder Naboens Kloakvand trænger, eller hvis Bolig gøres usund af skadelige Dampe fra hans Nabos Alkalifabrik, lider Skade uden egen Skyld; og det synes kun rimeligt og retfærdigt, at Naboen, der har bragt noget til sin Ejendom, som ikke af Naturen var der, noget, som er uskadeligt, saa længe det ikke kommer udenfor hans egen Ejendom, men hvorom han ved, at det er skadeligt, hvis det kommer ind paa Naboens Ejendom, er pligtig at oprette den Skade, der indtræder, hvis det ikke lykkes ham at holde det paa sin egen Ejendom. Havde han ikke bragt det ind paa den, kunde ingen Skade være sket, og det synes kun retfærdigt, at han maa holde det der paa egen Risiko, saa at ingen Skade kan ske, eller svare for de naturlige og forudsete Følger. Og efter Domspraksis anser vi dette for fastslaaet Ret, hvad enten de indbragte Ting er Dyr, Vand, Kloakafløb eller noget, der frembringer Uddunstninger.«

[5]) Efter denne Opfattelse skulde den her gjorte Sondring mellem § 48 og § 49, I være overflødig. Derfor ser man ogsaa »Principet i *Rylands v. Fletcher*« paaberaabt som Hjemmel for Afgørelsen i mange Tilfælde, der hører ind under § 48, saaledes i *National Telephone Co. v. Baker, Eastern etc. Telegraph Co. v. Cape Town Tramways Co., Crowhurst v. Amersham.*

De nærmere Betingelser for Ansvaret svarer derfor ogsaa ret nøje til dem, der opstilles med Hensyn til vedvarende Ulemper.

Reglen angaar *Naboforhold.* Derfor skal den Ting eller det Stof, der volder Skaden, findes paa en Persons Ejendom og derfra komme ind paa en andens; dog ligestilles i denne Henseende to Lejligheder i samme Hus med Naboejendomme [6]).

Tingen skal være farlig, og Faren skal være skabt ved en positiv menneskelig Handling. Derfor kræves det enten, at Tingen er transporteret til Ejendommen ved en menneskelig Handling, eller at den er frembragt af Mennesker, eller at den ved menneskelige Foranstaltninger bringes i en anden og farlig Stilling — f. Eks. hvor Regnvand opsamles i en Beholder eller Grundvand pumpes op. — Hvor det er en Ejeren uvedkommende Person, der har bragt Tingen ind paa Ejendommen eller anbragt den i den farlige Stilling, vil Ejeren normalt ikke være ansvarlig [7]).

Faren (den farlige Indretning) skal være af en *ekstraordinær Art.* Denne Begrænsning er ganske vist ikke udtrykt i Blackburns Dom i *Fletcher v. Rylands;* han kræver alene, at det er en Ting, som kan gøre Skade, hvis den undslipper, medens det er uden Betydning, om der er større eller mindre Udsigt til, at den vil undslippe. Begrænsningen er imidlertid fastslaaet ved senere Domme [8]). Den gældende Regel kan gengives med Privy Council's Ord i *Rickards v. Lothian:* »Det maa være en særlig Brug af Grunden, der medfører øget Fare for andre, og ikke blot en sædvanlig Brug af fast Ejendom eller saadan en Brug, som er forsvarlig under Hensyn til Samfundets almindelige Tarv«. Og det begrundes ved, at det vilde være ufornuftigt af Loven at paalægge ubetinget Ansvar i saadanne Tilfælde.

---

6) Det samme gælder to Ledninger i en Gade, *Charing Cross etc. Electricity Supply Co. v. London Hydraulic Power Co.* (ndf. v. Note 16), jfr. fremdeles *Midwood v. Mayor of Manchester* (ved Note 12).

7) Se et dictum i *Whitmores v. Stanford* og Dommen i *Box v. Jubb.*

8) Se *National Telephone Co. v. Baker; Blake v. Woolf* samt navnlig *Rickards v. Lothian.* Denne Sag angik Skade, som en Lejer havde lidt ved Oversvømmelse, der skyldtes, at en Vandhane i en ovenover liggende Lejligheds Toiletrum var aabnet og alle Afløb tilstoppede — tydelig nok af en ondskabsfuld Person. — Erstatning nægtedes, dels fordi Skaden antoges at skyldes en uvedkommende Persons ondskabsfulde Retsbrud (jfr. ndf. ved Note 10), dels fordi der kun forelaa en sædvanlig Brug af Ejendommen. Jfr. ogsaa *Ross v. Federn* og Lord Cairns' Dom i *Rylands v. Fletcher.*

Det er en Betingelse, at den farlige Genstand er anbragt i Grundbesidderens *egen Interesse,* eller nøjagtigere, at det ikke alene eller tillige er i skadelidendes Interesse, den er anbragt [9]).

Ansvaret er ikke betinget af Culpa *(negligence)*; og dette er meget vigtigt med Hensyn til de Tilfælde, der behandles i denne Paragraf. Ansvaret bortfalder dog dels efter de almindelige Regler om egen Skyld hos skadelidende, dels hvor Skadens Indtræden skyldes vis major *(Act of God)* eller en uvedkommende [10]) Tredjemands retstridige Indgriben, som ikke kunde og burde være afværget [11]).

Som Grundsætningen i *Fletcher v. Rylands* er udformet, vil det ses, at den har en betydelig Rækkevidde, idet den kan anvendes med Hensyn til enhver ekstraordinær Indretning paa en fast Ejendom, der udsætter Naboejendommene for en særlig Fare. Saaledes er der paalagt Ansvar, hvor et i en Gade nedlagt Kabel var smeltet, hvorved der udviklede sig Gas, som eksploderede og tændte Ild paa Klagerens Varer [12]); fremdeles hvor Gnister fra et Lokomotiv havde tændt Ild [13]); eller hvor Jordskred, der var foraarsaget ved Jordens Overrisling med Vand tilføjede en nærliggende Jernbanelinie Skade [14]). Endelig er det anerkendt, at Grundsætningen kan anvendes med Hensyn til Skade, der paa anden Maade end i Fletcher v. Rylands foraarsages ved Oversvømmelse af Vand [15]). Specielt er Erstatning blevet paalagt et Selskab, der med Lovhjemmel havde nedlagt Ledninger indeholdende Vand under stærkt Tryk, da der under Frost var gaaet Brud paa Ledningerne,

---

9) Dette Krav er allerede opstillet af Blackburn i *Fletcher v. Rylands.* Det er senere anvendt til at begrunde Frifindelsen i *Carstars v. Taylor; Anderson v. Oppenheimer* (C. A.) og subsidiært i *Blake v. Woolf.*

10) Ejeren er i et vist Omfang ansvarlig for andre Tredjemænds Handlinger, navnlig for de af ham antagne Entreprenørers; dette fremgaar allerede af *Fletcher v. Rylands.* Se iøvrigt *Clerk & Lindsell* S. 110 ff.

11) Se *Nichols v. Marsland; Rickards v. Lothian* (Note 8) ; jfr. *Carstars v. Taylor* og Blackburn's dictum i *Fletcher v. Rylands* (Note 4).

12) Se *Midwood v. Mayor of Manchester* (C. A.).

13) *Jones v. Festiniog Railway Co.* Se ogsaa om Landevejslokomotiver *Powell v. Fall* og *Gunter v. James.*

14) *Canadian Pacific Railway Co. v. Parke* (Privy Council).

15) Se navnlig *Nichols v. Marsland; Box v. Jubb; Rickards v. Lothian.* — I disse Tilfælde indtraadte der iøvrigt Frifindelse af forskellige Grunde.

hvorved nogle i samme Gade nedlagte elektriske Kabler beskadigedes [16]).

Reglens Betydning svækkes dog stærkt derved, at man antager, at *Lovhjemmel ophæver ethvert Ansvar* [17]). Ved Dommen i *Madras Railway Co. v. The Zemindar of Carvatenagarum* (Privy Council 1874) blev Reglen om Ansvarsfrihed endogsaa udvidet til at gælde, hvor den farlige Handling havde gammel sædvansmæssig Hjemmel; dette vil dog sikkert kun meget sjældent faa Betydning [18]).

Reglen om Ansvarsfrihed begrænses iøvrigt saa meget som muligt af Domstolene. Ansvaret bortfalder kun, saafremt Handlingen er hjemlet netop i den Skikkelse, hvori den er foretaget; og i denne Henseende stiller Domstolene meget strenge Krav. Dette fremgaar af *Jones v. Festiniog Railway Co.*, hvor et Jernbaneselskab blev anset ansvarlig for Skade, der var bevirket ved Gnister fra Lokomotivet, da Loven ikke udtrykkelig bemyndigede Selskabet til at anvende Damplokomotiver, og da herefter Selskabets Ansvar var begrundet i *Common Law* (Principet i *Fletcher v. Rylands).* Denne Dom, hvori *Blackburn* deltog, og som afsagdes kort efter *Fletcher v. Rylands,* er et stærkt Vidnesbyrd om, hvor gerne man smutter væk fra den trykkende Regel om Lovhjemmelens Virkning. En naturlig Fortolkning af den paagældende Lov kunde næppe vække Tvivl om, at Loven omfattede Retten til at anvende Damplokomotiver, ja, det kunde vistnok endogsaa lægges ind i nogle af dens Udtryk.

Iøvrigt vil Lovhjemmelen ofte være uden Betydning, fordi

---

16) *Charing Cross etc. Electricity Supply Co. v. London Hydraulic Power Co.* (1913), hvor Dommen omtaler og bygger paa en ganske lignende Afgørelse: *London Hydraulic Power Co. v. St. James Electric Light Co.* (1906, utrykt).

17) Den ledende Afgørelse for de her behandlede Tilfælde er *Vaughan v. Taff Vale Railway Co.* (§ 48 før Note 19). Sætningen er anerkendt af Privy Council i *Canadian Pacific Railway Co. v. Roy;* se fremdeles *Dunn v. Birmingham Canal Co.* samt dicta i *Geddis v. Bann Reservoir* (House of Lords 1878).

18) Dommen angik Oversvømmelse af et Vandreservoir i Indien; den støttedes paa, at »Zemindar«en havde en Pligt til at holde Reservoiret, og at saadanne Reservoirs er et nødvendigt og derfor normalt Led i Livet i Indien.

man i senere Tid i Reglen tager Forbehold i denne Henseende [19]). For saa vidt kunde det synes, at denne Regel maatte opfattes ganske som den, der er behandlet i § 48. Det er ogsaa den engelske Opfattelse, at Ansvaret efter Grundsætningen i *Rylands v. Fletcher* er et Retsbrudsansvar. For en rationel Betragtning er der imidlertid ikke Tvivl om, at den nævnte Grundsætning hjemler et Ansvar uden Retsbrud, og at den afgiver et Eksempel paa Reglen om Ansvar for ekstraordinære farlige Handlinger [20]).

Om et enkelt af de under den nævnte Grundsætning faldende Tilfælde er der iøvrigt nu givet Regler ved positiv Lov. Ved *The Railway Fires Act 1905* [21]) er det nu bestemt, at alle Jernbaneselskaber er pligtige at betale Erstatning for agrarisk Skade, der foraarsages ved Gnister fra Lokomotiver, dog ikke udover £ 100 i hvert enkelt Tilfælde. Ved denne Regel er der for Jernbaners Vedkommende delvis raadet Bod paa de uheldige Følger af Afgørelsen i *Vaughan v. Taff Vale Railway*.

II. Om *Skade voldt ved Ild* gælder der i Almindelighed en Regel, der svarer til Grundsætningen i *Rylands v. Fletcher*. Den, der forsætligt eller uagtsomt tænder Ild paa sin egen Ejendom, er ubetinget ansvarlig for den Skade, der bevirkes ved, at Ilden breder sig til andres Ejendom, uden Hensyn til, om der i saa Henseende kan lægges ham noget til Last [22]).

Helt uomtvistet er det dog ikke, at Ansvaret indtræder, selv om der ikke foreligger Forsømmelse hos nogen; og nogle vil gøre en Undtagelse fra det strenge Ansvar overalt, hvor Ilden var tændt for et sædvanligt Formaals Skyld [23]). Denne Begrænsning er naturlig, da Reglen derved bringes i Harmoni med Fletcher v. Rylands; og den kan maaske anses for tilladelig, da Ansvarsgrundlaget er den almindelige Regel i Common Law [24]).

---

[19]) Se som Eksempel herpaa *the Locomotives Act* 1861 og 1865 ($^{24}/_{25}$ Vict. c. 70 og $^{28}/_{29}$ Vict. c. 83) ; jfr. ogsaa *Midwood v. Mayor of Manchester; Powell v. Fall* og de i Note 16 nævnte Domme.

[20]) Se om dette Spørgsmaal nærmere i § 51 ved Note 17 ff.

[21]) 5 Edw. VII c. 11.

[22]) Denne Regel hviler paa *Common Law* (der hjemlede et ubetinget Ansvar) i Forbindelse med en Lov af 1774 (14 Geo. III c. 78 s. 86) samt Dommen i *Filliter v. Phippard*.

[23]) Saaledes *Kenny:* A Selection of Cases illustrative of the English Law of Torts, S. 589.

[24]) Loven af 1774 gør alene en Begrænsning heri.

III. De under I og II omtalte Regler omfatter langt fra alle Handlinger, der er farlige for Naboerne. En stor Del af de tilbageværende Tilfælde vil falde ind under Begrebet *trespass* (ovf. § 46); men der er adskillige Handlinger, der hverken falder ind under *trespass* eller *nuisance* i snævrere Forstand. Dette gælder navnlig de Handlinger, der bestaar i en Krænkelse af Servitutrettigheder (*Easements, Profits à prendre*) [25]). — Thi baade *trespass* og Tilfældet i *Rylands v. Fletcher* opfattes som Angreb paa de med Besiddelse forbundne tinglige Rettigheder over en fast Ejendom. —

De fleste af disse Handlinger falder vel udenfor det Omraade, der er Genstand for Undersøgelse her; men som Eksempler paa Tilfælde, hvor Integritetskrænkelser foreligger, kan nævnes Krænkelse af den Ret, som en Ejer har erhvervet til, at Naboen ikke fjerner den Jord, der tjener til at holde hans Bygning oppe [26]), eller det Tilfælde, at en Ejer forsømmer sin Hegnspligt overfor den anden, saa at dennes Husdyr kommer ind paa Ejendommen og lider Skade [27]).

Det er Genstand for nogen Tvivl, hvorvidt Ansvaret i disse Tilfælde er betinget af Culpa. Som Hovedregel tør dette dog an-

---

25) Se herom *Pollock* S. 418 f., *Salmond* S. 250 ff. — Ogsaa i disse Tilfælde taler man undertiden om *nuisance* (§ 48 Note 1), og dette er forstaaeligt, fordi Forholdet i mange Tilfælde frembyder en betydelig Lighed med nuisance i snævrere Forstand. Ligesom en Servitut *(Easement)* ofte er en Ret til at foretage, hvad der ellers er en *nuisance*, saaledes ses Angrebet paa den ofte som ganske analogt med Angrebet paa Ejendomsretten. I begge Tilfælde opfattes Forholdet naturligt som en blot Omlægning af Grænselinien mellem de to Ejeres Raadighedssfære; paa denne Maade kan man ogsaa her sige, at der foreligger et Retsbrud mod en Besidder af fast Ejendom, hvorved der gøres Indgreb i hans Nyden af den; jfr. *Halsbury* under Easement § 646.

26) Uden særlig Hjemmel har Ejeren ikke en saadan Ret, men alene Ret til, at Naboen ikke fjerner den Jord, der er nødvendig til at støtte Grunden i dens naturlige Tilstand, se *Bonomi v. Backhouse (Salmond* S. 251) og Dommene i Note 28.

27) Se *Powell v. Salisbury*, hvor Klagerens Hest, der var kommet ind paa Indstævntes Mark, blev dræbt ved, at en Høstak faldt om paa den, samt *Lawrence v. Jenkins*, hvor to af Klagerens Køer døde af at spise giftige Blade paa Indstævntes Grund; jfr. ogsaa et anonymt Tilfælde i *1. Ventris 264* om en Hest, der druknede i en Grav. — Om andre Tilfælde se *Salmond* S. 258 ff., 266 ff., 281 ff.; jfr. ogsaa *Cronin v. Connor*.

tages, kun med den vigtige Bemærkning, at Ejeren i vidt Omfang hæfter, selv om der hverken kan lægges ham eller nogen af hans Tjenere noget til Last, men Fejlen alene er begaaet af den Entreprenør, der udfører Arbejdet [28]).

§ 50.

Public Nuisances.

»*Public nuisance*« kan i Korthed siges at være en i Reglen kriminel Handling, der er retstridig, fordi den skader eller truer Offentlighedens (Publikums) Interesser. Saadanne Handlinger kan ogsaa afføde Erstatningskrav, fordi man opstiller den Sætning, at en Handling, der er en *public nuisance,* bliver et privat Retsbrud overalt, hvor den volder enkelte en særlig Skade udover den almindelige Ulempe, der rammer alle.

Begrebet omfatter en Mængde Forhold, bl. a. Handlinger, der generer den offentlige Færdsel paa Gader, Veje eller Floder; ogsaa mange af de Ulemper, der er omtalt i § 48, vil tillige være *public nuisances* [1]). Reglerne om Erstatningspligt kan ikke fremstilles under et for alle Tilfælde.

I. Hvor Ulemperne opstaar i Forholdet mellem et offentligt Sted (Gade e. l.) paa den ene Side og en privat Ejendom paa den anden Side gælder der vistnok Regler svarende til dem, der er omtalt i §§ 48—49.

Dette antages ialtfald, hvor det er private Personer [2]), der paa Gade eller andet offentligt Sted foretager en Handling, der er en *public nuisance,* men som medfører lignende Ulemper eller Skader for tilstødende Ejendomme som i §§ 48 og 49. Dette kan forekomme baade saaledes, at de paagældende frembringer en vedva-

---

28) Dette er Ansvarsgrundlaget i tre Domme angaaende Bygningers Fald: *Bower v. Peate, Dalton v. Angus* og *Hughes v. Percival* (de to sidste Overhusdomme). I *Lawrence v. Jenkins* antages det, at Ansvaret alene kan bortfalde i Tilfælde af vis major; denne Regel vil maaske ikke blive opretholdt efter *Hughes v. Percival.* Dommens Resultat kan vistnok forklares ved Reglerne om Ansvar for andres Culpa.

1) Jfr. *Aschehoug* S. 42 f. — I saadanne Tilfælde gør de offentligretlige Regler intet Skaar i de privates Ret ifølge § 48.

2) Hvor det er selve Vejautoriteterne, der foretager Handlingen, gaar Forholdet direkte ind under Reglerne i §§ 48—49. Se f. Eks. *West v. Bristol Tramways Co.* (C. A. 1908); jfr. *Midwood v. Mayor of Manchester.*

rende Ulempe [3]), og saaledes, at de foretager en blot farlig Handling [4]). Med Hensyn til det første Tilfælde maa blot bemærkes, at det afgørende maa være, hvad det er rimeligt og normalt at foretage paa en Gade. Herved vil de privates Ret i nogle Retninger være snævrere, i andre Retninger videre end i Forholdet mellem to private Ejendomme [5]).

Noget mere Tvivl er der i det omvendte Tilfælde: hvor det er Handlinger (Indretninger) paa en privat Ejendom, der udsætter Publikum paa Gaden for Fare [6]).

Dette kan navnlig forekomme paa to Maader: Hvor Ejendommens Indhegning er mangelfuld, kan dette medføre, at Folk paa Gaden kommer til Skade. I saadanne Tilfælde er det muligt, at Ejeren er ansvarlig for Skade, der følger af den retstridige Tilstand, selv om han er uden Brøde [7]).

Dernæst kan det ske, at Skade foraarsages ved, at Dele af Huse falder ned eller lignende. Herom haves flere Domme. I et Tilfælde, hvor en Person blev ramt af en Mursten fra en Jernbanebro, der gik over Gaden, krævede Dommeren *negligence* [8]). Derimod blev en Person, fra hvis Ejendom en meget svær, fremsprin-

---

[3]) Som Eksempel kan nævnes det Tilfælde, at en Mand lader sine forspændte Vogne holde det meste af Dagen i en snæver Gade; i et saadant Tilfælde blev der tilkendt Genboen, der drev et Kaffehus, Erstatning *(Benjamin v. Storr)*. Ligeledes er der for nylig i London paalagt en Teaterejer Erstatning for den Ulempe, der fulgte for Naboerne af, at Folk stod i Queue uden for Teatret.

[4]) Dette er anerkendt i flere Tilfælde, saaledes *Powell v. Fall* og *Gunter v. James* (Landevejslokomotiver); jfr. ogsaa *Midwood v. Mayor of Manchester* (§ 49 ved Note 12).

[5]) Et morsomt Eksempel herpaa haves i *Campbell v. Paddington Corporation,* hvor en Dame fik tilkendt Erstatning paa £ 40; hun havde en Lejlighed ud til en Gade, hvorigennem Kong Edwards Ligtog skulde gaa, og de £ 40 var lovet hende for Vinduespladser, men Udsigten blev ødelagt ved, at de kommunale Myndigheder anbragte en Tribune for sig selv og deres Venner lige udenfor.

[6]) Handlinger, der frembringer en vedvarende Ulempe, vil ikke komme i Betragtning her, da der vanskeligt vil følge en særlig Skade for enkelte deraf, da man jo ikke til Stadighed opholder sig paa et bestemt Sted af Gaden.

[7]) Dommene herom *(Harrold v. Watney, Barnes v. Ward, Barker v. Herbert)* er ikke ganske klare paa dette Punkt.

[8]) *Kearney v. London Brighton & S. C. Railway;* Dommen tilkendte iøvrigt Erstatning, da Juryen fandt, at der forelaa negligence.

gende Gaslygte faldt ned, anset ansvarlig, skønt han var uden Skyld [9]). Endelig frifandtes en Husejer i et Tilfælde, hvor et Stykke af en Tagrende faldt ned, uden at der kunde lægges ham noget til Last [10]).

Disse Domme er øjensynlig Udtryk for forskellige Anskuelser. De engelske Forfattere er derfor ogsaa uenige om, hvilken Regel der gælder [11]). Her skal blot peges paa, at det — trods den tilsyneladende Strid — er muligt, at Dommenes Resultater kan forenes, idet det vistnok kan hævdes, at de alle stemmer med Grundsætningen i *Fletcher v. Rylands* [12]). Denne Teori er vel ikke udtrykt i Dommene; men dette forklares tilstrækkeligt af, at man, da de to første Domme blev afsagt, endnu ikke havde fastslaaet den Regel, at Grundsætningen i *Fletcher v. Rylands* kun medfører Ansvar ved ekstraordinære Handlinger [13]). I alle Tilfælde gælder Reglen om det ubetingede Ansvar kun, hvor Skaden ikke foraarsages *direkte* ved en menneskelig Handling; thi ellers griber Reglen om *trespass* ind [14]).

II. I andre Tilfælde— altsaa hvor der paa offentligt Sted som Gade, Vej, Bro, Havn, Flod eller Kanal foretages noget, der forulemper den offentlige Færdsel — maa det vistnok antages, at Ansvaret som Hovedregel er betinget af Culpa [15]). Dette fremgaar af en Række enkelte Domme [16]). Herefter er det uden større Betydning at afgrænse Begrebet *nuisance* i disse Forhold [17]), da det

---

9) *Tarry v. Ashton.*

10) *Palmer v. Bateman.*

11) Se *Clerk & Lindsell* S. 476, *Pollock* S. 533, *Salmond* S. 288 f.

12) Thi i *Tarry v. Ashton* kan det formentlig siges, at der forelaa en usædvanlig Brug af Ejendommen; men i de andre Tilfælde er det klart, at der ikke var Tale herom.

13) Ovenfor § 49 ved Note 8.

14) Ovenfor i § 46 ved Note 4. Dette medfører, at der kræves Forsømmelse, hvor Skade sker ved, at Tønder el. l. — der ikke kan antages at bevæge sig paa egen Haand — falder ud fra et Hus; jfr. *Byrne v. Boadle, Scott v. London Dock Co.*

15) Se til det følgende navnlig *Clerk & Lindsell* S. 424 ff.

16) Se f. Eks. *Harris v. Mobbs, Illidge v. Goodwyn, Lynch v. Nurdin, Lane v. Atlantic Works, Clark v. Chambers; Daniels v. Potter; Hughes v. Macfie.* Negligence kan findes i alle Dommene, og det releveres ogsaa i de fleste af dem.

17) Undtagelsesvis kan der dog vistnok paalægges Ansvar ogsaa for

antages, at der gælder en ganske almindelig Regel om Ansvar for negligence i dette Tilfælde [18]).

Som Sætningen om *public nuisance* formuleres, kunde det synes, at den undertiden vilde føre til Ansvar for en Skade, skønt vedkommende Handling i Virkeligheden ikke var retstridig overfor det beskadigede Gode. Domstolene har dog fundet en Vej, hvorved de ialtfald som oftest kan undgaa disse Følger, idet man hævder, at Skaden i et saadant Tilfælde er for fjern *(remote)*, d. v. s., at den ikke staar i juridisk Aarsagssammenhæng med den retstridige Handling. Et Eksempel herpaa haves i *Sharp v. Powell*. Her vadskede Indstævntes Tjener en Vogn paa Gaden i Strid med Politivedtægten og lod Vandet løbe bort i Rendestenen. Den nærmeste Rist, der var henved 25 Yards borte, var imidlertid tilstoppet af Is. Følgen var, at Vandet bredte sig paa Gaden og frøs, og dette førte atter til, at Klagerens Hest faldt og brækkede et Ben. Dommen nægtede Erstatning, fordi Følgen var uforudseelig og for fjern.

§ 51.

Culpaprincipets Anvendelse i engelsk Ret.

I §§ 46—50 er der givet en Fremstilling af de vigtigste specielle Retsbrud *(torts)*, der berører denne Afhandlings Emne. Selv en flygtig Oversigt vil vise, at der er mange Huller i de fremstillede Ansvarsregler, idet der er mange af de Tilfælde, der falder udenfor de specielle Retsbrud, hvor den almindelige Retsfølelse kræver Anerkendelsen af en Erstatningspligt. I mange Tilfælde er en saa-

---

retmæssige Handlinger, nemlig hvor de er ekstraordinære og usædvanlig farlige, uden dog at gaa ind under Begrebet *trespass*. Herfor kan vistnok anføres *Jeffery v. St. Pancras Vestry*, hvor en Damptromle skræmmede en Hest. Ganske vist antager Dommen, at der foreligger et Retsbrud; men dette er næppe berettiget; thi Dommen konstaterer, at der ikke var *negligence* i Driften.

18) Se navnlig *Gray v. North Eastern Railway Co.* — Med Hensyn til Vejautoriteternes Ansvar for Vejens Tilstand gælder endog en ejendommelig Begrænsning, idet de normalt ikke hæfter for den blotte Undladelse *(non-feasance)*, men alene for positiv uforsvarlig Handlen *(mis-feasance)*; jfr. *Clerk & Lindsell* S. 428—30, *Salmond* S. 292 f.; se herved *Mc. Clelland v. Mayor of Manchester*. Paa den anden Side hæfter de ogsaa for deres Entreprenørers Handlinger, se *Hardaker v. Idle District Council*.

dan da ogsaa anerkendt af engelsk Ret. Kun har der ikke uddannet sig særlige Navne for Retsbrudene, idet Ansvaret i de fleste af disse Tilfælde først er blevet anerkendt forholdsvis sent.

I alle disse spredte Tilfælde er det en og samme Regel, der griber ind, nemlig Culpareglen (Ansvar for *negligence).* Man kan, om man vil, opstille en almindelig, subsidiær (udfyldende) Ansvarsregel af følgende Indhold: Udenfor de særlig benævnte Retsbrud (*torts*) indtræder Erstatningspligt, hvor Indgreb i Person eller Gods foraarsages ved en retstridig, forsætlig eller uagtsom Handling. Men dette maa ikke forstaas saaledes, at Erstatningspligt altid indtræder, hvor der foreligger, hvad vi vilde kalde Culpa [1]). Der er faktisk en Række Forhold, hvor Ansvaret ikke rækker saa vidt.

Sagen er, at engelsk Ret ikke antager *Retstridighed* i samme Omfang som vi. Retstridighedsspørgsmaalet eller — med en engelsk Vending [2]) — Spørgsmaalet om, i hvilke Forhold en Pligt til at vise Agtpaagivenhed opstaar, kræver derfor en særlig Undersøgelse. Denne kan dog ikke optages her, da Interessen knytter sig til Udvidelserne af Ansvaret, og da den engelske Rets Regler paa dette Punkt sikkert kun kan anses som uheldige Følger af den historiske Udvikling [3]).

---

[1]) Enkelte Udtalelser kunde vel synes at gaa i denne Retning; se navnlig et dictum af *Brett* i *Heaven v. Pender* og et af *Smith* i *Le Lievre v. Gould;* men disse gaar aabenbart for vidt, se de andre Dommeres Udtalelser i *Heaven v. Pender* og *Earl v. Lubbock.*

[2]) Ovenfor § 45 ved Note 14—15.

[3]) Det er navnlig Ansvaret for Ting, der er begrænset. Hvor en Persons faste Ejendom eller Ting, der findes derpaa, anretter Skade paa Naboejendommen, er det Reglen (ialtfald i de Tilfælde, der er omtalt i § 48 og § 49 III), at Erstatningspligt kun indtræder overfor selve Besidderen af Naboejendommen, medens andre, der lider Skade som Følge af en *nuisance,* ikke har noget Erstatningskrav, jfr. *Malone v. Laskey; Ricketts v. East & W. India Docks.* Iøvrigt viser Begrænsningen sig navnlig, hvor en Person overgiver farlige Løsøregenstande til en anden, idet det da er Hovedreglen, at den første ikke er ansvarlig overfor Tredjemand (Grundsætningen i *Winterbottom v. Wright).* — Paa den anden Side hæfter en Person ialtfald efter Reglen om *negligence,* hvor hans Ting foraarsager Skade paa Personer, der færdes paa Gaden (§ 50 ved Note 8 ff.) eller lovligt betræder hans Ejendom (Grundsætningen i *Indermaur v. Dames,* se *Pollock* S. 522 ff.). Med Hensyn til *personlig Handlen* gælder Reglen om *negligence* vistnok ganske almindeligt.

Culpareglens Betydning er dog ikke udtømt dermed, at den udfylder en Række Huller mellem de ældre, specielle *torts*. Den har — som det fremgaar af det foregaaende — ogsaa erobret flere af de benævnte *torts*. Saaledes kræves Forsømmelse ved *trespass to person* og *trespass to chattels* samt muligvis ved *trespass to land* (§ 46); fremdeles i Forholdet mellem Naboer, hvor Skade sker ved isolerede Begivenheder, naar Aarsagen til Skaden kun var en sædvanlig Brug af Ejendommen (§ 49), og i Forholdet mellem private, der benytter offentlige Færdselsveje (§ 50 II).

Paa den anden Side har Fremstillingen af de forskellige *torts* vist, at engelsk Ret anerkender Ansvar uden Culpa i en Række Tilfælde [4]). Dette gælder med Hensyn til Virksomheder, der medfører en *vedvarende* usædvanlig *Ulempe* for en fremmed Ejendom, altid, hvor de er retstridige (§ 48), samt, hvor de er retmæssige, for saa vidt der i Loven, der gør dem retmæssige, tages Forbehold om Anvendelsen af *Common Law's* Regler [5]). Hvad blot *farlige Handlinger* angaar, indtræder Ansvar uden Culpa, hvor Skade tilføjes ved Dyrs *trespass* eller iøvrigt af farlige Dyr (§ 47), ved ekstraordinære, farlige Anlæg (*Rylands v. Fletcher*, § 49 I) eller ved Ild (§ 49 II). Muligvis omfatter det ubetingede Ansvar ogsaa Skade, der er en Følge af *trespass to land* [6]), samt Skade, der

---

[4]) For at begrænse Fremstillingen er en Del specielle Tilfælde forbigaaet, saaledes Skade ved *Minedrift* (Reglen herom kan vistnok kort gengives saaledes, at man anvender de almindelige Regler om »right of support« (§ 49 Note 26); men naar disse giver Grundejeren en saadan Ret, er Mineejeren ubetinget ansvarlig, sml. *Halsbury* under Mines og Domme ndf. i Note 20). Det er muligt, at man anerkender et ubetinget Ansvar ved særlig farlige Handlinger i endnu flere Tilfælde, saaledes navnlig ved Omgang med særlig farlige Ting som Skydevaaben, eksplosive Stoffer e. l. (se *Pollock* S. 516 ff.; *Clerk & Lindsell* S. 472 f.); men klar Hjemmel herfor haves ikke i Praksis. Den Dom, man navnlig bygger paa *(Dixon v. Bell)*, kan vistnok opfattes som hvilende paa Culpareglen med en streng Gennemførelse af Omsorgspligten. Paa dette Grundlag hviler ogsaa Erstatningsansvaret ved Automobilkørsel, som i Praksis synes at være næsten ubetinget, jfr. *Halsbury* under: Street and aerial Traffic Nr. 704 med Note (g).

I Overensstemmelse med Afhandlingens Plan forbigaas engelsk Rets Regler om Ansvar for andres Culpa, derunder ogsaa Ansvaret for *independent contractors*, skønt det spiller en betydelig Rolle og maa antages at hvile paa Synspunkter, der er beslægtede med Risiko-Reglernes; se herom navnlig *Clerk & Lindsell* S. 110 ff.

[5]) Ovenfor § 48 ved Note 24.

[6]) Ovenfor § 46 ved Note 13—14.

tilføjes Publikum paa Gaden ved Indretninger paa en fast Ejendom (§ 50 I) [7]).

Vil man sammenligne disse Regler med dem, der er forsvaret i denne Afhandling, vil det ses, at der er enkelte af dem, der gaar videre i Retning af at se bort fra Culpakravet end den her opstillede Teori. Dette gælder Reglen om *trespass to land* — hvis den gaar ud over Culpareglen — samt om *nuisance* i snævrere Forstand, for saa vidt der paalægges Ansvar selv ved Handlinger, som man med Grund kunde anse for ufarlige [8]). Disse Regler kan vistnok betegnes som Levninger af den ældre Retstilstand, der ikke er rationelt begrundede. Paa en særlig Plads staar ogsaa Reglen om Dyrs trespass, der svarer til de Regler, der almindeligt anerkendes i andre Lande [9]). De øvrige Tilfælde falder derimod i alt væsentligt ind under den Grundsætning, der er opstillet i Afsnit I, om Ansvar for ekstraordinære, forulempende eller farlige Handlinger.

Denne Grundsætning er dog ikke fuldstændig gennemført i England. Ved de Virksomheder, der medfører *varige Ulemper* for Naboejendomme, indtræder Erstatningspligt ikke, naar Virksomheden er lovhjemlet, med mindre Loven tager Forbehold om Anvendelse af Common Law's Regler, hvilket ganske vist er Reglen i Nutiden.

Dette kan imidlertid ikke med Føje anses som et Bevisdatum for, at den her forsvarede Teori er urigtig. Som det fremgaar af Sagen *Hammersmith Railway v. Brand*, er de engelske Dommere fuldstændig paa det rene med, at der burde paalægges Ansvar, og de har udelukkende antaget det modsatte Resultat, fordi man ansaa det for en nødvendig Følge af de hidtil gældende Retsregler [10]).

Det maa vel ogsaa indrømmes, at man havde Ret heri. Thi naar man anlagde de samme Synspunkter, som de engelske Domstole plejer at anlægge, kunde man ikke komme til et andet Resultat. At paalægge Ansvar vilde være det samme som at aner-

---

[7]) Se ogsaa § 50 Note 17.

[8]) § 48 ved Note 16.

[9]) Ovenfor § 24 ved Note 7.

[10]) At det afgørende er det rent formelle, at Handlingen er retmæssig, fremgaar ikke blot af *Hammersmith Railway v. Brand*, men lige saa klart af Privy Council's Dom i *Canadian Pacific Railway v. Roy*.

kende en ganske ny Grundsætning, som var i direkte Strid med den ældre Rets Hovedprincip. — Thi engelsk Ret har altid anset Skadeserstatning som hvilende paa Retsbrud [11]). — Men det har altid været de engelske Domstole saa godt som umuligt at foretage virkelige, radikale Nydannelser. Domstolene er med Rette berømte for den Maade, paa hvilken de har forstaaet at aabne Vejen for en Udvikling af Retten indenfor de nedarvede Rammer; men den engelske Retshistorie frembyder talrige Eksempler paa, at de trods alt er kommet til kort og — bundet af de engang fastslaaede Principer — har maattet fælde Afgørelser, der var ganske i Strid med Livets Tarv. Hele Historien igennem ser man dette Fænomen; Domstolene rækker og strækker de gamle Begreber, men snart her snart der kommer de til en uoverstigelig Grænse; det almindelige Maskineri for Rettens Udvikling slaar Klik, og Lovgivningsmagten maa gribe ind [12]). De aller fleste privatretlige Love i England i ældre Tid er opstaaet af denne Grund.

Saaledes er Forholdet ogsaa her. Udviklingen er strandet paa den gamle Grundsætning, at en retmæssig Handling ikke kan

---

11) Se Bramwell i *Dunn v. Birmingham Canal Co.:* »Ingen retslig Klageret haves, med mindre der er et Retsbrud (legal injury) og deraf følgende Skade.« Jfr. ogsaa Blackburn's Udtalelser i *Hammersmith Railway v. Brand.* — Det maa ogsaa mærkes, at man i engelsk Ret ikke paalægger Erstatning for Skade, der bevirkes ved retmæssige *Nødshandlinger.* Dette fremgaar af *Cope v. Sharpe* (C. A. 1912), hvorefter det ogsaa gælder, hvor Handlingen foretages til Redning af relative Goder, for saa vidt den er retmæssig. — Dommen viser, at Indgrebshandlinger til Redning af relative Goder kan være retmæssige; tidligere antog man, at Indgreb kun var tilladt til Redning af visse absolute Goder. — Som en ældre Dom, der paalagde Erstatning for et Nødsindgreb, men udfra den Betragtning, at der forelaa et Retsbrud, kan nævnes *Whalley v. Lancashire & Yorkshire Railway Co.* (C. A. 1884). Se herved *Pollock* S. 174 ff.

12) Et af de mest fremtrædende Eksempler fra gammel Tid er det, der er berørt ovf. i § 45: Domstolene havde udvidet de gamle Stævningsformlers Rækkevidde ved Fiktioner; men til sidst blev det alligevel nødvendigt for Lovgivningsmagten at gribe ind ved *Statute of Westminster II.* Et andet er *Conspiracy*-Lærens Historie, hvor den tidligere Udvikling umuliggjorde en Hensyntagen til de nye Forhold og derved gjorde det nødvendigt for Lovgivningsmagten at gribe ind gentagne Gange; se herom *Vinding Kruse:* Arbejdets og Kapitalens Organisationer S. 86 ff., S. 184 ff. Fremdeles kan fra Teksten nævnes *The Railway Fires Act 1905* og alle de specielle Love om Koncessionering af forulempende eller farlige Virksomheder, der forbeholder Anvendelsen af Common Law's Erstatningsregler.

medføre Erstatningspligt efter *Common Law*. Grundsætningen i *Hammersmith Railway v. Brand* maa derfor ses som en uheldig [13]) Følge af det engelske Retssystem: af Domstolenes Respekt for Traditionen og deres ubetingede Fastholden af ældre Præjudikater, en Følge, som Lovgivningsmagten ogsaa i dette Tilfælde har grebet ind imod [14]). Selv om der er en praktisk Forskel mellem engelsk Rets Regler og det her forsvarede Standpunkt, maa det derfor hævdes, at dets Rigtighed dog afgørende bekræftes af Undersøgelserne om engelsk Ret.

Det samme kan ogsaa siges med Hensyn til de blot *farlige Handlinger*. De i engelsk Ret anerkendte Regler rummer netop de fleste Tilfælde af ekstraordinære Handlinger, der fremkalder en usædvanlig Fare. Helt dækker de dog ikke dette Omraade; men — bortset fra Reglen om Lovhjemmelens Betydning [15]) — er Forskellen kun ringe. Hovedafvigelsen er den, at engelsk Ret principielt gennemfører Culpareglen ved *trespass* (undtagen maaske ved *trespass to land)*, selv om Handlingen er ekstraordinær og særlig farlig [16]).

Tilbage staar blot at godtgøre, at der i disse Tilfælde virkelig er Tale om Erstatningspligt for *retmæssige Handlinger*. Dette er ikke anerkendt i England. Man anser Retsbrud som en nødvendig Betingelse for at paalægge Erstatningspligt; og det hævdes derfor ubetinget, at der i alle Tilfælde foreligger et Retsbrud *(wrong)*.

---

[13]) Hermed er det ikke Meningen at udtale nogen Dom om, hvor vidt disse uheldige Sider opvejes af Fordelene.

[14]) Ogsaa i en anden Forstand kan Resultatet ses som en Følge af det engelske System, nemlig deraf, at England ingen Grundlov kender og derfor heller ingen Bestemmelse svarende til vor Grundlovs § 82. — Hvis en engelsk Lov fratager en Mand hans Ejendom uden Erstatning, er dette fuldstændig lovligt. — Havde man haft en bindende Ekspropriationsbestemmelse, er der ikke Tvivl om, at Domstolene vilde have paalagt Ansvar, idet de netop iøvrigt stiller de her omtalte Tilfælde lige med Ejendomsafstaaelse ved ubetinget at kræve Lovhjemmel for at anerkende Handlingen som retmæssig (§ 48 ved Note 14).

[15]) Om denne gælder det lige saa vel her som ved de varige Ulemper, at den ikke kan paaberaabes imod den opstillede Ansvarsteori. Iøvrigt erindres, at den for det mest praktiske Tilfælde er ændret ved *The Railway Fires Act*, der ganske vist kun i begrænset Omfang hjemler Erstatning.

[16]) Jfr. dog Note 4. Det vil ses, at Reglen om *trespass* medfører, at Ansvar uden Culpa netop kommer til at indtræde, hvor Skaden er »gjort af Ting« (*Code Civil* art. 1384, 1º).

Denne Opfattelse kan ikke erkendes for rigtig, selv for positiv engelsk Ret [17]). Det synes ogsaa, at man saa smaat begynder at indse dette i England. Saaledes har de fleste Jurister nu forladt den ældre Opfattelse, at det er retstridigt at holde farlige Dyr [18]). Men naar dette er Tilfældet, kan man heller ikke finde nogen retstridig Handling i de Tilfælde, der gaar ind under Reglen i *Rylands v. Fletcher*. Dette indrømmes ogsaa ofte [19]); men alligevel hævder man, at der foreligger et Retsbrud i det Øjeblik, Skaden indtræder [20]).

Dette maa imidlertid siges kun at være et Udslag af den gamle engelske Rets ufuldkomne Begreber. Naar der ingen retstridig Handling (Undladelse) foreligger, er der heller intet Retsbrud. At der virkelig er Tale om Erstatning for retmæssige Handlinger, fremgaar ogsaa tydeligt af den Begrundelse, de engelske Dommere giver af Erstatningspligten; thi de Hensyn, de fremhæver, er netop dem, der bærer Grundsætningen om Ansvar for retmæssige Handlinger i Almindelighed [21]).

---

17) At den har kunnet holde sig saa længe, skyldes den særegne Udvikling af Retten i England, hvorved denne spaltedes i to Systemer: *Common Law* og *Equity*, der holdtes skarpt adskilt baade i Praksis og i Videnskaben.

18) Se *Pollock* S. 512 med Note, *Salmond* S. 388 samt dicta af Platt i *Jackson v. Smithson*, og af Kennedy i *Baker v. Snell;* men derimod Farwell i samme Sag og fra tidligere Tid *May v. Burdett*. Pollock begrunder netop sit Standpunkt med, at der ellers maatte kunne faas *injunction;* men dette er det umuligt at acceptere. Han nævner som opbyggeligt Eksempel, at Domstolene nedlagde Forbud mod den zoologiske Have.

19) En positiv Anerkendelse heraf haves formentlig i *Cooke v. Forbes*, der tilkender en Mand Erstatning for Skade, som han led ved, at der enkelte Gange (ved Ulykkestilfælde) undslap Ammoniakdampe fra en Nabofabrik, men samtidig nægter at give *injunction*. Dommen viser, at man ikke ved de farlige Handlinger (der medfører isolerede Skader) gennemfører det Princip, at der kræves Lovhjemmel for at gøre Handlingen retmæssig. Ogsaa Dommene i *Midwood v. Mayor of Manchester* og *Evans v. Manchester etc. Railway Co.* paalægger Erstatning for Skade, der er en Følge af varige, farlige Indretninger, samtidig med, at de nægter at give *injunction;* og de viser derved, at Handlingen i Virkeligheden er retmæssig.

20) Se to Overhusdomme angaaende Miner: *Bonomi v. Backhouse* og *Darley Main Colliery Co. v. Mitchell*, der siger, at Fjernelsen af den fornødne Støtte for Overfladen intet Retsbrud er. Grundejerens Ret krænkes først, naar Skaden sker. Se ogsaa et dictum af Holloway i *Madras Railway Co. v. Zemindár of Carvatenagarum*.

21) Se Bramwell's Udtalelser i *Bamford v. Turnley* (ovf. § 10 i. f.).

Inden Afsnittet om engelsk Ret forlades, skal endnu kun fremhæves, at de Hovedtilfælde, hvor engelsk Ret anerkender et Ansvar udover Culpareglen, alle gaar ind under Begrebet Interessekollisioner: Reglerne omfatter alene Skade, der paaføres *Omgivelserne,* d. v. s. Personer, der ikke staar i noget særegent Forhold til den skadegørende Virksomhed. — Dette gælder navnlig om hele det store Begreb *nuisance.* — Derimod er Hovedfeltet for Culpareglen — ved Siden af personlige Handlinger — netop de Tilfælde, hvor den skadelidende paa en eller anden Maade er traadt i Forhold til den skadegørende Ting [22]).

§ 52.

Afsluttende Oversigt over udenlandsk Ret.

Undersøgelsen af den moderne Ret i England, Frankrig og Tyskland er tilstrækkelig til at vise, hvilken Bevægelse der er i Retning af et Ansvar udover Culpareglen. Derfor kan det forsvares at forbigaa de andre ikke-skandinaviske Lande. Iøvrigt tyder alt paa, at den moderne Bevægelse ogsaa gør sig gældende i de fleste af de Lande, der ikke er omtalt.

Dette gælder saaledes med Hensyn til *Italien.* Lovgrundlaget er her i alt væsentligt det samme som i Frankrig, idet den italienske Lovbogs art. 1151 ff. svarer til fransk *Code Civil* art. 1382 ff.[1]). Reglerne i art. 1153 og 1154, der svarer til de franske art. 1384 og 1385, fortolkes efter franske Forfatteres Udtalelser i alt væsentligt

---

Ganske tilsvarende Betragtninger anvender han i *Hammersmith Railway v. Brand* (Overhusdommen S. 188 ff.) samt endelig i *Powell v. Fall.*

[22]) Ovenfor § 19. — Endnu paa et Punkt bekræfter engelsk Ret, at der ikke er ganske samme Grunde til Risikoansvar overfor Personer, der selv i egen Interesse udsætter sig for Faren: nemlig ved Læren om »*Common employment*«, der gaar ud paa, at Husbondens »Risikoansvar« for hans Tjeneres Culpa ikke kommer til Anvendelse overfor Retsbryderens Medtjenere *(Halsbury:* Master and servant Nr. 260 ff.). Omend denne Lære næppe kan billiges, saa er dens Opstaaen dog et Indicium for, at Grundene til et Risikoansvar ikke er saa stærke overfor Tjenere som overfor udenforstaaende Personer.

[1]) Det samme gælder den *hollandske* Lovbog (§§ 1401—1405). Noget afvigende, men dog i Hovedsagen af samme Karakter, er Bestemmelserne i den *spanske* Lovbog (§§ 1902, 1905—1910) og *Portugals* Lovbog (§§ 2361, 2362, 2394—2397); jfr. dog om § 2377—8 ovenfor § 23 Note 3.

paa samme Maade som de franske Regler [2]). Men ogsaa udenfor deres Omraade har Retspraksis for længe siden gjort visse Brud med det nedarvede Princip [3]). Saaledes er det fastslaaet, at Jernbanerne svarer for Skade, der voldes ved Gnister fra Lokomotiverne [4]). Ligeledes er det anerkendt, at Skade, som tilføjes en Ejendom ved en Industri, der udøves paa en Naboejendom, bør erstattes, selv om den ikke hidrører fra Fejl, Uforsigtighed eller Forsømmelse [5]). Ogsaa i Videnskaben synes der at være en stærk Strømning i Retning af et Ansvar udover Culpareglen [6]).

I *Belgien* er Retstilstanden i alt væsentligt som i Frankrig, idet ikke blot Lovreglerne er de samme, men ogsaa Domstolenes Praksis paa de fleste Punkter ens. Dog har de belgiske Domstole været noget forsigtigere end de franske med Fortolkningen af art. 1384, 1°. Ganske vist har man ogsaa her forladt den ældre Opfattelse; men efter nogen Vaklen synes Domstolene nu at have valgt den Fortolkning, der kræver bevist en Fejl ved Tingen som Aarsag til Skaden [7]).

---

[2]) Se navnlig *Michel:* de la responsabilité des dommages causés par les choses inanimées (Caen 1912) S. 261 ff. *Giorgi:* Teoria delle obligazioni (7' ed: Firenze 1909) V no. 250 synes at opfatte alle Tilfældene som »Culpaformodning«.

[3]) Oplysningerne om italiensk Praksis er hentet fra forskellige franske Værker, navnlig tre »thèses« af *Bonnet, Péquin* og *Pisier:* de la responsabilité du fait des choses (Poitiers 1907, Nantes 1910 og Paris 1899) samt den i den foregaaende Note nævnte af *Michel.*

[4]) Dette statueredes ved en Dom af 3. Dec. 1870 *(Turin),* der udtaler: Trafikeringen af en Jernbane ved Hjælp af Lokomotiver, som kaster store Gnister og glødende Kulstykker omkring sig i betydelig Afstand, er i sig selv en saa alvorlig Fare for Naboejendommene, at man ikke kan gaa med til . . . . at fritage Koncessionshaveren for Erstatning af de Skader, der er en direkte forudseelig Følge af hans Handling. En anden Dom *(Florens* $^{31}/_{5}$ 1875) begrunder Jernbanernes Ansvar med, at de, naar de nyder Fordelene, til Gengæld *(par une égale réciprocité)* bør bære Tabet, der forandlediges af dem, thi: *secumdum commoda quisque sentit, idem onus sentire tenetur* (cit. efter *Pisier* l. c. S. 167 og S. 186 Note). Se ogsaa en Dom fra *Neapel* af 23. Juli 1881.

[5]) *Neapel* 17. Jan. 1888 (cit. efter *Michel* l. c. S. 263).

[6]) Bevægelsen synes at være ældre end i Frankrig og mere paavirket fra tysk Videnskab. Hovedforkæmperen for de moderne Teorier skal være *Orlando* (Saggio di una nuova teoria sul fundamento delle responsabilita civile, Palermo 1894). *Giorgio Giorgi* stiller sig derimod temmelig afvisende overfor de nye Teorier (l. c. Note S. 239 ff.).

[7]) Brudet med den ældre Opfattelse gøres ved ARDD. Gand $^{30}/_{1}$ 1897,

I *Schweiz* indeholder Obligationsretten (30. Marts 1911) kun faa Regler, der principielt gaar ud over Culpareglen [8]); men Bestemmelsen i *§ 78*, der hjemler et ubetinget Ansvar for den Skade, som en Bygning eller et andet Værk foraarsager paa Grund af Fejl ved Anlægget eller mangelfuld Vedligeholdelse, anvendes af Domstolene i overordentlig vidt Omfang [9]).

Ogsaa i *Østrig* spores den moderne Bevægelse tydeligt. Eksempelvis kan nævnes, at Domstolene i senere Tid har skærpet Reglerne om Jernbaners Erstatningspligt i høj Grad. Verordnung 14. Sept. 1854 § 10 b, der paalægger Jernbaneselskaber at erstatte al Skade, der foraarsages ved Jernbanens Anlæg, bestemmer i andet Stykke: Die Eisenbahnunternehmungen haben ferner solche Vorkehrungen zu treffen, dass die angrenzenden Grundstücke, Gebäude u. s. w. durch die Bahn weder während des Baues noch in der Folge (d. i. also nach Vollendung des Baues durch den Betrieb) Schaden leiden, und sind verpflichtet, für derlei Beschädigungen zu haften [10]). Den nyere Retspraksis finder heri Hjemmel til at

---

Liège $^{5}/_{11}$ og $^{12}/_{11}$ 1898 (Sirey 1900.4.13 f.). Ialtfald de to sidste anvender den nævnte Fortolkning, og den antages af den belgiske Cassationsret ved Domme af $^{26}/_{5}$ 1904, $^{15}/_{2}$ 1906, $^{2}/_{7}$ 1908 (Pasicrisie Belge 1904.1.246, 1906.1.136, 1908.1.285). Disse Domme frifinder dog af forskellige Grunde; men positivt stadfæstes den nye Fortolkning ved ARD. Anvers $^{2}/_{6}$ og $^{14}/_{6}$ 1910 (Pasicrisie Belge 1911.3.242, 1910.3.395) samt ARD. Bruxelles $^{23}/_{3}$ 1911 (ibd. 1911.2.187) og Cass. $^{19}/_{10}$ 1911 (ibd. 1911.1.518). Den sidste Dom udtaler endelig den samlede Regel: Ansvar for Ting indtræder kun, hvis der bevises en Fejl ved Tingen, som har forvoldt Skaden, og ingen legal Præsumption fritager for Bevis herfor. Naar Klageren har bevist Fejlen ved Tingen, behøver han ikke yderligere at bevise »faute« hos Besidderen, men denne maa for at frigøre sig bevise casus, vis major eller skadelidendes egen Skyld. — Se fremdeles Liège $^{10}/_{5}$ og $^{2}/_{7}$ 1912 (ibd. 1912.3.254, 1912.2.272). Fra Tiden før Cass. $^{19}/_{10}$ 1911 findes flere Domme, der enten hævder den nedarvede Fortolkning eller den moderne franske; se Pas. 1911.3.245, 1897.3.177, 1902.3.55. Noget uklar er ogsaa Pas. 1912.2.146.

[8]) Se § 52 II, § 58—9; jfr. ogsaa ZGB. § 679 og Lov 24. Juni 1902 samt Lov 28. Marts 1905.

[9]) Retspraksis kræver ikke engang, at Skaden hidføres ved, at Tingen bevæger sig *(action matérielle de l'ouvrage)*; det er tilstrækkeligt, at Fejlen ved Tingen er Aarsag til Skaden; saaledes er Ansvar paalagt, hvor Skaden skyldtes en Murkrogs Skørhed eller en Fejl i en Skydevold, der tillader Kugler at trænge igennem; se *Rossell:* Manuel du droit civil suisse III (1912) S. 95—6.

[10]) Cit. efter *Randa* S. 129.

paalægge et ubetinget Ansvar for alle Arter af Skade, der voldes ved Jernbanens Anlæg eller Drift, f. Eks. ved Oversvømmelser, Rystelser og Skovbrand. Ældre Praksis antog derimod ikke, at Reglen foreskrev ubetinget Ansvar [11]). Saaledes nægtede man i Begyndelsen endogsaa Erstatning for Brandskade, der skyldtes Gnister fra Lokomotiver; men senere er Praksis fæstnet i modsat Retning [12]). Endnu vigtigere er det dog, at Domstolene helt uden Støtte i Lovbestemmelser har gjort Brud med de nedarvede Principer. Det siges endogsaa, at Praksis nu uden Undtagelse anerkender, »dass die Unternehmer eines Gewerbes (auch eines konzessionierten) verpflichtet sind, jene vermögensrechtlichen Schäden zu ersetzen, die lediglich in dem, wenn auch gestatteten Gewerbebetrieb ihren Grund haben« [13]).

De andre skandinaviske Lande fortjener Opmærksomhed, fordi de staar os nærmere end noget af de hidtil omtalte Lande. Naar deres Ret alligevel ikke gøres til Gentsand for indgaaende Behandling her, saa er det kun, fordi der allerede findes tilfredsstillende Fremstillinger fra de paagældende Lande.

Sverige [14]) er vistnok det af de fremmede Lande, hvor der spores mindst af de nyere Strømninger. Dette fremgaar tilstrækkelig klart af Fremstillingen hos *Winroth* [15]). Her skal det kun fremhæves, at Jernbanernes Erstatningspligt for Skade, der foraarsages ved Gnister fra Lokomotiver, ikke blot nu er hjemlet ved Lov af 12. Marts 1886 § 5 [16]), men allerede forinden faktisk

---

11) Se *Randa* S. 128 f.

12) Se to Højesteretsdomme i Egers Entsch. 19.196 og (navnlig) 28.292; jfr. iøvrigt *Randa* l. c.

13) Se *Krasnopolski:* Lehrbuch des österreichischen Privatrechts (Herausg. von *Kafka* 1910) III S. 162; jfr. ogsaa *Mauczka* S. 248—63, *Pfaff* S. 49 f. og Citater hos *Randa* S. 34 ff. *Randa* selv bestrider Sætningens Rigtighed.

14) Se *Winroth* og de øvrige Forfattere, der citeres i § 28 Note 9; fremdeles *Assarsson:* om skadestånd I, 1867; *Olivecrona:* Förmögenhets-Rätt III, Obligationsrätten S. 72 ff.; *Schrevelius:* Lärobok i Sveriges almänna nugällande Civil-Rätt II Delen (2. uppl. 1857) §§ 243 ff.; *Björling:* Lärobok i Civilrätt (2. uppl. 1911) S. 166 ff.

15) Se S. 150 ff. og navnlig S. 202 ff.

16) Af den svenske Lovs Bestemmelser maa særlig mærkes § 5, 3°:

»Är skadan, *utan att hafva sin orsak i sådan vårdslöshet* (ɔ: vårdslöshet vid jernvägens drift), föranledd derigenom, att annan än jernvägens innehafvare, efter det jernvägens anläggning påbörjades, utanför jernvägens om-

var indført i Retspraksis [17]). Der kan ogsaa paavises andre Spor af, at man søger at paalægge Erstatning ved ekstraordinære farlige Handlinger [18]).

Finsk Ret [19]) staar vistnok i Hovedsagen paa samme Standpunkt som svensk. Ialtfald er Lovgrundlaget i alt væsentligt det samme. Man har saaledes ogsaa i Finland vedtaget en Lov om Jernbaners Ansvar, der paalægger ubetinget Ansvar for Brandskade, der hidføres ved Gnister fra Lokomotiver [20]).

---

råde på kortare afstånd från närmaste jernvägsspår än 30 meter upplagt bränbart löst gods utan säkert skydd, eller uppfört byggnad af lätt antändligt ämne, eller täckt förut uppförd byggnad med sådant ämne, eller vidtagit annan dylik *åtgärd, som uppenbarligen i väsentlig mån ökat den från jernvägstrafiken hotande eldfara,* då vara jernvägens innehafvare från ersättningsskyldighet fri«.

Denne Regel stemmer i Hovedsagen med den, der er forsvaret ovenfor i § 18 Note 9. Dog er den næppe helt rigtig: Det bør ikke være nok, at Faren er forøget *udover det tidligere;* men det maa kræves, at den er forøget *udover det sædvanlige* (væsentlig forøget udover, hvad der nødvendigt følger af en sædvanlig Benyttelse af Ejendommen). — Efter Lovens Ord maa Ansvaret bortfalde ogsaa overfor andre end den, der har anbragt de brandfarlige Genstande, altsaa ogsaa overfor den Tredjemand, til hvis Ejendom Ilden maatte forplante sig. Naar man gaar saa vidt, burde det ubetingede Ansvar til Gengæld paalægges den, der har anbragt de farlige Ting. Det er dog vistnok rimeligere at lade Jernbanen hæfte — eventuelt med Regres overfor Anbringeren — overalt, hvor Skaden er en adækvat Følge af Jernbanedriften, jfr. Note 20.

17) Se Domme i Nytt juridisk Arkiv 1881.12 og 1884.429. De bygger ganske vist paa Culpareglen; men efter Præmisserne er det temmelig klart, at der kun er Tale om en Fiktion. Se ogsaa *Herslow:* om ansvarighet för skada i följd af jernvägsdrift (1887) S. 86 f.

18) Se en Dom i Nytt juridisk Arkiv 1899.247 og maaske 1897.249. Med Hensyn til de vedvarende Ulemper i Naboforhold udtaler *Winroth* S. 293, at Domstolene har gennemført en Ekspropriationsgrundsætning. Der er dog næppe Føje til at paastaa, at de i noget Tilfælde har paalagt Erstatning for en retmæssig Handling (undtagen maaske Dommen i Nytt juridisk Arkiv 1883.304, der angaar Dampskibsbølger paa en Kanal og gør Kanalselskabet ansvarligt); se dog *Björling* l. c. S. 174 b. Iøvrigt henvises til Motiv til svenska Lagberedningens Förslag til Jordabalk S. 168 ff. og Forh. paa 3. nordiske Juristmøde S. 141 ff., 150 ff.

19) Se de ovenfor i § 28 Note 9 citerede Værker, især *Forsman, A. og J. Serlachius.*

20) Lag 19. Febr. 1898 § 4; se hertil navnlig de ovenfor i § 28 Note 9 citerede Afhandlinger af *Chydenius* (især S. 462 ff.) og *Grotenfelt.* — Loven er i meget en Efterligning af den svenske, men hvor Skaden hidføres ved An-

Norge er i Modsætning hertil gaaet meget vidt i Retning af at gennemføre de Grundsætninger, der forsvares i denne Afhandling. Ogsaa herom maa i Hovedsagen henvises til de norske Fremstillinger [21]). Den vigtigste Regel er vel nok Bestemmelsen i Loven af 27. Maj 1887 § 17 jfr. § 12. Naar en Virksomhed (Indretning eller Oplag) volder Naboen usædvanlig eller upaaregnelig Ulempe, saasom ved Røg, Gnister, Hede, Damp, Støv, Stank eller Larm, kan Naboen altid fordre Erstatning uden Hensyn til, om der foreligger en retstridig Handling [22]). Ganske vist gaar Lovens Udtryk ud fra, at der er Tale om retstridige Handlinger; men de Regler, den indeholder, viser det modsatte; thi der er adskillige Tilfælde, hvor det er udelukket at hindre Virksomhedens uforandrede Fortsættelse, se Lovens § 16. I disse Tilfælde vil der altsaa indtræde Erstatningspligt for Skade, der følger af en retmæssig Handling.

De i § 16 nævnte Tilfælde er ikke de eneste. Efter den nyeste Praksis maa § 15 fortolkes saaledes, at det altid staar Domstolene frit for at nøjes med at tilkende Erstatning og undlade at tage en Paastand om Virksomhedens Ændring eller Standsning til Følge [23]). Dette vil ganske vist kun kunne ske i Undtagelsestilfælde;

---

bringelse af Indretninger, der medfører en væsentlig Forøgelse af Brandfaren (jfr. ovenfor Note 16), skal Ansvaret kun bortfalde overfor den paagældende selv eller senere Ejere af den Ejendom. — Jernbanernes Ansvar var iøvrigt antaget allerede før Loven paa lignende Maade som for Sverige, se *A. Serlachius:* Straff och skadestånd S. 81 og HRD. 5. Okt. 1880 i Tidskrift utg. af Juridiska Föreningen i Finland Bd. 17 S. 131 (Culpafiktion).

21) Se navnlig *Platou* S. 71 ff., *Fr. Stang:* den norske Obligationsrets almindelige Del (1902) §§ 54, 56, 58, 59; *Hagerup:* Forelæsninger over Retsencyclopædi (1906) S. 145 f. Jfr: ogsaa *Hallager-Aubert:* den norske Obligationsrets alm. Del (1887) §§ 20—26 samt de i § 28 Note 9 nævnte Værker.

22) Hvor egentlig Skade er sket, kræves det ikke engang, at Virkningen skal have været forudseelig eller kendelig; men hvor der er Tale om blotte Ulemper, indtræder Erstatningspligten først, naar den krænkede har advaret vedkommende. — Til Oplysning om, hvorledes Domstolene drager Grænsen, se især Retst. 1905.513 (Røg) og 586 (Røg og Larm). Se fremdeles 1897.257 (Stank fra Cellulosefabrik), 1898.817 (Forurening af Vandløb), 1901.145 (Stank), 1905.675 (Rystelse, Udstrømninger), 1907.129 (Blikkenslagerværksted) og 1908.753 (Elektricitetsværk).

23) Denne Opfattelse fremtraadte hos flere Dommere i Sagen i Retst. 1897.257, hvor Dommen dog lød paa, at Bedriften skulde standses, da Afvejelsen af Parternes Interesser gav til Resultat, at Handlingen burde forbydes; den godkendtes positivt ved Dommen i 1905.513.

thi ved Reglen i § 16 a, jfr. §§ 13—14, er der taget Hensyn til Interesserne hos Indehaverne af saadanne Virksomheder; men disse kan dog fortjene videre Beskyttelse, hvor der er Tale om en Virksomhed, der ikke paa Forhaand kunde ventes at ville medføre usædvanlige Ulemper [24]). Ligeledes kan der være Grund til at tage Hensyn til de mange andre, der kan være interesserede i Driftens Fortsættelse. Men hvor Domstolene af saadanne Grunde nægter at forbyde Virksomheden, maa det hævdes, at den er retmæssig [25]).

Det interessanteste Fænomen i den norske Retsudvikling er dog, at Domstolene uden positiv Hjemmel har anerkendt en Erstatningspligt for »Udøvere af Bedrifter, der medfører en særlig og nærliggende Fare for, at Skade derved vil paaføres andre [26]). Ved denne Retspraksis maa det anses fastslaaet, at Udøveren af en saadan Bedrift, selv om Udøvelsen maa anses retmæssig, og selv om han har udvist al den Omhu, som efter Omstændighederne kan kræves, ogsaa uden positive Lovbud vil kunne blive erstatningspligtig for Tredjemand paaført Skade« [27]).

I Medfør af denne Grundsætning er en Nitroglycerinfabrik ansvarlig for den Skade, der tilføjes Omgivelserne ved Fabrikkens Eksplosion; og Erstatningspligt paahviler Jernbanen, hvor Gnister fra et Lokomotiv tænder Ild; det samme gælder med Hensyn til Gnister fra Dampbaade [28]). Fremdeles er en Kommune blevet an-

---

[24]) Se hertil navnlig Assessor *Mejdells* Votum (Retst. 1905 S. 516), jfr. § 11 ved Note 11.

[25]) Ovenfor § 11 ved Note 3.

[26]) Ogsaa med Hensyn til vedvarende Ulemper i Naboforhold kan det vistnok hævdes, at Reglen var anerkendt forinden Loven af 1887. Saaledes synes ialtfald HRD. $^{5}/_{10}$ 1866 (Ugebl. for Lovkyndighed VI S. 129) at være et Tilfælde af Erstatning uden Retsbrud. Det samme gælder Dommen af $^{28}/_{11}$ 1873 (Retst. 1874.145 ff.) om Dampskibsbølger (se *Gjelsvik* S. 35. — Dette Tilfælde synes nærmere beslægtet med de vedvarende Ulemper end med de blot farlige Handlinger); jfr. den senere Dom i 1889.642 og nu Lov 1. Juli 1887 § 41.

[27]) HR's Fælles-Begrundelse i Retst. 1900.753. — De tidligere Domme er (foruden de i Note 26 nævnte) Retst. 1873.285; 1875.330; 1877.337; 1888.513; 1890.538; jfr. herom *Platou* S. 78 ff. Sml. ogsaa 1879.882 samt 1889.765 og 1890.374.

[28]) Se Dommene i Note 27, der dog endnu mer eller mindre bygger paa Culpafiktionen, jfr. *Platou* S. 79 f. — Se fra senere Tid Retst. 1906.784, der angaar Lokomotivgnister (Majoriteten i HR. antog dog in concreto Culpa), og om Gnister fra Dampskibe Vasdragslov 1. Juli 1887 § 41.

set ansvarlig for den Skade, der tilføjedes et Bageri ved, at Vandværkets Hovedledning i Gaden sprang læk, skønt det antoges af Højesteret, at der ikke forelaa Culpa [29]); og et Jernbaneselskab er blevet dømt til at erstatte den Skade, som et Barn led ved at lege med en Dynamitpatron, der var efterladt paa et Arbejdssted [30]). Endelig er Erstatningspligt paalagt et Jernbaneselskab i et Tilfælde, hvor en Hest styrtede ned i en Jernbanegennemskæring, der blev gravet i nogle Græsningsjorder [31]). Ogsaa enkelte nyere Love har udtrykkelig paalagt Ansvar ved retmæssige farlige Handlinger [32]).

Med disse norske Regler, der er særlig interessante, fordi Domstolene er naaet til dem udfra et Retsgrundlag, der i alt væsentligt er det samme som vort eget, skal denne lille Oversigt sluttes af. Den har vist, at der overalt spores en Bevægelse i Retning af at paalægge Erstatning ud over Culpareglen, en Bevægelse, der mange Steder er overordentlig kraftig.

Sammenfatter man Resultatet af Undersøgelsen i dette Afsnit, saa bekræfter det fuldstændig Rigtigheden af den Regel, der er opstillet ovenfor i §§ 10—11 om *vedvarende Ulemper i Naboforhold*. Fransk, tysk og engelsk Ret stemmer overens om, at der bør paalægges Erstatning overalt, hvor Ulemperne gaar væsentligt ud over, hvad der sædvanligt følger med Naboskabet, uden Hensyn til, om Handlingen alligevel maa anses for retmæssig.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvornaar saadanne Handlinger er retmæssige, stemmer de tre Landes Ret ikke helt med det Standpunkt, der er forsvaret ovenfor i § 11 i. f. Det gælder i alle tre Lande — ialtfald principielt —, at Handlinger, der medfører Ulemper, der gaar ud over det sædvanlige Maal, kun er ret-

---

29) Retst. 1905.715 (HR., to Voterende dissentierede).

30) Retst. 1905.851 (HR., tre Voterende dissentierede).

31) Retst. 1904.302 (Byretsdom fra Kristiania). — Afgørelsen kunde dog vistnok støttes paa Culpa. — HRD. i Retst. 1902.640 maa formentlig anses som begrundet i Culpa. I Byrettens Dom, som Majoriteten af HR. »i det væsentlige« henholder sig til, begrundes Resultatet baade ved Reglerne om Erstatning for retmæssig Handling og med, at der ikke var truffet fornødne Sikkerhedsforanstaltninger. Om Grænsen for Reglens Anvendelse se navnlig Retst. 1900.753, 1904.394, 1909.586 og 1912.993 (Automobil).

32) Se om Skade ved Tømmerflødning Lov 1. Juli 1887 § 44, jfr. om § 41 Note 26, samt Lov 21. Juni 1912 § 33 f. om Automobiler. — Se om Dyr Gjerdelov 15. Maj 1860; Lov 2. Juni 1883 § 9 (Lappeloven), jfr. Lov 24. April 1908; Lov 11. Juni 1903 Nr. 1. — Iøvrigt gælder N. L. 6—10—2 og 5.

mæssige, naar de er tilladt af den kompetente offentlige Myndighed (i England ved Lov, i de to andre Lande administrativt). Denne Ordning er dog næppe den bedste for os. Der er vistnok Grund til at kræve en offentlig Autorisation ved visse Virksomheder, der erfaringsmæssigt er særlig generende for Omgivelserne; men der bør være Mulighed for, at Domstolene kan anerkende ogsaa andre Virksomheder for retmæssige (og erstatningspligtige), skønt de medfører Ulemper, der gaar noget ud over det sædvanlige. Den modsatte Ordning vilde være for stiv og virke uretfærdigt i enkelte Tilfælde. Herfor taler ogsaa Erfaringerne fra *Norge*, hvor man netop har antaget det her forsvarede Standpunkt [33]), skønt den norske Lovs Ord snarest pegede i Retning af den Ordning, der gælder i de andre Lande. De tre Landes Regel skyldes vistnok alene, at Domstolene har været nødt til at bygge Ansvarsreglen paa Fiktionen om, at Handlingen var retstridig, saa snart den medførte usædvanlige Ulemper; thi derved blev det umuligt at hævde, at den dog undtagelsesvis kunde være retmæssig [34]).

Hvad angaar de blot *farlige Handlinger*, saa er der intet Land, hvis Regler stemmer nøjagtigt med den her forsvarede Teori, at Erstatningspligt bør paalægges ved alle ekstraordinære Handlinger, der medfører en særlig Fare. Paa den anden Side er det overalt anerkendt, at Erstatningspligt bør paalægges i et vist Omfang ved ekstraordinære farlige Handlinger, selv om disse er retmæssige. I saa Henseende maa først og fremmest henvises til, at det overalt i Europa synes at være anerkendt, at Jernbanerne er ansvarlige for de Brande, der tændes af Gnister fra Lokomotiverne [35]). Ligeledes er det saa godt som overalt Reglen, at den, der holder vilde Dyr, er ansvarlig for den Skade, de volder. Disse Regler, af hvilke den første endda næsten overalt er blevet indført af Domstolene uden Hjemmel i Lovgivningen, afgiver allerede et kraftigt Vidnesbyrd om Trangen til et Ansvar ud over Culpareglen.

I de allerfleste Lande indtræder Ansvar uden Culpa imid-

---

33) Ved Note 23—25.

34) Faktisk har man dog af og til gjort Brud med de strenge Principer; se ovf. § 36 Note 28 og § 48 Note 15.

35) Det fremgaar af Oversigten i Begyndelsen af denne Paragraf, at Reglen er anerkendt i Italien, Østrig, Sverige, Finland og Norge. Om Frankrig, Tyskland og England se ovf. § 37 I, § 44 og § 49 I i. f.

lertid i langt videre Omfang. Selv tysk Ret, der staar nærmest ved det nedarvede Standpunkt, gaar betydeligt videre; men navnlig gælder dette om fransk og engelsk Ret. Fransk Ret medfører Ansvar ialtfald i lige saa vidt Omfang som den i Afsnit I opstillede Teori; men Grænsen for Ansvarsreglen drages noget anderledes, idet der indtræder Ansvar i nogle Tilfælde, hvor Skaden foraarsages ved en sædvanlig Handling, og omvendt visse ekstraordinære Handlinger gaar fri for Erstatningsansvar. Dette sidste gælder i lignende Omfang England, hvis Ret iøvrigt i det væsentlige drager Grænsen netop efter, hvad der er sædvanligt. I samme Retning peger ogsaa Erfaringerne fra Norge.

Det tør derfor hævdes, at Undersøgelsen af fremmed Ret bekræfter Rigtigheden af den i Afsnit I opstillede Teori. Naar Reglerne i de forskellige Lande ikke stemmer fuldstændig med den, skyldes det, at de positive Lovregler — eller for Englands Vedkommende de fastslaaede Retsbegreber — har forhindret det. I Betragtning af de Vanskeligheder, som de nye Anskuelser har haft at overvinde i disse Retninger, maa man snarest undre sig over, at de har kunnet trænge igennem i saa vidt et Omfang, som de faktisk har gjort. Erfaringerne fra andre Lande vidner derfor om, at der er en overordentlig stærk Trang til Ansvar ved ekstraordinære Handlinger, og de viser tillige, at en Ansvarsregel som den forsvarede ikke er for trykkende og heller ikke har andre uheldige Virkninger i Livet.

FJERDE AFSNIT.

DANSK RET.

§ 53.

Culpareglen anerkendt.

Opgaven i dette Afsnit skal være at undersøge, hvorledes dansk Ret stiller sig til de Teorier, der er udviklet i Afsnit I, og i hvor vidt Omfang den anerkender, at Erstatningspligt indtræder ved retmæssige Handlinger udenfor Tilfælde af direkte Indgreb.

Der er ikke Tvivl om, at dansk Ret i Nutiden anerkender en almindelig Erstatningsregel, der i Hovedsagen svarer til den, der er anerkendt i de fleste andre Lande (Culpareglen) [1]). Retskilden

---

[1]) Dette er ogsaa anerkendt i Videnskaben siden *Ørsted* (N. j. A. XX S. 123—90, XXII S. 115 ff.; Haandbog V Bind S. 4—69); se *Bornemann:* Samlede Skrifter I S. 175 ff., *F. T. J. Gram:* Den danske Formueret II Del 2 Bind S. 840 ff., *A. W. Scheel:* Personretten S. 79 ff., *Lassen* §§ 27 ff. sml. *Evaldsen:* Obligationsrettens almindelige Del S. 237 ff. — Se dog *I. E. Larsen:* Samlede Skrifter 2. Afd. 2 Bd. §§ 172 ff. og med Hensyn til utilregnelige Personer *Lassen* § 31, IV, *Bornemann:* Samlede Skrifter I S. 182 ff.; jfr. ogsaa *Aagesen:* Indledning til den danske Formueret § 12, især S. 546. —

Forfatterne før *Ørsted* var af en anden Mening, idet de hævdede Ansvar for al Skade, der var foraarsaget ved Selvvirksomhed *(Nørregaard:* Forelæsninger over Privatretten III Del § 657) eller ved en selvvirket Handling *(Brorsons* Fortolkning over C. V.'s I Bog, 2. Bind S. 372); se ogsaa *Hurtigkarl:* Privatrettens første Grunde II Del II Bind S. 4 ff. — Disse Forfatteres Teorier er dog saa uklare, at det er meget vanskeligt at sige, hvor vidt de gik ud over en Regel, der ser bort fra personlige Utilregnelighedstilstande. *Nørregaard* indbefattede dog Ansvar for Dyr under samme Regel, medens *Hurtigkarl* begrunder dette særskilt (S. 10 f.). Efter Naturretten hævder *Nørregaard* et ganske almindeligt Ansvar uden Hensyn til, om Handlingen er selvvirket eller ej.

Om den nyere Litteratur, der berører denne Afhandlings Emne, henvises til § 28 Note 10.

herfor er en fast Retspraksis i Forbindelse med Forudsætninger i forskellige Love og Analogi fra en Række Specialregler, af hvilke Reglen i Straffelovens § 300 er den mest omfattende. Der findes intet enkelt Lovbud, der direkte hjemler Culpareglen som almindelig Erstatningsregel, og det er heller ikke berettiget at hævde, at den kan anses som hjemlet allerede ved Danske Lov. De i Lovbogen indeholdte Regler giver ikke fornøden Støtte for Opstillingen af en almindelig Regel om Erstatning udenfor Kontraktsforhold [2]). Bestemmelserne er kun faa og spredte og giver ikke Udtryk for noget klart Princip [3]).

Der findes kun Regler af Betydning om Skibssammenstød og Paasejling (4—3—3 til 8), om Skade voldt af Dyr (6—10—2 til 6, 5—13—2 og 3 jfr. 10) og ved Ild (6—19—1, 2, 3, 6 til 10). Reglerne om Paasejling kan siges at gaa ud paa, at fuld Erstatning aldrig skal svares udenfor Tilfælde af Forsømmelse, men at der ellers kan være Tale om Fordeling af Skaden. Reglerne om Dyr gaar klart ud over Culpareglen. Med Hensyn til Ild er det muligt, at Culpareglen gælder i Almindelighed (6—19—10 og 2) [4]); men hvor Ild tændes paa Hede e. l., hæftes der ubetinget (6—19—6 til 9).

Desuden findes der enkelte spredte Regler, der synes at kræve Culpa, se 6—14—12 og 6—20—5 (men dog 6—20—4) samt 3—19—2;

---

[2]) Derimod kan det nok hævdes, at man af D. L.'s Specialregler kan udlede en almindelig Regel om Erstatning for Skade, der tilføjes Ting, som man ved *Kontrakt* er sat i Forhold til (altsaa netop Tilfælde af Integritetskrænkelser), gaaende ud paa, at Erstatningsansvaret er betinget af Forsømmelse (Forseelse, Uagtsomhed). Denne Regel er udtalt for en Række Tilfælde, hvor Skade foraarsages af Ejerens Folk eller af Personer, hvem Tingen er overgivet til Leje, Pant, Forvaring, Transport; se 3—19—1, 4—1—5, 4—2—7, 4—2—10, 11, 17, 18, 4—3—21, 23, 5—7—1, 6, 5—8—8 (sml. 7), 5—8—11 (sml. 10), 5—8—14; se ogsaa 4—5—7, 5—9—4. Paa den anden Side findes der dog Specialregler, der gaar videre, som 4—2—18, 5—8—1, 2, 7, 10; men bortset fra Reglerne om Laan kan de opfattes som Særregler begrundede i retstekniske Hensyn. — Fra Reglerne i Kontraktsforhold er det imidlertid næppe berettiget at slutte analogt.

[3]) For at give en afgørende Fortolkning af Lovbogens Regler vilde det være nødvendigt at undersøge, hvad der har været Opfattelsen paa D. L.'s Tid, og der maatte navnlig foretages en Gennemgang af Domsmaterialet fra Tiden omkring D. L. En saadan er ikke foretaget her, da Opgaven er rent praktisk, og da næsten alle D. L.s Bestemmelser er ophævet senere, jfr. navnlig Fr. 4. Okt. 1833 § 31 og Straffelovens § 308.

[4]) Det er vel ikke ganske sikkert, at 6—19—2 kræver Uagtsomhed i moderne Forstand; den er iøvrigt lige saa meget en Strafferegel.

ligeledes kan man her nævne 6—11—12. Paa den anden Side gaar 6—11—2 og 6 sikkert ud over Culpareglen; og det samme gælder muligvis 6—14—15 og 18 samt 3—14—48. Af 6—7—10, 6—9—6, 6—14—1 og 14 (maaske ogsaa 15 og 18), 6—19—1 og 3, 6—20—1 til 3 kan intet sluttes om Grænsen for Ansvaret.

De fleste andre Bestemmelser i D. L. angaar Skade paa Person og taler enten om Straf eller dog om Bøder, der maa betegnes som en Mellemting mellem Straf og Erstatning [5]). Derfor vilde det ikke ubetinget være afgørende for det her behandlede Spørgsmaal (om Erstatning for økonomisk Tab), om de opstillede strengere Ansvarsbetingelser. Iøvrigt viser de, at D. L. med Hensyn til Straffen staar paa et Overgangsstandpunkt, idet man utvivlsomt nærmer sig den moderne Rets Grundsætning om Skylden som almindelig Betingelse for Straf [6]), men at man endogsaa med Hensyn til Straf eller Bøder har bibeholdt Regler, der gaar ud over denne Ramme [7]).

Herefter er der ingen Tvivl om, at Culpareglen ikke kan siges at være hjemlet ved D. L.; men Lovbogens Regler viser dog umiskendeligt, at Udviklingen bevæger sig i Retning af den. Man begynder at antage saavel dens objektive Begrænsning af Ansvaret [8]) som visse subjektive Betingelser [9]). Denne Udvikling er da fuldbyrdet gennem Retspraksis og den senere Lovgivning [10]). Det har

---

[5]) Se dog 1—24—9.

[6]) Se 6—7—18, 6—10—1, 6—11—3, 9, 10, 12, 13 og 14 samt 6—20—4; herhen hørende — omend for skarpt udformede — er ogsaa Bestemmelserne i 6—11—4, 7 og 8.

[7]) Se f. Eks. 6—6—17 og 18, 6—11—1, 11 og 15.

[8]) Se 3—14—48, 6—11—9 og 10 og mange flere af de nævnte Lovbud samt 6—12.

[9]) Se 1—24—9. Det kan ogsaa erindres, at D. L. viser en Tendens til at tage Hensyn til Skyldens Grad; se 6—11—2 smh. m. 6—7—10 og *Ørsted* i N. j. A. XX S. 144, 167 ff. — Udover 1—24—9 er der dog ikke noget, der taler for, at D. L. har opstillet andre Betingelser for Ansvaret end dem, der følger af et rigtigt Retstridighedsbegreb i Forbindelse med en Hensyntagen til, hvad der er kendeligt for en Person i den handlendes Situation.

[10]) Se bl. a. Brandforordning 1. Nov. 1805 § 141 og iøvrigt de Lovbud, der citeres hos *Lassen* § 27. De forbigaas her, da de allerfleste af Lovreglerne — bortset fra et Par, der omtales nedenfor — falder udenfor Integritetskrænkelsernes Omraade.

ialtfald staaet fast i de sidste hundrede Aar, at Culpareglen gælder som Hovedreglen i dansk Erstatningsret. Dette er ofte blevet anerkendt ganske i Almindelighed af Domstolene i Præmisserne [11]), og Dommenes Enkeltafgørelser stemmer i det hele hermed.

Reglen er først og fremmest anerkendt med Hensyn til Skade, der bevirkes ved selve den menneskelige Handling. Særlig talrige er Afgørelserne i saa Henseende om Skade, der tilføjes ved Benyttelse af Befordringsmidler, saaledes ved Sejlads [12]) og ved

---

11) Se eksempelvis *KOR. 4. Novbr. 1805* (Arkiv for Retsvidenskaben 2.140), der nægter en Ladningsejer Erstatning for Skade paa Ladningen ved et hændeligt Skibssammenstød med den Motivering, at »den almindelige i Naturretten grundede og i borgerlige Love antagne Regel, at Tingen ved ulykkelig Hændelse forgaar for sin Ejer, ikke bør taale nogen Forandring udenfor de Tilfælde, hvor Lovene udtrykkeligt have bestemt saadant«. Ligeledes kan nævnes en af *HR. 6. Jan. 1823* stadfæstet Dom (Schl. III. 148), der frifandt en Skibsejer, hvis Skib var strandet og drevet ind paa Sagsøgerens Skibsværft, for at erstatte den herved voldte Skade; Dommen udtaler: »At der ikke kan paaligge Indstævnte nogen Forpligtelse til at godtgøre Appellanten den Skade, hans Værft ved selve Indstrandingen maatte have lidt, er klart af Theorien om Skades-Erstatning, fordi Strandingen af bemeldte Brig .... ene maa antages bevirket ved ulykkelig Hændelse«. — Og *Kbh. Søret* udtaler *20. Juni 1856* (J. U. 1857.117), at »Erstatningspligt efter Tingens Natur kun opstaar, hvor det Tab eller de Omkostninger, der er Tale om, hidrører fra Forsæt eller Forseelse«. Dommen nægtede derfor Marineministeriet Godtgørelse for Omkostningerne ved Optagelse af et Skib, der var sunket som Følge af en Kollision, der var indtruffet uden Skyld hos Skibets Folk. — Endelig kan nævnes *KOR. 13. Juli 1863* (J. U. 1863.676), der frifinder et Skib, der formentlig havde beskadiget et Telegrafkabel i Øresund, da det ikke var bevist, at dette var foraarsaget ved en saadan fra Skipperens Side udvist Uagtsomhed, som kunde medføre Forpligtelse til at erstatte Skaden .... «D. L. 4—3—3 og 8 .... er, for saa vidt de hjemler en Erstatningspligt uden nogen bevist Skyld, uoverensstemmende med Lovgivningens almindelige Grundsætninger og maa betragtes som aldeles positive Forskrifter ....«. — Se ogsaa *VOR. 29. Oktbr. 1888* (U. f. R. 1889.176 — nedenfor § 55 Note 23).

12) Se de fire frifindende Domme, der er citeret i Note 11, samt J. U. 1855.819, 1857.120, jfr. 1853.326, og domfældende Domme, der bygger paa Reglen: KOR. 11. Juli 1808 (Arkiv for Retsvidenskaben 4.221), HR. 10. April 1856 (Schl. I. 694), J. U. 1856.243, 1860.724, U. f. R. 1870.309, 1876.878, 1909.537.

Kørsel med Vogn [13]); men desuden findes der en Række spredte Afgørelser om andre Handlinger [14]).

Fremdeles anerkendes Culpareglen, hvor Skade voldes af Dyr udenfor de Tilfælde, hvor Loven giver særlige, afvigende Regler; saaledes navnlig, hvor Skaden skyldes, at forspændte Heste løber løbsk [15]). Det samme gælder, hvor Skaden voldes af livløse Ting, som ikke i Skadens Øjeblik er lydige Redskaber i Menneskers Haand, f. Eks. hvor bevægelige Ting sættes i Bevægelse af Naturkræfterne [16]), hvor Bygninger eller derpaa anbragte Ting falder ned [17]), hvor der foraarsages Skade ved Brud paa Vandledninger eller Eksplosion af Maskiner, eller hvor der iøvrigt sker Skade paa Grund af Mangler ved de benyttede Indretninger (Redskaber) [18]).

Hvad Reglens nærmere Indhold angaar, saa fremgaar det klart af Domspraksis, at den i Hovedsagen svarer til den andetsteds anvendte Regel [19]), kun at der efter positiv Ret gælder en

---

[13]) Af Domme, der frifinder paa Grund af manglende Culpa, kan nævnes: H R. T. 1862.790, J. U. 1868.271, U. f. R. 1887.647, 1893.1048, 1894.212, 1907.448. — Domfældende Afgørelser, der bygger paa Culpareglen, er: J. T. 35.1, J. U. 1857.572, 1864.183, 1874.734, U. f. R. 1882.606, 1895.216, 1901.110 og 957, 1903 A. 343, 1908.866, 1909.88, 406 og 775, 1910.107, 1911.378 og 806, jfr. 1895.806 (Cykle).

[14]) Frifindende Domme: U. f. R. 1868.462, 1869.9, 1871.767, 1875.843, 1892.589, 1903 B.82, 1905 A.345, 1909.48, 1910.610. — Hyppigere er Domfældelser, hvor der konstateres Mangel paa Behændighed, paa Iagttagelse af Situationen eller Omtanke med Hensyn til Handlingens Følger e. l.; se J. T. 28.187, J. U. 1849.155, 1868.324, U. f. R. 1868.491, 1873.355, 1875.876, 1877.1126, 1881.94, 1882.695 og 718, 1887.268, 1890.508, 1893.203, 1113 og 1227, 1894.1042, 1897.152 og 929, 1898.95, 1900.283, 1901.1007, 1902 A.167, 1903 A.368, 1904B .41, 1905 A.196 og 243, B.263, 1906.248, 1908.646, 1913.670, 736, 817, 831. — Se om Tilsynspligt overfor Børn eller Fremmede H. R. T. 1863.815; U. f. R. 1884.1101, 1906 A.381, 1895.280, 1870.637.

[15]) U. f. R .1882.926, 1888.248, 1894.447, 1901.748, 1906,371, 1908.659 (frifindende); 1882.550, 1899.683, 1902 B.249, 1903 A.599, 1907.899, 1909.50, 1911.834.

[16]) U. f. R. 1868.324, 1913.670, der begge domfælder, men klart bygger paa Culpareglen.

[17]) U. f. R. 1882.485 (Bolværk; Frifindelse); KOR. 6. Juli 1807 (Jur. Arkiv 14.1), U. f. R. 1903 A.534, 1904 A.12 (domfældende).

[18]) Frifindende: J. U. 1859.591, U. f. R. 1889.176, 1896.279, 1908.860, 1910,975, 1911.859; domfældende: 1899.92, 1901.857, 1912.490, 1914.42 og 177.

[19]) En Række Domme anser Culpa for givet med Overtrædelse af de

særlig Regel om Alderens Betydning [20]). En nærmere Paavisning af, hvorledes Reglen bør udformes i Enkeltheder, skal ikke optages her, da det ikke er Opgaven at undersøge andet end dansk Rets Stilling til Teorierne om Ansvar uden Culpa.

Det anførte er tilstrækkeligt til at vise, at Culpareglen er anerkendt som Hovedreglen i Erstatningsretten. Heraf følger baade, at det middelalderlige nordiske Standpunkt er endelig forladt, og at alle vidtgaaende Teorier om Ansvar uden Culpa er forkastede. Hvad der hidtil er konstateret, udelukker derimod ikke Anerkendelsen af snævrere Teorier om Ansvar uden Culpa som den, der er forsvaret i denne Afhandling.

I saa Henseende kan man navnlig ikke paaberaabe sig de Love, der forudsætter, at der findes almindelige Regler i dansk Ret [21]); thi de viser ikke, om der findes en eller flere Regler [22]). De indeholder i Virkeligheden kun to Ting: en Forudsætning om, at der findes visse almindelige Regler, og en Regel om, at der intet særligt skal gælde i det specielle Forhold, de ordner. Om et Par af dem vilde man maaske mene, at de sagde mere, nemlig at *de* almindelige Regler netop er Culpareglen [23]); men dette siger de ikke — rent bortset fra, at en saadan Forudsætning ikke kunde være bindende —. De siger alene, at Ansvar indtræder ved Forsømmelse, og at dette stemmer med Lovgivningens almindelige Regler; men heri ligger ikke, at det ikke i andre Forhold kan stemme med

---

Forskrifter, der ved Lov — eller med Lovhjemmel — er givet for at beskytte mod Skade; se f. Eks. U. f. R. 1873.355, 1875.876, 1887.88, 1889.176, 1893.1113, 1895.280, 1901.110 og 857, 1903 A.394, 1906 A.44, 1913.699.

20) 1—24—9. — Spørgsmaalet om Behandlingen af de abnorme Utilregnelighedstilstande skal ikke optages her. Med Hensyn til D. L.s Stilling se ovenfor Note 9. I Nutiden bliver Spørgsmaalet, om man vil føle sig bundet af de spredte Lovbestemmelser fra nyere Tid, der bruger Udtryk, der peger hen paa det subjektive, saasom Udtrykket »retstridigt, tilregneligt Forhold«; thi det maa siges at være den naturligste Forstaaelse af saadanne Udtryk, at de kræver personlig Tilregnelighed. Se iøvrigt J. T. 25.174, U. f. R. 1893.875 og 1890.349, jfr. 1888.274; men om en Taabe J. T. 28.269.

21) L. Nr. 73 13. Juni 1879 § 55, L. Nr. 64 28. Maj 1880 § 12, L. Nr. 68 7. Maj 1881 § 62, L. Nr. 69 13. April 1894 § 25, L. Nr. 54 15. Febr. 1895 § 5.

22) Ingen af disse Love taler om »*den* almindelige Erstatningsregel«; de taler kun om Lovgivningens, dansk Rets, *de* almindelige Regler, den borgerlige Rets Regler.

23) Lodslovens § 55, Sparekasselovens § 12. — Videre gaar dog en Forudsætning i Instruks 21. Aug. 1862 § 20.

Lovgivningens almindelige Regler, at Ansvaret indtræder uden Culpa. Sagen er nemlig, at det er givet, ogsaa efter den her forsvarede Teori, at der ikke kan blive Tale om Ansvar uden Culpa i de Forhold, som disse Love ordner.

Man kan heller ikke give *Tr. Jørgensen* Ret i, at Domstolene ikke er berettigede til at statuere Tilværelsen af Erstatningspligter uden positiv Hjemmel [24]). Skadeserstatningsretten er aldrig blevet kodificeret i dansk Ret, ja, dansk Lovgivning indeholder overhovedet ingen almindelige Regler om Skadeserstatningspligt. Derfor maa Domstolene kunne udforme Erstatningsretten frit efter Forholdets Natur overalt, hvor de specielle Lovbestemmelser eller deres Analogi ikke leder til en bestemt Løsning. Der kan ikke gælde noget særligt om Skadeserstatningsretten i denne Henseende. I et Land, der savner almindelige Lovregler, maa den kunne opbygges baade paa Analogi og Forholdets Natur. Det er endogsaa særlig klart, at dette maa gælde for dansk Rets Vedkommende; thi faktisk har Domstolene i Tiden fra Danske Lov indtil langt ind i det nittende Aarhundrede opbygget saa godt som hele Erstatningsretten — ialtfald bortset fra Kontraktsforhold — paa Forholdets Natur, hvortil i den senere Tid alene er kommet noget talrigere og mere omfattende Specialregler, hvis Analogi kunde støtte Resultatet, samt visse Lovforudsætninger.

Det maa derfor hævdes, at Domstolene ogsaa vilde kunne paalægge Erstatning udenfor Culpareglen i Kraft af Forholdets Natur. Rigtigheden heraf er da ogsaa anerkendt i Retspraksis. Der findes vel enkelte Udtalelser i Præmisser, der gaar i modsat Retning [25]); men disse har ingen Vægt, og paa den anden Side findes der flere Præjudikater for den her hævdede Opfattelse, idet flere Domme har paalagt Ansvar udover Culpareglen alene i Kraft af »Lovgivningens Grundsætninger« [26]). Det fremgaar af disse Domme, at dansk Ret ialtfald anerkender en vidtgaaende Ret til Erstatning for Skade, der tilføjes ved et retmæssigt, direkte Indgreb i andres Goder; og en saadan Ret er ogsaa anerkendt ved Lov i en

---

[24]) T. f. Rvsk. 1908 S. 106 f.

[25]) Se bl. a. dem, der er citeret ovenfor i Note 11.

[26]) Se saaledes J. U. 1851.129, H. R. T. 1859.836, U. f. R. 1883.365, 1910.377, 1911.789. — Lidt i denne Retning gaar ogsaa en Dom i Sø- og Handelsretstidende 1865.118.

Række Tilfælde [27]). De egentlige Vanskeligheder kommer først frem med Hensyn til Spørgsmaalet, hvad der skal gælde udenfor de direkte Indgreb.

§ 54.

Vedvarende Ulemper i Naboforhold.

Det er vistnok umuligt at udtale sig med Sikkerhed om, hvorvidt der efter gældende dansk Ret kan paalægges Pligt til at erstatte den Skade, som en retmæssig Virksomhed (Indretning) paa en Grund medfører for Naboerne ved at fremkalde vedvarende eller jævnlig tilbagevendende Ulemper for dem. Selv Reglerne om Handlefrihedens Afgrænsning i disse Forhold har indtil fornylig været ret usikre.

I denne Henseende staar det dog fast nu, at der findes visse Grænser for en Grundejers Ret ogsaa ud over de specielle Lovregler, der eksisterer [1]). Og efter de sidste Aars Retspraksis kan man formentlig sige, at Hovedreglen er en lignende som den, der i Reglen anvendes i Udlandet, nemlig at det er retstridigt at foretage Handlinger, der medfører Ulemper for Naboerne, som gaar væsentlig ud over det sædvanlige [2]).

---

27) Herom henvises til *Lassen* § 35 III, 1. Den af ham S. 274 opstillede Sætning er dog vistnok for skarp, idet man bør anerkende, at Domstolene kan opstille ikke blot Hovedreglen, men ogsaa Undtagelser derfra, hvor det maatte stemme med Forholdets Natur. Dette er ogsaa Praksis' Standpunkt, se U. f. R. 1874.178, jfr. 1872.733 og 1881.841.

1) Om disse se Forhandlingerne paa *3. nordiske Juristmøde* og især Bilag II dertil af *Øllgaard; v. Tangen Sivertsen:* Hovedpunkter af Bygningsretten (1910); jfr. ogsaa *Torp-Grundtvig:* Dansk Tingsret S. 179 ff.

2) Se *KOR. 11. Novbr. 1889* (U. f. R. 1890.141: Uddunstninger fra Fabrik for Svovlsyre og Kunstgødning. *Erstatning* for Skade paa Plantevækst og Forringelse af Nydelse). — *VOR. 6. Maj 1895* (U. f. R. 1895.761: angaar forskellige Ulemper — Rystelse, Varme, Larm o. d. — fra et Dampsliberi, der var installeret af en Lejer. Den *frifinder* Ejeren af Ejendommen, da det ikke var oplyst, at Sliberiet efter sin almindelige Beskaffenhed medførte saa betydelige Ulemper for Naboen, at Hensynet hertil skulde gøre Driften af en saadan Virksomhed i Bygningen overhovedet ustilstedelig, og da Ansvaret for Lejerens særlige Driftsmaade ikke kunde falde paa Ejeren), — *H. St. 7. Decbr. 1903* (1904 A.227: Vanddraaber fra Graderværk af Blæsten ført ind paa Naboejendommen. *Erstatning og Dom til Ændring* af Indretningen). — *HR. 5. Oktbr. 1906* (U. f. R. 1907.35, jfr. 1905 A.443. Røg fra Lokomotiv-

Alle Dommene angaar Ulemper, der medføres af usædvanlige Virksomheder eller Indretninger; og flere af dem viser tydeligt, at man kræver en væsentlig Ulempe. Hvorledes Domstolene nærmere vil udforme Reglen, og hvilke Arter af Ulemper de vil medtage, kan vel endnu ikke siges med Sikkerhed [3]); men Dommene viser ialtfald, at man ikke har bundet sig til snævre Teorier om »Immissioner« i egentlig Forstand [4]).

Det vigtigste Spørgsmaal er imidlertid, om den anførte Regel om Handlefrihedens Afgrænsning er ufravigelig, d. v. s. om en Virksomhed ikke undtagelsesvis kan anerkendes som retmæssig, skønt den medfører Ulemper, der gaar ud over det sædvanlige. — Thi først hvis dette Spørgsmaal besvares bekræftende, bliver der Plads for en Regel om, at der skal betales Erstatning ogsaa ved retmæssige Handlinger. —

I denne Henseende kan det betragtes som fastslaaet, at en Virksomhed ikke bliver retmæssig i Forhold til Naboerne, blot derved, at den er indrettet i Overensstemmelse med de specielle offentligretlige Forskrifter for saadanne Virksomheder eller god-

---

remiser. Dom til *Erstatning og Foretagelse af Forandringer*, hvorved Ulemperne i det væsentlige kunde bringes til Ophør). — *H. St. 15. Juli 1912* (1913.38: Ulemper — Røg o. l. samt Vanddamp — fra et Savværk. Dom til Foretagelse af *Forandringer*, hvorved Ulemperne i det væsentlige kunde bringes til Ophør). — *HR. 21. Maj 1913* (U. f. R. 1913.556, jfr. 23: Larm og Røg fra Lokomotivremiser, Dom til *Erstatning*, da Larmen medførte stor Forstyrrelse af de omboendes Fred og .... følte s som en alvorlig Ulempe). — *H. St. 2. Marts 1914* (Rystelser fra Dieselmotor; *Erstatning* for Tab af Lejeindtægt — Dommen er under Appel). Se fremdeles U. f. R. 1909.223, 1910.960 og 1912.201. — I ældre Tid antog Praksis det modsatte Resultat, se J. U. 1848.205, 1855.878, jfr. ogsaa 1849.572; J. T. 33.79, jfr. 92, dømmer vel, men paa Grund af et særligt Moment (Bestemmelse i Skødet). Se derimod om Vand J. U. V 710, jfr. IV 246. — U. f. R. 1877.1108 og 1895.160 viser intet.

[3]) Muligvis er vore Domstole endnu lidt for forsigtige.

[4]) Se især U. f. R. 1913.556 (Larm). Grænsen har hidtil ikke voldt Vanskelighed. Se som Tilfælde, der er paa den anden Side af Grænsen: KOR. 19. Decbr. 1898 (U. f. R. 1899.195) angaaende Plantning af Træer, der skygger, eller hvis Rødder trænger ind paa Nabogrunden. — URD. i samme Sag (Frdbg. Birk 18. Febr. 1898) angaar Vædsker, der er skadelige for Naboens Træer, og frifinder, idet den nægter at tage Hensyn til Handlingens Formaal. — Om Forholdet mellem Gade og privat Ejendom se U. f. R. 1909.223, 1910.960 og 1912.201; J. U. 1859.625, 1861.534; U. f. R. 1913.603; 1897.813, 1898.587.

kendt af offentlige Myndigheder [5]). Iøvrigt er Spørgsmaalet ikke ganske klart afgjort. Det er ikke løst i nogen af de i Note 2 refererede Domme. Adskillige af dem paalægger vel Sagsøgte at foretage Forandringer ved sin Virksomhed og viser derved tydeligt, at Virksomheden tidligere var retstridig; men dette afgør ikke Spørgsmaalet, da det altid vil være Hovedreglen, at Handlinger, der medfører usædvanlige Ulemper, er retstridige [6]), og ingen af de nævnte Domme angaar Tilfælde, hvor Handlingen burde være erklæret for retmæssig efter den her forsvarede Teori. Paa den anden Side er der ingen af Dommene, der nægter at tage en Paastand om Forbud mod Virksomhedens uforandrede Fortsættelse til Følge, hvor Ulemperne gaar ud over det almindelige Maal.

Alligevel er der et Par Domme, der taler for, at Domstolene vil anerkende, at en Virksomhed kan være retmæssig, selv om den medfører usædvanlige Ulemper — eller med andre Ord, at Spørgsmaalet om Virksomhedens Retmæssighed ikke udelukkende beror paa Arten og Graden af Ulempe, men at Nyttehensyn kan gøre en Virksomhed (Indretning) lovlig, selv om Ulemperne er usædvanlige. Der sigtes herved til tre nyere Hof- og Stadsretsdomme, hvoraf en er stadfæstet af Højesteret. Ved H. St. 26. Okt. 1908 [7]) gaves der en Villaejer Medhold i hans Paastand om Erstatning eller Fjernelse af en Transformatorsøjle, der var anbragt lige op til hans Grund. Dommen udtalte, at Magistraten ingen Ret havde hertil, idet den konstaterede, at det ikke var nødvendigt at anbringe Transformatoren der. HRD. 13. Dec. 1911 [8]) statuerede derimod Frifindelse i en Sag om en anden Transformatorsøjle, og det samme gjorde H. St. 23. Maj 1910 [9]) i en Sag, hvor en Husejer krævede en Strømfordeler fjernet, som de københavnske Sporveje efter Magistratens Forlangende havde anbragt op imod hans Hus.

En Sammenligning mellem disse Domme bekræfter Rigtigheden af det, der er hævdet ovenfor. Den første, der ansaa Anbringelsen af Transformatorsøjlen for retstridig, fastslog udtrykkelig, at der ingen Nødvendighed var for at foretage Anbringelsen

---

5) Se allerede J. T. 33.79. Det samme gælder, hvor Staten selv som Driftsherre har foretaget Anlægget, se U. f. R. 1907.35.

6) Ovenfor S. 88.

7) U. f. R. 1909.223.

8) U. f. R. 1912.201.

9) U. f. R. 1910.960. Der var ikke nedlagt Paastand om Erstatning.

paa den for Grundejeren generende Maade. Dommen af 23. Maj 1910, der erkendte Anbringelsen af Fødekassen for retmæssig, konstaterede, at Kassen var nødvendig og ikke kunde være anbragt andetsteds, hvor den vilde volde mindre Ulempe; og den slutter saaledes: »Ligesom . . . . de Indstævnte maa være berettigede til — under fornødent Hensyn til den Privates Interessesphære — at foretage saadanne Foranstaltninger med Hensyn til de offentlige Gaders Areal, som udkræves af det Offentliges Interesse, saaledes maa det i det her foreliggende Tilfælde efter samtlige Omstændigheder antages, at der overfor de af de Indstævnte anførte Grunde ikke kan tillægges de Ulemper, som den ommeldte Fødekasses Anbringelse maatte have medført for Citanten, en saa stor Vægt, at de Indstævnte paa Grund heraf skulde være forpligtede til at fjerne Fødekassen«.

I den sidste af de tre Sager [10]) giver H. St. en lignende Begrundelse (som i det væsentlige billiges af HR.): den fremhæver, at det var »*nødvendigt* at anbringe en Søjle som den heromhandlede netop i den Del af Valby, hvor Søjlen er opstillet«. Dommen er dog ikke klart afgørende, da Sagen var anlagt af *Lejeren* af Stuen, medens Husejeren havde givet Samtykke til Anbringelsen, og Dommen fremhæver ogsaa dette [11]).

De nævnte Domme — ialtfald de to — viser, at Domstolene ved Afgørelsen af Spørgsmaalet om Handlingens Retmæssighed tager Hensyn til Interessen i Handlingens Foretagelse — Handlingens Nytte eller Nødvendighed — og af Hensyn til den anerkender visse Handlinger for retmæssige, skønt de medfører usædvanlige Ulemper. Dommene angaar ganske vist ikke Forholdet mellem private Ejendomme; men der er ikke nogen Grund til at antage, at der skulde gælde noget andet for saadanne Tilfælde. Det synes derfor berettiget at hævde, at Domstolene ogsaa i egentlige Naboforhold bør afgøre Spørgsmaalet om Handlingens Retmæssighed efter en fri Afvejelse af alle Interesser. Dette anbefaler sig særlig stærkt, fordi dansk Ret ikke kender den i Udlandet almindelige Ordning, at de fleste generende Virksomheder skal have offentlig

---

10) U. f. R. 1912.201.

11) Iøvrigt synes der ikke at være Tvivl om, at Anbringelsen ogsaa uden Samtykket vilde have været retmæssig; dette følger af Nødvendigheden (ovenfor) i Forbindelse med Anbringelsesmaaden (nedenfor Note 12).

Autorisation, men paa den anden Side ved at faa en saadan normalt bliver retmæssige.

Tilbage staar da alene det andet Spørgsmaal: om der bør betales Erstatning, hvorman anerkender Handlingen som retmæssige, der medfører usædvanlige Ulemper. Dette Spørgsmaal er ikke direkte afgjort ved nogen af de tre Domme [12]). Men, naar man ser paa den i disse Domme udtrykte Anskuelse, kan man med ret stor Sikkerhed hævde, at HRD. 21. Maj 1913 [13]) virkelig paalægger Erstatning for en retmæssig Handling [14]). Naar Hensynet til Sporvejsdriften kunde gøre en Handling retmæssig, maa Hensynet til Statens Jernbanedrift ogsaa kunne gøre det. Dommens Udtryk peger ogsaa i Retning af, at Statsbanerne ikke kunde være blevet dømt til at ændre Virksomheden i dette Tilfælde. Hof- og Stadsretten (S. 23) bruger allerede en i denne Henseende betegnende Vending, nemlig, at Citanten »ikke kan være pligtig uden Godtgørelse at finde sig i den saaledes stedfundne Forringelse af hans Ejendom«. Og Højesteret siger: »idet det fremhæves, at det paagældende Anlæg er lagt i umiddelbar Nærhed af de tidligere [15]) paa Indstævntes Ejendom opførte Beboelsesbygninger, samt iøv-

---

[12]) Thi i Sagen i 1910.960 var der ikke nedlagt Paastand om Erstatning, og i Sagen i 1912.201, hvor der var nedlagt (alternativ) Paastand om Erstatning, var Frifindelsen tilstrækkeligt begrundet, selv ud fra en Teori som den her forsvarede: Det maa formentlig antages, at den paagældende Søjle ikke voldte nogen væsentlig udover det almindelige gaaende Ulempe; den var anbragt helt ude i Fortovskanten, c. 6 Alen fra Huset, der var et almindeligt højt Hus med Forretningslokaler i Stuen, og den har derfor ikke været til synderlig større Gêne end Plakatsøjler o. l. Dommen fremhæver da ogsaa, at Anbringelsen »ikke kan antages at forvolde Citanterne nogen nævneværdig Gêne«. — Iøvrigt kan Dommen af endnu en Grund ikke anses som en Forkastelse af det her hævdede Resultat; dens Resultat er muligvis blevet anset for tilstrækkelig begrundet deri, at Husejeren samtykkede i Handlingen.

[13]) Note 2 ovenfor.

[14]) At Remisens Anlæg og Benyttelse *burde* anerkendes for retmæssig, synes overvejende sandsynligt efter Præmisserne. — De andre i Note 2 nævnte Domme, der alene paalægger Erstatning, angaar derimod sikkert Tilfælde af retstridige Handlinger, hvor der ogsaa kunde være givet Dom til Ændring af Virksomheden, hvis der var nedlagt Paastand herpaa.

[15]) Fremhævelsen af dette Moment tør vistnok betragtes som overflødig. Det erklæres udtrykkelig for irrelevant ved KOR. 11. Novbr. 1889. Det bør ialtfald ikke have Betydning for Erstatningsspørgsmaalet i Almindelighed, se § 11 Note 7.

rigt i Henhold til de i den indankede Dom anførte Grunde, maa Statsbanerne, *der under Proceduren har anbragt ikke at kunne afhjælpe eller bøde paa Ulemperne,* anses pligtige at yde Indstævnte Erstatning«. Saaledes som de udhævede Ord er brugt, synes de at vise, at der paalægges Erstatning trods Handlingens Retmæssighed [16]). Hvis det omtalte Anbringende var rigtigt, maatte Anlægget sikkert opfattes som retmæssigt lige saa vel som Anbringelsen af Fødekassen i den ovenfor omtalte Sag; og hvis Højesteret havde anset Erstatningspligten for betinget af Retstridighed, vilde det have været nødvendigt at tilføje, at det nævnte Anbringende var bestridt og dets Rigtighed ikke bevist.

Paa den anden Side tør det vistnok antages, at der i Analogi hermed kunde være tilkendt Citanten Erstatning i Sagen angaaende Fødekassen [17]), skønt Dommen viser, at der her forelaa en retmæssig Handling. Dette er vel foreneligt med Dommens Ord; se især Ordene: at der ..... ikke kan tillægges Ulemperne ..... »en saa stor Vægt, at de Indstævnte paa Grund heraf skulde være forpligtede til at fjerne Fødekassen«.

Det hævdede Resultat faar endelig en Støtte i HRD. 20. Juni 1911 [18]), i hvilken Sag nogle Lodsejere paa Amager besværede sig over de Ulemper, der paaførtes dem ved de militære Skydninger. Forholdet var forskelligt fra de foregaaende derved, at der blev foretaget Afspærring af en Del af Lodsejernes Jorder, idet der blev meddelt dem Tilhold om at holde sig borte fra Jorderne under Skydningen. Alligevel staar det dog de ovenfor behandlede Tilfælde meget nær. Hof- og Stadsretten havde kendt Militæret uberettiget til at benytte Skydebanerne paa en saadan Maade, at der opstod Fare for, at Projektiler eller Dele af saadanne faldt ned paa Citanternes tilgrænsende Lodder. Men Højesteret omstødte denne Afgørelse under Hensyn dels til, at Skydebanerne var blevet benyttet langt tilbage i Tiden, »dels til, at Militæretaten ifølge Forholdets Natur maa have Ret til at benytte de den underlagte Ejen-

---

16) Hensigten med Sætningen er vel i første Linie at begrunde, at der gives Erstatning en Gang for alle for den Værdiforringelse, Ejendommen har lidt; men det er dog tydeligt, at Statsbanernes Mening med Anbringendet netop har været at fri sig for Ansvar ved at bevise Handlingens Retmæssighed.

17) U. f. R. 1910.960 — selvfølgelig forudsat, at der var lidt et Tab.

18) U. f. R. 1911.789, jfr. 1910.77.

domme til den Brug, hvortil de af Staten er bestemt, dels endelig til, at *Faren for Naboejendommene maa anses for meget ringe,* og at den ..... omtalte Afspærring ..... *kun finder Sted nogle faa Dage* om Aaret«. Men samtidig med, at Handlingen saaledes anerkendtes for retmæssig, udtaltes det, at »det paa den anden Side følger af Lovgivningens almindelige Grundsætninger, at vedkommende Lodsejere have Krav paa Erstatning for det Tab, der maatte paaføres dem ved de stedfindende Afspærringer«.

Denne Dom er et klart Eksempel paa Erstatning for en retmæssig Handling. Og selv om dens Begrundelse er saa forsigtig, at den ikke bliver et bindende Præjudikat for mange Tilfælde — og navnlig ikke i Almindelighed for Bedømmelsen af Retsforholdet mellem Naboejendomme — saa peger dens Fremhævelse af, at Ulemperne var forholdsvis ubetydelige (se de her udhævede Ord), dog tydeligt i Retning af en Interesseafvejelse af væsentlig samme Art som ellers ved Afgørelsen af Spørgsmaalet om en Handlings Retmæssighed [19]) og af, at Nyttehensyn kan føre til at flytte Grænsen for det retmæssige ud over Maalet af det sædvanlige, men at der i saa Fald bør betales Erstatning.

Hvis den ovenfor givne Fortolkning af Retspraksis er rigtig, bliver Spørgsmaalet blot, i hvor vidt et Omfang man kan anerkende Handlinger som retmæssige og erstatningspligtige. I saa Henseende maa det indrømmes, at de nævnte Domme alle angaar Foretagender, der iværksættes af det offentlige, og som kan siges at tjene Almenvellet; men der er i og for sig ingen Grund til at antage, at Reglen skulde være begrænset hertil. I denne Henseende maa det særlig fremhæves, at det staar fast i dansk Ret, at selve det Faktum, at Handlingen foretages af det offentlige i Almenvellets Interesse, ikke gør Handlingen ubetinget retmæssig. Dette fremgaar af Dommene af 5. Okt. 1906 og 26. Okt. 1908, og det forudsættes ogsaa i de tre andre Domme (23. Maj 1910, 20. Juni og 13. Dec. 1911), idet de udtrykkelig konstaterer Handlingens Nødvendighed eller Nytte og Ulempernes forholdsvis ringe Betydning. Naar Vægten lægges paa disse Momenter, maa samme

---

19) H. St. havde udtrykkelig drøftet Anvendeligheden — foruden af Pl. 31. Juli 1801 — af almindelige Naboretsregler; men den havde ikke fremhævet Ulempernes ret ubetydelige Karakter; dens Udtryk fremhæver tværtimod skarpt deres afgørende Betydning (se 1910.83).

Afgørelse kunne træffes i andre Tilfælde, hvor særlig store Interesser kræver Anerkendelsen af en Handlings Retmæssighed [20]).

Resultatet af Undersøgelsen med Hensyn til de vedvarende Ulemper i Naboforhold bliver da, at man ikke med absolut Sikkerhed kan sige, hvad der er dansk Rets Regel i Øjeblikket. Den nyere Praksis har ialtfald ikke udtalt sig imod den her forsvarede Teori; thi paa den ene Side er der ingen Dom, der nægter Erstatning, hvor der forelaa Ulemper, der gik ud over det sædvanlige Maal, og paa den anden Side er der ingen Dom, der skrider

---

20) Det maa være en Følge af det Standpunkt, som Højesteret har indtaget ved Dommen af 20. Juni 1911, at Grundlovens § 82 ikke finder Anvendelse paa disse Forhold. — Et andet Spørgsmaal er det, om Erstatningsspørgsmaalet ved Jernbaner o. a. Tilfælde, hvor Anlægget kan ske ved Ekspropriation, hører under Domstolene eller under de særlige Taksationskommissioner, der fastsætter Erstatningen for Grundafstaaelse. Efter *Fr. 5. Marts 1845 § 9* tilkommer det Kommissionerne at bestemme »den Godtgørelse, der bliver at erlægge, saavel for afgiven Grund som for *anden ved Banens Anlæg for bestandig tilføjet Beskadigelse*«; men de sidste Ord omfatter efter en naturlig Forstaaelse *kun* Skade, der enten foranlediges ved Anlægshandlingerne eller følger af selve Banens (de faste Indretningers) Eksistens, *og ikke* Skade, der først hidføres ved Driften, selv om Skaden kan siges at være en nødvendig Følge af Anlæggets Benyttelse (jfr. § 38 Nr. 2 a, § 37 ved Note 4 f.), hvad man ofte kan sige om den *vedvarende* Ulempe, der følger af Røg, Larm eller Rystelse, som Jernbanekørselen medfører. Hermed synes Praksis at stemme: Domstolene har ialtfald i visse Tilfælde erklæret sig for kompetente, se U. f. R. 1907.35 og 1913.556 (ovenfor Note 2), og Taksationskommissionerne følger den Praksis ikke at tilkende Erstatning for saadanne vedvarende Ulemper (men det vides ikke, at de udtrykkelig har erklæret sig for inkompetente). Se herved ogsaa § 55 Note 23 og i det hele S. 468—69.

Heraf følger det, at en Nabo til Jernbanen ikke er afskaaret fra at fordre Erstatning for saadanne Ulemper derved, at han ved Jernbanens Anlæg har modtaget en Godtgørelse for »samtlige Ulemper« (hvilket sædvanlig gives ved Siden af Grunderstatningen); thi herunder bør man ikke medtage — og medtager i Praksis heller ikke — de nævnte vedvarende Ulemper. (Erstatningskravet maatte selvfølgelig bortfalde, hvis der faktisk straks ved Anlægget var givet Erstatning for saadanne Ulemper; men det maatte ske ved en frivillig Ordning: ingen kan være pligtig at underkaste sig Taksationskommissionens Afgørelse i denne Henseende).

Den hævdede Regel (om Domstolenes Kompetence) er ogsaa den hensigtsmæssigste, dels fordi Skadens (Ulempens) Omfang afhænger af Driftens og derfor først kan bestemmes efterhaanden, dels fordi det vilde være særlig uheldigt paa disse Forhold at overføre den Grundsætning, som Taksationskommissionerne følger ved Ulempeerstatning: kun at give Erstatning til de Ejendomme, som Jernbaneanlægget berører (ɔ: hvorfra noget afstaas).

ind imod Handlinger, der burde anerkendes som retmæssige af særlige Grunde, idet tværtimod et Par Domme synes at anerkende, at en Handling kan være retmæssig uden positiv Hjemmel, skønt den medfører usædvanlige Ulemper. Paa den anden Side findes der ikke andre Domme, der klart paalægger Erstatning trods Handlingens Retmæssighed, end HRD. 20. Juni 1911; — og denne er muligvis begrundet i særegne Momenter —; men det er dog sandsynligt, at HRD. 21. Maj 1913 faktisk anerkender den forsvarede Teori i et enkelt Tilfælde.

Da dette Resultat anbefaler sig stærkt af praktiske Grunde — og særlig stærkt, saa længe dansk Ret savner en positiv Lovordning svarende til den, der haves i Norge eller Tyskland og Frankrig —, og da det harmonerer baade med Love og Domsafgørelser fra nærliggende Felter, hævdes det, at den forsvarede Teori bør anerkendes som gældende dansk Ret.

§ 55.

Farlige Handlinger.

Om Erstatningsansvaret ved Handlinger, der udsætter andre for Fare, findes der en Række specielle Lovbestemmelser, hvoraf dog kun faa principielt anerkender et Ansvar uden Culpa [1]). Og disse angaar næsten alle en bestemt Gruppe af Tilfælde: Skade voldt af Dyr [2]).

Et almindeligt Ansvar uden Hensyn til Skyld gælder alene for *vilde Dyr* — ifølge D. L. 6—10—4 — samt *løsgaaende Hunde* — efter Bestemmelsen i Lov Nr. 46 12. April 1889 § 8, saaledes som denne fortolkes i Retspraksis, jfr. ogsaa Lov Nr. 79 8. Maj 1894 § 11, 3°. — Om *andre Husdyr* savnes almindelige Regler. Hvor Dyrene dræber Mennesker, gælder D. L. 6—10—3, der formentlig kan fortolkes saaledes, at Ejeren er ubetinget ansvarlig,

---

1) Der tænkes her — som i det foregaaende — kun paa Integritetskrænkelserne og kun paa Tilfælde, hvor der hverken foreligger en Kontrakt eller et andet særligt Forhold mellem Parterne.

2) Med Hensyn til den nærmere Fortolkning af disse Lovbud henvises til *Lassen* § 35 II og de der anførte Forfattere (Note 25) og Domme. Fra nyere Tid kan navnlig tilføjes U. f. R. 1913.705 og KOR. 13. Juli 1914, der udtaler, at der mangler Hjemmel til at paalægge en Mand Erstatning, hvis Hest bed Karlen, der var ved at spænde den for.

naar han vidste, at det paagældende Dyr paa Grund af sine Anlæg var særlig farligt for Mennesker. En begrænset Erstatningspligt for Legemsbeskadigelse paalægger 6—10—2, der kun omfatter løsgaaende Dyr. Ansvaret efter denne Regel er ikke betinget af, at Ejeren kendte Dyrets daarlige Tilbøjeligheder; maaske kan man antage et videregaaende Ansvar, hvor Ejeren havde saadan Kundskab, i Analogi med 6—10—3. De fleste Tilfælde af anden Skade vil gaa ind under Bestemmelserne i Lov om Mark- og Vejfred 25. Marts 1872, der paalægger Ansvar uden Culpa [3]); men ved Siden heraf haves den særlige Regel i D. L. 6—10—5 om Drab af fremmede Husdyr. Skønt den ikke paalægger en almindelig Erstatningspligt, kan man dog vistnok paa dens Analogi støtte den Regel, at der skal betales Erstatning i Tilfælde, hvor fremmede Husdyr alene beskadiges; herfor taler navnlig den udtrykkelige Bestemmelse i N. L. 6—10—5 i. f. Ved Skade paa livløse Ting, der ikke falder ind under Loven om Mark- og Vejfred, gaar Ansvaret ikke ud over Culpareglen.

Af *andre Lovbestemmelser*, der paalægger Ansvar uden at kræve Culpa, maa nævnes Jagtlov 8. Maj 1894 § 10 om Skade ved Jagt [4]) samt den tidligere Automobillov Nr. 180 27. Maj 1908 § 33 og Instruks af 21. Aug. 1862 § 20 jfr. § 23 [5]), der angaar Tingsskade, der foraarsages af Landevejslokomotiver.

Andre Love, der principielt forlader Culpareglen, findes saa vidt vides ikke [6]). Derimod findes der en Række Love, der paalægger Ansvar overalt, hvor Sagsøgte ikke *beviser, at Skaden ikke skyldes hans (eller hans Folks) Culpa* [7]).

Herhen hører først og fremmest Lov Nr. 56 26. Marts 1898

---

[3]) Dens Bestemmelser kan ogsaa faa Betydning for Hunde, *Lassen* S. 271.

[4]) Iøvrigt angaar den vel mest Skade ved direkte Indgreb.

[5]) Udstedt i Henhold til Lov 23. Jan. 1862 § 2. (Denne Paragraf synes ikke at være ophævet ved Lov Nr. 96, 10. April 1895 § 5, der kun omtaler Sporveje).

[6]) Herhen kunde maaske ogsaa være regnet de Regler, der gælder om Sporvogne; men efter den i Praksis herskende Fortolkning gælder det ikke (nedenfor ved Note 19. Se fremdeles Teksten nedenfor ved Note 24). — Lov om Brandpolitiet paa Landet (i Bekendtgørelse Nr. 213, 1. Aug. 1912) § 26 kan ikke siges at gaa ud over Culpareglen, saa lidt som Lov Nr. 77 12. April 1889 (Bkg. Nr. 211, 1. Aug. 1912) § 3 i. f. (U. f. R. 1909.708).

[7]) Om Ordningen af Bevisbyrden iøvrigt se *Tybjerg:* Om Bevisbyrden S. 189 ff.

om Erstatningsansvar for Skade ved Jernbanedrift §§ 1 og 6, Lov Nr. 77 19. April 1907 om elektriske Stærkstrømsanlæg og Lov Nr. 125 29. April 1913 om Motorkøretøjer § 33. Alle tre Love angaar baade Person- og Tingsskade — ogsaa Død og fuldstændig Tilintetgørelse af Ting —; og ingen af dem er begrænset til, hvad her er kaldt »ensidig Fremkaldelse af Fare« (§ 19). De omfatter endogsaa flere eller færre Tilfælde, hvor Parterne er knyttet til hinanden ved Kontrakt.

De tre Loves Regel kan siges at gaa ud paa, at den for Driften ansvarlige kan frigøre sig ved at bevise enten (1), at Skaden er hidført ved skadelidendes egen Skyld [8]), eller (2), at han selv (den øverste Driftsledelse) og alle hans Folk i videste Forstand har udvist fornøden Agtpaagivenhed og Omhu i enhver Henseende [9]), eller endelig (3), at en mulig Mangel herpaa ikke har været Aarsag til Skaden. — Det sidste maa formentlig kunne fortolkes saaledes, at det afgørende er, hvad man kalder juridisk Aarsagssammenhæng, saa at Ansvaret bortfalder, naar Skaden ikke er adækvat Følge af Fejlen [10]). — Ansvaret ifølge de tre Loves Regler kan i Korthed siges at paahvile den, for hvis Regning og under hvis Ledelse den farlige Virksomhed foregaar [11]).

---

[8]) Efter Automobilloven dog kun ved Forsæt eller grov Uagtsomhed.

[9]) Stærkstrømsloven maa sikkert forstaas som Jernbaneloven. Automobilloven kræver kun Bevis for, at *Føreren* er uden Skyld; hvis Skade sker paa Grund af Maskinens Fejl, uden at noget kan lægges Føreren til Last, bør det dog antages, at »Benytteren« bliver ansvarlig, hvis han ikke beviser, at Skaden ikke kunde være afværget ved hans og hans Folks Omhu. Og man vil støtte dette Resultat paa en udvidende Fortolkning eller paa almindelige Regler om Bevisbyrdens Fordeling, er mindre vigtigt.

[10]) Med Hensyn til *Jernbanelovens* Virkninger se ad (1): U. f. R. 1903 A.106, 1905 B.169, 1906.44, 836, 1913.200; ad (2): Frifindelse i 1907.911, Domfældelse for bevist Fejl i 1910.28, 1913.200, jfr. 1914.168 og 170, uden saadan 1912.32 samt 1909.205, 1910.32, 1913.756 og 969. — Med Hensyn til *Automobillovene* mærkes, at de fleste domfældende Domme har kunnet konstatere Skyld, se 1909.299 og 394, 1910.728 og 905, 1911.654, 1912.938, 1914.97 og 610, HRD. 30. Juni 1914 (H. R. T. 1914.366, der ændrer U. f. R. 1914.183); anderledes dog 1912.91 og 1913.563 samt et Par Domme i Henhold til Loven af 1908: 1911.246 og 366. Paa den anden Side er Frifindelse kun sket i Tilfælde af grov Uagtsomhed hos skadelidende (1912.617, 1914.338) eller udefra kommende Indvirkninger (1913.62 og 715).

[11]) Efter Jernbaneloven er det Statsbanedriften eller det koncessionerede private Jernbaneselskab, se U. f. R. 1913.66.

Om de enkelte Tilfælde er der kun Grund til at gøre opmærksom paa, at Jernbane- og Automobilloven begrænser Ansvarsreglens Omraade paa særlig Maade. Den sidste omfatter kun Skade, der sker »ved Paakørsel af eller ved Sammenstød med Motorkøretøjer eller derved, at Heste bliver sky for disse«. Disse Ord omfatter ikke det Tilfælde, at Skade sker ved, at der gaar Brud paa Maskinen, saa at Vognen vælter — med mindre den rammer udenforstaaende —, eller ved Eksplosion og Brand — selv om udenforstaaende rammes [12]). — Jernbaneloven angaar Skade, der tilføjes ved Kørslen paa Banerne eller iøvrigt *ved Benyttelsen af disses Driftsindretninger*. Hvad der gaar ind under disse Udtryk, er ret uklart og endnu ikke fastslaaet i Praksis [13]).

Jernbaner (Statsbaner og private Jernbaner) maa i Overensstemmelse med almindelig Sprogbrug forstaas i snævrere Forstand, saaledes at det navnlig staar i Modsætning til Sporvej, en Afgrænsning, der næppe volder Vanskelighed i Praksis. Fremdeles maa det formentlig antages, at Loven kun omfatter Baner til Befordring af Personer og (eller) Gods for Publikum — ikke Baner, der kun tjener en industriel Virksomhed som Teglværksbaner o. l. — og kun Befordring fra en Lokalitet til en anden — ikke en Bane indenfor et Forlystelsesetablissements Grænser. — Bortset fra Statsbanerne kan man vel sige, at det kun er Baner, der er anlagt med Eneretsbevilling, som falder ind under Jernbaner (private Jernbaner). Hvis dette er rigtigt, maa det ogsaa

---

12) Der kunde sikkert være Grund til at medtage disse Tilfælde.

13) De fleste Tilfælde, der er forekommet i Praksis, har været ganske klare, saasom det, at Jernbanevogne paakører eller overkører noget, at Passagerer kommer til Skade ved Togsammenstød eller andre Jernbaneulykker, at Gnister fra Lokomotivet tænder Ild. I Bemærkningerne til Lovforslaget (Rigsdagstidende 1897—98, Tillæg A Sp. 1765—74) nævnes som Eksempel paa Forhold, der falder ind under Loven, Skade, der sker ved, at Bommene ved en Overkørsel nægter at virke. En H. St. 20. Oktbr. 1913 (U. f. R. 1914.168) har paalagt Ansvar i et Tilfælde, hvor et Automobil om Natten led Skade ved at køre imod Bommene, der ikke var forsynet med Lygte; men det udtaltes ikke, om Loven var anvendelig. H. St. 19. Maj 1913 (U. f. R. 1913.826) erklærede Loven for uanvendelig i et Tilfælde, hvor en Person dræbtes af Kul, der faldt ned fra et Statsbanerne tilhørende Losseapparat, og frifandt derfor Statsbanerne. Dommen ændredes af Højesteret (14. Nov. 1913, U. f. R. 1914.42), der imidlertid ikke udtaler sig om, hvorvidt Loven af 1898 er anvendelig.

antages, at Lovens Regler ikke kan omfatte Arbejdstog, der benyttes under Anlæg af en Jernbanelinie [14]).

Endnu et Spørgsmaal giver Jernbaneloven Anledning til at rejse, nemlig om den omfatter al Tingsskade. Loven taler om *Ejendele*, og dette Udtryk er saa ubestemt, at man ikke med Sikkerhed kan sige, hvad det sigter til. I Retspraksis er det antaget, at det omfatter alle Ting, Løsøre og fast Ejendom. Det sidste faar navnlig den Betydning, at Lovens Regler anvendes paa Skade, der sker ved, at Gnister fra Lokomotivet tænder Ild paa Marker, Skov eller Hus [15]).

Rigtigheden af den anførte Fortolkning er ingenlunde utvivlsom. Hvis man antog, at der efter dansk Rets almindelige Regler — bortset fra Loven — paahvilede Banerne et Ansvar uden Culpa for den Skade, de voldte paa Naboejendomme, vilde den naturligste Fortolkning være at indskrænke Loven til Løsøre [16]). Gaar man derimod ud fra den modsatte Forudsætning og antager, at

---

[14]) Et Tilfælde af denne Art forelaa i U. f. R. 1913.66, hvor Sag blev anlagt mod Entreprenørerne. Frifindelsen blev dog her motiveret med, at Loven ikke er anvendelig, hvor Ansvar gøres gældende mod Entreprenørerne og ikke mod Bevillingshaverne.

[15]) Se U. f. R. 1909.205, 1910.32, 1913.756 og 969 (HRD. 15. Okt. 1913) samt navnlig H. St. 25. Maj 1914.

Dansk Ret indeholder ikke positive Regler om det i § 18 Note 9 nævnte Spørgsmaal; men det maa sikkert antages, at Jernbanernes Ansvar bortfalder, naar Skaden er hidført ved, at den skadelidende har overtraadt Politiforskrifterne i Pl. 5. Maj 1847 og Lov om Brandpolitiet paa Landet 2. Marts 1861 § 7 (nu Bkg. Nr. 213, 1. Aug. 1912 § 8). Dette forudsættes ogsaa i H. St. 25. Maj 1914, der kun frifinder, fordi Lovreglerne ikke fandtes overtraadt, idet en Del af Bygningen var opført inden Jernbanens Anlæg, og Loven af 1861 § 5 ansaas for anvendelig paa en senere Tilbygning. — Sagen angaar den samme Brand som HRD. 15. Okt. 1913, hvor dette Punkt ikke blev afgjort (se Noten i U. f. R. 1913.969); se om denne Sag ndf. S. 473.

Spørgsmaalet, om Jernbanens Ansvar bortfalder, hvis den skadelidende ved Jernbanens Anlæg har faaet tilkendt en Erstatning for Forsikringspræmiens Forhøjelse, maa afgøres efter det enkelte Tilfældes Ejendommelighed. Det maa nemlig erindres, at der kan være Grund til en Forhøjelse af Præmien, selv om Jernbanens Ansvar vedbliver; thi dels er dette efter Loven ikke ubetinget, dels er der en Risiko for, at Jernbanen foraarsager Brand, uden at Aarsagsforbindelsen kan bevises.

[16]) Den vilde formentlig endog kunne indskrænkes til Løsøre, der beskadiges direkte, saa at man undtog Løsøre, der fandtes i et Hus og brændte sammen med Huset.

Ansvaret bortset fra Loven i alle Retninger maatte bero paa Culpareglen, er det baade naturligst og hensigtsmæssigst at lade Loven omfatte ogsaa fast Ejendom.

Ganske i Klasse med disse Love maa efter Retspraksis vistnok stilles de Regler, der gælder om Sporvognsdrift i Henhold til de derom udfærdigede Koncessioner [17]) — nu i Henhold til Lov Nr. 96 10. April 1895. — Efter disse kræves der ganske vist Bevis for egen Skyld eller »*uafvendeligt Tilfælde*« [18]); men dette fortolkes af Retspraksis paa en Maade, der formentlig ganske svarer til Jernbaneloven, saaledes at Ansvaret bortfalder, naar det bevises, at der i ingen Henseende er vist Mangel paa Agtpaagivenhed fra Ledelsen eller Folkene. At Ansvaret ikke gaar videre, fremgaar særlig klart af Dommene i U. f. R. 1887.147 og 1888.508; men de andre Afgørelser stemmer fuldstændig hermed [19]).

Med Hensyn til de farlige Handlinger, om hvilke der ikke findes Lovbestemmelser, synes *Domstolene* [20]) at gaa ud fra, at

---

17) Se herom Bentzon: vis major S. 390—92, N. Lassen i U. f. R. 1887, S. 58 f., Lassen § 35, Note 48.

18) Se f. Eks. Bekendtgørelse Nr. 109 9. Aug. 1898 (Kbhvn.) § 14: »Bevillingshaveren er forpligtet til at erstatte al den Skade, som ved Sporvejenes Drift tilføjes enten Personer eller Gods, der befordres paa Sporvejene, eller andre Personer og andet Gods eller andre Genstande, derunder navnlig ogsaa al Skade, som maatte hidrøre fra de elektriske Ledningers Anlæg eller Benyttelse. For denne Forpligtelse kan Bevillingshaveren kun befri sig ved at bevise, at det enten er den skadelidendes egen Skyld, at han har lidt Skade, eller at Skaden er bevirket ved uafvendeligt Tilfælde.« — En saadan Bestemmelse fandtes ikke i de første Sporvejskoncessioner, se Bkg. 24. Dec. 1863 (i Noten til Bkg. 1. April 1864): »forsætlig eller ved Uagtsomhed«, men siden blev den almindelig baade for Hestesporvogne (Bkg. Nr. 129 7. Okt. 1882) og Dampsporvogne (Bkg. Nr. 26 10. Marts 1883). Den gælder, saavidt vides, for alle nu bestaaende Sporveje, se navnlig foruden den nævnte Bkg. af 1898: Bkg. Nr. 149 13. April 1897 § 12 (Frdbg.), Bkg. Nr. 171 17. Nov. 1912 § 12 (Strandvej), Bkg. Nr. 31 21. Marts 1907 § 11 (Gentofte), hvorved dog mærkes H. St. i U. f. R. 1913.76. Lignende Regler gjaldt før 1898 om de private Baner, se f. Eks. Bkg. Nr. 78 5. Maj 1897 og U. f. R. 1884.876.

19) Se U.f .R. 1887.625, jfr. 670, 1888.937, 1899.681, 1902 A.735, 1903 A.148, 1904 A.526 og 747, 1910.85, 1911.887, 1914.188 og 452, der ændrer 1913.699. Reglens Omraade er efter Praksis meget vidt. En H. St. D. har endogsaa anvendt den paa det Tilfælde, at en Møtrik, der huggedes af en Skinne, sprang ind i en Rude, se U. f. R. 1904 A.577.

20) Se derimod om visse Kommissioner ved Note 22.

Culpareglen gælder. — Der kan ikke paavises nogen Dom, der paalægger Erstatningspligt ved en retmæssig farlig Virksomhed. — Dog er der gjort een Undtagelse, nemlig med Hensyn til *farlige Nødretshandlinger,* ved Sø- og Handelsrettens Dom af 7. Febr. 1909 [21]). Her havde de Indstævntes Bjergningsdamper under et Bjergningsforsøg beskadiget nogle Fiskeruser, og Erstatning blev paalagt. De Indstævnte hævdede, at Skaden ikke kunde tilregnes dem, fordi deres Damper var kommet til Strandingsstedet i Mørke; men Retten finder, at denne Omstændighed ikke kan fritage dem for Erstatningspligt. »En Bjergningsdamper maa efter Omstændighederne være berettiget til, naar det er nødvendigt for at udføre en Bjergning, forsætligt at beskadige Fiskeredskaber, men disse maa da erstattes af Bjergningsselskabet eller det bjergede Skib. Det samme Synspunkt findes at maatte føre til, at der maa gives Erstatning for den Skade, der forvoldes i Mørke, naar en Bjergningsdamper for ikke at spilde Tid løber ind om Natten paa et Sted, hvor der kan forudsættes at staa Fiskeredskaber, og derved kommer til at beskadige disse Redskaber.«

De anførte Ord viser, at Dommen gaar ud fra, at der foreligger en retmæssig Nødshandling; ligeledes fremgaar det af de sidste Ord, at Handlingen kun frembragte en forholdsvis ringe Fare, selv om Faren gik betydeligt ud over, hvad der vilde være tilladt udenfor Nødstilfældet. Antager man Dommen for rigtig — hvad man utvivlsomt bør (ovenfor § 17) —, maa deraf følge, at Erstatning skal svares for al Skade, der lides ved farlige Handlinger, som sigter til at redde et Formuegode, naar disse Handlinger dog er saa farlige, at de ikke vilde have været retmæssige bortset fra Nødstilfældet. Naar denne sidste Betingelse fastholdes, vil Reglen kunne forsvares, selv om man antager, at det indtil videre er dansk Ret, at andre farlige Handlinger ikke paadrager Erstatningspligt, selv om de er ekstraordinære.

Denne Sætning kan dog ikke engang fastholdes, selv om man blot spørger om den faktisk udøvede Ret. Ganske vist synes Domstolene hidtil at have fastholdt den; men der er gjort Brud med den af de *Taksationskommissioner,* der virker ved Jernbane- o. l. Anlæg [22]).

---

[21]) U. f. R. 1910.377.

[22]) Det er Etatsraad, Landinspektør *P. Bentzons* velvillige Imødekommenhed, der har sat Forf. i Stand til at bringe Oplysningerne herom.

Disse er naaet til at tilkende Erstatning for den ved Anlægget tilføjede Skade, selv hvor den foraarsages af en blot farlig Handling. Saaledes tilkendes der Erstatning, hvor en Jernbanegennemskæring berøver Grundejerne deres Brøndvand eller medfører Dræningsforstyrrelse, eller hvor Anlægget omvendt hidfører en øget Vandtilstrømning eller Vandopstemning [23]); og dette gælder, selv om en saadan Følge slet ikke kunde ventes med Sikkerhed eller blot Sandsynlighed.

Positiv Hjemmel for saaledes at paalægge Erstatning uden Culpa haves formentlig ikke; thi Reglen i Fr. 5. Marts 1845 § 9 [24]) kan næppe siges at hjemle det. Hvis der ikke var Trang til det strenge Ansvar, vilde man ialtfald ikke tage i Betænkning at forstaa den saaledes, at den forudsætter de almindelige Ansvarsbetingelser.

Styrken af Trangen til Ansvar i disse Tilfælde viser sig særlig i, at man her undertiden endog fraviger den Grundsætning, man ellers opstiller, at der kun gives Erstatning til »berørte Ejendomme« [25]). Saaledes antages det, at der maa gives Erstatning ogsaa til Ejere af uberørte Grunde, naar Anlægget berøver dem deres Brøndvand [26]).

---

23) Taksationskommissionerne har ogsaa tilkendt Erstatning for Skade, der tilføjes Bygninger ved *Rystelser* som Følge af Jernbanedriftens Aabning (altsaa en enkelt isoleret Skade, ikke den vedvarende Ulempe, jfr. § 13 Note 2). — Man benytter herved den praktiske Fremgangsmaade, at Kommissionen, hvor Anledning dertil gives, besigtiger Ejendommen forud og gentager det nogen Tid efter Banens Aabning for at konstatere, om Skade er lidt og skyldes Banen. — Dette er et lille Skridt i Retning af det System, der følges i Frankrig (se § 38 Nr. 2 a). Taksationskommissionerne kan maaske anses for kompetente, hvor Skaden indtræder straks i Begyndelsen (ved Driftens Aabning), saa at det kan siges, at den er en nødvendig Følge af Anlægget, forsaavidt det overhovedet benyttes (altsaa uden Hensyn til Benyttelsens Omfang). Alligevel er det betænkeligt at afskære Domstolenes Kompetence selv i disse Tilfælde, navnlig fordi det er umuligt at drage en skarp Grænse mellem dem og andre Tilfælde (hvor Skaden sker længe efter Driftens Aabning).

24) Ovenfor § 54 Note 20.

25) Se § 54 Note 20 i. f.

26) Ligeledes vil der temmelig sikkert blive givet Erstatning, hvis Udgravningerne til Boulevardbanen foraarsager, at de nærliggende Huse lider Skade (skønt her ingen Grund eksproprieres). Ialtfald har man ogsaa her paa lignende Maade som i de i Note 23 omtalte Tilfælde forud besigtiget

Bortset fra de i det foregaaende nævnte Tilfælde synes der ikke i Praksis at være blevet anerkendt Erstatningspligt ved retmæssige farlige Handlinger. Dermed er det i og for sig ikke udelukket, at man ogsaa i andre Tilfælde kunde hævde et Ansvar uden Culpa; men det er dog meget tvivlsomt, om det kan gøres. Det maa indrømmes, at de positive Lovregler fra nyere Tid taler herimod; og dette gælder navnlig Jernbaneloven og Stærkstrømsloven. De angaar begge Tilfælde, der staar i første Linie blandt dem, hvor et Ansvar uden Culpa er paakrævet; og de lægger saaledes en Tendens for Dagen, der strider imod de Anskuelser, der er forsvarede i denne Afhandling. Det maa derfor, da de vanskeligt kan opfattes som rene Undtagelsesbestemmelser, indrømmes, at de kun levner et snævert Rum for et udover Culpareglen gaaende Ansvar [27]).

Alligevel tvinger de næppe til fuldstændig at nægte Erstatning ved retmæssige farlige Handlinger. Det vilde formentlig være foreneligt med dem at hævde et Ansvar uden Culpa i Naboforhold, altsaa ved ekstraordinære Handlinger, der er forbundet med særlig Fare for Naboer. Som ovenfor nævnt kunde Jernbaneloven formentlig fortolkes saaledes, at den ikke omfatter Naboforhold, og det samme gælder Stærkstrømsloven [28]), medens

---

flere Ejendomme for at kunne konstatere, om eventuelle Skader skyldes Jernbaneanlægget.

[27]) Mod en Udvidelse af Ansvaret udover Culpareglen kan ikke anføres Lov om Brandpolitiet paa Landet (Bkg. Nr. 123 1. Aug. 1912) § 25, 2°, da den kun taler om Tilfælde, hvor den forudsætter, at Uagtsomhed er givet. — I Medfør af det ovenfor bemærkede maa man anerkende Rigtigheden af Dommen i U. f. R. 1913.66, der nægtede Erstatning, hvor nogle Køer var blevet kørt ihjel af et Grustog, der benyttedes ved et Jernbaneanlæg, idet Loven af 1898 ikke var anvendelig. Noget andet er det, at der efter Forholdets Natur formentlig burde paalægges Erstatning for Dyr, der dræbes af et Tog, naar det kører uden Indhegning paa et Sted som i denne Sag (Langeland) — se herved Forhandlingerne, der refereres i Tidskrift, utgifven af *Juridiska Föreningen i Finland* Bd. 34 (1898) S. 331 ff. —; muligvis kunde den konkrete Afgørelse dog ogsaa forsvares efter Forholdets Natur, idet der maaske forelaa egen Skyld. — HRD. 5. Jan. 1903 (U. f. R. 1903 B.82) er vistnok forenelig med den her forsvarede Teori. Bortset fra, at Frifindelsen vistnok allerede er begrundet i skadelidendes egen Skyld, forelaa der ikke en ekstraordinær Handling.

[28]) Den bruger Ordet Gods og giver særlige Regler om Naboforhold i § 3.

Automobilloven klart angaar noget andet. At opstille en Regel som den foreslaaede forudsætter alene, at der kan paavises særlige Grunde til netop i Naboforhold at antage et Ansvar uden Culpa; men dette er muligt. Der er navnlig i Naboforhold det særlige, at man eo ipso har en ensidig paatvunget Skade, og at normalt Spørgsmaalet om egen Skyld ikke rejser sig med Hensyn til selve Skadens Opstaaen. Ligeledes er det af Betydning, at dansk Lovgivning helt savner en almindelig positiv Regel om Naboforholdet. Derved bliver det muligt at løse Erstatnings- og Retstridighedsspørgsmaalet under indbyrdes Hensyntagen. Det kan ogsaa mærkes, at den Regel, Taksationskommissionerne følger (ovenfor ved Note 22 ff.), netop er et Eksempel herpaa; men i disse Tilfælde foreligger der tillige som oftest en særlig stor Fare.

Den anførte Regel er det dog muligvis udelukket at hævde efter den nyere Praksis, der fortolker Jernbaneloven saaledes, at den omfatter ogsaa Skade, der tilføjes fast Ejendom ved Ild, der tændes af Gnister fra Lokomotivet. Naar dette antages, maa man vel nok slutte, at Ansvaret i de fleste andre Tilfælde heller ikke gaar ud over Culpareglen. Thi det nævnte Tilfælde er et af de Forhold, hvor der er allerstærkest Trang til et Ansvar uden Culpa, som det fremgaar deraf, at det overalt i Europa har været et af dem, hvor et saadant Ansvar først blev anerkendt. Dog kunde der maaske gøres Undtagelse ved ekstraordinære og særlig farlige Handlinger, der er af ringere Betydning for Samfundet, og navnlig ved dem, der gaar ind under Begrebet *Luksus* i videre Forstand; thi i saadanne Tilfælde maatte Analogien af D. L. 6—10—4 være en tilstrækkelig Støtte for Erstatningspligten. At opstille en Regel om Erstatning uden Culpa ved saadanne Handlinger er heller ikke udelukket ved Retspraksis; thi der findes ikke nogen Dom, der nægter et Ansvar i saadanne Tilfælde — men de er rigtignok heller ikke synderlig praktiske.

Det er vel tvivlsomt, om Domstolene vil gaa med til at paalægge Erstatning i Tilfælde som de nævnte eller overhovedet ved retmæssige farlige Handlinger udenfor Nødstilfælde. Saa meget er dog klart, at der er foregaaet en betydelig Svingning i Domstolenes Holdning i den senere Tid. Tidligere stillede de sig absolut afvisende overfor den moderne Bevægelse bort fra Culpareglen. Den almindelige Tendens er klar nok, som det fremgaar baade af Præmissernes Udtalelser og af den Fortolkning, Domstolene

har givet Bestemmelserne i Sporvognskoncessioner; thi det vilde have været let for dem at antage en strengere Fortolkning af disse, paa lignende Maade som de tyske Domstole med Hensyn til Haftpflichtgesetz § 1.

Da Domstolene anvendte den omtalte Fortolkning ogsaa med Hensyn til *Dampsporvogne* [29]), kom de til et Resultat, der er i bestemt Strid med de her forsvarede Teorier. Der er ingen Tvivl om, at Dampsporvognen paa Strandvejen i Firserne var en ualmindelig og meget farlig Indretning, og at der efter moderne Teorier burde paalægges den Erstatning, hvor Skade hidførtes ved, at Heste blev sky, forudsat at dette ikke skyldtes særlige Fejl ved den paagældende Hest (særlig Skyhed) eller Uagtsomhed hos Kusken. Der kan dog ikke sluttes saa meget af Domstolenes Stilling paa dette Punkt, da der forelaa en positiv Regel i Koncessionen og Fortolkningen af dens Bestemmelser allerede var fastslaaet i Forvejen.

En klar Forkastelse af de moderne Teorier om Ansvar uden Culpa indeholder derimod *VOR. 29. Okt. 1888* [30]). Sagen angik Skade, som var tilføjet en Hedestrækning ved Ild, der formentes at hidrøre fra Gnister fra et Lokomotiv paa en Mergelsporbane, der løb over Heden. Dommen nægtede Erstatning, da der ikke kunde paalægges Erstatning, »med mindre Branden maatte skyldes en fra Citanternes Side eller det dem undergivne Personales Side udvist Uagtsomhed, der enten efter de almindelige Skadeserstatningsregler eller efter de for Benyttelsen af Lokomobiler givne særlige Forskrifter maatte anses at paadrage Citanterne Forpligtelse til Skadeserstatning«. Denne Dom er ikke blot en direkte, principiel Afgørelse for, at Ansvaret ikke rækker ud over Culpareglen i dette Tilfælde, skønt det vel er et af dem, hvor Trangen til videregaaende Regler er stærkest; men Dommen viser ikke engang Tilbøjelighed til at stille strenge Krav til Banens Omsorgspligt [31]).

---

[29]) Se HRD. 19. Okt. 1886 (U. f. R. 1887.147): Hesten for en Vogn blev sky og rendte mod et Træ, hvorved den slog sig ihjel. HR. frifinder, *da* det var oplyst, at Dampsporvognens Personale ikke har tilsidesat de det ifølge Kørselsreglementet § 8 paahvilende Forpligtelser eller iøvrigt vist nogen Pligtforsømmelse, og Skaden derfor maa betragtes som bevirket ved uafvendeligt Tilfælde. Se fremdeles 1888.508 og 937; jfr. 1887.625 og 670.

[30]) U. f. R. 1889.176.

[31]) Af andre Domme kan vistnok nævnes U. f. R. 1869.9, hvor en Stud,

Siden da er der imidlertid indtraadt en Svingning i Domstolenes Stilling. Uden at gøre principielt Brud med den ældre Opfattelse søger de aabenbart at strække Ansvaret saa langt som muligt i visse Tilfælde. Dette gælder navnlig de nyere Domme om Brand, der er fremkaldt ved Gnister fra Lokomotiver. Paa disse Tilfælde anvender man Reglen i Lov 26. Marts 1898, og den anvendes her paa en Maade, der praktisk taget giver samme Resultat som en ubetinget Ansvarsregel [32]). Domstolene stiller nemlig meget strenge Krav til Banerne, baade materielt, i Henseende til den Agtpaagivenhed, de bør vise, og processuelt, i Henseende til det Bevis, som Banerne efter Loven maa føre for at undgaa Ansvar. Saa strenge Krav vilde næppe kunne retfærdiggøres, hvis man gik ud fra, at Culpareglen virkelig var det retfærdige ogsaa i disse Forhold.

Domstolenes Strenghed fremtræder navnlig ogsaa i den Sag, som blev paakendt af Højesteret 15. Okt. 1913 [33]). Her havde Gnister fra et Lokomotiv en Dag antændt Avlsbygningerne til en Gaard, der laa 17½ Meter fra Sporet, og Sagen drejede sig om Erstatningspligten med Hensyn til det brændte Løsøre (idet Forsikringsselskabet var Citant) [34]). HRD. indskrænker sig til den sædvanlige Formel: »I Henhold til de i den indankede Dom anførte Grunde, og idet de HR. forelagte ny Oplysninger ikke kunne føre til andet Resultat . . . .« Dette vanskeliggør en Bedømmelse af Dommen, hvilket er saa meget mere beklageligt, som der var forelagt Højesteret en Række Oplysninger af Vigtighed. For Hof- og Stadsretten forelaa der »en Erklæring fra Driftsbestyreren for den paagældende Jernbane, der gaar ud paa, at han, efter at have hørt om Branden, samme Dag lod forespørge hos Driftspersonalet,

---

der stod tøjret paa en Mark, var blevet dræbt ved et Skud fra en Skytteforening under Øvelser paa dennes sædvanlige Skydebane. Muligvis er den iøvrigt urigtig allerede, fordi der burde være antaget Culpa, se Redaktionsbemærkningerne.

32) Samtlige Domme (ovenfor Note 15) idømmer Erstatning, det samme gør en utrykt KOR. 13. Marts 1911. Statsbanerne har efter de første Domme frivillig betalt Erstatning. — Efter Trafikministerens Oplysninger har de siden 1905 udredet i alt 100,000 Kr. i Erstatning; se Landstingstidende 1913 —14 Sp. 1785.

33) U. f. R. 1913.969, H. R. T. 1913.498.

34) Den Sag, der afgjordes ved H. St. 25. Maj 1914 (ovenfor Note 15), var anlagt af det Selskab, der havde forsikret Bygningerne.

om Lokomotivet havde været i Orden, og fik bekræftende Svar herpaa, og at Selskabet paa det paagældende Tidspunkt kun benyttede »Bridgeness Main Splint« Kul, samt en Erklæring fra Maskinbestyrer Duseberg i Aarhus om, at de nævnte Kul efter hans Mening hører til de bedste Slags Kul, der anvendes til Lokomotivbrug her i Landet, og navnlig har meget ringe Gnistdannelse, og at de paa Horsens-Bryrup Banen benyttede Gnistfangere (af System »Born«) er de bedste, der eksisterer«.

Ved de nye Oplysninger, der forelagdes Højesteret [35]), maa det antages for godtgjort, at baade Gnistfanger og Kul var af bedste Art. I disse Henseender kunde der sikkert ikke kræves mere. Vel er Gnistdannelse ikke udelukket, men denne Fare maa accepteres, idet Brugen af andre og tættere Gnistfangere eller andet Brændsel vilde være uforenelig med de Krav, der i Nutiden stilles til Jernbanedrift [36]). Det er ganske vist oplyst under Sagen, at det i 1897—98 blev paalagt Gribskovbanen at anvende andet Brændsel ($^2/_3$ Koks) og at føre Skorstensnet [37]); men man kan ikke kræve samme Forholdsregler andre Steder som der, hvor en Bane gaar lige igennem en meget stor Naaleskov [38]). Her kan der være Grund til at kræve noget særligt; men udenfor saadanne Tilfælde kan det ialtfald ikke være uagtsomt at anvende de bedste Kul. Dette beviser Erfaringen selv, idet Kul anvendes overalt, ogsaa i andre Lande, hvor Jernbanerne ved, at de er ansvarlige for Skaden; og det samme er anerkendt af Domstolene i andre Lande.

Tilbage bliver to Momenter, som Domfældelsen kan tænkes at bygge paa: at man in concreto burde have undladt at fyre, medens Toget passerede den straatækte Gaard, og at det ikke er fyldestgørende *bevist*, at Gnistfangeren var i Orden netop i det paagældende Øjeblik. I første Henseende foreligger der dog sikkert ikke nogen Uagtsomhed. Der er næppe Tvivl om, at der bortset fra ganske særegne Tilfælde ikke bør stilles noget Krav

---

35) Se Ekstrakten i Sagen (Ordenssagen Nr. 122) S. 26—28.

36) Sml. Ekstraktens S. 23 og 27.

37) Ekstrakten S. 19.

38) Disse Forholdsregler blev iøvrigt foreskrevet, *før* man kendte de nuværende Gnistfangere, der er bedre end de netformede (Ekstrakten S. 9). Det er da ogsaa oplyst, at Gribskovbanens Lokomotiver ogsaa senere har foraarsaget flere Antændelser, endog en enkelt Gang af et Hus (S. 19).

om, at Indfyring skal undlades, fordi der er nogen Fare til Stede. Det vilde være uforeneligt med en Drift, som Nutiden kræver den; i en tør Sommer er der ved mange Banestrækninger Fare for Antændelse saa godt som overalt. Tanken om at kræve noget saadant møder man da heller aldrig i udenlandske Retssager. Iøvrigt var det in concreto ialtfald praktisk ugørligt at undlade at fyre; thi Gaarden laa midt paa en 1700 Meter lang Stigning af Banelinien, og det en Stigning, der hører til de stærkeste, der kendes paa danske Baner [39]).

Hvad endelig Gnistfangerens Tilstand in concreto angaar, saa har man næppe andet at fælde Jernbaneselskabet paa, end at de ikke straks har ladet foretage en særlig Undersøgelse og uigendrivelig Konstatering af Forholdet. Ved de Vidneudsagn, der blev forelagt Højesteret, i Forbindelse med Oplysningerne om Gnistfangerens simple og paalidelige Konstruktion [40]), synes der at være tilvejebragt et Bevis, som let kunde være taget som fuldt tilstrækkeligt, og som sikkert vilde være blevet taget for godt, hvis Dommerne ikke havde haft en Følelse af, at der burde paalægges Erstatning.

Hvorvidt Flertallet af Dommerne virkelig har været sig bevidst, at Ansvaret efter Sagens Natur var begrundet, selv om der var handlet fuldt forsvarligt (retmæssigt), kan vel ikke vides; men saa meget er givet, at der baade i Henseende til Agtpaagivenhed (Sikkerhedsforanstaltninger) og i Henseende til Beviset stilles overordentlig strenge Krav; og det kan vistnok hævdes, at man i begge Henseender kræver mere, end man vilde gøre i de Tilfælde, hvor Culpareglen ogsaa efter Forholdets Natur bør gælde.

Det er derfor næppe for meget at sige, at de nyere Domme om Brande, der foraarsages ved Gnister fra Lokomotiver, viser, at vore Domstole har forladt den Opfattelse, de hyldede indtil for

---

39) 1 : 70 og 1 : 80 (Ekstrakten S. 23).

40) Det fremgaar af Sagens Oplysninger, at det er overordentlig sjældent, at der er noget i Vejen med de paagældende Gnistfangere, og at det straks maatte opdages; fremdeles, at ingen af de paagældende Funktionærer nogensinde har mærket, at der var noget i Vejen med det paagældende Lokomotiv, og at Gnistfangeren heller ikke efter Ulykkesdagen er blevet repareret. Heroverfor staar alene, at det ikke har kunnet oplyses, hvem der rensede Lokomotivet den paagældende Dag, og om han særlig den Dag bemærkede noget (Ekstrakten S. 32); men hvis der havde været en Fejl, maatte den have vist sig ogsaa senere, indtil den blev repareret.

25 Aar siden, og føler Berettigelsen af de nyere Strømninger i Retning af et Ansvar ud over Culpareglen i visse Tilfælde [41]).

§ 56.

Undersøgelsens praktiske Resultat.

Det fremgaar af det foregaaende, at dansk Ret kun i meget begrænset Omfang anerkender en Erstatningspligt ved retmæssige farlige Handlinger og i denne Henseende staar tilbage for de fleste fremmede Lande. Dette kan i og for sig ikke vække Forundring. Ogsaa i de andre Lande — undtagen maaske i England — er man en Tid lang gaaet for vidt i Retning af at gennemføre Culpareglen, idet man ikke opdagede Manglerne derved, da de kun fremtraadte svagt i ældre Tid. Som Motto for den nyere Tids Udvikling paa Erstatningsrettens Omraade kan man baade for Danmark og Udlandet sætte *Jherings* bekendte Ord:»*Durch das römische Recht, über das römische Recht hinaus*« [1]). Reaktionen mod den ældre Anskuelse er blot begyndt noget senere hos os end i andre Lande.

Dette er sikkert en simpel Følge af Forskellen i de faktiske Livsforhold. De økonomiske Forhold her i Landet har været af en saadan Art, at Trangen til et Ansvar udover Culpareglen var ringere og viste sig langt senere end i andre Lande. Derfor fik Retspraksis ikke Lejlighed til for Alvor at tage Spørgsmaalet op, før Lovgivningsmagten greb ind og hindrede en fri Løsning af

---

41) Om der findes flere Eksempler herpaa, er noget usikkert. Det ligger i Sagens Natur, at det ikke er let at konstatere, hvor vidt Domstolene i et givet Tilfælde har spændt Kravene til Agtpaagivenhed for højt; Skønnet er i de herhen hørende Forhold som oftest meget vanskeligt for Domstolene, men endnu vanskeligere bliver en Kritik for den, der ikke har Førstehaandskendskab til det faktiske Materiale. Rimeligvis kan man dog nævne GK 10. Febr. 1911 (U. f. R. 1912.490), der paalagde Erstatning for Skade, der foraarsagedes ved Eksplosion af en Sirupsbeholder i et Sukkerraffinaderi; maaske ogsaa H. St. 27. Okt. 1913 (U. f. R. 1914.177), hvor Magistraten blev dømt til at erstatte Skade, der tilføjedes et Hus ved, at Vandet brød igennem en gammel Vandledning i en Gade, medens Jorden var fjernet paa Grund af Arbejdet med Anbringelsen af en ny Ledning. — Et Par Domme (1887.235, 1894.477) paalægger Erstatningspligt for Skade, der foraarsages ved *usædvanlig* dybe Udgravninger i en Grund; men de gaar dog næppe udover Culpareglen, jfr. 1888.33 og 1909.708, sml. ogsaa H. R. T. 1858.232.

1) Se Jher. Jahrb. I, S. 45.

Spørgsmaalet efter Forholdets Natur; og Videnskaben maatte naturligt føle sig tiltalt af det altomfattende Culpaprincip.

Hvis Lovgivningsmagten ikke havde grebet ind i Udviklingen med Jernbaneloven og Stærkstrømsloven, kunde man sikkert have gennemført de i denne Afhandling forsvarede Anskuelser ogsaa for dansk Ret. Dels maatte Domstolene efter Forholdets Natur kunne statuere et Ansvar uden Culpa ogsaa bortset fra Nødretstilfældet, dels var der i vore gamle Love endogsaa Tilknytning for et Ansvar ved ekstraordinære farlige Handlinger; — her kan blot henvises til de endnu gældende Regler om vilde Dyr (D. L. 6—10—4) og de gamle Regler om Ild i D. L. 6—19—6 og 9 [2]). Rigtigheden af det anførte bestyrkes ogsaa derved, at de norske Domstole, der tidligere fik klare Tilfælde lagt for sig, kom til det modsatte Resultat ud fra et Retsgrundlag, der i alt væsentligt var det samme som vort eget.

Det er derfor mod den sidste Tids Lovgivning, Kritikken maa rettes — idet det kan betragtes som givet, at Domstolene i Fremtiden vil gaa saa langt i Retning af at paalægge Ansvar, som de paa nogen Maade kan forene med Lovreglerne. — Man maa derfor stille Krav om, at Lovgivningsmagten retter de Fejl, den har begaaet. Først og fremmest bør den udtale, at Jernbaneselskaberne (Staten) ubetinget er pligtige at erstatte Skade, der opstaar ved, at Gnister fra Lokomotiver tænder Ild [3]). Ligeledes bør Stærkstrømslovens § 5 ændres saaledes, at Erstatningspligt indtræder ganske uden Hensyn til Culpa overalt, hvor Skaden rammer »udenforstaaende« Personer.

Naar disse Regler blev ændret saaledes, vilde Domstolene for-

---

2) Jfr. Straffelovens § 308 og Lov om Brandpolitiet paa Landet § 26.

3) Om visse Undtagelser, der bør gøres, se § 18 Note 9 med Henvisninger. — De seneste politiske Begivenheder har gjort det mindre sandsynligt, at man kan vente sig en saadan Lov i en nær Fremtid. Den 21. April d. A. fremsatte Trafikministeren et Lovforslag, der gik i stik modsat Retning (se Rigsdagstidende 1913—14 Tillæg A. Sp. 4411, Folketingstidende Sp. 4733), jfr. hertil en Redaktionsbem. i U. f. R. 1914 B. S. 152; og dette blev vedtaget i Folketinget næsten uden Modstand (Folketingstidende Sp. 4952 ff., 4998 og 5027 ff.). I Landstinget mødte det dog næsten lige saa enstemmig Modstand (Landstingstidende Sp. 1746—85). — Naar Forslaget om at mildne Jernbanernes Ansvar virkelig er blevet anset som fornuftigt af en Del, maa det sikkert forklares ved, at de paagældende har haft de Undtagelsestilfælde for Øje, som er omtalt i § 18 Note 9.

mentlig være i Stand til at gøre Resten og — støttet paa Forholdets Natur og Analogien af de positive Regler — paalægge Ansvar ved andre ekstraordinære Handlinger, der er forbundet med særlig Fare. — For saa vidt vilde det næppe være nødvendigt at give en almindelig Lovregel om Erstatningspligt ved saadanne Handlinger. — Ved den angivne Fremgangsmaade vilde man opnaa, at Domstolene ogsaa her i Landet fik Tid til selv at gøre de fornødne Erfaringer. Paa den anden Side anbefaler det sig af Hensyn til de Lovundergivnes Interesser at give en positiv Lovregel; og det kan vel nok hævdes, at Erfaringerne fra Udlandet er tilstrækkelige til at vise, at der ikke vilde være nogen Betænkelighed derved. Hvad en saadan Lov burde indeholde, fremgaar af Udviklingen i Afsnit I (§ 22); — men det maa indrømmes, at det ikke vilde være let at formulere en saadan Regel.

Indførelsen af en saadan almindelig Ansvarsregel (ved Lov eller Retspraksis) vilde dog ikke gøre alle andre Regler overflødige. Der vilde saaledes være Trang til en Regel om utilregnelige Personers Erstatningspligt (§ 23), og ligeledes kunde der være Grund til at bevare særlige Regler om Skade voldt af Dyr. I saa Henseende burde Reglerne i D. L. 6—10—2, 3, 5 og 6 sikkert ændres, saaledes at der indtraadte et ubetinget Ansvar for den Skade, der skyldes ondskabsfuldt Anlæg eller andre særlige Fejl hos Dyret (saasom Skyhed). — Hvis Ansvaret ikke betinges af Bevis for, at vedkommende kendte eller burde have kendt Manglen, bør Erstatningspligt ikke paahvile den, der rent midlertidig benytter Dyret ifølge Kontrakt med Ejeren. — Fremdeles bør den nugældende Automobillovs Begrænsninger [4]) fjernes, og en ubetinget Erstatningspligt indtræde, hvor Skaden hidføres ved Motorens Eksplosion eller ved Brud paa Vognens Indretninger eller disses Svigten iøvrigt [5]).

Endelig kunde der sikkert ogsaa være Grund til at give Lovregler om de Handlinger, der medfører vedvarende Ulemper, selv

---

[4]) Ovenfor § 55 ved Note 12.

[5]) Dette er Reglen i Tyskland, Frankrig og Østrig (ovenfor § 24 Note 6). — Baade med Hensyn til Automobiler og Dyr bør Ansvarsreglen principielt begrænses til Skade, der tilføjes Omgivelserne (som den tyske Lovs § 8 Nr. 1). Dog kan der være Grund til at udstrække Reglen ogsaa til Personer og Gods, der befordres, overalt hvor Befordringen sker mod Vederlag, eller dog, hvor den foretages som Erhverv.

om man antager, at det allerede er dansk Ret, at Erstatning skal svares trods Handlingens Retmæssighed. Disse Regler skulde angaa Betingelserne for Retten til at anlægge visse Arter af Virksomheder, der erfaringsmæssigt er særlig generende for Omgivelserne. Om Reglerne iøvrigt burde udformes efter tysk eller norsk Forbillede, skal ikke undersøges her; dette Spørgsmaal maa overlades til Tingsretten. Men naar saadanne Regler blev givet, burde der samtidig hermed træffes Bestemmelser om Erstatningspligten; og navnlig burde man, hvor Virksomheder anerkendes som retmæssige, skønt det med Sikkerhed kan forudses, at de vil medføre vedvarende Ulemper for Omgivelserne, give Naboerne Krav paa Sikkerhedsstillelse for den eventuelle Erstatning — for saa vidt de paagældende ikke under et faar Erstatning for den Værdiforringelse, deres Ejendom lider. —

Ved saadanne Regler vilde man skabe en Erstatningsret, der stemmer med de Fordringer, som Livet stiller i Nutiden og vil stille i den nærmeste Fremtid; — der er næppe Tvivl om, at Fremtiden vil gøre Trangen til en Erstatningspligt ved retmæssige Handlinger lige saa stærkt hos os, som den allerede nu er i andre Lande. — Og det er af overordentlig stor Betydning, at man skrider til Handling saa hurtigt som muligt; thi Overgangen til den nye Retsregel vil blive langt vanskeligere, naar først mange store Virksomheder har indrettet sig under den bestaaende Lovordning.

Det er sikkert heller ikke for meget at stille Krav om Lovgivningsmagtens Indgriben, selv om den kun sjældent har Tid til at beskæftige sig med privatretlige Regler. Thi en retlig Ordning som den, der her kræves, harmonerer netop med Tidens sociale Lovgivning. Kravet om Reformer er ogsaa her affødt af den moderne Samfundsudvikling; og Grundsætningen om Erstatningspligt ved ekstraordinære Handlinger hænger sammen med Nutidens Lighedstanke og den deraf udspringende Bestræbelse efter at raade Bod paa de uheldige Virkninger, der følger af den voksende Ulighed indenfor Samfundet. Som rent privatretlig Regel vender den forsvarede Erstatningsgrundsætning sig ikke mod selve Uligheden i Formuefordelingen. Den tager Sigte paa den Ulighed, som findes mellem de menneskelige Virksomheder, og som medfører, at det ene Individ udsættes for at lide Tab ved andres Handlinger i langt højere Grad, end han selv truer andre. Erstatnings-

reglen sætter sig heller ikke til Maal at standse den økonomiske Udvikling, der har affødt denne Ulighed. Den vil alene søge at skabe en Retsordning, der svarer til de nye Forhold, og derved bøde paa de uheldige Virkninger, det har medført, at man har anvendt en svunden Tids Retsregler paa Nutidens Forhold.

TILLÆG.

Nyere franske Retsafgørelser om Code Civil art. 1384, 1⁰

1. ARD. Grenoble $^{10}/_{2}$ 1892, S. 1893.2.205.

Et paa en offentlig Plads plantet Træ falder en skønne Dag i pænt Vejr om og rammer en forbigaaende. Aarsagen var Træets Ælde og Stammens Skørhed, men Træet saa fuldstændig sundt ud. Skønt der herefter ikke kan være Tale om Skyld, tilkender Dommen den skadelidende Erstatning i Henhold til art. 1384. Om denne Artikel udtaler Dommen, at den indeholder den almindelige Regel om Skade, voldt af Ting, som man har i sin Varetægt, og at den hjemler *en Formodning om Skyld*, som Sagvolderen kun kan frigøre sig for ved at bevise, at der foreligger *casus (cas fortuit), vis major (force majeure) eller Skyld hos Sagsøgeren selv.* Ex tuto tilføjer Dommen, at Resultatet vilde blive det samme, selv om man vilde fortolke art. 1384 i Overensstemmelse med art. 1386; thi Aarsagen til Faldet var Træets Ælde og Stammens egne Fejl.

2. URD. Bourges $^{7}/_{2}$ 1895, D. 1900.2.290.

En Damptærskemaskine eksploderer, og der opstaar derved Brand i Laden. Aarsagen til Eksplosionen kan ikke oplyses. Ansvar paalægges i Henhold til art. 1384, der antages at rumme et almindeligt Princip.

3. Conseil d'Etat $^{21}/_{6}$ 1895, D. 1896.3.65, S. 1897.3.33.

Kendelsen paalægger Staten Erstatningspligt overfor en Arsenalarbejder, der under Arbejdet ved en Faldhammer var blevet ramt af en afspringende Metalsplint. Kendelsen er umotiveret. Det eneste, den fremhæver, er, at vedkommende Arbejder ikke var i Brøde; men derigennem viser den, at den gaar ud fra, at Ansvar paadrages uden Skyld, og det var in confesso i Sagen, at der ikke var Skyld hos nogen.

(Denne Kendelse medtages her, skønt den ikke hidrører fra de egentlige Domstole og vistnok heller ikke støtter sin Afgørelse paa art. 1384, men direkte paa Forholdets Natur; den har nemlig haft en vis Betydning i Udviklingen. Den senere administrative Praksis er ikke

fast paa dette Punkt, se Cons. d'Etat 10. Maj 1912 (S. 1912.3.161) og de i Noten citerede Afgørelser).

4. ARD. Dijon $^{26}/_{12}$ 1895, S. 1896.2.48.

Tilfældet er nær beslægtet med Nummer 2. Et Damprør paa et Lokomobil eksploderer paa Grund af sin daarlige Tilstand, og der opstaar Ild i Kornet. Dommen støtter Ansvaret paa art. 1384, der foreskriver en legal Formodning, som kun forsvinder i Tilfælde af vis major. Subsidiært anføres, at Ansvar ogsaa maa paalægges, selv om man i Henhold til Artikel 1386 vilde kræve en Konstruktionsfejl, og endelig, at Sagvolderen ogsaa maa siges at have gjort sig skyldig i Uforsigtighed.

5. Cass. civ. $^{16}/_{6}$ 1896, S. 1897.1.17; D. 1897.1.434.

Det er atter et Damprør, der eksploderer, men denne Gang ombord paa en Dampbaad; Fyrbøderen dræbes. Aarsagen til Eksplosionen antages at være en Konstruktionsfejl; men denne var skjult, og der kunde derfor ikke lægges Ejeren noget til Last. Erstatning paalægges dog denne, da det var konstateret, at Aarsagen til Eksplosionen var en Konstruktionsfejl, og da »efter art. 1384's Ord *denne Konstatering, som udelukker casus og vis major,* gør Ejeren ansvarlig overfor Ofret, uden at han kan unddrage sig ved at bevise, at Konstruktøren har været i Brøde, eller at Fejlen var skjult.«

Det er klart, at Dommen paalægger Ansvar uden Skyld, og den nærmest liggende Forstaaelse er, at den antager et almindeligt Ansvar, der alene bortfalder i Tilfælde af casus og vis major. Naar Dommen fremhæver Konstruktionsfejlen, sker det vistnok alene for at slutte, at der ikke er Tale om casus og vis major. Dog bliver der en lille Uklarhed tilbage, idet Tilfældet i Realiteten opfylder de snævrere Betingelser i art. 1386.

5b. Cass. Req. $^{30}/_{3}$ 1897; D. 1897.1.440, S. 1898.1.71.

Tilfældet var meget nær beslægtet med det foregaaende. Ved en Kedeleksplosion paa en Damper blev to af Besætningen saaret. Aarsagen lykkedes det ikke at konstatere. Dommen godkender den frifindende Appelretsdom, »da det er konstateret, at Kedlerne var konstrueret og vedligeholdt godt, og det efter Sagkyndiges Erklæring er umuligt at fastslaa Aarsagen til Ulykken, der maa regnes til de rene Tilfælde, der trodser enhver Forudseen og ikke kan paadrage noget Ansvar.«

6. ARD. Douai $^{16}/_{12}$ 1896, S. 1897.2.126.

En Arbejder saares af en omstyrtende Bræddestabel. Erstatning nægtes, da det ikke er bevist, at Aarsagen ligger i en Konstruktionsfejl. Art. 1384 nytter det ikke at paaberaade sig; thi hvis den opstiller som Princip, at Ejeren er ansvarlig for Ting, han har i sin Varetægt, angiver art. 1386, indenfor hvilke Grænser Ansvaret indtræder.

7. ARD. Agen $^{17}/_{3}$ 1897, 1900.2.294.

Ligesom i Nr. 4 er det en Tærskemaskine, der sætter Ild paa Kornet, men Aarsagen var her ikke Eksplosion, men alene Maskinens Nærhed ved Negene. Dommen anvender art. 1384 og udtaler, at den indeholder den almindelige Regel om Ansvar for Ting. Tillige konstateres det dog, at der maa siges at være vist Uforsigtighed fra Arbejdslederens Side.

8. URD. Seine $^{28}/_{1}$ 1899, D. 1900.2.296, Nr. 5.

En paa en Dørpille anbragt Metalvase falder ned og saarer en Person, der er ved at forlade Huset. Lejeren af Huset, der havde anbragt Vasen, dømmes i Medfør af art. 1384, hvis Formodning kun viger for *casus, vis major eller egen Skyld.*

Denne sidste Formel for Fritagelsesgrundene er en Gentagelse af Udtrykkene i Dommen fra Grenoble (Nr. 1), og den bliver snart den staaende Regel. Den vil i det følgende blive betegnet som »den sædvanlige Formel«.

9. URD. Mayenne $^{2}/_{3}$ 1899, D. 1900.2.296, Nr. 6.

Brand paasat af Tærskemaskine (som Nr. 7). Det udtales, at den kombinerede Fortolkning af art. 1382—84 medfører Formodning for Ansvar indtil Bevis for casus eller vis major.

10. ARD. Lyon $^{25}/_{4}$ 1899, D. 1904.2.258.

Da T. en Dag kører paa Landevejen med sin Oksevogn, faar den ene Okse Benet ind i en nedfalden elektrisk Ledning og dræbes; under Forsøget paa at frigøre den saares ogsaa T. Erstatning tilkendes ham i Henhold til art. 1384 (sædvanlig Formel, jfr. Nr. 8).

11. URD. Melle $^{27}/_{5}$ 1899, citeret i D. 1907.1.437.

Et Stykke af en Gesims falder ned i Hovedet paa en Forbigaaende. Det udtales, at art. 1384 gør Ejeren ansvarlig i Kraft af Loven uden nogen personlig Fejl og alene paa Grund af det objektive Faktum Skaden, der er tilføjet en anden (art. 1386 anses for uanvendelig, da den kun angaar fuldstændig eller delvis Sammenstyrtning af selve Bygningen).

12. URD. Lyon $^{15}/_{11}$ 1901, D. 1904.2.261.

En lang Jernkrog paa en Portfløj, der ikke var hægtet fast, sættes i Bevægelse af Blæsten og saarer en Forbipasserende. Der paalægges Ejeren Ansvar ifølge art. 1384, der siges at hvile paa en Formodning om Skyld og kun tillader Frigørelse ved Bevis for, at vedkommende ikke har kunnet hindre Begivenheden.

Iøvrigt antages det, at vedkommende Ejer ogsaa var i Brøde, idet han burde have fastgjort Krogen forsvarligt.

13. ARD. Paris $^{23}/_{4}$ 1902, D. 1909.5.54.

Sagen angaar en Sporvognsulykke, der medfører Skade paa Person. Dommen gør Selskabet ansvarligt og erklærer, at Tingens Ejers Ansvar

ikke flyder af en Skyldformodning, men af det Retfærdighedsprincip, der vil, at den, der har Udbyttet af en Ting, skal bære den Skade, som Tingen volder; Ejeren kan derfor kun frigøre sig ved Bevis for, at der foreligger Skyld hos Ofret eller casus, hvilket kun kan være en Aarsag, der er fremmed for selve Tingen.

14. ARD. Douai $^{13}/_{5}$ 1902, S. 1904.2.44.

En Murer saares ved, at en Stilladsbjælke falder ned. Stilladsejeren frifindes, »da det følger af art. 1384 og 1386 sammenholdt, at Ejeren af en livløs Ting ikke nødvendigvis og i alle Tilfælde er ansvarlig for Skade, den har kunnet volde, men at han bliver det, naar Skaden er en Følge af Vedligeholdelsesfejl ....«

14b. ARD. Rennes $^{28}/_{7}$ 1902, D. 1906.1.288.

Sagen angaar det sædvanlige Tilfælde, at der er opstaaet Brand ved Benyttelse af en Tærskemaskine. Erstatning nægtes, da art. 1384 *ikke* hjemler en Formodning om Fejl *(faute)* imod Besidderen af en Ting, og da det end ikke var paastaaet, at der forelaa Fejl.

15. URD. Seine $^{23}/_{1}$ 1903, D. 1904.2.262 Nr. 1.

I en Lejlighed, der laa oven over et Trykkeri, spilder Lejeren uagtsomt Vand, der trænger igennem Gulvet ned i Trykkeriet. Vandet var ved at passere Gulvet og dets Underlag blevet mættet med Svovlsyre, som det oplystes, en tidligere Lejer havde spildt, og Følgen bliver da, at en Del Klichéer o. l. fordærves. Dommen erklærer, at Lejeren trods Uagtsomheden kun bør svare for den Skade, der vilde være fulgt af almindeligt Vands Indtrængen; Ansvaret for de videregaaende Følger paahviler derimod Husejeren. Det fremgaar klart af Sagen, at der intet var at lægge denne til Last, og Ansvaret begrundes ogsaa udelukkende med, at det følger af art. 1384, hvis Formodning kun bortfalder i Tilfælde af vis major eller ved Bevis for Skyld hos den Skadelidende selv.

16. ARD. Riom $^{25}/_{3}$ 1903, D. 1904.2.260.

En Vadskemaskine, der var anbragt i et Hus af en Lejer, eksploderer og skader Ejendommen. Det fastslaas, at Aarsagen var Fejl ved Maskinen, der ialtfald delvis ikke kunde være konstateret ved ydre Tegn, samt Metalpladernes daarlige Kvalitet og Skrøbelighed paa Grund af Alder. Ansvar paalægges ifølge art. 1384; thi Frigørelse kræver Bevis for casus eller vis major, men de nævnte Omstændigheder udgør ikke casus.

Iøvrigt tilføjes, at vedkommende sikkert maa siges at være i Brøde.

17. ARD. Aix $^{1}/_{6}$ 1904, D. 1904.2.262 Nr. 2.

Et Vælgerbureaus 5 Meter lange Skilt falder ned og dræber en Forbipasserende. Valgkandidaten gøres ansvarlig herfor som Skiltets Ejer. Det maa vistnok siges, at der er begaaet Fejl ved Opsætningen

af Skiltet, men Spørgsmaalet herom afvises som uden Betydning for Kandidatens Ansvar, der støttes paa art. 1384 — det kan kun medføre, at han faar Regres mod Entreprenøren. Iøvrigt giver Dommen den sædvanlige Formel (Nr. 8).

18. Cass. Req. $^3/_6$ 1904, D. 1907.1.177.

I et Hus spores en stærk Gaslugt, og der sendes Bud til Gasværket, som sender en Mand; for at finde Utætheden stryger han en Tændstik og foraarsager en stærk Eksplosion, der ogsaa skader Beboerne af Lejligheden ovenover. Ved den efterfølgende Undersøgelse findes en større Revne i Gasledningen, men dens Opstaaen bliver en Gaade. Appelretten konstaterer, at Eksplosionen skyldes *dels* en Uforsigtighed af Gasfunktionæren, dels Hullet i Gasledningen, og paalægger Gaskompagniet $^3/_4$ af Erstatningen, medens $^1/_4$ paalægges Lejeren af Lejligheden, hvor Revnen fandtes.

Cassationsretten udtaler sig ikke om Fordelingsforholdet, men erklærer det for berettiget, at Lejeren er gjort ansvarlig (i et vist Omfang), da han maa siges at have haft Besiddelsen (»garde«) af Gasledningen, og da der ikke foreligger casus eller vis major og heller ikke en Fejl, der ikke kan tilregnes ham.

Denne Dom kan betegnes som den endelige Sanktion af den nye Fortolkning, idet Cassationsrettens andet Kammer (Chambre des Requêtes) nu ogsaa forlader det ældre Standpunkt, som det syntes at hævde i 1897 (Nr. 5 b).

19. URD. (Handelsret) Marseille $^{21}/_7$ 1904 (Pand Rép. Supp. v. Responsabilité no. 78).

paalægger Ansvar for Skade voldt ved den Gnist, der opstaar, idet en Sporvogns elektriske Bremse sættes i Virksomhed, da dette hverken udgør casus eller vis major.

20. URD. Châtre $^{29}/_{12}$ 1904, D. 1905.2.54.

Tilfældet ligner Nr. 7. Dommen giver den almindelige Formel (Nr. 8), der dog siges at hvile paa *Analogien* af art. 1384—85.

20b. Cass. civ. $^{31}/_7$ 1905, D. 1905.1.532, S. 1909.1.143.

indeholder vistnok en Forudsætning. I's Flyttevogn stødte sammen med en anden Vogn og blev derved kastet ind mod en Butiksudstilling, som led Skade. Underinstansen konstaterede, at det ikke skyldtes Fejl hos Ejer eller Kusk og nægtede derfor at paalægge Erstatning. Cass. stadfæster Dommen, idet den udtaler, at den er rigtig, »en l'état de ces constatations qui impliquent, au profit d'I. l'existence d'un cas fortuit, dû au fait d'un tiers.«

21. ARD. Chambéry $^{12}/_7$ 1905, D. 1905.2.417, S. 1906.2.46.

Det er ogsaa en Tærskemaskine, der eksploderer, men Følgen er her, at to af Bondens Børn dræbes, medens de paa eget Initiativ hjalp til med at bære Vand til Maskinen. Dennes Ejer gøres ansvarlig. Dommen

er særlig berømt, fordi den i sine Motiver tager Afstand fra Skyldformodningen; den udtaler rent ud, at Ansvaret indtræder uden Skyld: Det er ikke undergivet den subjektive Idé om Skyld, men den objektive Idé om Skade. — Iøvrigt stemmer Dommen i det praktiske Resultat med Flertallet, idet den anerkender, at Ansvaret bortfalder ved casus og vis major.

22. URD. Lannion $^{5}/_{12}$ 1905, D. 1906.2.249 og

23. ARD. Bourges $^{15}/_{1}$ 1906, D. 1906.2.250

angaar begge Ild, antændt af Flammer fra en Tærskemaskine. Den første giver den sædvanlige Formel (Nr. 8). Retten i Bourges erklærer derimod mere udførligt, at Ejeren kun kan frigøre sig ved at bevise, at Ilden hidrører fra en Aarsag, der er fremmed for Maskinen, eller at denne ikke var under hans eller hans Folks Varetægt.

24. URD. Seine $^{24}/_{1}$ 1906, D. 1907.2.17.

En Luftballon tvinges til at gaa ned ved Udkanten af Paris. Luftskipperen nærer endnu Haab om at kunne naa udenfor Husene og lande paa aaben Mark; men da Folk paa Gaden tror, at han er i Fare, iler de til, griber Tovet og haler Ballonen ned i en snæver Gade. Her trænger Gassen ind i Husene, og der sker en Eksplosion, hvorved der foraarsages betydelig Skade og ialtfald en Persons Død. Ansvar paalægges Ballonføreren ifølge art. 1384, dog nedsat, fordi der er begaaet Fejl af de Personer, der halede Ballonen ned. — Dommen udtaler, at art. 1384 medfører Ansvar overalt, hvor der ikke foreligger *Fejl hos skadelidende eller vis major*, og dette sidste er ikke Tilfældet her, selv om det er en Storm, der har foraarsaget Landingen.

25. Cass. civ. $^{8}/_{5}$ 1906, D. 1906.1.457.

I en Havn slæber en Bugserdamper en Række af 44 Baade. Under det stærke Pres springer Trossen mellem den første og den anden Baad, og den første, der pludselig frigøres for Presset, slynges ud til Siden og rammer et andet Fartøj. Trossen var leveret af Baad Nr. 2, der atter havde lejet den.

Ved *Underretten* blev Ejeren af Baad Nr. 1, der direkte havde foraarsaget Skaden, anset for ansvarlig i Medfør af art. 1384. Appelretten *(Paris 31. Marts 1903)* frifinder ham. Den anerkender, at art. 1384 medfører en Skyldformodning, men hævder, at der for Sagsøgtes Vedkommende foreligger vis major, da Aarsagen til Skaden var Fejl ved Tovet eller dets utilstrækkelige Styrke, men han hverken var Ejer eller Besidder af Tovet, og da Aarsagen derfor er en ham fremmed Begivenhed, som han hverken kunde forudse eller hindre. Spørgsmaalet om, hvem der endelig skal bære Skaden, løses altsaa ikke i denne Sag. — *Cass.* stadfæster Dommen uden at udtale sig udtrykkeligt om art. 1384; men at den bygger paa den, er dog klart. Den fremhæver udtrykkeligt, at Sagsøgte hverken havde Besiddelsen af Tovet, eller var Ejer deraf, og at han derfor ikke kan være ansvarlig.

26. ARD. Rennes $^{26}/_{7}$ 1907, D. 1907.2.19, S. 1907.2.16.

Ild ved Tærskemaskine (jfr. Nr. 7). Dommen paalægger Ansvar og giver den sædvanlige Formel (Nr. 8). Den er særlig interessant, fordi Retten i Rennes længere end andre Domstole holdt fast ved den klassiske Fortolkning af art. 1384 (Nr. 14 b).

27. ARD. Grenoble $^{6}/_{11}$ 1906, D. 1909.2.30.

En Husejer, der modtager Elektricitet fra et Stærkstrømsanlæg, ser en Dag, at en Lampe ikke brænder normalt; da han vil undersøge den, dræbes han af et elektrisk Stød. Det oplyses, at den til Ledningen hørende Transformator var kommet i Uorden, og at saaledes den højspændte Strøm omtrent usvækket var gaaet ind i hans Ledning. Ansvar paalægges Elektricitetskompagniet ifølge art. 1384 (sædvanlig Formel, jfr. Nr. 8).

28. ARD. Lyon $^{18}/_{1}$ 1907, D. 1909.2.245.

Ild ved Tærskemaskine (som Nr. 7). Begge Instanser dømmer i Henhold til art. 1384, der kun lader vedkommende slippe fri i Tilfælde af *Skyld hos skadelidende eller vis major*. Dommen gør sig bemærket ved en Udtalelse om, at det rationelle Grundlag for dette Ansvar er Skabelsen af en ny Risiko, som Indførelsen af en farlig-Ting lader Samfundet løbe. — Appelretten tilføjer dog, at »til Overflod« Ansvar i det foreliggende Tilfælde kan støttes paa art. 1382.

29. ARD. Dijon $^{22}/_{1}$ 1907, D. 1910.2.132.

Under Arbejdet med Lægning af Kloakrør vælter et Hejseapparat og rammer en Dreng, der nysgerrig ser til. Det anerkendes forudsætningsvis, at art. 1384 indeholder en særlig Ansvarsregel; men Erstatning nægtes, da Skaden ikke er voldt af Tingen selv, men skyldes Arbejdernes Manøvrering med den, og da der ikke er bevist nogen Fejl hos dem og specielt Redskaberne var i god Tilstand.

30. ARD. Amiens $^{24}/_{1}$ 1907, S. 1908.2.59.

En Arbejder, der er beskæftiget ved en Hestetærskemaskine, saares af et Træstykke, der springer af, og dør. Dommen paalægger Ansvar ifølge art. 1384, skønt her var Tale om et »immeuble par destination«. Det udtales, at Frigørelse kun indtræder ved vis major eller egen Skyld.

31. Cass. Req. $^{22}/_{1}$ 1908, D. 1908.1.217.

En Kommis, der ordner Vinduesudstillingen, saarer sit Øje ved at støde mod en Liste, hvis Yderkant er knust. Dommen udtaler, at man ifølge art. 1384's Ord er ansvarlig for Skade, voldt af Ting; men den frifinder, da det antages, at Skaden udelukkende skyldes skadelidendes egen Fejl.

32. Cass. Req. $^{25}/_{3}$ 1908, D. 1909.1.73, S. 1910.1.17.

Ild paasat ved Tærskemaskine. Erstatning tilkendes, idet det udtales, at naar Maskinen er Aarsag til Skaden, rejser den i art. 1384

indeholdte Formodning sig mod Ejeren, og denne kan kun frigøre sig ved at bevise enten, at Maskinen ikke var i hans Varetægt, eller at Ulykken hidrører fra casus, vis major eller *enhver anden fremmed Aarsag.*

33. ARD. Bordeaux $^{27}/_{7}$ 1908, se i D. 1912.1.325.

I nogle let antændelige Varer opstaar der Ild, medens de henligger paa en Jernbanestation, og Branden beskadiger blandt andet et Sporvejsselskabs Indretninger i Gaden. Dommen paalægger Jernbaneselskabet Erstatningspligt og udtaler, at art. 1384 hviler paa en *Skyldformodning,* at Reglen er ganske almindelig og angaar enhver Ting, der kan frembyde en hvilkensomhelst Fare for Tredjemand, og at *Modbevis* er tilladt, d. v. s. Bevis for, at Skaden skyldes *vis major, casus eller andre Personers Handling,* herunder skadelidendes egen Skyld. Cass. angaar alene formelle Spørgsmaal.

34. ARD. Paris $^{26}/_{2}$ 1909, S. 1910.2.21.

Ild ved Tærskemaskine. Dommen *frifinder.* Den antager vel, at art. 1384 indeholder en særlig Ansvarsregel, men siger, at Frigørelse bliver en Følge ikke blot af vis major eller casus, men ogsaa af *Bevis for, at der ikke findes nogensomhelst Fejl* hos vedkommende Person, hvilket i det foreliggende Tilfælde sluttes af en Række Omstændigheder. — Iøvrigt var Frifindelsen nødvendig allerede af en anden Grund, idet Aarsagssammenhæng ikke er bevist.

35. Cass. civ. $^{18}/_{5}$ 1909, S. 1911.1.493.

Ved en Ildebrand i et Hus, der er opstaaet, uden at der kan lægges Husejeren noget til Last, beskadiges en Del Varer. Dommen frifinder Husejeren, men begrunder dette med, at art. 1384,1 ^{0} er uanvendelig ved fast Ejendom, og forudsætter saaledes den nye Fortolkning af Artiklen.

36. ARD. Toulouse $^{30}/_{5}$ 1909, D. 1910.5.31.

En Arbejder havde til sit Arbejde modtaget en Stige. Han gaar paa egen Haand hen og finder en anden, der var lagt til Side som skrøbelig, og da han bruger den, gaar den itu, og han kommer til Skade. Ejeren frifindes med den Motivering, at det maa være en Betingelse for hans Ansvar for Tingen, at den er i nødvendig Berøring med den skadelidende eller stillet til dennes Disposition.

36b. URD. Toulouse $^{4}/_{8}$ 1909, S. 1910.2.51

indeholder en Forudsætning. Den synes at frifinde en Ejer af en Ting med den Begrundelse, at den Culpaformodning, art. 1384 opstiller, kun angaar Besidderen, ikke Ejeren, og at der ikke bestaar nogen Formodning for, at Ejeren er Besidder.

37. ARD. Paris $^{2}/_{11}$ 1909, D. 1911.2.357 Nr. 1.

Et fireaarigt Barn falder ud ad en Kupédør og brækker Laaret. Efter Sagens Oplysninger er den eneste mulige Forklaring, at det er

Laasens daarlige Tilstand, der har bevirket, at Døren er gaaet op af sig selv ved Togets Bevægelse. Der paalægges derfor Ansvar ifølge art. 1384.

38. ARD. Besançon $^{15}/_{12}$ 1909, S. 1910.2.174, D. 1911.2.357 Nr. 2.

En Rejsende snubler og saares ved Indstigning i en Kupé, idet hans Fod bliver hængende i Gulvmaatten, der var kommet i Uorden. Han faar tilkendt Erstatning hos Jernbaneselskabet i Henhold til art. 1384 (sædvanlig Formel, jfr. Nr. 8). Det fremhæves dog yderligere, at det er ligegyldigt, om det maatte være en Tredjemand, der havde anbragt Gulvmaatten saaledes.

39. ARD. Toulouse $^{9}/_{2}$ 1910, S. 1910.2.275.

Dommen gør et Elektricitetskompagni ansvarligt for Skade, der foraarsages ved, at en elektrisk Opstander falder om under et Uvejr, da Selskabet ikke har bevist, at Uvejret var den udelukkende Aarsag til Faldet, og da art. 1384 medfører Ansvar for Indehaveren af Løsøre, uden at der kræves Bevis for Fejl (iøvrigt sædvanlig Formel, jfr. Nr. 8).

(I 1878 fældedes en modsat Afgørelse af Conseil d'Etat med Hensyn til en Telegrafpæl, se S. 1878.2.124).

39b. ARD. Nancy $^{22}/_{2}$ 1910, S. 1910 Somm. 2.33

udtaler, at en Transportør, der har faaet overgivet eksplosive Stoffer til Transport under falsk Erklæring om Indholdet, er ansvarlig efter art. 1384 som den, der har den fysiske Besiddelse (détention matérielle), uden at der kan tages Hensyn til, om han har faaet den paa Grund af Tredjemands Svig. Han maa nøjes med at gøre Regres gældende (iøvrigt sædvanlig Formel, jfr. Nr. 8). — Selve Sagen angik dog vistnok ikke Erstatningsspørgsmaalet, saa at der kun er Tale om en Udtalelse i *Præmisserne*.

39c. URD. Seine $^{30}/_{4}$ 1910, S. 1911.Somm.2.3.

Dommen angaar Skade, der hidførtes ved, at et Skur paa en Væddeløbsbane styrtede sammen. Den frifinder, da det skyldtes, at Tilskuere var klatret op paa Taget, men afgør ikke, om art. 1386 eller 1384 vilde være anvendelig. Om den sidste siger den, at Ansvar maatte være betinget af, at Skuret var faldet af sig selv og uden Tredjemands Indvirkning (poussée).

39d. ARD. Aix $^{24}/_{6}$ 1910, S. 1911, Somm. 2.3.

Ved en Minesprængning i et Stenbrud ramtes nogle Arbejdere, der befandt sig i 300 Meters Afstand fra Stedet. Da Aarsagen var, at der i Jorden fandtes en fuldstændig skjult Revne med et blødere Lag, som gav efter, og da der heller ikke iøvrigt fandtes den ringeste Uagtsomhed, nægtedes Erstatning. Det udtaltes, at art. 1384's Rækkevidde *kun tilsyneladende* er almindelig; den begrænses og præciseres nødvendigt af Dispositionerne i art. 1385—86 og sigter derfor kun til Dyr og Bygninger.

40. ARD. Bordeaux $^{14}/_{3}$ 1911, S. 1913.2.257.

Et Sporvognsselskab blev anset for ansvarligt overfor en af dets Arbejdere, der havde paadraget sig en Forgiftning ved Arbejdet med Akkumulatorerne. Dommen bygger paa art. 1384 og udtaler, at Tingens Indehaver kun kan frigøre sig for Ansvaret ved at bevise casus, vis major eller Tredjemands Culpa; det er ikke nok, at han beviser, at han ikke har begaaet nogen Fejl, eller endog, at han har truffet alle fornødne Forholdsregler for at undgaa Skade. Denne Regel omfatter ogsaa det Tilfælde, at Skaden følger af selve Tingens normale Funktion.

41. ARD. Paris $^{23}/_{3}$ 1911, S. 1912, Somm. 2.27.

En Mand, hvis Ejendele var blevet beskadiget ved en Ildebrand, søgte Erstatning hos en anden, fra hvis Møbler Ilden havde forplantet sig. Erstatning nægtedes med den Motivering, at art. 1384 kun er anvendelig, naar Aarsagen ligger i selve Tingen, som man har i Varetægt (f. Eks. ved Selvantændelse), »naar den er denne iboende (intrinsèque) og stammer fra en Fejl (vice propre) ved denne Ting«, derimod ikke, naar Tingen er et blot Mellemled (simple agent de transmission).

41b. URD. $^{19}/_{5}$ 1910, S. 1910, Somm. 2.51

giver en modsat Afgørelse, men er maaske netop Underretsdommen til det under Nr. 40 nævnte Tilfælde.

42. URD. Cherbourg $^{23}/_{11}$ 1911, S. 1912, Somm. 2.25.

Erstatning idømtes i Henhold til art. 1384 for Skade, der foraarsagedes ved, at en stor Butiksmarkise faldt ned. Der var ikke bevist nogen Fejl ved den, men — da art. 1386 kun omfatter, hvad der er en integrerende Bestanddel af den faste Ejendom, uden hvilket Bygningen ikke kan benyttes eller funktionere — er art. 1384 anvendelig, og den kræver kun Bevis for Varetægtsforholdet, hvorefter Erstatning maa paalægges, med mindre Modparten beviser *casus eller vis major*.

43. ARD. Paris $^{29}/_{11}$ 1911, S. 1912, Somm. 2.26.

Erstatning tilkendt for Skade tilføjet af en Vareelevator i en Fabrik. Ogsaa her erklæredes art. 1386 for uanvendelig, da Elevatoren ikke var en integrerende Del af Bygningen, og da art. 1386 overhovedet ikke kunde anvendes paa »immeubles par destination«. Derimod anvendtes art. 1384,1 °, hvis Regel medfører Ansvar undtagen ved egen Skyld eller vis major.

44. Paris $^{4}/_{12}$ 1911, S. 1912, Somm. 2.12.

En Jernbanepassager, der havde lagt Armen i det aabne Vindu, fik Albuen kvæstet af en mødende Tog. Aarsagen var muligvis, at Varer paa en Godsvogn ragede for langt ud, muligvis en aaben Dør. Erstatning paalagdes i Henhold til art. 1384, hvorefter Ansvaret kun bortfalder ved casus, vis major eller enhver anden fremmed Aarsag, saasom skadelidendes egen Uforsigtighed eller en Tredjemands Brøde. —

For saa vidt Ulykken skyldes, at en Tredjemand har aabnet en Kupédør, antydes det, at Ansvarsfrihed vilde kræve Bevis for, at det var absolut umuligt for Jernbanepersonalet at afværge Følgerne heraf.

44b. ARD. Caen $^{23}/_{2}$ 1912, S. 1913, Somm. 2.51.

Ved et Jordskred i Sagsøgtes Mergelgrav var der tilføjet en Tredjemand Skade. Dommen frifinder, idet den udtaler, at man hverken kan anvende art. 1384, der kun angaar Løsøre, eller art. 1386, der kun angaar Bygninger. Da Mergelgraven var anlagt af en tidligere Ejer af Ejendommen, kunde Sagsøgte kun ifalde Ansvar (efter art. 1382), hvis han kunde have opdaget Manglerne ved den og intet havde gjort for at hindre Ulykkestilfældet.

45. URD. Seine $^{30}/_{3}$ 1912, D. 1912.5.21.

En Automobilejer erklæres ansvarlig for en Ulykke, der er fulgt af, at Bremsen ikke fungerede, da Chauffeuren vilde standse Vognen for at undgaa en *Fodgænger*.

45b. URD. Seine $^{5}/_{1}$ 1912, S. 1912, Somm. 2.43

frifinder uden Omtale af art. 1384, hvor et *Automobil* var kørt ind paa Fortovet paa Grund af, at en Ring eksploderede.

46—50. I Noten under D. 1912.5.21

citeres en Række underordnede Retters Domme om beslægtede Tilfælde. Ansvar er saaledes paalagt, hvor Aarsagen til Skaden var, at Motoren eller en Ring eksploderede, at et Hjul gik af, eller at der skete Brud paa Styreapparaterne eller Bremsen.

51. ARD. Orléans $^{25}/_{2}$ 1909, D. 1911.2.307,

52. ARD. Bordeaux $^{26}/_{10}$ 1909, D. 1912.2.255,

53. Cass. Req. $^{22}/_{3}$ 1911, D. 1911.1.354

angaar ogsaa Automobilkørsel og erklærer art. 1384 for uanvendelig, hvor Ulykken sker ved selve Kørslen, uden at en Fejl ved Maskinen er Aarsag dertil.

54. URD. (Handelsret) Seine $^{3}/_{10}$ 1912, S. 1913, Somm. 2.35.

En Fodgænger blev, mens han gik paa Fortovet, væltet ved, at en anden Person blev slynget imod ham af en passerende Vogn, hvis Dør stod aaben. Art. 1384 anvendes til at paalægge Ejeren af Vognen Ansvar (sædvanlig Formel).

55. ARD. Paris $^{4}/_{12}$ 1912, D. 1913.2.80.

En Mand blev paa en Cafés Terrasse saaret af Glasstumperne fra en Sifon, der sprang, medens den stod paa et Bord i Nærheden af ham. Værten ansaas ansvarlig ifølge art. 1384 som den, der havde Sifonen i sin Varetægt. Iøvrigt gengiver Dommen den almindelige Formel.

55b. ARD. Orléans $^{11}/_{12}$ 1912, S. 1913.2.255.

En Arbejder havde under Arbejdet paadraget sig Blyforgiftning ved at indaande giftige Dampe. Da hans Tilfælde ikke omfattedes af Loven af 9. April 1898, nægtedes Erstatning. Thi vel opstiller art. 1384 en Cupaformodning, men dens Regel er uanvendelig, da den forudsætter, at der er Tale om Ting, som virkelig er i Sagsøgtes Varetægt (effectivement sous la garde), hvilket ikke kan siges om Dampene. Det fremhæves, at Faren var forudseelig og en nødvendig Følge af Virksomhedens normale Udøvelse, og det antydes, at et andet Resultat kunde tænkes, hvis det var Mangler ved en anvendt Ovn, der var Aarsag til Skaden.

56. URD. Bourg $^{7}/_{2}$ 1913, S. 1913, Somm. 2.35.

En Person blev dræbt ved, at et Taarnurs Lod faldt ned paa ham. Ansvar herfor blev i Kraft af art. 1384 paalagt Kommunen (sædvanlig Formel).

56b. Cass. civ. $^{22}/_{4}$ 1913, S. 1913, Somm. 1.86.

Det var et Tilfælde af Skibssammenstød fra Bagindien. Sagen angaar et Spørgsmaal om *res judicata,* men Dommen forudsætter maaske en videre Betydning af »cas fortuit«, idet den om den ældre Dom udtaler: »en déclarant .... que l'accident n'était pas imputable a celui des capitaines qui avait été poursuivi, un arrêt a, par cela même, implicitement mais nécessairement décidé que l'abordage ne pouvait être attribué qu' à la faute du capitaine de l'autre navire, au cas fortuit ou à la force majeure, ce qui suffit pour répondre aux conclusions basées sur l'art. 1384,1 0«.

57. Cass. req. $^{29}/_{4}$ 1913, D. 1913.1.427, S. 1913, Somm. 1.82—3.

Under Losningen af et Fartøj springer Kæden paa Kranen, og Vareballen falder ned i Fartøjet og dræber en Arbejder og saarer en anden. Cass. billiger Frifindelsesdommen, da det var bevist, at det sprængte Led i Kæden ikke frembød nogen Konstruktionsfejl, og at Kæden var i Stand til at bære en langt større Vægt, end den gjorde, da Ulykken skete, og da den kun var anvendt paa sædvanlig Maade, hvorfor det staar fast, at det er umuligt at bestemme Aarsagen til Begivenheden, og at den hverken kunde forudses eller undgaas.

58. URD. Chateauroux $^{19}/_{5}$ 1913, S. 1913, Somm. 2.51.

Ansvar paalagdes i Kraft af art. 1384 en Husbond overfor hans Karl, der var faldet igennem Gulvet paa et Høloft.

FORTEGNELSE OVER ENGELSKE DOMME.

Anderson v. Oppenheimer	L. R. 5 Q. B. D. 602.
Att.-general & Hare v. Metropolitan Railway Co.	L. R. 1894, 1 Q. B. 384.
Baker v. Snell	L. R. 1908, 2 K. B. 352, 825.
Ballard v. Tomlinson	L. R. 29 Ch. D. 115.
Bamford v. Turnley	3 Best & Smith 62.
Barker v. Herbert	L. R. 1911, 2 K. B. 633.
Barnes v. Ward	9 Common Bench 392.
Benjamin v. Storr	L. R. 9 Common Pleas 400.
Blake v. Woolf	L. R. 1898, 2 Q. B. 426.
Blyth v. Birmingham Waterworks	11 Exchequer Rep. 781.
Bonomi v. Backhouse	9 House of Lords Cases 503.
Bower v. Peate	L. R. 1876, 1 Q. B. D. 321.
Box v. Jubb	L. R. 4 Exchequer Div. 76.
Broadbent v. Imperial Gas Co.	26 L. J. Ch. 276.
Broder v. Saillard	L. R. 1876, 2 Ch. D. 701.
Byrne v. Boadle	2 Hurlstone & Coltman 722.
Campbell v. Paddington Corporation	L. R. 1911, 1 K. B. 869.
Canadian Pacific Railway v. Parke	L. R. 1899, A. C. 535.
» » » *v. Roy*	L. R. 1902, A. C. 220.
Carstars v. Taylor	L. R. 6 Exchequer 217.
Charing Cross etc. Electricity Supply Co. v. London Hydraulic Power Co.	L. R. 1913, 3 K. B. 442.
Christie v. Davey	L. R. 1893, 1 Ch. 316.
Clark v. Chambers	L. R. 3 Q. B. D. 217.
Clinton v. J. Lyons & Co	L. R. 1912, 3 K. B. 198.
Cooke v. Forbes	L. R. 5 Equity Cases 166.
Cope v. Sharpe	L. R. 1911, 2 K. B. 837 (C. A.).
Cox v. Burbidge	13 Common Bench Rep. New series 430.
Cronin v. Connor	1913, 2 Irish Law Reports 119.
Crowhurst v. t. Burial Board of Amersham	L. R. 1878, 4 Exchequer Div. 5.
Crump v. Lambert	17 Law Times Rep. 133.
Dalton v. Angus	L. R. 6 A. C. 740.
Daniels v. Potter	4 Carrington & Payne 262.
Darley Main Colliery Co. v. Mitchell	L. R. 11 A. C. 127.

Dixon v. Bell	5 Maule & Selwyn 198.
Dunn v. Birmingham Canal Co.	L. R. 8 Q. B. 42.
Earl v. Lubbock	L. R. 1905, 1 K. B. 253.
Eastern & S. African Telegraph Co. v. Cape Town Tramways Co.	L. R. 1902 A. C. 381.
Ellis v. Banyard	106 Law Times Rep. 51.
Ellis v. Loftus Iron Co.	L. R. 10 Common Pleas Cases 10.
Evans v. Manchester-Sheffield etc. Railway	L. R. 36 Ch. D. 626.
Filburn v. People's Palace & Aquarium Co.	L. R. 25 Q. B. D. 258.
Filliter v. Phippard (1847)	11 Queen's Bench Rep. 347.
Firth v. Bowling Iron Co.	L. R. 3 Common Pleas Div. 254.
Fletcher v. Rylands I. Instans	3 Hurlstone & Coltman 774.
» *C. A.*	L. R. 1 Exchequer 265.
» *HR.*	L. R. 3 House of Lords 330.
Foster v. Urban District Council of Warblington	L. R. 1906, 1 K. B. D. 648.
Fremantle v. London & N. W. Railway	10 Common Bench Rep. New series 89.
Gaunt v. Fynney	L. R. 8 Chancery Appeals 8.
Geddis v. Proprietors of Bann Reservoir	L. R. 3 A. C. 430.
Goodwyn v. Cheveley	4 Hurlstone & Norman 631.
Gray v. North-Eastern Railway Co.	48 Law Times Rep. 904.
Gunter v. James	24 Times Law Rep. 868.
Hadwell v. Righton	L. R. 1907, 2. K. B. 345.
Hammersmith Railway Co. v. Brand	L. R. 4 House of Lords 171.
Hardaker v. Idle District Council	L. R. 1896, 1 Q. B. 335.
Harris v. Mobbs	L. R. 3 Exchequer Div. 268.
Harrison v. Southwark etc. Water Co.	L. R. 1891, 2 Ch. 409.
Harrold v. Watney	L. R. 1898, 2 Q. B. 320.
Heaven v. Pender	L. R. 11 Q. B. D. 503.
Holmes v. Mather	L. R. 10 Exchequer 261.
Hughes v. Macfie	2 Hurlstone & Coltman 744.
Hughes v. Percival	L. R. 8 A. C. 443.
Humphries v. Cousins	L. R. 2 Common Pleas Div. 239.
Illidge v. Goodwyn	5 Carrington & Payne 190.
Indermaur v. Dames	L. R. 1 Common Pleas 274, 2.311.
Jackson v. Smithson	15 Meeson & Welsby 563.
Jeffery v. St. Pancras vestry	63 L. J. Q. B. 618.
Jones v. Festiniog Railway Co.	L. R. 3 Q. B. 733.
Jones v. Lee	106 Law Times Rep. 123.
Kearney v. London Brighton & S. C. Railway	L. R. 6 Q. B. 759.
Lane v. Atlantic Works	J. Smith: a selection of cases II. 73.
Lawrence v. Jenkins	L. R. 8 Q. B. 274.
Leame v. Bray (1803)	2 East's Rep. 593.
Lee v. Riley	18 Common Bench. New series 722.

Le Lievre v. Gould	L. R. 1893, 1 Q. B. 491.
London, Brighton & S. C. Railway v. Truman	L. R. 11 A. C. 45.
Lynch v. Nurdin	1 Queen's Bench Rep. 29.
Mc. Clelland v. Mayor of Manchester	L. R. 1912, 1 K. B. 118.
Mc. Kone v. Wood	5 Carrington & Payne 1.
Madras Railway Co. v. the Zemindar of Carvatenagarum	L. R. 1 Indian Appeals 364.
Malone v. Laskey	L. R. 1907, 2 K. B. 141.
May v. Burdett	9 Queen's Bench Rep. 101.
Mayor etc. of Bradford v. Pickles	L. R. 1895, A. C. 587.
Metropolitan Asylum District v. Hill	L. R. 6 A. C. 193.
Midwood v. Mayor of Manchester	L. R. 1905, 2 K. B. 397.
National Telephone Co. v. Baker	L. R. 1893, 2 Ch. 186.
Nichols v. Marsland	10 Exchequer 255 (U. R.) og L. R. 2 Exchequer Div. 1.
Palmer v. Bateman	1908, 2 Irish L. R. 393.
Polsue v. Rushmer	L. R. 1907 A. C. 121.
Powell v. Fall	L. R. 5 Q. B. D. 597.
Rapier v. London Tramways Co	L. R. 1893, 2 Ch. 588.
Read v. Edwards	17 Common Bench. New series 245.
Reinhardt v. Mentasti	L. R. 42 Ch. D. 685.
Rex v. Pease	4 Barnewall & Adolphus 30.
Reynolds v. Clarke (1725)	1 Strange's Rep. 263.
Rickards v. Lothian	L. R. 1913 A. C. 263.
Ricketts v. East & W. India Docks	21 L. J. Common Pleas 201.
Robinson v. Kilvert	L. R. 41 Ch. D. 88.
Ross v. Federn	L. R. 7 Q. B. 661.
Rylands v. Fletcher	se Fletcher v. Rylands.
St. Helen Smelting Co. v. Tipping	11 House of Lords Cases 642.
Sanders v. Teape	51 Law Times Rep. 263.
Scott v. London Dock Co	3 Hurlstone & Coltman 596.
Scott v. Shepherd (1773)	2 William Blackstone 892.
Sharp v. Powell	L. R. 7 Common Pleas 253.
Smith v. Cook	L. R. 1 Q. B. D. 79.
Smith v. Kenrick	7 Common Bench. Rep. 515.
Smith v. the Midland Railway Co	37 Law Times Rep. 224.
Stanley v. Powell	L. R. 1891, 1 Q. B. 86.
Sturges v. Bridgman	L. R. 11 Ch. D. 852.
Tarry v. Ashton	L. R. 1 Q. B. D. 314.
Tillet v. Ward	L. R. 10 Q. B. D. 17.
Turner v. Mirfield	34 Beaven's Rep. 390.
Vaughan v. Menlove (1837)	3 Bingham's Rep. N. C. 468.
Vaughan v. the Taff Vale Railway Co.	5 Hurlstone & Norman 679.
Walter v. Selfe	4 De Gex & Smale's Rep. 315.
West v. Bristol Tramways Co	L. R. 1908, 2 K. B. 14.
Whalley v. Lancashire etc. Railway Co.	L. R. 13 Q. B. D. 131.

Whitmores v. Stanford ..... 78 L. J. Ch. 144.
Winterbottom v. Wright ..... 10 Meeson & Welsby 109.
Worth v. Gilling..... L. R. 2 Common Pleas 1.

Forkortelser:

Ordet »Reports« underforstaas efter alle Personnavne i Henvisningerne.
Div.: Division.
L. J.: Law Journal Reports.
L. R.: Law Reports.
L. R. A. C.: Law Reports, Appeal Cases.
« Ch., Ch. D.: Chancery, Chancery Division.
« K. B., K. B. D.: King's Bench, King's Bench Division.
« Q. B., Q. B. D.: Queen's Bench, Queen's Bench Division.
Rep.: Reports.

FORKORTELSER.

I. Litteratur.

Addison ..... A treatise on the Law of Torts, 8. ed., London 1906.
Adler ..... Unverschuldetes Unrecht (Rektoratsrede), Czernowitz 1910.
Arch. f. civ. Pr. .... Archiv für die civilistische Praxis.
Aschehoug ..... Om Retsforholdet mellem Naboejendomme, 1877 (Bilag I til Forhandlingerne paa 3. nordiske Juristmøde).
Aubry et Rau ..... Cours de droit civil français, 4. éd. tome IV, 1871.
BGB. ..... Bürgerliches Gesetzbuch für das deutsche Reich.
v. Bar ..... Die Lehre vom Causalzusammenhange, Leipzig 1871.
Baudry-Lacantinerie . Traité théorique et pratique de droit civil, 3. éd. tome XV (af Barde).
Beudant et Capitant . Afhandl. i Annales de l'université de Grenoble, 18. Bind, 1906, S. 113—67, 601—59.
Binding ..... Die Normen und ihre Übertretung, 2. Aufl., 1890.
Burckhardt ..... Afhandl. i Zeitschrift für Schweizerisches Recht, Bd. 44 (Basel 1903) S. 469—586.
Clerk & Lindsell.... The Law of Torts, 6. ed., 1912.
D. ..... i Citater af franske Domme = Dalloz.
Dalloz ..... Jurisprudence générale. Recueil périodique et critique de jurisprudence, de législation et de doctrine.
Demolombe ..... Cours de code Napoleon, tome 31.
EG. ..... Einführungsgesetz zum BGB.
Egers Entsch. ..... Eisenbahnrechtliche Abhandlungen und Entscheidungen.
Fischer ..... Die Rechtswidrigkeit, München 1911.
Gjelsvik ..... Om Skadeserstatning for retmæssige Handlinger efter norsk Ret, 1897.
Gruchot ..... Beiträge zur Erläuterung des deutschen Rechts.
Grünhut ..... Zeitschrift für das private und öffentliche Recht der Gegenwart.
Halsbury ..... The Laws of England, London 1907 ff.
Holmes ..... The Common Law, Boston 1884.
Huc ..... Commentaire théorique et pratique du Code Civil, tome VIII.
J. T. ..... Juridisk Tidsskrift.

Jher. Jahrb. ..... Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts.

Josserand ..... De la Responsabilité du fait des choses inanimées, 1897.

Jung ..... Delikt und Schadensverursachung, Heidelberg 1897.

Jur. Wchs...... Juristische Wochenschrift.

Kraft ..... Om Hovedprinciperne i den formueretlige Anordning, 1881.

Lassen ..... Haandbog i Obligationsretten, almindelig Del, 2. Udg., 1908.

Laurent ..... Principes de droit civil français, tome 20, 1876.

Mataja ..... Das Recht des Schadenersatzes, Leipzig 1888.

Mauczka..... Der Rechtsgrund des Schadenersatzes, Leipzig & Wien 1904.

R. Merkel ..... Die Kollision rechtmässiger Interessen und die Schadensersatzpflicht bei rechtmässigen Handlungen, 1895.

M. L. Müller..... Die Bedeutung des Kausalzusammenhanges in Straf- und Schadensersatzrecht, Tübingen 1912.

Müller-Erzbach ..... Gefährdungshaftung und Gefahrtragung, Tübingen 1912 (oprindelig i Arch. f. civ. Pr., Bd. 106 og 109).

Axel Møller ..... Erstatningsansvaret ved Skibssammenstød I, 1914.

N. j. A. ..... Nyt juridisk Arkiv.

O.-G. Bayern ..... Sammlung von Entscheidungen des obersten Gerichtshofes für Bayern in Gegenständen des Civilrechts etc.

Oertmann ..... Recht der Schuldverhältnisse, 3.—4. Aufl., 1910.

Pand. ..... Pandectes françaises. Recueil mensuel.

Pand. Rép. Supp. .. Pandectes françaises, Répertoire alphabétique, Supplément.

Pfaff ..... Zur Lehre von Schadenersatz und Genugthuung, Gutachten dem österr. Advokatentag erstattet, Wien 1880.

Planck ..... Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuche, 3. Aufl.

Planiol ..... Traité élémentaire de droit civil, II, 6. éd., 1911.

Platou..... Forelæsninger over Skadeserstatning (litogr., udg. af H. efter Forelæsninger 1903—04), 1905.

Pollock ..... The Law of Torts, 9. ed., 1912.

Pr. O. Tr. ..... Entscheidungen des preussischen Obertribunales.

RG. ..... Entscheidungen des Reichsgerichts in Civilsachen.

RGKomm. ..... Kommentar zum BGB., herausgegeben von Reichsgerichtsräten.

ROHG. ..... Entscheidungen des Reichs-Oberhandelsgerichts.

Randa ..... Die Schadensersatzpflicht nach österreichischem Rechte, 1907.

Rép. gén. ..... Répertoire général alphabétique du droit français, par Fuzier Herman.

Retst. ..... Norsk Retstidende.

Rev. crit..... Revue critique de législation et de jurisprudence, Paris.

Rev. trim. ..... Revue trimestrielle de droit civil, Paris.
G. Rümelin ..... Culpahaftung und Causalhaftung, i Arch. f. civ. Pr., B. 88 (1898), S. 285—316.
M. Rümelin: Gründe . Die Gründe der Schadenszurechnung, 1896.
» » *Verschulden* Schadenersatz ohne Verschulden, Tübingen 1910.
» » *Sch. o. V.* .. Das Verschulden in Straf- und Zivilrecht, Tübingen 1909.
S...... i Citater af franske Domme = Sirey (ndf.).
Saleilles ..... Les accidents de travail, Paris 1897.
Salmond ..... The Law of Torts, 3. ed., 1912.
Schl. ..... Samling af Højesteretsdomme, udg. af N. F. Schlegel.
Schw. OR. ..... Schweizerisches Obligationenrecht vom 30. März 1911.
Schmollers Jb. ..... Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich.
Seuff. ..... Seufferts Archiv für Entscheidungen.
Sirey ..... Recueil général des lois et des arrêts, fondé par I. — B. Sirey.
» *Somm*..... den Afdeling af Sirey, der hedder: Bulletin des sommaires.
Sourdat ..... Traité général de la responsabilité, 5. éd., 1902.
Staudinger ..... Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 7.—8. Aufl., 1912.
Strieth. Arch. ..... Striethorsts Archiv für Rechtsfälle des Königlichen Ober Tribunals.
T. f. Rvsk...... Tidsskrift for Retsvidenskab.
Teisseire ..... Essai d'une théorie générale sur le fondement de la responsabilité (thèse), Paris 1901.
Torp ..... Den danske Strafferets almindelige Del, 1905.
Unger ..... Handeln auf eigene Gefahr, 2. Aufl., Jena 1893.
Warn. Erg. ..... Warneyers Jahrbuch der Entscheidungen, Ergänzungsband.
Østr. BGB..... Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für das Kaiserthum Oesterreich.

Fortegnelse over Litteraturen om Afhandlingens Hovedemne findes i Noterne 6—10 til § 28 *med Henvisninger*.

II. Andre Forkortelser.

AR., ARD..... Appelret, Cour d'appel; Appelretsdom.
C. A. ..... Court of Appeal.
Cass. ..... Cour de Cassation.
Cass. civ. ..... » » » , chambre civile.
Cass. req. ..... » » » , chambre des requêtes.
GK., GKD..... Gældskommission, Gældskommissionsdom.

HR., HRD. ..... Højesteret, Højesteretsdom.
H. St. ..... (Dom af) Hof- og Stadsretten.
KOR. ..... » Københavns Overret.
OAG. ..... Ober-Appellationsgericht.
OLG. ..... Oberlandesgericht.
RG. ..... (Dom af) den tyske Reichsgericht.
UR., URD. ..... Underret, tribunal civil; Underretsdom.
VOR. ..... (Dom af) Viborg Overret.

I Citater af Domme udelades S. foran Sidetal.

RETTELSER.

S. 63, Note 10 i. f. Tilføj.: (S. 346—48).
S. 96, Lin. 13 f. n.: sjældenre. Læs: sjældnere.
S. 104, Note 16 i. f. Tilføj.: (S. 332 ff.).
» Note 17. Tilføj. efter § 54: (Note 4 i. f. og S. 456).
S. 111, Note 10 i. f. Tilføj.: (S. 145—46).
S. 162, Lin. 4 f. o.: dem Læs: de.
S. 204, Note 2: Skade. Læs: Skaden.
S. 248, Note 28: Note 2. Læs: Note 3.
S. 268, Lin. 1 f. n.: falsk. Læs: urigtig.
S. 272, Note 45: Note 3. Læs: Note 2—3.
S. 388, Note 38: (§ 36). Læs: (§ 36, S. 333 ff.).
S. 458, Lin. 4 f. o.: hvorman anerkender Handlingen. Læs: hvor man anerkender Handlinger.
S. 467, Note 18, Lin. 4 f. n.: 1912. Læs: 1902.

Forsvaret finder Sted Torsdag den 22. Oktober Kl. 12 i Universitets-Annekset (Studiestræde 6 o. G.)

Det kgl. Bibl. Bogb.